

ADNOTATIONES SVPER LVCANVM

EDIDIT
IOANNES ENDT

EDITIO STEREOTYPA EDITIONIS
ANNI MCMIX

STVTGARDIAE IN AEDIBVS B.G.TEVNERI MCMLXIX

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

Verlags-Nummer 1503

Alle Rechte, auch die der Übersetzung, des auszugsweisen Nachdruckes
und der fotomechanischen Wiedergabe, vorbehalten

© B. G. Teubner, Stuttgart 1969

Printed in Germany

Druck: Julius Beltz, Weinheim a. d. B.

ALFREDO HOLDER

S.

PRAEFATIO.

I.

Adnotationes super Lucanum primus Franciscus Oudendorp anno 1728 una cum verbis Lucani edidit, non integras, sed selectas. Interdum a lectione unius codicis, quem adhibuit, recedunt; nam multa scholia et locos corruptos aut omisit aut pro iis coniecturas suas edidit mori aetatis suae indulgens. Praeterea Adnotationibus alia scholia aspersit, quae in Vossiano primo invenerat.

Scholia, quae Oudendorp ediderat, C. F. Weber adhibuit, qui anno 1831 Scholiastas publici iuris fecit, quibus magnam congeriem scholiorum varii ordinis contulit. Inter alios codices Berolinensi 35 usus est, qui non Adnotationes, sed retractationem Adnotationum tradit. Quare eius scholia a lectione librorum bonorum discrepant, qui Adnotationes exhibent. Praeterea Berolinensis multis mendis scatet, quae in Parisino 7900A non sunt. Quare editione Weberi quasi fundamento uti mihi non licuit, sed transcribi integrum scholiorum corpus oportuit.

II.

Nova editio quinque codicibus nititur: Wallersteinensi, Bernensi, Leidensi, Bruxellensi, Pragensi, ita ut *W' C* duces sequatur. Nam Adnotationum exhibent meliorem recensionem quam *G'*, ubi nonnulla scholia intrusa sunt, quae in *W' C* frustra requiras.

Codex Bernensis litt. 370 saec. X (*C*) Adnotationes non integras exhibet. Hodie leguntur scholia ad I 394 usque ad III 65 (*Utraque*), III 182 (*puppēs tenent*) usque ad IV 824, IX 17 (*postea in senatu*) usque ad versum 36 libri X. Sed verba fol. 179 (X 1—36) maximam partem

detrita et evanida sunt. Scholia ad I 1 usque ad 396 Commentis intermixta sunt, sed desunt nonnulla.

Adnotationes integrae extant in codice Wallersteinensi I 2 in bibliotheca principis de Oettingen-Wallerstein in vico Maibingen asservato saec. XI./XII. (*W*). Is cum *C* multa scholia servavit, quae in aliis libris non sunt. Uterque codex tradit Adnotationes sine verbis Lucani singula scholia littera K. disiungens, quae nota nonnullis locis falso adscripta, aliis omissa est. *C* in foliis quibusdam spatium vacuum reliquit, in quo K. pingeretur, sed omisum est. Rarius sine nota K. et sine spatio vacuo scholia inter se sequuntur.

C interdum lectionem tradit meliorem quam *W*. Tamen ex eodem fonte fluxerunt. Nam III 205 in utroque codice lacuna est, ubi scriba propter homoeoteleuton oculis aberravit: *ubi pinus plurimae nascuntur*. Nam Graece *πίτυς pinus dicitur*. Verba *plurimae . . . pinus* in *WC* desunt. Aliis locis iisdem vitiis laborant, ut.

II 95 semitoris	senatoris <i>G'</i>
488 signis	segnis <i>G'</i>
638 nos	nox <i>G'</i>
III 182 plebeis	phebeis <i>G'</i>
200 eurotae	europae <i>G'</i>

Proxime ad *W* accedit codex Leidensis Vossianus XIX f. 63 saec. X. (*U*), ita ut eidem archetypo utrumque adscribas, quare pro *W + U* scribi potest *W'*. Nam IV 579 lacunam habent, aliis locis a *C* recedunt, ut

<i>W'</i>	<i>C</i>
III 547 ut sinum	ut in sinum
IX 440 nam mundi	dam nunt mundi

Cum *W* scholia ad complures versus uno tenore scribit, idem in *U* invenitur. Nonnusquam *U* lectiones codicis *W* neglexit et cum aliis facit. Locos poetarum plerumque omisit, quos *C* et *W* praebent.¹⁾

1) Confer 34. Jahresbericht des k. k. deutschen Staatsgymnasiums in Smichow (1908), p. 11 sqq.

Lectiones codicum *WCU* ita cognatae sunt, ut hi libri uni classi codicum vel recensio*n*i Adnotationum adnumerandi sint. Cum hac faciunt lectiones scholiorum ex Adnotationibus excerptorum, quae Hermannus Genthe e codice Montepessulano edidit, emendavit, commentario instruxit. Sunt autem haec: ad I 222, III 281, IV 5, 10, 15, 20, 21, 23, 30, 34, 45, 47, 53, 57, 56, 58, 59, 60, 63, 71, 83, 84, 87, 99, 104, 107, 110, 115, 116, 126, VI 427. Iis locis, ubi excerptor scholia non mutata recepit, cum *W'*C congruunt; sed nonnusquam verba aut sententias omisit, alia addidit, ut IV 15, 30, 53. Sed III 281 cum *W'* *bratteolis*. IV 15 *aut Iris* scribit, IV 10 *unde* omisit ante *Celliberia*, IV 116 *fluvius* pro *fluviis* exhibet, IV 110 *petit a singulis poeta*, cum *G'* *petit singulos poeta* habeat. Pluribus verbis de hac re agitur in libro Fünfunddreißigster Jahresbericht des k. k. deutschen Staatsgymnasiums in Smichow.

Reliquum est, ut de codice bibliothecae universitatis Pragensis 632 (IV C 5) pauca dicam. Est chartaceus, scriptus anno MCCCLV, continens commentarium in Lucanum ab I 1 usque ad VII 755. Scriptor in Gallia cisalpina vitam egit; nam ad VI 277 dicit: 'predicta omnia ego meth vidi tamquam officiatu*s* super illos qui aggeres custodiunt ne rumpantur ab impetu aque Padi'. Sed anno MCCCLV loco, ubi habitare consueverat, relicto inter eos fuit, qui cum Carolo IV rege Romano et Bohemiae Pisis commorati sunt, ut inde Romam iter facerent. In hoc itinere commentarius partim scriptus est.

Commentator plures codices Lucani adhibuit, maxime autem in usum suum contulit multa scholia Adnotationum. Quod multotiens ea sine ulla mutatione recepit, alia paulum mutata, facile cognosci potest, cuius generis codex fuerit, ex quo scholia sumpsit. Plerumque cum *W* consentit, quod iis locis videmus, quibus *W* solus scholion aut partem scholii tradit, reliqui omiserunt, ut V 155, 372, 428, VI 345, 749 (ubi locus Vergilii *W* solus exhibet); II 52; V 419 (ubi *litoraue Epiri legimus* in *W'* legitur, in *G'* omissum est). Sed de hac re alio loco pluribus agam. Praeterea com-

mentator verba scholiorum, ut in suo codice viderat, in suum librum recepit, ita ut recensionem *W'C* servaret aut menda eius non corrigeret, velut II 253 *quia*, II 438 *ad*, *eurote* III 200 (cum *W'*, *eurothe C'*), III 215 *finitimis sine gentibus*, III 272 *qui*, VI 663 *qua*, *ambit omis.*, V 25 *non*, VI 18 *duobus*, 195 *caristum*, 506 *maiore statu*, 612 *alius repellebat*. His quoque locis commentator suum codicem cum *W*, *W'*, *W'C* cognatum esse docet.

Similis codex est bibliothecae Palatinae Vindobonensis N. S. 293, saec. XII., de quo me Iosephus Bick monuit. Sunt bis bina inter se continentia folia nuper codici 2189 detracta. Continetur commentarius ad Luc. III 400 — IV 222 et V 13 — V 383 binis columnis scriptus minimis litteris. Inter alia scholia Adnotationes occurrunt, plerumque aliquo modo mutatae. Accuratius inspicienti nonnullis locis cum *W'CG'* eas facere patet, ut III 520, ubi *etiam illas* cum *W'CG'* ponit (*illas etiam AR'*), 723 *de duabus facta rebus*, aliis cum *AaR'V*, velut III 420, ubi *iam* omisit ut *AaR'V*. Quare haec scholia e codice *AaR'V* simili fluxisse veri simile est. Quae res firmatur, quod hic illic scholia, quae in *AaR'V* solis leguntur, recepta sunt.

Altera classis recensionis Adnotationum liber Bruxellensis et Pragensis sunt. Bruxellensis 5330—32 bibliothecae Burgundicae, olim Gemblacensis, saec. X. (*G*) non omnia scholia Adnotationum exhibet. Tamen in numero bonorum librorum est; nam saepe lectionem tradit, quae corruptum locum sanat aut lacunam in *W'C* explet. In altera parte lectionum cum libris *AR'V* facit. Praeterea scholia habet, quae in *W'C* non leguntur et e Servio aut Isidoro descripta sunt. Praecipue in scholiis libri primi usque ad versum 396 cum *AR'V* aliam recensionem atque *W'C* praebet. Confer 32. Jahresbericht des k. k. deutschen Staatsgymnasiums in Smichow (1906). In decimo quoque libro multis locis alia scholia atque *W* tradit, quae maximam partem cum *AR'* congruunt.

Scholia codicis *G* in Pragensi 1627 (VIII H 9) saec. XII (*P*) leguntur. Qui libri ita consentiunt, ut ex *G* et *P*

vetustiore codicem *G'* facere possimus. *P* quamquam duodecimi saeculi est, tamen librum *G* nonnullis locis superat. Primum scholia codicum *W'C* ad I 1—396 tradit, deinde multas lectiones *W'C* retinuit, quas *G* corrumpit; tum scholia in *G* praeterita exhibet.

Descriptus videtur esse *G'* ex codice, in quo scholia sola fuerunt; nam interdum scholion finit verbo, quod est lemma sequentis adnotationis, ut II 533 (*bellum*), III 724 (*descendit*), V 456 (*concussit*), VII 205 (*fidelis*). His locis lemma quidem extat, scholion omisum est.

Hic illic scriba oculis aberravit, ut II 540, ubi verba *bellum iustum geremus. PATRIAE SED VINDICIS I. id est vocari decet. QUAM CUM CATILINA* desunt.

Eidem classi Lipsiensis in bibliotheca senatus, insignitus Rep. I Nr. 10 a, attribuendus est; ut mutilum praetermisi.

III.

Scholia Adnotationum praeterea in libro Parisino 7900 A saec. X. (*A*), Guelferbytno 41, 1 MS. Aug. F. saec. XII. (*a*), Berolinensi 35 saec. XIII. (*D*), Monacensi 14505 saec. XI. (*R*), Leidensi Vossiano XIX q. 51 saec. X (*V*) leguntur. Sed in his scholia retractata invenimus: multa desunt, alia Adnotationum loco imposita, loci ex Isidoro, Servio, aliis sumpti sunt. Quoniam retractio Adnotationum codicum *AaR'V* a vera lectione recedit, horum librorum lectionem non semper adnotavi, sed iis locis attuli, in quibus meliorem lectionem praebent aut ubi cum *W'* vel *G'* faciunt, ut intellegere possis, ex quo fonte fluxerint. Praeterea *AR'* in margine posui, ubi boni libri excepto codice *W* vel *W'* vel *WC* desunt et *AR'* ab his non recedunt.

Sed ut omnia scholia habeamus, quae in his codicibus leguntur, etiam ea edenda sunt, quae *AaR'V* praeter Adnotationes retractatas praebent. Haec a me iam collecta et recognita sunt.

IV.

In orthographia librarii codicum *W'CG'* sibi non constant. Quoad potui scripturam codicum retinui, quare

Vergilius et *Virgilius* scripsi ut libri. Ceterum *adj-* et *aff-*, *ads-* et *ass-*, *inp-* et *imp-* promiscue in eodem codice leguntur. *G* semper fere *pompeii*, -*cunque*, *tanquam*, *phtholomeus* exhibet. In *P* plerumque *michi*, *nichil* *silicet* legitur. In nominibus propriis *e* pro *ae* traditur, ut *Ptolomeus*, *Sceva*, *Gneus*.

V.

E codice Pragensi 632 scholion ad II 626 adferre libet:

CUM CERAUNIA ABIERE IN NUBES *ceraunia* enim sunt sumitates undarum, nam quanto plus mare turbatum est tanto plus unde maris sunt maiores, et quando (leg. quanto) magis sunt altiores, tanto verisimilius attingunt ad nubes. hoc dico iudicio meo, *Vacha* tamen dicit quod *Ceraunia* sunt montes *epiri*, et dicit, in nubes autem abiit dixit nubibus contegi cum non videntur, et ita manet ipsius expositio punctualiter. Hoc loco *Vacha* nominatur auctor expositionis, quam commentator suae adiungit. Conferamus cum expositione *Vachae* Adnotationes ad II 626:

<i>Vacha:</i>	Adnotationes: IN NUBES
<i>Ceraunia</i> sunt montes <i>epiri</i> ,	A. C. <i>Ceraunia</i> montes sunt
et dicit, in nubes autem	<i>Epiri</i> . 'In nubes autem abiit'
abiit dixit nubibus contegi	dixit, cum nubibus contecti
cum non videntur.	non videntur.

Verba 'et dicit' commentator addidit usque ad 'dixit' nihil mutans nisi 'sunt montes' pro 'montes sunt'. Sed quae sequuntur, ab Adnotationibus recedunt. Verum voces 'cum nubibus contecti non videntur' in Adnotationibus scripta sunt *CG'* ducibus. Quare lectio *W'* adicienda est:

<i>Vacha:</i>	<i>W'</i> :
nubibus contegi cum non	nubibus contegi (contege <i>U</i>)
videntur.	cum non videntur.

Ergo quae *W'* exhibet, cum scholio *Vachae* sive *Vaccae* congruunt. Idem de voce 'abiit' dicendum est, quod *G'* 'abire' tradit. His rebus fit, ut scholion Adnotationum ad II 626 ex *Vaccae* commento fluxisse concludamus.

Quod autem apud commentatorem plus quam quadringentis locis scholia Adnotationum inveniuntur partim prorsus immutata, partim leviter mutata, haec ex Vaccae expositione sumpsisse videtur ut illud ad II 626. Accedit, quod vita Lucani codicum *WCFQ* Vaccae attribuitur et scholion Adnotationum ad II 322. Praeterea lectiones varias carminis Lucani commentator tradit, quae cum *M*, *B*, *MB* faciunt, ut *deducto* III 584, *laudi* IV 503, *recedunt* III 659, *descendit* III 724. Idem in *WC* videmus, ut *piniferae* I 389, *pendenti* I 435, *praecepisse* II 106, *redduntque* II 218, *persequar* II 303. Haec omnia comprehendenti dubium esse non potest, quin Adnotationes recensionis *W'C* ex Vaccae expositione fluxerint.

Restat, ut principi de Wallerstein-Oettingen gratias agam quam plurimas, quod mihi codicem *W* conferre permisit eumque Pragam mitti iussit, Henrico Türler, praefecto archivii rei publicae Helvetiae, quod mihi petenti scholia *C* I 1 usque ad 396 contulit, Ottoni Keller et Paulo Wessner, quod me aliquot locis consilio adiuverunt, Carolo Holzinger equiti ab Weidich, quod voces Graecas IX 960 sanavit, bibliothecarum Bernensis, Bruxellensis, Leidensis, Pragensis, Wallersteinensis praefectis.

Pragae, mense Ianuario a. MCMIX.

I. Endt.

INDEX.

HOC VOLVMINE continentur haec:

	Pag.		Pag.
Praefatio	V	Adnotationes super	
Siglorum conspectus . .	XII	Lucanum	5—413
Vita Lucani	1—3	Index auctorum . . .	414—421
<i>De bello civili inter</i>		Index generalis . . .	421—445
<i>Caesarem et Pom-</i>		Voces Graecae . . .	446
<i>peium . . . . .</i>	4	Corrigenda et ad-	
		denda	447

SIGLORUM CONSPECTUS.

C = Bernensis 370 saec. X.	V = Vossianus XIX q. 51
W = Wallersteinensis I 2 saec. XI./XII.	saec. X.
U = Vossianus XIX f. 63 saec. X.	B = Bernensis 45 saec. X.
W' = W + U.	F = Parisinus Lat. 9346
G = Bruxellensis 5330—32 bi-	saec. XI.
bliothecae Burgundicae,	M = Montepessulanus H 113
olim Gemblacensis, saec.	saec. IX./X.
X.	Pa = Parisinus bibl. publ
P = Pragensis 1627 (VIII H 9)	lat. 7502 saec. X.
bibliothecae Universi-	Q = Monacensis 4610.
tatis, saec. XII.	
G' = G + P.	Lectiones codicis B
E = Erlangensis 304 saec. X.	ex Commentis Bernensi-
A = Parisinus Lat. 7900 A	bus (ed. ab Usenero),
saec. X.	F, M, Pa, Q ex altera
a = Guelferbytanus 41, 1 MS.	editione carminis Lu-
Aug. F. saec. XII.	cani ab Hosio confecta
R = Monacensis 14505 saec.	sumpsi.
XI.	Co. = Commenta Bernensia.
D = Berolinensis f. 35 saec.	Oud. = Oudendorp.
XIII.	Maur. = Sallustii historiarum
R' = R + D.	reliquiae ed. Mauren-
	brecher.

Coniecturae nomine auctoris non addito editoris sunt.

VITA

M. ANNAEI LUCANI

ex Vaccae qui dicitur commentario sublata.

M. Annaeus Lucanus patrem habuit M. Annaeum Melam ^{Codd.} WCFQ ex provincia Baetica Hispaniae interioris Cordubensem 5 equitem Romanum, inlustrem inter suos, notum Romae, et propter Senecam fratrem, clarum per omnes virtutes virum, et propter studium vitae quietioris, quod sequens magis a turba recedebat, minus latebat. Matrem habuit et regionis eiusdem et urbis Aciliam nomine, Acilii Lucani filiam, 10 oratoris operae apud proconsules frequentis et apud clarissimos viros non nullius ingenii: adeo non inprobandus, ut in scriptis aliquibus hodieque perduret eius memoria; cuius cognomen huic [poetae] inditum apparet. Natus est III Nonas Novembris C. Caesare Augusto Germanico II, 15 L. Apronio Caesiano consulibus. Sed in patria sua non valuit educari, fatorum credo decretis, ut id ingenium, quod orbem fama sui inpleturum cresceret, in domina mundi aleretur urbe. Octavum enim mensem agens Romam translatus est. Ac ne dispar eventus in eo narraretur eius, qui 20 in Hesiodo refertur, cum opinio tunc non dissimilis maneret cunas infantis, quibus ferebatur, apes circumvolarent osque insidere conplures aut dulcem iam tum spiritum eius haurientes aut facundum et qualem nunc aestimamus, futurum

ANNOTATIONES SUP IUCANUM. M ANNEVS W

C initio mutilus || 4 menelam Q || 6 Romanum om. FQ || illustrem virum Q || 9 regionis ed. 1477 religionis codd. || 13 daret WF | memoria eius F || 14 poetae vulgo deletur || 15 g. WF | germanio n. Q || 16 Apronio Weber primo codd. || consule Q | sed et in WF || 18 in] et in C || 23 inhaurientes WF || 24 facundum Bipontina faecundum W secundum Q | nunc om. F

significantes. A praeceptoribus tunc eminentissimis est eruditus eosque intra breve temporis spatium ingenio adaequavit, una vero studentes superavit profectibus. Declamavit et Graece et Latine cum magna admiratione
 5 audientium. Ob quod puerili mutato in senatorium cultum et in notitiam Caesaris Neronis facile pervenit et honore vixdum aetati debito dignus iudicatus est. Gessit autem quaesturam, in qua cum collegis more tunc usitato munus gladiatorium edidit secundo populi favore; sacer-
 10 dotium etiam accepit auguratus. Equidem hactenus tempora habuit secunda. Quae sequuntur autem mutata invidia et odio Neronis ipsi exitium, domesticis luctum miserabilem adtulerunt. Cum inter amicos enim Caesaris tam conspicuus fieret profectus eius in poetica, frequenter
 15 offendebat; quippe et certamine pentaeterico acto in Pompei theatro laudibus recitatis in Neronem fuerat coronatus et ex tempore Orphea scriptum in experimentum adversum complures ediderat poetas et tres libros, quales videmus. Quare inimicum sibi fecit imperatorem. Quo ambitiosa
 20 vanitate, non hominum tantum, sed et artium sibi principatum vindicante interdictum est ei poetica, interdictum est etiam causarum actionibus. Hoc factum Caesaris iuvenili aestimans animi calore speransque ultionem a coniuratis in caedem Neronis socius adsumptus est,
 25 sed parum fauste. Deceptus est enim a Pisone et consularibus aliisque praetura perfunctis inlustribus viris: dum vindictam expetit in mortem inruit. Nam sua

1 A *add. Bipontina* || 3 stupentes *F* || 4 et *pr. om.* *Q* || 7 est iudicatus *FQ* || 9 secundo *incipit C* || 12 et domesticis *F* || luctu (*tu postea add.*) miserabile *C* || 13 Cum *om. CW* || 14 eius *add. Reifferscheid* || 15 offendebat *Weber* offendebatur *C* ostendebatur *WFQ* | penta e rico *ssc te W* penteterico *C* pentaterico *FQ* || 16 conversatus *F₁* || 17 ex eo *F* | adversum *Weber* ac verum (vero *F*) *codd.* || 18 cum plures *W* | tres] ceteros *Weber* || 19 fecerat *CQ* || 20 unitate *WF* imitante (*it a m. 2*) *C* || 21 vindicantem *WF* | poeticae *Q* | interdum *W* inderdictum (*ict. int. l.*) *C* || 22 actio *F* || 23 iuvenilia *C* iuvenilis estuans *F* || 25 est *om. vulgo* || 25 Detectus etenim cum *P. Usener* || 26 consulibus *F*

sponte coactus vita excedere .venas sibi praecidit
 periitque pridie Kal. Maias Attico Vestino et Nerva
 Siliano consulibus XXVI aetatis annum agens non sine
 iactura utilitatis cum patriae, quae tantam immature
 amisit indolem, tum studiorum quoque. Reliqui enim 5
 septem belli civilis libri locum calumniantibus tamquam
 mendosi non darent, qui tametsi sub vero crimine non
 egent patrocínio: in iisdem dici, quod in Ovidii libris
 praescribitur, potest: 'emendaturus, si licuisset, erat'.
 Extant eius conplures et alii, ut Iliacon, Saturnalia, 10
 Catachthonion, Silvarum X, tragoedia Medea imperfecta,
 salticae fabulae XIII et epigrammata, prosa oratione in
 Octavium Sagittam et pro eo, de incendio urbis, episto-
 larum ex Campania, non fastidiendi quidem omnes, tales
 tamen, ut belli civilis videantur accessio. 15

1 praecidit venas suas et periit *F* || 3 sillano *Q* silano *WCF* |
 XXVI *M. Hanke* XXVII *WCF* XXXVIII *Q* | &atis *W sine* et ||
 4 patriae *Omnibonus* patria *codd.* || 5 indolentum *C* || 6 belli *C*
 illi *WQ* || 7 darent . . . patrocínio] darent h'd patrocínio *Q* |
 tametsi *vulgo*] tamen etiamsi *C* tamen etiam *WF* || 8 in . . .
 praescribitur *om. F* | hisdem *WC* | quod non vidi *W* ||
 9 perscribitur *WQ* | post *codd.* || 10 uti | lia consaturnalia *W* ||
 11 KATAXΘONION *Q* cataxcomon *C* Katalconion *W K. F* ||
 12 et *del. Reifferscheid* | epigrammata (*vel* hippasmata) *Weber*
 appāmata *Q* ippamata *WCF* | octavum *Q* || 13 eo, de *Omnibonus*
 eodem *codd.* || 15 ut civilis bellis *W* | civili *Q*

*DE BELLO CIVILI INTER CAESAREM
ET POMPEIUM.*

^{Codd.}
WCGD Cum tres imperatores Romanum imperium tenerent:
Caesar, Pompeius et Crassus, adversus Parthos missus
est Crassus, qui facto foedere contra ius pacis per in-
sidias ab his trucidatus est. Medio tempore Caesar quo-
que, cuius filiam habebat Pompeius uxorem, missus
est contra Gallos; quos cum decem annis pugna sub-
egisset, petit, ut triumphus sibi decerneretur a senatu.
10 Illo in tempore princeps curiae Pompeius erat, qui in-
videns gloriae Caesaris hoc adnui non permittit. Iratus
igitur Caesar ob praemium virtutis ereptum arma sum-
psit Pompeium persecuturus. Qui cum ad urbem ad-
propinquaret, fugavit ipso terrore Pompeium. Qui cum
15 in Thessalia rem belli male gessisset, convertit se ad
Aegyptum, ubi Ptolomaei, ad quem confugerat, fraude
est interemptus et Caesari venienti caput est eius oblatum.

3 tenerent imperium WD || 4 iulius caesar. magnus pom-
peius G || 6 trucidatus... medio] penas mortis excepit. Et
medio G interfectus est. Medio D || 8 XI D || 9 petiit GD |
a senatu om. GD || 10 In illo G || 11 adnui W | permisit GD ||
12 ob... ereptum] propter negatum sibi virtutis triumphum GD ||
13 Pompeium... 14 Qui] contra pompeium Et GD (pro Et D
quod exh.) || 15 male] non bene GD | ad Aegyptum om. D ||
16 fraude dira D || 17 interemptus om. W | eius oblatum
est GD allatum W

ARGUMENTUM LIBRI PRIMI.

MBWCE

Primus liber continet causas belli civilis adventumque Caesaris ad Italiam cum exercitu C. Curionis et aliorum tribunorum plebis, qui [a] senatu erant expulsi, adhortationem, ut bello honores repetat Caesar, quos Pompei et Pompeianorum factionibus perdiderat; exhortationem Caesaris ad milites evocatos exercitus, qui per civitates Galliae hibernabat; profectionem Pompei et consulum et senatus et trepidantis propter adventum Caesaris populi fugam; prodigia et haruspiciis Arruntis involutam de imminentibus malis interpretationem et mathematici Figuli e signis vaticinationem bellum civile imminere et cum fine eius servitutem; matronae subitum furorem vaticinantis, quibus in locis essent futurae clades bellorum civilium eventu.

15

---

1 Argumentum libri primi *om. WCE sed C¹ exh.* PERIOCHA LIBRI PRIMI h<aec est> || 2 Primus . . . belli *CMB* CAUSA BELLI *WC¹* || 3 C.]. G. C¹. q. *W om. CMBE* || 4 qui *C¹E*] quia a *CB* quia *W* qui in *M* | adhortatio . . . perdiderat *WC¹ om. CBM* | ad(h)ortatio *WC¹* || 6 exortatione *C* ex(h)ortatio *WC¹* | militiae sevocatos *B* | exercitus *C¹* exercitumque *MBWC* non liquet *E* | quae *B* || 8 hiernabant *WC¹* hibernabant *E* || 9 caesaris. Populique *W* || 10 involutam *W* inuiolatam *E* || 11 et *B* a *M* | p. nigidii et (ex*W*) *WC* | mat(h)ematici studio significantem bellum *MBC* mathematice studio significantis bellum *W* || 13 eius] ei *C* || 14 future essent. subite clades. *W* || 15 eventu *W* eventus *BMC* | EXPLICIT ARGUMENTVM *E*

LIBER I.

- WCG' 1. BELLA PER EMATHIOS hos versus primos VII Seneca dicitur addidisse, ut quidam volunt avunculus Lucani, ut quidam frater.
- W'CP EMATHIOS Thessaliae.
- W'P PLUSQUAM CIVILIA inter generum enim et socerum gerebantur.
- WCPB 2. IUSQUE DATUM SCELERI CANIMUS 'canimus' figura hypozeuxis; et in superioribus enim et infra 'canimus' subauditur.
- W'CP 3. CONVERSUM id est canimus.
- WG' 4. COGNATAS ACIES canimus.
- W'CG' ET RUPTO FOEDERE occiso scilicet Crasso et extincta Iulia, 13 uxore Pompei, filia Caesaris.
- W'CP 7. PILA M. P. canimus.
- W'CG' 8. QUI(S) FUROR O CIVES hinc iam exclamatio poetae est.
- W'CPE 9. INVISIS inimicis.
- W'CP 10. BABYLON civitas Parthiae.
- SPOLIANDA TROPHEIS ut ait Virgilius 'Parthosque reposcere signa', hoc est tropaeis Ausoniis spolianda.
- 20 12. NULLOS HABITURA TRIUMPHOS triumphus enim de bellis civilibus non refertur.
- W'G' 16. DIES MEDIUS meridiem significat.
- WCP 17. ET QUA BRUMA RIGENS ubi septentrio est constitutus.
- W'CP AC NESCIA VERE REMITTI 'remittere' temperari.
- W'CG' 20. ET GENS SI QUA IACET bene 'si qua', ut ipse enim 26 tractat in decimo, dubitatio est, unde Nilus oriatur.
- W' NASCENTI C. N. hoc est sub iuga isset.

CVM COMMENTIS BERNENSIBVS VEL CONGRVNT VEL CONSENTIVNT:
2—4. 8—9. 10. 11. 17. 22. 27.

VARIETAS LECTIONIS: 2 septem WP || 6 enim om. UP | gerebantur om. U || 8 hypozeuxis Usener ipozeusis corr. C zeugsis PR zeusis WprC || 12 occisione . . . crassi et morte iuliae U | et . . . Caesaris om. WP || 15 iam om. U || 18 ut . . . 19 est om. CU | Virgilius] Aen. VII 606 || 22 dicit U || 24 temperari W | 27 s. isset sub iuga G' R'

24. AT NUNC SEMIRUTIS hic hyperbaton longum est. Nam-^{w'CP} ordo est: quod semirutis tectis pendent moenia, quod lapsis muris ingentia iacent saxa, quod nulla domus custode tenetur, quod rarus antiquis in urbibus errat habitator, quod horrida Hesperia et multos per annos inarata, quod poscentibus terris manus desunt, horum auctorem Pyrrhus vel Hannibal, sed bellum civile.

26. DOMUS CUSTODE id est tecta. ^{WCP}

30. NON TU PYRRE FEROX Pyrrum et Hannibalem ^{w'CP} posuit, quia ambo contra Romanos gravia bella gesserunt,¹⁰ ut ait Tullius 'Hannibal, credo, erat ad portas aut de Pyrri pace agebatur'.

31. PENUS [s]E. Hannibal. ^{WP}

NULLI PENITUS DESCINDERE hoc est usque ad intima ^{w'CP} pervenire. ¹⁵

34. MAGNOQUE E. P. R. D. magno parantur ut Vergilius ^{WCP} e contrario 'haud illi stabunt Aeneia parvo hospitia'.

35. DEIS etiam deis. ^{WC}

38. HAC MERCEDE PLACENT ut Nero veniat. ^{w'C}

39. POENI SATURENTUR SANGUINE MANES casus hic duo ^{w'CP} accipi possunt et nominativus pluralis 'hi Poeni manes'²¹ et genitivus singularis 'huius Poeni manes', id est Hannibalis.

41. HIS CAESAR PERUSINA FAMES ὅστεροπρότερον; ^{w'CG} primo enim Mutinae labores fuerunt, deinde fames Perusina. In Mutina enim obsessus est Brutus ab Antonio.²⁵ Post Caesar Augustus collectis militibus Antonium Perusiae obsedit et fame compulit ad deditionem.

42. ASPERA C. L. Leucas mons in Epiro iuxta litus. ^{w'CP} Significat autem Actiacum bellum, ut ait Virgilius 'totum-

29—30.

3 tenentur C || 4 erat C || 8 id] hoc C | id est] pro P | schol. post domus (l. 3) ponit C || 11 Tullius] or. Phil. I 5, 11 || 15 Vergilius] Aen. X 493 || 17 stabant et parva C || 19 veniet C || 23 ΥCΤΕΡΟΠΡΟΤΕΡΟΝ WP ysteroproteron U isteroproteron C Isteroproteron est G || 24 ante enim fuerunt mutinae G | perusina fames G || 26 milibus C || 27 obsedit perusii G | deiunctionem G || 29 Virgilius] Aen. VIII 676 | actiacum subauditur bellum C

que instructo Marte videres fervere Leucaten'. Hic sane genere feminino posuit, Virgilius vero masculino.

43. SERVILIA B. S. A. in Sicilia enim Sextus Pompeius piraticam exercuit.

W'CG' 45. TIBI RES ACTA EST in utilitatem tuam, o Nero.

W'CP 46. ASTRA PETES SERUS bene 'serus', ut diu regnet in
7 terris.

W'P PRAELATI satis lati.

W'CP 49. MUTATO SOLE TIMENTEM propter Phaethontem dic-
10 tum, qui patris currus male rexit.

W'P 55. OBLIQUO SIDERE ROMAM adludit; strabus enim Nero
fuit, ideo 'obliquo sidere'.

57. SENTIET AXIS o. et hic adludit; fuit enim corporis
pinguis.

W'CP 60. POSITIS SIBI C. A. cum recipi in caelum coeperis.

16 61. OMNIS AMET deest se.

WP 62. COMPESCAT LIMINA IANI ut Virgilius 'centum aerei
cludunt vectes aeternaque ferri nec custos absistit limine
Ianus'.

W'CP 63. SED MIHI IAM NUMEN o Nero, quem ego ut deum sentio.

W'P NEC SI TE PECTORE V. A. ordo: nec velim Cirrhaea secreta
22 deum moventem sollicitare.

WCP 64. CIRREA VELIM s. nominativus pluralis 'haec secreta
Cirrhaea'.

W'CP 65. BACHUMQUE AVERTERE NISA ut Virgilius 'Liber agens
26 Nysi celso de vertice tigres'.

9. 11. 18.

1 marte etcet. In sicilia videres fervere... genere feminino
enim sextus C || 2 feminino genere U || 4 piraticam exercuit
om. P || 5 utilitate tua a C || 9 foetentem W phetontem U
fetontem C || 10 qui] quasi P | currum patris U || 11 alluxit
P | nero strabus enim U || 12 sidere dicit U || 13 et hic]
hic quoque U | enim] nero U || 14 crassi U || 16 Inque vicem
amet W | id est W || 17 Virgilius] Aen. VII 609. 610 ||
20 numen, invocatio; o C | sentio a me iam deus haberis U ||
25 Virgilius] Aen. VI 806

69. INPULERIT POPULUM id est fert animus exponere.

EXCUSSEKIT eripuerit.

70. INVIDIA FATORUM SERIES exponit, quid pacem orbi excusserit.

77. EXCUTIETQUE FRETUM ut occupet terras, cum extra *W'CP* litus egreditur. 6

PHOEBE Luna; datum autem hoc pronomen fratris, ut *WCP* haec soror possit agnoscī.

FRATRI id est Soli. *W'CP*

CONTRARIA PHOEBE ut uno tempore ambo videantur. *W'O*

83. IN POPULUM <T. P.> QUE P. sensus hic est: semper *W'CP* magna in se occidunt; nam nec fortuna gentes aliquas ¹² concitavit in populum terrae et pelagi potentem, hoc est in Romanos. Nec invidiam hostibus commodavit, ut urbem ipsi obprimerent, sed quia in se magna ruunt, ipsos ¹⁵ contra se pugnare iussit Romanos et a se deleri.

84. INVIDIAM FORTUNA s. quod invidebat ipsa Romanis.

85. FACTA TRIBUS DOMINIS COMMUNIS ROMA Pompeium, Crassum et Caesarem dicit.

86. IN TURBAM MISSI quia stare numquam potuerunt ²⁰ foedera, si plures reges facti sunt; dicit autem *μοναρχίαν* esse debere.

FERALIA FOEDERA quod missi estis in turbam. *W'P*

89. IN MEDIUM in commune, Virgilius 'in medium *W'CP* quaerebant' et alibi 'consulite in medium'. 25

DUM TERRA FRETUM T. Q. L. aeternitatem ostendit, ut Virgilius 'in freta dum fluvii current'.

3 qui *W* | urbi *C* || 6 egreditur litus *U* || 7 hoc *om.* *WP* || 8 haec] hoc *P* || 9 id est Soli] soli scilicet *W* || 11 In se m. r. (v. 81) lemma in *P* : 12 aliquas gentes *U* || 14 in *om.* *U* || 15 ipsi urbem *U* || 21 foedera *om.* *C* | *μοναρχίαν* *P* *manar* *χ* *eian* *C* *μοναρχία*. Iam *U* *μό* *μοναρχίαν* *W* || 23 missum est *P* || 24 Virgilius . . . medium *om.* *U* | Virgilius] ut est *C* | Virgilius] *ge. I* 127 || 25 alibi] *Verg. Aen. XI* 335 | medio *C* || 26 aeternitatem ostendit post current *exh.* *C* | significat *U* | ut . . . current *om.* *U* || 27 Virgilius] *Aen. I* 607

90. LONGI perpetui.

93. CONSORTIS socii.

GENTIBUS ULLIS CREDITE non hoc peto, ut hoc ita esse credatis, quia gentes aliquae passae sunt, sed quia vos ipsi, id est Romani.

WCP 94. CREDITE [vos], o Pompei, Caesar et Crasse.

W'CP 95. FRATERNI PRIMI MADUERUNT Remi, qui occisus est a Romulo.

WP 97. TUNC ERAT scilicet quod nunc est.

W'P ASYLUM ut Virgilius 'quem Romulus acer asylum rettulit'.

W'CP 98. TEMPORIS ANGUSTI inter Caesarem atque Pompeium.

12 CONCORDIA DISCORS quasi *κακόζηλον* est. Si discors, quem admodum concors? sic Virgilius 'via dividit invia terris'; sic Cicero in Philippicis <I 2, 5> 'qui illam insepultam
15 sepulturam effecera(n)t'.

100. CRASSUS ERAT BELLI M. M. quod ait supra <4> 'et rupto foedere regni'.

101. SEPARAT ISTHMOS angustum in mare iter terrae
19 Isthmos dicitur. Hic autem separat Ionium mare et Aegaeum.

W'CP 102. CONFERRE in unum convenire.

W'P 103. AEGEO FRANGAT frangatur aut se frangat.

W'CP 104. ARMA DUCUM DIRIMENS Pompei et Caesaris.

WC 105. ASSYRIAS ut Virgilius 'Assyrium vulgo nascetur
24 amomum'.

WP CARRHAS Parthos dicit, ubi Crassus occisus est.

W'CP 106. PARTHICA ROMANOS quae populo Romano fecerant Parthi.

FUORES ROMANOS furores Pompei et Caesaris dixit.

26.

2 societates U || 4 aliquae gentes U || 6 Credite o pompeii et caesar C || 7 est occisus W || 10 Virgilius] *Aen. VIII* 342. 343 || 11 & q̄ W et C || 12 *κακοζέαον* W *κακοζέλον* C *κακοζέαον* P *kazelon* U || 13 sic... 15 effecerant om U | Virgilius] *Aen. III* 383 || 18 terrae] ee W om. U | angustissimum t in mari U || 19 separationem inter yonium mare dicit et egeum U || 22 videlicet et U || 23 Virgilius] *buc.* 4, 25. 26 populo Romano] populis C || 28 Romanos autem furores pompeii W' P | dicit C

108. ARSACIDAE Parthos dicit, sic a rege Arsaco nomi- w'p
natos.

109. POPULIQUE POTENTIS id est fortuna huius populi w'c
potentis.

113. ABSTULIT AD MANES PARCARUM IULIA SAEVA Iulia w'cp
filia Caesaris, Pompei uxor, periit ante bella civilia. 6

115. MAIORES IN LUCE MORAS si diutius vixisses.

117. EXCUSO IUNGERE FERRO et sola poteras. w'cp

118. UT GENEROS S. M. I. S. raptis Sabinis Tatius ad- w'cp
versus Romanos bella commovit. Romani eas, quas ra-¹⁰
puerunt, cum susceptis liberis in medium produxerunt et
sic pax reddita est, ut Virgilius 'post idem i. s. posito
c. r. A. I. a. a. p. q. t. S. et caesa iungebant foedera porca'.

119. MORTE TUA o Iulia. w'p

121. TU NOVA NE VETERES OBSCURENT ACTA TRIUMPHOS w'cp
nova acta Caesaris, veteres triumphos id est Pompei. 16

122. PIRATICA L. G. Pompeius enim piratas vicit, Gal- w'cp
liam Caesar.

121. TU NOVA o Pompei.

123. MAGNE TIMES ordo: tu, Magne, times. w'cp

SERIES continuatio. w'cp

124. LOCI FORTUNA s. nam primus esse cupiebat, id²²
est ante Pompeium.

128. VICTRIX CAUSA DEIS PLACUIT ut Cicero pro Liga-
rio <6, 19> 'nunc melior e<a> causa iudicanda est, quam²⁶
etiam dii adiuverunt'.

DE[H]IS PLACUIT dicit quis cuius iudex sit. w'p

SED VICTA CATONI id est placuit, a communi. w'cp

1. 20.

1 a rege arsaco sic UV || 5 Parcarum I. s. i. m. W Par-
carum i. s. P. || 6 uxor pompeii et civilia bella U || 7 sidi no-
ius U || 8 et] si tu P | sala C solas W || 10 Romanos] re-
gna C || 12 ut... 13 porca om. U | Virgilius] Aen. VIII 639.
640. 641 post... S. om. C || 18 Caesar ante piratas pon. U ||
22 prima WC || 24 Cicero... 25 nunc] ciceronem U | legatario
tunc C || 27 W post schol. v. 140 pon. || 28 a morte com-
muni P

131. FAMAEQUE PETITOR favorem populi amans, id est Pompeius.
- WCP 132. POPULARIBUS AURIS ab eo quod est 'ab hac aura', his auris declinavit, ut Virgilius 'nunc quoque iam nimium
6 gaudens popularibus auris'.
- W'CP 133. PLAUSUQUE genus favoris, ut Virgilius 'ingeminant plausu Tyrii Troesque s.' Cicero 'animos hominum vehementer offensos plaudī tibi non solere'.
- PLAUSUQUE SUI G. T. ipse enim theatrum fecit, quod
10 Pompei dicitur.
- WC 137. EXUVIAS v. p. est enim consecrata Iovi ideoque
12 plena donis.
- WCP 140. TRUNCO septimus casus est, non dativus.
- W'CP 142. TOT CIRCUM SILVAE iterum 'et quamvis' accipiamus.
- W'C 143. TANTUM solum.
- W'CP 145. NON VINCERE BELLO ut erubesceret, si sine proelio,
17 quod cupiebat, implesset, id est vel deditione vel foedere.
146. ACER ET INDOMITUS ipse scilicet Caesar.
147. FERRE MANUM legitur et gradum.
- 20 TEMERANDO polluendo, ut Virgilius 'intemerata fides oro'.
148. FAVORI NUMINIS id est Fortunae.
- WCP 150. GAUD. Q. F. R. quod supra <145> ait 'solusque pudor non vincere bello'.
- W'CP 153. RUPITQUE DIEM id est per aerem transit.
- WCP POPULOSQUE PAVENTES TERRUIT ut Virgilius 'ne me
26 terrete timentem'.
- W'CP 155. IN SUA TEMPLA F. ut Caesar in suam urbem furit.

9.

1 amens W || 3 ab eo om. P || 4 Virgilius] *Aen. VI* 816 ||
6 ut . . . 8 om. U | Virgilius] *Aen. I* 747 || 7 Cicero] *or. pro reg. Deiot. 12, 33* || 8 offensus plaudit ibi solens P ||
9, fecit] *romae fecit U* || 11 consecratii ob ii de eoque W ||
13 non dativus] *mandativus C* || 14 et om. P || 18 ipse scilicet] i. U || 20 ut . . . oro om. U | Virgilius] *Aen. II* 143 |
fide C | oro om. P || 22 ait om. C || 25 Virgilius] *Aen. XII* 875 | ne c c e here | tere timentem C

155. NULLAQUE EXIRE VETANTE MATERIA ferri, saxi vel ceterarum rerum. Nihil enim est, quod venienti fulmini possit obstare.

157. SPARSOSQUE RECOLLIGIT IGNES redire enim dicitur fulmen, unde descenderit.

158. HAE DUCIBUS C. S. quod alter alterum dignitate praevenire cupiebat.

SED PUBLICA BELLI SEMINA ab omnibus iam corruptis rebus.

161. MORES C. S. id est qui boni fuerant.

165. VIX NURIBUS RAPUERE MARES bene nuribus, non feminis dixit, quia istae ambitio<sio>res vestes habent propter aetatem.

FECUNDA divitiis copiosior.

167. QUO GENS QUEQUE PERIT ut ideo periret, quia habuit aliquid pretiosum; hoc ergo accersitur, quod magnitudine sua civitati fecit exitium.

168. SULCATA CAMILLI Furius Camillus, qui fuit consul.

174. VILE NEFAS quod non crederetur periculosum.

178. RAPTI F. rapuere, ut etiam contentio sit, quis illis utatur.

175. MENSURAQUE IURIS VIS ERAT ut Salustius in primo historiae 'et relatus inconditae olim vitae mos, ut omne ius in viribus esset'.

176. PLEBIS SCITA lex senatus decreto fit et voluntate, senatus consultum per senatores fit, plebis scitum a populo.

COACTAE ad leges retulit, non ad plebis scita.

---

1 ferri . . . rerum *om. CU* || 2 rerum *om. W* || 5 ignem quoque resumens *add. U* || 6 quos *C* | quod alter] i. alter quia *U* | alter *om. P* | dignitatem *C* || 8 ab] quod ab *W* | i. omnibus scilicet rebus moribusque luxu auantia corruptis *U* || 10 quia *P* || 11 non feminis dixit *om. U* || 13 preter *C* || 16 accersitur *C* || 18 qui *om. U* || 19 crederet *W' C* | periculosos sibi videbatur *U* || 20 rapuere *om. P* || 21 illis *om. W* || 22 Salustius] *Maur. I 18* | primo]. *I. P om. U* || 26 plebis-citum *W*

178. PRETIO ambitu.

SECTORQUE F. 'sector' venditor, unde qui proscriptorum bona vendunt vel emunt, sectores appellantur.

W'CP 183. CURSU cursu posuit ad ἔνφασιν, cum vix in Alpibus ambuletur; sic Virgilius de Hercule 'aerii cursu petit ardua montis'.

W'P SUPERAVERAT ALPES Alpes montes, quibus Gallia ab Italia separatur, occupati semper vento et nivibus, ideoque gelidi.

W' 185. RUBICONIS AD UNDAM Rubicon fluvius, qui ab eo, quod rubros lapides habet, hoc nomen accepit.

W'CP 188. TURRIGERO CANOS canos propter nobilitatem, ut Virgilius 'cana fides'.

189. NUDISQUE A. I. id est visa.

WCP 190. ET GEMITU P. L. id est visa.

W'CP 192. HUC USQUE LICET ut veniatis armati; nam civibus licet sine armis ad moenia pervenire.

197. GENTIS IULIAE bene Iuleae, quia et ipsorum genus ab Aenea et Venere descendit, unde et Caesares, ut ait Virgilius 'Iulius a magno demissum nomen Iulo'.

WCP ET RAPTI ubique 'o' subaudimus: o Phrygii penates, o rapti secreta Quirini et o Iuppiter Latialis et o Vestales foci.

W'CP QUIRINI Romulum dicit, qui raptus a palude Caprae deus factus est. Bene autem secreta dixit, quia subito nusquam comparuit.

198. LATIALIS I. A. ut Tullius pro Milone <31, 85> 'tuque de tuo monte edito, Latialis sancte Iuppiter'.

---

2 venditor concisor; Unde C || 4 aΔΗδ-сΦλCλδ-с C adenfasin P unde NΦaCIN W unde fasin U || 5 sic . . . montis om. P | Virgilius] Aen. VIII 221 | et erei W || 8 ventis U | ideo U || 10 fluvius om. U || 11 hoc om. U || 12 ut Virgilius om. C | Virgilius] Aen. I 292 || 16 civilibus W' || 19 et] a C | et Venere om. W' | cesar est W' | ut . . . Iulo om. U || 20 Virgilius] Aen. I 288 | dimissum W' C || 24 apud paludem C | caprae . proprium nomen deus P || 25 autem om. U || 26 numquam P || 28 condito C | scē U scande WCP

202. NUNC QUOQUE MILES id est adsum.

WCP

CAESAR UBIQUE TUUS LICEAT vult enim deponere pote- statem, sed Pompeius prohibet, qui eum non sinit triumphare et esse privatum.

208. STIMULAVIT bene stimulavit; aculeum enim in cauda habere dicitur.

210. TUNC TORTA LEVIS SI LANCEA M. volunt hic ταπεινωσιν factam, quod 'levis' dixit, sed ἐπιθετον Mauro- rum est, qui leviter armati veloces et celeres habentur.

217. TUNC VIRES P. H. cum Caesar advenit.

10

219. ET MADIDIS bene madidis, quia ipsi concitant pluvias, ut Virgilius 'et dum vere madent udo terrae et pluvialibus austris'.

220. EXCEPTURUS AQUAS id est ut transire possit exercitus.

15

222. FRACTI F. U. fracti inlisi, id est in equos, ut Virgilius 'quibus omnis ab alto frangitur' et alibi 'frangitur ac fesso transit praecordia ligno'.

224. VETITIS scilicet ab imagine patriae, ut ait supra <191> 'si iure venitis si cives huc usque licet'.

20

226. SUNTO sint.

230. ET MISSA PARTHI POST TERGA SAGITTA ut Virgilius 'fidentemque fuga Parthum versisque sagittis'.

231. INVADIT ARIMINUM ordo: rapit agmina et invadit Ariminum. Ariminum civitas in Italiae finibus constituta.

---

3 sed C et W || 6 dicitur habere U || 7 Tum P || 8 ταπεινωσιν WP tapinosin CU | sed] sedet P | επιθετον C επιθετον P επιτοθεν W epithen U || 11 ipse concitat pluviam P || 12 Virgilius] ge. III 428. 429 || 16 id est om. P || 17 Virgilius] Aen. I 160. 161 | et . . . ligno] Inque sinus scindit sese unda reductos P | alibi] ibid. IX 413 | quod frangitur ac ciso C || 19 ut . . . 20 licet om. UG || 22 Et CP E W | Virgilius] ge. III 31 || 25 Ariminum alt. om. P | in] est in P

W'CP 238. NON PIA CONCINUIT genere neutro numero plurali haec pia, ut sit: non pia classica concinuit.

CUM RAUCO CLASSICA CORNU subaudimus 'non pia concinuit'. Classica autem genus tubae, ut Vergilius 'classica namque sonant'.

240. ADFIXA PENATIBUS A. ut Virgilius 'armaque fixit Troia'; et ut ostendat hoc in pace fieri, addit 'nunc placida compostus pace quiescit'.

WCP 243. ET SCABROS ut Virgilius 'exesa invenies scabra
10 rubigine pila'. Bene autem hic 'morsu' posuit, ut Virgilius 'exesa'.

WC246. GELIDOS legitur et gelidus.

W 242. CURVATAQUE CUSPIDE P. ἀπὸ κοίνοῦ 'invadunt'.

WCG' 253. ERRANTISQUE DOMOS Numadas dicit, ut ait Sal-
15 lustius 'et quia saepe temptantes <agros> alia, deinde alia loca petiverant, semet ipsi Numadas appellaverunt'.

W'CP. QUAM CLAUSTRA in ultimo enim sunt fine Italiae constituti.

254. SENONUM MOTUS Senones et Cimbri Teutonesque
20 gentes sunt Galliae.

255. ET MARTEM LIBIES bellum Punicum significat, nam per hos Hannibal venit aperta et data per Alpes via.

257. HAC ITER EST BELLIS non dixit exercitibus, sed
24 bellis, ut ipsa patiantur.

WP 260. RURA SILENT id est tacent.

---

1 neutro accus casu numero P || 2 concinuit . . . 3 concinuit om. U || 3 cornu classica codd. | apta C || 4 tubae est P | Vergilius] Aen. VII 637 || 5 iamque Verg. || 6 Virgilius] Aen. I 248 || 7 addidit W' | addit] Verg. Aen. I 249 || 9 scabros C | Virgilius] ge. I 495 || 12 <gelidus> legitur et gelidos P || 14 numades C Numidas GR pr.D | ut] Hi enim ut G ut enim PAR' | Sallustius] bell. Iug. 18, 7 || 15 et om. P | quia iam sepe C | temptant has alia C temperant as alia W | temptantes om. G | deinde] atque GAR' || 16 alio loco C | nomadas C | appellacii W appellati(?) C || 19 senones et teutones gentes U || 21 dicit U || 24 patiantur ostendens U

260. MEDIUSQUE I. S. M. P. stagna enim sunt in fundo et superna W'CP
tantum maris pars vertitur et movetur. Denique apud
Virgilium miratus est 'Neptunus et imis stagna refusa
vadis'.

262. DUBIAEQUE IN PROELIA M. scilicet Caesaris. 5

264. IUSTOS FORTUNA LABORAT in eo enim quod ex-
pulsus est Curio, inventa est causa pugnandi et defensio
praeparata est, quia in tribunos vindicabatur hoc bello.

266. EXPULIT ANCIPITI Lentulus enim et Marcellus,
qui tunc consules fuerant, expulerant tribunos plebis. 10

DISCORDES contra senatum scilicet.

267. VICTO IURE contra ius.

IACTATIS in horum perniciem praedicatis, qui nunc
tribuni plebis [ut] paria illis timerent, quae Gracchi per-
tulerant a senatoribus. 15

GRACCHIS Gracchi quorum Cicero meminit in invectivis
et in Miloniana <6,27>, qui seditiose in tribunatu agebant,
occisi sunt. Hos ergo obicit Lentulus consul praesentibus
tribunis dicens: tale decretum de nece vestra laturus sum,
quia Caesari favetis, quale in Gracchos est latum. 20

CURIA ordo: expulit curia minax. WC

268. HOS IAM MOTA DUCIS id est tribunos. W'CP

269. VENALI de hoc Virgilius posuisse dicitur 'vendi-
dit hic auro patriam'. 24

270. VOX QUONDAM POPULI tribunus plebis enim fuit, qui W'CP
aliquando Caesari contra Gallos pugnanti per decem
annos prorogavit imperium, cum provinciae consulares
lege ipsius Caesaris non plus quam biennio obtinerentur.

1 et in superno P | et in supern atando maris C || 3 Vir-
gilium] Aen. I 126 | minatus C | refusus om. vadis P ||
5 m. W] nra C || 8 quia in tribunos P] qui in tribunis C
quia tribunus W' || 9 Marcellus Oud. gellius et gelius codd. ||
10 erant U || 12 contrarius C || 13 praedicatis Keller prae-
dictis codd. | quia C || 14 ut patria illis timoremque C |
ut om. P || 16 in invectivis] In vectivis P | invectivis] or. in
Catil. I 1, 2. IV 2, 4 || 17 heniloniana C || 20 favens P ||
22 tribunus C || 23 Virgilius] Aen. VI 621 || 25 tribunus
enim plebis C | quia C || 26 pugnanti contra gallos C

- WCP 271. MISCERE POTENTES 'hos comitatur' subaudimus in singulis.
- W'CP 273. CONSPEXIT id est Curio.
275. TRAXIMUS per annos scilicet decem.
- WCP 277. AT POSTQUAM L. B. S. COACTAE ut Cicero 'silent enim leges inter arma'.
- W'CP 278. PATIMURQUE VOLENTES ne videantur ad Caesarem necessitate, non favore venisse.
282. PAR LABOR ATQUE METUS P. M. P. sensus est hic:
 10 in hoc bello tantus inpendendus est labor et metus, quantus in Gallorum bellis, et post victoriam plus consequeris; ibi enim Gallias subegisti, hic tibi serviet Roma.
- WCP 283. BELLANTEM GEMINIS TENUIT TE GALLIA LUSTRIS decennio scilicet.
- 15 GEMINIS G. L. exponit, quid dixerit 'par labor atque metus pretio maiore petuntur'.
- W'CP 285. TIBI ROMA SUBEGERIT ORBEM quia orbis ipsius est, quae subigitur.
- W'C 286. REMEANTEM P. T. ideo pretio maiore.
- W'CP 289. VIX INPUNE FERES id est vix tibi venia datur,
 21 subegisti tot gentes. Nam iam reprehenditur victoria, cui triumphus est denegatus.
290. DECRETUM EST GENERO hoc, inquit, iam decrevit Pompeius, ut te pellat imperio.
- 25 PARTIRI NON POTES ORBEM quia Pompeius non sinit esse te parem.
291. ET IPSI id est Caesari.
- WCP 294. ELEUS SONIPES ut Virgilius 'Eliadum palmas Epirus equarum'.

---

5 coactos P | Cicero] *or. pro Mil.* 4, 10 || 7 videatur WC || 8 venire C || 11 bellis gallorum U | bello PC | et W' C] sed P | conqueris W subsequeris C || 14 decem no W || 15 qui W | exponit . . . 16 metus om. C || 18 subiungitur P || 20 id est om. CU || 21 quod subegisti P | nam iam] nimia P | iam] ipsi C || 23 a genero P || 24 de imperio U || 26 te parem esse U || 28 Virgilius] *ge. I* 59 | epyros aquarum P

295. IMMINEAT FORIBUS hoc est quamvis currere cupiat, w'CP
ut dictum de Caesare <291. 292> 'et ipsi in bellum p.
<t. t.> a. i.'

REPAGULA repagula id est ianuas, quibus inclusus est. wCA
LAXET legitur et pulset. WC

296. MANIPOS manipulus dicitur, qui signa fert. Ante w'CP
usum enim signorum ante exercitum feni manipulum 7
praeferabant. Sic posuit et Terentius in Eunuchio <IV 7, 6>
'et manipulus furum'. Denique ideo dixit et hic ad
signa bellorum. 10

299. <BELLORUM> o SOCI bene 'bellorum socii', quia
semper in proelio sunt.

306. IN CLASSEM CADIT OMNE NEMUS ut classes scilicet
fiant. Virgiliana autem elocutio 'excisum Euboicae latus
ingens rupis in antrum', sic hic 'in classem cadit'; alibi 15
'portus ab Euroo fluctu curvatus in arcum'.

TERRA MARIQUE ut nusquam liceat iam inpune con-
sistere; sic Virgilius 'heu quae nunc tellus, inquit, quae
me aequora possunt accipere'.

307. IUSSUS CAESAR AGI id est iussus est pelli. WCP

310. MECUM REBUS AGAT <SUPERIQUE A. S. V.> id est 21
secundis mecum rebus agant.

311. VENIAT LONGA DUX PACE SOLUTUS detractio Pompei w'CP
agens simul ut fortiores sint milites Caesaris, si talis
inimicus est. 25

312 MILITE CUM SUBITO id est tirone, ut hic novitate
pugnare non possit; dux autem, quia olim dimicare
desivit.

---

2 ut . . . i. om. U | ipse *codd.* || 4 ianua W ianuae C ||
7 manipulum P || 8 Sic . . . 10 bellorum om. U || 14 Virgiliana]
Aen. VI 42 || 15 crevit C | alibi] *ibid.* III 533 || 16 euboico
P | in aptum C || 17 ut om. C || 18 sicut C | Virgilius *Aen.* II
69 || 20 nil nisi pelli *exh.* U || 22 simecum P | agat P ||
25 est] est solutus quia olim dimicare desivit U || 26 est cum
P | ut] videlicet ut U || 27 dux . . . 28 desivit om. U

313. MARCELLUSQUE LOQUAX advocatus enim fuit, ut Tullius de M. Marcello <1, 2> 'illo aemulo atque imitatore studiorum et laborum meorum quasi quodam socio a me et comite distracto'.
- 5 315. CONTINUO 'hoc regnum continuum' declinavit.
316. ILLE REGET CURRUS puer enim contra Sertorium dimicavit. Currus ergo triumphales dixit. Bene autem 'reget' positum, ut dolore Caesar [ab] hoc futurum putet esse, quod factum est.
- 10 319. AC IUSSAM SERVIRE FAMEM Pompeius enim omnia frumenta collegit ex agris, ut coacti fame homines sibi obtemperarent.
- W'C 321. IUDICIUM INSOLITA TREPIDUM CINCERE CORONA ut Tullius pro Milone <1, 1> 'non enim corona consessus
15 vester cinctus est ut solebat'.
- WCP 325. SUETUS suetus illi rei dicimus, ut Virgilius 'ille manum patiens mensaeque adsuetus [h]erili' et alibi 'adsuetumque malo Ligurem'.
- W'CP CIVILIBUS ARMIS fuit enim de partibus Syllae.
- WCA 326. DOCILIS VICISSE M. ut hoc discat, ut vincat.
- WCP 331. DURAT MAGNE SITIS o Pompei.
- 22 DURAT perseverat, ut Virgilius 'durate et vosmet rebus servate secundis'.
335. ILLE TUUS sive cui favisti sive quem imitaris.
- W'CP 336. POST CILICASNE VAGOS hos Pompeius vicit et dedit
26 civitatem. Bene autem 'vagos' posuit, simul quia piraticam exercebant et ut ostenderet non magnum proelium, in quo victi sunt errantes.
- PONTICA in Ponto gesta regis Mitridatis.

25—28.

1 fuerat U | ut . . . 4 distracto om. U || 2 de M. om. C | imitatores C || 3 et] ac Cic. || 5 hoc . . . continuum] i. <continuum>ū regnum U || 6 regit W || 7 duxit UV || 8 regit W | adhuc P || 10 famam C || 11 fame om. R' V || 16 illius WC | Virgilius] Aen. VII 490 || 17 herili WP herilis C | alibi] ge. II 168 || 22 Virgilius] Aen. I 207 || 24 affuisti P || 25 dedit eis P || 29 metridates W' P ut fere semper

336. LASSI ut ostendat nihil fecisse Pompeium; multi enim ante vicerant Mitridatem, ideo lassi: Sylla, Murena, Lucullus, Glabrio, postea Pompeius.

337. VIX bene, sive quia diu pugnatum est quippe a tot ducibus, sive quia frequenter Mitridates antidotum accipiens digerebat venena.

CONSUMMATA finita.

WCP.

338. PROVINCIA negotium, officium, ut Terentius 'o Geta, provinciam cepisti duram', sive ut Caesarem pro aliqua provincia accipiamus.

10

CAESAR id est ego.

W'CP

342. MILES SUB QUOLIBET I. T. ne sibi prodesse videtur hoc bello, facit militum causam, quod triumphare prohibetur; sic Virgilius, ut accendat animos Rutulis, regem dicit patientem esse omnium cavendum

15

'ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
succedet fama vivusque per ora feretur;
nos patria amissa dominis parere superbis
cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis'.

345. QUAE MOENIA FESSIS id est dabuntur, ut Virgilius 'da moenia fessis'.

21

346. PIRATAE MAGNE COLONI Cilicas dicit, quia his Pompeius agros et civitatem dedit.

348. UTENDUM EST VIRIBUS q. f. tot scilicet bellis.

350. NAM NEC PRAEDA MEIS causam reddit, cur numina deesse non possint.

2 vicerant UP | morena W' || 5 freq.] luculenter C || 6 degerebat P dirigebat W' || 8 Terentius] Phorm. I 2, 22. 23 || 9 caesari P | caesari pro aquila provintiam C cesarem ÷ aliqua provintia W || 13 bellum W | facere dicit Keller | causa W || 14 perhibetur P | Virgilius] Aen. XII 234 sqq. || 16 aris . . . 18 patria om. P || 17 succedat codd. || 19 cogimur codd. | cogemur . . . arvis om. P | lentis C || 20 id est] sē P | ut . . . 21 fessis om. U | Virgilius] Aen. III 85 || 22 quia his] quibus U || 23 dedit pompeius U || 25 neque P | nam reddit causam U | reddit] nominat P om. W | numina om. P || 26 possunt C

351. SERVIRE PARATAE bene 'paratae', quia non resistit ipsa Pompeio.

354. QUAMQUAM C. F. ἀνακόλουθον secundum; 'quamquam' praeposuit et non subiunxit 'tamen'.

W'C 355. REVOCANTUR id est ad furorem.

W'CP 356. DUCTORISQUE METU dum timent Caesarem, bellum recusare non audent.

MUNERA PILI hi primipilares dicuntur.

358. SERVATI CIVIS his qui civem servassent, corona de huius arboris ramis dabatur. Hoc Tullius in Pisone <3, 6> tetigit dicens 'mihi Quintus Gellius, qui propter te sedet, et civicam coronam decrevit'.

REFERENTEM ipsam quercum referentem praemia Laelius gerebat.

WCP 366. USQUE ADEO M. E. C. V. B. ut hoc pati malis.

16 CIVILI VINCERE BELLO ut Virgilius 'usque adeone mori miserum est?'

W'CP 367. ET INHOSPITA S. regio in Africa, ut Virgilius ait 'et Numidae infreni cingunt et inhospita Syrtis'.

20 371. ARCTOO VERTICE septentrionali, sub quo Gallia est constituta.

WCP RHENUM hic est fluvius Galliae.

W'CP 374. PER SIGNA DECEN decennio enim tracto dimicatum est.

25 375. PERQUE TUOS IURO QUOCUMQUE vox devoti militis.

377. PLENAEQUE IN V. P. ut in uxore occidam et filium.

WCP 378. CONIUGIS hoc subauditur: 'condere me iubeas'.

1 paratae om. U || 2 ipsa om. UAR'V || 3 ἀνακόλουθον U anakolouton W anakoluton P anakoloiθon C | secundum om. P || 4 proposuit U || 9 his quidem qui U | coronam W' C || 10 de quercis ramis U || 11 locus Cic. turbatus | mihique gellius U || 13 ipsam . . . praemia om. C || 16 Virgilius] Aen. XII 646 | adeo memori P || 18 ut . . . 19 Syrtis om. U | Virgilius] Aen. IV 41 || 20 septentrionali P] septentrionalis WC om. U || 22 Renu omisso hic P | fluvius est W || 25 militis devoti U || 26 occidam Keller occidant WC occidat UP || 27 Coniugis . . . subauditur P] invitis hoc dñ C invitis hoc, itur W

378. INVITA bene addidit 'invita', ut non timore Caesaris *w'cp* hoc faciat, sed affectu.

380. NUMINA MISCEBIT pro numinum simulacris.

FLAMMA CASTRENSIS militaris.

w'p

381. THIBRIDIS UNDA subaudimus 'me castra iubeas *w'cp* ponere'.
6

383. TU QUOSCUQUE VOLES iam non excipit Romanos. *w'cp*

386. <ROMA> SIT hoc est: illa quae nunc sunt licet penitus tolli et everti; sit autem illa Roma apud nos quamcumque esse iusseris de aliis civitatibus. Alii ita intellegunt,¹⁰ ut ordinem mutant: licet illa Roma sit, quam tu iusseris tolli, hoc est everti penitus, tamen his aries actus disperget saxa lacertis.

387. QUECUMQUE AD BELLA VOCARET etiam ad bella *w'cg* civilia.
15

389. PINIFERAE legitur et nubiferae.

w'p

THRACIUS quod illic violentissimus sit; sic et *w'cg* Virgilius 'ac velut annoso validam cum robore quercum Alpini boreae', quod in Alpibus saeviores sint.

OSSAE Ossa mons Thraciae, ut Virgilius 'Ter sunt *w'g* conati inponere Pelio Ossam'.
21

390. PRESSAE ipsius Ossae.

w'cp

CURVATO ROBORE arboribus scilicet vi ventorum usque *w'cg* ad terram curvatis [; denique hoc ait 'aut rursus redeuntis'].²⁴

20 — 21.

4 Flamma castrensis *om.* militaris *W* || 5 si me *P* | me *om.* *C* ||
7 Romanos . . . 8 hoc] roma suos. hic *C* roma sit. hic *W* ro-
mam. Hoc *P* romam *U* | est illa] illas *U* || 9 sic *W'* ||
10 alii ista *C* aliis te *W* alii sic *U* || 12 impactus *U* ||
13 saxa lacertis *om.* *U* || 14 etiam] et cum *C* | bella *om.* *G* ||
16 <nubiferae> vel piniferae *G*, || 17 ille *C* | sit . . . 19 sint
om. *U* | sic . . . sint *om.* *G* | et *exh.* *WC* || 18 Virgilius]
Aen. IV 441. 442 | veluti *C* || 19 quod illic in *C* | sunt *P* ||
20 ut . . . 21 Ossam *om.* *UG* | Virgilius] *ge. I 281* || 21 pelion
W || 24 ad] in *W'P* | denique . . . redeuntis *om.* *G'*

391. REDEUNTIS IN AETHERA s. cum iterum quae pressae fuerunt, eriguntur.

W' AETHERA id est in aera.

W'CP SILVAE subauditur 'quantus est sonus'.

5 396. LEMANNO Lemannus lacus Galliae prope Liguriam.

WC CAVO iuxta Virgilium 'et cava flumina siccis faucibus'.

WCP 397. CASTRAQUE id est deseruere.

W'CG' CASTRAQUE ordo hic est: et castra deseruere, quae ardua supra curvam Vogesi ripam, id est posita, cohibent
10 Lingonas pugnaces armis pictis.

W'CP VOGESI mons eiusdem civitatis cum flumine.

398. LINGONAS gens Galliae.

W'CG' 400. PER TAM MULTA SUO ordo: qui Isara gurgite suo ductus per tam multa, id est loca.

W'CP FAMAE M. I. A. [in amnem] in Padum, qui etiam
16 Eridanus vocatur.

W'CG' 401. AD AEQUOREAS id est ad Oceanum mare iam non Isara, sed Eridanus defluebat.

402. SOLVUNTUR FLAVI L. S. R. solvuntur statione, ut
20 iam ab statione discedant custodita per annos decem
Caesare dimicante, ideo solvuntur; ut Virgilius 'Statione relicta Ipse <comes> Niso graditur'.

WCG' RUTENI Galliae populi 'comis flavis'.

W'CG' 403. MITIS ATAX Atax fluvius Galliae; ideo autem
25 mitis, quia numquam per illum classis Romana navigat,

12. 24—28.

2 fuerant G | eriguntur] revertant U || 4 s. sit sonus U ||
6 Cava . usta . virg W | Virgilium] ge. IV 427. 428 || 8 hic om. G' |
Castraque om. et G || 9 super G V | incurvam G cavam WC | id
est posita] imposita G | cohibebant G || 10 lingones G V || 11 Voges-
sus est U || 12 gallorum P || 14 id est om. U || 15 in am-
nem] inanem C om. UP | padom videlicet U || 16 vocatur
endanus U || 17 id . . . mare om. U || 18 defluit G' sed
suum U || 19 Solventur WC | ut etiam UP || 20 discedunt
W' C | X CU || 21 ut . . . 22 graditur om. U | Virgilius]
Aen. IX 222. 223 || 24 Atax fl. G.] est enim fluvius galliae
U in fine schol. | ideo autem] Bene U || 25 romanorum G

sed suorum. Nunc autem vexit Romanas naves Caesare dimicante.

403. GAUDET datur sensus fluminibus; Virgilius 'Pontem c g' indignatus Araxes'. 4

404. [PROMOTO LIMITE] VARUS fluvius, qui Galliam w' c g' ab Italia dividit. w' c g'

PROMOTO LIMITE dum undis occupat terras; subaudimus autem 'et ipse gaudet non Latias ferre carinas'. 8

FINIS 'hic finis'; nominativus est. w c p

405. SACRATUS NOMINE PORTUS portus Monoeci Herculis w' c g' dicit, ut alibi <III 277. 278>: 11

'Quaque fretum torrens Meotidos egerit undas

Pontus et Herculeis aufertur gloria metis',

id est quo Hercules venit.

406. URGUET R. C. P. facit enim angustias, ut venientis w c g' in arcum maris aestuet magnitudo. 16

PELAGUS accusativus est casus. w c p.

407. IUS HABET ut turbet hunc portum.

SOLUS SUA LITORA T. C. sua, quia in ipsa ius habet.

408. ET TUTA P. S. M. id est nautas. 20

MENOECI et Moeneci utrumque legitur. w c

409. QUAQUE IACET LITUS Oceanum dicit, quia cum w' c g' augmentis lunae minuitur et crescit; ideo litus non habet certum.

QUOD TERRA F. Q. nunc enim in ipso litore terra, nunc 25 mare est.

412. VENTUS ordo: sic ventus [sic] volutet. w' c p

SIC AXE id est mundo.

1 romana C | classes U || 3 Virgilius] *Aen. VIII 728* || 5 limteu C | limite u. W | fluvius . . . 6 dividit] Varus fluvius est dividens Galliam ab Hispania G cons. A R' || 9 hic finis om. P || 10 nomine WC n. G' | menoeci WG' menoe ei O meneci U || 11 ut . . . 14 id est om. U || 12 fretum] defractum G' || 12 et 13 om. G' || 14 venit om. U || 15 Urget WG' || 16 artum G || 17 est om. P || 19 quid W || 23 aumentis C || 25 terra] nostra U || 27 [sic] om. UP

- W'G' 413. DESTITUATQUE F. et dum inpellit, faciat angustum
in altiora tollendo.
- WCP AN SIDERE M. S. id est secundum sidus, ut Virgilius
'Fluvio cum forte secundo Deflueret' id est iuxta fluvium
siaceret.
- WCG' 414. TETHYOS UNDA VAGAE Tethyos uxoris Oceani;
declinavit autem Tethyos; huius meminit Virgilius 'Teque
sibi generum Tethys emat omnibus undis'.
- W'CP 415. ALENTE [aut] nutrientes, scilicet terras.
- 10 417. QUOS AGITAT MUNDI LABOR qui nosse cupitis, quid
agatur in mundo.
- WCG 419. TUNC legitur et tum.
- W'CG' NEMETIS regio Galliae.
- W'CG' 420. QUI TENET ET RIPAS [S]ATURI[S] ostenditur fluvius
15 esse de ripis.
421. TARBELLICUS Tarbellicum civem dixit. Est enim
Tarbellae civitas in Gallia, quae iuxta ripas Aturi con-
stituta claudit aequor admissum molliter per litus curvum.
422. SIGNA MOVET sive Santonus sive qui rura Nemetis
20 colunt vel ripas [S]aturi tenent.
- AMOTO SANTONUS H. id est Caesare.
423. LONGISQUE LEVES S. I. A. ostendit longos homines
per arma, quae longa sunt, ut Virgilius 'Scutis protecti
24 corpora longis'.
- W'C 424. OPTIMUS E. quia remiges sunt.
- W'CG' 425. OPTIMA GENS F. in hac enim provincia equi
domantur.

---

1 F.] fretum W | cum U | inpellit W' R' impelli G' A | au-
gustum P || 3 ut . . . 5 iaceret om. P | Virgilius] *Aen.* VII
494. 495 || 6 tethios (Tethis G) uxor G' || 7 Virgilius] *ge.* I 31 ||
8 undis] annis G || 9 halentis C | aut om. P U A R' | nutrientis
C A R' || 12 legitur et] vel G schol. *eras.* P || 14 saturis C sa-
tyris W om. *cett.* || 16 Tarbellicum civem om. U G' || 17 ripas-
atryi C saturi G' satyri U satiri W || 19 sanctonus G san-
tenus U scentonus W sonus C || 20 saturi G' satiri U sa-
turis W C || 21 amot antonus C || 23 quae . . . 24 longis om.
U || 23 Virgilius] *Aen.* VIII 662 || 26 hec C || 27 do-
minatur U

426. MONSTRATI quod ipse monstravit.

WCG'

BELGA COVINNI genus vehiculi covinnum, hoc etiam essedum dicitur, quod Belgi invenerunt, ut Virgilius 'Belgica vel molli melius feret esseda collo'.

427. ARVERNIQUE de his Cicero ait in Scauriana 'In-w'CG' venti sunt, qui etiam fratres populi Romani nominarentur'.⁶

428. AB ILIACO a Troiano, sed ut ipsi dicunt.

REBELLIS NERVIUS 'rebellis Nervius' unum pro populo dixit; hi legatos Caesaris occiderunt Aurunculeium Cottam et Titurium Sabinum. Scripsit Caesar ad populum, ut¹⁰ exercitus mitteretur, sed collecta multitudo apud Pompeium remansit.

430. SARMATA te, o Sarmata.

WC

432. CINGA nomen est fluvii.

WCG'

435. GENS HABITAT ubique subaudimus 'gaudet amoto w'CG' hoste' et 'movet signa'.¹⁶

PENDENTI RUPE GEBENNAS montes sunt cani propter nives dicti.

441. CONVERTI PROELIA ut scilicet in Romanos.

TREVIR gens Galliae et civitas, quam Treveros dicunt.²⁰

442. ET NUNC TONSE L. postquam victore Caesare ad Romanos deductus est mores.

LIGUR laetatus est converti proelia.

443. TOTI PRAELATE [TOTI] COMATAE quicumque comatus est; Graece autem posuit cometen.²⁵

2.

2 covinnum . . . etiam] quod G' || 3 Virgilius] *ge. III 204* || 5 in Scauriana *om. U* | Inveni *novum fragm.* || 7 troianis G' | sed *om. G'* | sed . . . dicunt *om. U* || 8 rebellis *om. P* | rebellis Nervius *om. UGAR'* || 9 maurum · culeium G aurum · Culeium P | Aurunculeium . . . 12 remansit *om. U* || 10 titurium WC tirium G tyrium P titilium AR' V | sabinam C || 13 sarmatateo C sarmateo W || 14 Singa C | est *om. G'* | nil nisi fluvius U || 16 movetis W' C | signitas U || 19 ut] es U *om. G'* || 20 treviros G' || 21 L. *exh. G'* | cesarem C || 24 COMATAE] cometuri C | conatus U || 25 cometem W cometent C comete U

445. TEUTATES Mercurius sic dicitur, qui a Gallis hominibus caesis placatur.

Esus Mars sic dictus a Gallis, qui hominum cruore placatur.

5 446. ET TARANIS ordo: et quibus placatur Taranis diro sanguine laetantur hic converti proelia. TARANIS Iuppiter dictus a Gallis, qui sanguine litatur humano.

448. IN LONGUM VATES poetae, quos vates appellant.

449. SECURI BARDI Germaniae gens.

10 SECURI bene 'securi', quia conversa sunt proelia.

CARMINA BARDI hi enim poetas suos habent, qui pereuntibus laudem dicere solent.

WCG' 450. SINISTRUM perversum.

WCG' 451. DRUIDAE isti enim inter nemora constituti de
15 sacrorum genere disputare consuerunt; ideoque 'repetistis'.

452. SOLIS NOSSE DEOS quia tam intente cuncta tractatis.

WCAa 453. REMOTIS separatis.

WCG' 454. VOBIS AUCTORIBUS UMBRAE hoc enim disputant
animas ad inferos non ire, sed in alio orbe nasci.

20 457. LONGE CANITIS SI COGNITA VITAE longae vitae
cognita, quia per longam vitam didicistis; manifestum
est enim senes esse sapientes propter aetatem.

W'C 458. MORS M. E. C. P. cum ab hoc orbe ad alium
24 orbem transeunt.

WCG' QUOS DESPICIT ARCTOS ipsos druidas dicit.

W'CP 462. IGNAVUM stultum.

WCG' REDITURAE VITAE ut ipsi disputant.

1—2.

2 et 4 placabatur U || 5 Etaranis G et uranis C | turanis
C || 6 huc G' || 7 litatur WC laetatur UG' || 8 vos poetae
G' || 11 suas C || 12 laudes G' || 14 driadae W Driade P
Dryadae G' Deside C om. U | constituta CG || 15 ideoque]
ideoque ait (agit P) G'AR'V || 16 Solinos se deos C | no-
tatis U || 17 separati G' || 20 si om. C | longae vitae
cognita om. G' || 21 qua ea C quae G' || 23 orbe hoc W | orbem
om. UA || 25 ipsas W non liq. U | driadas W dryadas CG'
non liq. U

465. ET APERTUM GENTIBUS O. id est deseritis.
471. ET VELOX P. N. B. licet properet bellum, haec
tamen [ante] pronuntiat
472. FALSA IN PRAECONIA in fabulas, in rumores.
473. MEVANIA regio Italiae fecunda tauris. 5
474. EXPLICAT aperit, ut Virgilius
'Sed trudit gemmas et frondes explicat omnis'.
475. ADFERAT ordo est: qui adferat. WCG'
476. DISCURRERE C. A. subauditur 'est qui adferat'. W'CG'
480. VICTOQUE INMANIOR H. victo hoste, quia nuper 10
vicerat Gallos, an ut sic accipiamus: inmanior erat quam
solet hostis esse, qui iam vicit inimicos.
481. ALPEMQUE IACENTES notandum numero singulari
Alpem dictum.
483. PONE SEQUI id est venire post Caesarem. 15
IUSSAMQUE F. A G. U. est qui adferat.
488. INVISAQUE BELLI ordo: et invisa belli decreta WCG'
mandat consulibus fugiens senatus. Est autem decre-
tum, ut curent consules, ne quid res publica detrimenti W'CG'
capiat. 20
490. ET QUAE M. R. et qua legitur et quae. WC
TUM legitur et cum. WCG'
492. SERIEQUE H. L. tractu. W'CG'
498. INCONSULTA R. ordo: sic turba per urbem in-
consulta ruit. 25
505. EVALUIT REVOCARE P. id est filium fletibus nullum
iam revocare valuit.
506. DUBIAE incertae, quippe sub bello sive ut semper
incerta sit.

3 ante] ait C om. UG' | praen.] pron. C || 5 Maevania W | reio
C | auris C viris G' || 6 ut . . . 7 omnis UG' | Virgilius]
ge. II 335 || 7 Sed] se C || 10 Victorque W | victo hoste
quia] Id est Gallis quos U || 11 an ut] ant UG' || 12 vicit
om. U || 14 dictam G' || 16 F. A. G.] fug. C || 19 ut om. C ||
21 QUAE M.] quem C | et quae] et qua C | <quae> legitur et
qua G' || 23 Seriesque W || 26 Evaluit W || 27 valuit]
potuit UV

- WCG' 507. TENUERE L. id est nullum.
 508. EXTREMO TUNC et cum legitur.
 FORSITAN bene 'forsitan'; nec enim scit, qui vel quanti inde redituri sint.
- 5 510. EADEMQUE TURI id est summa, quae dederunt.
- W'CG' 513. HUMANI hoc est quae totum genus humanum recipere intra se posset.
- WCG' [CAESARE] PRAEDAM ipsam urbem dixit praedam facilem.
- W'CP 517. ET SUBITUS R. celeritatem ostendit hoc verbo.
- W'CG' 519. AUDITO BELLORUM N. R. singula reddit singulis:
 11 ibi pressus ab hoste, hic autem audito bellorum nomine;
 ibi agger et vallum, hic Roma; ibi somni sunt ex noctibus plurimis, hic nec per unam noctem vigiliae tutae.
- WC 521. DANDA TAMEN V. MALORUM laborum.
- 15 522. TUNC vel tum.
- WCG' 528. CRINEMQUE T. s. ipse est crinis timendi sideris qui et cometae, quod quasi separavit poeta; hoc sidus cum apparuerit, quid portendat, ostendit.
- WCG 529. MUTANTEM R. C. Campestris scribit cometas quin-
 20 que esse id est Ἰππιον solis, λαμπαδῖαν lunae, ξιφίαν Martis, Discaeum Mercurii, Τυφῶνα Saturni; sed quattuor stellas supra scriptas visas esse aliquando, cum regna mutantur, Τυφῶν[α] autem si quando visus fuerat, cuncta interitura.
- WCG' 530. MICUERUNT C. S. ut Virgilius:
 26 'Non alias caelo ceciderunt plura sereno
 Fulgura nec diri totiens arsere cometae'.

2 legitur et cum G' || 3 forsitan om. WC | sit C || 4 sunt G' ||
 6 genus om. UV || 8 Caesare p. WC Praedam G' | fata-
 lem G' || 10 singula . . . 11 nomine om. G' || 11 nomine bel-
 lorum UV || 12 ex] et G' || 13 inbigit U | tue C || 14 <pa-
 vorum> legitur et laborum G' || 15 <tum> vel tunc G' ||
 16 Crimenque C || 17 speravit G' || 18 quid port.] aliquid G' ||
 19 Motandem C || 20 ἸΠΠΙΟΥ G' ἸΠΠΙΟΥ V ἸΠΠΙΟΥ C ἸΠΠΙΟΥ W |
 la ΜΠαΔΙΑΝ G' lampadian C lampadi an W | Ε q- an C 3 q-
 an W quirian V lacuna in G' || 21 ΤΥΦΩΝΑ V ΠΥΦΩΝΑ W
 ΤΥΩΝΑ C ΤΙΦΩΝΕΝ G' || 23 ΤΥΦΩΝΕΝ W ΤΙΦΩΝΕΝ G'
 ΤΥΛΕΝ C || 25 Virgilius] ge. I 487

531. DENSO legitur et tenso; alii tensum volunt dici, w'cg' unde et tensae deorum, ut Cicero 'Ex tensorum orbitis praedari sit ausus'. Alii tentum, ut Virgilius 'Et siquem extenta plagarum Quattuor'. Nunc illud ostendit, quae sint variae formae. 5

533. TACITUM solet enim fulmen emitti, dum tonat et cum est nubibus caelum obductum. Utrumque supra posuit <I 151> 'Qualiter expressum ventis per nubila fulmen Aetheris impulsu sonitu mundique fragore[m]'. 9

535. LATIALE CAPUT montem dicit. w'cg'

539. EXPALLUIT U. ἐκλίσιν dicit. w'cg'

542. ORBEMQUE TENEBRIS id est suum. wcg

543. DESPERARE D. ut Virgilius 'Impiaque aeternam t.s.n.'. wcg'

545. MULCIBER Vulcanum dicit, ut Virgilius 'Et descinctos Mulciber Afros'. 15

547. IN HESPERIUM CECIDIT L. ut Virgilius
'Quotiens Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem r. f. Ae.'. wcg'

548. FUNDO a fundo. w'cg'

549. RAPTUS perditus. 20

550. CONFECTAS F. L. Iovi Latiali sacrificia fiunt, unde Latinae feriae nuncupantur. Ergo confectas id est perditas Latinas ostendebat flamma, quae se extis impositis dividebat.

17—19.

1 Tenso. d. a. f (om. P) Tenso legitur et denso G' | alii] denso alii C || 2 ut . . . 3 ausus om. U || 2 Cicero] in Verr. III 3, 6 || 3 Virgilius] Aen. VII 226. 227 || 4 Quattuor om. U | Nunc . . . 5 formae om. P || 6 Tacitum sine. n. u. G | tollat C || 7 obductum] coopertum G' om. C || 9 aethereum (aetherium WP) per sonitum undique fragorem codd. || 11 εἰς ψ in WC eclipsin U eclipsin P εἰς ψ in G || 12 schol. eras. in P || 13 Virgilius] ge. I 468 | Impiacum (Impia Cum P) caput obscura nitidum ferrugine textit G' contam. ex Verg. ge. I 468 et 467 || 14 nil nisi Vulcanus exh. U | Virgilius] Aen. VIII 724 | descinctos W distinctos CG' || 16 Virgilius] ge. I 471. 472 || 17 cidolium fervere U | videt & coegit pati talem noctem U || 21 Confec. C || 22 latiae G' || 23 extis impositis] exustione positus U | dividebant WC

552. THEBANOS I. R. Eteocles et Polinices fratres postquam se mutuis vulneribus occiderunt, inpositi rogo sunt et se divisit flamma, qua cremabantur.
- WC TUNC CARDINE T. ut Sallustius 'Sed Metello Cordubae
6 hiemanti cum duabus legionibus alione casu an, sapientibus ut placet, venti per cava terrae citatu rupti aliquot montes tumulique sederunt'.
- W'CG' 554. DISCUSSERE N. terrae motu scilicet, ut Virgilius 'Insolitis tremuerunt montibus Alpes'.
- 10 555. HESPERIAM C. s. q. I. A. nomina montium, quos unda contextit
- W'CG' 557. TESTATOS S. L. ut Virgilius 'Aeraque sudant'.
558. FOEDASSE VOLUCRES ut Virgilius 'Inportunaeque volucres'. Ideo foedasse, quia inportunae per diem, in-
15 solitae per diem, videbantur [, quae nocte gaudent].
559. ACCIPIMUS ἀπὸ κοινοῦ. Acyrologia; ubique 'accipimus' subauditur.
560. MEDIA. P. C. R. ut Virgilius 'Et altae Per noctem resonare lupis ululantibus urbes'.
- W'C 561. TUNC PECUDUM ut Virgilius 'Pecudesque locutae
21 Infandum'.
- W'CG' 562. HOMINUM [PECUDUM] P. hominum de feminis dictum, ut Virgilius 'Nec vox hominem sonat'.
- 24 NUMEROQUE MODOQUE magnitudine.
- WCG' 563. MATREMQUE S. C. I. ut quantum terreret alienos.
- W'CG' 564. CUMANAE C. V. Sibyllae libri.

1—3.

1 I. R. om. G' || 4 hoc schol. post schol. v. 563 positum est | Sallustius] Maur. II 28 | corduba et WC || 6 venti Serv. ge. II 479 vento W veno C | citatu C citato W cf. Maur. || 8 terremotu UG | ut . . . 9 Alpes om. U || 12 Virgilius] ge. I 480 || 13 ut Virgilius] et itē U | Virgilius] ge. I 470 || 15 quae n. g.] om. W' C || 16 ἀΠΟΚΥΝΟΨ P ἀΠΟΧΗΝΨ G atio K. hos nos W atio.; K Os nos C atio in fine scholii et in init. glossae hoc nos U | Acyrologia om. W' C || 18 Virgilius] ge. I 485. 486 || 20 Virgilius] ge. I 478. 479 || 22 Tum pecudum f. G Tum f. h. P || 23 Virgilius] Aen. I 328 || 25 alios G'

567. ULULARUNT TRISTIA GALLI templo deorum matris w'cg' sacrati; ulularunt autem de more sacrorum, unde ut homines accipiamus, admittitur.

569. TUNC FRAGOR A. ut Virgilius 'Armorum sonitum w'cg' toto Germania caelo Audiit'. 5

570. AUDITAE NEMORUM ut Virgilius 'Vox quoque per w'cg' lucos vulgo exaudita silentis Ingens'.

569. MAGNAEQUE PER AVIA VOCES avia sunt, quae non w'cg' habent viam.

570. COMMUNUS UMBRAE id est visae, non auditae. 10

573. FLAGRANTI V. P. pro face pinum posuit.

574. STRIDENTESQUE COMAS id est excutients.

THEBANAM Q. A. Agaue mater Penthei, quae ita Liberum contemnendum credidit, ut etiam cum telo ascenderet arborem et Libero insidiaretur; fecit numen praescium 15 interesse Bacchis; quae furore correpta cum ceteris filium vulneravit [caput], resipuit et agnovit.

575. CONTORSIT T. L. Dryantis filium dicit, qui dum vites amputare vult ad iniuriam Liberi, sibi crura succidit; ideo dictum 'contorsit tela'. 20

570. COMMUNUS contra nos; nam nobiscum ire consuerunt.

578. INSONUERE legitur et <in>tonuere. WCP

579. MISCENTUR id est in bellum miscentur. W'CP

UMBRIS legitur et auris. WC

580. CONSURGERE C. in campo enim Martio sepultus w'cg' est Sylla. 26

1 GALLI] gal C | templa W'C || 2 sacra W' | unde om. G' | ut om. C || 3 homine WC de homine G' || 4 Virgilius] ge. I 474. 475 || sonitu tota C || 6 Virgilius] ge. I 476. 477 || 7 Ingens om. G' || 8 Magne WC om. UG || 9 habent viam] habentia U || 13 Thebanam G Thebana W Tebana C om. UP | agiae W | pentei WC || 15 nomen W'C | praescium W suum U || 16 cum . . . 17 et] cereris. filii abscidit caput et postea resipuit et G | cum om. P || 18 drianis W denantis U || 20 contorsit tela] cr ita U || 22 conuere Wante corr. tonuere W conuere C continere P || 23 miscentur om. P || 24 <umbris> vel arvis vel auris P <auris> vel umbris vel arvis G || 25 Concurrere G <concurrere> vel consurgere gl. P

583. FRACTO MARIUM FUGERE s. ordo: et tollentem caput Marium fracto sepulchro fugerunt agricolae gelidas Anienis ad undas.

W'CP 586. MOENIA L. civitas in Tuscia.

WCG' 588. ERRANTIS IN A. P. ut Virgilius 'Et praepetis omnia pennae'.

W'C 589. MONSTRA IUBET id est Arruns.

WCG' 590. NATURA RAPI iubet rapi id est ad mortem iubet adduci, quae supra dixerat nata <I 562 sq.> 'Monstrosique hominum partus numeroque modoque Membrorum'.

W'CG' STERILIQUE NEFANDOS quia monstra, non homines genuerat.

W'CG' 591. INFAUSTIS U. F. de lignis myricae mula genuit.

W'CP 593. PURGANTES cives ab eo, quod dixit 'a civibus'.

15 LUSTRO id est lustratione.

W'CG' 594. POMERIA dicuntur ante muros loca, quasi promoenia.

W'CP 595. SACRI huius sacri, id est sacrorum.

596. TURBA MINOR in sacrorum ordine.

20 598. CUI FAS VIDISSE M. de virginibus Vestae sacerdotem maximam dicit, quae sola palladium videt.

599. TUM QUI FATA DEUM responsa, dicta a fando.

W'CG' SECRETAQUE C. S. quindecim viros dicit, qui tres libros Sibyllinos et inspiciunt et consulunt.

25 600. ET LOTAM PARVO REVOCANT dies sacer, lavatio deum matris, quo die in Almonem fluvium brevem

2 sepulcro UG sepulcro: sscr. cro C || 3 ad undas] a. u. G || 5 Virgilius] Aen. III 361 || 6 omnia C omnia W | pinnae P p me C || 8 iubet rapi om. G' || 9 adduci om. W' C || 10 Membrorum om. G' || 11 non h. g.] gen. n. hom. U || 13 Ifaustis C | ligno G | mula genuit om. W' C || 14 pugnantis CU pignantis W || 16 Pomeria c. f. Pomeria G || 18 huius sacri om. U | id est sacrorum om. P || 20 fans C || 21 palladium minervae^{im} vidit P || 22 tu C || 23 XV G || 24 sybillinos codd. | et ante inspiciunt om. UG' || 25 et lutant C || 26 maris dium U | in Almonem] almanem U

a quindecim viris deponitur; dea autem hoc nomine est et in Frygia, unde translatis sacris in urbem vicinus fluvius sic appellatur.

601. AUGUR SERVARE s. proprium augurum verbum, cum de caelo servant. 5

602. SEPTEMVIRQUE E. hi enim epulum dant. WCAR'

TITHIQUE SODALES lupercos dicit, ut Cicero ait 'Fera w'cg' ista sodalitas . . . germanorum lupercorum'.

603. ET SALIUS hi Martis sacerdotes a Numa facti sunt; nam ante Herculis fuerunt, ut ait Virgilius 'Tum 10 Salii ad cantus'.

604. ADTOLLENS A. G. V. F. est flamen Dialis, est Quirinalis, est Martialis.

596. GABINO cum praetex[ta]tis, ut Virgilius 'Ipse w c Quirinali lituo cinctuque Gabino Insignis'. 15

607. MESTO C. M. C. colligitur enim fulmen et conditur; w'cg' est autem in hisdem locis, ubi F. S. C. videris scriptum, id est fulmen sacrum conditum.

608. DATQUE LOCIS N. nam bidental dicitur, ubi fulmen w'g' est conditum. 20

609. ELECTA CERVICIS M. ut Virgilius 'Et intacta[s] w c g' totidem cervicis iuvenas'.

4. 12—13.

1 a . . . deponitur om. W'C | dea autem] Almone Cybelen Flāvus G Flavius autem P || 2 vicinus om. G || 6 Septemvirique C || 7 sodales] s. ministri panos G' | Cicero] pro M. Cael. 11, 26 || 8 ista] quaedam Cic. || 9 anima WC || 10 nam . . . 11 cantus post lupercorum (l. 8) pon. G'; deinde Et Salii . . . facti sunt sequitur. | fuerunt herculis U | Virgilius] Aen. VIII 285 | ut . . . cantus om. UG || 14 Virgilius] Aen. VII 612. 613 || 15 lituo] trabea Verg. | gabino. K. Insignis mesto c. c. WC Ignes m. c. o. P Ignes col. G || 16 enim om. G' || 17 f. c. s. P || 18 fulmen . . . 19 conditum] sacrum. s. dīm W sacrum. S dīm C || 21 ut] et W | Virgilius] ge. IV 540

W'CG' 610. OBLIQUOQUE M. I. C. mos sacrificii, ut Virgilius
'Ipsa mola manibusque pijs altaria iuxta'.

611. INPATIENSQUE DIU nam nisi stet hostia, non est
accepta, unde et Virgilius ait 'Et statuam ante aras
5 aurata fronte iuvenum Candentem'.

WCP 615. PRO SANGUINE V. id est emicuit.

WCG' 622. HOSTILI DE P. V. verbum aruspicum e regione.

W'CG' 625. OMENTA LATEBRAS haec omnia signa sunt de extis,
unde intellegimus, quod cum fibra pulmonis latet, cum
10 parvus limes vitalia secet et omenta latebras suas produnt,
adversa significant.

626. INPUNE A. E. id est quod cum visum est et semper
fecit exitium.

628. ALTERIUS CAPITIS auctum vocatur aruspicum
15 verbo, sed hoc in nostra parte bonum est, nunc autem
in inimicorum parte apparet.

633. IUPPITER summum Iovem possumus accipere vere
Iovem. Hoc sacrificium non tibi fecimus, o Iuppiter,
sed diis manibus, sive ut summum Iovem Ditem accipia-
20 mus, ut sit: cum tibi non litaverim, Pluto, cur in tauri
viscera dii venistis inferni?

WCP 635. SED VENIENT M. M. id est maiora quam timemus.

W'CG' 636. ET FIBRIS SIT NULLA FIDES ut Virgilius 'Quod
ut o potius formidine falsa Ludar'.

6. 19—21. 22.

1 Oblico Q. V. M. C | mos] In ossa G | ut... 2 iuxta
om. U | Virgilius] Aen. IV 517 || 3 ostia C || 4 unde et]
ut U | Virgilius] Aen. IX 627 | ait om. U || 5 aurata...
candentem om. U | candentem iuvenum G' | cadentem C
cadente W || 6 sanguineo C || 10 secet ut alia U | secat G |
producunt G' || 11 significant G || 12 est et semper om.
W' C || 14 Augtum U || 16 in om. W' G || 17 verum G' ||
18 novem W | Hoc sacr.] Hoc sacrum (lemma). Hoc sacr.
G' || 20 tibi om. W' C || 21 venistis dii G' | inferi P ||
23 Virgilius] Aen. X 631. 632 || 24 o om. C

637. FINXERIT ISTA T. hoc est qui libros fecit artis aruspicinae.

TUSCUS id est Artuns.

W'CP

639. AT FIGULUS Nigidius Figulus qui ideo hoc nomen accepit, quod regressus a Graecia dixit se didicisse orbem ad celeritatem rotae figuli torqueri.

640. AEGYPTIA MEMPHIS apud Aegyptios mathematicis copiosa.

641. NUMERISQUE M. A. quem non aequaret.

W'CP

644. FATA MOVENT hunc mundum et sidera.

10

646. TOLLET auferet.

650. EXTREMI nefandi, ultimi. Hoc autem dicit: multorum hominum extremi dies in unum tempus convenere, quippe multi hoc bello sunt perituri.

653. DEUCALIONEOS F. A. I. hic enim cum Pyrra diluvio superfuit. Imbres ergo Deucalioneos dixit, quibus superfuit Deucalion.

655. NEMEUM F. L. sol in leonis signo est.

W'CP

658. HI CESSANT IGNES solis et Saturni.

W'CG'

659. SCORPION pro Scorpiona.

W'CP

660. GRADIVE PATER Mars, ut Virgilius 'Gradivumque patrem'.

MITIS IN ALTO I. hoc contrarium, quod Venus et Iuppiter recesserunt; horum enim benivolae stellae sunt; unde docte Virgilius hos Aeneae deos ostendit, cum iam omnia pericula evasisset; nam sic ait 'Cum Iuppiter aethere summo Despiciens' accessit et Venus 'tristior et lacrimis oculos suffusa nitentis Alloquitur'.

4—6. 10. 12—14. 25—28.

1 Fixerit W || 3 aruns WC || 4 Ut W'C | hoc om. W' || 5 grecia codd. || 7 mathem. cop.] alexandria math. cop. est G' || 9 quae UP | equaret WC eis ret U || 11 aufert C || 13 convenire CG₁ convenere G₂ || 15 Deucalionii ar. C || 16 quibus om. C || 18 sol] si sol C || 19 hii ē si N C || 20 scorpione W'C || 21 martis U | Virgilius] Aen. III 35 || 25 hos ... pag. 38, 1 Virgilius om. C || 26 omnia] nimia G' | ait] Aen. I 223. 224 || 27 tristior] Aen. I 228. 229 || 28 Alloquitur om. G' AR'

665. ENSIFERI ut Virgilius 'Armatumque auro circumspicit Oriona'. Bene autem propter futurum bellum Mars videtur et Orionis latus, ubi est gladius.

668. MULTOS EXIBIT IN ANNOS post enim et Antonius bellum fecit et filius Pompei piraticam exercuit et Pompeius occisus est.

670. CUM DOMINO P. I. V. perpetui enim imperii Caesar est auctor.

672. EXTRAHE protende, id est ne pax veniat cum domino.

IAM LIBERA BELLO tum tantum libera, cum geris bella civilia.

673. PRAESAGIA P. scilicet verba Nigidii Figuli.

674. VERTICE PINDI Pindus mons Thraciae, ut Virgilius 'Nam neque Parnasi vobis iuga, nam neque Pindi Ulla moram fecere'.

675. EDONIS nomen est bacchae.

LIAEO Libero patre.

676. MATRONA PER URBEM matrona dicebatur, quae unum virum sciebat; sed hic non matronam fuisse, sed Romanam rem publicam visam debemus accipere.

679. VIDEO PANGAEA montes Thraciae proiecti et per Macedoniam atque Thessaliam. VIDEO ostenduntur enim res ipsae deo plenae, ut Virgilius 'Bella, horrida bella Et Thybrim multo spumantem s. c.'.

1—2. 11—12. 17.

1 Virgilius] *Aen.* III 587 || 3 latis ibi C || 4 Multosque G || 5 pompeii G (*ut fere semper*) C || 7 Com C || 9 Extre C Extra G' | fiat U || 11 geres G' AR' || 13 p.] plebis G | ginidi C || 14 ut . . . 16 fecere om. U | Virgilius] *buc.* 10, 11. 12 || 15 namque parnassi C || 16 Ulla m. f. om. G | faceret C || 18 Liaero C || 22 vel pugnea *suprascr.* W pugnea C | trachi(a)e WC tracie U | et om. G AR' || 23 ostenduntur C || 24 plenis CUR' plenis W | ut . . . 25 s. c. om. U || 24 Virgilius] *Aen.* VI 86. 87 | bella om. G' || 25 Tibrim WC | s. c.] sanguine G om. P

680. LATOSQUE HEMI campos dicit Macedoniae, ubi bellum civile gestum est contra Brutum et Cassium a Caesare et Antonio.

684. LAGAEI Lagaeum Nilum dixit a Ptolom<a>eo, rege Alexandriae, nepote Lagi. 5

GURGITE NILI Alexandriam dicit, ubi Pompeius occisus est.

686. QUI IACETA. Pompeium dicit. WCG'

DUBIAM nunc enim terra, nunc mare est, ut Virgilius W'CG'
'Et inhospita Syrtis'. 10

AEQUORA SYRTEN ordo: dubiam Syrtim arentemque Libyen feror super aequora.

687. ARENTEMQUE F. L. ad hanc enim Cato fugit.

TRISTIS ERINIS legitur et Enyo. WC

689. ABRIAM PYRENEN hic Caesar in Hispania contra W'CG'
Pompei filium dimicavit. 16

690. PATRIAE S. R. I. U. cum urbem victor Caesar ingressus est.

691. BELLA SENATU quando in senatu Caesar occisus est.

692. CONSURGUNT P. a Bruto et Cassio, interfectoribus 20
Caesaris.

694. VIDI IAM P. P. hic enim bis Romani bella gesserunt, ut ait Virgilius 'Ergo inter sese paribus concurrere telis Romanas acies iterum videre Philippi'.

695. ET LASSO F. qui lassos faciat; metonimia. 25

8. 9. 19.

3 et om. U || 9 Dubia WCG | ut . . . 10 Syrtis om. U | Virgilius] *Aen. IV 41* || 12 aecora C || 13 enim om. U | confugit G' || 14 leitur et nio C || 17 Patriam W || 22 P. P.] f. f. WC || 23 ut . . . 24 Philippi om. U | Virgilius] *ge. I 489. 490* || 25 F.] i. G' | quia G | metonomia G U Annotationes LIBRI PRIMI EXPT. Incip lib. II. W | NIUNT ADNOTATIONES. LIB. I. INCIPIUNT LIBRI. II. C

LIBER II.

mw'c Periocha libri secundi haec est: Iustitium et tacitos
 questus feminarum [ac militum] ac militis senis referentis
 Marianam trucidationem et Syllanam proscriptionem; Bruti
 5 et Catonis colloquium; Marciam repetentem Catonis coniugium
 mortuo Hortensio; descriptionem Appennini montis fugatos-
 que stationibus duces Pompeianarum partium [erant pro-
 positi], datam Domitio veniam fugae ex urbe Corfinio ab
 Caesare; contionem Magni et metum tironum; Brundisii
 10 situm; et praemisum Gn. Pompei filium ad praesidia
 comparanda per civitates Graeciae ab regibus ad auxilia
 contrahenda, clusum aggere portum Brundisium a Caesare
 interruptumque id opus a Pompeio et tacita nocte inde
 navigationem; amissis duabus navibus in claustris aggeris
 15 evasit Pompeius cum suis.

wc 1. MANIFESTAQUE non occulta.

w'ca 2. FOEDERA RERUM ordinationem naturae.

w'cg' 4. INDIXITQUE NEFAS denuntiavit mala ventura.

7. SIVE PARENS RERUM providentia naturalis, id est
 20 conditor mundi.

wcp INFORMIA REGNA chaos dicit.

w'cp 8. MATERIAMQUE RUDEM hoc est mundum.

w'cg' FLAMMA CEDENTE RECEPIT divisa enim flamma elementa
 se quoque singula separarunt.

---

18 (denuntiavit). 21.

---

2 Iste liber continet U | tacitus WC || 3 femina | ac mili-
 tum *exh.* W' | tu et militis C | ac militis *om.* U | senes U ||
 4 et S. pr. *om.* C | descriptionem W || 6 ostentio W *pr* ortensio
 W ostensio U ostensio U *pr* | descriptio WC | fugatis W' ||
 7 duces *om.* U | erant propositi *om.* UC || 10 G. N. WC
 gnei U || 11 ad *exh.* U || 12 pontum MU || 15 evasit *om.*
 C || 18 Induxit W | alia C

9. FIXIT IN AETERNUM CAUSAS secundum Stoicos, qui dicunt fata plurimum posse.

QUA CUNCTA COERCET ordo: lege qua cuncta coercet se w'cg' quoque tenens.

10. SE QUOQUE LEGE TENENS ut nec ipse possit fata w'cg' mutare. 6

TENENTEM legitur et ferentem. WC

12. POSITUM certum, constitutum. W'CP

Utrumque 'sive' et 'seu' legitur. WC

SED FORS INCERTA VAGATUR hoc secundum Epicureos, w'cg' qui agi omnia casibus dicunt. 11

15. LICEAT SPERARE TIMENTES ut quid futurum sit nescientes sperent et bona posse contingere.

16. QUANTIS SIT CLADIBUS O. C. F. id est ne metus in omnibus sacris esse videatur, quae mala orbis passurus sit, intellegunt. 15

18. IUSTITIUM id est fuit iustitium. W'CP

Iustitium autem dicitur publicus luctus ab eo, quod ius w'cg' taceat.

20. QUESTUS T. S. questus sive 'commercia' accipimus, w'cg' ut in hoc luctu nemo consuetum opus fecerat; nam hic mos est iustitii; sive questus 'querelas' dixit, ut noluerint propter Caesarem dicere, quod dolerent. Nam hoc exposuit: Magnusque per omnis Erravit sine voce dolor.

21. FUNERE PRIMO in mortis adventu. W'C

23. CONCLAMATA in unum clamata; nam sic plangitur w'cg' more Romano.

---

1. 10—11.

---

1 Finxit P || 2 fatis omnia regi U || 3 quia C || 4 tenens] lege tenens G' ex lemm. seq. scholii || 7 <ferentem> legitur et tenentem P || 8 constitutum om. U || 10 Et WC | fros C sors G' || 12 se parare W | TIMENTI Luc. om. G' || 14 Quanti C || 18 autem om. G || 20 T. om. WC || 21 fecerit G' || 23 delerent W' | exposuit dicens U || 24 om̄s W || 26 plangatur U

24. EXIGIT AD SEVOS F. B. P. moraliter dictum 'exigit';
nam servi etiam si non doleant, iubentur, ut plangant.
- W'CP 25. SED CUM MEMBRA id est ipsa mater.
- W'CG' 27. NECDUM EST ILLE DOLOR S. I. M. dolor mortui, metus
5 morituri.
29. DELUBRA CATERVAE templa; <catervae> adhuc scilicet
pro aegro rogantes.
30. HAE LACRIMIS SPARSERE DEOS Romanae feminae.
WCG' 'Sparsere' perfudere, ut Virgilius 'Sparsasque manus', id
10 est perfusas sanguine.
- W'CP 31. LACERAS laceratas.
- W'CP 33. CREBRIS FERIUNT ULULATIBUS AURES id est deorum.
- W'CG' 38. CONTUNDITE P. M. hoc sic debemus accipere, tamquam
in templis omnibus dictum sit; nam ait: Et nullis defuit aris
15 Invidiam factura parens.
42. GAUDENDUM EST quia non licebit flere.
- WCG' 43. NEC NON BELLA V. D. ordo: nec non viri bella
diversaque castra petentes.
- W'CG' DIVERSAQUE CASTRA P. alii Caesaris, alii Pompei.
- 20 46. CANNARUM alii civitatem Africae accipiunt, alii vicum
Apuliae, iuxta quem Hannibal Romanorum delevit exer-
citum et consulem Paulum.
- TREBIAEQUE IUVENTUS Trebiae vicus in Tuscia, iuxta
quem Hannibal Flaminium consulem vicit; alii Galliae
25 civitatem accipiunt, quam Treviros dicunt.
49. ACHEMENIIS D. M. SUSIS Persas dicit; nam haec
Parthiae regio est Achemenia et oppidum Achemenis,
quod aliquando sub Achemenide rege Arabiae et Parthiae fuit.

3.

1 Exiit C | ^g exiit G exiit CP || 3 ipse C || 4 mortui]
tamen est G' || 9 Virgilius] *Aen. IV 665* || 10 superfusas C ||
14 temphiso mbus U || 15 om. U || 16 licebit PAR' licebat
W'CG' || 19 pompeii CG' || 23 Treviaeque WCG' om. U |
treviae *codd.* | vicus *leg.* fluvius || 24 Flaminium *leg.* Sempro-
nium || 25 treveros C || 26 D. M. SUSIS] diis suis WC
susis G' om. U || 27 parthia W'C parthiae *sscr.* i. medica
R' | achemenia G' achemene W acheme U hacheme C |
et et Achemenis om G'

49. MEDICA Medorum gens in oriente. Virgilius 'Medi[c]a w'cg' fert tristis sucos'.

50. MASSAGETEN gens Thraciae. w'cg'

HISTER autem fluvius Scythiae est, qui per Thraciam tendit. 5

ALLIGET includat et teneat.

51. SUEBOS gens Germaniae Suebi. w'cg'

52. ALBIS fluvius Germaniae. w'c

RHENI CAPUT id est fundat, fluat. w'cg'

53. REDDITE NOS P. quippe iam vicerat. w'cg'

54. HINC DACUS PREMAT gens ultra Danubium. 11

GETES gentis nomen, quibus victis ad invidiam servi Getae dicti sunt in comediis.

OCCURRAT HIBERIS Hiberus Hispanus, ut Virgilius 'Aut impacatos a tergo horrebis Hiberos', 'Occurrat' autem 15 bene, ut adversum nos cum illis veniat, sive alter de Romanis; nam dixit: Ad eoas hic vertat signa pharetras.

59. SAEVE contra nos saeve, non ut epitheton Iovis sit. Virgilius 'Et me saevus equis oriens adflavit anhelis'.

60. MERUERE FERI 'meruere' sive dum innocentes sunt, w'cg' sive dum nondum pugnaverunt, ut Cicero pro Murena 21 <5, 12> 'Patre imperatore libentissime meruisse pietatis fuit'.

62. TANTI FUERIT legitur et fuerat. w'c

CIVILIA BELLA M. sensus hic est: moventur bella civilia w'cg' ut victor imperet Romae, cum nec sic quidem civilia bella 25 moveri deberent, si hoc ageretur, ne quis orbi imperaret.

63. UT NEUTER id est urbi imperaret. w'cg'

PIETAS PERITURA nam mox obliti huius pietatis in civilia bella venturi sunt.

8.

1 Virgilius] *ge. II* 126 || 5 fluit *UV* vadit *R'* || 6 incl. et t.] i. claudit *U* | et teneat *om.* *P* || 7 Suevos *C* | Suevi *C om.* *G'* || 8 Alpibus *WC* || 9 fundat *om.* *U* || 10 vicerant *AR'* || 12 invidiam . . . 13 dicti *R'*] invitiam servi etu edicti *C* invivam serviae tuae dicti *W* iniuriam servi getae dicti *G'* || 14 HIBERIS] inberis *C* Hiberus *W* | Virgilius] *ge. III* 408 || 17 Ad] aut *WC* | eoas] eas *P* || 19 Virgilius] *Aen. V* 739 || 26 urbi *G'* *om.* *C*

- W'CG' 66. CIVILIBUS A. id est oderunt.
 67. ATQUE A. M. unus.
 EXEMPLA TIMORI ut diceret se aliquid iam tale perpessum;
 4 hinc denique incipit ab exemplis.
 WCG' 68. TUNC et cum legitur.
 W'CG' 69. CUM P. T. V. L. Q. T. ὅστεροπρότερον. Prius enim
 Marius de Libycis triumphavit, inde de Teutonis.
 70. EXUL fugerat enim Syllam, contra quem dimicabat;
 hic Arpinas fuit civis Ciceronis septimo consul.
 WCG' ULVA herba in paludibus, ut Virgilius 'Obscurus in
 11 ulva Delitui'.
 W'CG' 71. AVIDI SOLI mollis; cito enim haurit, quicquid
 acceperit.
 72. DEPOSITUM F. TUUM pignus; ipsum Marium depositum
 15 dixit, quem stagna texerunt.
 73. EXEDERE consumpsere.
 PEDOR odor corporum pedor dicitur.
 LONGUS aut longo squalore conceptus sive diuturnus.
 74. FELIX fuit enim septies consul.
 WCG' 75. SCELERUM sceleratorum.
 W'CG' 76. FRUSTRAQUE HOSTI C. P. Cimbrum lictorem dicit,
 22 cui data est potestas, ut Marium in carcere interimeret.
 79. VIDERAT id est Cimber lictor.
 80. TERRIBILESQUE DEOS qui admissum terreant scelus.
 81. FAS HAEC C. N. E. VOX, quam in carcere Cimber audivit.
 26 82. LEGIBUS AEVI totius aetatis annorumque multorum.
 WCG' 83. ANTE SUAM id est mortem.
 W'CG' VANUM DEPONE FUROREM qui vis ferire, quem non licet.

28.

4 hinc denique] ideque C || 5 et] vel G' om. C | cum]
 tum W || 6 ὕστεροπρότερον. W ὕστεροπρότερον P
 ὕστεροπρότερον C ὕστεροπρότερον U || 8 sylla WC |
 contra quem] cum quo G' || 9 hic apinas P hi carpinas C
 hic carpinas W | VII W | septimo consul om. G' || 10 Vir-
 gilius] Aen. II 135. 136 || 11 delituit G' || 17 odor] foetor
 U | pedor om. U || 18 squalore C squalore U || 21 Cymbrum
 dicit lictorem UV || 22 trucidaret UV || 24 Terribilisque
 CG' | deos s. W || 25 Cimber] lictor cymber U || 28 qui] quid Co.

84. SI LIBET ULCISCI vindicare, ut Virgilius 'Ultus avos Troiae'.

85. HUNC CIMBRI s.s. gesturus est enim bella civilia, quae est vindicta Cimbrorum.

NON ILLE FAVORE id est non ideo servatus est, quia aliquod numen ei favebat, sed quia talis erat, ut Romam posset evertere.

88. IDEM P. D. INIQUO Marius enim a Fannia, cum eidem commissus in fidem esset custodiae, ad fugam dimissus est. 10

DELATUS INIQUO bene 'iniquo', quippe in hostilem delatus est terram.

90. TRIUMPHATI triumphat ille, qui vincit, triumphatur, qui victus per triumphum ducitur, ut imperator regnat, provincia quae est sub potestate regnatur, ut Virgilius 15
'Acri quondam regnata Licurgo'.

IACUIT ad humilitatem dictum; iacuit pro 'mansit'.

91. ET POENOS hoc est Hannibalis.

SOLATIA FATI ut Carthago haberet solatium de Marii malis, rursus Marius de Carthaginis. 20

92. PARITERQUE I. <I.> D. facti humiles ignovere deis. Diis ignoscere dicitur, quod dii iusserint, ferre patienter, ut Virgilius 'Nec divum parcimus ulli'; Cicero pro Caelio <11, 25> 'Ignoscebamus vobis iudices attente audientibus'.

94. FORTUNA REDIT quam oppressus amiserat. 25

16.

---

1 Virgilius] *Aen.* VI 840 || 3 cimbris s. *W* || 5 quialio quod *C* || 7 possit *W* possit evertere romam *U* | posset romam *G* || 8 fania *W'CG'* || 11 dilatus *C* || 14 ut... 16 Licurgo *om.* *U* || 15 provincia... Licurgo *om.* *G'* || 15 Virgilius] *Aen.* III 14 || 16 agri *C* | ligurgo *W* || 17 humilitatem *U* || 19 de *om.* *U* || 21 i. <i.> d.] id *WC* i. *G'* | humiles facti *G'* humile signo vere *WC* || 22 ignocere *C* ignovere *W'* | iusserunt *G'* | patientes *U* || 23 ut... 24 audientibus *om.* *U* | Virgilius] *Aen.* X 880 || 24 iudices? ignoscebam vobis attente *Cic.*

95. ERGASTULA F. ubi opus inclusi faciunt, quod est ἐργάσειν, locus ergastulum dicitur, ut ait Cicero pro Cluentio (7, 21): 'In Quinti Sergi senatoris ... manus incidit et apud eum fuit in ergastulo'. Conflavit ergo
5 Marius catenas in usum telorum, simul ut solveret alligatos.

100. QUANTOQUE GRADU impetu.

WCG' QUANTO NOBILITAS quaerunt, quomodo nobilitas cum plebe pereat, cum Marius pro populo dimicavit. Sed 'cum plebe' posuit 'in modum plebis', ut nemo in morte
10 quaereret dignitatem Est ergo [sensus] 'perit sic nobilitas quemadmodum plebs'.

W'CG' 102. ET A NULO REVOCATUM P. F. ut nec aetas nec adfinitas spectaretur.

103. STAT CRUOR IN T. horret, ut Virgilius 'Stant
15 lumina flamma', sive dictum ut sanguine natent templa, si iam defluere non potest cruor.

W'G' 105. NON SENIS EXTREMUM ut parcere debuerit mox quippe perituro.

WCG' 106. PRAECEPISSE DIEM ante cepisse, ut Virgilius
20 'Omnia praecepi atque animo mecum ante peregi'.

W'CG' 107. NASCENTIA RUMPERE FATA 'piguit' subaudimus.

109. SED SATIS E. I. P. M. ut causa occidendi esset, quod erat qui posset occidi.

110. ET VISUM LENTI lenti et ignavi homines putabantur,
25 si in civilibus bellis quaererent meritos, quos necarent.

21. 22—23.

1 ERGASTULA F.] est ergastulum U || 2 epfazin W' C enfasin-επτὰσιν P enfasin optasin G | locus ... 4 ergastulo om. U || 3 sergii G' | semitoris WC || 4 in ergastulo fuit Cic. | erga WC || 5 usu P | celorum C || 6 impetu] quanto impetu P || 7 Nobilitas c. Quomodo G' || 10 sensus om. WCP | sic perit G' || 12 neque U || 14 cruerint C | IN T.] int. W | ut ... 16 cruor om. U | ut om. C | Virgilius] Aen. VI 300 || 15 flammae W || 16 si iam] seu quoniam G' || 17 ut] Quia ut G' | debuerat G' || 19 Praecepisse W Pr(a)ecipitasse G' C | Virgilius] Aen. VI 105 || 21 subaudimus om. U || 25 quaereret W' C | necaret W' C

111. IN NUMERUM P. M. P. id est non quia merebantur, sed ut multi post bellum numerarentur occisi.

114. OSCULA POLLUTAE F. T. D. Marius hoc signum dederat fugitivis, ut ille servaretur, qui manus osculatus fuisset. Sic autem occidit Euanthium amicum suum, dum ei 5 osculandam non porrigit manum.

116. DEGENER O P. qui sic vitam mereretur.

LONGA DECORUM ordo: vix decorum.

WCG

118. ET VITAM D. S. R. occidit enim eos Sylla, quibus ignoverat Marius.

10

119. FLERE V. id est flere vacat.

WCAR'

SPARSUM P. V. BAEBI ordo hic est: vix vacat flere coronae W'CG' membra inter carpentis innumeras manus discerpisse te, Baebi, sparsum per viscera.

120. INTER CARPENTIS M. C. Terentius histrio circum-15 ventus a fugitivis promisit se ostensurum [se] eis inimicum Marii, qui multa in senatu contra Marium decrevisset. Misit ergo ad hunc Baebium fugitivos, quem raptum et discerptum Mario obtulerunt.

INTERCARPENTIS una pars orationis est [intercarpentis]. 20

121. PRAESAGE M. A. Antonius praesagus malorum hic est, qui Metello dixit, ni mature adduxisset exercitum, hoc passurum p. R., quod Senones iam fecerunt; hunc occidi Marius iussit cumque ad eum caput Antoni esset allatum, in mensa poni iussit et occisorem accumbere; 25 postea caput Antonii conto fixum pro rostris posuit.

9. 12—14. 20.

2 post . . . 3 signum om. C || 3 hoc signum Marius G' ||
4 fugitivus GV fuit uis C | quia C || 5 euanthium W'
euvanthium G'AR' || 7 Degenerem C || 12 belli C | ordo
hic est om. U || 14 belli C || 15 terentius WC non liquet U ||
16 se exh. WC || 17 senatum WC || 18 ergo om. W'CAR' |
belium C || 20 orationis est om. U | intercarpentis om. UG' ||
21 Praesage a. C Praesaga m. a. W || 22 est qui om. W' qui
om. C | duxisset UV || 23 senes G' || 25 mensam W men-
sam U || 26 caput . . . posuit] conto fixum poni pro rostris U
conto fixum pro rostris poni V

123. FESTE Kalendis enim Ianuariis agebantur.

RORANTIA MENSAE ut Virgilius 'Et sparsi rorabant sanguine vepres'.

124. LACERAVIT F. C. Fimbria legatus fuit Marii, cum prope Minturnas civitatem Crassos deprehendisset, occidit eos et capita misit ad Marium.

126. TE QUOQUE NECLECTUM qui contemptus es, postquam exusseras dextram.

VIOLATAE SCAEVOLA DEXTRAE ingressus hic castra Por-sennae occidit nescio quem; captus [vero], ut ostenderet, quales Romani essent, super aram manum suam, ut cremaretur, inposuit dixitque omnes huius esse virtutis; sic terro hoste dimissus est.

SCAEVOLA DEXTRAE Lucius Mucius Scaevola, pontifex maximus, sacerdos Vestae, inimicus C. Mario adulescenti fuit, qui cum per Damasippum fugere vellet, a Marianis occisus est in templo Vestae; qui cum manum sanguine inplisset, simulacrum Vestae aspersit, ut maius percussoris crimen esset.

20 128. PARVUM SED F. S. 'parvum sanguinis' ac si diceret 'modicum'.

129. FLAMMISQUE PEPERCIT ne incensas exstingueret aras vis sanguinis effluentis.

130. REPETITIS FASCIBUS A. septimo scilicet consulatu.

WCG' 133. QUAE MELIOR subauditur 'fortuna potest'.

1 *nil nisi* i. k† ianr̄ *exh.* U | enim *om.* G' | agebatur R' ||
 2 Virgilius] *Aen.* VIII 645 || 4 C.] c. q̄ W c. q̄ C c. Quia
 G' | fuit *om.* G' || 5 crasso U | eos occidit U || 6 eo C ||
 9 VIOLATAE . . . hic] hic scevola ingressus U || 10 vero *exh.*
 G' || 12 om̄is C || 13 conterrito U || 14 lucimutius sce & ola C |
 Quintus *Flor.* III 21, 21 || 15 Mario] m. *codd.* || 16 damus.
 ippum C damus ipsum W | per . . . vellet] ipsum vellet
 fugere U || 18 percussione G persecutionis U || 20 PAR-
 VUM . . . sanguinis *om.* G' | *nil nisi* i. modicum UED ||
 22 ne] ut non G' D | aras exstingueret U || 24 REPETITIS . . .
 septimo] a septimo G' V

133. MENSQUE HOMINIS QUID F. P. 'menso' ipsi scilicet w'cg Mario, id est quantum boni homo consequi potest vel quantum mali, utrumque expertus est Marius; ipsa enim sunt fata hominis in bono et in adverso.

134. SACRI PORTUM Laurentum dicit, qui sic appellatur; 5 hic Sylla de Asia regressus pugnavit cum Mario adulescente, qui victus Praeneste fugit. Hic est Marius, qui invita matre Iulia adeptus est consulatum, de quo Sallustius meminit.

135. AUT COLLINA TULIT S. P. Damasippus, Samnitium 10 dux, Marii fautor, apud Collinam portam cum suis conflixit et victus cum militibus suis occubuit.

136. PAENE CAPUT M. id est Roma.

137. MUTAVIT TRANSLATA LOCUM Pontius Telesinus ex partibus G. Marii iunioris iactabat tunc, quod Romanum 15 imperium transferri possit in Galliam.

138. ULTRA CAUDINAS S. V. F. apud Caudinas Furcas fusus fuerat Romanus exercitus et sperabat se Samnis maiora vulnera esse facturum.

139. ULTOR ut Sallustius ait 'Ut Syllae dominatio, w'cg' quam ultum ierat, desideraretur'. 21

140. ILLE potest hic Domitius Ahenobarbus accipi. w'cg'

RESTABAT supererat, ut Virgilius 'Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat'.

5.

1 Mersoque C | videlicet U || 3 sunt enim G || 4 facta U || 5 laurentium WG || 7 Hoc U || 8 de . . . 9 meminit om. U | Sallustius] Maur. I 35 || 10 Camponius in rasura G Pontius Telesinus Vell. Pat. II 27, 1 | samnitum W samnitum U samnicum G' || 12 suis] maria G abscis, in rasura | et . . . occubuit] et octoginta M interfecit G, in rasura || 15 G. om. G | iacebat C || 16 posset G' || 17 s. v. F.] sub C | furculas U || 18 se om. U || 20 Sallustius] Maur. I 31 | dominati C || 22 hic om. U | athenobardus WCG' athenobarvis U || 23 ut . . . 24 restat om. UG' | Virgilius] Aen. IV 324

- WCG' 142. EXCESSIT MEDICINA MODUM *μεταφορά*.
 W'CG' NIMIUMQUE S. E. modum; occidit enim et innoxios cum nocentibus.
 WC 145. TUNC et tum legitur.
 W'CG' 147. SED FECIT SIBI Q. Q. N. id est omnibus omnia licebant.
 6 VICTOR id est Sylla.
 149. EXEGIT FAMULUS potest generaliter accipi, potest et specialiter, ut de Mario iuniore dictum sit, qui a servo occisus est, cum per cuniculum de Praenestina civitate
 10 vellet evadere.
 150. CAESA PARENTIS communis scilicet parentis.
 152. BUSTA REPLETA F. P. Q. V. S. ut se absconderent in sepulchris.
 14 153. LATEBRAE CEPERE F. id est silvae.
 WCG' 157. VICTORI scilicet Syllae.
 W'CG' RAPUERE ut sua perirent manu, ne essent quos occideret Sylla.
 159. DUM LICET O. I. vetabat enim eos Sylla sepeliri.
 160. COLLA DUCUM cum congesta essent ad Servilium
 20 lacum capita peremptorum, haec iussit Sylla proponi, unde ait Tullius 'Multos caesos non ad Trasimennum lacum, sed ad Servilium vidimus'.
 WC 162. QUICQUID UBIQUE L. S. possumus distinguere et 'quicquid ubique latet scelerum' et 'scelerum non tantum
 25 Thracia vidit'.
 W'CG' NON THRACIA TANTUM comparatio a minori, ut Virgilius 'Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis Exit'.

14.

1 *Μεταφορά* WP *Μετα Φρα* C *Μεταφορά* G || 2 modum om. G' || 4 Tunc C | <Tum> legitur et tunc G' || 5 omnia omnibus G || 7 famulos pr WC f. G' || 8 speculariter C | 11 parentis om. U || 15 Auctori C || 18 o. i.] ογ C || eos om. W' C | seperiri C sepulcri U || 19 gesta W' || 21 unde . . . 22 vidimus om. U | Tullius] pro Rosc. Amer. 32, 89 | ad AR'] a P om. cett. || 26 tantum tracia W | Virgilius] Aen. II 496 || 27 Exit om. G

163. BISTONII S. P. T. Diomedem, Thraciae regem, dicit Bistonium a Bistone palude Thraciae. hic fertur habuisse equas visceribus humanis pasci solitas; quibus cum hospitio receptum Herculem vellet offerre, ipse obiectus et absumptus est. Propter equas ergo dictum est 'stabulis'.⁵

164. ANT[H]EI LIBIAE Ant[h]eus, Terrae filius, qui cum W'CG' multos singulari certamine necaret, devictorum capita postibus adfigebat; hunc postea Hercules vicit doctus a Minerva, ne eum in terra elideret. 9

LIBIE 'non tantum vidit scelorum' subaudimus. WCG'

165. PISEA FLEVIT IN AULA Pisa Elidis civitas. Dicit W'CG' autem Oenomaum, qui fraude Myrtili victus quadrigarum cursu a Pelope et occisus est. Hic enim ut Ippodamiam filiam suam petentibus denegaret, provocatos in equorum cursu victos occidebat. 15

166. CUM IAM TABE FLUUNT quod ait supra <II 160> WCG' 'colla ducum'.

167. AMISERE NOTAS signa, quibus a suis agnosci possent. W'CG'

168. SUBDUCIT C. F. a se scilicet. WCP

170. VETITIS Q. id est a Sylla. W'CP

174. PLACATOS CATULI R. Q. Lutatium Catulum tangit, W'CG' cui cum Marius Gratidianus diem diceret, qui sciebat se²² non evasurum, fumo se calcis occidit et sic fugit inimicum; post Catuli filius regressus victor ex Asia petit a Sylla, ut sibi Marius daretur ad poenam; quem datum

18 (cf. B).

1 regem thraciae UG' || 4 et om. W'C || 5 absumptusque U —que W₂ addid. | adsumtus C | Propter . . . stabulis om. G' || 6 cum . . . 7 necaret om. W'C || 9 terram P | declinaret U || 13 hinc C | enim om. U | ippodamam G || 15 victus C | occidit U || 18 cognosci GAR' | potuissent W || 19 ad P || 20 Q. id est] quidem P quidem WC || 21 Quintus Co. g WCG' om. UAR' | glutatium W glutacium CG gluratum P || 22 Grat. diem] gratulabundus G | diem] ei P om. AR'V || qua U | qui sciebat] a P | qui . . . 23 non] non se eum G || 23 se calcis] calcis eum G || 24 postea GAR'V | egressus C | ex] de AR'V | petivit GAR'V

per singula membra cruciavit, ut ait Sallustius 'Ut in M. Mario cui fracta prius crura brachiaque et oculi effossi, scilicet ut per singulos artus expiraret'.

WCP 175. FORSAN NOLENTIBUS UMBRIS scilicet Catuli.

W'CP 176. PENDIT expendit.

W'CG' INEXPLETO BUSTO quia singula membra discerpti integra
7 esse non possunt.

W'CG' PIACULA autem scelera dixit, quae nec loquenda sint
tali facto, ut Virgilius 'Distulit in seram commissa
10 piacula mortem'.

WCP 178. ET TOTO QUAMVIS ordo: et quamvis toto.

W'CG' 179. NIL ANIMAE LETALE D. nullum enim tale vulnus
dabatur, quo periret, sed quo cruciaretur.

MOREMQUE NEFANDAE id est vidimus.

15 180. PARCERE MORTI prior repetitus est sensus.

WC 182. ET MULTO legitur et muto.

W'G' 185. SPECTATIS L. M. ut videret se sic membris omnibus
caesum.

19 187. SIC MOLE RUINAE comparatio.

W'CP 189. INFORMES sine forma.

WC PONTI legitur et trunci.

W'CG' 192. OSTENSA PLACERET a filio scilicet Catuli ostensa
Syllae.

193. AGNOSCENDUS ERAT modo enim confusi vultus mi-
25 norem gratiam de maiori morte faciebant, quia non agno-
scebatur occisus.

4.

1 ut . . . 3 expiraret om. U | Sallustius] Maur. I 44 | in
M. Mario Rufinianus] in gaio mario WC in iugurthino G.
(gagio P) mario G' in iugurthino. marius AR'V || 2 cui, prius W ||
3 artus WC Seneca de ira III 18] membra G'AR'V || 4 um-
bris] uni C || 6 discerpta G || 7 potuit C patuit W' || 9 cali
W | Virgilius] Aen. VI 569 || 12 letal C || 13 alt. quo] co
C || 14 Mortemque C || 15 sensus repetitus est G'AR'V ||
16 <muto> legitur et multo P vel multo G V || 17 viderit
W' || 21 <trunci> legitur et ponti G' | trucci C truci W ||
23 sylla UC || 24 Adnoscendum C || 25 maiore W

COLONOS qui se colant.

WCG'

194. PRAENESTINA SUOS Marius iunior ad hanc se con- w'CG' tulerat civitatem. Sylla commotus iussit octo milia hominum de ea civitate occidi. Fortunam autem colunt, unde Fortunam Praenestinam dixit. 5

195. UNIUS <P.> PEREUNTEM T.M. tam cito enim omnes perierunt, quasi unus esset occisus.

197. OVILIA ROMAE locus in urbe, quo omnes pastores Romulus convocavit et senatum et populum ad comitia celebranda coniunxit. 10

200. AUT BELLICA ubique 'fuit' accipimus.

201. NUMQUAM POENA FUIT id est genus poenae ut ab aliquo iuberetur.

VIX AGMINA VULGI ordo: vix movere manum victores. WCG'

204. PROCUMBUNT qui occisi sunt. 15

SED ILLOS viventes.

206. CAEDIS VIVA GRAVES exponit quem admodum per- w'CG' agunt cadavera partem caedis.

207. INTREPIDUS id est Sylla.

210. OMNIA TYRRENUM S.C.G. omnes enim in Tiberim 20 occisos mitti Sylla praeceperat.

211. IN FLUVIUM P.C. sensus hic est: qui primi in Tiberim missi sunt, hi in undas venerunt; nam qui ultimi missi sunt, horum corpora iam supra veniunt, quia fluvium cadavera impleverunt. 25

212. PRAECIPITES H.R. quae erant post cadavera.

5—6. 10. 16—17. 21—22 (cod. B).

6 Unus C | tacito C || 7 esset] esse C fuisset G || 8 in urbe] romae UAR' || 9 congregavit G' | senatum et om. U || 11 s. fuit U || 13 iuveretur C iuvaretur G' || 14 in marg. add. W | victores om. WC || 18 cadavera peragant (-unt A) AR'V | partim C || 22 In exh. G' | hic om. UR' || 23 in undas . . . 24 horum] supra WCVB || 24 supra om. WC || 25 cadavera] cadavera iam U

213. INTERRUPTUS AQUAE A. F. id est ut illae undae tantum,
quae ante cadavera erant, in mare fluxerint, illae autem,
quae post corpora erant, steterint et secutae non sint
4 priores fluctus obstantibus cadaveribus.
- WCAR' 210. SYLLANA quae fecerat Sylla.
- WCG' 215. EFFUSA ipsa vis sanguinis.
- W'CG' 218. REDDITQUE CADAVERA C. quae acceperat scilicet,
revocat in terras, quia multitudine corporum defluere non
possunt.
- 10 219. TANDEM TYRRHENAS V. E. I. U. ordo hic est: alveus
Tiberis postquam Tyrrhenas in undas, id est in mare,
vix eluctatus exiit, torrenti sanguine caeruleum aequor
divisit, id est aquas maris meatu sanguinis separavit.
221. HISNE SALUS RERUM subauditur 'Sylla meruit
15 vocari?'
222. TUMULUM SIBI M. T. C. extruere; in campo enim
Martio habet Sylla monumentum.
- W PONERE legitur et tollere.
- WG' 225. [QUAMQUAM A. G.] METUS nominativus casus pluralis
20 'hi metus'.
- W'CG' 226. IN PROELIA DAMNO ordo: et multo maiore humani
generis damno coitur in proelia.
227. EXULIBUS MARIIS patre et filio.
229. TOLLERE id est evertere et delere Marianos.
- 25 230. HOS ALIO FORTUNA Pompeianos et Caesarem.

10—13 divisit (*sine* id est in mare). 21—22. 23.

2 fluxerunt WC | in . . . 3 erant om. G' || 3 cadavera U |
secuti U || 4 ob-] ab- G di- U || 6 ipsa om. WC || 7 Red-
duntque W || 8 qui G' || 9 poterat G' ADV || 10 hic] id C
om. U | est hic (his P) G' || 11 pr. in om. UG' | in undas]
indas C || 12 torrentis WC | torrenti nov. schol. incip. codd.
sanguine] Sub G || 13 meatus W' || 18 <tollere> legitur et
ponere G' || 19 pluralis] singl'r G om. W || 21 Inplia
WCG' om. U || 23 patre W' CG' AG ut Co. patri R' V || 24 In-
visas penitus q. t. p. WC || 25 ALIO (C)] alios W om. cett. |
pompeium G'

236. PARS P. L. E. id est non erat; nam ait supra <234> w'cg' 'at non'.

NOCTE SOPORA ut Virgilius 'Umbrarum hic locus est somni noctisque soporae', id est, quae soporem adferat.

237. PARRHASIS Arcadica ut Virgilius 'Parrhasio dictum w'cg' Panos de more Licaei'.⁶

HELICE CUM V. A. Helicen Calisto[n] dicit, quae a Iove compressa et in ursam mutata postea in sidus septentrionis recepta est.

AXES plaustrum enim, quod in septentrione est, esse¹⁰ significat.

238. ATRIA COGNATI soror enim Catonis nupta Bruto maiori fuerat, unde natus est Brutus, cuius Cato avunculus fuit.

NON AMPLA C. quippe philosophi.¹⁵

239. INSOMNI VOLVENTEM P. C. ordo: invenit virum in-w'cg' somni cura publica fata volventem.

240. CASUSQUE ORBIS legitur et urbis.^{wc}

CASUSQUE ORBIS id est 'volventem securum invenit' w'cg' subaudimus.²⁰

242. EXPULSAE genitivus est casus.

243. IAM SOLA F. o Cato.^{w'cg'}

QUAM TURBINE N. id est virtutem.^{wcg'}

248. DUBIO modo scilicet dubio.

250. CIVILE ABSOLVERE B. 'absolvere' 'innocens facere'; w'cg' [et] est defensio omnium ad haec bella venientum, si²⁶ idem fecerit Cato.

15. 26 defensio—27.

3 Virgilius] *Aen.* VI 390 || 5 ut . . . 6 Licaei om. G' | Virgilius] *Aen.* VIII 344 || 6 Panos] nos C || 7 calistorem G carlistorem P || 10 quod om. W' C | est CG] om. W' P || 11 signīf U significant G' || 12 Bruto . . . 13 est om. G' || 15 philosophi videlicet U || 18 Casusque u. legitur et orbis G' || 22 sola focato WC | o] i. tu G' || 23 TURBINE N.] turbinem C || 24 <Dubium> et dubium G' AR' | mundo W || 26 et om. W' C || 27 idem] id ÷ C | Cato om. G'

252. LEGESQUE IN PACE TIMENDAE contra illud 'Silent enim leges inter arma'.

WCG' 253. Hos FERRO ubique 'rapit in proelia' vel 'rapiunt' subaudimus.

5 FERRO FUGIENDA ut Virgilius 'Quae prima pericula vito' adeone minus est interire?

W'CG' MUNDIQUE R. PERMISCENDA F. ut qui fidem servare noluerint, velint eam penitus extinguere cum mundi labe.

254. NULLUM FUIR E. IN A. sed causa.

10 255. CASTRA PETUNT MAGNA V. M. mercedem dixit illam causam, qua ducuntur ad bellum, id est dum volunt impunita esse quae fecerant.

256. PER SE BELLA PLACENT si tamen placuerint, pugnabis non aliqua causa, sed solo amore bellorum civilium,
15 quod est peius.

257. INMUNEM C. M. A. id est te immunem a moribus corrupti saeculi, scilicet innocentem.

259. ACCIPIENT id est nocentes.

ACCIPIENT ALIOS nam ait supra <251> 'Quemque suae
20 rapiunt scelerata in proelia'.

FACIENT TE ut ait supra <255. 256> 'Tibi uni Per se bella placent'.

WC 260. CIVILIBUS legitur et feralibus.

WCG' 261. HAS ETIAM M. M. non suas, sed Catonis ostendit.

W'CG' 264. SE BELLI FORTUNA TIBI ut omnes tu solus occidas.

26 266. ET SCELUS ESSE TUUM id est quis nolit tuum scelus esse, quod moritur?

---

3. 9. 13—15.

---

1 illud] *Cic. pro Mil. 4, 10* || 5 Virgilius] *Aen. III 367* ||
6 adeone . . . interire *om. G'* || 7 quia *WC* || 8 velint eam] vel
intea *C* | extinguere *G A R' V* extingue *P* || 13 PLACENT si]
plasi *O* || 14 set *C* || 15 est peius *om. U* | quod est peius
om. G' A R' || 16 te munem *C* || 20 scelerata in proelia] s. i.
p. *U* || 21 Facient t. *G'* Faciente *WC* || 23 <feralibus> legi-
tur et civilibus *G'* || 24 sua *C* || 25 Se bella *C* Sed belli *W*

271. EXCIPIUNT legitur et accipiunt.

W C

EXCEDIT OLIMPOS Olympus mons Macedoniae, in quem W'CG' dicit fulmina non venire, quod extra nubes erectus sit, per quas fulmina deferuntur in terras.

4

272. LEGE DEUM imperio [vel] voluntate.

W' C

MINIMAS RERUM ut dicuntur 'summae rerum' sic et W'CG' 'rerum minimae'.

DISCORDIA TURBAT 'minimas rerum', quod dixit (270) W' C 'imaque telluris', 'discordia', quod ait fulmen.

273. PACEM MAGNA TENENT quod ait <271> 'excedit W'CG' Olympus', sic reddit: permittit bello civili eos turbari,¹¹ qui infirmi sunt; tu qui es altus et magnus, in hac tempestate belli esto securus.

275. NAM PRAELATA id est a te.

W C A a

SUIS hoc est castris.

W' C E

276. PLACET IPSE CATONI scilicet Caesar.

W'CG'

277. SI BELLUM CIVILE P. quippe quod ipse commovit.¹⁷

278. ET DUCE PRIVATO Pompeio.

W C G'

CONSUL Lentulus sive Gellius, qui consules tunc fuerunt. W'CG'

279. SOLLICITANT te scilicet, ut hoc sequaris.

20

280. LIBER IN ORBE quia ceteri erunt sub iure Pompei.

282. FERRE IU VAT PATRIIS legitur et patriae: ferre iuvat patriae. si 'patriis' 'legibus', si 'patriae' 'libertatem' accipimus.

16 (cod. B).

5 vel *exh.* UV || 6 sic . . . 7 minimae *om.* U || 7 imae W || 11 sic reddidit W sic reddidit U || 12 infirmi CP || 15 hoc est] ocem C || 16 ipse] ēēē W | scilicet] s. sibi U | o cesar sibi ipsi *exh.* P sibi ipsi G || 17 quippe] scilicet U *om.* G || 19 sive] vel U | Gellius *leg.* Marcellus | tunc consules UG' | fuerunt] fuer; κ Tunc fuerunt; C || 21 erunt *post* Pompei *pon.* U || 22 FERRE . . . 23 libertatem] tunc libertatem U | FERRE I. P. *om.* G'

- WCG' 284. VICTORIS sive Caesaris sive Pompei.
 W'CG' POST BELLUM V. H. innocentiae est, quod bellis non vult
 interesse civilibus; virtutis est, quod se spondet victoris
 4 inimicum.
 W'CG'E AT ILLI id est Bruto.
 W'CG' 286. CIVILIA BELLA FATEMUR id est esse.
 289. SIDERA QUIS M. Q. V. S. C. comparat civile bellum
 ruinae mundi, ut ille Olympo Catonem.
 291. TERRA LABET id est titubet, ut Virgilius 'Dum
 10 trepidant gressique labant vestigia prima'.
 WCG' 292. COMPRESSAS T. M. id est velit.
 W'CG' 295. HUNC ARCETE FUREM hunc furem dixit nolle
 furere in periculo civitatis.
 WCG' 296. MOTURA DAHAS 'hos Dahas' et 'hos Getas' accu-
 15 sativum posuit.
 W'CG' 298. LONGUM PRODUCERE F. quod populi turba pro-
 sequitur, producere proprie dixit, ut Virgilius 'Nec te
 tua funere mater Produxi'.
 299. IGNIBUS ATRIS funebribus.
 20 303. ET INANEM quia solum nomen remansit.
 W'C PERSEQUAR in bono posuit, ut Virgilius 'Quae te
 sola puer multis e matribus ausa Persequitur'.
 WCG' 304. SIC EAT sic eveniat.
 PIACULA scelera.

2—4. 12—13. 19.

---

1 pompeii CG' || 2 n.] S C | est om. WC || 3 civilibus
 non vult interesse G'AR'V | est] es W | victoris C || 7 com-
 parat hic U || 9 ut . . . 10 prima om. UG'AR'V | Virgilius]
 Aen. X 283 || 11 Compressus C || 12 ARCETE] carcere C
 furem dixit] .i. U | dicit G || 13 fure C fore W'G'
 16 F.] p. WC om. G' || 17 Virgilius] Aen. IX 486. 487
 18 funera codd. | produxit C || 19 funeribus UCG'
 20 inamen C || 21 ut . . . 22 Persequitur om. U | Virgilius]
 Aen. IX 217. 218 || 23 veniat G'

305. NULLO FRAUDEMUS S. B. hoc est nemo desit civilibus W'CG' proeliis.

306. LICERET adeo vult hoc fieri, quod di iusserunt et fata.

308. DECIUM PRESSERE CATERVAE duo fuerunt Decii Mures, de quibus ait Virgilius 'quin Decios Drusosque procul'. De his alter Latino se vovit bello, alter Samnitico.

309. GEMINAE et Pompei et Caesaris.

BARBARA TELIS id est Galliae populi.

310. PERVIUS HASTIS per quem omnium possint tela transire.

11

313. PERDERE legitur et pendere.

WC

314. AD IUGA CUR F. P. ad servitutem more captivorum. W'CG'

316. INANIA IURA T. quia hoc agone serviat Roma.

INANIA sub civilibus scilicet bellis.

15

317. HIC DABIT H. P. I. sive ideo dicit, ut occidatur, sive quia vere, postquam se apud Uticam occidit, pax effecta est.

MALORUM legitur et laborum.

W'C

319. NON OPUS EST B. quippe quia reliqui ad iuga W'CG' faciles sunt et se servire patiuntur.

21

322. NON BENE COMPERTUM EST ordo hic est: nec non bene compertum est hunc quoque, si fortuna faveat, totius sibi ius promittere mundi; id est scio quidem et bene compertum habeo hunc quoque id est Pompeium, quem sequor, totius sibi mundi ius promittere, si vicerit; sed ideo me milite vincat, ne sibi se vicisse putet.

22—27.

3 Laceret C | di iusserunt et fata] d iusser̄ fata W (iuserunt W₁) diuf e^r fata C di ius erunt fata U dii iusserint et fata G' || 6 Mures om. UG' | de . . . 7 procul om. U | Virgilius] Aen. VI 824 || 7 Samnitico Serv. Aen. VI 824 saguntino codd. || 9 populis WC om. U || 10 hostis W || 12 pendere] perdere C | <pendere> vel perdere U | <perdere> legitur et prodere G' || 14 serviet P || 15 bellis om. W'C || 19 legitur et] vel U | <laborum> legitur et malorum G' || 21 facile sint C | se om. G' || 22 Non . . . 25 quoque om. U | nec om. WC || 23 favebit AR'V || 26 sequor si fortuna faveat totius U

323. NE SIBI sed scilicet mihi et per me rei publicae.
 327. QUAS SANCTA RELICTO ordo: quas inrupit merens
 sancta Martia relicto Hortensi busto.
 4 329. MELIORIS IUNCTA MARITI id est Catonis.
 WCG' 330. CONUBIO ut Virgilius 'Veneris nec praemia noris'.
 W'CG' 332. IMPLETURA DATUR scilicet a Catone.
 GEMINAS Catonis et Hortensii.
 334. SUPREMOS c. secundi mariti et susceptorum ex eo
 liberorum.
 10 336. CINERESQUE INGESTA s. ut ipsa missa esset in cineres.
 337. SIC MAESTA PROFATUR sive ipsa maesta sive 'haec
 maesta' genere neutro numero plurali.
 339. IUSSA CATO id est tua, Hortensi. Martia uxor
 Catonis fuit. De hac postquam tres filios accepit Cato,
 15 tamquam satis fecisset coniugio liberis datis, Hortensio
 eam iunxit et ipsi liberos procreavit, quibus omnibus
 mortuis et ipso Hortensio redit, ut recipiatur a Catone.
 342. DA NOMEN INANE sine concubitu, ut Virgilius
 'Tempus inane peto'.
 WCG' 344. MARCIA subauditur uxor [Catonis].
 W'CG' NEC DUBIUM L. QUAERATUR IN AEVO sensus hic est: si
 22 me non receperis, semper dubium apud omnes erit, utrum
 Hortensio repudiata a te nupserim an a te tradita.
 WC 346. SOCIAM legitur et comitem.
 WCGE 349. CORNELIA uxor Pompei.

4. 20.

1 sed] se C || 2 sancta] st C | qua WC Quar G ||
 3 hortensio, siibusto W || 4 Melioris C meliori' W om. cett. |
 marito codd. | catoni WC || 5 Conubii G' | Virgilius] Aen.
 IV 33 || 8 ex] ab UV || 10 ingestas WC | usta U ||
 17 et ipso Hortensio om. U | redit AR'] rediit U reditur C
 redditur WG' V || 18 coitu G | ut . . . 19 peto om. U |
 Virgilius] Aen. IV 433 || 20 Catonis om. WC " 23 abor-
 tensio C || 24 <comitem> at sotiam G vel sociam P ||
 25 pompeii CG

353. ADMITTERE TESTES id est admittere placet. W'CG
 SACRIS TESTES ut Virgilius 'Et conscius aether conubii'. WC
 IURA PLACENT quibus matrimonium redderetur. W'CG'
355. DISCURRIT C.P. hoc est non discurrit.
356. LEGITIMAEQUE F. id est matrimonium proprie, ut
 ait Varro 'Venienti novae nuptae funal praeluceat'.
357. STAT TORUS ubique 'non' accipimus, id est non WCG'
 stat, non discriminat.
359. CONTINGERE LIMINA P. hoc in nuptiis sollemnibus est. W'CG
361. FLAMMEA VULTUS genus vestis quod flammeum W'CG'
 dicitur. LUTEA enim crocea dixit, ut Virgilius 'Aurora 11
 in roseis fulgebat lutea bigis'.
364. SUPPARA supparum genus est indumenti.
- NUDATOS CINGUNT A.L. id est non cingunt. WCG'
367. OBSUTA legitur et obsita. WC
 OBSITA mortuo Bruto maiore omnes mulieres eum W'CG'
 luxerunt; itum est in consilium de veste mutanda et 17
 placuit, ut latitudo clavi purpurei, qui est in muliebribus
 tunicis, in angustius suta intrinsecus stringeretur.
368. NON SOLITI L. S. solitos sales dixit de nuptiis 20
 iocos, qui Fescennini dicuntur, inventi primo ex oppido
 Sabinorum Fescennino; ideo addidit 'nec de more Sabino'.
369. EXCEPIT TRISTIS CONVITIA FESTA MARITUS 'tristis' WCG'
 'severus'; nam gaudere debet in nuptiis.

2.

1 id . . . placet] s. placet UEGAR' || 2 Sacri C | Virgilius] Aen. IV 167 | conubiis W conub; C || 4 nil nisi non exh. U || 5 F. exh. G' || 6 Varro om. G' || 9 in GAR' V de W'C || 10 flammeum ssc. .i. orarium G' || 11 LUTEA . . . crocea] LUTEA D. (E. P) Crocea G' | ut . . . 12 bigis om. U | Virgilius] Aen. VII 26 || 13 vestimenti AR' V || 16 maiores W'C || 17 itum . . . in] Istud est G' | et] Iterum G' || 18 qui W' quae G' qui C₁ que C₂ | mulieribus W'G' || 19 angustias WC angusto G' angustos V || 20 iocus de nuptiis U de iocis nuptiis G' || 23 EXCEPIT . . . MARITUS om. G'

- W'CG' 371. AUSPICE BRUTO qui nuptiis interest, auspex dicitur,
ut Cicero 'Nubit genero socrus nullis auspiciis'.
372. ILLE quia dixit de Martiae habitu, loquitur de
4 Catonis.
- WC 373. DIROQUE legitur et duro.
- WCP 377. STUDIIS <O. Q. C.> Catoni scilicet philosopho.
- W'CG' 379. SUNT TEMPTATA TORI id est concubitus.
IUSTO AMORI id est coniugiali.
- WCG' ROBUR RESTITIT id est virtus, Catonis scilicet.
- 10 380. HI MORES id est fuerunt, ab eo quod dicturus
est, 'fuit'.
381. SERVARE MODUM ut Virgilius, ubi reprehendit 'Et
servare modum rebus sublata secundis'. Cicero ubi laudat
'Tantum in summa potestate rerum omnium modum'.
- W'CG' FINEMQUE TENERE id est rerum exitus et terminos
16 cogitare.
382. NATURAMQUE SEQ̄BI ut mortem, qui natus fuerat,
non timeret.
383. NEC SIBI ut Cicero 'Si tibi soli viveres aut etiam
20 si tibi soli natus esses'.
- WCG 384. VICISSE F. subauditur per singula 'fuit' aut 'fuerunt'.
- W'CG' 386. HIRTAM hirsutam.
388. PROGENIES ut Venerem scierit sola cupidine
liberorum.

1—2. 3—4. 10 (fuerunt). 12—14. 19—20.

1 vocatur G' || 2 Cicero nubit] Cicero divinationem quarens.
Nubit G' | Cicero] *pro Cluent.* 5, 14 | socrus om. U ||
3 habitum W'P | loquitur modo UV || 5 <duro> legitur
et diro G || 6 catonis WC scilicet philosopho om. P | philo-
sophi W || 7 s̄ tēptori C || 8 coniugali CPA coniugati R'V ||
9 catoni W catoniscilicet C | scilicet om. GR'V || 10 quod
... 11 fuit om. G' || 12 Virgilius] *Aen.* X 502 | Et] nec
WG' ne C || 13 Cicero] *pro Marc.* 1, 1 || 14 tanta codd. ||
15 omnium rerum U || 17 quia W' || 19 Cicero] *pro*
Marc. 8, 25 | soli viveres] verres W'C vires G' || si tibi
etiam Cic. || 22 Hyrta hirsuta C || 23 venere U | sciret G'

388. URBI PATER EST dixit in utilitatem urbis, 'patriae maritus' in utilitatem patriae, hoc est urbi praestitit hoc, quod suscepit liberos et quod duxit uxorem; est ergo 'huic patriae' non 'huius patriae', ut ait 'urbi'.

391. SUBREPSIT id est nullam attigit voluptatem. WCG'

393. DARDANII COLONI Capuam enim dictam scimus a w'CG' Troiano Capy, ut Virgilius 'Hinc nomen Campanae ducitur urbi'.

395. SPARSAS EXTENDERE id est placuit.

PARTIS legitur et vires. 10

399. PORRIGIT legitur et sustulit. WCG'

400. INFERNI SUPERIQUE MARIS Adriatici et Tyrrheni. W'CG'

COERCENT id est finiunt. W'CG'

401. PISAE nomen est civitatis. WCG'

402. ANCON nomen Dalmaticae civitatis. Bene autem w'CG' 'obnoxia fluctibus' quippe vicina. 16

404. IN GEMINI s. Adriatici et Tyrrheni.

405. IN LEVUM c. l. Appennini scilicet montis.

406. SAPIS ISAURO haec nomina cuncta fluviorum sunt.

408. QUOQUE M. N. T. id est non habet fluvium terra 20 maiorem.

409. FRACTAS a se scilicet fractas. WCG'

410. HUNC FABULA id est hunc primum esse coepisse. W'CG' H. F. P.; deest 'est' aut 'loquitur'. 24

411. POPULEA hoc enim genus arboris iuxta flumina WCG' solet nasci, ut ait Virgilius 'Populus in fluviis'.

6—8. 9. 12.

1 urbis om. G' || 2 maritus . . . patriae om. UG' || 3 dixit C dixit U | huic C || 5 nullum CWpr | adtingit C || 7 capytus U | ut . . . 8 urbi om. U | Virgilius] Aen. X 145 | Campana educitur W || 9 placuit U v. 394 supra hinc || 10 Partes W | legitur et] vel UV || 13 Coercenti W || 14 nil nisi civitas U || 15 dalmati(a)e CU || 19 (s)apis auro CW | nomina cuncta] omnia n̄ iā U | cunctorum W || 20 terra maiorem fluvium UAR'V || 22 fractas om. PR'V || 23 HUFABULAP C | primus C | esse om. W' || 24 H. F. P.] et G' || 26 Virgilius] buc. 7, 66 | silvis G'

- W'CP 415. HUNC HABUISSE PARES id est fabula est.
W'CG' 417. NILUS S. H. inde enim creditur Nilus maior, quod
per Aegypti plana diffusus stagnum magis est quam flumen.
419. CASUROS IN QUAE LIBET A. F. dicit Histum, ut
5 maior videatur ab Eridano, aliorum amnium fluentia
suscipere.
420. NON SOLUS minor ergo esset, si solus exiret.
WC 421. DEXTERIORA P. id est unda.
W'CE MONTIS Appennini scilicet.
WCG' 422. CAVUM DELABITUR INDE Virgilius 'Et cava flumina
11 crescunt Cum sonitu'.
WCG 423. EDITOR creator.
WCG' 424. MARICAE civitatis est nomen.
WCA 425. INPULSUS adiutus, auctus.
WCG' Et hic fluvius est Vestinus.
W'CG' RADENSQUE SALERNI nomen est civitatis. Ostendit, quid
sit Salernum, cum ait 'tectā'.
426. MACRA ordo est: Macraque, qui vicinae Lunae
procurrit in aequora, nullas alnos vado moratus.
20 MACRA naves enim non potest sustinere et ideo Macra
dictus est. Bene autem dixit 'nullas moratus', quippe non
sustinet alnos, unde breves excavantur naves, ut Virgilius
'Tunc alnos <primum> fluvii sensere cavatas'.
WCG' 428. LONGIOR E. Q. S. id est Appenninus.

---

22 (naves)—23.

1 Parem C | p. p. i. u. G | fama U || 2 H.] li. C |
Nilus creditur UAR'V || 4 F.] s. W || 7 esset] ÷ sed C ||
8 DEXTERIORA P. (G') Unda montis scilicet (om. ADV) appennini
thibrim facit et rutubam cavum G'ADV || 10 Virgilius] ge.
I 326. 327 || 13 nomen est (om. P) civitatis G' || 15 Vesti-
nus (om. P) fluvius est G' || 16 solerni C || 17 solernum C ||
18 Macraque W Macroque C | est] est. Qui G' | qui . . .
19 procurrit] succurrit C lunae est W' || 19 in om. W'C ||
20 naves . . . potest bis in C || 21 nullum oratus C |
† Oratius G Oratius P || 22 cavantur breves U | naves om.
CG' | Virgilius] ge. I 136 || 23 Tunc . . . sensere] fluvius
ensere G' || 24 Longioreq; s. C

429. ASPICIT legitur et excipit.

WC

430. DOMITUSQUE S. ipse Appenninus.

W'CG'

SABELLO Sabinorum, ut Virgilius 'Dentesque Sabellus' w'CG' exacuit sus'.

4

431. PINIFERIS ut Virgilius 'Pinifer illum etiam sola' w'CG' sub rupe iacentem Maenalus'.

434. LACINIA Iuno Crotoniensis, ut ait Virgilius w'CG' 'Attollit se diva Lacinia contra'.

Ideo diva Lacinia dicta propter Iunonem et, ut ostendat Scyllae vicinam, 'Laciniam' ait et 'navifragum' 10 Scyllacaeum'.

435. ITALIA ab Italia

WC

MONTIS legitur et pontus.

437. AT POSTQUAM G.T.E.P.E. Scyllae et Caribdis; nam w'CG' in una parte Scylla, in altera Carybdis fuit, ut Virgilius 15 'Dextrum Scylla latus, levum inplacata Caribdis Obsidet'. Tellus, quae Siciliam iungebat Italiae, ex utroque latere fluctibus caesa dissiluit.

438. PELORO hic gubernator Hannibalis fuit, qui, dum eum duceret per Siciliae fretum, credidit se ad tales 20 angustias per insidias devotum, occidit Pelorum; qui cum post agnovisset iter tale esse, tumultum ei construxit et loco nomen dedit.

440. GAUDET ut ait supra <I 150> 'gaudensque viam' w'CP fecisse ruina' et hoc iam crudelitatis est, non virtutis. 25

7 (Virgilius)—8 (contra).

1 exceptit C <excipit> legitur et aspiciat G' || 3 Virgilius] ge. III 255 | ut . . . 4 sus om. G' | Dentesque om. U | sabellus W sabellinus C || 4 exacuit om. U || 5 Virgilius] buc. 10, 14. 15 || 6 Menalus patitur latii WC || 7 Virgilius] Aen. III 552 || 9 Lacinia . . . 10 vicinam om. U || 10 navifragari scyllam U || 13 <pontus> legitur et montis UG' || 14 P.] pro C | Extremi colles lemma in G' | nam . . . 15 Carybdis om. G' || 15 in altera . . . fuit] caribd inalr U | ut . . . 16 obsidet om. U || 15 Virgilius] Aen. III 420. 421 || 17 Tellus] caribd est tellus U | sciliam C || 19 PELORO hic] Pelorus UV || 20 Siciliae] sic die C | ad W'V in G'AR' vi C || 22 tale] late C || 25 ruin(a)e PC

441. HESPERIAE F. quod non vacantes fines Hesperiae
 hoste terat, id est 'ipse' et ubique subaudimus 'gaudet'.
 W'CP 442. PERDAT ITER dum ubique pugnatur.
 W'CG' 444. QUAM FREGISSE IU VAT id est nec tam iuvat.
 W'CG 445. QUAM SI FERRO hoc enim tum fit, cum resistit
 6 inimicus.
 W'CG' POPULETUR vastet, ut Virgilius 'Populatque ingentem
 farris acervum Curculio'.
 WCG' 446. CIVEMQUE VIDERI id est pudet.
 W'CG' 447. VARIOQUE FAVORE quem sequerentur incertae.
 11 448. PRIMO TERRORE RUENTES id est quamquam ad
 prima bella cessurae sint, tamen muniunt civitates.
 WC 450. ET OBDUCTO legitur et abrupto.
 WCG' ABRUPTO alto, ut Virgilius 'Fertur in abruptum magno
 15 mons improbus actu'.
 WCE 451. SUPER de, ut Virgilius 'haec super arborum
 cultu' et 'haec super e vallo expectant'.
 W'CG' 454. CUM TERRORE F. fides in Pompeio et terror in
 19 Caesare.
 WCG' 455. HUNC AEQUORA T. S. id est austrum.
 W'CG' 456. LAXATA TRIDENTIS A. 'hunc Aeolium tridentem' decli-
 navit. Ventī autem ut exeant, terras dicit esse laxatas, ut
 23 Virgilius 'Cavum conversa cuspide montem Inpulit in latus'.
 W'CGE 458. ICTA percussa.
 W'C NOTO vento, abeo quod dixit 'ventum tenere priorem'.

4. 9. 10. 20.

1 constrinxit C | quod . . . fines] finis P | quod . . .
 2 gaudet] gaudet quod non U || 2 hoc steterat WC
 hoc est erat P | subaudimus . . . ubique om. P || 3 pugnat
 W || 4 iuvat om. G' || 7 vastetur P | Virgilius] ge. I
 185. 186 || 8 farri sacervum W || 10 sequerentur AR'] se-
 quentur WC sequantur UG' || 12 cessere U caesare W
 cesare C || 13 <abrupto> vel ab ducto i. alto U || 14 Vir-
 gilius] Aen. XII 687 || 16 de] desuper CAR'V | Virgilius]
 ge. IV 559 || 17 haec] Verg. Aen. IX 168 | prospectant
 Verg. || 18 f.] s. C | in om. W | et in cesare terror W ||
 20 T. om. W || 22 ut . . . 23 latus om. U || 23 Virgilius] Aen.
 I 81. 82 | cuspidem W || 25 nuto C | ventō C

460. VINDICAT U. N. sensus est: licet postmodum W'CG' coeperit Caesar, qui est violentior, adhuc Pompeio serviunt populi mentes.

NOTUM austrum accipimus, qui prior coeperat flare. WCG'

461. TERROR ERAT id est facilis vertebat. Ordo: facili-
lis erat.

DUBIAMQUE F.F.F. Pompei scilicet fortuna dubiam fidem esse faciebat, dum qui eum secuntur, saeva tolerabant.

462. GENS ETRUSCA dixit, qui adventu Caesaris fugerint. W'CG'

NUDATA LIBONIS Scribonius Libo cum videret Iguvinos, quibus praeerat, in favorem Curionis esse pronos, timens ne Caesari proderetur, fugit. Hoc fecit et Thermus: Spoletium deseruit, civitatem Umbriae, quam tenebat.

463. IUSQUE SUI 'ius sui perdidit', quia iam in Caesaris venerunt potestatem. 15

465. CAESARIS AUDITO in fuga scilicet.

CONVERSUS N. S. est enim L. Syllae filius, qui civili bello vicit. Hic enim fugit Caesare propinquante.

466. VARUS UT ADMOTAE P. A. A. Attius Varus cum in Piceno cum praesidio esset, adventante Caesare timens
civitatem Auximon dereliquit. 20

ALAE id est Caesaris.

14—15. 22.

1 U. N. om. WC | sensus . . . postmodum] scilicet postmodum WC id est primo dum U || 2 coeperit] coerit P coierit G || 3 populi mente serviunt pompeio G' | mentis W metuentes U || 4 accepimus C | flave C || 5 vertebat mentes G' || 7 pompeio G' || 8 sequuntur G || 9 et rustica W | quia G' | fugiant G' || 10 cave' corrigas scholiasten | iguinos W' C igninos G' AV anagninos R' || 11 pronos] propter nos U paratos AR' V || 12 caesre C | therimos C | Thermus, qui Oud. || 13 spoletum R' spoliū G' AV pelium W' steliō C || 14 ius sui om. W || 15 potestatem venerunt (- ant A) WA pot. venerat R' VCo. || 16 addito C | fuga WC in fugam scilicet conversus est G' || 17 Sylla. Fuit enim l. (lucius) G' syllae G'. Fuit enim filius lucii syllae AR' V || 18 appropinquante AR' V || 19 atius W actius UAV Accius G' R' || 20 pieno P pinocum W purno G || 21 ausimon C || 22 Alie W alue C | cesare C

468. QUA SILVE subaudimus 'erant'.
 WCG' 469. LENTULUS ASCULEA nomen est civitatis.
 W'CG' VICTOR CEDENTIBUS INSTAT id est Caesar secutus est et
 fugatas acies revocavit solo duce Lentulo fugiente cum signis.
 5 471. ET NULLAS DUCENTIA SIGNA COHORTES post fugam
 enim Lentulus sola signa Domitio rettulit ad Corfinium
 civitatem.
 WCG' SIGNA C. id est fugiunt.
 W'CG' 472. COMMISSAE a Pompeio.
 10 473. SCIPIO L. P. Cornelius Scipio cum duas cohortes
 haberet, quas senatus metu belli Parthici Caesarem ius-
 serat dare Pompeio ad vindicandam mortem Crassi, diffidens
 adventu Caesaris militibus suis Luceriam deseruit civitatem.
 WCG' 474. IAM legitur et nec.
 W'CG' NEC PRIDEM id est nuper.
 W'CG' 475. QUA GALLICA DAMNA id est pube.
 17 476. DUMQUE IPSE AD BELLA VOCARET sensus hic est:
 supra illa damna, quae fecerant Parthi vel Galli, hoc
 addidit Magnus, ut dum ipse eandem pubem vocat, a
 20 Caesare coeptis bellis civilibus, deleteretur.
 WCG' 478. AT TE CORFINI Corfinium nomen est civitatis.
 W'CG' 480. OPPOSITUS Q. P. T. MILONI hi enim Pompeiani
 milites Milonis circumsedere iudicium. Bene autem 'polluto'
 addidit, quippe qui occidit Clodium.
 25 483. CONSPEXIT id est Domitius.

16.

2 est om. P || 3 securus W' C || 4 fugatus G' | lentulo et C ||
 5 nullus W nulla C n. G' || 6 retulit domitio G | rettulit C ||
 8 signe id est C | fugiunt commissa pompeio G' || 9 cum-
 misse C || 10 L. G] nuceriae WCP | duas] V. U || 12 iudi-
 candam C || 13 milibus C | luceriam G nuceria(m) WU |
 reliquit G || 16 Quam C Que W | pubes W || 18 vel Galli
 om. W' C | haec U || 19 addit G' accidit AR' V magno G' AR' V
 mago C || 20 coeptis om. U | bellis . . . deleteretur erasum in
 G | deleterentur UV delentur R' || 21 nil nisi civitas U ||
 24 occidit UAR' V occiderunt WCP

485. MONTANIS U. E. et fontibus legitur. WC
 488. LENTUS segnis, ut Virgilius 'Qui nunc lenti con- WCG'
 sedimus arvis'.
 TERAT OTIA R. ut Virgilius 'Libycis teris otia terris'.⁴
 490. HIC PRIMUM STANS CAESAR ubique enim venienti W'CG'
 cuncta cesserunt.
 492. NAM PRIOR quare nequiquam. WCG'
 AMNE SOLUTO hoc est ponte sublato. W'CG'
 504. HOSTIS COMPELLITUR hic hostis compellitur ad tutas
 sibi arces a stationibus pulsus a Caesare; est ergo nomi- 10
 nativus 'hic hostis'; nam compelli non potest Caesar.
 506. ERIGIT Caesar. WCG'
 VINEA [vineae] genus machinae contra muros. W'CG'
 508. CAPTIVUM D. Domitium.
 509. ANTE legitur et alte. WCG'
 514. EXEMPLUMQUE MEI quod et aliis victis ita sim W'CG'
 vitam traditurus. 17
 517. HEU QUANTO verba poetae irascentis, quod Domi-
 tio sit vita concessa.
 519. POENARUM EXTREMUM C. id est haec est poena 20
 vehementior.
 521. PREMIT ILLE G. I. id est Domitius.
 522. ET SECUM deest 'sic locutus est', ut apud Vir-
 giliū 'haec secum'.
 525. CAESARIS E. M. quod pepercit invito. 25

2. 10 (nominations). 23.

1 u.] vallibus *Usener* || 2 signis *WC* | ut . . . 3 arvis *om.*
G' || 2 Virgilius] *Aen. XII 237* || 4 erat *C* | Virgilius]
Aen. IV 271 | ripis *G'* || 6 cuncta cess.] caesari ruunt
 cuncta *G'* caesari cuncta cesserunt *AR'V* || 7 quare] ideo *G'* |
 quare nequiquam dixerit ostendit *AR'* | nequiquam *C* ||
 9 hic h. c. *om. UC* || 10 pr. a] sa *C om. W'* | pulsus *W'* ||
 11 non] nos *U* mus *W* || 13 vinea *om. UG'* || 15 <alta> vel
 ante *U* || 16 quē ei *C* || 17 vita *C* || 18 quantum *WC* | Uerbo *P* |
 Exclamatio *U* || 23 et secunde. est *C* et secunde est *W om. U*
 sic] s. *U* | ut] et *G'* | apud *om. U* | Virgiliū] *Aen. I 37*

- W'C 528. IAMQUE SECUTURO I. ordo hic est: iamque secuturo iussurus classica.
- W'CG' 529. RATUS temptandas mo[ri]turi militis iras adloquitur; qu[a]e ergo superflue posuit, quod ait 'temptandas-
que ratus'.
- WCG' 531. O SCELERUM U. a laude coepit oratio. ULTORES ut Virgilius 'Quos iustus in hostem Fert dolor'.
- W'CG' 533. NON PRIVATA D. quia mandatum est contra
Caesarem bellum.
- WC BELLUM legitur et pugnam
- WCG' 534. ARDENT HESPERII ut Salustius 'Ardebat omnis Hispania citerior' et Virgilius 'Ardet inexcita Ausonia atque immobilis ante'.
- W'CG' 536. POLLUTOS CAESARIS ENSES innocentior est enim,
15 qui prior accipit iniuriam, ut apud Virgilium hoc Venus tangit: 'Qui(n) intra portas a. q. i. p. m. A. m. e. i. s. f. Aeneas ignarus abest'.
- WCG' 537. DI MELIUS ordo: melius quod priores.
- W'CG' 538. COEPERIT INDE NEFAS a partibus Caesaris.
- WCG' 539. SUPPLICIUM POENAMQUE P. a Caesare.
- W'CG' 540. PROELIA I. D. iustum bellum dicitur, cum inter se hostes dimicant, ut Virgilius 'adveniet iustum pugnae, ne accersite, tempus' et Cicero de Catilina 'bellum iustum
24 geremus'.
- W'C PATRIAE SED VINDICIS I. id est vocari decet.
- WCG' 541. QUAM CUM CATILINA P. id est quam illud fuit.

1 namque U || 2 visurus W' || 3 morituri . . . 4 quae om. G' || 4 quod . . . 5 ratus] tacitas cohortes U || 6 alam de W || 7 Virgilius] Aen. VIII 500. 501. || 8 est] est a senatu U || 9 bellum om. W'C || 10 <pugnam> legitur et bellum G || 11 Salustius] Maur. I 85 || 12 Virgilius] Aen. VII 623 || et . . . ante om. G' | schol. v. 534 bis ext. in C || 15 accepit C | ut . . . 17 abest om. U | Virgilium] Aen. X 23. 24. 25 || 16 intrat G' | e . . . 17 abest om. G' | 16 s.] f. WC || 18 Dii G' || 21 proeliat C | dicitur bellum W || 22 Virgilius] Aen. X 11 || 23 Cicero] in Catil. II 1, 1 | Catilina . . . 26 cum om. G' || 25 decet vocari U

542. ARSURAS IN TECTA F. non 'in tecta arsuras', sed 'paravit in tecta'.

543. EXERTIQUE MANUS V. C. subauditur 'paravit arsuras in tecta manus'. 4

544. O RABIES M. D. id est Caesaris. WCAR'

546. AD CINNAS MARIOSQUE VENIS qui tyranni fuerunt; W'CG' nam Camilli et Metelli patriae custodes fuerunt.

STERNERE PROPECTO mactaberis, occideris, ut Virgilius 'Nos animae v. inhumata infletaque turbe Sternamur campis'.

548. PASSUS SICANIO T. ordo: passus Carbo, qui tegitur. ¹⁰ Carbonem enim Pompeius occidit in Melita insula. Ideo dictum 'Sicanio sepulchro'. Hoc Sallustius ait 'Carbo turpi formidine exercitum atque Italiam deseruit'.

550. QUAMQUAM SI QUA FIDES si quis mihi credit. WCG'

551. QUOD ROMA FURENTI O. id est invideo, quod te ego sim perempturus. W'CG' 16

553. ORIS legitur et arvis. WCG'

SCYTHICIS CRASS. R. optativum modum de praeterito tempore debemus accipere: utinam remeasset, ut Virgilius 'fecissentque utinam'. 20

554. QUA SPARTACUS HOSTIS Spartacus fugitivorum dux victus a Crasso est. Hoc ergo dicit: Si victor et incolumis a Parthis Crassus redisset, ipse te similiter superaret ut hi Spartacum.

557. FERVIDUS HAEC ITERUM C. P. S. ut Virgilius contra de sene 'sed enim gelidus tardante senecta Sanguis hebet'. ²⁶

---

3 Exercique W || 4 manus] faces AR'V || 6 Ad . . . qui] Cinna et marius U || 8 mactaveris C | Virgilius] Aen. XI 372. 373 || 9 Sternamur campis om. G || 10 Passus . . . tegitur om. U | sicanit W | t. om. C || 11 mileta G' || 12 salus C | Sallustius] Maur. I 38 || 15 rome C || 17 <arvis> vel oris U || 18 CRASS. R.] c a k a f. R. W cras. R. C u. (om. P). c. r. G' | tempore Keller] naturae W'G' — a C || 19 accipere om. W'C | ut . . . 20 utinam om. U | Virgilius] Aen. II 110 || 21 dux U] primus G' om. WC || 25 Virgilius] Aen. V 395. 396 | econtra G' || 26 habet CG'

- WC 558. DISCES legitur et discent.
 W'CG' NON ESSE AD BELLA F. sensus hic est: scient milites
 Caesaris non ideo nos proelia[sse] fugituros, quia longam
 elegimus pacem.
 5 559. QUI PACEM P. P. bene positum 'pacem pati', tam-
 quam necessitate in pace fuerit semper paratus ad proelium.
 560. DEFECTUMQUE VOCET qui iam defecerit.
 562. PERDUCERE LIBER bene 'liber', quia hic non ad-
 sensit ad regna. [Sic dictum sicut supra <I 311> 'Veniat
 10 dux iam longa pace solutus'.]
 563. SUPRAQUE NIHIL supra me scilicet.
 WCG' NISI REGNA RELIQUI nam hoc nomen p. R. expulerat.
 W'CG' 564. NON PRIVATA C. quia hic sola regna reliquit.
 566. CAESARNE ad invidiam posuit unum et tot, in
 15 Caesare nomen hominis, in senatoribus dignitatem.
 WCG SENATUS 'huius senatus' genitivus casus.
 W'CG' 568. MULTISNE REBELLIS ut adhuc victa non sit.
 WCG' 570. QUOS FUGIT legitur et fudit, id est Caesar.
 W'CG' 571. INCERTI STAGNA PROFUNDI 'incerti', quod accedat
 20 et recedat; hoc ergo stagnum Caesar Oceanum nominabat.
 572. TERRITA QUAESITIS O. T. B. ut fugerit, quos ipse
 quaerebat.
 WCG' 573. QUOD FAMA F. Caesariani.
 W'CG' 574. EXPULIT ARMATAM bene 'armatam', ut sit parata
 25 ad bellum gerendum.
 WC A SEDIBUS et e sedibus.
 W'CG' URBEM posuit pro civibus.

21—22.

3 proeliassse fugituros W'C proelia fugisse G' || 4 eligi-
 mus G' || 5 pacem pati] pacem p. p. U pacem peti G'
 paci WC || 6 proelium . . . 7 DEFECTUMQUE] fectumque C ||
 7 defecerat U defecit G' || 8 hic om. G || 9 Sic . . . 10 solu-
 tus om. W'C || 10 solutos P || 12 relinqui C | p. κ. W p. p.
 CG' || 13 quia hic] sed regna cupit, quia pompeius U ||
 15 senatibus G' || 18 Quod C | <quos> vel quod G₂ | <fudit>
 vel fugit G₂P | id . . . Caesar om. G || 19 Incertis W ||
 21 fugeret UG'V || 24 ut sit parata ad bellum bene armatam
 gerendum C

577. ANTE BIS EXACTUM QUAM CYNTHIA CONDERET ORBEM
id est suum; dicit ergo ante duos menses.

578. OMNE FRETUM PELAGI METUENS id est me. W'CE

579. TERRARUM IN S. P. concessit enim his Pompeius W'CG'
civitatem, in qua consisterent. 5

581. INDOMITUM id est Mitridatem.

582. SYLLA FELICIOR dimicavit enim contra Mitridatem;
sed cum audisset sibi Marium successisse, cum sex legi-
onibus discessit et bellum civile commovit. Ideo ergo ille
felicior, quia ille Mitridatem superare non potuit, qui 10
felix Sylla nominabatur.

585. AD PHASIDOS U. fluvius in Colchide positus sub
septentrione.

586. MEDIUS legitur et melius.

587. FLECTENTE obliquante, ut fieri solet solis accessu. 15

SYENE subauditur 'medius mihi cognitus axis'. Syene
regio Aegyptia, in qua homines hora sexta umbras suas
sub se habent, non ut nos, quorum umbra iuxta solis
cursus in latere torquetur.

588. OCCASUS MEA IURA TIMENT 'occasus' plurali numero WCG'
posuit, id est occidens. 21

TETINQUE FUGACEM id est mare rapidum intrat. W'CG'

589. QUI FERIT HESPERIUS POST O. F. B. hic enim ulti- W'C
mus est subactus et factus Hesperius id est Romanus.

BAETIS fluvius Hispaniae; subaudimus et hic [autem] W'CG'
'mea iura timet'. 26

6.

1 antevis exactum urbem conderet cinthia orbem C conderet
orbem quam cynthia orbem W || 4 TERRARUM IN S. P.] An-
gusta. q. d. P Angustamque d. G || 6 metridatem W'G' ||
12 fasidos WC | cholchi depositus U alchis positus DV |
in U || 14 legitur et] vel U || 16 Flectentem obliquantem WC ||
16 SYENE] Sirene G | Sirene regio G || 17 sane regio U || 19 ro-
tatur U || 21 occides C occidentis W || 22 Thetimque W ||
23 Hesperium. s. W || 25 Hispaniae] hispaniae ultimus G' |
post quam vocem sequi. qui et beticae provinciae nomen dedit
... humile vel mersum vocant, quod vide ap. Isid. or. XIII
21, 34 | subaudimus om. G' | autem om. UG'

591. HENIOCHI civitas in Ponto in parte Asiae.

EREPTO VELLERE hinc enim Iason, id est a Colchis, pellem auream arietis Phrixiei abstulit, de qua fabula hominibus sunt facti noti.

5 COLCHI subaudimus 'me cognoverunt'.

W'C 592. CAPPADOCES gens apud Pontum, per quam Alis fluvius fluit.

WCG' 593. INCERTI IUDEA DEI Iudea gens in fine orientis constituta est, de qua incertum est, quem deum colat.

W'CG' MOLLISQUE SOPHENE propter calorem regionis mollis
11 est nominata.

594. TAUROSQUE SUBEGI Taurus mons in Cilicia; pro hominibus autem posuit montis nomen.

WCG' 596. CLAMORE SECUNTUR contra Virgilius 'sequitur
15 clamor, caelumque remugit'.

W'CG' 603. EXPLORAT temptat, ut Virgilius 'et temptat sese'.

W'C 606. QUOSLIBET IN SALTUS in quae vult loca.

609. BRUNDISII oppidum situm [est] ad oras Adriatici maris.

WC 610. URBS EST quae sit Brundisium, dicit 'Dicteis olim
21 possessa colonis'.

W'CG' DICTEIS Cretensibus, ut Virgilius 'Dictea negat tibi I. a.'.

W'CG' 612. CECROPIAE Athenienses; Virgilius 'Tum pendere poenas Cecropidae iussi'.

1.

2 id est om. G' || 3 Phrixiei om. W'C | familia C || 4 noti colchi. G' || 5 subaudimus] s. G' om. W'C | cognoverint W || 6 populi et quos UV || 10 mollis dicitur propter calorem regionis U | propter ... nominata] ob solis calorem molis P | regionis] enim solis regio G || 13 nomen montis U || 14 Damore C | Virgilius] Aen. X. 504 | sequitur om. W || 15 caelum clamorque codd. || 16 temptat gl. in UG' EV | ut ... sese om. UG' EV | Virgilius] ge. III 232 || 18 Brundus ii C | Oppidum brundisii U | est om. C || 20 nil nisi brundisium exh. U || 22 ad. v. 596 exh. G' Verba. d. n. Virgilius. Dictea negat tibi. | Virgilius] Aen. III 171 || 23 Virgilius ... 24 iussi om. UAR' V | Virgilius] Aen. VI 20. 21

612. MENTITIS THESEA VELIS bene 'mentitis'; iuxta enim placitum patris obliti sunt vela mutare et pater sese praecipitavit in fluctus, dum credit filium esse superatum. Theseus inde loci odio navigavit venitque ad Italiam condiditque Brundisium; ideo profugos eos dixit a Creta.⁵ [Nota fabula apud Virgilium].

613. HINC legitur et hanc.

WC

614. HESPERIAE legitur et Italiae.

WCG'

LINGUAM dixit angustam terram, quae in mare intrat paulatim deficiens.

10

615. QUAE IN CORNIBUS id est lingua.

621. CONTENTAE FUNE C. ut ancorae non quaererentur.

W'CG'

616. ARTIS FAUCIBUS strictis quippe terrae cornua flectuntur et portum faciunt.

623. CORCYRA TUOS nomen insulae in Adriatico mari.¹⁵

624. ILLYRIS IONIAS regio Adriatici maris in occidente.

EPIDAMNOS nomen est civitatis Illyricae.

625. HOC FUGA N. C. id est petit; 'hoc' autem absolute posuit, hoc est unde loquimur.

W'CG'

ADRIA VIRES id est Adriaticum mare.

626. IN NUBES A. C. Ceraunia montes sunt Epiri. 'In nubes autem abiire' dixit, cum nubibus contecti non videntur.

627. SASON oppidum Calabriae ad oram positum eiusdem maris.

628. ERGO UBI NULLA F. id est nulla fiducia de his ostenditur, quae dimisit.

26

13—14. 20.

1 theaueis C || 2 se G'AR'V || 3 credidit R'V || 4 odio] ideo W'C || 5 brundisium G | eos om. U || 6 Nota . . . Virgilium exh. G' || 7 <hanc> vel hinc G || 9 Linguam bis C || 10 deficiensq; W' || 11 linguae WC || 12 contentes u. n. e. c. C | non om. W' || 13 strictis om. W'C || 14 cornum C cornu W' || 15 nomen ins.] insula U || 16 occidentem WC || 18 <Huc> Vel hoc(?) fuga G || 20 adriatici cummare C | 21 cereunia W cereunia C om. U || 22 abiire G' | contegi W contege U | cum ante non pon. W' || 25 id est fiducia erat U

630. CUM MEDIAE I. causa, cur non licet.

631. NATUM C.F.A. Sextum Pompeium dicit.

W'CG' 633. EUFRATEN N. nominat fluvios pro hominibus.

WCG' QUO NOMINIS U. id est quousque.

W'CG' 635. POST ME ROMA D. prior enim ipse scitus est ab
6 his gentibus quam civitas Romanorum sive ut sit: per
quas est Roma vulgata, postquam ego dux eius fui;
nam ante nesciebatur.

SPARSOS PER R. COLONOS Pompeius his victis civitatem
10 Pompeianopolim dederat; hos ergo nunc ad exercendam
piraticam vult redire. 'Colonos' ergo dupliciter accipimus,
sive sparsos colonos per rura mari redde, sive sparsos
per rura colonos mari redde, ut colant mare.

WCG' 636. PARTHOS legitur et Pharios. PHARIOS Alexandrinos
15 Pharios dicit.

W'CG' 637. TIGRANEMQUE MEUM hic enim Pompeio tradidit
Mitridatem, ideo [dicit] meum.

PHARNACIS ARMA R. Pharnax filius Mitridatis, qui ut
se Pompeio probaret favere, caput ei patris sui misit.
20 De quo Tullius in Caesarianis ait 'tecumque in acie
contra Pharnacem fuit'.

638. NEC TU POPULOS id est admoneo; 'ne relinquis'
ubique accipimus. UTRAQUE VAGANTIS Nomadas dicit, de
quibus Salustius 'quas nox coegerat, sedes habebant'.

25 640. ET QUAS T.A. DENSO id est manus; 'densum ae-
quor' nove dixit, quia stringitur gelu.

2.

1 media ei C | causa om G'AR' || 3 N. om. WC | fluvios
om. U || 5 post numero in ad prior C | adscitus G ascitus P ||
7 est om. G' || 8 nam om. W'C || 9 his (hic P) sscr. i.
piratis G' | hic victus WC || 11 vero U || 15 Pharios om.
G' || 16 tradidit pompeio U || 17 ideo meum] idoneum U | dicit
G' dixit AR'V om. W'C || 20 De ... 21 fuit om. UAR'V ||
20 Tullius] pro rege Deiot. 5, 14 | aciem CG' || 23 ubique
acc. om. UADV | Ultraque WC | numadas UP numidas G |
de ... 24 habebant om. U || 24 Salustius] Jug. 18, 2 || 24 nos
WC || 25 Et ... aequor] denso U | densum aequor] densae in
aequore G'

641. MEOTICA Meotidem paludem dicit, quae gelu stricta fit iter plaustis.

642. PER ORTUS per totum orientem.

'Hos ortus' numero plurali; sic supra <588> 'occasus WCG' mea iura timent'. 5

644. IN CASTRA TRIUMPHI id est mei; de quibus genti-W'CG' bus triumphavi.

645. SIGNATIS NOMINE F. fasti dicuntur libri, qui annum et acta ipsius anni continent. Has ergo vult venire gentes, quae Latio nomine, id est consulum Romanorum, fastos 10 suos signant, id est quae legibus populi Romani utuntur.

646. BOREAS AGAT id est te, fili, ducat.

650. LONGAEQUE QUIETIS 'huius segnis' et 'huius longae WCG' quietis' genitivus est casus. 14

652. ADSEQUITUR id est Pompeium. W'CG'

653. SUFFICERENT ALIIS id est imperatoribus.

654. INFESTE legitur et obsessae. WC

656. ROMA CAPI id est sufficeret aliis.

FACILIS id est quam facile capere poterat. WCG'

657. CUM QUID cum aliquid. W'CG'

660. COMMUNEM T. E. D. communem secum, quod et Pompeius sit in Italia. W'CG' 22

COMMUNEM id est Italiam.

NEC RURSUS A. scilicet si expellat ab Italia. W'CP'

662. ET LATUM D.R.A. id est obstruit, ut Pompeius 25 nec Italiam communem habeat positus in litore, nec expulsus aperto mari possit errare.

18. 23.

1 Meotica C Metica W Meotica G' | moetidem WC meotidem UP Meoticam G | dixit UA || 2 facit G'V || 6 In om. C || 8 Signatas C | Fastidiuntur G | libri om. W'CG || 9 acta] aetatem G' || 10 fastus CUAV || 11 romani populi U || 13 huius longae et huius segnis WC | et om. G' || 14 genitivus WG' | casus est G || 17 <infestae> vel oppressae U || 18 sufficeret ADV] sufficerent WC sufficet R || 19 capi W poterant WC || 21 communem G || 24 expellit W expellet C | ab om. W'C || 25 obruit W || 26 alt. nec] et ne U ne W

663. IN INMENSUM C. L. O. id est satis vanus.

W'CP 666. DEPELLATUR ERYX mons in Sicilia.

W'CG 667. VERTICE GAURUS mons in Campania.

W'CG' 668. PENITUS STAGNANTIS A. subauditur 'nullae tamen
5aequore rupes emineant'.

670. INNECTERE V. S. ut catenas faciant de trabibus
et Pompeium includant.

672. TUMIDUM S. A. XERXEM legitur et Persen.

XERXES Persarum rex fuit; hic inter Seston et Abydon
10viam fecit.

673. MULTUM CUM PONTIBUS A. ut diversas iungeret terras.

W'U 675. INCESSITQUE F. ordo: et incessit super fretum ra-
pidi Hellesponti. INCESSIT ambulavit.

W'CG' 677. IN MEDIUM D. ATHON Athonem montem intercidit
15et mare admisit; hic ergo iocatus est poeta dicens plaustris
per Abydon ibat ad Seston et ferebat naves ad Athon;
quem montem Virgilius ostendit 'quantus Athos aut
quantus Eryx'; sic Salustius ait 'a privatis compluribus
subversos montes, maria constrata'.

20 678. ARTANTUR a Caesare scilicet.

CASU NEMORUM deiectione silvarum.

680. TELLURE NOVA 'nova', quia mare trabibus con-
straverat Caesar.

683. ACTAE impulsae.

3.

1 ^{satis} vanus W || 4 Penitus in C || 6 faciunt W | de tra-
bibus om. U || 7 includat C || 8 legitur et] vel UP | persem
W'C || 9 Xerses enim rex persarum inter U || 10 fecit]
navibus constructis fecit U || 11 iungere W || 12 et incessit it
ambulaū U || 15 hoc UG' | ergo om. U | iocatus] vocatus
WC iocando G iocante P om. U | dicit U || 16 ferebat
Oud.] servabat codd. || 17 quem . . . 19 constrata om. U ||
17 Virgilius] Aen. XII 701 || 18 Salustius] Catil. 13, 1 || 20 a]
de G || 21 Casure morum C | disiectione CG' disiectiones
W || 22 construerat C construxerat W' || 24 pulse P

685. DISCUSSERE SALO in salum, ut Virgilius 'prædamque ex unguibus ales Proiecit fluvio' pro 'in fluvium', et alibi 'inferretque deos Latio', id est in Latium.

686. BALISTA fundam dicit; et ipsum genus tormenti et is qui mittit, balista dicitur. 5

687. MULTIFIDAS alii accipiunt, quod multum fidant ignibus suis. Sed melius accipimus, quod multum fissas iaciunt, ut ait Virgilius 'ferroque <faces> inspicat acuto'.

IACULATA FACES subauditur 'est' sive 'fastigia molis discussit salo'. 10

693. ANCORA v. m. clamorem excivit.

694. AVELLITUR U. H. ut Virgilius 'unco non alligat w'cg' ancora morsu'.

703. AEQUORA SULCIS id est fluctuant. w'cg'

704. ERGO HOSTES milites Caesaris. 15

PORTIS id est recepti; nam dicturus est 'murisque recepti'.

URBIS Brundisii civitatis exiguae, quia dixerat 'dolent'.

710. ARTIOR E. q. C. v. U. artior Euboica unda, quae verberat Chalcida; [id est] Cumas dixit, quae <urbs> condita est ab Eubois sive Chalcidensibus; sic Virgilius 'talis in 20 Euboico Baiarum litore'.

711. GEMINAE duae; Virgilius 'geminique minantur In w'cg' caelum scopuli'.

712. EXCEPERE id est hostium manus, quae cunctis w'cg' erant navibus praeparatae, hae duae naves, quae haeserant, 25 pertulerunt.

1 ut . . . 3 Latium om. U | Virgilius] *Aen.* XII 255. 256 ||
3 alibi] *Aen.* I 6 || 4 balistam W basilistam C | ipsi id
U || 6 multi C || 7 quod om. UV | multis P | fissas
iaciunt] fissaciunt W fissatiunt G' fis satiunt C fissas UV ||
8 ut . . . acuto om. U | Virgilius *ge.* I 292 || 12 n.] b. WC
om. G' | Virgilius] *Aen.* I 169 || 14 Aequore C || 16 re-
ceptis W'C in utroq. l. || 17 civitas exigua W | exigua est
C | dixerant U || 18 artior . . . 19 verberat om. G' | ver-
gebat C | Calc(h)ida G' calcidica W'C | id est om. CG' |
cum has C || 20 ebois vel U | sic . . . 21 litore om. U ||
20 Virgilius] *Aen.* IX 710 | qualis W || 21 Baiarum litore
om. G' || 22 Virgilius . . . 23 scopuli om. G' | Virgilius]
Aen. I 162. 163 || 25 has duas UG'AR' || 26 perculerunt U

- W'CG 713. NEREUS id est mare.
 WCG' 714. SUMMIS novissimis.
 W'CG' SPOLIATA CARINIS ab illis claustris, quae fecerat Caesar.
 715. UT PAGASEA R. Argo navis significatur, quae in
 5 Pagasea Thessaliae urbe prima est fabricata.
 WC 716. EMISIT IN AEQUORA C. hoc meminit Euripides
 εἶθ' ὦφελ' Ἀργοῦς μὴ διαπτάσθαι σκάφος
 Κόλχων ἐς αἶαν κνανέας Συμπληγάδας
 9 et reliqua in hunc sensum.
 WCG' 719. ET STATURA R. ipsa Simplegas.
 URGERE instare.
 722. ET IAM PLIAS ut Virgilius 'Pliadas Hyadas'.
 WCG' 723. LANGUENTIA CAELI paulatim deficientia.
 W'CG' 725. LUCIFER IPSE DIEM ipse id est qui ductor est lucis.
 15 726. Toto legitur et victor.
 W'CG' 728. DESCIVIT defecit et recessit, postquam multa vicisti.
 WCP CONIUGE Cornelia.
 W'CG' 731. QUERITUR INDIGNE id est ubi posset perire Pompeius.
 733. MALUERINT deest 'sed quia'.
 20 PHARIAE HARENARUM Phariam harenam dixit Nili fluminis,
 quia in Alexandria est, sic et supra ait <636> 'Pharios
 hinc concute reges'.

4 navis om. U || 5 civitate UAR'V || 6 Euripides] Med.
 1. 2 || 7 ei. w i e a a ΠτογυμΗδατιαςθαϊσκαΦοσκαχωνεστανκγane
 accintianlandac - W ei. ωΦεααProica - an - δατιαςΦ - αις - κα -
 Φοσκαχωνεστανκγane - accintia n r a d a r C || 10 Et statura iam
 phobū W | ipsa sum plegus C || 12 plies C pliaades C | Virgi-
 lius] ge. I 138 || 14 quia iter G' qui auctor AR'V || 16 <Desti-
 tuit> vel desivit G' | vicisti] mala fecisti G || 18 possit U ||
 19 quia om. G' || 20 Fariae WC | fluminis . . . 22 reges]
 fluū U || 21 qui CP quod G | suprauit C || 22 regis C
 EXPLICIT · II · INCIPIT LIBER TERTIVS · W EXPLICIT LIBER II.
 INCIPIT LIBER III. C EXPLICIT LIBER TERTIVS INCIPIT ARGVMENTV
 LIBERI · III · E

LIBER III.

Periocha libri tertii haec est: intrasse Caesarem Romam *W'CG'E* cum exercitu, dimisso in Siciliam ac Sardiniam Curione ad devehendum populo frumentum; contentionem contra Caesarem Metelli, tribuni plebis, non permittentis aperiri ⁵ aerarium, donec a Veturio Cotta, ut aperiretur, compulsus est; expositionem auxiliorum Pompeio missorum; Massiliensium quoque obsidionem, qui nolebant aperire portas et Decimi Bruti de his navali proelio victoriam.

1. PROPULIT UT VELIS CLASSEM CEDENTIBUS AUSTER *W'CG'* 'propulit' id est mox ut propulit. Propulit 'porro ex-¹¹ pulit'; 'pro' enim 'porro' significat.

4. SOLUS AB HESPERIA mos est respicere, unde invitatus abscesseris, ut Cicero 'retorquet oculos saepe ad hanc urbem, quam e suis faucibus ereptam esse luget', et ¹⁵ Virgilius 'fluctusque atros aquilone secabat Moenia respiciens', alibi 'et stabula aspectans regnis excessit avitis'.

7. DUBIOS CERNIT VANESCERE M. ut iam incertum fiat abscessu, utrum mons sit an nubes.

13. AD STYGIAS INQUIT TENEBRAS contra Elysias sedes ponit Stygias tenebras, contra campum piorum manes ²¹ nocentes.

---

2 Iste liber continet intrasse *U* | intra se *C* || 3 sicilia *WG'E* | asardinia *E* sardiam *C* || 4 contionem *CG'E* | cum caesare *UE* || 5 etelli *C* | aperire *W'E* || 6 aucturio *G* auerio cocta *C* | est compulsus *E* compussus *C* | est *om.* *U* || 7 expositio *C* Expetitio *G'* | pompeii *W* || 8 obsidionem *U* absidionem *C* | et . . . 9 victoriam *om.* *G'* || 9 decii *C* | eis *UE* | victoriam. Incipit *W* victorio incipit *C* | 10 *om.* *UG'* || 13 mox *C* | invitavi *C* || 14 abscesserit *G'* abscesserat *Ppr* | illuc unde invitati abscedimus *AR'V* | ut . . . 17 avitis *om.* *UAR'V* | Cicero] in *Catil.* II 1, 2 || 15 e suis faucibus] sibi *G'* || 16 Virgilius] *Aen.* V 2, 3 || 17 alibi] *ge.* III 228 || 18 Dubios *C* | uts ciam *C* || 19 accessu *CG'* | an] in *U* || 20 . . . 21 nil nisi contra campum piorum *exh.* *G'*

- W'CG' 14. TENENTIS legitur et furentis.
 WCG' 15. QUATERENT Q. V. L. A. 'quas' quales, ut Terentius
 'eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit'.
 W'CG 16. ADUSTI nigri.
 W'CG' 17. LAXANTUR TARTARA POENAS vacua fiunt, ut Virgilius
 6 'laxatque foros', id est vacuos facit, ut ascendat Aeneas.
 Ostendit tamen excludi illos, qui apud inferos erant, ut
 accipi possint, qui post bellum civile venturi sunt.
 18. DEXTRA PROPERANTE s. id est fata.
 10 19. LASSANT RUMPENTIS celeritate faciendi, sive dum
 finis est fili, qui mortem significat.
 WCG' STAMINA PARCAS RUMPENTIS ut Virgilius 'extremaque
 Lauso Parcae fila legunt', alibi 'talìa saecula suis dixerunt
 c. f. Concordes stabili fatorum numine Parcae'.
 W'CG' 21. FORTUNA E. M. T. 'toris' cum toris.
 16 22. DETRAHERE IN C. F. D. M. habuit enim ante maritum
 Crassum, qui occisus est a Parthis.
 23. CORNELIA Scipionis Metelli filia.
 TEPIDO id est adhuc recenti sive Crassi sive meo, quod
 20 maioris invidiae est.
 PELLEX non uxor.
 WC 25. TIBI legitur et mihi.
 W'CG' 29. REGESQUE SILENTUM umbrarum, ut Virgilius 'di,
 quibus imperium est animarum umbraeque silentes'.

---

5 (Virgilius . . . 6 foros). 19 — 20.

1 Tenentis *exh.* WC | legitur et] vel UP || 2 Terentius] *Eun.* IV 3, 11 || 5 poenis C | ut . . . 6 Aeneas *om.* U | Virgilius] *Aen.* VI 412 || 6 foros^e G | fecit WC || 8 qui . . . sunt] civili in (*om.* V) bello morituri UV || 10 celeritatem G' | faciendi G || 11 filis C || 12 Virgilius] *Aen.* X 814. 815 || 13 Lauso Parcae] laus so pariae C laus a parte W lasso parte G' | alibi] *buc.* 4, 46. 47 || 14 c. f. *om.* WC | nomine C || 15 'toris' et toris *om.* G' || 19 Tepido G' Innupsit cornelia WC *om.* U | crasso G || 22 <mihi> vel tibi U || 23 ut . . . 24 *om.* U | Virgilius] *Aen.* VI 264 | de C || 24 sillentem C

32. PERQUE MEOS MANES id est beneficio umbrarum et manium meorum, cum a te Iulia non recedit.

33. TUA PIGNORA adfinitatem accipimus, quae inter WCG' hos erat.

34. TE FACIET C.M. obscure mortem denuntiat: bellum W'CG' civile, inquit, agis, ne meus sis; bellum civile faciet, ut s meus sis. Nam cum te Caesar occiderit, apud inferos eris mecum.

35. DILAPSA ut Virgilius 'ter frustra compressa manus WCG' effugit imago'. 10

36. ILLE Pompeius scilicet.

W'CG'

DEI <M.> sacrificiis, quae in primo libro <609> adversa fuisse monstravit.

37. CERTA CUM M.M. qui nosset mala esse ventura, id est nihil sperans. 15

38. ET QUID AIT ordo: et 'quid' ait 'vani terremur WCG' imagine visus?'

39. A MORTE et in morte.

A MORTE R. ut Epicurei volunt.

W'CG'

40. AUT MORS IPSA NIHIL subauditur 'est', quod supra 20 posuit. In utroque pro se locutus est: si non sentiunt umbrae, vana sunt, quae vidi, et non timenda; si sentiunt, mortem timere non debeo, quia nihil et mors, si habet sensum similiter ut vita.

PRONUS IN UNDAS Oceani scilicet.

25

41. ORBIS id est sui.

WCG'

44. LEGERE R. verbum nauticum 'legere'.

W'CG'

5—8. 21 (si)—24 (vita). 27.

2 redit C || 4 nos AR'V | erant WC || 5 c.] e. C | bellum . . . 6 agis] bello civili agis W'C inquit civile G | ne meus sis om. G' || 7 meus] om. C | Nam om. W'C || 9 Virgilius] Aen. II 793 | τ ut C | compressa Verg. || 12 DEI (CG') dehis W de illis U | Sacrificia G' || 14 id . . . 15 sperans om. G' || 17 sensus G || 18 imorte C || 19 o morter C || 21 ultroque U || 22 umbrae post mortem vana U | umbrae om. G' || 23 qui W || 25 scilicet om. UV || 27 Leges C | legere] collegere U om. G'

- WCG' 47. ABSCONDITQUE F. ut Virgilius 'latet sub classibus
aequor'.
- W'CG' 51. PRAECIPITI FORTUNA V. id est nulla felicitas satis est.
52. UT BELLUM D.E. hoc est: malebat iam dimicare
5 quam vincere. plus autem dixit 'ut differret', ne vel hoc
pati posset, quod postea erat pugnaturus, interim victo-
riam consecutus.
- W'CG 54. CONCIRET conscisceret.
- W'CG' 55. ET SUMMA F. ordo: Gnarus trahi et causas ira-
10 rum et summa momenta favoris annona. Per hanc enim
aut irascitur populus, si deest, aut mitis est, si habundet.
Declinavit autem 'hac annona' septimo casu.
56. ADSEMIT URBES adserere est 'liberum probare', ad-
serit ergo 'liberos probat', ut Terentius 'liberali illam
15 adsero causa manu'.
57. EMITURQUE M. pretium enim, ne timeantur, acci-
piunt; id est terrorem suum populus vendit potentibus
sive divitibus.
59. IUSSUS I. U. a Caesare.
20 61. AUT SCIDIT hoc enim incertum est, utrum oppres-
serit terras an ruperit. Virgilius rupisse dixit 'venit
medio vi pontus et undis Hesperium Siculo latus abscidit'.
MEDIAS FECIT SIBI LITORA T. 'medias terras', quae
antea mediae fuerant, has sibi fecit mare litora.
W'G' 65. UTRAQUE FRUGIFERIS et Sardinia et Sicilia.

---

9 (ordo)—10 (favoris). 12.

1 Virgilius] *Aen.* IV 582 | latet om. C || 3 nulla om. C |
sibi satis U salutis G' || 4 mallebat W || 5 dixit ut om.
W' C || 6 dimicaturus U || 8 conscisceret W' C as(s)cisceret VD ||
9 Gnarus . . . et om. W' C || 10 favoris om. W' C | annonae
W' C || 11 si d.] fide est U | idē ita ut mitis C || 12 hanc C
haec U || 13 Adsirit C || 14 Terentius] *Adel.* II 1, 40 ||
16 Premium U || 18 sive divitibus om. U || 20 enim om. G' ||
21 Virgilius] *Aen.* III 418. 419 | Virgilius . . . 22 abscidit
om. U || 23 litoret C | medias om. U || 24 fuerint CP
fuer UG || 25 a voce FRUGIFERIS usque ad v. 182 EXIGUAE F.
deficit C | sicilia et sardinia UR' V

66. NEC PRIUS HESPERIAM quia ipsae sunt Italiae WG
propinquoiores.

LONGINQUIS M. U. extra Italiam natis. W'G'

68. UBERE GLEBAE VIX SUPERANT id est has [duas] in-
sulas in frugum copia vix Afri vincunt, cum apud ipsos
pluerit et magnae provenerint messes. Superant ergo
possumus 'superantur' accipere.

CESSANTIBUS AUSTRIS dum cessant, id est quando non
spirant. 9

71. PROVISA DUCI Caesari. WG'

74. ARCTOQUE SUBACTA in hac enim parte caeli Gallia W'G'
est atque Germania.

76. POTUIT BELLII FACIES id est praemittere. WGA

77. OCEANOQUE DARET triumphantibus enim mos erat, W'G'
ut picta flumina et provincias, quas vicissent, ante cur-
rum praeferrent in tabula; possumus et fluvios victos
accipere pro hominibus, qui habitabant.

79. VINCENDO P. T. quia et victoria belli civilis accessit.

80. VADENTEM ut vadentem passibus aequet. W'

82. ESSE TIMORI[s] subaudimus 'se', [sed] quod postea W'G'
posuit 'et se'. 21

83. NON MALLET AMARI ut vi vinceret potius quam favore. WGAR'

84. SUPERAVERAT transierat, ut Virgilius 'et inde W'G'
Exsupero praepingue solum stagnantis Helori'.

ANXYRIS montem Tarracinensem dicit, in quo inberbis 25
Iuppiter colitur, unde hoc nomen accepit ex Graeco; sic
Virgilius 'quis Iuppiter Anxurus arvis Praesidet'.

13. 23 (transierat).

1 Ne W || 4 UBERE v. g. s. c. a. G' | duas om. W' ||
5 afri(c)ae G' | africa vincit AR'V | illos U || 6 ergo . . .
7 accipere] pro superantur posuit U || 8 dum . . . quando]
i. quid U || 13 praetermittere G'V || 15 quos G' ||
19 aequat W || 20 nil nisi esse timori f b G' supra v. 80
vadentem | nil nisi s. se U || 22 vi om. G || 23 ut . . . 24 Helori
om. U AR'V || 23 Virg.] Aen. III 697. 698 || 24 Helori om. G' ||
25 Anxyris montem] Transierat ut virgilius G' | tarracinensem
G'AV | inberbis U || 26 nomen om. U | grecis U | sic . . . 27 Prae-
sidet om. U | Virg.] Aen. VII 799. 800 | anxu(-y W)ris WG'

85. ET QUA POMPTINAS accipimus 'est' aut 'sunt'.

86. SCYTHICAE QUA R. D. Ariciam dicit, ubi Diana colitur.

SCYTHICAE ubi primum culta est; sic Virgilius 'quem mater Aricia misit' et mox ait 'pinguis ubi et placabilis ara Dianae'.

87. ITER EST LATIUS quia consules ad Albanum montem sacrificiorum gratia ire consueverunt.

89. ARCTOI Gallici, quia Gallia sub septentrione est.

10 TOTO NON VISAM T.B. per decem annos tracto, ut ipse ait <I 300> 'decimo iam vincitis anno'.

92. PRO QUA P. U. si tu desereris a civibus tuis.

93. EOUS IN ORAS orientalis, ut Virgilius 'eoasque acies'.

WG' 94. NEC IUNCTO S. V. subaudimus 'incubuit'.

16 95. PANNONIO singulos pro gentibus posuit.

96. IAM PAVIDUM TIBI R. D. id est Pompeium.

98. ATTONITAM T. S. 'subit' intrat, ut Virgilius 'illa subit mediaeque minans inlabitur urbi', hoc est subterit.

20 99. UT CAPTAE quasi captae.

WG' 100 SPARSURUSQUE DEOS id est de templis simulacra deiecturus in publicum.

FUIT HAEC M. T. id est timorem suum sic metiebantur, ut crederent Caesarem facturum esse, quid posset. Est
25 ergo mensura dicta pro modo.

W 102. NON et nec legitur.

WG' SIMULARE T. subauditur 'vacat'.

9. 12.

1 POMPTINAS] pononas W om. cett. | est om. G' | nil nisi s. est U | schol. ad v. 86 pertinet || 2 que W || 4 sic . . . 6 Dianae om. U || 4 Virg.] Aen. VII 762 || 5 pinguis] Aen. VII 764 || 7 qx W om. U || 8 consueverunt UV || 11 vincitis AR'V] vincimus WG' vicimus U || 13 Eoas W om. cett. | orientales WUV | id est parthicus add. AR'V | ut . . . 14 acies UAR'V | Virg.] Aen. I 489 || 16 gentibus] tota gente G'AR' || 18 Virgilius] Aen. II 240 || 19 minas illabatur G' | hoc est subterit om. G' || 24 quicquid G' quod AR'V || 25 dicta om. U

103. VIX ODISSE VACAT id est etiam ipsa odia libere w'g' exercere prae timore non poterant, sive ut adventu subito Caesaris trepidi tempus vacuum nec odio reperirent.

PHOEBEA P. C. per prolempsin; nam illo tempore haec non erat sedes. Ergo Phoebea palatia, quae postea 5 Phoebea sunt dicta; nam haec postea constituit Augustus; sic Virgilius 'Laviniaque venit litora' nunc Lavinia; nam cum venit Aeneas, Lavinia non fuerunt.

104. IURE legitur et more. WG'

NULLO C. I. S. nam privatus Caesar senatum vocabat, w'g' cum consules soleant. 11

105. NON CONSULE S. quia cum Pompeio erant consules. WB'V

106. PROXIMA L. P. post consules scilicet. W'G'

107. VACUAEQUE LOCO C. C. aediles curules patricios dicit, qui et ipsi habent potestatem convocandi senatus; 15 ergo nunc loco suo cesserunt, quippe non aderant.

108. PRIVATAE C. V. id est Caesaris, qui non erat consul.

112. TAMEN EXIT I. I. id est Roma. Significat autem w'g' unum ex Romanis.

114. PUGNAXQUE METELLUS hic tum tribunus plebis fuit. W'G'

115. UT VIDET postea quam videt. WG'

SATURNIA TEMPLA REVELLI ubi aerarium publicum est w'g' constitutum.

118. USQUE ADEO SOLUS <F. M. Q. T. A. N. A.> verba poetae; ut Virgilius 'quid non mortalia pectora cogis Auri sacra 25 fames'.

1—2 (poterant). 14—15 (dicit). 17 (Caesaris). 25 (ut) — 26 (fames).

---

2 non poterant pro (prae AR'V) timore UR'V | subito om. U || 3 repperirent W' || 4 prolempsin dictum est U || 6 Phoebea] ita U | hanc WAR'V || 7 sic . . . 8 fuerunt om. UAR'V || 7 Virgilius] Aen. I 2. 3 || 7 et 8 lavina G' || 8 lavinea W || 9 vel timore U || 15 ipsi vim habent con- (om. RV) vocandi G'AR'V | ipsius W' || 16 nunc W'] non G'R'V || 18 in iras W || 20 Pugnasque W om. cett. | erat G' || 24 verba poetae] Poeta Metellum increpat, qui propter thesauros se morti opponebat G' || 25 Virgilius] Aen. III 56. 57

124. FERES auferes.

SANGUINE SACRO sancti enim erant ante tribuni plebis, quippe his resistere aliquem non licebat.

4 125. VIOLATA P. potestas tribunicia

WG' 126. INVENIT DEOS scilicet defensores.

W'G' 127. SAEVA TRIBUNITIAE Gaius Ateius cum diceret Crasso servare se de caelo et eum proficisci vetaret ad proelium, ille contempsit; neglectus tribunus plebis diras imprecatus est. Quo bello Crassus occubuit.

10 DIRAE 'huic tribuniciae dirae' declinavit. Dictae sunt autem dirae velut deorum irae. Sed hic ultrices significant vel vindicatrices, id est defenstrices tribuni.

WG' 130. E NOSTRO de eo, quod est nostrum.

132. NON COGIT E. id est te.

W'G' 136. DIGNUM TE C.I. id est numquam eris tanto honore sublimis, ut dignus sis, cui debeat Caesar irasci.

W 140. SERVANTUR et servantur.

W'G' SERVANTUR LEGES id est plus habent doloris, si eas Metellus servet, quam si Caesar evertat.

20 143. OBLITUS S. T. sic enim venerat ut pacatus; nam ait supra <III 71, 72> 'tunc agmina victor Non armata trahens, sed pacis habentia vultum'.

TUM COTTA METELLUM et hic tribunus plebis fuit.

WG' 145. QUEM REGNA COERCENT id est populum.

W'G' 146. LIBERTATE PERIT ut libertas sit causa pereundi, cum se adversum potentem libere aliquis sit ausus erigere. 'Libertate' ergo dixit 'dum liber est et resistit'.

WG' 149. NIL IAM legitur et nullam.

3 licebit W | licebat et ideo sancti dicebantur U || 6 Ateius] & ius W et ius U et annius Pannius cum dicerent G || 7 crassus W | cum PAD || 8 diras i. deorum iras ei imprecatus U dira : G | 9 non precatus P | est om. G || 11 quasi UV | Sed . . . 12 tribuni om. W' || 15 tantum G' || 17 Serventur et servetur G' || 20 venerat om. G || 23 fuit plebis UV || 26 libere UG' liber W || 27 Libertatem dixit U

149. NULLAM id est rem, ab eo quod ait supra <147. 148> w'g' 'tot rebus iniquis paruimus'.

Alii legunt 'nil iam'. w'g'

152. NON SIBI SED DOMINO G. E. Q. S. E. cum hi, qui w'g' serviunt, inopes sunt, non sibi graves sunt, sed domino s suo, cui serviunt inopes.

153. ABDUCTO id est Cotta. w'g'

155. TESTATUR STRIDORE FORES hoc post Gallorum in- w'g' ruptionem factum est, qui Capitolium latenter ingressi sunt, id est ut fores ferro maiore premerentur, ne quis 10 cum silentio Capitolium posset aperire.

157. ROMANI CENSUS P. tributum enim, qui censebantur, aerario conferebant; ubi erant et quae victae gentes populo Romano praestabant.

QUEM PUNICA BELLA Hannibalis, quem Scipio superavit. 15

158. QUEM DEDERAT PERSES hunc Paulus vicit.

QUEM VICTI PREDA P. rex Macedoniae.

QUEM legitur et quod. w

159. PIRRHUS rex Epirotarum fuit, ut ait de hoc Tullius 'Han- w'g' nibal credo erat ad portas aut etiam de Pyrri pace agebatur'. 20

TREPIDANTE RELIQUIT ut tolleres.

160. QUOD TE FABRICIUS R. N. <V. A.> id est Roma.

FABRICIUS REGI NON V. A. rex Pyrrhus Fabricio aurum obtulit, ut sibi proderet Romam, de quo Virgilius 'parvo- que potentem Fabricium'; sed post victus Pyrrhus omne 25 aurum perdidit, unde Fabricium corrumpere voluit.

163. MINOIA CRETA METELLO unde Metellus Creticus w'g' appellatus est. 'Minoia' autem dixit a rege Minoe.

27—28 (est).

1 At nullam U || 5 serviant U | sunt graves G || 7 tota G' || 8 irruptionem gallorum UV || 10 fores om. U | praemunirentur Oudendorp || 12 tribunum U | Post tributum G' || 13 ibi G' || 16 paulus consul U || 17 macedoniae. quem superavit quintus flāmius G' || 18 v. 159 <Quod> legitur et quo G' || 19 fuit . . . 20 agebatur om. UR' V || 19 Tullius] Phil. I 5, 11 || 23 philippus W'G' || 24 romam sibi perderet U | Virgilius] Aen. VI 843. 844 || 25 philippus W'G' || 26 perdidit aurum U || 28 nil nisi a rege Minoe exh. U

W'G' 164. QUOD CATO hic rogatione Claudii missus est
Cyprum, ut cerneret hereditatem regis Ptolomei, qui
defunctus vita populum Romanum heredem fecerat. Meminit
huius Salustius in principio libri primi historiae.

5 LONGINQUA v. s. a. c. 'longinqua Cypro' id est longe
posita.

165. TUNC ORIENTIS OPES id est egeruntur e templo.

166. PRAELATA EST G. T. ante triumphum enim victo-
res omnia praeferabant, ut fecit Pompeius, qui vicit Orientem.

10 171. PROXIMA VICINO v. d. G. quae iuxta Italiam Mas-
silia Graecorum dicitur.

172. PHOCAICAS AMPHISA regionis Phocidos, quae est in
Graecia. Amphisa civitas est, sic et <I 64, 65> 'Cirrhea
velim secreta m. s.'.

15 173. PARNASOSQUE Parnasus, mons Arc[h]adiae, biceps est,
quorum unum <ingum> Apollini, unum Libero consecratum
est, Helicon et Cytheron. Nunc ergo iugo utroque de-
sertus est, quia incolas suos misit ad proelia.

MISIT id est manus.

20 174. BOEOTII COIERE DUCES qui Boeotiam possidebant.

175. FATIDICA C. A. quia hic fluvius ex oraculo Del-
phico oritur id est de monte Parnaso.

CADMEAQUE DIRC[A]E Dirce fons apud Thebas, quas
condidit Cadmus, ideo Cadmea. Ubique autem pro
25 fluminibus aut montibus incolas eorum debemus accipere.

176. PISAEAEQUE MANUS urbs Elidis.

26.

1 Quod C. hic] Cato U | claudia G' || 3 fecit GV | Me-
minit . . . 4 histoirae om. UV || 4 Salustius] Maur. I 10 ||
5 a longe U || 7 eruntur templo U | ex G' || 10 qui
WG' || 12 phocaios U phoculos¹ prochaios W || 13 sic . . .
14 s.] magna U || 15 immo Phocidis ut Co. || 16 unū apol-
lini unūs G' || 18 ad plia misit U || 20 bootii U boetii W
om. G' | cohiere W || 22 e W | parnaso monte U || 23 est
fons U || 24 cathmus G' || 26 civitas UV

177. SICANIUS A. A. Alfeus de Elide usque ad Siciliam WG' venit amore Arethusae.

TUNC MENALA LIQUIT mons Arcadiae, de quo Virgilius W'G' 'Menalus argutumque nemus p. q. l. s. h.' et alibi 'tua s(i) tibi Menala curae'.⁵

178. TRACHINIUS O. quia videtur in Oeta monte arsisse Hercules, ideo Herculea. TRACHINIUS id est de Trachinia, ut Arcas de Arc[h]adia.

179. DRIOPESQUE R. hi accolae sunt montis Parnasi. WG'

QUERCUSQUE SILENTES quercus enim Iovi fuerant conse- W'G' cratae, quae dabant responsa mortalibus. Has postea¹¹ Lacedemonii subruerunt; ideo ait silentes; Virgilius 'Chaoniam pingui glandem mutavit arista'.

180. VERTICE SELOE nomen est populi.

181. QUAMVIS DILECTUS ATHENA(S) sensus hic est:¹⁵ quamvis dilectus sit, ut milites eligantur, omnes tamen venerunt favore Pompei. Nam cum dilectus est, plurimi relinquuntur, quod modo mirum est in dilectu habito neminem remansisse.

182. EXIGUAE P. [PUPPES] TENENT id est quia omnes W'CG Pompeium secuntur, modo paucae naves in Phoebeis na-²¹ valibus remanserunt. Sunt autem navalia loca, ubi naves stant, ut Virgilius 'diripientque rates alii navalibus? ite!'

16 (quamvis)—19 (remansisse).

1 Alfeus W] Siculis G'A || 3 de . . . 5 curae om. UG' | Virgilius] *buc.* 8, 22. 23 || 4 alibi] *ge.* I 17 || 6 Tracinus W || 7 herculea dicitur U | tracia W'P thracia G || 9 incolae G' | *nil nisi* parnasi incolae *exh.* UV || 12 Virgilius] *ge.* I 8 | Virgilius . . . 13 arista om. U || 13 caonia W | glande W grandem G' || 14 est om. U || 15 d. a. G' || 16 dilectus est milites G | est P || 17 dilectus WG' || 18 relinquuntur W | dilecto W dilectu G' | neminem remansisse in dilecto habitu U || 20 puppes REDIT C | puppes *exh.* WC || 21 sequuntur G | phebeis P phebeis G plebeis W'C || 23 ut . . . ite om. U | Virgilius] *Aen.* IV 593

182. PHOEBEA T. N. P. portum Piraeum dicit, ubi Apollinis templum est; sic Terentius 'heri aliquot adulescentuli coimus in Pireum'.

183. TRESQUE PETUNT V. C. S. C. duae sunt Salaminae, una in Graecia, unde pulsus est Teucer, alia in Cypro, quam modo dicit. Horatius [ut] 'ambiguam tellure nova Salamina futuram'. Sensus ergo hic est: veniunt et de Salamina tres naves petentes, ut credatur ipsa esse vera Salamina, unde ipsae venerunt, quae Pompeio faveat.

WCG' 184. IAM DILECTA legitur et tunc.

11 CENTENIS VENIT I. A. ut Virgilius 'Creta Iovis magni' et mox addidit 'centum urbes habitant magnas'.

W'CG' 185. CRETA VETUS bene 'vetus', quippe in qua nutritus est Iuppiter.

WCG' 186. NEC EOIS PEIOR 'nec peior' id est talis sagittis
16 venit in arma.

W'CG' 187. TUNC QUI DARDANIAM T. ORICON hanc enim civitatem condiderant Troiani.

189. ENCHELIAE ubique accipimus 'in arma venerunt'.

20 VERSI TESTANTES F. C. Cadmus in hac civitate cum uxore sua Armonia versus est in dracones, unde civitas hoc nomen accepit. 'Encheloe' enim 'dracones' dicuntur a Graecis; ideo ergo dixit 'testantes'.

190. COLCHIS civitas est ad oram maris Pontici, unde
25 pellem Iason tulit arietis auream.

1 pyrreum U || 2 sic . . . 3 Pireum om. UAR'V || 2 Ter.] Eun. III 4, 1 | aliquo; d W aliquid C | a. a. c. i. p. G || 3 Piraeo Terent. || 5 epyro U || 6 Horatius] c. I 7, 29 || Horatius . . . 7 futuram om. UAR'V || 8 ipsam et veram W'C || vere G || 9 salaminam C | faveant G' || 11 Virgilius] Aen. III 104 || 12 centum] Aen. III 106 | habitant magnas] a. m. G om. P || 15 nec . . . sagittis om. G'AR' || 17 enim om. UAR'V || 18 condiderunt UR || 19 accipiemus U | venerunt vel venit U || 22 Encheloe W Enchelidae R' || 23 ergo om. U || 25 aurem Iason tulit arietis U | aurei CG'

190. ABSYRTOS IN UNDAE iuxta hoc oppidum fugiens Medea patrem [suum] Aeetam fratris sui Absyrti membra dispersit, unde testis est Tullius de imperio Gn. Pompei <9, 22>.

192. THESSALUS id est Thessalorum.

IOLCON Iolcos civitas Thessaliae in Hemo monte. 5

193. INDE LACESSITUM id est provocatum, ut notesceret. INDE scilicet ab Iolco.

194. MISCUIT navigandi usu.

196. CONPOSUIT M. GENUS commisit, comparavit, ut Virgilius 'sic parvis componere magna solebam'. 10

197. ACCESSIT M. U. R. id est genus mortis, ut homines etiam naufragio perirent.

198. POPULUM P. M. B. F. illic enim nati dicuntur esse Centauri. 'Mentita' autem ideo dixit, quia volunt ipsos primos equis usos ad sedendum et de longinquo visos 15 creditos esse Centauros.

199. STRYMON flumen Thraciae per Bistoniam paludem fluens; Virgilius 'Strymoniaeque grues'. Has ergo hic dicit Bistonias aves.

200. BARBARA CONE regio in ultimis Europae partibus 20 et apud Sarmatas.

201. SARMATICAS UBI PERDIT AQUAS bene 'perdit', quia diffunditur per paludes; alii dicunt sorberi ibi fluvium et ire sub terras.

SPARSAMQUE PROFUNDO perfusam id est quam adluat flumen. 25

17—18. 22—24.

2 suum om. WC | Aeetam] etam W · e · tam Cetam U etiam G'AR'V || 3 unde . . . Pompei] ut patre sequente m̄braq; colligente ciuit̄ medea supra dicta fugā tener& U || 5 emonio C || 6 noceret W'C || 8 usum W' || 9 commisit om. U | ut . . . 10 solebam] vel miscuit U | Virgilius] buc. 1, 23 | solebat P || 12 nonfragi operire C | navigio G₂ || 14 ideo om. U || 15 usus U usas C || 18 Virgilius] ge. I 120 | gruens C | iste U || 20 eurote W' eurothe C || 22 perdat C || 23 sorberi . . . et ire] urbes. ubi fluvium (-us G) exit G' | ibi AR'V] bi C in W | ibi fluvium om. U || 25 id est . . . flumen om. G' | qua alluit U

202. MULTIFIDI PEUCEN oppidum Europae in fine Ponti, quod alluit unum caput Histri ex septem [capitibus]. Nam ora habet septem. Ideoque multifidi caput alluit.

WC UNUM CAPUT HISTRI id est alluit.

W'CG' 203. CAICO Mysiae fluvius est Caicus.

WCG' 204. IDALIS ET A. haec oppida in Mysia sunt.

7 205. QUIQUE COLUNT P. Pitane civitas Lydiae, ubi pinus plurimae nascuntur; nam Graece *πίτυς* pinus dicitur.

WC ET QUAE TUA M. PALLAS id est tibias.

W'CG' 206. CELAENAE civitas Lydorum, ubi victus in certamine
11 tibiarum Marsias ab Appolline poenas dedit. [Fabula
[haec] velut nota praetermittitur.]

207. MARSYA RIPIS ERRANTEM MEANDRON ADIT Meandrus fluvius in Mileto flexuosus; ideo dicit 'errantem'.

15 MIXTUSQUE REFERTUR et redit Meandro commixtus [id est ipse Marsias; de sanguine autem Marsiae hic fluvius factus dicitur].

209. AB AURIFERIS T. quae ferant aurum.

210. NON VILIOR HERMUS quia et ipse aureus fluit, ut
20 Virgilius 'atque auro turbidus Hermus'.

212. OMINIBUS quia ipsi iam perdiderant civitatem ominibus, ideo sequebantur Pompeium ipsum quoque peritum.

FABEULA TRIAE nam si historiam Troianae originis re-
25 spicias, Caesarem magis quam Pompeium sequi debuerant, quia ipse natus est ab Iulo, ut ait Virgilius 'Iulius a magno d. m. n. I. [u. d.]'.

5. 7 (civitas Lydiae).

2 capitibus *om.* W'C || 5 *coy comis* *Y e O* | fluvius per
misiam fluens *G'* || 7 *ladię* *O* *laodici(a)e* *G'AR'* || 8 plurimae
... pinus *om.* W'C | pitus *G'AV* cepitus *R'* || 10 Lydorum
om. W'C || 11 Fabula ... 12 praetermittitur *om.* W'C || 12 haec]
hec *U om. cett.* || 13 adit ... 14 errantem] Est enim flexuosissi-
mus fluvius in mileto *G'* | MARSYA ... fluvius] Marsia *ft & Mean-*
der U || 15 id est ... 17 dicitur *om.* WC || 18 ferunt *UR'* || 19 ut
... 20 Hermus *om. U* | Virgilius] *ge. II 137* || 21 Omnibus *WCP* ||
22 omnibus *WCP* || 23 peritum *C* || 25 sedqui *C* || 26 ortus
G'AR'V || 26 Virg.] *Aen. 1288* || 27 dimissum nomen Iulo *UR' om. G'*

214. DESERTUS ORONTES fluvius Syriae nunc desertus.

215. SIC FAMA NINOS civitas Syriae regionis, felix dicta, quod post victoriam de finitimis [gentibus] actam rex Indorum eam condiderit ibique victoriae titulos consecrarit. 5

VENTOSA DAMASCOS Damascos civitas regionis Syriae, obiecta ventis, quippe campestris est; 'ventosa' autem sic posuit ut Virgilius 'palmosa Selinus'.

216. GAZAQUE civitas Syriae, in qua Cambyses, rex Persarum, divitias condidit. 10

IDUME civitas Iudeae; ubi multae arbores palmarum nascuntur. 'Dives' ergo accipimus talibus pomis.

217. TYROS INSTABILIS sive propter fallaciam, ut Virgilius 'Tyriosque bilingues', sive quia terrae motu laborat.

MURICE SIDON purpurae genere nobilis. 15

218. NON FLEXO LIMITE PONTI ut non sit ullus circuitus.

219. DUXIT CYNOSURA c. septentriones duo sunt, Helice et Cynosura. Hoc ergo dicit: qui inde navigant, ducem habent Cynosuram, quae nullis est dux certior quam his, qui inde navigant. 20

220. PHOENICES id est accedunt ab eo, quod supra <214> 'accedunt Syriae populi'.

221. RUDIBUS VOCEM SIGNARE F. primi enim Phoenices litterarum usum invenisse dicuntur et ante quam litterae invenirentur, per imagines ferarum atque signorum verba ponebant. 25

9—10. 11 (civitas Iudeae). 21.

1 non WC | nunc desertus om. U || 2 regionis om. UAR' V ||
3 gentibus om. W'C || 4 eam indorum U | ubique C ||
5 consecravat UAR' V || 6 VENTOSA . . . Syriae om. U || 7 ventosa . . . 8 Selinus om. U || 8 ut om. G' | Virgilius] Aen. III 705 | selinis WC selenis Cpr l. G' || 11 Iudeae] ph(o)enicis AR' V om. UG' | multae palmae U || 12 ideo dives pomis videlicet U || 13 Virgilius Aen. I 661 || 14 labora /// C laborant UR' V || 15 Muri cesidon W Murices sidon C || 16 illis U || 17 duo] vero U | duos elice C | helices U || 18 dicunt C || 19 cynos suram C || 20 naviga /// G || 21 ab . . . 22 populi om. U || 23 Hi enim litterarum usum primitus invenerunt et U || 24 et] nam G'

222. MEMPHIS CONTEXERE BIBLOS N. Memphis urbs Aegypti, quae papyro libros fieri instituit. Ideo dixit 'flumineas', quod illic papyrus nascitur. 'Biblos' autem, unde et bibliothecam dicimus.

5 224. MAGICAS hoc est verba Phoenicum.

225. TAURIQUE NEMUS mons in Cilicia.

PERSEAQUE TARSOS Tarsos civitas, quam Perseus condidit, Iovis et Danae filius.

WC 226. CORICIUMQUE P. Corycium antrum Ciliciae; ideo patens, unde Virgilius ait 'Coricum vidisse senem'.

W'CG' 227. MALLOS urbs Ciliciae sive regio, quae nunc Antiochia nominatur.

NAVALIBUS AEGAE Aegae civitas est, quam significat vicinam mari, cum dixit 'resonant navalibus Aegae'. haec 15 Neptuno est consecrata, ut ait Virgilius 'et Neptuno Aegeo'.

228. IUSTA ideo iusta, quia iam non pirata.

230. QUA COLITUR GANGES fluvijs <Indiae>, qui a septentrione oritur, coli autem ideo hunc dicit, quia fecundas facit, quas alluit terras.

20 233. HIC UBI PELLEUS Pella civitas Macedoniae, ubi Alexander Macedo natus est, quem nunc Pelleum dicit poeta ductorem. Hic cum fontem Nili fluminis quaereret, primo usque ad Thermon Nilum venit, inde ad tenebras; voce deinde divina territus, quod nimis periculosa temp- 25 taret, discessit a coepto. Ideo dixit 'hic ubi constitit'.

7. 11—12. 17.

1 contexe C || 2 liberos U | Ideo . . . 4 dicimus om. U || 3 flumin(e)a WC | papirum C | 4 et unde et C || 5 phoenium C || 6 cilia C sicilia UG' || 8 dane C diane W dian(a)e UG'AR'V || 10 Virgilius] ge. IV 127 | semen C || 11 siciliae UG | sive regio om. U | quae non canthiotica C || 12 dicitur UV || 13 Aegae civitas . . . 14 Aegae om. C || 14 cum . . . Aegae om. U | haecne . ptuno C || 15 ait om. U | et om. U || 16 iuxta C | pyracia C || 18 coli . . . quia] ideo U | dixit G' || 19 terras . ideo colitur dixit U || 21 est exh. U || 22 fluminis nili U || 25 accepto P

Ubi autem Pella sit, Virgilius ostendit 'nam qua Pellei gens fortunata Canopi accolit effuso stagnante flumine Nilum'.

236. VASTIS INDUS AQUIS fluvius Indorum.

WCG'

HYDASPEN Medorum fluvium.

5

237. AB HARUNDINE SUCOS Agroetes significantur Indiae w'CG' ulterioris populi, qui cannarum viridium caudicibus tunsis sive tritis dicuntur exprimere [id est] sucos. De his ait Varro 'Indica non magna minor <arbore> crescit harundo

* * * * *

dulcia cui nequeant suco contendere mella'.

10

239. ADSTRINGUNT C. G. Agroetes significantur, quos dicunt pro purpura clavos habere de discoloribus gemmis.

240. QUIQUE SUAS STRUXERE PYRAS Bragmannos dicit, Indiae populos barbaros, qui sponte se cremant igni, cum his visum fuerit, quod diu vixerint.

15

VIVIQUE CALENTES *κατέλκωσις* [est], debuit enim dicere 'ardentes' sive 'flammatos'.

244. CAPPADOCES Cappadociae populos dicit.

AMANNUS autem mons est ipsorum, quem ideo dixit non coli, sive quia durus est, sive quia isti semper hostibus occupati sunt, ut ait Tullius ad Atticum in epistola quarta 'inde mons Amannus, qui plenus est hostium sempiternorum' et accipiemus hic duri non 'sterilis', sed 'qui semper resistant inimicis'.

9 (Varro . . . harundo).

1 Ubi . . . 3 Nilum om. U || 2 accolit . . . 3 Nilum] a. e. s. f. n. G' | flu | ne C || 4 fluvius ^{me}indorum G || 5 † medorum U || 6 agroeti G' | dicit qui sunt Indiae U || 7 ultiores W' C | tonsis W tonsos U || 8 sucum W sacum C | De . . . 10 mella om. U || 8 Varro *Atac. cosmogr. fr. 15 sq. p. 32 Wülln.* | crescat C om. G' || 11 Astringunt G' | agroetae CG' | dicit U || 13 bragmanos G bragminas C || 16 Vini- que C | Tapinosis UPDV Tabinosis G tatimocidi C | est *exh.* G' || 21 ut . . . 24 inimicis] et semper resistunt inimicis U || 22 quarta] immo V 20, 3: inde ad Amanum contendit . . . qui mons erat hostium plenus sempiternorum Cic. || 23 et acc.] Quod autem ait G' AR' || 24 resistunt P

245. TENENS V. SAXA N. 'tenens' possidens.
 WCG' NIPHATEN Armeniae fluvium.
 W'CG' 246. COATRAE Indiae ulterioris populi, de quibus ait
 Virgilius 'aut quos Oceano propior gerit Ind. l. e. s. o. u.
 5 a. v. s. a. h. u. i. p. s.'
248. UMBRAS MIRATI NEMORUM N. I. S. Aethiopas dicit,
 qui inferioribus signis iuxta Oceanum et zodiacum cir-
 culum sunt; hi umbras pro qualitate terrae in sinistram
 partem mittunt, nos in dexteram. Hoc ergo mirati sunt
 10 in nostris terris non ire sinistras umbras, ut in suis eant.
249. ORESTAS gentes in ultima barbaria.
250. CARMANOS gentes supra mare rubrum Persidi ad
 promunturium usque proiectae a Carmano rege, terrae filio,
 nominatae.
- 15 252. LUCET ET EXIGUA V. N. B. cito enim dies ibi redditur,
 cum inter orientem et occidentem non multum interest
 spatium.
253. AETHIOPUMQUE SOLUM subauditur 'Romanus com-
 movit furor'.
- 20 QUOD NON PREMERETUR AB ULLA negat Aethiopas sub
 zodiaco circulo futuros, nisi signum Tauri processu unius
 pedis usque in eorum provinciam tenderetur; omnes enim
 sub signis XII sumus.
- W'C 257. EUFRATES duo Persidos flumina, Euphrates et Tigris,
 25 inter quos posita Mesopotamia terra nominatur.

15—17. 18—19.

2 fluvius G' || 3 ultiores indiae U | ultiores C | de...
 5 p. s. om. U || 4 Virgilius] ge. II 122. 123. 124 | proprius
 W | l. . . . 5 p. s. om. G' || 7 zodiacum WC || 9 dexterant C ||
 10 umbras exh. G' | in om. W | suis in regionibus (om. eant)
 U | ut . . . eant] ut insuescunt G | eunt P || 11 bauuaria U ||
 12 super W' | Persidi ad Wessner ad persidu WC ad persi-
 dum UG'AR' || 13 promuntorium W'G' || 15 Luce exigua
 C || 17 spacium interest U || 18 solam C || 20 sub... 22 provinciam
 om. C || 21 futuros esse UAR'V || 22 tenderetur provintiam G' |
 intenderetur C || 23 signis XII sumus] zodiaco sunt nec aliud
 habitatur (om. G) in terris nisi sub zodiaco G'AR'V || 24 duo
 Persidos flumina om. U

257. DIVERSIS FONTIBUS EDIT ambo flumina unum habent *W'CG'*
ortum, quae dividit terra et nomina dat duobus. Quod
si non Mesopotamia separaret, esset incertum, utrum Eu-
frates diceretur an Tigris.

260. PHARIAE UNDE id est Nili, ab Aegypti civitate. 5

VICE FUNGITUR UNDAE FERTILIS qui ita ut Nilus inrigat
terras et fertiles facit. Ideo autem dicitur 'vice fungitur'.

261. AT TIGRIM S. T. A. H. de hoc ait in primo libro Nero

'quique pererratam subductus Persida Tigris
deserit et longo terrarum tractus hiatu 10
reddit quaesitas iam non quaerentibus undas'.

264. DIVERSAQUE SIGNA id est Pompei.

266. CONTENTI FECISSE DUOS scilicet e tribus; iam enim
occiderunt Crassum.

TINXERE SAGITTAS id est veneno. 15

267. ERRANTES S. P. sedes enim non habent certas et
propriam, sed errant semper in Ponto.

QUOS GURGITE BACTROS Scythiae fluvius per Bactra,
civitatem Parthiae, frigidissimus transit.

268. HYRCANIA regio silvestris in Scythia, unde ait 20
Virgilius 'Hircanaeque admorunt ubera tigres'.

SILVIS id est includit. *WCG'*

270. ENIOCHI gens Asiae superioris in ore Ponti, qui *W'CG'*
ideo Eniochi dicti sunt, quod ad regendos equos sint
doctissimi. 25

13 (e tribus).

2 quos *W'C* | Quae *G'* || 3 mesopotamiam *W'CG* || 4 an]
aut *U* || 5 nil nisi aegypti nili *exh. U* || 6 fertilis . . . 7 fa-
cit] quia sicut nilus fertilem reddit aegyptum. ita et iste in-
rigat terras et fertiles facit *UAR'V* || 7 faciat *WCP* || 8 Ad *C* |
h.] 1. *WC om. cett.* || 9 subductis *G'* || 10 longe *G* | terram
G' || 13 Contento *C* | duo *W* | e] he *P om. C* | enim *om.*
W' || 14 occiderant *GAD* | Crassum] unum . i . crassum *U* ||
16 certas erant enim semper *U* || 17 sed *G'AR'V* et *WC* |
erant *C* || 18 bactram *CG'AR'V* || 20 unde . . . 21 tigres
om. UAR'V : 21 Virgilius] *Aen. IV 367* || 22 inducit *C* || 24 sint
UCG'] sunt *W* || 25 doctissimi sint *U*

270. SARMATA ubique accipimus 'tinxere sagittas' [id est rapuerunt].

MOSCHIS et hae vicinae sunt regiones in Europae parte prope Germanos.

WCG' 271. RURA SECAT id est radit et transit aut dividit, ut Virgilius 'ego sum, pleno quem gurgite cernis stringentem ripas e. p. c. secantem'.

W'CG' DITISSIMA RURA 'ditissima rura' Colchorum, sive propter felicitatem accipimus, sive propter pellem arietis inauratam, quae apud Colchos inventa a Phrixo in templo Martis est consecrata.

PHASIS fluvius est Colchorum; meminit eius Virgilius 'Phasimque Lycumque'.

272. QUA CROESO FATALIS HALYS Halys fluvius Asiae interioris [qui] Croesi regnum et Cyri medius terminabat. Erat autem Cyrus rex Persarum, Croesus Lydorum. Cum inter hos certamen de imperio ageretur, Croesus consuluit Apollinem, cui hoc responsum est

'Κροῖσος Ἄλυν διαβάς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει'

et Sallustius hoc tetigit in historiae libro III 'per hos <Halys> fluit, qui quondam Lydiae regna disiunxit a Persicis'.

WCG' 273. TANAIS fluvius est Scithiae, qui Asiam Europamque disternit.

DIVERSA NOMINA MUNDI haec enim ripa Asiae est, illa Europae.

15—19.

1 id . . . 2 rapuerunt om. G' R' V | est turma rap. C ||
3 Moscis WC || 5 nil nisi i. rad& U | radit. et transit.
adit G' radit et transsit P || 6 ut . . . 7 secantem om. UG' ||
6 Virgilius] Aen. VIII 62. 63 | flumine Verg. || 8 Colcho-
rum om. U || 9 felicitatem . . . propter om. CG' || 12 cuius
meminit G' | meminere. euirg C | Virg.] ge. IV 367 || 15 qui
om. CG' AR' V | medium G' || 16 personarum U || 17 de
om. W || 18 hoc . . . 21 Persicis] ab eo adversa responsa prolata
sunt UG' AR' V || 19 . K. P. ω ω c a λ γ n d a B a c m e t a a n n a r
x h n k x γ c e i W K P o i c o c a . a γ H θ a b a c m e t a a n n a p . x . h . k a t x γ c e i C
|| 20 Sallustius] Maur. III 72 || 21 Halys add. Usener || 22 daciae
W uie C || 23 disternitur W || 24 ripa C rapia W

276. QUA FLECTITUR A. O. ampliorem facit; notandum, w'cg' nam ampliare 'differre' significat.

AMPLIAT ORBEM id est partem orbis vel Asiam vel Europam facit maiorem, alteram, cum in alteram flectit.

278. ET HERCULEIS A. G. M. huc usque enim Hercules venit ibique portum Herculis Monoeci condidit.

279. GADES nomen est insularum.

WCD

281. SUBSTRINGENS A. C. gens in Ponto, quae deauratis bratteolis ornamenti vice comas ambit.

HINC FORTIS ARIUS Hispaniae populus.

10

282. SARMATICI SOLVENS IEIUNIA B. <M. Q. F. E. V. G.> gentes sunt in ultima Germania Massagetes et Gelonus, ut ait Virgilius 'acerque Gelonus, cum fugit in Rhodopen atque in d. G. et lac c. <c.> s. p. e.' hinc est 'ieiunia' hic dictum.

15

283. QUO FUGIT EQUO in quem locum equo fugit.

VOLUCRESQUE G. id est quo fugerunt, homines tinxere sagittas.

284. NON CUM MEMNONIIS comparatio a minori fit. Dicit autem: non tot cum illo fuerunt, quot nunc sunt cum Pompeio. MEMNONIIS a Memnone, Aurorae filio, id est orientalibus.

285. CYRUS Cyrum cum magnus sequeretur exercitus, ut numerum omnium sciret, iussit macerias fieri, id est loca, quae certum numerum militum ferrent. In haec mittebantur, quanti introire potuissent; sic ex maceriarum

1 (notandum)—2.

1 Quas C | a. o. om. C | Notandum G || 2 nam] non P om. G | non differre G || 4 alterum cum C Alteram facit cum U | alteram om. G' | in al | rā W | flectat Wpr || 5 enim om. U || 6 menoeti G menoci WC menoeti U || 7 Gaudes C || 9 bateglis C balt(h)eolis G' A baltheis R' V | ornamenti vice om. U || 11 b.] bis C || 12 K Musagentes C K. Massagetes musa gentes sunt W | Massagetes . . . 14 et] Ieiunia ut uir. et U || 13 Virgilius] ge. III 461. 462 | acris P || 13 gelonis G' | cum . . . 15 dictum om. G' | hinc . . . dictum om. U | hinc] hoc C || 16 Quos C | equo fugit om. U || 21 mennoneis G' | mennone G mennone P | 23 cyrem C || 26 si C | mercenarii C

numero ad stipendium dandum et quantitatem militum colligebat.

285. ET EFFUSIS N. M. T. consuetudinem dicit Persarum hanc fuisse, ut procedentes ad bellum singulas sagittas extra urbem
5 loco certo dirigerent omnes, post finitum proelium redirent et singuli singulas tollerent, ut ex his, quae remansissent, occisorum numerus inveniretur.

WCG 286. DESCENDIT P. id est non sic descendit.

W'CG' FRATERNIQUE U. A. Agamemnonem dicit, qui mille naves
10 duxit ad Troiam propter Helenam, Menelai fratris sui uxorem.

WCG' 287. AEQUORA ordo: non cum tantis classibus percussit aequora.

W'CG UNUM id est Pompeium.

W'CG' 292. EXEQUIAS non auxilia.

16 NON CORNIGER H. Iuppiter, qui apud Libyam cum arietinis cornibus colitur, de quo Virgilius 'hic Ammone satus'.

WCG' 293. MARMARICAS Marmarica gens in ultimis Africae finibus constituta.

20 294. AB OCCIDUIS in occidente positus.

295. USQUE subauditur 'non cessavit mittere catervas in arma'.

W'CG' PARAETONIAS ab oppido, quod iuxta Syrtes est, quae sunt prope Catabathmon, qui locus Africam dividit ab
25 Aegypto.

297. PHARSALIA campi Macedoniae.

PRAESTITIT cum Pompeio mittit auxilia.

3—7 cf. *Usener p. 107, 9—10 adn. 12. 21—22. 24.*

2 colligebant C || 3 T] c. C | hanc dicit fuisse persarum G R' dicit hanc fuisse persarum C P A V || 5 digerebant C || 6 et om. C A R' V | qui W' || 9 Agamemnonem P R' agamemnonem C Agamemnonem G || 10 adduxit U || 12 contantis C | classibus R om. cett. || 16 Id est iupit̄ ammonē diū qui U || 16 libyam W | cum arietinis corn. om. W' C || 17 Virgilius] Aen. IV 198 || 21 catervas om. G || 24 pro peccata bathmon P pro | peccata bathi montis W propeccata bathi montes C prope catabathmon U prope cubathmon (cute bathmon A) montem A R' || 27 dum cum U A R'

298. ILLE UBI D. T. MOENIA ROMAE id est Caesar.

299. SUPEREVOLAT A. data celeritate, ut Virgilius 'illa wcc' vel intactae segetis per summa volaret gramina'.

301. PHOCAIS civitas Graeciae, unde profugi Graeci alii delati sunt in Italiam, alii in Massiliam civitatem,⁵ in qua haec iuventus est, de qua loquitur.

IN DUBIIS in his, quae erant dubia, ut Virgilius 'in wc dubiis responsa petunt'.

302. NON GRAIA L. F. ut Cicero ait 'aut levium Grae-wcc' corum aut inmanium barbarorum'. 10

SIGNATAQUE IURA id est leges. WCC

303. CAUSAS NON FATA non qui vinceret, sed qui iu-w'c stius dimicaret.

NON FATA s. id est 'ausa est' subaudimus. WC

304. INDOMITUM D. V. id est Caesaris. W'CC

306. CECROPIAE FRONDE id est olivae ramo. 16

CECROPIAE Atheniensis, quas condidit Cecrops. Cecropiae autem ideo, quia hanc sibi Minerva exceperat civitatem, ut ait Virgilius 'Pallas quas condidit arces i. c.'.

307. SEMPER IN EXTERNIS posita in principiis praeteritae²⁰ vitae purgatio. Bene autem addidit 'in externis', ut civilibus auxilium ferre non debeant.

9—10. 11.

2 celeritas WC | Virg] *Aen.* VII 808. 809 || 4 gratia liide lati C || 5 at ad missilian U || 6 de qua nunc UR'V de qua haec G || 7 IN DUBIIS (G') Quia incertum erat (est R'V), utrum Caesari an Pompeio victoria eveniret (evenisset G) UG'ARV | erant in dubia W | Virgilius] *Aen.* VII 86 || 9 Non graia levitate dicit (G'AR'V) quia Graeci (grai G) facile mutantur; ergo isti contra morem suae gentis fecerunt fortiter in fide stantes UG'AR'V (in fide stantes om. G') | Cicero] *pro Ligar.* 4, 11 || 11 legis G || 14 fatas C fata; f, W || 16 nil nisi olive U || 18 ideo cecropiae quia UV | defenderat AR'V | civitatem defenderat U || 19 ut . . . c. om. UR'V | Virgilius] *buc.* 2, 61. 62 | i. c. om. CG' || 20 pte U | 21 expurgatio U || 21 ut . . . pag. 104, 1 externis om. G' per homoeotel.

307. IN EXTERNIS ordo hic est: semper in externis bellis vestro populo fata communia tulisse Massiliam testatur aetas, quae comprehensa est annalibus.

309. LATIIS [autem] Romanis. ANNALES autem libri sunt, qui actus continent singulorum annorum, ut Virgilius 'et vacet annales nostrorum audire laborum'.

315. SACRA MANU id est nostra, quae vobis est copulata.

WCG' 316. TERRIGENAE hic terrigena huius terrigenae facit, ut Virgilius 'Troiuigena, interpretis divum'.

W'CG' 321. ADDE QUOD INNUMERAE primo dixit, quod non habebant dimicare, modo dicit, quod etiam si dimicent, nihil prosint.

323. UT GLADIIS EGEANT id est nec tam innocentes sunt homines, ut civilibus bellis desint, qui cupiant dimicare.

15 COACTIS collectis sive ut cogi debeant, qui sponte non dimicant de his, qui ad bellum civile venerunt.

328. COMMITTITIS ULLIS id est si eos vultis dimicare tantum, quibus non licet, id est nobis.

19 329. SUMMA PRECANDI hoc solum scilicet postulamus.

WCG' 332. EXCLUDIQUE id est nobis.

W'CG' 333. SIT LOCUS E. S. in quo scelus non sit admissum.

336. MARTIS HIBERI Hispania enim ipsis temporibus arma commoverat.

337. QUID RAPIDUM D. I. in media oratione sensum finivit. Nam cum dixerit 'vel, cum tanta vocent discrimina Martis Hiberi', sequebatur, ut diceret, 'quid vos civilia bella suscipitis'; sed convertit se subito ad Caesarem, quod factum ostenditur, cum dicit 'quid rapidum deflectis

---

2 testatur om. G' || 3 annalibus] latiis annalibus UAR' || 4 autem] a P à G om. CUV | autem libri] libri UV || 5 continetur C | ut . . . 6 laborum om. UAR'V || 5 Virg.] Aen. I 373 | 9 Virgilius] Aen. III 359 | in praes sidiū C || 11 debeant G'AR'V | 12 prosit GAR'V || 13 eant C || 14 desint bellis G' || 15 pro cogi C || 16 civile non G'AR' || 17 si cum eis G' || 19 deprecamur UV || 24 Qui C | I. in . . . finivit om. G' | finiunt C || 26 hiberis equebatur C || 27 caesar W'C || 28 dicunt U

iter', ut Virgilius ostendit Didonem fugisse, cum dicit Aeneas 'siste gradum teque aspectu ne subtrahe nostro'.

NON PONDERA RERUM non, si nos ceperis, omnes vicisti, ut Virgilius 'non hic victoria Teucrum vertitur aut anima una dabit discrimina tanta'. 5

338. NUMQUAM FELICIBUS ARMIS terret Caesarem iuventus, ut nolit sibi infelices iungi.

340. TRANSLATAS PHOCIDOS ARCES hanc habuerunt antea civitatem, unde profugi Massiliam condiderunt civitatem; ideo dixit 'translatas arces'. 10

342. INLUSTRAT inlustres facit et nobilitat.

FIDES scilicet quam p<opulo> R<omano> deserimus.

344. ET TELA PARATI id est sumus.

346. LAMBERE TERRAM ubique subaudimus 'parati sumus'.

347. HORRIDA CERNI quae horrere faciunt, si cernantur. 15

348. FOEDAQUE CONTINGI quae foeda sint, si tangantur.

CONTINGI adtingere.

WCG'

MORSU id est parati sumus.

350. OBSESSUM POENO g. q. M. SAGUNTUM oppidum Hispaniae, quod bello Punico secundo obsessum ab Hannibale inbellem occidit aetatem. Hoc ergo dicunt 'possumus et nos haec subire pro libertate, quae fecit Saguntum obsessum bello Punico'. 20

352. UBERA SICCA FAME ostendit nec matres habuisse, quae darent 25

18.

1 ut . . . 2 nostro om. U | Virgilius] Aen. VI 465 ||
4 ut . . . 5 tanta om. U || 4 Virgilius] Aen. X 528. 529 |
aut . . . 5 tanta om. G' || 7 nolet W nollet UV | iungi G₁
iongi G₂ || 8 ante G || 9 civitatem om. UCR'V || 10 trans-
latas arces] translaces U om. G || 11 inlustres facit om. U ||
12 deseri m G deseruimus U || 15 horrore P horrorem
GAR'V | cernuntur U || 16 sunt UGAR'V || 19 poenogi
WC || 21 aetate C | Nos possumus haec G || 22 quae . . .
23 Punico] qui faē saguntū UV | opsessum C oppēssū G' ||
24 ne U || 25 quae] lac quod AR'V

353. UXOR E. A. C. P. S. F. M. ut iam crimen non sit occidere, si rogatur, ut feriat.

355. HOC POTIUS C. G. inter se scilicet, cum suos obsessi perimunt.

5 357. TESTATA EST VOCE DOLOREM futurae orationis sensum ante demonstrat, ut Virgilius 'et sic accensa profatur'; alibi 'placido sic pectore coepit'.

358. NOSTRI FIDUCIA C. ut ideo nos contemnant, quia festinare nos credunt.

WCG' 359. QUAMVIS HESPERIUM M. P. A. <A.> 'Hesperium axem'
11 id est septentrionalem, ubi est Hesperos.

W'CG' 362. ROBORA D. quid sit 'robora' exponit, id est densae silvae, dictae casu nominativo. Possumus et genitivum accipere 'huius silvae robora'.

16 367. SED SI SOLUS EAM dixerat enim supra <330. 331> 'terribiles aquilas infestaque signa relinquo urbe procul nostrisque velis te credere muris'.

370. DIRA FUGANT CONTAGIA a se scilicet expellunt; supra enim dixerat <333> 'sit locus exceptus sceleri'.

20 368. IAM NON EXCLUDERE TANTUM id est non sufficit, quia excludere me ausi sunt, iam hoc agunt, ut includant.

373. HAUD TREPIDAM C. I. quippe quae resistit.

WCG' 381. STATURA constatura, ut Virgilius 'haud illi stabunt Aeneia parvo hospitia'.

W'CG' 386. DENSAS TOLLENTIA ordo: tollentia brachia densas
26 pinnas caespitibus extruxit et cruda terra. PINNAS ut Virgilius 'pinnis atque aggere cingit'. Nam munimenti genus est.

1—2.

1 Uxore hac p. C | V τ^ε τ^ι iā U | non sit crimen UGV ||
5 futante C || 6 Virgilius] Aen. IV 364 | et om. U | accessa C || 7 alibi] Aen. I 521 || 8 qui WC || 11 hesperus est G' || 12 Robora G' Robore . d. W Robo ret C || 13 dictae . . . Possumus] dictae quando pluralis est . efexegesis est . casu nominativo plurali. Possumus G' || 16 aquilas exh. AR' | Vnde U || 19 sic W || 20 sufficit C || 22 Aut C | quae] quia G' | resistit G' || 23 Virgilius] Aen. X 494. 495 | had W aut C G' || 26 extractis C | PINNAS . . . 27 cingit om. U || 27 Virgilius] Aen. VII 159 | Nam pinna UV

387. CRUDAQUE sola, sine calce et sine reliquis inpensis.

390. STRATA M. T. demorata est; sic mox <392> ponit, 'quantum est, quod fata tenentur'.

392. VINCITUR UNA MORA subaudimus 'urbs Graia'.

UNA MORA per moras.

5

QUANTUM EST QUOD FATA TENENTUR 'quantum est' cum admiratione accipitur, id est multum est.

395. ET SPOLIANTUR ROBORE SILVAE Virgilius econtrario WCG 'atque olea magnum vestire Taburnum'.

399. LONGO NUMQUAM V. AB A. non ab aevo numquam 10 violatus, sed ab hominibus numquam violatus per longum aevum.

VIOLATUS AB AEVO poeta hoc ideo de religione silvae dixit, ut videatur Caesar admisisse sacrilegium, ut Cicero in Verrinis 'negas vel Persas hostes ausos fuisse Appollinem 15 Delium tangere, quem violaverit Verres'.

401. SOLIBUS UMBRAS id est cingens.

W'CG

405. OMNISQUE H. L. C. A. ubique 'tenet' subaudimus ab WCG eo, quod ait supra <403> 'Nimphaeque tenent'.

406. SI QUA FIDEM 'si qua' pro 'si' posuit, id est si W'CG meruit fidem vetustas mirata superos, ut Virgilius 'Anthea 21 siquem' et alibi 'diu, res siqua diu mortalibus ulla est', id est si ulla est.

410. FULGURA id est non incubuerunt.

PRAEBENTIBUS AURIS ordo hic est: suus inest horror 25 arboribus non praebentibus frondem, id est suam ullis auris. Ostendit ergo ventum eiusdem silvae folia non movere.

1. 17.

1 et reliquis UAR'V || 2 Srata W Stratum. c. C | sicut G' | exponit U || 3 facta G' || 4 more C || 7 admixtione G || 8 Virgilius] ge. II 38 || 10 a. b a. C a. a. W || 11 violatur. sed W | sed . . . violatus om. G' || 13 poeta in eos sed ad religionem silvae ut WC || 15 Verrinis] simil. in. Verrem II. I 1, 18; 47. 49 || 18 nil nisi s. tenet U || 21 mirata] incip. novum schol. CG' : ut . . . 23 est om. U || 21 Virg.] Aen. I 181 || 22 alibi] Aen. X 861 || 24 Fulgora W || 25 id est C

- WCG' 413. ARTE CARENT non enim decore sunt aere aut marmoribus fabricata.
 414. IAM ROBORE FALLOR ligno, unde [facta] sunt.
 415. ATTONITOS id est deos; attonitos hic accipimus
 5 'horrendos, tristiores'.
 W'CG' VULGATIS S. F. 'vulgatis figuris' scimus enim, quod
 vultu dii singuli simulacra mereantur; illos ergo deos
 colimus, quorum certum novimus vultum.
 WC 416. NUMINA SIC <M.> horrescunt.
 WCG' TANTUM tam multum.
 W'CP 417. QUOS TIMEANT N. N. D. et hoc ipsum terrorem ad-
 12 dat, quia timent et quos timent nesciunt, cum hos deos
 magis debeamus timere, quos scimus.
 WCG' 419. ET PROCUMBENTIS utrumque miraculum est: et
 15 quod procumbunt sponte et quod rursus exsurgunt.
 W'CG' 420. FULGERE INCENDIA S. subaudimus 'iam fama ferebat'.
 422. NON ILLUM id est lucum.
 423. MEDIO CUM PHOEBUS IN AXE die scilicet medio.
 424. IPSE SACERDOS 'ipse' cui secreta commissa sunt.
 20 425. DEPREHENDERE L. huius luci, id est numen.
 426. HANC IUBET scilicet Caesar.
 429. MOTIQUE V. id est milites, non manus.
 431. IN SUA ut Lycurgus est passus a Libero.
 435. MERSE bene 'merso'; ne quis dissuaderet, percus-
 25 sit, antequam loqueretur ad militem.
 437. CREDITE ME FECISSE NEFAS nam si nefas est, ego
 solus dabo poenas, qui feci et qui vos iubeo facere.

4—5. 10. 14—15. 16. 19. 23. 27.

1 decora G' || 3 facta exh. G' AR' V || 4 nil nisi i. hor-
 rendos tristiores U || 5 tristiores. Possumus etiam attonitos
 homines accipere (G'). Non sic inquit (om. AR') metuunt ho-
 mines deos, quorum vultus expressos simulacris cognoscunt
 (G' AR') || 7 vultus singulos G' || 8 colimus om. W' C || 9 Non
 C || 11 p. et] det W D & U dec & C || 13 quos] quod C ||
 14 miraculi WC mirum AR' V | est om. WC || 19 sacra WG'
 sacra UR' || 20 L. om. C | luci om. G' | lum C nom U ||
 23 lycurgus C licurgus W' licureus G' ligurgus P | passus
 est G' AR' || 27 solus om. W' V

439. SUPERORUM ET CAESARIS IRA hoc est quod magis nocere posset contemptus Caesar quam dii violati.

441. SILVAQUE DODONES quercus dicit, quas consecratas habuit Iuppiter Dodoneus. ⁴

ET FLUCTIBUS APTIOR A. ut Virgilius 'tunc alnos pri-^{WCG'} mum fluvii sensere cavatas'; alibi 'nec non <et> torrentem undam levis innatat alnus'.

442. ET NON PLEBEIOS LUCTUS TESTATA C. hinc enim ^{W'CG'} incestata familia ostendebatur, ut Virgilius 'et feralis ante cupressos constituit', alibi 'et fronde coronat funerea'. ¹⁰ Bene autem dixit 'non plebeios luctus'; neque enim haec curantur in funere egentium vel ignobilium.

443. TUNC PRIMUM P. C. posuere omnes illae arbores, quas supra dixit.

TUNC PRIMUM supra enim dixit <399> 'longo numquam ¹⁵ violatus ab aevo'.

445. SUSTINUIT SE SILVA CADENS cum arbor supra arborem ruit, factum est, ut quae supra venerant, stare viderentur.

454. VERSUS AD HISPANAS ACIES hinc incipiunt princi- ²⁰ pia libri quarti, in quibus <IV 1> dicturus est 'At procul extremis terrarum Caesar in oris Martem saevus agit'.

455. IUSSIT BELLA GERI tamquam ipsam necesse sit vincere.

456. GEMINASQUE AEQUANTIS M. T. pari cum moenibus summitate. ²⁵

457. ACCIPIT ipse agger. ^{WCG'}

462. ILLINC id est de turribus. ^{W'C}

---

3 Silv(a)equae WC || 4 Iuppiter C || 5 Virgilius] *ge. I 136* ||
 6 fluvios G' | censere P censore G | alibi] *ge. II 451* ||
 7 letus C || 8 plebeius C | hic C || 9 incestata AR' intestata
 W'CG' | Virgilius] *Aen. VI 216. 217* || 10 constituunt
 Verg. | constituit . . . funerea om. U | alibi] *Aen. IV 507.*
 508 | coronant WC coronam G' | funera WC || 11 non
 om. G' || 13 illae arbores omnes posuere U omnes silvae
 arbores G' || 16 viola^Y U || 17 sese C de W s. G' | cur WC ||
 18 venerat G' || 19 videretur G' || 20 principalia U || 21 Ac
 WC || 22 Caesar] procul WCG' || 23 fit C || 24 cō monibus C

- WCG' 465. TURBINE RAPTA ipsa lancea.
 W'CG' 466. HAUD UNUM CONTENTA L. ordo: haud quiescit.
 468. SUPEREST TELO POST V. C. ut Virgilius 'protinus
 4 hasta fugit servatque cruenta tenorem'.
 W'CG 471. ABSCIDIT legitur et abstulit.
 W'CG' 472. FRANGIT C. R. ordo: at saxum frangit cuncta ruens.
 474. UT TAMEN HOSTILES ut tamen 'postquam tamen';
 Virgilius 'ut vidi, ut perii! ut me malus abstulit error'.
 W'CG 475. TECTA SUBIT V. ipsa tecta virtus scilicet Romanorum.
 10 476. EXTENSUS legitur et extentus.
 477. EX LONGO NOCUERUNT M. R. quia iam adpro-
 pinquabant Romanae acies.
 W'CG' 482. DUM FUIT ARMORUM S. seriem armorum dixit
 14 continuationem iunctorum supra milites clipeorum.
 WC UT GRANDINE TECTA ordo: ut innocua percussa s.
 WCG' 483. INNOCUA id est tectis, nam nocet terris, ut Virgilius
 ait 'cum multa in tectis crepitans sonat horrida grando'.
 W'C 484. RESPUIT reiecit ipsa scilicet series.
 W'CG POSTQUAM VIRTUS INCERTA V. dubia, vacillans.
 W'CG' INCERTA legitur et incensa.
 W'CG 485. PERPETUAM longam, ut Virgilius 'perpetuis soliti
 22 patres considerare mensis', alibi 'perpetuo tergo bovis et
 lustralibus extis'.
 WCG' 487. PROCEDIT VINEA T. quia iam non poterant testudine
 25 muros evertere.

---

1. 2. 3—4. 7—8. 15. 21—22 (mensis).

1 ipse C : 2 haut U aut C | quis cit C || 3 Supc G |
 Virgilius i X <340> U || 4 cruentati morem G || 5 legitur et] vel
 UR 6 ad CPDV | cū ta C || 7 tamen' . . . 8 error om. U ||
 7 Virgilius] buc. 8, 41 | ut me . . . error om. G' || 9 Tectus
 WC | TECTA . . . virtus om. UG 10 et extensus C || 11 Missa.
 r. Iam post terga cadunt quia G || 15 Innocua grandine
 sonant tecta percussa G' ut innocua percussa . s . WC || 16 id
 est] scilicet G' AR' | Virgilius] ge. I 449 || 17 salit Verg. ||
 18 regiecit U | seires C senes W || 19 bacillans W om. U ||
 20 incensa G, in marg. incesse C || 21 ut . . . 22 mensis om.
 U 21 Virgilius] Aen. VII 176 || 22 alibi] Aen. VIII 183 |
 perpetui Verg. || 24 t. P tectis WC om. G

488. PLUTEIS munitionibus tectis. W'CG'
 489. MOLIRI adgredi. W'CG'
 492. INPOSITIS UNUM id est saxum subducere saxis; cum W'CG'
 enim de pariete qui constructus est saxis lapis unus ever-
 titur, omnes sequuntur incussum. 5
 493. <SUPER> desuper, ut Virgilius 'haec super e vallo WC
 prospectant Troes'.
 497. STARENT UT MOENIA VOTI id est sua moenia ne W'CG'
 perirent. 9
 499. NOCTURNI TEXERE F. id est per noctem. W'CG'
 501. TELUM FLAMMA FUIT id est flammis pro gladiis W'CG'
 utebantur.
 502. PER ROMANA T. ipsa incendia. W'CG'
 504. IGNIS A. V. ordo: nec lentas ignis agit vires. W'CG'
 509. SPES VICTIS TELLURIS ABIT id est Romanis. W'CG'
 511. ORNATAS DECUIT hoc est honestavit.
 514. ET IAM TURRIGERAM ut Virgilius 'tanta mole viri WCG'
 turritis puppibus instant'.
 515. VENERAT IN FLUCTUS Brutus enim per Rhodanum W'CG'
 Galliae venerat flumen. 20
 516. STOECHADOS ARVA TENENS civitas Galliae, cum
 qua Massiliam Graeci profugi condiderunt.
 518. MIXTIS ARMAVIT EPHEBIS ut his mixti sint senes, W'CG'
 qui et ipsi pugnare non debent.
 520. NAVALIBUS e navalibus, id est etiam illas naves 25
 viris implent, quae propter longum laborem subductae
 fuerant veluti militia iam solutae.

14. 15.

3 onus id C | saxis lapis unus cum evertitur UV || 4 con-
 stitutus G || 5 in casum G'AR'V || 6 Virgilius] *Aen. IX 168* ||
 8 Ut starent W | voti . . . moenia sscr. *atram. atro* W ||
 11 Telum s. f. G || 13 Ferro manat C || 14 neglecta signis
 (signit *pr* C) C | lectas W letas U || 16 dicunt C || 17 Virgi-
 lius] *Aen. VIII 693* | tantum oleae G' tantum oleueri C ||
 18 turritus G' || 19 enim om. G' || 20 flumen venerat UG'AR' ||
 21 Stochados W | cum qua] quam W quas U || 22 massi-
 lia W' || 23 ephoebis WC | sunt WC || 26 subduce C

522. FREGIT AQUIS RADIOS omnia enim, quae in aqua apparent, fracta et veluti intorta cernuntur.

NUBIBUS AETHER subauditur 'fuit' aut 'fregit aquis radios'.

5 523. ET POSITO BOREA id est quieto, non flante, ut Virgilius 'cum venti posuere omnisque repente residit Flatus'.

524. SERVATUM BELLO IACUIT MARE ad hoc paratum, ut bella gererentur.

10 526. HINC GRAIO REMIGE C. naves ergo Graiorum classes vocavit.

527. INPULSAE TONSIS T. C. 'tonsis' 'remis', ut Virgilius 'et in lento luctantur marmore tonsae'.

WC TREMUERE ut Virgilius 'vastis tremit ictibus aerea puppis'.

W'CG' 528. VERBERA PUPPES non puppes convellunt, sed verbera.

16 530. EXTRUCTI R. O. id est quadriremes.

531. QUAE MERGUNT A. P. id est quae habent maiorem numerum remorum.

533. LUNATA CLASSE supra enim dixerat <514> 'et iam 20 turrigeram Bruti comitata carinam'.

WCG' 537. INVEHIT inducit.

SUMMIS altis.

538. UT TANTUM postquam tantum.

W'CG' 541. REMORUMQUE SONUS P. ut strepitu hominum so- 25 nantes remos nullus audiret.

CLAMORE id est hominum.

543. ATQUE IN TRANSTRA CADUNT hoc enim impetu remigant, ut cum residunt, cecidisse credantur.

14. 23.

3 aut . . . 4 radios om. G' AR' | aquis radios om. U ||
5 positu C || 6 Virgilius Aen. VII 27. 28 | om̄sq; W |
omnisque . . . 7 flatus] c. r. r. f. G m̄. U om. P | resedit
Verg. || 8 Et servatum W | parato W' C | paratum ipsum
mare G' | 9 generentur C | 10 ergo om. U | classes voca-
vit om. W' C || 12 tonse C | ut . . . 13 tonsae om. UV |
Virgilius] Aen. VII 28 || 13 iactantur G' || 14 Virgilius]
Aen. V 198 || 15 compellunt G | sed om. G' | verba C ||
19 ait UV || 23 tantum om. P || 25 son' op' C || 28 residant U

543. ET REMIS P. P. id est sua.

545. IN PUPPIM REDIERE RATES id est retrorsum, ut, ubi ante puppis fuerat, ibi staret ratis mutuo revocata impulsu.

546. VACUUMQUE C. P. id est texerunt. WCAD

547. EXTENDUNT C. P. ut in sinum suum recipiant hostes. W'C

548. LAXATA CLASSE R. id est postquam illi classis cornua tetenderunt.

DIVERSAEQUE RATES id est hostium receptae sunt, quia W'CG' illi classem longius laxaverunt.

RECEPTAE id est sunt. 10

550. HUC ABEUNT F. I. M. id est abit.

553. PUGNAMQUE C. P. id est erant.

555. CEDERE legitur et credere. WCG'

557. CERTIOR firmior. W'CG'

BELLANTIBUS USUM id est praebere certior erat. 15

558. TUNC IN SIGNIFERA erat enim praetoria, ut ait supra <535> 'celsior at cunctis Bruti praetoria puppis'.

560. ARTIBUS id est piraticis fraudibus.

562. PARUIT scilicet gubernator.

566. TECTO STETIT A. B. ut Virgilius 'latet sub classi-20 bus aequor'.

REMI legitur et remis. WC

569. MISCENTURQUE M. sed manus miscent. WCG'

NAVALI PLURIMA BELLO id est plurima agit gladius, W'CG' nihil hasta, quia vicini sibi missilia tela non quaerunt. 25

571. MULTI legitur et nulli.

572. IN RATIBUS C. S. id est non cecidere in suis ratibus, sed in hostium, quae coniunctae sunt.

11. 20—21. 23.

2 puppi W || 3 compulsu WC impulso P || 4 c. p.] cap. C || 5 in om. W' || 6 classes id est WC om. U | schol. scrips. U₂ || 8 que exh. G' || 11 Hunc habeunt C | abiit G || 12 pugnaque W || 15 preuere C pr | certior erat om. U || 17 cunctis C || 18 puraticis C || 20 tectos teat. ab. C | Virgilius] Aen. IV 582 || 22 <remis> legitur et remi G vel remi P || 24 ait sscr. g ab alt. manu C || <nulli> at multi A || 27 id est . . . ratibus om. W' C | victae G

WCG' 573. CONCRETO stricto, ut Virgilius 'concrevit frigore sanguis', id est in unum crevit; alibi 'concresecunt subitae currenti in flumine crustae'.

FLUCTUS id est spumant.

W'CG' 580. INRITA TELA SUAS P. IN G. C. cum missa ceciderunt; 6 nam iam non sunt inrita, quae influctibus vulnus inveniunt.

584. ROBORE DIDUCTO separata multitudine virorum fortium.

10 585. CUIUS id est ratis.

586. APLUSTRE alii ornamentum navis accipiunt, alii genus gubernaculi [accipiunt], multi genus remi.

RETENTAT adversam enim navem voluit occupare.

588. MEDIO CONCURRIT ex utraque enim parte tela di-
15 recta sunt.

589. QUO VULNERE SANGUIS sive per pectus sive per dorsum.

WCG' 593. QUA id est dextera.

W'CG' 594. AUDIVERE MANUM ut Virgilius 'neque audit cur-
20 rus habenas', id est cui consentit.

WCG' [SEU PHOEBUM VIDEAT] NEC LUX EST NOTIOR ULLI sub-
auditur 'quam est illi' sive lunam seu viderit solem ad-
veniente flatu.

WCE 596. <CARBASA> vela.

WCG' COMPOSERE id est notum est.

W'CG' 597. HIC LATIAE ROSTRO suae scilicet navis Romanam
solverat ratem.

28 599. DEXTRA MAGISTRI id est cum adhuc moriens guber-
naculum teneat.

---

16. 19—20. 22 (quam illi).

---

1 Virgilius] *Aen. XII* 905 || 2 in] non in *C* || 2 alibi] *ge. III*
360 | non crescunt *C* || 4 spumant *AR'V* spumat *WCG'* ||
5 comissa *W* || 6 nam iam] nimiam *WC* nimium *U* || 8 sperata
Cpr | virorum fortium *om. G'* || 12 accipiunt *exh. WCP* ||
13 Retente *C* || 14 partem *C* || 19 Virgilius] *ge. I* 514 | cur-
sus *G'* | 22 est *om. G* | illis *WC* | viderint *WC* | advenientes
flatus *WC* | 25 est *om. WC* || 26 ror tra *C₁* || 28 dum *UV*

599. AVERTITQUE R. cuius rostro solvere Romanam obviu
temptaverat classem; sic Virgilius 'semianimesque micant
digiti ferrumque retractant'. Adeo et hic gubernaculum
tenebat.

605. DISCREVIT MORS S. VIROS ut Virgilius 'tunc dura WCG'
dedit vobis discrimina Pallas'. 6

607. AETERNIS CAUSAM LACRIMIS illum scilicet, quem W'CG'
agnoverunt.

614. CREVIT IN ADVERSIS VIRTUS id est fortior factus
est, cum periret. 10

615. INSTAURAT renovat.

616. RAPTURUSQUE SUAM non quia prodesset, si fuisset
inventā, sed cupiditatem dolentis expressit, qui dextram
sibi aestimat necessariam.

617. HAEC QUOQUE CUM TOTO M. EST A. L. id est laeva. WCG'

614. PLUS NOBILIS IRAE ordo: nobilis truncus plus 16
habet irae.

619. <PECTORE NUDO> ARMA TEGENS qui hoc obicit, W'CG'
ut quid tegat, cum armis soleat tegi nudum pectus.

620. PERSTAT perseverat. 20

621. TELAQUE MULTORUM et tela tot. W'CG'

TELAQUE M. id est et tela, quibus alii occidi possent, W'CG'
ipse excipit.

622. IAM MORTE EMERITA quippe tam saepe confixus.

621. SUORUM legitur et virorum. 25

9—10. 16—17.

1 avertit navem WC || 2 temptaverit C | Virgilius] *Aen.*
X 396 || 3 ferrumque retractant om. UV || 5 Virgilius] *Aen.*
X 393 | nunc Verg. || 6 nobis G' || 13 dexteram U | dex-
tran sibi s timat Cpr || 15 laevae WC || 16 plusque nobilis C ||
18 Armatagens C | qui . . 19 tegat] quia hoc dicit ut qui
tegit (tetigit P) G' || 18 hoc om. W' C | abicit W || 19 dum
W' | solet G' || 20 prestat C' || 22 Inpuppim telaque WC

632. AEQUORA DISCEDUNT dividuntur, ut Sallustius 'atque omnis Italia animis discessit'. Virgilius 'medium video discedere caelum'.

633. INQUE LOCUM PUPPIS CECIDIT MARE quod navis occupare consueverat spatium, hoc unda complevit.

635. FERREA facta de ferro.

640. DISCURSUS<QUE> ANIMAE ut Virgilius 'et magno se corpore miscet'.

W'CG' 641. INTERCEPTUS A. hoc est inter aquas receptus est.

W'CG' 642. EST TANTA D. V. 'tanta via' per angustum enim
11 vulnus anima solet exire, nunc diviso corpore iter maius invenit.

PARS ULTIMA qua pedes sunt.

W'CP 643. VACUOS VITALIBUS vitalia enim vicina sunt cordi.

WCG' 646. TULERUNT id est fata.

W'CG' 652. SED CLAUSO PERIERE MARI 'clauso' intra navem
17 scilicet, qua tegebantur.

TUNC UNICA DIRI 'unica' qualis alia non est.

655. DISCESSIT MEDIUM separatum est, id est foratum.

20 656. NEC PROHIBERE V. id est quamvis utraque rostra sint in unius corpus inlisa, perforato tamen pectore sic utriusque rostri aera sonuerunt, tamquam nulli artus venientibus obstitissent.

OBTRITIS OSSIBUS sunt ergo et ossa contrita et ideo
25 non prohibent.

1 discindunt W | et WC | et ... 3 caelum om. U ||
1 sullustī W | Sallustius] Maur. I 21 || 2 discindit W discendit C discedit G'AR' discessit WG'AR' VI 347 | Virgilius] Aen. IX 20 || 3 descendere C discindere W || 5 spatium
consuepar | uerat G | aqua G || 7 ut] sanguinis. ut G' | Virgilius] Aen. VI 727 || 8 miscent WCG' || 9 intra quas G' | est om. G || 11 solet anima UV | diverso G' || 13 quia G' | 14 alia W'C | cordis WC || 15 fata om. WC || 16 scilicet intra navim qua UV || 20 nra C || 21 unum G' | perforata G || 22 rostra era: sonue C | consonuerunt W

658. VISCERE si 'viscere *'**, si 'viscera permixtus', id est permixta viscera habens.

659. INHIBENT R. verbum proprium nautarum.

RECEDUNT legitur et reducunt.

WC

664. PRENSARENT A. U. mensura manus, id est unde W'CG incipit manus, ut Virgilius 'tris pateat caeli spatium non 6 amplius ulnas'.

668. A MANIBUS CECIDERE SUIS ut non ipsi remitterent manus, sed remitterentur a manibus.

NON A. U. 'non amplius' id est quam pendebant in 10 navibus.

671. INVENIT A. F. ut Virgilius 'telum ira facit'.

672. TOTUM legitur et tortum.

673. EXPULSO R. S. transtra.

674. SIDENTIA PESSUM id est in profundum cadentia 15 retinent corpora mortuorum.

678. OPPRESSERE MANU[s] id est ubi vulnus acceperant.

679. ET HOSTILEM bene 'hostilem', ipsam enim misit hastam, unde fuerat vulneratus.

EXEAT HASTAM ipse scilicet sanguis.

20

681. QUAM PELAGO DIVERSA L. ignem dicit, quem sci-
mus aquis esse contrarium.

683. PRAEBERE A. C. id est quae facile praebent.

684. LIQUIDA liquefacta.

685. NEC FLAMMAS S. U. scilicet ut extinguant.

25

687. AEQUORE FLAMMAS scilicet quae ardebant.

WCG

689. MILLE MODOS INTER LETI SENSUS hic est: cum mille W'CG
genera mortis instent, quisque hanc metuit, qua mori coe-

1—2. 3. 12. 14. 18—19.

1 Viscera G | si viscere C om. cett. | ***] permixtus' legi-
mus, scilicet 'cum viscere'; Co. || 3 prohibent verbum U |
Inhibent. id est remouent. verbum G' || 4 Rectedicunt C |
<reducunt> legitur et recedunt UG' || 5 Prensarent C Pensa-
rent P | A. exh. W || 6 Virgilius] buc. 3, 105 | pateant CG' || 10 pen-
debat W' C || 12 F.] R. G' | Virgilius] Aen. VII 508 || 13 Tor-
tum WC || 15 Sidentia WC sidentia U || 18 bene hostilem
ssc. W : ipsa W' | mittit CG' : 20 exeat^h austā C ||
23 quā estitilem C || 25 extinguat C || 26 fauas C || 27 intus C

pit, id est si mergi poterat, festinabat ad flammās; si poterat cremari, se fluctibus obruebat. Ita patiebatur alteram mortem, dum alteram fugit.

690. QUA[E] COEPERE MORI id est singuli.

5 691. RATIBUSQUE M. non ratibus sed his, qui in ratibus erant.

694. UTUNTUR PELAGO exponit, quid sit 'utuntur pelago', id est se invicem mergunt.

696. MERGENTESQUE M. id est dum moriuntur, occidere.

WC' MERGENTESQUE M. id est gaudent.

W'CG' 697. EXIMIUS PROCEUS hic esse de Graecorum parte
11 cognoscitur, cum a Phocaicis de patria nomen accepit.

698. SCRUTARIQUE F. ordo: et scrutari id est eximius,
si quid fretum harenis mersisset.

WCG' MERSISSET HARENIS ubique 'eximius' subaudimus aut
15 'doctus'.

WCG' 705. IEGERUNT vel legerunt.

W'CG' BRACHIA REMOS scilicet dum natant, supra hostiles re-
mos iecerunt brachia, ut inpeditis remis cursum navium
retardarent.

20 706. NON PERDERE LETUM MAXIMA CURA FUIT id est
hoc agebant, ne ita morerentur, ut nihil agerent in
morte, sed aut alios secum mergerent aut fugam navis
tenerent, remis dum natant inpeditis.

707. MULTUS SUA V. singularitas pro pluralitate ac-
25 cipienda est, id est multi.

708. ET ROSTRIS A. I. cum ipse infixus est rostris, non
sic percussa sonuerunt, ut solent nuda.

W'CG 712. EXPULSI legitur et exclusi.

715. SENSIT id est Tyrrhenus.

14.

5 navibus UV : 6 sic C || 10 hic esse *post* cognoscitur
pon. G' || 11 patriae nomen G' || 12 id est *om.* U || 13 in-
mersisset UV || 14 Mersisset *ssc. atro atram.* W | eximius. i.
doctus U | ut G' : 20 letum W lectum C || 21 in] de U |
sed aut *pr* WUCG' sed ut 'W' : 28 et *om.* CAR' V || 29 idem W

721. VIVENTIS hunc dixit ingentem usum militis, si W'CG' loco potest viventis occidi.

FERIERE LOCO fungere.

723. EXCIPIT H. I. miseratio de duabus facta rebus, de aetate et de genere, quia et iuvenis et nobilis. 5

724. QUA IAM NON MEDIUS plus ergo quam medius.

DESCENDIT legitur et discedit. W'CP

727. ILLE IUVENTE id est si iuvenis tunc fuisset. W'CG

730. EXEMPLUM N. M. militis. WCV

734. DISTENTIS patefactis. W'CG'

747. ET ADHUC POTES ESSE SUPERSTES si ego me, ante-11 quam moriaris, occidam.

748. MISSI legitur et mersi. WCR'

751. MORTI N. C. U. quia se post vulnera praecipitavit W'CG' in fluctus. 15

752. INCLINANT IAM FATA D. Pompei, ut vinceretur, Caesaris, ut superaret.

755. VICTORES VEXERE SUOS id est Romanos.

4—5. 6.

1 visum G || 2 viventj socij U || 5 nobilis fuit UV ||
 6 Qui WC | ergo om. U | medius descendit G ||
 7 et descendit C || 9 militis V om. WC || 10 tispatefac-
 tis C || 13 Misi C | <mersi> legitur et missi UG'
 EXPLICIT LIB. III. INCIPIT LIBER IIII C EXPLICIT LIBER
 TERTIUS INCIPIT ARGUMENTV LIBRI . IIII . E

LIBER IV.

CG'EV PERIOCHA LIBRI QUARTI HAEC EST: pugnam inter Caesarem
 et Petreium atque Atranium circa Ilerdam et inundatione
 ac fame vexatum exercitum Caesaris, prohibitosque Pom-
 5 peianae partis duces petere bellicosas gentes ab equitatu
 Caesaris et interclusis fluminibus ac fontibus postquam
 non dabant hostes pugnandi copiam, ad deditionem siti
 compulsos inpetrasse veniam, quamvis ipsi velut in pace
 permixtos intra castra exercitui ipsorum Caesarianos occi-
 10 dissent, captam a Pompeianis in litore Illyrico de exer-
 citu Caesaris, quae sub Antonio erat cohortem, sed fur-
 tim traicientem ratem et hortatu exemploque Vultei
 praefecti mutuis ad internecionem concursisse vulneribus;
 descriptionem victi ab Hercule Antei et victum [quoque]
 15 a Curione in Africa Varum, deinde a Iuba per insidias
 Curionem superatum.

W'CG' 1. AT PROCUL EXTREMIS TERRARUM CAESAR IN ORIS
 20 Hispaniae scilicet finibus.

2. NON MULTA C. N. ipsum scilicet Martem.

3. SED FATI DUCIBUS M. D. id est ut, si vicisset in
 Hispania Caesar, et Pompeium ipse superaret in civili
 bello.

25 4. IURE PARI aequali potestate.

---

3 *alt. et om.* WC || 4 *hac* W || 5 *at* C || 6 *in clusi* C |
 fontibus U pontibus W'CG'EV || 7 *dabat* C || 8 *ti e a*
mam quāvis C || 9 *promixtos* C | exercitus G' exercitu C
 exercituipsorum E || 10 *captam . . .* 11 *Caesaris om.* C || 11 *qui*
 EUV | erant W' C | cohortes E || 12 *exemplo hortatu-*
que U || 13 *concurrisse ad interfectionem UV concurrisse ad*
inter Necionem E || 14 *discriptionem WC* | *quoque om.*
 CG' || 15 *per insidias*] *insidiis G'* | *aiulia E₂* || 19 *Ad C* ||
 23 *ipse om. UV* | *superet C superet & W* | *in om. W'*

5. AC PETREIUS ERAT hi a Pompeio in Hispania relictī fuerunt, qui praecessent.

CONCORDIA duorum scilicet ducum.

7. PERVIGIL id est paret tutela pervigilans.

WC

ALTERNO modo Afranii, nunc Petrei.

W'CG'

8. HIS Petreio et Afranio.

W'CG'

ERAT INPIGER A. 'Astur' unum pro gente posuit.⁷
Nam hi quos dicit, Hispani sunt.

9. VETTONESQUE L. 'leves' qui equis vehi periti sunt.

10. MISCENTES NOMEN H. Celtae, gens Galliae mixta¹⁰
Hiberis, qui sunt Hispaniae, unde Celtiberia [mixtum
vel] iunctum nomen accepit.

13. SURGIT ILERDA nomen est oppidi.

CG'

PLACIDIS P. U. ipsam Ilerdam.

CAB'V

15. SAXEUS INGENTI QUEM P. A. ARCU arcu[m] hic pro¹⁵
fornice posuit, quod est notandum; nam Cicero ait 'videt¹⁶
ad ipsum fornicem Fabianum'. 'Arcum' autem nemo
posuit nisi sagittarum aut Iris.

16. HIBERNAS P. AQUAS hunc enim pontem Sicoris¹⁶
supergreditur, cum per hiemem fluviū inundarit.

20

18. CASTRA L. 'levat', quia in colle ponuntur.

WCG'

DIRIMIT separat.

W'CG'

20. VIX OCULO PRENDENTE M. ut prope amplius sit
quam possumus intueri.

24

15—18.

1 hi videlicet erant a pompeio relictī in hispania U ||
3 scilicet ducum om. U || 4 per virg C || 5 afranio et pe-
treio G' | nunc] modo UEAR'V non C || 7 astyr WC | po-
suit om. WC || 8 hispania WC || 9 Vectones WC || 10 celta
WG' | ēgens W | gens est G' || 11 hiberis unde celti-
beri nomen acceperunt U | Hispaniae] in hispania G' | unde
om. WC | celtibera W celubera C | mixtum vel exh. G' ||
16 Cicero] in Verr. act. pr. 7, 19 || 17 fornacem C | fauianum
CG' | autem] alit G' || 18 possit G' | aut Iris] audiri G' ||
19 superi ssc. sicoris ab alt. manu C || 20 fluctus GR' ||
inundaret U || 21 lebat C | qua C | incolle C incole W ||
quam incolae (in colae P) pompeianae partis G' || 24 possumus G

21. CINGA RAPAX Cinga dictus a cingendo, quod hos circuit campos. Is autem non perseverat usque ad Oceanum, sed in Hiberum flumen cadit.

VETITUS ergo est ab Hiberno flumine, qui eum excipit,
5 aquis suis Oceanum inpellere et incitare.

22. OCEANI ordo: suo cursu Oceani fluctus et litora vetitus pepulisse.

WC Tuo legitur et suo.

WCG' 21. CINGA fluvii nomen Hispaniae.

10 22. PEPULISSE inpulisse.

W'CG' 23. QUI PRAESTAT TERRIS 'nomen' bis accipimus, id est Hiberus tibi nomen aufert, qui terris nomen praestat; ab hoc enim Hispania Hiberia<e> nomen accepit.

WCE 24. CESSAVIT MARTE id est a Marte.

W'CG' 28. DONAVERE DIEM UNUM [diem], quo a caede cessatum est.

16 29. CIRCUMDEDIT A. F. castra sua circumdedit vallo.

30. DUM PRIMAE PRAESTANT A. Caesar noctis exordio primam aciem hostibus opposuit, quae resisteret. Ipse autem PROPE OBDUXIT, id est ut expediret ambitum ipsius fossae,
20 dispositis manipulis, ut starent supra aggerem fossae, paene castra contextit.

WCG' 31. OBDUXIT CASTRA MANIPLIS a Romulo coepit hoc signum, ut faeni manipulus praeferretur, unde et manipulares dicuntur, quod est militiae genus.

W'CG' 33. QUI MEDIUS TUTAM CASTRIS DIRIMEBAT quia separabat
26 bat a Caesaris castris et tutam esse faciebat.

6—7.

2 perfuerat C || 4 ad WC || 5 suis ne possit oceanum implere U | implere WG' || 7 pepulisset W pōpulisse C compulisse G^{pr} || 8 <suo> vel tuo U || 13 hibera hispania G | nominatur U || 14 a exh. EAR' om. WC || 15 diem om. W' C | quo a | quod G' qua C || 17 PRAESTANT] per. P p. G || 18 Ipse . . . 21 contextit] ne hostes viderent ambitum fossae quam extruxerat sicque aciem praeponendo hostem fefellit U || 19 ambitu C āpitu W || 20 disposuit manipulos G' || 23 femina W || 24 est om. C || 26 tutam bis exh. WC | separabat illam U

34. HUNC HOSTEM id est Pompeianos. WCG'
 TERRORQUE PUDORQUE 'terror', ne periclitarentur, si W'CG'
 Caesar occuparet hunc collem, 'pudor', ne erubescerent,
 si amitterent locum. 4
36. HIS VIRTUS Caesaris militibus. WCG'
 AT ILLIS Pompeianis militibus. W'CG'
43. CAEDUNT ENSE VIAM subauditur 'nulli telum vibrare
 vacabat'.
44. AGMINA DUX id est Caesar.
45. MUNITUMQUE LATUS quod clipeo tegebatur. 10
 LATUS id est suorum. W'CG'
46. SIC PEDES id est Caesaris milites. W'CG'
 EX FACILI sine labore.
- URGENTE RECEPTUS subauditur 'est'.
47. IRRITUS ET VICTOR id est Pompeianus miles inritus 15
 pependit, postquam receptus est Caesaris pedes.
51. CONSTRICTO sicco scilicet.
52. UREBANT M. NIVES 'montana', quae sunt in monti-
 bus loca.
53. NON DURATURAE C. S. P. pruinae de sereno caelo WCG'
 fiunt, nubes de pluvia. 'Non duraturas' dixit, quia mox 21
 solvuntur sole conspecto.
54. MERGENTI id est quae in occidente est; dicta autem
 Hispania <est>, quae illic sita est.
56. SED POSTQUAM VERNUS ordo: portitor vernus, id 25
 est qui vere cum sole est.

7—8. 10. 14. 17.

5 cesarianis U || 6 AT C | militibus om. U || 8 vocabat
 C || 10 clipeis U || 13 ET W || 14 unguente C || 15 mili-
 tes W || 16 pependit om. UV || 17 scilicet om. U || 18 mon-
 tana om. UG' | quae . . . 19 loca] loca in montibus sita U ||
 20 c. s.] os WC om. cett. | nil nisi quia mox solvuntur exh.
 U || 21 de om. WC || 22 conspectu Wpr || 23 dicta CG'
 dictam W' dixit AR' || 24 hispaniam W'C || 25 potior G' ||
 26 cum] qui C

W'CG' 56. VERNUS CALIDUM TITANA R. postquam coepit sol in arietis signo esse. Dicit autem Idus Martias, quando initium est veris, tunc sol de piscibus transit in arietem.

57. DELAPSAE PORTITOR H. 'portitor' vector. Helle enim ariete devehebatur, unde in mare delapsa <est, quod ab ea> Hellespontiacum dicitur fretum. Vecta est autem cum Frixo fratre.

58. ATQUE ITERUM duo enim sunt aequinoctia, librae et arietis; hic illud dicit, quod est octavo Kal. Apriles.

10 59. TEMPORIBUS V. D. id est noctis spatium transierunt. TUNC SOLE RELICTO quia cum sole oritur, id est de eo signo, in quo sol fuerit.

WCG' 60. DUBITANDA ut Virgilius 'aut videt aut vidisse putat per nubila lunam'.

15 62. ILLE SUO id est eurus.

W'CG' INVENIT IN AXE id est in oriente.

63. TORSIT IN OCCIDUUM in occidentem ac per hoc in Hispaniam.

NABATE regio Orientis, unde eurus nascitur.

20 66. FUSCATOR EOI corus enim ab occidente flat et nubes inpellit in orientem.

67. DEFENDERAT INDOS id est protexerat a solis ardore. INDOS subauditur 'torsit in occiduum'.

68. INCENDERE DIEM id est ut sol ardentior nasceretur.

W'CE ORIENTE R. ab oriente.

W'CG' 69. NEC MEDIO POTUERE GRAVES I. M. ubi meridiana pars mundi est.

13—14. 22.

1 VERNVS] Vector hel(les) WC || 2 martij U | qm C || 3 in arietem transit W || 4 portitor vector om. P | vectitor G || 5 cum ariete G' | devehebatur cum frixo fratre unde U | dilapsa W'CP | est et ab ea add. Oud. || 6 Vecta . . . 7 fratre om. U || 8 enim om. U | sunt om. G' || 9 octavum P VIII UG | K† codd. || 12 signa inque C || 13 Virgilius] Aen. VI 454 | perutat per rubila C || 14 pro P || 17 ac per hoc om. U || 19 regio est nabathe U || 20 corus Wpr thronus C || 21 pellit UV || 22 defend. G' || 23 indo W inde C || 25 oriente om. UE

70. ARCTOS septentrio.

71. ET NOTUS id est oriens.

WCG'

CALPEN [Calpen] mons [est] Hispaniae; adeo nec oriens W'CG'
nec septentrio nec meridies habebat imbres, sed solus
occidens.

5

72. ZEPHYRI FINES id est tenent.

ET SUMMUS OLYMPI post Calpen enim Oceanus est,
quo quasi orbis limite cuncta cohibentur. Hoc ergo dicit:
postquam venerunt ad Calpen nubes, ubi et venti habent
finem, et Olympi cardo non fuit, quo nubes longius
tenderentur.

73. TRANSCURRERE id est nubes.

74. CONGESTUM ipsam congeriem et involutionem 'con-
gestum' dixit.

77. NEC SERVANT nec tenent.

15

79. HINC dehinc.

81. OCEANUMQUE BIBIT ut Virgilius 'et bibit ingens ar-
cus'; de Oceano enim dicitur bibere.

82. ET CAELO id est de caelo fusum aequor reddidit,
quod ante biberat.

20

83. PYRENE mons in Hispania.

WCG'

84. FLUXERE NIVES et aqua enim et sole solvuntur. W'CG'

86. OMNIS legitur et amnis.

WC

87. A RIPIS ACCEPIT inundatae enim terrae dabant W'CG'
fluminibus undas; sic fiebat, ut acciperent a ripis undas
<alvei>, qui ripis dare consueverant.

89. ALTO RESTAGNANT F. supergressa est enim unda
fossas castrorum, quas fecerat Caesar.

3 (mons Hispaniae). 17—18 (arcus).

3 Calpen om. UG' | est om. W'C | oriens nec om.
G' || 4 occidens solus CG' || 9 ubi . . . 10 cardo om. G'
9 habet C | et om. C || 10 quod C || 11 tenderetur C
17 Virgilius] ge. I 380. 381 || 18 doceano W deo oceano C
19 ET] De W | aequori U || 20 quod] aequor quod G'
22 nives enim in aquam sole U || 23 <amnis> vel omnis U
25 sic . . . undas om. G' | fiebant W || 28 fossa W

92. FALLITUR OCCULTIS ut, quo debeat redire, non norit.

95. TOTO CENSU omni patrimonio 'non prodigus emit', qui prodigus non esset.

5 97. PROLATO IEIUNUS id est qui paratus sit esse ieiunus.

99. CONDIDIT UNA PALUS tota enim Hispania palus erat facta, quae flumina contegebat.

W'C 100. ABSORPSIT notandum absorpsit, cum absorbui
10 declinetur.

WCG' 101. ATQUE IPSAS id est feras.

102. AQUAS legitur et equos.

W'CG' Et REPPULIT AESTUS cum solitus esset Oceanus ultra
ripas suas exire, repulsus est de aquis terram influentibus.

15 104. RERUM D. M. ut Virgilius 'et rebus nox abstulit
atra colorem'.

105. IUNCTAEQUE TENEBRAE continuae, id est rerum discrimina miscent.

107. NON SIDERA CAELO aut in caelo aut ipsius caeli.

20 109. TEMPERAT IGNES quia media corusco semper sole
rubit. Istae extremae glaciales, quas intra se habent,
temperant, dum ipsae dant frigus, media calorem.

112. ET TU PERPETUIS o Iuppiter, id est summe parens
mundi. Petit a singulis poeta, quod in eorum est po-
25 testate.

9—10. 15—16.

1 quo (quod G) debet ire G' || 4 non om. P || 5 sit] est G' || 8 fulmina P || 9 obsorsit cum sorbui C | Absorbui et absorpsi facit praeteritum PAR'V || 12 equas WC om. G' | <equas> vel aquas EA || 13 sit UV || 14 repulsus est exh. R' om. W'CG' | ab AR' | terram UA terra WCG'V terrae R' || 15 Virgilius] Aen. VI 272 | et om. U || 17 id . . . 18 miscent om. U || 20 qui W'C | semper c(h)orusco UAR' || 21 Due extreme glaciales dant frigus^d temperandū zonas^a q's iuxta se habent media calorē dat U || 22 temperant· dum AR'V temperandum WCG' || 24 Petit singulos G' | est om. G'

113. TU REMEARE VETES o Neptune. WCG'
115. SED PELAGI R. A. ut his occurrat mare, et dum W'CG' in se ingredi prohibet, terras eos faciat inundare.
116. LAXET ITER FLUVIIS id est omnis ripa solvatur.
117. OBLIQUENT ne vias suas habeant, sed contorto s meatu in se invicem cadant et paludem unam commixti faciant.
118. RIPHEAS HIC SOLVE N. Scythicas, ut Virgilius WCG' 'mundus ut ad Scithiam Ripheasque arduus arces'. 9
119. UBIQUE etiam de altera parte terrarum. W'CG'
120. BELLIS CIVILIBUS ostendit, cur illud optaverit.
121. FORTUNA VIRI id est Caesaris. W'CPE
122. PLENA REDIT id est felicitate plenissima. W'CG'
- SOLITOQUE M. id est amplius quam solebant.
123. ET VENIAM MERUERE DEI diis veniam dare est: 15 ea, quae dii iusserint, patienter ferre, ut ipse supra <II 92. 93> ait 'pariterque iacentes ignovere deis'; sic Virgilius 'nec divum parcimus ulli'. Potest tamen hic accipi 'veniam meruere': dum modo amplius solito dii favent, meruerunt veniam eius facti, quod contra Caesarem 20 fecerunt.
124. PAR PHOEBUS AQUIS ante enim inpar, cum siccare non poterat.
- IN VELLERA NUBES ut Virgilius 'tenuia nec lanae per caelum vellera ferri'. 25
126. AB ASTRIS in astris enim locus flammae est.

15—18 (ulli). 20 (meruerunt)—21.

1 nepture *pr C* || 3 gredere *G'* | prohibent *G* || 4 fluvius *WC* || 6 et . . . 7 faciant *om. UG'V* || 6 commixta *C* || 8 solvens *WC om. G'* | scythias *W schitias C* | Virgilius] *ge. I 240* || 11 optaverint *G'* || 14 solebat *W'C* || 16 eā q; *P* | iusserunt *G'AR'V* || 17 diis *U pr P* | sicut *UG'V* || 18 Virgilius] *Aen. X 880* | potes *W* || 19 solito amplius *G'* | veniam meruerunt *G'* | miuerunt *C* || 23 non *om. W* | potuit *UV* || 24 Virgilius] *ge. I 397* | tenuia] nec tenuia *P* | nec lanae *om. W'* || 25 peregrum *C* | ferra *pr C* || 26 austris *C* | flamma *ee W* | est *om. U*

129. VISOQUE DIE ut supra <53> 'non duraturae conspecto sole pruinae'.

VALLES subaudimus 'incipiunt'.

WCG' 130. UTQUE et ut primum habuit.

W'CG' 132. INDUCTA IUVENCO tauri tergo tecta.

WCG' 134. SIC VENETUS s. P. Venetia regio in Gallia Cisalpina trans Padum, quae nunc Italia censetur.

W'CG' 136. CONSERITUR BIBULA 'papirum bibulam' declinavit genere feminino.

¹⁰ MEMPHITIS Alexandriae.

WCB'V 138. FEROCIS minacis.

W'CG' 140. MEDIOS P. D. I. A. ut pons a mediis agris inciperet, ne iter deesset, si iterum fluvius inundaret

WCG' 142. SPARGITUR ipse Sicoris spargitur.

W'CG' IN SULCOS fossas dicit factas, in quas fluvii impetus
16 verteretur.

WC SICCO legitur et scisso.

WCP GURGITE RIVIS id est per rivos.

W'CG' 143. DAT POENAS M. A. id est detrimenta perpetitur sui
20 gurgitis in sulcos divisus, quia nuper aquis ingentibus aestuavit.

WCG' 144. CAESARIS IRE VIDET fatis Caesaris, id est quae Caesari favent.

W'CG' 146. INDOMITOS barbaros dicit, qui sunt in Hispania
25 ultra Oceanum.

3. 9 (genere feminino).

1 diei W || 4 et om. WC | ut] in C || 5 tergo tecta
G' || 6 K Cisalpina C || 7 excensetur C || 9 gen feminini
U || 11 feracissima natis W || 12 pons om. W' || 15 qui-

est C₂

bus G'AR' | sulcos quianup aquis ingentibus ē uiuit imperet
rerteretur K sicco C || 16 vertetur G' || 17 <scisso> legitur
et sicco G' | scisco C || 19 patitur G'AR'V || 20 divisus
(divisi G') in sulcos CG' | qui W' || 22 quia G' || 24 dicit
... 25 Oceanum om. U

152. QUOD FUGIENS TIMUISSET ITER qui non nataret armatus, nec si bella fugerentur.

154. RESTITUUNT ARTUS ut incalescant, currere iubentur a Caesare.

DONEC DECRESCERET U. accessu enim solis omnium rerum umbra contrahitur.

156. PUGNAEQUE TENENTUR ipsi equites, qui per agmen incedunt.

157. ATTOLLUNT CAMPO G. I. S. R. τοπογραφία. WCG'

158. VALLE CAVA MEDIA in ipsa media. 10

159. TUTAE QUOS INTER id est colles.

162. INQUE FERAS GENTES id est videt Caesar, quod W'CG si angustias istas Pompeiani milites occupassent, Mars emitteretur in terrarum devia et in feras gentes, id est ad barbaros, ad quos si pervenisset hostis superari non 15 posset a Caesare.

166. EXCIPIANT RECTO hoc ita fieri potest, si fugientibus Pompeianis Caesaris miles occurrat.

169. POSTQUAM SPATIO LANGUENTIA N. id est quae non languescerent propinqua cernendo. 20

170. MUTUA ut viderentur pariter et viderent. W'CAR'

173. ORA METU id est dum timent duces. W'CG'

176. TENDERE PALMAS id est audent. WCG'

177. VOCAT ILLE PROPINQUUM ἀπὸ κοινού 'nomen' accipimus. 25

182. QUE POTUIT F. T. ut suos invicem trucidarent. W'CG

QUID PECTORA PULSAS verba poetae milites increpantis.

19—20. 23. 24.

1 quia G' || 2 sic G' | fugerent C fugeret G'AR'V ||
 8 currunt G || 9 παω pospa φία W g. i. f. p. x. cc. pos.
 πα·cp.ia C || 10 valde C | cave prWprC | nil nisi in
 exh. UEV | media tuta est G' || 13 istas om. W' || 15 et
 hostis W || 16 possit P | non posset superari G'AR'V ||
 17 hoc om. G | et si C || 18 milites occurrant P | milites
 caesaris occurrant GAR'V || 22 tum G' || 24 αποκοῦ νοῦ W
 αἰτο·κοῦνοῦ·C αποκῦνοῦ P αποxeny G || 26 uti uos W'C

- WCG' 183. TIME[N]s legitur et gemis.
- W'CG' 185. QUEM TU FACIS IPSE TIMENDUM id est Pompeium, a quo si recedat exercitus, non timebit; item in altera parte sic de Caesare accipitur.
- 5 187. CIVILIS ERINYS quae et civilia bella commovit.
188. ET CAESAR GENERUM 'privatum' et generum subaudimus. Nam hoc vult poeta, ut ab utroque recedat exercitus.
192. VENTURI DISCRIMEN HABENT de eo, quod venturum est; nam se iam non poterunt ignoratione defendere, cum modo agnoverint, quos sunt perempturi.
- WCG' 194. PRO NUMINE ordo: pro fata.
- SINISTRO contrario.
- WC 199. LUXERE TORI legitur et duxere chori.
- W'CG' GRAMINEI in gramine constituti, ut Virgilius 'aras gramineas', factas scilicet de gramine.
200. EXTRAHIT ducit, ut si diceret 'protrahit'.
- W'C 204. EST MISERIS RENOVATA F. amicitiae scilicet et pristinae caritatis.
- W CG' 205. CREVIT AMORE NEFAS cum eum, quem amasset, occideret.
207. FAMULAS DEXTRAS hoc est: servos omnes armat in proelium.
- WCG 208. INERMIS hostes inermis.
- WC 211. DEXTRAS legitur et voces.

18—19. 20—21.

1 gemens C | <gemis> vel times U || 2 timentem C ||
 3 si om. U | non timebit *post* accipitur (accipiat U) *ponit* U ||
 5 qua C quia G' | commovet G' || 6 Caesar g. p. (g. *sscr* p G) et gener subaudimus G' || 7 poeta om. G' || 9 non habent C || 10 nam . . . 11 perempturi om. G' || 14 Duxeret ori C | dux eretori C | <luxere foci> At duxere thori vel chori U <duxere> luxere P || 15 ut . . . 16 gramine om. U A R' V || 15 Virgilius] Aen. XII 118. 119 || 18 Et C | REVOCATAS C || 22 omnis C || 24 inerepus C | hostes inertes G || 25 Dexteras W

212. INMEMOR O PATRIAE facit enim fortiores esse me-W'CG' moria affectuum suorum, ut Virgilius 'nunc coniugis esto quisque suae tectique memor'.

213. HOC CAUSAE id est tuae. W'CGE

PRAESTARE SENATUS A. quia senatum defendis in libertatem; W'CG' verbum iuris, ut Terentius 'nam ego hanc liberali adsero causa manu'. Bene autem senatus adsertorem militem dicit, quia et senatus in parte Pompei est et maior invidia est, si dicat eos copia[e] ordinem decepisse.

215. UT VINCARE P. qui enim vincitur, non se dedit, 10 sed liber occumbit, quae in bello secunda fortuna est.

UT VINCARE P. subauditur 'causae praestare'.

INCERTAQUE FATA adhuc dubia, dum nemo superarit.

218. DISCRIMINE periculo. W'CAR'

219. EXORANDUS rogat enim, quisquis se dedit. W'CG' 'Exorandus' autem invidiosius dixit, id est tamdiu, 16 quamdiu concedat, orandus.

DUCIBUS QUOQUE VITA PETITA EST 'ducibus' id est nobis, 'petita est' id est a Caesare. Hoc per ironiam dicit milites egisse. 20

222. TRAHIMUR SUB NOMINE P. pacem ideo accepisse videmur, ut et peiora patiamur nec repugnare possimus pace iam facta.

223. FUGIENTE M. id est interiora terrarum. 24

225. NON SONIPES IN B. F. id est iret. W'CGE

226. PELAGO SPARSURA C. scilicet classis. WCG'

1 esse fortiores W | esse om. U || 2 effectuum C | ut . . .
memor om. UA | Virgilius] *Aen.* X 280. 281 || 5 quia et
in libertatem om. W'C || 6 Terentius] *Adelph.* II 1, 40 |
ego liberali illam adsero *Terent.* | adsero om. P || 7 causam
W'P | Causa ÷ munē C | adsertorem . . . 8 senatus om.
G' || 9 ordinem copiae W' | copia a *Oud. Weber* || 10 P.]
potes WC om. U || 13 dum nemo superarit om. U || 16 enim
U | invidia suis G' | adest G' || 17 concedit C | orando
G' || 19 id est om. UG' || 21 subnone p. C | videtur G']
dicit unde virum W' unde virum C | 22 ut et | ut P om.
G | possumus WC | iam possumus UV || 24 i. n̄ in i teriora
U || 26 et classis C

W'CG' 227. SI BENE LIBERTAS UMQUAM P. P. D. ergo non detur pro pace libertas. Nam qui accipit pacem, accipit servitutem. Hoc ergo dicit: non bene datur a nobis nostra libertas, ut pacem possimus accipere, et ideo dimican-
5 dum est.

231. ET VENIAM SPERARE LICET ut vobis victor ignoscat, quia causa aequissima dimicatis; illi autem ideo pertinacius pugnant, quia secuti pessimam causam victi veniam non merentur.

10 229. SACRAMENTA TENENT sensus hic est: hostes nostri, quamvis malam causam habeant, tamen in fide eadem perseverant, vos contra, qui causam meliorem habetis, a proposito recessistis ea scilicet spe, quod tam iustam causam habetis, ut qui eam secuti estis, victis vobis
15 possit ignosci.

234. SOLLICITAS REGES scilicet ad auxilia destinanda.

CUM FORSAN F. N. bene, ut maiorem faciat indignationis invidiam, et se iungit ad crimen, ut Virgilius 'dominis parere superbis cogemur, qui nunc lenti consedimus
20 arvis', quomodo et ipse lentus est, qui bella persuadet.

235. IAM TIBI SIT P. S. a Caesare, cui se milites dederunt.

W'CG' 236. SCELERUM AMOREM coeperat enim esse pietas.

WCG' 242. VIX ABSTINET IRA MAGISTRO aut se abstinet aut abstinetur, ut Virgilius 'insinuat pavor'.

W'CG' 243. ET QUAE F. DEORUM ordo hic est: et fecit monstra
25 fides, quae tulisset fortuna [in] caeca bellorum nocte

25 — 26.

2 panem C || 3 datura nobis G' || 6 nobis W' C || 9 mererentur P || 11 causam malam G' | eandem P || 12 perseverat C | meliorem causam G' || 13 tum W' || 14 habeatis C || 16 ad om. U | destinanda C || 17 conforsa f. m. C | facit W || 18 et om. G' A R' V | ut . . . 20 persuadet om. U | Virgilius] Aen. XII 237. 238 | et dominis G' || 19 cogimur W || 20 laetus G' || 21 se om. G' | dederint P || 22 pietas esse G || 23 VIX] iusta C | ora C | ut se G' || 24 Virgilius] Aen. II 229 || 26 fides om. G' | in om. W' C

invidia deorum, id est ea quae fortuna attulisset incerto excitata bello invidia deorum. Nam sic deputaretur quicquid esset admissum, si se uterque non agnovisset exercitus. Modo iam monstra sunt, quae secuntur, quia se milites recognoscunt iterum pugnaturi. 5

244. NOCTE 'noctem' dixit dubium exitum fato bellorum. TULISSET fecisset.

245. FECIT MONSTRA FIDES 'fidem' dixit repetitam ab exercitu caritatem.

248. IUSTI GLADIUS D. A. H. definivit, quid sit gladius 10
in manibus eorum: iusti dissuasor, id est qui non patia-
tur eos servare iustitiam.

250. CONFIRMANT ICTU ut ideo in multos ira saeviret, quia iam vel unus videbatur occisus, quod aequae fuerat criminosum. 15

252. AC VELUT O. et quasi pereat scelus, id est tamquam minus scelus sit, si nefas, quod admiserunt, celent.

253. IN FACIEM POSUERE DIEM vel ducum, id est suorum, ut videantur a ducibus.

255. AGNOSCIS SUPEROS id est agnoscis tuos esse fautores. 20

256. EMATHIS in campis Philippis, id est in Mace-wca donia.

NEC FOCIDOS UNDIS in Gallia Massilienses, quos nuper wca' vicit Brutus navali proelio.

257. MASSILIAE subauditur 'maior tibi fortuna fuit'. 25

10—12. 13—14 (occisus).

1 invidiam W' C | id est . . . 2 deorum ponit v. 263 post occupat W om. U | ea om. G' | attulisset V] abstulisset W tulisset G' || 2 excitata . . . invidia G'] excita /// (macula quae duas litt. haus.) belli invidiam C exitu belli invidiam W || disputaretur W' C || 4 sequuntur WG || 5 si C | pugna- tur G' pugnare (?) U || 6 dicit G | dubia inexitus fata WO dubia fata in exitus U || 7 fecisset om. G' || 10 diffinivit UG' || 13 ut] ud C u. d. W || 18 IN . . . est om. G' | IN . . . du- cum om. U | vel ducum om. C || 19 ut om. WC | videatur G || 20 tuos] tibi G' AR' deos W om. UV || 21 id est philippis in macedonia G' || 23 facidos C

W'CG' 257. PHARIO NEC TANTUM E. A. G. in Aegypto. Hoc autem modo iam comparat, quod post futurum est.

258. CIVILIS CRIMINE BELLI quod priores Pompeiani foedera resciderunt.

WCG' 259. POLLUTA NEFANDA ordo: polluta agmina nefanda
6 caede.

260. AGMINA CAEDE DUCES 'duces' scilicet partis Pompeianae, Afranius et Petreius.

COMMITTERE credere.

W'CG' 262. EQVES OBVIUS obviam his venerunt equites Caesaris, ut ad Ilerdam pervenire non possent, et hos in colle obsidere coeperunt.

263. ABSTULIT dum ipse occupat, illis abstulit.

265. CAESAR AVET avide cupit, ut saepe Lucretius
15 ponit.

NE<C> CASTRA PATI Pompeiana scilicet.

CONTINGERE RIPAS utrumque convenit ad intellectum, quod amphibolon posuit, sive ne ripae castra, sive ne castra ripas contingant.

20 266. BRACHIA FONTES castrorum scilicet ambitus, ne quos includeret fontes.

268. NON UTILE CLAUSIS exponit, quae sit ira praeceps.

270. DAMNARE FUGAM acute dictum; ille enim fugam damnare non debet, qui spem habet, sed isti, quia et
25 desperabant et equos occidebant, ideo spe posita damnare dicti sunt fugam.

13.

1 egyptio U | autem] siquidem G' || 2 iam om. UAR'V | comparat priores Pompeiani crimine belli quod futurum est civilis foedera resciderunt G' || 7 lemma om. W || 11 incole W' in cole C cf. III 18 || 12 opsidere C || 14 hab. hab decupit C
avet avide cupit hab^{vel q} | hab; decupit W || 18 ripas G ripas W'CP | ne om. W'G || 19 ripas castra WC || 20 videlicet UV | ne] id est ne G' || 21 includerent UV || 22 utilit lausos W | causis C | quid UAA | praeceps Aa praesens W'CG' || 23 illi eum U || 25 et quos C | posita fugam dam(p)nabant UV

271. DECURRERE PASSU passus dicitur spatium, quod inter pedes est ambulantis, ut Virgilius 'sequiturque patrem non passibus aequis'.

274. SUBTRAHE incruentam vult tenere victoriam.

NON ULLO CONSTET MIHI SANGUINE BELLUM sive illorum seu nostro; illi enim, qui morituri venerant, * * * aliquos trucidare.

275. HAUT GRATIS id est non gratuito; aliquid enim et ipse facturus est.

277. IAM DAMNO PERITURA M. quia cum ipsa desideret mori, non sibi, sed Caesari moritur, quippe victoris est; sive quia, dum libens moritur, aliquos occisura est milites Caesaris.

278. SANGUINE FUSO id est suo.

279. DESERAT HIC FERVOR M. hostium scilicet. 15

281. LANGUESCERE BELLO subauditur 'est'.

283. MISCENDI legitur et miscendae, Martis et mortis. W'c

285. SAUCIA MAIORES A. haec metaphora a gladiatori-w'cg' bus translata est, a quibus dicitur 'longe a saucio'.

288. ADDUXERE CUTEM dum spiritus perseverat; nam post mortem ad ossa cutis haeret et trahitur. 20

CONSCIUS ENSIS qui sentiat vulnerasse.

289. TENUITQUE MANUS eius scilicet, quem vulneravit, manus tenet, donec ira torpescat.

296. MONTIS AD INRIGUI qui inrigari possit. 25

1—3. 18—19. 20 (nam)—21 (haeret).

2 ut . . . 3 aequis om. UAR' || 2 Virgilius] Aen. II 724 ||
4 cruentam G'A | habere U || 5 ULLO (CG') nullo W om. U ||
6 seu nostro seu illorum qui U | * * *] fort. parati erant ||
7 trucidarent G'AR' || 8 aut C || 11 sed Caesari W' || 15 fer-
borum C || 17 miscendi C | Legitur et miscendi martis et
miscendae mortis G' || 18 A.] h. G' || 19 longe a om. G' ||
21 cutis ad ossa CG' | adhaeret U || 24 donet C || 25 mon-
tes inadrigui C

296. FASTIGIA CAMPI fastigia et de fundo dicimus et de culminis summitate, ut Virgilius de culmine 'summa ad fastigia vento volvitur', de fundo 'forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras'.

W'CG' 298. MERSEAT ASSIRII regio, in qua sunt metalla.
 6 Bene autem 'pallidum' dixit, hoc enim colore sunt, qui metalla exercent.

W'CG' 299. AUT TECTIS <S.> C. A. ut adhuc amplius foderent
 9 spe vicinae aquae.

W'CAR' 303. SUPER insuper.

W'CG' 306. QUAESITAE FECISTIS A. quia post sudorem siti maiore succensi sunt.

308. AUXILIUM FECERE F. ut minus sitirent, dum a
 14 cibis abstinent.

W'CAR' 312. MORIENSQUE R. bibit.

W'CG' 313. QUAS NOLLET VICTURUS AQUAS sensus hic est: moriturus siti eas aquas hausit, quas [alius] nollet haurire, etiam si esset inde victurus.

WC 309. MANUS UTRAQUE ordo: pinguis glebas utraque
 20 manus exprimit.

WCG' 318. PRESSERE MEDULLA id est eos destringunt.

W'CG' 319. FUGIENS QUOS B. H. aut Iubam dicit Maurum, qui cum fugeret Aethiopus, fontibus eorum venena commiscuit et sic eos peremit, aut Aquillium dicit ducem Romanorum, aut Eurylochum. Et hi enim venena hostium

10.

1 dicimus et de fundo UAR'V || 2 ut . . . 4 quaeras om. U ||
 2 Virgilius] Aen. II 758. 759 | fastigia ad G' || 3 et defenso C | forsitan] Verg. ge. II 288 || 5 Assirii G' assirici W assyria C | quae C || 6 pallium C₁ | colores C || 8 foderent C || 13 sentirent G || 17 hausit aquas UV | alius om. G'AR'V fortasse alias || 19 utraque manus pingues glebas exprimit AR' || 21 medulle C | distringunt G' || 22 b. h. G' b. d W h. d. C om. U | aut lucum G' | marium P || 23 confugeret CP | venena et C || 24 premit C | Aquillium Flor. II 20, 7] aquinium W aquinium aquinum C equinium U tarquinium G' | dicit om. G || 25 Eurylochum Usener] horsti locum codd. | Et om. G | hii P

miscuerunt fontibus, sed alter mortis, alter soporis.
Possumus autem barbarum hostem Romanum accipere;
nam praeter Graecos omnes barbari dicuntur.

323. ACONITA P. herba [est] venenis plena, ut Vir-
gilius 'nec miseros fallunt aconita legentes'. 5

PALAM ut etiam cum mixta viderint, bibant. W'CG'

324. NON DECEPTA BIBET id est beneficium se dicit
accipere, etiam si venena potaverit.

328. RESCISSOQUE NOCENT ardore sitis. WCG'E

329. NOCTURNUMQUE A. C. qui habet roris humorem. W'CG'

333. SUPER ARENTEM ut maior impatientiae causa sit, 11
quod habent flumina vicina sitientes.

334. QUA NUDI GARAMANTES 'nudos' posuit sive fortes, WCG'
ut Virgilius 'at Chalybes nudi ferrum', et ut Plautus in
Amphitrione 'quattuor nudos' propter solis ardorem. 15

337. IAM DOMITI C. D. Afranius et Petreius.

345. RAPIENDO D. L. ut me ipse trucidarem. W'CG'

347. DIGNUM DONANDA id est propter hoc solum rogo,
quia scio te dignum esse, qui praestes.

348. NON PARTIS STUDIIS A. purgatio. 20

350. INVENIT C. D. adeo non facit.

351. SERVATA FIDES subauditur 'est'.

SERVATA F. ne proditor videretur.

NIL FATA MORAMUR quae tibi scilicet favere festinant.

352. APERIMUS EOAS ut ad orientem liber accedas. W'CG

353. SECURUMQUE O. P. et patimur, ut nihil timeas, W'CG'
quod totum orbem post terga reliquisti, dum vis ire ad 27

17. 18—19. 20. 21. 25.

2 aut U || 4 est om. WC | veneni P | Virgilius] ge. II
152 || 6 etiam si W | cum mixta] commixta W'C nil nisi
commixta videant exh. U || 9 recisso W sitis ER'V]
sitientis G' sicientis U sicientes WC pr U || 10 quia W' |
habent G' | ros W' rasi C || 11 sint P || 14 Vir-
gilius] ge. I 58 || 18 rogo om. U || 20 partis istudiisa
C | est add. G' || 21 Non facit adeo U || 22 est ideo ser-
vata f. ne G' || 24 nihil famorum C || 25 ut] id est WCU ||
26 sedutrumq. C || 27 terra W

orientem. Semper enim a dorso veremur insidias. Bene autem posuit 'illius rei securum', ut Virgilius 'securus amorum germanae'.

355. LASSAEQUE M. subauditur 'tibi bella peregerunt'.

5 356. QUOD VINCAS IGNOSCE TUIS id est non ideo nobis ignosce, quia contra te pugnavimus — nam negat factum — sed ideo, quia fuimus, quos vinceret.

360. MISCERI DAMNATA DECET subtiliter vacationem petit dicens dignum se non esse, qui vincat.

10 DAMNATA id est arma.

PARTEMQUE TRIUMPHI subauditur 'nec enim decet'.

364. USUM BELLII POENAMQUE REMITTIT nec pro se postmodum pugnent; 'poenam remittit' dat veniam, quod 14 adversum se paulo ante pugnaverant.

WCG' 369. AERA N. P. id est multis non passus.

W'CG' 372. SIBI CEPIT AQUAS ipse morbus. Dicit autem sitim, quae talis erat, ut ipsa non satiaretur, cum viscera essent cuncta satiata.

374. CONTENTA PARATIS ordo: numquam contenta parvo 20 paratis, id est parvo emptis; nam 'emere' dicitur comparare.

376. AMBITIOSA FAMES famem dicit edendi cupiditatem.

ET LAUTAE PURAE, MUNDAE.

GLORIA MENSAE ubique subaudimus 'o' famas, 'o' 25 gloria.

WCG' 378. ET QUANTUM NATURA POTEST scilicet ad vivendum.

W'CG' NON ERIGIT A. id est relevat a languore.

4. 8—9. 11. 19—20 (emptis). 24—25. 27.

1 insidias . . . 2 securum' om. W' || 3. armorum G' ||
 4 gesserunt U || 8 miscere docet decent C || 10 dumnata C |
 armali C || 11 enim om. G' || 12 poenamq. requirere usum
 remittit ne C || 13 modo U || 14 adusum U | pugnaverat
 W'C || 16 SIBI] subito C ubi W | ipse morbus om. U |
 moribus W || 22 famem CG'] famen W om. U | ^{ēē}edendi
 W | edendi dicit U || 23 mundae om. UG' || 25 gloriosa G' ||
 26 POTEST] petat Luc. || 27 erigata id C | revelat W

380. GEMMAQUE legitur et murrave.

WCG'

NON AURO GEMMAQUE B. murra genus ligni, quod dat w'cg' odores, ut Virgilius 'murraque madentis'. Hic ergo 'murræ' poculi genus accipimus de hoc ligno facti, et quod dixit 'non murra, non auro', aureum poculum in-5 tellegimus.

387. TOLERASSE SITIM subaudimus 'o quantum paenituit'.

FRUSTRAQUE ROGASSE 'frustra rogasse' sive quia non inpetrauerunt, ideo frustra, sive quia eandem habent victi pacem quam habere cupiebant victores. 10

388. PROSPERA BELLA D. 'quantum paenitet' subaudimus. WCG'

390. UT NUMQUAM F. L. concedit illud, quod et ipsi w'cg' possint aliquando superari.

391. VINCENDUM TOTIENS quotiens iam vicerunt.

393. FELIX QUI POTUIT de illis dicit, qui cunctis 15 pugnantibus se dederunt et securi sunt, sed hoc per similitudinem dicit.

394. QUO IACEAT I. S. L. cum enim adhuc inpendet ruina mundi, incertum est, ubi iacebit unus quisque post casum. Sed hic accipimus dictum felicem eum esse, qui 20 ancipiti omnium statu iam scit, in quo loco eius fortuna consistat.

396. NATIQUE RUDES nuper nati.

ET SORDIDA TECTA id est suos recipiunt.

397. ET NON DEDUCTOS mos enim erat, ut cum ali-25 quis victor agros cepisset hostiles, in eas terras novos

2—5. 7. 8—10. 12—13. 25—pag. 140, 2.

1 murrave] mura W | <murraque> vel gemma U || 3 Virgilius] Aen. XII 100 | madentes W' || 4 de ob C | et] ut W' ut eo C || 5 intellegamus G || 8 frustra rogasse om. UG | sive] id est U || 9 inpetrauerunt WCP] — int UG | tandem P || 10 victi habent G || 11 subaudimus om. G' || 13 possit C possunt WG' | aliquando possunt G || 16 se dederunt] seder C || 18 Quod WC | pendet GAR' || 19 iaceat G' habebit U || 20 esse] ipse C || 21 accipiti W' | statum C | sit C || 25 DEDUCTOS (W)] di deductos C deductos G'

induceret colonos. Bene ergo hos deductos colonos esse non dixit, quia ad suas patrias revertuntur.

399. SOLLICITUS M. Q. A. E. <F.> positi enim extra bellum nulli de partibus favent, quia obnoxii sunt utrique.

5 400. AUCTOR id est Caesar.

DUX ILLE FUIT id est Pompeius.

402. NON EADEM B. T. F. P. O. ut Caesar ubique superaret.

WCG' 403. CONSTITIT IN PARTES id est adversum partes.

WCG 404. QUA ubi.

WCG' 405. IADER nomen fluminis.

W'CG' 406. CURICTUM gens Illyrica.

WCG' 407. QUOS ALIT id est Curictas.

W'CG' ADRIATICO T. C. P. insula iuxta Illyriam.

WCG' 408. EXTREMA et extremis.

15 ORA et oris.

W'CG' 409. CAUTUS AB INCURSU B. tutus atque munitus.

416. ET BASILUM unus de partibus Caesaris.

W'C 420. CUPAE et puppes.

W'CP SUSTENTANT UNDIQUE C. cupas in ordinem collocarunt
20 et superpositis materiis ratem stravere.

W'CG' 423. NEC GERIT E. ad quod telis esset occursus.

426. NEC APERTAS extrinsecus enim aliae cupae sunt,
quae summitatibus ad navem hinc inde religantur et in
24 occulto remiges sunt, qui inclusum mare verberant remis.

WCG' 427. TUNC FRETA SERVANTUR id est observantur.

WCGD DECLINIBUS et declivibus.

3. 5. 6. 11. 12. 19.

1 deduceret U | diductos WCG' || 4 nullis W' nulli
parti G'AR' | utrisque W' || 5 est auctor C || 7 superet U
separaret C || 8 Consistit C | i. contra U || 9 quia C ||
10 fluminis nomen G' || 11 illiricum G' || 12 curi(c)tus G' ||
13 illiricam G' || 14 et 15 et] vel G' || 16 et incursib; W' |
totus U || 17 basilium C | unus ducum de U || 18 Id est
cupae puppes U || 19 collocarter U collocaverunt C || 20 stature
C || 21 ad] id est G' || 23 navim UGV || 24 inoclusum U
interclusum G' | feriunt U

429. IAMQUE RELABENTI dum recedente unda harenae W'CG' nudantur.

431. ET GEMINAE C. rates aliae, unde ostenditur tres fuisse.

432. EMINET id est ratis ardua super cunctas eminent 5 turres.

TABULATA id est supra cunctas eminent turres.

MINANTIA P. pinnae proprie sunt murorum, ut Virgilius 'pinnis atque aggere cingit'. Sed hic quia navis pinnae dixerat, addidit 'tremulis'.

10

433. OCTAVIUS in mediterraneo est dux militum Magni.

UNDE similiter et orae.

434. CELERESQUE C. id est suas.

W'CG'

437. PACE MARIS dum mare ipse non occupat.

WCG'

FORMIDINE genus retis.

W'CG'

438. METUENTIS ipsos cervos.

16

METUENTIS AERA PINNAE auram.

W'CAR'

439. VARIS furcae sunt, quibus retia subriguntur.

W'CG'

440. CLAMOSA MOLOSSI canis, ut Vergilius 'acremque Molossum'.

20

444. LAXASSE legitur et monstrasse.

WC

446. INSULA DESERITUR R. a militibus scilicet Caesaris.

WCG'

QUO TEMPORE ordo: tempore quo.

448. AT POMPEIANUS et Pompei partium accipimus Pompeianum et a Pompeio victum.

25

1—2. 13. 18 (furcis). 19 (Virgilius)—20. 24—25.

1 relebati C || 3 ostenduntur G' || 5 super . . . 6 turres om. G' || 7 super UG' | cunctas om. U | eminent WC || 8 numantia C | ut . . . 9 cingit om. UAR'V || 8 Virgilius] *Aen.* VII 159 || 10 dixit UAR'V || 11 in medio. tra neo C in medio terra (terre pr W) nec W' || 12 vel (et P) orae G' || 14 mari WC maria G' | optat WC || 16 ipsos cervos om. U || 17 auram R'V] aurum C om. W' || 18 sunt om. WC | subrigantur C || 19 Vergilius] *ge.* III 405 || 21 <monstrasse> vel laxasse UP <lu (ssc. vel mon) strasse legitur et laxasse G' || 24 ad pompeianos C || 25 a GAR' om. W'C

449. ANTIQUA P. A. C. ut ante consueverat, nam ipsi sunt piratae.
452. NEC ILLA id est prima.
453. QUAE SEQUITUR T. R. subaudimus 'est moles'.
 5 Non enim dicere potest navem; sic et supra posuit
 <445> 'nec mora, complentur moles'.
455. IMPENDENT C. S. M. descriptio loci.
456. STAT MIRUM MOLES 'mirum', quia stat semperque ruitura est.
- 10 461. TAUROMENITANAM id est Tauromenitanae civitati.
462. OPITERGINIS oppidum Illyriae.
- ONERATA COLONIS ratem dicit, quae Opiterginos vehebat, fautores Caesaris contra Pompeium.
- WCG' 466. DUX ERAT ILLE RATIS ostendit, quid sit Vulteius.
- 15 467. SPE PROELIA NULLA ordo: spe nulla poscit proelia.
468. INCERTUS QUA[E] T. D. id est bello.
- WCGE QUA[E] PECTORA BELLO id est daret.
- W'CG' 470. MILIA isti de parte Pompei sunt.
471. ET PLENAM VIX INDE C. 'inde' de rate, id est de
 20 parte Caesaris. Pauci enim erant et vix numerum unius cohortis impleverant.
- WCG' 475. VOCE COHORTEM ut supra ait <471> 'et plenam vix inde cohortem'.
- W'CG' 476. QUAM NOCTE nam cum lucis ortu erant bella re-
 25 ditura.

---

5 (Non)—6. 15. 24—25.

3 illam WC om. UG' | primam W'C | 5 ducere G
 om. W | navim UG || 7 descriptio WC || 8 semperque]
 cum semper G'AR' || 10 tauro mentanam C | tauro mentane
 C tau | ro menitaniae W tauronenitae G' taurominiae U ||
 11 Oppitergium U || 12 ratam C | que tauro mentane
 opiterginos C || 14 RATES C | sit vivit eius C || 15 nullo
 W | plia poscit G' || 18 isti CG' Iste W ista UAR' ||
 19 id . . . 20 unius om. C || 19 de ante parte om. G' || 20 Pauci
 . . . 21 impleverant om. G' || 22 vocem C || 24 cum] primo
 U om. C | erat C

478. VITA BREVIS NULLI SUPEREST sensus hic est: non est putanda brevis iam vita superesse, quae habet spatium, quo unus quisque sibi quaerat exitium, id est multum vitae superest, si habemus tempus, ut mortem nobis singuli requiramus. 5

480. INFERIOR IUVENES id est nec minus laudis in morte est, si vicinae morti anima fortis occurrat.

484. ACCERSAS D. <F.> M. sensus hic ist: cum apud omnes incertum sit, quis quousque victurus sit, aequalis laus est <et multos vitae annos contemnere> morte voluntaria et paucos, dum modo ipsi nobis ultima fata faciamus. 10

NON COGITUR ULLUS id est dum nullus cogi possit, ut mori velit, laudetur necesse est, si sponte moriatur.

487. ET METUS O. A. non erit enim, quod timere possitis morte delecta. 15

PLACEAT legitur et cupias. WC

488. BELLORUM NUBE CADENDUM EST solatium quae situm de genere mortis, ut Virgilius 'at non, Euandre, pudendis vulneribus pulsum aspicias'. W'CG

490. <INVOLVUNT> se nocte circumtegunt. WC

491. IN MEDIUM in commune, ut Virgilius 'in medium quaerebant'. UCG' 22

492. NOS IN C. S. H. Q. C. socios eos dicit, qui evaserunt in ratibus duabus, hostes, qui imminent captis. W'CG

1—3 (exitium). 6—7. 8—11. 17—19. 23—24 (duabus).

2 iam om. G' | habet spacium iter. U post quisque | iam ruit asuper · esse · C || 3 quod C | quaerat sibi G' || 7 morte est Oud. mortē codd. | mortis C || 8 accessas P || 9 post omnes spat. novem litt. rel. in C | aequa CP || 10 et . . . contemnere suppl. ex Co. | morte voluntaria] mortem voluntaria C mortem voluntariam W' est in morte voluntaria G' laus in morte voluntaria · si multos perdidit annos quam si paucos V || 11 et om. G' || 12 dum om. G' || 15 delecta U delicata W deleta G'AR' || 16 cupias legitur et placeat U || 18 ut . . . 19 aspicias om. U || 18 Virgilius] Aen. XI 55. 56 | euander se G' || 19 pulsum aspicias om. G' || 20 circum C || 21 ut . . . 22 quaerebant om. U || 21 Virgilius] ge. I 127 || 23 eos] eius C esse G' || 24 duas C | capiti W'C

494. DABIT INSULA s. id est testes.
 495. DIVERSO L. P. de insula et de terra magna, de insula Caesaris pars, de terra Pompei.
 499. MILITIAE PIETAS id est sacramenta militiae.
 5 PIETAS id est quaecumque per aevum exhibuit monimenta.
 TRANSIBIT id est haec transibit.
 500. INCUMBERE CAESAR ut ipsi nos tui amore feriamus.
 WC 503. LAUDI legitur et laudis.
 W'CG' 505. INDOMITOS SCIAT ESSE VIROS ubique 'hostis' accipimus.
 10 506. ET MORTI FACILES qui facile patiamur interitum.
 510. PROMITTANT VENIAM ut etiam veniam contemnant perire cupientes.
 WC 511. VALIDO et calido.
 W'CG' 512. MERENDUM EST id est hoc promerendum, ut hoc
 15 damnum clademque vocet; nam si fortes agnoverit, tum dolebit.
 514. DENT FATA R. occasionem fugae.
 517. FUROR EST in animo meo, sive quem patior.
 518. FATI et leti.
 20 519. VICTUROSQUE DEI quibus adhuc fata victa debentur.
 520. FELIX ESSE MORI ipsum mori felix [esse]. Sensus hic est: solis his, qui morituri sunt, permissum est agnoscere mori felix esse. Victuros autem ideo di celant felix esse mori, ut velint vivere; nam si agnoverint felicitatem
 25 mortis, perire properabunt et ita in orbe nemo remanebit.

2—3. 4—5.

2 DIVERSO L. G'] DIVERSO . e . l . WC || 5 id est pietas G' | exhibunt G' || 6 TRANSIBIT] peribit ac transsibit U | <transibit> haec (om. U) vel transisset UP || 7 feriamur W' || 8 Laudis C | <laudis> legitur et laudi GR || 9 hostes W' || 10 qui] id est U || 11 promittunt C | aut C || 13 <calido> et valido UG' || 14 hoc om. U | ut . . . 15 vocet om. G' | vocet AR'] n. u. W'C || 16 fortis U | tum] vim G' || 17 fugar' C || 18 quae G' | patior faciet leti W'CG' || 20 victa om. G'AR' || 21 ipsum mori om. W' | mori ipsum mori ipso felix felix . esse . mori sensus C | esse om. G' || 22 quia WC || 23 di celant] dicebant C dicebant ssc † celabant W dii celabant G' celabant U || 24 noverint UV || 25 properabant C — rarent UV

Ordo ergo est: solis his quos iam tangit vicinia fati, permissum est agnoscere felix esse mori, victuros autem, ut velint vivere, di celant, id est felix esse mori.

522. OCULIS HUMENTIBUS id est flentes.

523. FLEXOQUE URSAE T. P. vicino die tantum septentrionis flectitur sidus.

524. PRAECEPTA SUBISSENT scilicet ducis.

525. VERGERE PONTO hoc est: nox non erat longa, sed celeriter finiebatur; tempus enim erat aestatis.

VERGERE legitur et mergere.

10

526. NAM SOL LEDEA TENEBAT tunc sol in Geminis erat ad signum Cancrī transiturus. Significat autem Iulium mensem. Si 'Ledaea' legimus, Pollucem et Castorem consecratum, si 'Id(a)ea', Herculem et Apollinem significat. Alter enim evertit Idam, alter Idea.

15

527. CUM LUX ALTISSIMA altius enim sol fertur, cum w'cg' tempus aestatis est.

528. NOX CUM THESSALICAS U. P. S. 'nox cum Thes-w'cg' salica sagitta' Sagittarium dicit, qui est Chiro Thessalus, quod signum contrarium est Geminis. Cum enim sol in 20 Geminis est ortus, Sagittarius occidit per diem et oritur per noctem.

530. LIBERNOS nomen est gentis.

LIBERNOS id est deserit.

w'c

531. TEMPTAVERE P. S. V. B. ordo: temptavere suspenso bello prius vincere foederibus.

26

532. SI DULCIOR IPSA id est ipsa mora mortis.

1 (Ordo)—3. 19 (Sagittarium)—22. 25—26.

1 ergo om. UV | his om. W'C | iam om. U | vicina UG || 3 di celant] dii celant G' dicebant C celabant U celabant W | id est om. U || 5 vicino W' | tantum om. G' || 7 duos WG' || 12 autem om. U || 13 castorem WC || 15 ideam P || 18 THESSALICAS . . . cum om. U | cum . . . 19 sagitta] cum . t. f. (s. P) s. p. s. G' || 19 sagittarum C || 24 deserit ssc vel detegit W || 26 foederi C || 27 ipsa om. W'C

533. VITA MORA si dum differunt mortem, possent
vivendi cupiditate retineri, ne optarent perire.
535. SIBI FINE MANU scilicet sua.
536. AD SUMMA P. id est ad extrema.
- WC 520. FELIX ESSE secundum Graecam elocutionem dixit,
ut est 'donat habere viro'.
- W'CG' 537. INNUMERASQUE Pompeianorum.
PAUCI Caesaris milites.
538. TANTA EST ut possit haec fieri, id est ut pauci
10 plurimos sustinerent.
540. VERSUS AB H. F. ut semet occiderent.
- W'CP 544. TESTETUR SE V. M. legis est enim militaris, ut,
quicumque ducem occiderit, ipse feriat.
- W'CG' 546. QUI VULNERA PRIMA qui eum primus percusserat.
- 15 548. IN PARTIBUS UNIS 'in unis partibus' id est
Caesaris, et se enim occidunt et ipsi tantum moriuntur.
550. EMICUIT DIRCAEA 'Dircaea' Thebana, a fonte
Dircae, qui est apud Thebas. Eos autem dixit, qui
seminatis hydrae dentibus nati sunt, ut ait Vergilius
20 'satis inmanis dentibus hydri nec galeis densisque virum
seges horruit hastis'.
551. THEBANIS FRATRIBUS Et[h]eocli et Polinici; et
ipsi enim se mutuis vulneribus occiderunt.
552. PHASIDOS hos dentes Iason sevisse perhibetur in
25 Phaside, ultra quam Colchi sunt.
- INSOMNI DENTE CREATI pervigil enim fuisse dicitur serpens.
554. COGNATO id est mutuo; de uno enim semine sunt
creati.

---

9 (nt pauci)—10. 12—13. 19 (Vergilius)—21. 27.

---

1 differuntur morte W'C || 2 retinere C || 4 ad om. G ||
6 est] Verg. Aen. V 262 || 9 haec possit G' || 11 semet ip-
sos P || 13 occiderint C | occidatur P || 14 Qui (WC) cui
Lucan. om. UG' | eum] tum G om. W'C || 16 si C ||
18 apud C | autem om. G' || 19 ait om. U | Vergilius]
ge. II 141. 142 || 20 (h)idrae PG | nec . . . 21 hastis om.
UG' || 21 inhorrun W || 22 et] videlicet et U || 24 secuisse
UR' || 26 dicitur serpens fuisse U || 27 sunt semine U

556. SIC MUTUA PACTI ipsi iuvenes pacti. WCG'

558. MORS VIRTUTIS HABET SENSUS hic est: in virorum W'CG' morte ius integrum et potestatem mors ipsa non habuit, quippe contempta est, cum singuli sponte periere, non fato.

561. DEBETUR GLADIIS ut solet fieri, cum percutiuntur s inviti.

562. ET IUGULIS P. M. ferientis alterius.

566. NON REPETISSE hoc est: hoc tantum pie faciebant, si uno occiderent vulnere, quos ferissent.

567. TRAXERE FORIS e foris, qui navium sunt, ut ait WCG' Vergilius 'laxatque foros'. 11

572. VICTORES DUCIBUS id est ipsi duces mirabantur, W'CG' quod apud aliquem tanti haberentur, ut pro his cuperent interire milites [eiusdem], ut factum videbant esse pro Caesare.

576. PERCIPIENT GENTES solae scilicet fortes gentes hoc 15 facile possunt agnoscere arduam non esse virtutem, si quis servitium morte devitet; nam apud ignavos difficillimum iudicatur.

577. SERVITIUM F. M. servitium est dictum pro servitute. Nam servitus ipsa condicio est, servitium turba 20 servorum; sic Virgilius posuit 'iuvenemque superbum servitio enixae tulimus'.

SED REGNA TIMENTUR id est non ferrum timetur, sed regnum victoris, ne servire cogat. 24

578. OB FERRUM id est pro ferro. WCG

QUAERITUR legitur et uritur. WC

20 (servitus)—21 (servorum).

1 pacti om. G || 4 perire W perierint G perirent P ||
7 ferientes W' || 9 feriissent U || 10 e foris om. C | quia
G | ait om. G || 11 Vergilius] Aen. VI 412 || 13 apud C |
haberetur G' || 14 interiore U | milites Oud.] miles codd. ||
16 cognoscere U || 17 divitet W || 19 dictum om. G' ||
21 sic . . . 22 stulimus om. UG' || 21 Virgilius] Aen. III 326.
327 || 23 id] hoc UV || 24 cogatur W' C || 26 & uritur C |
<uritur> Legitur et queritur A vel quaeritur UG

- W'CG' 579. IGNORATQUE DATOS sive ut accepisse se nesciat
gladios, quibus persequatur inimicum, sed ipse se feriat;
sive 'ignorat datos enses', id est ne serviat; vulneratum
se esse non sentit.
- 5 580. MORS UTINAM PAVIDOS id est esses grata semper
mors voluntaria, nisi hoc facere et timidi possent, sed
soli facerent viri fortes.
- WCG' 581. NON SEGNIOR ILLO qui gestus est in Hispania.
584. CURIO hic est, de quo volunt dixisse Virgilium
10 'vendidit hic auro patriam'.
- W'CG' 585. INTER S. M. C. A. Punico scilicet bello.
- W'C 588. SICCAE S. H. unde et Virgilius 'sitientis ibimus
Afros'.
- W'CG' 591. CUPIENTEM N. C. sive Curionem sive quemcumque.
- WC 595. MAGNA legitur et iusta.
- 16 PYTHON legitur et Typhon.
- W'CG' 597. PHLEGREIS regionibus Macedoniae, in qua Terra
Gigantas procreavit.
605. IN NUDA TELLURE I. quippe supra matrem.
- 20 612. ILLE CLEONAEI Cleonae regio iuxta Nemeam, ubi
interemit leonem Hercules, ut ait Virgilius 'et vastum
Nemeae sub rupe leonem'.
- W'CV 613. ANTEUS LIBYCO PERFUNDIT M. L. id est harenis pro
24 olivo usus est, ut vires terra firmaret.
- W'CG' 614. HOSPES OLYMPIACAE id est Hercules.

19.

1 ignorat C | ut om. G' || 2 sive se ipse G' | feriat G'
faciat W' faciet C || 3 id . . . 4 esses om. W' || 7 fontes U ||
8 spania C || 9 voluit et virg G' | Virgilium] Aen. VI 621 ||
11 M. S. C | scilicet] siquidem U || 12 unde et] ut U :
Virgilius] buc. I, 64 || 14 quaecūq; C || 16 <typhon> vel
phiton UP || 17 plegreis W plegleis C || 18 gigantes UG :
procreati sunt U || 19 Inmi | datellerei C | super G' AR' V ||
20 Cleonae] cleonaei C Cleona G' | regio est G' AR' ||
21 Virgilius] Aen. VIII 295 || 22 nemea G' nemeas U ||
23 anteius W | lybitio C leg. Libyei <vel Libyc> o ||
24 alivo C

615. ILLE PARUM FIDENS P. id est cui non sufficeret ad fiduciam terram tantum pedibus contigisse.

620. HABUISSE PAREM id est ambo mirantur inventum esse, qui contra dimicet.

622. EXHAUSITQUE VIRUM fatigavit et lassavit. 5

QUOD CREBER A. I. Herculi scilicet prodidit fatigatum Antaeum eiusdem sudor et anhelitus.

624. LASSATA Q(UATI) subaudimus 'coepit'. W' C

629. EXPLICIT extendit. W' CG'

630. SUDOREM id est iacentis Antaei. 10

636. TELLURIS VIRIBUS I. Antaeus.

637. ILLE SUI Hercules.

SAEVAE SPERARE NOVERCAE id est Iunoni, novercae WCG' Herculis.

639. CERVICEMQUE VIRI subaudimus 'videt exhaustam 15 sudore'.

627. ALLIGAT artat. W C

639. SICCAM id est ipsam cervicem eo scilicet tempore, W' CG' quando Olympum sustinuit. Satis autem constat Herculem polum cervice sustinuisse ita ut Atlantem. 20

644. EGERITUR legitur et erigitur.

646. ALCIDES SENSIT dissimulat poeta hoc Minervam invenisse consilium, ut Hercules fecit.

650. NITENTEM IN T. cadere cupientem in terram. W' CG

657. POENUM Hannibalem. 25

658. LIBYCA T. (P.) id est Scipioni. WCG

661. TAMQUAM F. LOCORUM B. G. id est tamquam loco W' CG' debeatur, ut in eo Romani superent, qui ad eum venerint, et amittat eundem, qui tenebat.

22—23 (consilium).

1 sufficeretur G' || 3 pare C || 4 contra se G' || 5 et om. G' || 6 cerber W || 8 laxata q; W laxataq; C om. U || 10 antei iacentis UAR' || 11 ille anteus G' || 15 subaudiamus W | vidit ex hausam C || 18 id est om. W' | ipsam om. U | virtutem et scilicet P || 20 ita om. C || 21 et egeritur W || 24 in P des. v. 647 usque ad 658 | nitatem C | r. C] terra W || 26 lypscat id C | scipionis WC || 28 ut in] uti C U ut. i W in om. G' || 29 tenebatur G'

663. NON FAUSTA quippe superatus est.

664. INDULSIT CASTRIS id est lata castra posuit, ut est in Virgilio 'indulge hospitio': abundantius praebe.

COLLIBUS ABSTULIT o. id est felicitatem locorum sua, quia illic victus est, infelicitate subvertit.

665. NON AEQUIS V. H. id est ipse impar.

667. TUNC VARI SUB IURE F. hic proconsul fuit, de quo ait Tullius 'Varus imperium se habere dicebat, fasces certe habebat'.

668. REGIS TAMEN U. V. Iubae scilicet, qui Maurorum rex erat.

W'CG' 670. SUUM C. I. subaudimus 'sunt'.

WC 671. QUA et quae.

W'CG' 672. GADIBUS insulae in Oceano.

W'CG 674. PLAGA FERVIDA R. quam κεκαυμένην dicunt.

WCG' 675. EXUSTA C. 'haec exusta' genere neutro numero 17 plurali.

W'CG' 676. SUFFICIUNT SPATIO id est in spatium cedunt. Vult ergo, ut haec pars ad Iubae regna pertineat. Ergo si 20 spatio sufficiunt, 'satis sunt' accipimus, si spatium sufficiunt, 'subministrant', ut Virgilius 'sufficit humorem'.

677. AUTOLOLES N. Q. V. S. P. gentium nomina.

679. INOPS NASAMON regio infecunda, ideo dicta est inops.

681. MISSILE MATAX 'hoc missile' et 'haec missilia' 25 declinatur[, id est tela]. Hic ergo iactum hastae velocitati comparat sagittarum.

6. 12. 21 (subministrant-humorem).

1 non fasta . 1 . non fausta quippe C || 2 ut . . . 3 praebe om. G' || 3 Virgilio] Aen. IV 51 | id est abundantius UAR' || 5 qui W' C || 6 H. W] b. C | ipse om. G' || 7 pro consule C || 8 Tullius] or. pro Q. Ligat. 7, 22 || 11 fuerat U || 12 subaudiamus W || 15 κεκαομένην G || 16 genera W || 17 plura C || 18 in om. C || 19 pars] plaga G' || 20 spatio] spatia W' || 21 Virgilius] ge. II 424 || 22 aut holabes W autole | bes C om. UG' || 23 inops om. WC || 24 mata C || 25 id est tela om. G' | haustae W

682. MASSILIA D. de his Vergilius 'Massylique ruunt equites'.

683. NESCIA id est gens.

685. SIMUL FIDUCIA N. EST 'simul non est' id est mox ut defuerit. 5

684. SOLITUS leones operire; 'solitus' ergo bis accipimus.

685. NON EST similiter et nulla est.

689. POLLUIT ANNO quando tribunus plebis fuit Curio.

690. SOLIO DEPELLERE A. ut iniuriam probet, regna *w'cg'* maiorum fuisse testatur. 10

691. CURIO TEMPTARAT id est cum tribunus fuisset, tulit *w'cg'* legem, ut pelleretur Iuba [a] regno, quod a maioribus optinebat.

LIBYAMQUE AUFERRE TYRANNO regi, ut Vergilius 'pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni'. 15

692. DUM REGNUM TE R. F. sensus hic est: temptabat Africam tollere regi, cum te ipsam, o Roma, sub regnum mittit alienum, id est Caesaris, cui Curio faverat.

693. FRUCTUM P. E. R. ut se vindicet passus iniuriam.

695. ET QUOD CAESAREIS N. D. I. alia haec causa, cur 20 metuat: quod Pompeiani fuissent milites, quos habebat.

696. NEC RENI M. I. U. et cum Caesar in Gallia dimicaret.

697. CORFINI CAPTUS IN A. hi sunt, qui Corfinii civitatis Domitium ducem dedidere productum et ad Caesarem transierunt, quod ipse meminit in secundo <508>. 25

8.

1 daeis *C* | Vergilius] *Aen. IV 132* | virgē dicit *U* | massilia quē *C* || 4 simul non est *om. G'* || 6 operari *C* || 9 depellere *C* || 10 testatur curio *G'* || 11 esset *UAR'* | esset curio tulit *U* || 12 pelletur *U* | a *om. W'C* || 13 obtinebat *UG'* | obtinebat (14) liberaramque adferret . κ . tyranno *W* optinebat liberamque adferet . tyranno *C* obtinebat liberamque afferret *U* || 14 ut . . . 15 tyranni *om. UG'* | Vergilius] *Aen. VII 266* || 16 R. *om. C* || 22 Nec . r . m . Nec cum *G'* || 23 civitatis *W'* civitate *G'* civitatem *C* || 24 dedidere productum *W'C* tradidere *G'* | ad] a *C* || 25 secundo corfini (-nii *W*) hi sunt qui domitium caesari dedidere (dedere *CG'*) productum (proditum *G'*) *WCG'*

699. FAS UTRUMQUE P. ut sic deserat Caesarem, quem admodum ante Pompeium.

WC 700. MUNIA legitur et munera.

WCG' Nocturna officia munia dicuntur.

5 701. TREPIDA SIC M. P. id est Curio.

W'CG' 702. AUDENDO MAGNUS T. TIMOR sensus hic est: licet timeas, tamen, si te audacem simules, tegitur illa formido, quam pateris.

704. DANT OTIA M. hoc est: qui in otio sunt, possunt diversa sentire. Nam pugnantes impedit pugna, ne aliud velint.

706. GALEAE T. PUDOREM hoc est: qui armatus est, omnem verecundiam expellit; est enim tectus et quod facit, non erubescit.

15 707. QUIS MEMINIT C. id est cum iam coeperit dimicare.

WCG' PENDERE ponderare.

W'CG' 708. QUA STETIT I. F. gladiator[i]um ponit exemplum; fatalem ergo harenam dixit, quod fiant illic fata pugnantibus.

VELUTI FATALIS H. M. id est in quacumque parte steterit, ipsam putat esse meliorem, qui pugnat.

714. VETUERUNT C. id est quamdiu a castris Varum includeret.

716. LAETUS QUOD GLORIA B. ut victis subveniret et victores superaret.

25 718. OBSCURATQUE SUAM id est ut cum nemo indicet esse venturum.

17—18. 19—20.

1 sicut *U* | deserant *U* || 3 <munera> legitur et munia *G'* || 4 nocturnaque . h. officia *W* Nocturnaque. h. offitia *C* | Munia dicuntur nocturna officia *G'* || 6 mar cocimor *C* | liceat *U* || 12 pudorem *pr W* podurem *W* || 13 et om. *C* || 15 *C. (W)*] t. *C* || 18 ergo om. *G' A R'* | illic fiant *G'* || 19 parce *C* || 20 ipsa *G* | quam *G'* | qui pugnat] cui pugnae *Usener falso* || 21 *C. W*] e. *C* | varios *C* varus *W'* || 23 subvenerit *G'* || 24 victos *G'* | 25 nemo eum *G*

719. INCAUTO AB H. T. timebat se timeri ab incauto
hoste, id est Curione, id est ne metu ille cautior fieret,
si venturum Iubam ante timuisset.

721. ELICIATQUE M. producat, invitet.

NUMIDIS A REGE S. id est a Iuba.

5

SECUNDUS id est potestate; nam praefectus Iubae erat
Sabbura.

722. UT SIBI id est quasi sibi.

723. IPSE Iuba.

724. ASPIDAS UT FARIAS de Alexandria.

10

SOLLERTIOR urbanior, ingeniosior.

HOSTIS id est quem vulgo ichneumonem dicunt.

727. TUTO MORSU ut illud mordeat, ubi venena non
sunt.

GUTTURA MORSU ubi venena non habet serpens.

15

728. LETIFERAM <SANIEM> id est venenum.

729. PEREUNTE id est nihil nocituro.

734. PRIMOS EXCEDERE MOTUS AURORAE id est incipiente
luce, ut Virgilius posuit accusativo casu 'prima sub
lumina solis et ortus'.

20

737. PUNICA B. DOLIS ἀπὸ κοινοῦ subaudimus 'ut metuat'. WOG'

738. TRADIDERAT F. IUVENEM id est Curionem.

W'OG'

741. CONSPECTI a Curione.

742. FRAUDE SUA CESSERE P. Sabburae milites dicit,
qui se fugere simularant, ut insequentem Curionem illuc

25

1—3. 6. 21.

1 AB (WC)] e. G' om. U || 2 id est om. W' | curione om.
U || 4 eliciat C | invidet pr C || 7 Sabbura om. U ||
8 sibi] sit U || 10 i. alexandrinus U || 11 urbanior om. U |
Insegnior U || 12 acinemonem codd. || 13 Totu C || 14 sunt
... 15 non om. G' || 15 serpens UG'] serpenti C serpentis W ||
16 Laetiferam WC || 17 pereuntem C || 18 primos exceremur
submotus aurore C || 19 ut ... 20 ortus om. U | Virgilius]
Aen. VI 255 | accusativum (— ti[G] casum G' | caso C ||
21 ἀποτοκοινοῦ W om. G' | subaudiamus (a in ras.) W ||
23 <conspexit> curia vel conspectis acurione P || 24 saburae
G saburrae P sub u i re C || 25 simulabant UAR' simularent C

deducerent, ubi erat Iubae occultus exercitus; hoc est ergo 'fraude sua cessere parum': per dolum sic recesserunt, ut fugere viderentur.

- W'CG 745. UT VICTOR quasi victor.
 WCG' 746. NUMIDAEQUE FUGACES ut dictum est de illo 'ut victor', sic de his 'fugaces' quasi fugaces.
 W'CG' 749. NON TIMIDI PETIERE FUGAM id est quia omnes obstipuerunt.
 750. QUIPPE UBI NON SONIPES M. C. T. hoc vult dicere:
 10 etiam equos timore percussos.
 WCG' 752. [SPARGIT] SPARGITQUE IUBAS hoc est: nec iubas spargit.
 753. STARE legitur et stante.
 755. PROIECTA et porrecta.
 758. LUPATIS aequae et palatis.
 W'CG' 761. VULNERIBUS COGUNTUR EQUI id est vulnerant
 18 equos, ut dolore compulsi celerius ambulent, quia cogi calcaribus et verberibus non possunt.
 764. ET SPATIUM I. O. V. D. id est dum occurrit hosti et de proximo vulneratur, donat iaculis spatium, hoc est
 20 ne ad se longius dirigantur.
 765. AT VAGUS AFER E. 'vagus' quia Numida; Afrum autem Iubam accipimus.
 766. TERRAEQUE SOLUTA id est in pulverem est redacta.
 CUG' 767. BISTONIO Thracio.
 W'CG' 770. NULLO DUBII D. M. id est non utrique parti fuit
 26 casus Martis in dubio, sed soli isti pedites interempti sunt, id est milites Curionis.

5—6. 11. 20 (ne—dirigantur).

---

1 deduceret C | ergo om. G' || 2 cesserunt G' || 4 victor om. U || 6 deis C | 'fugaces' om. G | nil nisi i. quasi f. exh. U || 8 obstipuerant W' || 9 hoc om. G' AR' || 10 equos etiam G | etiam om. U | perterritos G || 11 ne W || 13 et] vel G' || 14 est] est ut C || 17 ut W' C || 19 donat] donec G | iaculi W || 20 dirigatur W' C || 21 At (G') Et WC | E.] ua C | vagus exh. G' | numidae W | quia . . . 22 Iubam] afrum numidam U || 22 aut G' || 23 est om. CU || 24 traicio P || 25 nulli dubio W || 26 mortis G

771. SED TEMPORA PUGNAE id est non pugnant, sed occiduntur, sive etiam diu pugnant, donec omnes occidantur.

776. PERITURA legitur et pereunt. Si 'pereunt', ipsi iuvenes accipimus, si 'peritura', id est iuventus.

PONDERE FERRI id est non vulnerantur plurimi, sed 5 obruuntur pondere tot hastarum.

778. CORREPSIT ab eo, quod est correpo, correpsit, correpit.

779. CONVERTITUR ENSES id est quia tanta acies erat. WCG'

777. PARVUM SPISSANTUR IN ORBEM * * * WC

780. QUANTUM PEDE PRIMA R. id est tantum densatur, W'CG' quantum eos acies constrinxerat retro cedens, ut ait 19 Virgilius 'ille pedem referens et inutilis inque ligatus cedebat'.

785. QUAM FORTUNA DABAT hoc est: non tantum videbat 15 Maurus, quantum Romani patiebantur; nam omnes moriebantur, nec tamen hoc spectantibus Mauris.

787. CORPORA id est non videt Maurus. WCG'

788. EXCITET INVISAS cum indignatione hoc dictum est. W'CG' Haec quae passi sunt Romani, melius pro Hannibale 20 fierent, qui fuit hostis, quam pro Pompeio, qui et ipse Romanus est.

789. INFERIIS FORTUNA N. quod tot pariter occiderunt.

790. TAM DIRA PIACULA id est ferat piacula; expiationes, ut Vergilius 'ea prima piacula sunt'. 25

791. LIBYCA TELLURE id est in Libya. WCG'

1—2 (occiduntur). 11—14. 15—16 (patiebantur). 19—22. 26.

3 Si 'pereunt' om. U || 8 correpit] correpsit G' || 9 id est bis in W | qui an C | erat exh. P || 10 * * *] in parvo spatio AR' in globum EV || 11 densantur U || 12 eoas G' | ut . . . 14 cedebat om. U || 13 Virgilius] Aen. X 794. 795 | pededem C || 15 spectabat U || 16 moriebantur] paciebantur U || 19 EXCITET (G')] Excidet W Excita C | hoc ante cum pon. U || 20 Romani post est pon. W' C || 21 pro om. U || 23 inferii W | occiderint U || 25 ut . . . sunt om. U | Vergilius] Aen. VI 153 || 26 lybica W lūbica C libia G'

W'CG' 792. VOTISQUE s. id est nefas est prodesse; non vult autem hoc, quod Curio passus est, Pompeio prodesse vel senatui.

793. AFRICA NOS POTIUS VINCAT SIBI 'sibi' bene; nam modo Pompeianos dicit.

795. COMPRESSUS s. p. id est quem commotum ab exercitu suorum sanguis extinxerat.

798. VIRTUTE COACTA id est desperatione.

800. UNDE TRIBUNICIA ipsa rostra arcem tribuniciam nominavit.

WCP 802. CONCURRERE IUSSI id est a te iussi; subaudimus autem 'quid prosunt'.

W'CG' 803. PHARSALIA CONFERT id est antequam committat atque concludat. Nam hoc exposuit 'spectandumque tibi bellum civile negatum est'.

805. HAS URBI id est Romae.

SANGUINE POENAS id est ut illa vobis cadentibus puniatur.

WCG' 806. LUITIS IUGULO SIC A. P. 'arma luitis', ut Vergilius 'magna luis commissa'. Hoc est sic luitis, quod arma sumpsistis.

W'CG' 808. SI LIBERTATIS SUPERIS TAM C. P. hoc est: si sic libertatem integram tuerentur, quem admodum nunc vindicant laesam.

WCG' 810. PASCIT AVES ut Vergilius 'canibus date praeda Latinis alitibusque iaces'.

CURIO BUSTO exposuit, quid sit corpus nobile.

811. AT TIBI O Curio.

QUANDO quoniam, ut Vergilius 'quando haec te cura remordet'.

4—5. 8. 9. 19 (sic)—20 (sumpsistis).

1 est] esse P || 4 Bene sibi U | non C || 5 pompeianus W' || 6 ad G || 8 desperatione collecta U || 11 a te PaR' | state C stare W || 13 antequam om. U | committatque concludit C || 14 elidit W | expectandum W' ex spectandumque C || 18 Vergilius] ge. IV 454 || 21 si (CG') | sic W Ppr om. U || 22 nunc om. U || 24 Vergilius] Aen. IX 485. 486 | data G' || 26 curionib; to C | quod WC || 28 ut . . . 29 remordet om. G' | Vergilius] Aen. I 261

811. ISTA SILERE quae passus es.

812. A QUIBUS OMNE AEVI SENIUM SUA FAMA REPELLIT W'CG' id est poetae, quos numquam obscurat antiquitas, in ore omnium et memoria constitutos. Est et alter sensus: at tibi nos digna damus, iuvenis, merita praekoniam vitae,⁵ quoniam quidem silere ista non proderit, a quibus omne aevi s. <s. f.> r., id est, si taceamus, obscurari tamen ista, quae passus es, ulla aetate non poterunt; sunt enim famosa.

816. NOCUERUNT SAECULA vult vitium temporis esse, WCG' non hominis. 11

818. TRANSVERSO id est velut quodam torrente transverso. W'CG'

819. MOMENTUMQUE FUIT 'momentum rerum' id est: ut cum ipso cuncta mutata sint. Sic de contrario Cicero 'cum sis post vitam sine momento futurus', id est nullius¹⁵ momenti.

820. GALLOSUM CAPTUS S. ET C. A. decies enim sestertium ei dederat Caesar, ut ad se transiret, quod ipse adquisierat victor in Gallia.

824. EMERE OMNES quos supra dixit. WCG'

HIC VENDIDIT URBEM id est Curio, de quo hoc volunt W'CG' dixisse Vergilium 'vendidit hic auro patriam dominumque²² potentem'.

4 (at)—6 (proderit). 12. 13—14 (sint). 22 (Vergilium—patriam).

1 es . . . 2 A] es. k. a quibus omne aevi senium (seni C) sua fama repellit (om. C). K. at tibi nos ostendit qui nos a WC || 4 at . . . 5 vitae om. U | iuvenes WCP viven^tes G || 6 ista silere UG' | ista post proderit iter. C || 7 aevi . . . si Keller] evi s r. si U aevi senium G' aevi si WC | obscurarit n ista W obscura sit Non enim ista U | est WC || 12 verso U || 14 de] e U | Cicero] fr. K. 36 Kays. I 21 Müll. || 15 suis P || 17 decies milies enim G' || 20 omnes bis C || 21 hoc . . . 22 Vergilium] virg^t h voluit dixisse U || 22 Vergilium] Aen. VI 621
FINITE ANNOTATIONES LIBRI . III . INCIP LIBRI . V . W FINITAE ANNOTATIONES LIBRI III cet. evan. C . M . ANNEI . LVCANI . BELLICIVI ES . LIBER . III . EXPLICIT . INCIPIT ARGV M . E || Abhinc deficit C

UCE

ARGUMENTUM LIBRI V.

Habitu a consulibus in Epiro senatum, Lentuli orationem de duce Pompeio eligendo. Delphis ambiguo responso Apollinis persuasionem Appii deceptam, qui speraverat se in Euboea regnatum, in qua sepultus est. Seditionem exercitus Caesaris contione ipsius oppressam et occisos auctores eius. Ipsum praemisso exercitu Brundisium Romam petisse et dictatorem atque consulem creatum Latinas ferias consummasse in monte Albano, traiecisse deinde exercitus in Epirum. Tempestatis descriptionem, qua vexatus est Caesar, cum furtim noctu naviculam solus dissuadente nauta conscendisset ad accersendas reliquas copias, quae sub Antonio Brundisii erant. Ablegatam a Pompeio Corneliam Lesbon.

W'G' 1. SIC ALTERNA DUCES BELLORUM VULNERA PASSI vicerat enim supra Massilienses Caesar; nunc Pompeianus Iuba superavit Curionem.

WG' 2. IN MACETUM Macedoniam dicit.

W'G' 3. HAEMO nomen montis.

WG' 4. GELIDOQUE c. id est sparserat nives.

W'G' ATLANTIS OLYMPO mensem Novembrem et Decembrem dicit, quando vergiliae occidunt. Declinavit ergo 'hacc Atlantis' casu nominativo numero singulari.

15—17. 21—22 (occidunt).

1 C hic = Co. | incip. l. v. arcvm. U Incipit argvm. E ||
 2 a om. C | senatum om. C | senatus consultulenturio ratione C ||
 3 pompeio de duce U | diligendo E defundo C | ambigua responsa
 apollinis responsum C || 6 ineuboa U ineuboa C | in om. C ||
 6 otiosos C || 7 exercitum CU | brundisio C || 11 furva nocte
 U || 12 naute prC | concendisset U || 13 Allegatam E ||
 14 a om. C | lesbo C || 15 passi W p. G' || 19 civitatis U ||
 20 legiq; c. W || 21 mense novembri et (atque U) decembri W' ||
 22 vergit W || 23 numero om. W

5. NOVA NOMINA F. Kalendas Ianuarias dicit, cum consules novi procreantur.

7. EMERITI expleti. IURIS EMERITI id est potestatis expletae. Mensis enim Novembris agebatur, in quo apud consules iam pars est ultima dignitatis. 5

8. CONSUL UTERQUE Lentulus et Marcellus. W'G'E

VAGOS BELLI PER M. P. id est dispersos per provincias ad exercitum colligendum. Hoc est 'belli per munia', hoc est per officia. 9

10. SECRETAQUE RERUM id est ceperunt. W P

12. NAM QUIS CASTRA VOCET id est non curiam. W' P

STRICTAS legitur et scriptas. W G'

14. NON MAGNI PARTES id est non senatum in partibus esse Pompei, sed in senatus partibus esse Pompeium, quippe plus vult curiam esse quam Magnum. 15

18. NON QUA T. C. id est non ubi positi sumus; vel ab urbe quam longe. TELLURE COACTI deest sedeamus. W G'

22. LIQUET probatum est. W' G'

23. HYPERBOREAE septentrionalem plagam loquitur et australem. 20

25. NEC INIQUOS id est cum noctibus [non] aequales. CRESCERE SOLES ubi semper aequinoctium est. W' G'

26. SI FORTUNA FERAT ordo: nam si fortuna ferat. W G'

28. VEIOSQUE HABITANTE C. illic enim Camillus exulavit. W' G'

29. ILLIC ROMA F. id est apud Veios. 25

33. ILLA VIDET PATRES sensus hic est: curia nos solos et videt et meminit senatores, licet alios sibi nunc fecerit Caesar.

---

1. 13—14 (Pompeium).

---

1 F.] fasta W || 3 expletae potestatis U A R' V || 4 novembri W novemb G' || 6 Marcellus E] gellius W G' A R' gelius UV || 8 Hoc . . . munia om. G' | per om. U || 11 non curiam] cur non iam P || 14 sed . . . Pompeium om. G' || 16 Non quo ait (at? G) G' || 17 urbe id est quam G' || 18 post est sequitur in W G' schol. v. 33 || 21 non om. G' R' || 22 quia ibi G' A R' || 25 apud om. W

34. QUISQUIS NON EXULAT HIC EST exilium in urbe
Roma esse dicit, unde fugati sunt senatores.
- WG' 36. SPARSIT dissipavit.
- W'G' 38. HESPERIAM P. S. id est ut nos totum orbem possidea-
mus, pro eo quod amisimus Italiam; sic dii metiuntur.
IACET HOSTIS IN U. Vulteius de Caesaris parte.
- WG'E 40. CURIO id est iacet. CAESAREI CECIDIT PARS M. S.
W'G' scilicet Vulteius et Curio pro magna Caesaris senatus
parte ponuntur occisi.
- 10 42. SPEM VESTRAM P. D. id est quia dii vobis praestitere
victoriam, ipsis debetis, ut speretis cuncta meliora.
44. CAUSA DABAT tunc enim cum fugeremus, [id est]
spem evadendi habebamus, quod nos iustiores partes se-
cuti esse videbamur, nunc ideo speremus, quia et ultores
15 sumus. EXHAUSTO IUS C. A. finiunt enim, quem nunc
habent consulatum.
- WG' 47. LAETO NOMEN id est Magni.
- W'G' 50. SPARSUS HONOR id est collaudati sunt omnes, qui
pro Magni parte faciebant.
- 20 PELAGIQUE POTENS Rhodii enim plurimum in navali
robore valuerunt, quique Romanorum navales socii sunt
appellati[; his enim missa sunt dona].
- PHOEBEIA DONIS ibi enim Sol maxime colitur.
51. EXORNATA RHODOS [de] his missa sunt munera.
- 25 GELIDIQUE INCULTA IUVENTUS id est tristis; Lacones
enim rigidi sunt; subaudimus ergo aut 'laudatur' aut
'donis exornatur'
53. LIBERA PHOCIS erepta scilicet Caesari, cum ab hoc
esset obsessa

1—2.

2 romana U || 5 sic dimidiuntur W meditantur G' || 6 Vul-
teius UAR' Octavius sscr. i W om. G' || 8 vulteius UA] octavius
WG' || 11 speremus W || 12 enim om. W || 13 habeamus
G' | nos iustioris partis esse G' || 14 ultiores U ||
15 fiunt U || 20 Pelagoque WP || 22 his . . . dona om. W' ||
23 maxime sol U || 24 s. hodos W om. cett. | de om. U ||
25 lagonas G' || 26 ergo exh. W | laudati sunt U ||
28 Caesari om. G' | adhuc G'D

54. TUNC SADALAM Sadala rex Ponticorum, Cotys Thraciae. WG' FIDUMQUE PER A. 'fidum per arma' id est dum mittit auxilia. W'G

55. DEIOTARUM regem Cappadociae et Gallograeciae.

RHASCIPOLIN ORAE et hic rex Thraciae fuit, quam bene gelidam nominavit. 6

57. SCEPTIFERO PARERE I. ut et ipse rex diceretur.

58. ET TIBI NON FIDAE G. D. R. ordo hic est: et tibi permissum est cingere crines Pellaeo diademate, non dignissime regno fidae gentis, id est Romanae, o Ptolomaeae.

59. FORTUNAE P. P. exclamatio: Ptolomaeae, qui fortunae 10 pudor es et crimen deorum.

60. PELLEUS Alexander fuit, qui Alexandriam constituit, cuius hic nunc accepit imperium, sic Vergilius 'nam qua Pellaei gens fortunata Canopi a. c.'

62. DONATA EST REGIA LAGI hic est, qui ante Ptolomaeum in Alexandria regnavit. 15

63. ACCESSIT MAGNI IUGULUS ipse enim Pompeium peremit. REGNUMQUE SORORI eripuit, id est suae; nam ea exclusa est imperio.

64. SOCEROQUE NEFAS 'socero nefas eripuit', id est 20 Caesari, ut Pompeium occideret ipse, non Caesar.

SOLUTO COETU id est dimisso, ut ait Homerus 'λύσαν δ' ἀγορήν'.

65. QUAE CUM P. Q. D. Q. id est arma. WG'

1. 3. 7—9. 24.

1 saladā. salada W | licorum WG'AV lidorum R' ||
2 'fidum per arma' exh. W' | id est] quia U || 4 Rascipolin G' Thraras cipolin W om. U | et hic om. U | bene om. G' || 5 gallidam W cilidam U || 6 I.] r. G' | ipse om. U || 9 phtholomee G ut plerumque || 13 accipit U | sic . . . 14 c. om. U || 18 uergit W] ge. IV 287. 288 || 14 pellet et fortuna P | a. c. om. G' || 17 iugulis W om. cett. | enim om. UG || 18 eripuit om. U | id . . . 19 imperio om. G' || 20 Et (om. G) nefas s. G' | socero . . . eripuit om. UG' || 22 ut . . . 23 ἀγορήν om. UG'AR' || 22 Homerus] Il. A 305 | αἴψα λείπει W

- W'G' 69. MULTOSQUE OBD. P. A. diu enim oracula iam non reddebantur.
71. HESPERIO TANTUM hic enim mons in medio orbe
4 est constitutus.
- W 72. AERA et aethera.
- WAR' 73. CUI NUMINE M. 'cui' id est monti. NUMINE Apollinis et Liberi.
- WG' 74. DELFICA THEBANAE Delfica Apollinis sacra sunt.
TRIETERICA B. Liberi, ut ait Vergilius 'trieterica Baccho orgia'.
- W'G' 75. HOC SOLUM FLUCTU cum diluvium fuit.
- WP 76. EMICUIT legitur et eminuit.
- W'G' PONTOQUE FUIT hic enim medius fuit aquae et caelo;
nam et ista inter se mixta essent. DISCRIMEN 'separatio'.
- 15 78. UNOQUE IUGO PARNASSE LATEBAS dixit enim <72>
'gemino petit aethera colle'.
79. ULTOR Apollinem dicit vindicem matris.
- WP IBI et ubi.
- W'G' 80. MATRIS id est Latonae.
- 20 PAEAN Apollo.
81. EXPLICUIT extendit.
- CUM REGNA THEMIS dea est, quae tunc nondum nato Apolline dabat futura responsa mortalibus.
85. INCUBUITQUE A. V. ipse enim loquitur, non sacerdos.
- 25 86. QUIS LATET HIC SUPERUM ἐκφώνησις poetae admirantis hanc sedem.
- WG' 87. INCLUSUM HABITARE C. illam rem habitare, ut Vergilius 'atque humiles habitare casas'.

15—16. 17. 27—28.

1 diu enim] Delfinia G' | iam] nam G' || 6 'cui' *exh.* W ||
9 Triaterica W'G | Vergilius] *Aen.* IV 302. 303 | triaterica G' ||
Baccho orgia] bachia G' || 12 et emicuit W || 14 et *om.* UR' ||
15 enim *om.* G' || 17 iudicem U || 18 vel P || 22 Nomen deae
quae UVE || 24 aut ipse G' || 25 ἐκφώνησις W ἐκφώνησις U
Verba G'AR'V || 26 hanc *om.* U || 27 habitare dicimus G' ||
28 Vergilius] *buc.* 2, 29

89. AETERNI SECRETA T. ipse scilicet deus. W'G'
91. CONTACTUMQUE qui non indignetur in aures hominis introire vel pectus, cum vatem numen impleverit.
92. SIVE CANIT FATUM ut apud Vergilium 'dine hunc ardorem mentibus addunt, Euriale, an sua cuique deus fit dira cupido?'
93. INSERTA providentiam divinam dicit, quam ad-signat Iovi. W'G'
96. AETHERIO TRAHITUR id est de caelo, cum conexa sit Iovi, scilicet et ipsa pars Iovis. 10
99. SOLVIT ut Vergilius 'et fatis ora resolvit'. WG'
100. UNDAT APEX undare facit. W'G'
101. CONDITUS INARIMES τῆς Ἰναρίμης, sic Vergilius 'Inarime Iovis imperiis imposta Typhoeo'. 14
104. MALA VOTA SUSURRO illic tantum futura audias, non alicui preceris adversa. W'AR'
107. SAEPE DEDIT SEDEM ut Cadmus accepit iussus bovem sequi et ubi consedisset, ibi conderet civitatem. W'G'
108. UT TYRIIS DEDIT ILLE M. I. B. ipsos Salaminenses dicit, quibus Tyrus iuncta est, iussos esse minas belli impellere, quod factum meminit mare Salaminicum. 20
109. UT SALAMINIACUM MEMINIT MARE hic enim Themistocli, Atheniensium duci, respondit, ut navali bello potius dimicaret victoriam ibidem recepturus; ait autem sic muros ligneos necessarios, id est naves; tunc apud Salamina pugnavit. 25

11. 13. 15—16.

1 ipse om. U || 2 indignatur UV dedignatur R' | in pon. W' ante pectus || 3 numen om. G' || 4 Vergilium] Aen. IX 184. 185 || 7 Insertam W' | providentia G' | dicit divinam U | ad signanti W || 8 tovi U || 9 cum coxea sit W cum vox asit U cum sit G' || 11 Vergilius] ge. IV 452 | sic Verg. | ore W || 13 no | inap-coo W noinapmco U non armeo G nonac-coo P | Vergilius] Aen. IX 716 || 14 Inarimo G | tipheo mala vota susurram G typhoeo malauctasusurram P || 15 audies R' || 16 preceris] si preceris R' perceptorum W' || 17 cadmus AR' cathmus W' G' || 19 At W tirus G || 20 tyro W' P | bellum pellere W' || 25 moros W'

110. TELLURIS STERILIS nam in fame remedium concessit oraculo.

111. AERA TABIFICUM id est luem.

WG'E 112. DEUM pro deorum.

W'G' 113. POSTQUAM REGES TIMUERE F. hic Nero tangitur, qui cum consulisset oraculum, respondit huic numen 'parricidis non respondeo'. Nero enim matrem suam occiderat; hoc confusus dicto oraculum consuli vetuit, ne quis imperatorum inquireret fatum et his insidiaretur.

WG' 115. TEMPLIQUE FRUUNTUR id est nec fruuntur.

W'G' 117. MORS IMMATURA sensus hic est: ex quo non consulantur Delphica oracula, si aliquis deum coeperit pati, aut moritur ut poenam det numinis recepti, aut pro pretio moritur, ut, quia sentire deum meruit, hoc morte emerit. Alii sic intellegunt, quod si quid vates adversi denuntiaverint, occidantur. Ergo haec ipsa mors aut poenam dat aut pretium divinitatis, quod solus futura cognovit et idcirco moriatur, divinam invicem scientiam consecutus, sed mihi videtur pretium pro poena positum, ut Terentius
20 'pretium ob stultitiam fero'.

MORS IMMATURA B. ordo: mors immatura numinis recepti aut poena est aut pretium.

A. P. M. I. A. pretium: interdum enim sic implentur, ut etiam exanimentur, nam hoc exposuit 'quippe stimulo

5—9. 11—19 (positum). 21—22

1 nam] non G' || 3 lucem UG || 6 huic Usener] hoc W'G' om. AR' || 8 consulu W consului G' || 9 imperator U | factum G' | et hinc insidiaretur sibi G' || 10 ne W | fruuntur om. G' || 11 sensus hic est om. G | consulantur U || 12 coeperat U | coeperit pati] se aperit vati Usener || 13 ut et det Usener] aut et dat codd. | propitio U || 14 quia] que U | deum sentire P || 15 adversi vates G' || 19 pro... 20 fero] pro oī (om. U) stultitia fero W' || 19 Terentius] Andr. III 5, 4 || 20 pretium postulat iam fero G' || 21 recepti numinis U || 24 A. post I. om. W' || 24 exanimentur UAR

fluctuque furoris compages humana labat'; poena autem est, si sic impletus deo moritur, ut nemo adsequi <possit, ut> futura cognoscat; pretium, si moriturus dat tamen praesentibus fida responsa. ⁴

119. CONPAGES HUMANA LABAT sunt enim vates, qui ^{WG'} accepto numine cadunt.

118. FLUCTUQUE FURORIS mantice in duo[bus] divisa est: ^{W'} in artem et furorem.

120. CONCUTIUNT FRAGILES dicit causam, unde moriantur. ^{W'G'}

124. ANTISTES antistes dicitur, quod ante numen stet. ¹⁰

125. CASTALIOS CIRCUM LATICES fontem illum dicit, de quo divinus spiritus concipiebatur, ut Vergilius 'qua nulla priorum Castaliam molli divertitur orbita clivo'.

128. METUENS post multos enim annos oracula ista repetuntur, et ideo metuit, ne et ipsa moriatur, ut ait supra ¹⁵ <117. 118> 'numinis aut poena est mors immatura recepti aut pretium'.

PHOEBAS a deo nomen accepit.

129. NOSCENDI ARDORE FUTURA id est ne ardeat ad futura noscenda. ²⁰

130. CASSA FRAUDE P. nec enim Appius hac voce terretur.

133. DESTITUIT FAUCES quattuor causas posuit, quibus Apollo tacere videatur: quod aut casu factum est, ut terris infusum numen abscederet; aut templi incendio clausa caverna sit, qua loquebatur oraculum (nam hoc ²⁵ Brennus incendit); vel quod possunt sufficere Romanis ad scientiam futurorum, quae Sibylla praedixit; vel quod nunc tam scelerati sunt homines, ut nihil a diis mereantur audire.

1 fluctusque ^{G'} | compages . . . 4 responsa *om.* ^{G'} || 2 assequi possit futura *om.* cognoscat ^{AR'} || 7 mantice ^W | duo *Oud.* | est id est in ^U || 9 moriuntur ^{UG'} || 10 nomen ^U || 12 concutiebatur ^{G'} | ut . . . 13 clivo *om.* ^U || 12 Virgilius] *ge. II 292. 293* | quia ^W || 17 aut pretium *om.* ^{G'} || 18 nom ad eo ^U || 21 Appius ^{G'AR'} amplius ^{W'} || 22 quibus *om.* ^U || 23 casu ^{ARV} causa ^{W'} hac causa ^{G'} || 25 clausa caverna sit *Oud.* clausas cavernas *codd.* || 26 potest ^{WG'} post ^U | romanus ^U || 28 ut nil aliis ^U

133. FAUCES scilicet templi.
- WG' 134. SEU BARBARICA id est Brenni. Est autem ordo:
seu cum arsit Python lampade barbarica.
- W'G' 136. ET PHOEBI TENUERE v. qua egrediebatur oraculum.
- 5 137. FATIGUE SAT EST id est sufficit esse commissa.
- W 138. CARMINE LONGAEVO et carmina longaevae.
- W'G' 139. SOLITUS TEMPLIS A. N. dixerat enim Neroni 'ego
8 paricidis non respondeo'.
- W'AR' 140. NOSTRO nullus enim nostrum innocens est.
- WG' 138. CARMINA LONGEVE Sibyllinos libros dicit.
- W'G' 142. METUS IPSE FIDEM sensus hic est: quoniam tre-
12 pida et pavens hoc dicebat, prodidit se esse mentitam.
Nam figmento suo fidem faceret, si hoc secura dixisset.
Fecit ergo fidem esse illic numina, quae haec negabat,
15 loquentis virginis timor.
- W PRIORES legitur et vagantes.
- W'G' 144. CANDIDA PHOCAIC[H]A Graeca, ubi hoc agitur.
- W 147. FATIDICUM id est adire.
- W'G' 151. HAUD AEQUE L. D. id est non tantum laedebat
20 Appium, cui falsa dicebat, quantum Appollinem, cuius se
numen habere simulabat.
- W' 154. SUFFICIENS ut Vergilius 'ostia centum, unde ruunt
totidem voces, responsa Sibyllae'.
- WG' 155. EXCUSSAE L. supra enim dixerat <143. 144> 'crines-
25 que in terga solutos candida Phocaica complectitur in-
fula lauro'.
- W TEMPLI ut ait Vergilius 'tremere omnia visa repente
liminaque laurusque dei'.

---

4 gradiebatur G' || 6 <Carmina longevae vobis> At Car-
mine longo vobis R | longevae W || 7 enim om. UAR' ||
9 inocens nostrum W || 11 sensus ... 13 fidem om. U lemma exh.
12 se om. G' | menticum W || 14 hoc U || 17 ubi hoc
agitur om. G' || 18 lauri fatidicum W | quod adiretur G' ||
22 Vergilius] Aen. VI 43. 44 || 23 voces om. U || 25 in ...
26 lauro exh. G' || 27 Vergilius] Aen. III 90. 91

156. VERITAM SE C. P. id est haec omnes res, quae W'G' non fiebant, prodiderant virginem, quod verita esset se Apollini committere.

161. DESINIS IPSA LOQUI id est nisi desinis. Bene 'ipsa loqui'; numen enim loquens vult audire, non virginem. 5

TANDEM C. V. tamquam coeperit Appium plus timere quam Apollinem.

162. ABDUCTA CAVERNIS id est a divino spiritu rapta. WG'

164. QUOD NON id est numen. WEAR'

EXHAUSTAE vacuatae, responsis frequentibus scilicet. W'G'

165. SPIRITUS I. V. diu enim oraculum hoc tacuit, et 11 nunc totius silentium futuri iuge in huius virginis pectus intraverat.

172. ANCIPITI incerta, instabili. W'EAR'

SPARGITQUE VAGANTI ut, dum discurret, deiceret tripodas, W'G' quae vaganti virgini videbantur obstare. 16

174. IRATUM TE PHOEBE FERENS supra enim <150> plenam se Phoebō simulabat.

SOLUM et solo. W

175. UTERIS O PHOEBE. W'G'E

177. QUANTUM SCIRE L. plus enim novit quam Appius W'G' expetit, ut loquatur. 22

178. CONGERIEM id est in unum locum coeuntem [colli- W'G' gitur].

TOT SAECULA PECTUS quibus oracula Nerone iubente W'G' tacuerunt. 26

179. SERIES tractus.

180. NITITUR IN LUCEM id est ut canatur futurum quicquid. Omnia haec vates poterat respondere, cum fureret; non deerat ergo scientiae eius. 30

1 hae G' || 2 esset] eorum U || 4 id . . . desinis *exh.* W || 5 loquens *post* audire *pon.* G | audere W || 10 scilicet frequentibus UAR' || 11 diue W || 14 incerta *om.* EAR' || 19 . . . 21 L. *add.* W₂ *in marg.* | <solo> solummodo D || 23 locum coeū colligitur W | locum coeuntem G' || 28 id est hoc conatur, ut omne futurum publicetur a vate . omnia G' || 30 non . . . eius *om.* G'

WEAR' 183. TALIS IN E. v. C. R. comparatio.

W'G' 185. STRAGE id est multitudine vel confusione.

186. ROMANA id est fata.

MANU sensus hic est: sic Sibylla, cum aegre ferret se
5 furere, ut omnibus futura praediceret, de tot factorum
diversitate et multitudine superba manu excerpit fata
Romana, id est libros Sibyllinos scripsit ad solos Romanos
pertinentes.

187. DUM TE CONSULTOR OPERTI id est dum tua fata
10 disquirat, id est 'dum te vix invenit, Appi', qui consulis
deum opertum tellure Castalia.

189. MAGNA sive omnium sive Romana.

190. SPUMEA TUNC PRIMUM cum vere deum pati coepit.

WG' 192. VASTIS resonis.

W'G' 193. DOMITA ut Vergilius de Sibylla 'tanto magis ille
16 fatigat os rabidum fera corda domans'.

195. SOLUSQUE QUIETEM obscure mortem ei denuntiat,
nam in Euboea iste periturus est, id est in civitate Cal-
cide, quae est iuxta Carystum.

WG' 198. CUSTODES TRIPODES FATORUM ἀποστροφῇ.

200. A SUPERIS CELATE D. tu celate, id est quem nullum
22 diem di celaverint de futuris.

W'G' 204. DECREVERE NEFAS an adhuc non di constituerunt,
ut talia Roma patiatur, et ideo ista non nosti.

25 DUBITANTIBUS ASTRIS secundum mathematicos, qui volunt
fata hominum in sideribus constituta [esse].

205. TOT FATA TENENTUR id est incerta sunt atque
suspensa.

---

25 — 26.

2 confusione multitudine U | vel confusione om. G' ||
4 cumana G | si U || 13 Spumea . tunc cum primum vere G' | dum
vere U | parti P || 15 Vergilius] Aen. VI 79. 80 | de Sib. om. U |
tanto . . . ille om. G | illa P || 16 rapidum W || 19 curic-
tum GAR' curietum P Euripum Weber || 20 ἀποστρ | ποφ W
apostrofa asuperis P apostrofa ad superos G₂ || 21 tu celate
om. G' || 22 dii celaverunt GAR' || 23 dii non UV || 24 ut
alia UG' || 25 voluit U || 26 esse ex. GAR' V || 27 atque
suspensa om. G'

206. AN GLADII FACINUS ordo: an ut peragat fortuna, W'A^a taces?

VINDICIS AN G. F. Caesar positus in senatu auctore W'G Bruto et Cassio occisus est a patribus; hunc gladium dicit vindicem, Pompei scilicet mortis. 5

[Et] FURORUM et furoris. W

207. REGNAQUE AD ULTORES I. B. B. cuius Tullius in W'G Philippicis <I 6, 13> meminit. Brutus Tarquinium expulit et post quingentos annos fere hic Brutus de illius Bruti stirpe ortus est, qui Caesarem peremit. Ideo dictum 10 'ad ultores iterum'.

210. NEC CUNCTA LOCUTA scilicet quae sciebat.

211. ILLE FEROCES id est deus. WG'

213. LUMINA id est torquet. 14

NUNC [NON] TORVA MINACI id est vultu nunc pavido, W' nunc minaci.

216. TERRIBILIS SED P. id est qui terreat. Pallor enim WG' duobus modis fit, timore et furore.

QUIESCUNT ut Vergilius 'et rabie fera corda tument'. W'G'

218. RAUCA GEMIT ut Vergilius 'cunctatur et amnis WG' rauca sonans'. 21

220. AD VULGARE IUBAR id est ad solem, qui vulget W'G' omnia, dum exit ex templo, passa est tenebras.

222. TUNC PECTORE V. quicquid noverat verum.

223. REDIERE FUTURA id est non sunt prodita hominibus. 25

225. FRUSTRATUM deceptum.

226. IURE SED INCERTO M. S. R. sensus hic est: cum adhuc esset incertum, quis in terris habiturus esset im-

---

8 (Brutus)—10 (peremit). 12. 14. 17 (Pallor)—18. 19. 22—23 (exit).

---

5 vendicem W | videlicet U || 7 adulteres W a. G' om. U |
schol. v. 207 ponit G' post schol. v. 216 TERRIBILIS . . . tument
cohaerens cum schol. v. 220 || 11 adulteres W adutr U || 15 nil
nisi id est vultu exh. G' || 17 qui] sed Qd W || 19 Vergilius] Aen.
VI 49 || 20 Vergilius] Aen. IX 124. 125 | cunctarum WG' |
et] est G' || 23 omnia vulgat G' | dux W' | exiit U |
ex W' de G' A R' | extemplo U exemplo W

perium totius orbis, hoc est 'iure incerto mundi subsistere', Appius Calcida[m] regno possidere cupiebat.

225. AMBIGUIS incertis, obscuris, ut ait supra <195. 196> 'solusque quietem Euboici vasta lateris convalle tenebis'.

230. EXCEPTA QUIS MORTE P. sensus hic est: cum tibi soli quietem in civili bello pollicerentur oracula, intellegere debuisti te esse moriturum; nam in tot omnium malis ut aliquis quietus sit, deorum nemo, sed sola mors praestat.

10 232. CARISTOS insula iuxta Euboeam.

233. TUMIDIS legitur et timidus.

TUMIDIS INFESTA COLIT Nemesis illic colitur, quae tumentes et superbos deicit, timidus non favet; ergo et 'tumidis' legamus et 'timidis'.

15 RHAMNUS civitatis nomen est, ut ait Terentius 'Rhamnusium se <aiebat> esse'.

234. ARTATUS R. F. Q. G. P. angustum mare, quod Euboeam separat a Boe(o)tia.

235. EURIPUSQUE angustia in mari Euripus dicitur, ut ait Cicero 'quod enim fretum [aut] quem Euripum tot motus', sed Euripus dicitur et reciprocus cursus aquae, qui accedit et recedit in angustis locis.

W'G MUTANTIBUS U. accessus enim ibi sunt et recessus.

W'G 236. AD INIQUAM 'iniquam' bene; ibi enim periclitatae naves Graecorum esse dicuntur.

238. ALIUM L. I. O. in Pharsaliam.

WG 239. CUM PROPE ordo: cum prope avertere.

15—16. 27.

1 iure om. G' | subsidere G' || 3 obscuris . . . 5 tenebis om. U | ut . . . tenebis om. G || 3 nil nisi obscuris exh. P || 6 p.] potes W || 8 hominum W' | ut] ait W || 10 insulam W || 11 Et tumidis G' || 13 et timidus G' tumidis W' | ergo . . . 14 timidus exh. W || 15 nomen civitatis U | est om. W' | ut . . . 16 esse om. UG' || 15 Terentius] Andr. V 4, 27 || 17 ang.] s. angustia in U || 19 ut . . . 21 motus om. UV || 20 Cicero] pro Mur. 17, 35 || 21 et post sed pon. G' om. W' || 23 accessus et U | enim om. G' || 24 AD . . . bene] Bene ad iniquam U | iniquam om. G' || 25 esse grecorum G' || 26 in] aut W i. U

249. HAUD MAGIS EXPERTUS id est numquam sicut nunc *w'g'*
Caesar expertus est, quia non erat firmum eius imperium,
sed vacillans.

252. TOT RAPTIS a se alienatis.

TRUNCUS perduto exercitu truncus sine manibus. 5

253. PAENE SUO quid enim solus auderet?

254. SCIT NON ESSE DUCIS id est intellexit omnem im-
perii potestatem non in duce, sed in ipso milite consti-
tutam.

256. CONSTRINGERE refrenare, revocare. 10

257. DUM QUISQUE P. Q. I. T. sensus hic est: dubias
militum mentes, quae solet causa revocare, nunc non revocat;
duae sunt autem causae, quae revocant, dum timet miles
imperatorem suum, a quo ipse metuendus est, et cum
unus quisque solum se iniusto gravari credit imperio et 15
queri aliis tacentibus erubescit. Hic ergo haec causa
non retinet milites; simul enim queruntur universi.

259. HAUD RETINET ordo: nam quae dubias constringere
mentes causa solet; haud retinet. 19

265. DIRIS HISPANIA B. id est eripuit. *w'g'*

268. QUID IUVAT ARCTOIS decem enim annis pugnavit *w'g'*
in Gallia.

SUBACTO vel <sub>actis. *w*

273. PAUPERTATE PII ita enim inopes sumus, ut putemur *w'g'*
nihil armis fecisse crudeliter, cum omnia fecerimus. 25

276. USUS ABIT VITAE hoc est: omne tempus, quo vita
uti poteramus, absumptum est; mors sola iam superest.

11—17. 18—19. 20.

1 Hanc *W* || 4 a se *om. U* | alienatis de civibus *U* ||
5 TRUNCUS deuib; *K.* & pene suo *W* : 10 Constringere *r.*
(i. *G*) vocare nunc (*l. 16*) *G'* | revocare vel refrenare *U* ||
13 di e'is *W* desunt *U* || 18 namque *U* Nanque *G* || 19 hanc
W' | retinere *U* || 21 enim *om. G'* || 24 putaremur *U* pute-
tur *G* || 25 nil *UR'* | fecisse nos crudeliter *G'* || 27 iam
sola *G*

278. NON DURO LICEAT M. C. M. id est mori volumus, sed non in proelio, immo in penetibus nostris; liceat ergo membra ponere non in duro cespite.

4 279. FUGIENTE FERIRE hoc est: more palpitantis elidere.

WG' 281. CONIUGIS INLAVI L. id est liceat.

WG' UNIQUE PARATUM nam in bello non uni rogos fit, sed confuse, ut ait Vergilius 'confusaeque ingentem caedis acervum'.

286. NESCIMUS C. SCELERIS sensus hic est: nec nos 10 ignoramus in armis civilibus tunc nos praemium mereri, si quid impie fecerimus. Id est hoc nobis pro mercede bella civilia reddiderunt, ut liceat nobis iam facere, si quid crudeliter egerit unus quisque de nobis; ergo et <te> poterimus occidere.

15 287. SI NOND. C. I. id est Caesar.

W' 288. NE<C> FAS NEC V. I. ut Vergilius divina et humana posuit 'fas et iura sinunt'.

WG' 289. HOC AUDERE VETANT obscure mortem Caesari mina[n]tur, cum ei ducis nomen eripit et se iam semel 20 dicit scelere esse pollutum.

292. QUICQUID G. FORTUNA VOCATUR id est Caesaris felicitas nominatur, ut ait Cicero 'quin etiam illa[m] ipsa[m] rerum humanarum domina[m], Fortuna[m], <in> istius societate<m> gloriae <se> non offert'; nam in bellis sic fieri 25 consuevit.

293. NOS FATUM SCIAT ESSE SUUM id est intellegat Caesar fatum suum in nobis esse, qui vincimus.

9—14. 15.

4 hoc est om. U | morte pr GP || 5 inlavi W om. cett. || 6 unicuique W | sit W | sed confuse om. W' || 7 ut] nam G' | ut . . . 8 acervum om. U || 7 Vergilius] Aen. XI 207 | confusus aequae G' || 9 nec non U || 10 ignoramur W' | mereri G' meperis W reperisse U || 11 hoc om. G' || 12 reddis G' || 14 occidere Co. accipere codd. || 16 divina . . . 17 posuit om. U | fas] Verg. ge. I 269 | ius U || 19 cum ei G' AR' cuncti W' | numen U | eripit nomen G' || 22 Cicero] pro Marc. 2, 7 || 24 aufert G' | ferire G'

294. OBSEQUIUM SPERES invidiose dictum 'obsequium speres deorum', ut Tullius de Pompeio 'venti tempestates-que obsecundarent'.

295. PAX ERIT acute dictum 'pax erit', quam scilicet esse non vis tu; nam iratus miles bellum debuit comminari. s

HAEC FATUS id est unus pro omnibus sive omnis exercitus.

297. SIC EAT sic agatur.

W'P

QUANDO quoniam, ut Vergilius 'quando haec te cura remordet'.

10

298. MORESQUE M. S. id est quando pacem nobis non pietas aut iustitia, sed sola scelera pollicentur, scilicet si Caesarem occidit exercitus.

W'G

303. VENIT id est qui fugere debuisset, nisi fortunam suam in difficultatibus soleret exercere.

15

307. PASSURASQUE I. N. scilicet non negasset.

309. TANTUM MENS SANA T. id est hoc solum in indomito milite suo Caesar horrescit, ne habere sanam mentem incipiat et respuat bella civilia.

311. IAM MANIBUS D. S. ab his scilicet, qui eadem gerebant, id est milites tui.

20

312. HIS FERRI GRAVE I. id est militiam.

WG'

313. LASSARE modus imperativus est, [et] lassare: lasseris.

24

314. POSSE PATI hoc est: et disce esse sine bello, ut Vergilius ait 'inter spelea ferarum malle pati'.

SIBI legitur et tibi.

W

6. 16. 17—19.

1 obsequium . . . 3 obsecundarent om. U || 2 Tullius] de imp. On. Pomp. 16, 48 || 3 obsecundarint Cic. || 4 pax erit om. U | scilicet novis tu U || 9 ut . . . 10 remordet om. Ua || 9 ver̃g W] Aen. I 261 | curare mordet W || 13 occidat G'AR' | excitus U || 14 quam G' || 15 difficultatibus suis U || 17 hoc s. om. U | in om. G'AR' || 19 incipiant W || 22 militia W || 23 est om. WP et lassare lassēt exh. W || 24 lasseris Keller || 25 ut . . . 26 pati om. U || 26 Vergilius] buc. 10, 52. 53 || 27 <tibi> vel sibi G'

W'G' 321. HIC FUGE ordo: si belli finis placet, fuge hic ense relicto.

324. AC DUCIS INVICTI <L.> id est Caesaris felicitatibus
4 fatigata.

W LASSATA SECUNDIS subauditur 'detegit inbelles animas'.

W'G' 326. VOBISQUE REPULSIS tamquam ipse eos proiciat ab armis, quia segnes sunt, non quasi sponte discedant bellum civile fugientes.

329. NOBIS VICTORIA TURBAM ut ego habeam multitu-
10 dinem victor, ut habet ille, qui victus est.

330. IMPULSI exacti.

QUAE id est turba.

W' PREMIA BELLI id est ut non comitetur.

W'G' 332. LAURIFEROS CURRUS [cum] ob hoc solum perget
15 ad bellum turba, ut auferat praemia et laboris vestri mercedem nullo vulnere consequatur.

334. IAM PLEBS ROMANA TRIUMPHOS non enim milites dicemini, qui signa deseritis, sed vulgus et populus.

338. ABLATIS UMQUAM DESCENDERIT A. 'descenderit'
20 minuetur, id est quem admodum nunc confluentibus fluminibus nihil sumit augmenti, sic nec tunc minui poterit, si flumina recedant.

WG' 339. MOMENTA PUTATIS id est aliquod emolumentum.

W'G' 341. SE PREMIT implicat.

25 342. FATA VACENT sensus hic est: non quia ego vos habui, ideo vici, sed mea vos felicitate superastis. Nam vult omnia, quae maiora sunt, fati regi, minora fati iuncta esse potiorum. Nam hoc exponit 'procerum motus haec cuncta sequuntur'.

3 atducis *W om. cett.* || 4 fatiga *U* || 13 at *W* | non *om.*
U || 14 cum *om. G'* | solum *om. G'* | perget *om. W'* ||
18 deseretis *G'* || 21 sic . . . 22 recedant *om. U* || 21 potuerit
W || 26 super.] vicistis *G* || 27 fati non esse iuncta (*item R'*). Nam *G'* || 28 Nam hoc exponit *om. W'* | procerum . . .
29 sequuntur *om. U*

343. HUMANUM PAUCIS VIVIT GENUS id est ad fata paucorum omne genus hominum revocatur et unus potior reliquis de se efficit fatum.

344. HORROR id est orbis Hiberi. W'

ET ARCTOI qui horror fuisti sub me duce, Pompeium W'G'
victum utique reliquisses. 6

345. POMPEIO CERTE FUGERES D. quippe superatus; adeo vobis imperator vester facit fatum, et hoc sic probat dicens: Labienum, qui sub se fortis fuerit, segnem esse sub Magno; nam ad eum transivit a Caesare. 10

347. CUM DUCE PRAELATO Pompeio, quem praetulit mihi.

348. NEC MELIOR MIHI V. F. id est quam Labieni. WG'

349. NEC DUCE ME GERITIS 'nec hoste': nam fugietis; W'G'
'nec duce': nam nunc pugnare non vultis; ergo fidi mihi
esse non potestis, qui numquam habebitis cupidinem 15
dimicandi.

351. HIC NUMQUAM VULT ESSE MEUS nam qui nunc cum Pompeio sunt, cum vicero, mei milites erunt; hi autem mei esse non poterunt, qui nunc fuerint desertores.

353. NON NISI MUTATO id est ideo vobis dant dii ani- 20
mum a proelio recedendi, quia estis inbelles, ut ego in
tam magno certamine mihi eligam fortiores.

355. AMOLITUR ONUS 'amolitur' tollit. Onus dicit felicitatis, id est magnam felicitatem, quam iam ferre non poteratis, a vobis fortuna aufert. 25

2 unusquisque U || 5 quia G' | ducem G' || 6 victu
mittique W' | utique om. G' || 7 quippe superatus G
quippe si superat W' || 9 dicens om. U | fuerat UG' ||
10 transit G' || 12 Labieni W || 13 iam G' || 14 duce
me G' || 15 quia G' || 16 peccandi U || 17 nam] nunc
W om. U || 19 fuerint W | desertores fuerint U ||
20 ideo] dō W om. G' | dandi animum W' | dii
vobis dant P dii dant vobis G || 21 a om. W' | re-
cedendi U || 23 tulit W' || 24 iam om. G'AR' || 25 a
om. W'

356. QUIBUS HIC NON S. O. id est permittitur vobis, ut exarmetis dextras vestras, quibus terram subiugasse non sufficit.

358. QUIRITES non milites.

5 360. NON CAESAR SED POENA T. id est sed paucos de vobis seditionis principes hic iubeo remanere, quos non ego detineo, sed poena, quam sentient.

PROCUMBITE T. vult hic principes seditionis extinguere.

WG' 361. TENDITE COLLA id est ad vulnera praeparate.

W'G' 363. ET DISCE FERIRE id est sub hoc exemplo ferire
11 disce inbelles.

364. DISCE MORI si et tu fueris inbellis.

366. PRIVATUM FACTURA T. id est si eum deserere voluisset.

VELUT ENSIBUS id est quasi possit aliquis occidi, si ad occidendum de militibus nullus obtemperaret.

15 369. AD SCELUS HOC CAESAR sensus hic est: etiam ipse Caesar metuit, ne cum scelus hoc iubere coeperit, ut milites priores suos interficiant, nemo pareat imperatis.

VICIT PATIENTIA SEVI patientia, inquit, militum vicit saevi spem ducis; aliud enim Caesar sperabat futurum, aliud evenit. Nam cum crederet, quod parituri non essent milites, si quos iussisset occidi, non solum illos occiderunt, sed etiam Caesari obtulerunt, ut interficerentur. Est ergo ordo: et iugulos praestitit, non enses tantum.

25 371. NIL MAGIS ADSUETAS SCELERI nihil, inquit, magis timet Caesar quam, ne consuetae mentes ad scelera

2 dexteris W | quibus . . . 3 sufficit] quae dext(e)rae iam iugasse non sufficit W' quae dextrae iam vicisse non sufficiunt G' quibus dextris <ter>ram <sub>iugasse non sufficit Keller || 5 de] die P dies G || 6 hic om. W || 7 ego hic detineo G' || 8 et vult G' || 9 a W || 11 imbellis G' || 12 et om. U || 13 si cum G || 15 occidendos G' || 16 iuberet U | coeperit PAR' ceperint G om. W' || 19 futurum om. UAR' || 20 venit W || 23 optulei GAR' || 24 ordo f& W | pstat G || 26 Ó nil W

perpetrandum desinant aliquid crudele committere. Gaudet ergo, quia illi occidere, quos iusserat.

372. TAM DIRI FEDERIS ICTU ut Vergilius 'ictum iam w foedus' et Cicero 'cum tu amorum turpissimorum cotidie foedera aperires'. 5

374. BRUNDISIUM DECUMIS hunc illis laborem celeritatis w'g' inposuit, ut die decimo Brundisium pervenirent, hoc est decimis castris. In expeditione enim militum certo itinere confecto cotidie castra metantur.

HANC ATTINGERE C. 'hanc' id est iuventutem. Vult 10 autem a se separare milites. w'ar'

375. ET CUNCTAS REVOCARE R. id est a Brundisio. w'pr

376. <SECRETAQUE L.> LEUCAE id est recipiunt. wg'

377. SUBDITA subiecta. w'g'

379. OBNOXIUS obiectus, ut Vergilius 'nec fratris radiis w'g' obnoxia surgere Luna'. 16

380. GARGANUS mons in Apulia, tortus in flexum. w'g'

381. TUTUS hos enim removerat, quos videbat infidos.

384. SE CONSULE F. nomen anno dedit consul effectus.

386. MENTIMUR D. ut eos, qui imperant, dominos nomine- 20 mus. Si 'dominis mentimur' legimus, id est his adulamur.

387. QUA id est aetate. wge

388. AUSONIAS V. G. M. S. ut secures haberet in fascibus. w'g'

390. IMPERII RAPIENS id est consulatum; non enim illic erat imperium iam situm, sed in Caesaris potestate. 26

392. CONSULE NOTUS ERIT id est quam ipso Caesare, qui tunc gessit bella civilia.

6—9. 10—11. 17. 18.

1 perpetranda pr W | ad perpetrandum U || 2 illos UAR'V | eos quos G' || 3 Vergilius] Aen. XII 314 || 4 Cicero] or. pro Cael. 14, 34 | cum] ut Cic. || 6 metantur Usener mutantur codd || 10 'hanc' exh. W || 11 enim U | separe U || 12 schol. in G erasum || 13 recipiant codd. || 15 ut ... 16 Luna exh. W | Vergilius] ge. I 396 || 17 mons aculie U | tortus inflexum exh. W || 20 D.] dominis W | imperat W || 21 si ... id] non timemus id U || 23 securem WP securim G || 26 quam] pro ab G'

392. FINGIT SOLLEMNIA c. id est sic omnia aguntur in comitiis, quasi Caesari dederint consulatum ac non ipse sibimet vindicavit.

393. DIRIMIT s. p. id est interruptit ita, quasi missa plebs videretur tulisse suffragia.

W'G' 394. DECANTATQUE t. ipse campus, id est comitia.

W VANA legitur et vacua.

W'G' VERSAT IN URNA id est tribus istae sunt, quae prae-rogativae appellantur.

10 395. NEC CAELUM SERVARE LICET proprie augures, cum comitia sunt, dicuntur servare de caelo.

TONAT AUGURE SURDO id est quia, <quod> tonat, ad eum non pertinet.

396. BUBONE SINISTRO adverso; nec hoc tum augures
15 curant.

397. INDE PERIT id est ex illo. Ideo tantum creantur consules, ut dent annis nomina, non ut aliquam habeant potestatem.

399. MENSTRUUS IN F. 'menstruus consul', qui solo
20 mense Ianuario dignitate consulis uteretur, sive de suffectis consulibus dicit, qui per menses singulos procreantur.

400. QUOD PRAESIDET ALBAE Vestam dicit, ignem aeternum, et Iovem Latialem, ubi per novem dies solebant haec sacrificia celebrari.

25 401. HAUD MERITUM id est quod non meretur sacra sollemnia, quia civilibus bellis Caesarem superare permittit.

402. CONFECTAS NOCTE LATINAS sensus hic est: vidit Iuppiter completas Latinas ferias, quae per noctem in

---

2 quasi aliquis caesari dederit G' | et non G' || 3 vindicaret G' || 4 interruptit W' || 6 id est comitia om. G' || 11 comitia cō motia^s W | servare augurium de G' || 12 quia quod Oud.] quia W' qui G' || 14 adverso om. U | nec tamen hoc U | tamen W' || 20 consulit G' || 22 dicit et ignem W' || 23 latialem W laetialem U | VIII U || 25 moretur W'

Albano monte flammis declarantur, tunc cum illic ludi luduntur a consule; hoc ergo accipiamus: haec sacra Caesarem sollemniter celebrasse, cum adeptus est dictaturam et consulatum.

403. INDE RAPIT id est Caesar. 5

405. OCIORE ET C. F. fulmine. WEAR'

406. MINOIA TECTA quippe a Cretensibus Brundisium WAR' constitutum est.

408. ET PAVIDAS H. S. C. ut Vergilius 'quin etiam hiberno WG' moliris sidere classem?' 10

411. TUTUM legitur et totum.

DUM NON FELICIBUS A. id est Pompeianis, qui fugiunt WG' navigantes. Cum illis ergo tutum mare pateat, qui infelices sunt, sibi putat tutius fore, qui est felix.

413. FORTIUS HIBERNI F. hoc dicit: per hiemem velocius 15 navigari, quia vehementiores sunt venti. Nam veris tempore crebro pluviae concitantur, ut ait Vergilius 'ruit imbriferum ver'.

414. QUAM QUOS INCUMBERE C. id est flatus. WG'

417. SOLOQUE AQUILONE S. 'sunt' subaudimus. 20

418. HIC id est aquilo. WAR'

CARCHESIA MALI ornamenta dicit, quae summitati arboris WG' infiguntur in navi.

419. GRAIA AD MOENIA PERFLET [ad] Epirum, ut Ver- WG' gilius 'protinus aërias Phaeacum abscondimus arces litoraue 25 Epiri legimus'.

421. LANGUIDA CARBASA * * *. W

20. 21.

1 tunc . . . 4 consulatum om. G' || 1 ludei W || 6 fluminē W flamine A || 7 quia AR' | Minoia. Apud Cretam enim Minos regnavit. unde venerunt (hii add. A) qui Brundisium construxerunt G' AD || 9 Vergilius] Aen. IV 309 || 13 Cum . . . 14 felix] et infelices sunt sibi putat U || 13 tutum in mare W: totum G' || 16 celeriores G' || 17 ut . . . 18 ver om. U || 17 Vergilius] ge. I 313 | ruit om. W || 23 in navi om. G' || 24 ad exh. UAR' | ut . . . 26 om. UAR' || 24 Vergilius] Aen. III 291. 292 | phoca cū abscedimus W | p. c. d. G' || 25 litora . . . 26 legimus om. G' || 27 * * *] neutro genere carbasa Co.

- W'G' 423. IAM DUDUM NUBES vult videri, quod in tempestate
prosit velocius navigare.
426. TOTOSQUE R. hi rudentes totos sinus laxaverant.
W' 428. OBLIQUAT PEDE LEVO CARBASA ut Vergilius 'una
& omnes fecere pedem'; hic funis est, qui vela retinet.
WG' 429. SIPARA VELORUM velum in navibus sic appellatur.
W'G' 431. MOX REDDITA M. revocata ad malum recedente
vento et rursus inflata.
433. PUPPES QUAE V. A. id est velocior est navis impetus
10 quam venti.
435. HAESERE PALUDIBUS U. id est maris undae pigriores
coeperunt esse quam paludes.
436. BOSPHOROS UNDAE hic enim congelascit.
437. NON INPULIT HISTER hoc est: cum et ipse Hister
15 glacie strictus fretum cessat impellere.
438. INMENSUMQUE G. T. M. non quod Hister mare sit,
sed mari magnitudine comparatur, ut ait Vergilius 'it mare
proruptum'.
COMPRIMIT UNDA tenet, alligat.
20 440. FLUCTUQUE LATENTE SONANTEM ut supra glacie
stricta subtersonet unda, quae currit.
441. ORBITA ordo: et latente fluctu sonantem Meotida
scindit orbita migrantis Bessi; 'migrantis' a regione scilicet
ad regionem aliam. Nam Bessi in Scythia sunt.
W' MEOTIDA τὴν Μαϊώτιδα sonantem.
W'G' 442. MESTO legitur et vasto.
27 IGNAVA PROFUNDO id est quae stagna congelascentium
fluminum segniora sunt vasto ponto; non enim omne in

22—24 (regionem). 25.

2 possit *Oud.* | *nil nisi* in tempestate velocius navigare *G'* ||
4 Vergilius] *Aen. V 830* || 6 sic *om. P* || 9 puppes *G'* pup-
pesq; *W om. U* || 12 palus est *W'* || 13 hic mare enim *U* ||
congelass & *P* || 14 Hic enim glacie *U* || 15 implere *W'* ||
16 quod non *WG'* || 17 magnitudini *G* | comparatus *W* |
ut . . . 18 proruptum *om. U* || 17 Vergilius] *Aen. I 246* | id *P* ||
19 tenet et *U* || 21 subtersonat *G'* | cum currit supra or-
bita *G'* || 25 *ΜΑΙΟΤΙΑΑ U* || 28 vasto ponto *om. P* | omne *om. G'*

mari spatium altitudinis vertitur, sed quae ima sunt, non moventur.

445. SERVARE VICES vel tempestatis scilicet vel quietis.

447. FIXAE PATUERE C. id est ad omnes expositae sunt casus, postquam haerere coeperunt. 5

448. ILLIC INFESTAE CLASSES id est tunc coeperunt timere, ne hos remis comprehenderent Pompeianae classes, cum hi haerent in fluctibus pigris.

ET INERTIA TONSIS quae remis inpellerent ignavas undas. 10

449. LANGUORE PROFUNDI hoc est maris.

450. NOVA VOTA TIMORI tempestatem enim optare coeperunt.

451. SUNT INVENTA NOVO sive repentino, sive vere novo, quod obsidebantur a fluctibus. 15

455. NAUFRAGII SPES OMNIS ABIT hoc enim cupiebant.

456. LAESUM NUBE DIEM hoc est nube contectum, ut ait Vergilius 'ille ubi nascentem maculis variaverit ortum conditus in nubem'.

SENSIM leviter atque paulatim 20

457. CONCUSSIT id est iubar.

MOVITQUE C. N. ordo: et ima pelagi. Ceraunia sensim nautis concussit et movit. Ceraunia aut montes dicit Illyricos, ut inde flare coeperit ventus (nam insulae sunt, ideo 'pelagi Ceraunia'), aut illos pretiosos lapides accipimus in imo mari ventis esse commotos. 26

459. QUAE IAM VENTO id est classis. WG'

15. 20. 21.

1 una sunt G' || 3 nil nisi tempestatis exh. U || 7 eos G' R' || 8 hi om. G' | hererens P || 9 quae et ignavas undas om. G || 14 supra prius sive add. novo W₂ || 15 quia /// sidebantur U | vel quia quod G' || 16 nam hoc U || 17 ut . . . 19 nubem om. U || 18 Vergilius] ge. I 441. 442 | varia vertit W || 19 conditus ut G' || 20 et U || 21 schol. om. G lemma exh. | iubari P || 22 etiam W | ordo . . . 23 aut om. U || 24 ut deinde flare U | ceperit flare G | ventus om. U | nam et insule W | in sale Weber

- W'G' 460. PALESTINAS Palestina Epiri regio est; huius ergo harenas uncis confixit, hoc est anc[h]oris.
 461. PRIMA DUCES dicit Pompeium et Caesarem.
 W' 462. Flumina duo Genusus et Hapsus.
 W'G' 464. CAUSA PALUS id est ut naves perferre possit, efficit palus, quae illum reddidit leniorem.
 LENI QUAM id est paludem.
 FALLENS EGERIT UNDA videtur enim immobilis, dum leniter fluit.
 W'G' 466. LONGO SE G. L. id est uterque fluvius non per longas labitur terras, sed mox miscetur marinis undis.
 W'G' 467. VICINO LITORE N. scilicet maris.
 469. CONPOSUIT collocavit, ut Vergilius 'aurea composuit sponda mediam'.
 15 471. ADMOTUM vicinum et proximum.
 NAM CERNERE VULTUS utriusque partis exercitus.
 474. SANGUINIS INFAUSTI quia non perseveravit adfinitas.
 SUBOLEM id est et filium Pompei, qui obiit adhuc infans cum matre Iulia, qui certe nepos Caesaris fuit.
 20 475. TE NISI N. P. N. V. H. ordo: dilectus tibi, Magne, socer te nisi Niliaca harena propius non vidit, hoc est: numquam te tam de propinquo vidit, quam cum esses in Epiro.
 476. CAESARIS ATTONITAM sensus hic est: Caesar cupiens
 25 dimicare, ideo moras sui sceleris perferebat, quia in Italia relictam partem exercitus cum Antonio duce opperiebatur; haec erat causa proelii differendi.

---

1 (Epiri regio). 20 — 21 (vidit).

---

2 confinxit *P* | hoc est *om.* *U* || 3 dicit *om.* *UG'* | et *om.* *U* || 4 Genusus et Hapsus flumina sunt *U* || 6 reddit *GAR'* || 11 maris *G* || 12 maris videlicet *U* || 13 ut . . . 14 mediam *om.* *U* || 13 Vergilius] *Aen. I 698* || 14 medium *W m. G'* || 15 et proximum *om.* *Ua* || 16 partis *om.* *U* || 18 Sobolem pompeii *U* | id est enim et *W* | infra *G'* | epirum *G* | pompeius *W* | obit *W* || 21 hoc est . . . 23 Epiro *U₂* || 24 te *om.* *G'* | esset *G'* || 25 dimicare hic *p* ode ideo *W* | superferebat *W'* || 26 relictam *om.* *U*

477. PARTES IUSSERE R. id est exercitus sui.

479. IAM TUM CIVILI M. id est qui disceret gerere bella civilia. Apud Leucada enim ipse et Cleopatra contra Augustum postea dimicavit. 4

480. ILLUM SAEPE M. <C.> P. Q. M. id est per litteras W'A^a et rogat, ut veniat, et minatur.

484. TE POSCIT F. M. hoc est illum, quem ducis, poscit W'G' exercitum.

485. NOS DIVIDIT AESTU sed exiguus traiectionis est a Brundisio in Dirrachium, ubi erat Caesar. 10

487. IGNAVE VENIRE id est iubet, ut ad socios venias, non, ut ad hostes eas.

489. PERCUSSI sive ancoris sive vestigiis pressi.

491. IN VENTOS I. VOTA ut Vergilius 'sed aurae omnia W' discerpunt' et alibi 'montibus et silvis studio iactabat inani' 15

FRETU<M>QUE id est in fretum. WGA

492. NE RETINE D. C. I. PER A. vult ad invidiam hunc W'G' iter differre, non milites; ideo ait 'cupientes ne retine'.

493. SI BENE N. M. E. A. C. A. I. ordo: si bene mihi nota 20 est iuventus, naufragio volet ad arma Caesaris pervenire.

496. TOTUSQUE SENATUS id est Pompeianae partes, quae ibi sunt.

501. TEMERARIA id est quae temptarat temere.

502. EXPERTUS <C.> feliciter evenisse. 25

503. CLASSIBUS id est ubi etiam navigia maiora periclitantur.

505. PARVA QUIES M. quia plurimum laborabant, somnus hic non sufficiebat fatigatis ad refectionem.

11—12. 20—21. 24.

2' diceret U | bella civilia gerere U || 6 moratur a || 9 est om. G'AR' || 10 duratium W' || 11 iubeat U || 12 non ad hostes U || 13 pressis W' || 14 Vergilius] Aen. IX 312. 313 || 15 discerpunt et studio inani U | alibi] buc. 2, 5 || 18 vult enim U | indiam G' | hoc iter antonium G'AR' || 19 ne retine cupientes G || 22 quae om. G' || 24 qui W' || 25 felicitatē uenisse W' || 28 quiesceri W || 29 refectionem usque hic W

506. DAT VIRES F. M. sensus hic est: haec quies miseris et labore confectis erat parva. Hominibus enim egentibus et in fortuna humili positus securior est somnus atque continuus; hos autem, qui maiore statu sunt, id est reges, propter sollicitudinem animi necesse est vigilias sustinere.

507. COMMOVERAT H. S. ternas enim <post> horas quarto vigiles commutantur in nocte.

509. VIX FAMULIS A. P. id est quae nec servi aliquando fecissent.

512. QUESTUS T. Q. F. P. id est intra se reprehendens sic dormire vigiles, ut his ignaris possit abscedere.

513. LITORA CURVA L. praeterit, transit, ut Vergilius 'legimus freta concita terris'.

W 515. RECTOREM DOMINUMQUE R. ipse erat navis gubernatur et dominus.

W'G' 517. CANNA notandum 'canna', cum omnes 'harundinem' dicant, hic 'cannam' ait, sed secutus est Varronis exemplum.

518. PHASELO 'phaselus' genus navis, ut ait Plautus 'phaselus ille, quem videtis, hospites' et Vergilius 'et circum pictis vehitur sua rura phaselis'.

524. AGGERE IAM TEPIDE ordo: ab alto aggere iam tepidae favillae sublato fune scintillam tenuem commotos pavit <in> ignes.

W'AR' 527. O VITAE TUTA F. laus pauperum.

W 528. O MUNERA NONDUM I. D. ut Vergilius 'o fortunatos nimium, sua si bona norint, agricolas'.

14—15. 16—18. 22—24. 25.

1 haec om. G'AR'V || 2 omnibus enim gentibus G'AR'V || 4 maioris status G' || 5 sollicitudines UV || 10 intra reprehendes W' || 11 poscit W || 12 pteriit UA | ut . . . 13 terris om. UG'AR' || 12 Vergilius] *Aen. III 127* || 14 gubernatorem et dominum navis U || 16 canna om. U || 17 canna U cannas G' || 19 ut . . . 21 phaselis om. U || 19 Plautus immo Catullus 4, 1 || 20 et . . . 21 phaselis om. G' || 20 Vergilius] *ge. IV 289* || 21 pictas W || 26 ut] in W | Vergilius] *ge. II 458. 459*

531. CAESAREA PULSANTE M. quae solebat muros et W'G'
templa turbare.

532. VOTIS MAIORA M. 'vota modesta' dixit non festi-
nantia, sed dilatione contenta. 4

533. LAXA differ. WG'

534. ME VEHIS <H.> in <Hesperiam>. WR'

535. DUXISSE s. id est duxisse debebis. W'

539. INDOCILIS PRIVATA LOQUI hoc: est licet plebeius sit W'G'
habitu, tamen loqui Caesar privata non potuit. 9

TUM PAUPER AMYCLAS id est fatur. W'G

540. MULTA QUIDEM signa colligit futurae tempestatis. W'G

542. CONCORDESQUE T. B. id est non concordēs abstulit WG'
radios, ut ait Vergilius 'aut ubi sub lucem densa inter
nubila sese diversi rumpunt radii'. 14

ALTERA PHOEBI id est pars. W'G'

543. DIDUCTA LUCE ut divideretur.

544. EXHAUSTUS id est concavus, ut ait Vergilius
'medioque refugerit orbe'.

545. SPECTANTIS OCULOS id est qui passus fuerat ab
omnibus se videri, dum habet lumen infirmum. 20

547. EXESA RECESSUS id est surrexit. WG'

549. VENTORUMQUE NOTAM id est unde futuri venti W'G'
notantur, ut ait Vergilius 'at si virgineum suffuderit ore
ruborem ventus erit'.

LURIDA ore incerto et pallido colore suffusa. 25

6. 12—14. 16. 17—18. 23 (Vergilius)—24.

1 solebant WG' || 5 differt W || 6 in R'] om. W in
Hesperiam Co. || 8 plebeio G' || 11 collegit G || 12 nil nisi
et non et i. abstulit exh. U | non om. WG || 13 ut ...
14 radii om. G' | Vergilius] ge. I 445. 446 || 14 diversa
W || 15 plebi W om. UG' || 16 videretur W' inderetur U ||
17 Haustus W | ut ... 18 orbe om. U || 17 Vergilius] ge. I
443 || 19 fuerit W' || 20 infirmum lumen W || 21, surrexit
W || 23 ut ... 24 erit om. U | Vergilius] ge. I 430. 431 |
aut si G'

- W' 551. SED MIHI NEC MOTUS N. ut Vergilius 'atque aridus altis montibus audiri fragor, et resonantia longe litora misceri et nemorum increbescere murmur'.
- W'G' NEC LITORIS ICTUS id est placet.
- 5 552. QUI PROVOCAT A. D. qui tempestatem movent, cum videntur in pelago.
553. AUT SICCU M. A. quod contra consuetudinem fit, ideo significat tempestatem. Nam siccum non amat mergus; haec autem avis est.
- WG' QUOD MERGUS AMAT id est nec mihi placet.
- W QUODQUE AUSA VOLARE ut Vergilius 'atque altam supra 12 volat ardea nubem'.
- W'G' 554. CONFISA NATANTI id est confidens pennae, qua natare consuevit.
- 15 555. VELUT OCCUPET I. cum impetu enim se mergit in fluctus.
- WG' 556. INSTABILI G. M. ut Vergilius 'et sola in sicca secum spatatur arena'.
- W'G' 557. SED SI MAGNARUM P. id est manus.
- 20 559. FLATUSQUE NEGABUNT sensus hic est: parebo voluntati tuae; nam aut ad litora iussa veniemus, aut si fieri non poterit, non ego tibi hoc, sed tempestas et maria denegabunt.
- 24 561. AD QUORUM M. id est velorum, quae carbasa dixit.
- W' 562. TRAXERE C. S. ut Vergilius 'flammarum a tergo longos albescere tractus'.

1—2 (litora). 4. 11—12. 17—18.

1 N.] n W | Vergilius] *ge. I 357. 358* | et *Verg.* || 2 aut *Verg.* || 3 at W aut U | increbescere murmur *om. U* || 7 quia G' || 8 Nam . . . 9 est *om. U* || 10 amat siccum id G' || 11 Vergilius] *ge. I 364* || 13 confisa U | quae W' || 15 submergit se G' || 17 Vergilius] *ge. I 389* || 18 cum s. h. U | arena *om. G'* || 19 magnus U || 20 sensus . . . 23 denegabunt *in marg. W* || 21 aut *om. U* | ad *om. WP* | visa W' || 23 negabunt *UAR'* || 24 At W *om. cett.* || 25 Vergilius] *ge. I 367* | flammarum longos a *Verg.*

566. FLATUSQUE I. F. 'incerta' numero plurali accipimus W'G' genere neutro, ipsa incerta futuri flatus aequora testantur.

570. UNDIQUE quasi omnes venti sint excitati.

571. NUBIBUS ET CAELO N. E. caelum, inquit, auster tenet, mare corus. 5

573. NEC NAUFRAGUS ORAS id est in tanta tempestate nec navis ad Italiam perveniet nec nostra corpora, si naufragaverimus.

574. DESPERARE VIAM ET V. id est haec sola salus est, si non petamus, a qua prohibemur, Italiam. 10

CONVERTERE ut Vergilius 'quaue vocat, vertamus iter'.

575. LICEAT VEXATA L. P. illa reprehendere, id est puppe vexata.

576. NEC LONGE NIMIUM S. P. T. hoc est: ne terra, quam vicinam habemus, fiat longior, revertamur, dum ad Italiam 15 ire contendimus.

579. TRADE SINUM id est velum. WG'

580. ME PETE id est si ideo Italiam non petis, quia W'G' dissuadet caelum, ideo pete, quia ego suadeo.

581. VECTOREM N. N. T. ideo tantum videris timere, quia 20 nescis, quem vehas navi.

583. CUM POST VOTA VENIT sensus hic est: offendit me in hoc fortuna, si tunc venerit prospera, postquam opta- vero, ut veniat, id est non optante me necesse est mihi prius secunda contingere ultro deferente fortuna. 25

584. TUTELA SECURE M. quod te ego tuear.

585. NON PUPPIS NOSTRAE LABOR EST id est ista tem- pestas ideo orta est, ut mare et caelum fatiget nihil nostro offutura navigio.

4—5. 6—8. 11. 22—25. 26.

2 flatus. Aequora t. undiq; G' || 3 sunt W || 5 habet UV | chorus UG' || 6 NEC . . . 11 iter bis ext. in W || 8 naufragaliis erimus U naufragi erimus G'R' || 10 pec- camus U || 11 Vergilius] Aen. V 23 | quoque Verg. || 14 ne G' nec W' || 15 habebas W' | revertamur om. W' || 16 venire U || 17 veli W || 22 cō post W | ostendit W' || 25 diferente G' || 28 ideo tempestas ista G' || 29 offectura G'

585. CAESARE PRESSAM oneratam.

586. A FLUCTU DEFENDET ONUS id est quia me vehit, non poterit fluctibus obrui.

589. CALABRO Italico.

5 590. CUM IAM NON P. P. tunc, inquit, crede ad Italiam pervenisse, cum iam ad aliam non poteris ire regionem.

593. QUOD PRAESTET FORTUNA MIHI id est ideo est orta tempestas, ut habeat, quod mihi possit praestare fortuna, si me ex tantis periculis liberarit.

10 594. AVULSIT pro avellit.

597. CONCITA ab eo quod est concio, concis, concit, ut Vergilius 'excitum ruit ad portus'.

599. IAM TE TOLLENTE F. sive ipsum pontum sive undas, quas dicturus est.

W' 601. REVULSIT legitur et retundit.

REVULSIT ut adversi se frangerent fluctus.

W'G' 604. VADA FECIT ARENAS expulit mare ultra litus, et ubi remotae erant harenae, vadum fecit, cum unda easdem deiectans exisset.

20 607. AEQUORA S. E. C. V. sensus hic est: tantus erat impetus maris conlisis inter se fluctibus, ut si omnium ventorum flatus subito conquiesceret, nihilominus undae se invicem litigarent atque concurrerent.

608. NON EURI CESSASSE M. id est crediderim.

25 612. SIC PELAGUS M. L. hoc est: cum ex omni parte omnes venti saeviant, sic factum est, ut mare a litore suo longius non posset exire, quia impulsus ab altero

1. 11—12. 24.

3 a fluctibus opprimi G' || 5 tu G'A | inquit te crede A R' ||
6 ire non poteris G' || 7 Quid G' || 8 quid U || 9 liberaverit
G' liberavit U || 11 ut ait G' || 12 Vergilius] Aen. III 676 |
portas U || 13 sive ipsas undas G' || 15 <retundit> legitur et
revulsit G' || 18 fecit undas easdem iectant (W, iactant U)
exisset W' fecit cum unda easdem deiectat exisse G' ||
19 deiectat exiens Weber || 23 se inv.] secum G' secum in-
vicem P A R' || 25 parte venti se uiuunt U || 27 impulsus G R'

vento ventus alius repellebat. Subaudimus ergo 'sic pelagus in suo loco mansisse crediderim'.

613. AEGEAS T. I. U. id est mare Tyrrhenum transit in Aegaeum.

614. VAGUS ADRIA PONTO id est ad Ionium mare transit⁵ Adriaticum. 'Vagus' autem sive quia per multas tenditur terras, sive modo vagus, cum transit in Ionium.

615. FRUSTRA PULSATOS A. M. id est qui frequenter ante frustra pulsati sunt, illo die obruti sunt a fluctibus.

616. PESSUM DEDIT pressit, evertit. 10

617. ILLO legitur et ullo.

LITORE SURGUNT ubi navigabant Caesar et Amiclas.

619. A MAGNO VENERE M. ab Oceano.

COERCENS includens.

621. CUSPIDE FRATERNA hoc est Neptuni tridente usus¹⁵ Iuppiter adiuvit fulmen suum, quod longa fuerat aetate lassatum.

622. REGNOQUE A. T. S. 'secundo' id est mari; tria enim sunt regna: caelum, mare, terra. Nunc ergo confusa tempestatibus terra ad regnum maris est copulata, ut iam²⁰ unum eius esset imperium.

623. CUM MARE CONVOLVIT G. cum diluvium fuit et evadente Pyrra et Deucalione terra sub maris coepit esse imperio.

626. PRESSISSET N. U. hoc est: tum diluvium fuisset,²⁵ nisi Iuppiter infundisset pluvias. Sedatur enim tempestas maris imbre demisso.

629. DEPRIMITUR aer ipse.

13.

1 alius *om.* *G'AR* | repellebatur *G'AR'* | Subaudiamus *G'* ||
 5 est adriaticum mare transit ad ionium *G'* || 9 expulsati *G'* ||
 11 *N* ullo (*om. P.*). Legitur et illo *G'* || 12 In illo littore *G'* ||
 surgit *W* || 13 ab *om.* *U* || 14 includens *sscr* vel includ *W* ||
 15 neptu *ssc n̄* ab *alt. m.* *W* || 16 adiuvat *G* | flumen *codd.* ||
 fuerit *G'* || 18 secundo . . . mari *om.* *U* || 21 essent *U* || 22 et
 ante evadente *om.* *W'* || 25 cum *W* || 27 dimisso *UG'A*

629. ACCIPIT IMBREM sensus hic est: fluctus sic erigebantur ad caelum, ut vicini nubibus vel occurrerent pluviis et ibi easdem acciperent altius processuri.
630. LUX ETIAM id est nec curuscat.
- W' 631. SED OBSCURUM N. D. A. id est hoc, quod coruscat, 6 obscurum est.
- W'G' DISSILIT autem crepat accipimus, ut Vergilius 'aeraque dissiliunt vulgo'.
- WG' 632. ATQUE ARDUUS AXIS ut Virgilius 'nudoque sub 10 aetheris axe'.
- WR 633. INTONUIT MUTAQUE et insonuit.
- W'G' COMPAGE LABORANT si 'laborant', ipsi poli laborant; si 'laborat', axis laborat huius poli mota compagine.
635. CONCORDES E. M. 'moras concordēs' id est vincula, 15 quibus elementa inter se conexas in concordia permanebant. RURSUSQUE REDIRE id est videtur.
636. NOX MANES M. D. luci tenebras, inferos caelo.
637. NONDUM PERIRE R. hinc tantum spes supererat salutis, quod in tanta mundi ruina adhuc vivebant. Nam si esset 20 fortuna pereundi, olim perire potuerunt, cum est orta tempestas.
638. QUANTUM LEUCADIO P. D. <v.> P. hoc dixit: quantum de monte Leucate mare despicitur, tantum et his navigantibus videbatur, cum altius tollerentur.
- 25 641. RURSUS HIAN'T U. id est cum iterum se unda subducit, vix mali cacumen apparet, ut Vergilius 'tollimur in caelum curvato gurgite et i. <s.> a. <m. i.> d. unda'.

7—8. 16. 26 (Vergilius)—27.

2 vel] venti G' || 5 id est hoc scurum est quod coruscat U || 7 nil nisi i. crepat UG' | Vergilius] *gc. III 363* 9 Virgilius] *Aen. II 512* || 11 <insonuit> legitur et intonuit G' || 12 si laborant *exh.* G' || 14 mores G' | est ea vincula G' || 15 in *om.* G | incordia P || 17 mox W || 18 hinc AR' hic WG' hoc U | spes sup (sub G'D) erat G'AR' sperant W sperabant U || 22 dicit GR' || 23 leucate W' || 25 se unda W'R' secunda G'A || 26 ut... 27 unda *om.* UAR' || 26 Vergilius] *Aen. III 564. 565* || 27 et... unda *om.* G'

642. NUBILA TANGUNTUR VELIS cum eriguntur.

ET TERRA CARINA id est tangitur, ut Vergilius 'terram WEAB inter fluctus aperit'.

ET TERRA CARINA cum resident.

W'G'

643. NAM PELAGUS Q. P. S. sensus hic est: imum mare, 5 quod quietum esse consuevit, arenas suas, quae sunt in fundo, non celat, sed eas erigit; ab imis enim sedibus commovetur in cumulos, et omnis aqua, quae in mari est, necesse est, ut fiat fluctus, id est ut commota ventis in superiori parte videatur.

10

646. QUAM FRANGAT id est aquam.

W'EAa

DISCORDIA PONTI pugnantibus enim inter se ventis utram-que navis partem fluctus erigebat, ideoque everti non poterat, cum esset elisa.

14

649. ARDUA erecta, sublimis.

WG'

650. NON HUMILEM bene 'humilem', altior enim erat navis erecta fluctibus quam insula erat, sive 'planam' humilem, ut Virgilius 'humilemque videmus Italiam', id est sub fluctu iacentem. 'Humilem vadis' accipimus, [id est] ubi alta non sint litora ad navis accessus.

20

SASONA insula Calabriae.

652. AMBRAC[H]IAE PORTUS 'portus malignos' dixit sive quia saxosi sunt, sive quia illic Terentius perisse dicitur.

653. SUMMA TIMENT ne illorum montium summitati possit navis inlidi.

25

CREDIT IAM DIGNA P. C. hoc est: aestimat haec facta esse discrimina, ut in his mereatur Caesaris perisse fortuna;

21. 23 (quia . . . dicitur).

1 eriguntur *Oud.* erigitur *W'G'* || 2 ut . . . 3 aperit *exh. W* || 2 Vergilius] *Aen. I 107* || 4 residet *G'* || 6 qua *U* || 7 eos *P* || 13 verti *W'V* || 18 humilemque ut *U* | Virgilius] *Aen. III 522. 523* | 'humilem *U* || 19 Humilem *om. U* | humilem talem vadis *W* | vadis] tale si cadis *U* || 21 calabre *P* || 22 portus *om. W'* || 24 summitate *G'A* summa *W'* summae *Oud.* || 25 elidi *G'A* ilidi *Apr* || 26 fata *G'* || 27 in *om. W'*

id est: tantum hoc esse periculum, quod digne periculitentur fata maiora, credit Caesar. Ideo factum.

656. PETIERE aggressi sunt.

657. BELLISQUE N. ut illic potius occumbant.

5 659. ABRUPERIT A. id est meos.

WG' 660. SAT MACNA PEREGI ut Virgilius 'urbem praeclaram statui, mea moenia v. u. virum'.

W'G' 661. ARCTOAS D. G. Galliam dicit.

662. MAGNUM MIHI R. s. id est superavi etiam Pompeium et factus est merito post me secundus.

663. IUSSA PLEBE TULI id est fasces tuli negatos mihi per bella a plebe iussa, id est quae iusserit mihi. Decem enim annis in bello Galliae occupatus fui.

665. NESCIET HOC QUISQUAM sensus et ordo hic est: 15 nesciet quisquam me privatum mori nisi tu, Fortuna, quae sola scis, quid desiderem. Nam affectabat [ad] regnum. Sive ideo privatum mori dixit, quia solus sine exercitu periturus est. Hoc ergo ait: quamvis honorum plenus et consul moriar atque dictator, tu tamen scis 20 sola, Fortuna, me privatum mori, quae nosti, quid optaverim, id est regnum.

NISI TU O Fortuna.

W' 666. QUAMVIS PENUS HONORUM διὰ μέσου.

W'G' 671. DUM METUAR SEMPER nam si corpus fuerit eius 25 eiectum, agnoscetur mortuus et desinet iam timeri. Si in fluctibus fuerit, timebitur ab omnibus, dum credit unus quisque adesse venturum.

1 (quod... maiora). 8. 14—15 (Fortuna). 16 (Nam... regnum).

1 id G' hic W' V | quod digne periculitentur Co.] quo digne periculū G' quod ignē periculū W' (sscr in W) om. V || 2 factum G' fatum W' || 4 acumbant P || 6 Stat W || SAT... Virgilius om. G' | Virgilius] Aen. IV 655. 656 || 7 u. virum om. G' || 8 dicit om. U || 11 IUSSA... tuli] id est G om. P | negatos mihi] Negatos. ut lemma G Negatos. m. ut lemma P || 12 quae W' V quia G' || 16 ad om. G' Co. || 19 et dictator UAR' V | ut tamen W' || 23 αιιαλεκοι W om. U || 25 agnoscitur P || 27 se esse G'

672. DECUMUS id est magnus, qui decies crevit et sic erexit navem.

674. AGGERE DEIECIT P. id est fluctuum cumulo.

675. SCRUPOSIS asperis, ut Virgilius 'scrupea tuta lacu'.

676. INPOSUIT TERRAE rursus ad Epirum delatus est, unde superius navigarat.

677. FORTUNAMQUE SUAM id est cum attigit terram, rediere ad eum et dignitas et potestas; hoc est: rursus factus est imperator.

678. SED NON TAM R. C. IAM LUCE P. id est non eos modo sic revertens fefellit, quem admodum, cum abierit. Nunc enim propinqua iam luce conspectus est.

680. CIRCUMFUSA DUCI ordo: circumfusa turba flevit et suorum gemitus duci incessit non ingratis querelis; nam gratum erat Caesari, ut quererentur hunc milites recessisse.

682. QUO TE DURE verba omnium militum.

683. VILES ANIMAS ipsos nos viles animas.

686. PENDEAT ut Cicero 'ex unius tua vita pendere omnium?'

CAPUT quo extincto necesse est, ut omnia membra moriantur.

687. SAEVITIA EST VOLUISSE MORI tot enim populos decepturus es, ut ait Cicero, cum idem Caesar satis vixisse diceret 'sed tum id audirem, si tibi soli viveres aut etiam si tibi soli natus esses'.

688. EMERUIT COMITUM nemo fuit de comitibus tuis, qui mereretur, ut crederes eum tibi superstitem esse non posse, id est quem tibi ad mortem socium duceres bene de eodem sentiendo.

1 (magnus). 6. 13—14 (incessit). 18—19. 20—21. 24 (sed)—25.

1 sic om. G || 2 navim UG || 4 ut . . . lacu om. UAR' | Virg.] Aen. VI 238 | tua G' || 5 rursus om. G' || 6 navigabat U || 7 Fortunaque W | redire G' || 10 id est] Quod G || 12 iam om. W || 13 Circumfusa duci ordo in marg. W ab alt m. || 14 ingessit G'AR'V | querelis sed gratis. Nam G' || 15 hinc U || 17 nil nisi s. ipsos U || 18 Cicero] or. pro Marc. 7, 22 | tua om. G' || 19 omnia codd. || 23 Cicero] or. pro Marc. 8, 25 cf. II 383 || 25 solus W'P

691. HAEC FUIT HESPERIAE hoc est: ideo tu ipse ad Italiam ire maluisti, quia putabas in tali tempestate aliquem mittere esse crudele.

693. PRONA in mortem vergentia.

694. PRAECIPITARE SOLET sensus hic est: cum homines ad casus dubios et ad pericula praecipitare solet adversa fortuna, te in haec praecipitavit sola felicitas; id est alii ideo volunt perire, quia miseri sunt, tu ideo, quia felix es.

W' 695. PERMISSISSE M. id est ipsum te tantum.

WAR' QUID N. L. hoc est: quid tantum numina fatigas, dum
11 vis probare, quam felix sis.

W'G' 696. SUFFICIT AD FATUM <B.> FAVOR ISTE LABORQUE id est satis nobis probavit fortuna, qui bellorum civilium
14 futurus sit exitus, cum te a tanto periculo liberavit.

W' 697. QUO TE N. id est labore vel favore.

W'G' 698. USUS PLACUERE DEUM hoc est: sic uteris diis tuis?

W 699. NON et nec.

W'G' SED FELIX NAUFRAGUS hoc amplius credidisti, si felix
19 esses naufragus, quam si rector orbis et dominus.

701. OPPRESSIT CUM SOLE DIES silere fecit.

704. UT VIDERE DUCES de Antonio dicit et reliquis, quos in Italia exercitus parti praefecerat Caesar; ideo dixit 'Hesperios'.

24 705. FRACTURUM PELAGUS qui maria mitigaret.

W'P 706. MODERAMINE DEXTRAE [qui maria mitigaret].

W'G' 707. PERMIXTAS iunctas.

708. UT TERRESTRE COIT id est coniunctis puppibus; ita omnes simul erant, quasi per terram venirent. Hoc
29 aliter posuit Virgilius 'latet sub classibus aequor'.

1—3.

1 Hoc WG om. U || 4 in mortem om. U || 5 sensus hic est om. G' || 6 periculum W' || 7 hoc U | id est om. W' || 8 quia . . . es om. P | es om. G' || 9 i. te ipsum U || 12 Summam factum favoris te labor W || 15 vel favore om. U || 20 silere illos fecit G' || 22 praefecerit WP || 26 iuncturas U || 27 coniunctis W || 28 simul omnes UV | irent UV || 29 posuit om. U | Virgilius] Aen. IV 582 | casibus U

710. EXCUSSIT separavit.

713. CASU bene 'casu', non enim novere rationem.

701. FESSUMQUE T. ordo: et fessum pelagus composuit w
tumentes undas patientibus ventis.

713. MONSTRANTE FIGURAS id est litterarum, quas vo-w'g'
latus sui ordine faciunt. 6

717. VIOLENTIOR AER ventus.

719. LITORA LISSI Lissus portus Epiri; hunc tenere cu-
pientes praetergressi sunt vento non sinente.

720. NIMPHEUM portum Epiri dicit. W'P

NUDAS expositas. 11

721. IAM PORTUM FECERAT AUSTER hic portus aquilone W'G'
flante turbatur, placidus fit austro. Auster ergo boreae
succedens, qui est aquilo, hunc fecerat portum, id est ut
tutus esset et placidus, cum ingrederetur classis Antonii. 15

727. OCCULERE id est decrevit. WG'

DOMINATUR IN AEQUAS id est in eas mentes, quae sunt W'G'
aequae.

730. FORTUNAE QUO MUNDUS ERAT hoc est: in civili
bello, sub quo erat mundus, stare nolebas. 20

731. CONIUNX SOLA FUIT propter hanc detractabat bella
civilia. Ergo in uxore tantum tua Romana fata pende-
bant, ut civilia bella non essent.

IAM VERBA PARATAM paratus, quid uxori suaderet, ser-WG'
mone deficitur. 25

732. BLANDAEQUE IU VAT ordo: et blandae morae iuvat W'G'
indulgere trahentem ventura, id est quae futura sunt
differentem.

733. ET TEMPUS SUBDUCERE F. id est iuvat, scilicet ut
esset diutius cum uxore quam fata permittunt. 30

737. UMENTIS MIRATA G. flebat scilicet Magnus.

7. 16. 26—28.

5 quas] scilicet quas U || 8 est portus U || 10 nimpheū
W || 12 Portum iam W || 13 ergo om. UV || 21 bella ci-
vilia W || 24 paratus om. G' || 25 destituitur G' || 29 Et
exh. W' || 29 et 31 scilicet om. U

737. PERCUSSAQUE CECO nescit enim, quae causa sit lacrimis, sive 'caecum vulnus' dixit, cum timore animus vulneratur.

WG' 740. LETO SED TEMPORE CONIUNX id est dulcior.

W'G' 741. VENIT MESTA DIES 'nimium', si instantia fata consideres, 'parum', si vitae intuearis affectum.

742. IAM TOTUS 'totus', quia venit Antonius.

745. IAM MIHI id est sine ratione me rogas; ego enim ipse a me iam impetrare non potui, ut tenerem; hoc dicit: 10 propositum suum non posse convelli.

NON LONGOS A ME P. R. id est non diu aberimus a nobis.

747. SUMMA CADUNT id est ego.

749. SI SPECTARE POTES deceptus, inquit, sum, qui te amavi ut circa me piam, si tu potes videre bella civilia; 15 nam innocens non es, si desideras interesse.

752. SURREXISSE SINU hoc est pudet.

753. NULLO T. COMMITTERE D. erubesco, inquit, sic ad bella civilia descendere, ut non ante factus sim tristis damni alicuius incursu, id est non decet ad civile proelium 20 aliquem venire gaudentem.

755. REGE LATE in Lesbo scilicet.

POSITAMQUE PROCUL ut longius te positam adversa mea fortuna non opprimat.

757. IMPULERINT A. everterint et deiecerint.

25 PARS OPTIMA MAGNI id est tu, quae uxor es Magni.

759. QUO FUGISSE V. hoc est: ubi tu manebis.

760. ATTONITO C. P. S. magna enim quae sunt, sustineri mente non possunt.

761. PERFERRE Q. id est vix potuit querelas suas ser- 30 mone perferre, hoc est prosequi.

1—2 (lacrimis). 7.

1 enim om. W || 5 nimium] n. P om. UG || 6 parum erant uearis W' | parum om. G' | effectum W || 7 totus exh. G' || 9 dixit G' || 14 me sis. id est tu potes G' | potest U || 15 nam om. G' | si . . . interesse om. G' || 17 T. exh. G' || 22 ut om. W' | posita W' || 26 tum W | ubitumani U || 27 sustinere P || 30 perferri U proferre GR' -ri A

762. SUPERISQUE et de superis.

763. NON RUMPIT F. A. id est separamur a nobis, cum adhuc ambo vivamus.

764. SED S. FREQUENTI hoc est: quod vulgo fit et quod ignobilibus contingit: repudio a te recedo. 5

767. PLACEMUS s. id est Caesarem placemus repudio nostro, quod post eius filiam habes alteram coniugem.

Sic esto legitur et tibi. W

769. NON OLIM C. P. A. U. hoc est: ex quo in coniugii W'G' iura pervenimus; est ergo confirmatio: nonne olim con-10 venimus?

771. ABSENTEM P. C. nam ego pereo absens, cum tu perieris.

772. SORS TIBI CUM FACIAS sensus hic est: videtur haec tibi sors esse segura, ut sine te sim, cum vota mea 15 perire nunc facias? Nam cum ego semper optaverim te esse coniugem et aut ante eum aut cum eo perire, tu facis, ut cum mala aequo animo non potuero sustinere, post te moriar, quae superstes esse non debeo.

774. FERAT DUM MESTA REMOTAS certe, inquit, dum 20 ad me tam procul remotam cladis tuae pervenerit fama, victura sum.

776. ADDE QUOD A. F. id est quod me hac re adsuescis, ut fata valeam sustinere, cum coeperint nos separare; ergo 'assuescis' accipimus [id est] his assuefacis fati. 25

777. CRUELIS ME FERRE DOCES ut abesse et sine te esse consuescam.

778. POSSE PATI TIMEO timeo, si credis me posse hoc aequo animo sustinere, ut tibi supervivam, cum tu hoc ferre me doces. 30

1 et *exh.* W || 4 S.] forte W *om.* U || 5 repudio a te recedo *om.* G' || 8 <est> t (*leg.* vel) esto U || 10 confirmatione W' | n- ne pli W nne c veniemus U || 14 Sors esse segura. c. f. G' | hoc U || 16 nunc perire UDV || 17 te esse coni.] esse cum coniuge G'AD | periit G' || 18 potuero W || 20 inquo U || 23 A.] assuetis W | quod in hac W' | adsuescis R' ad(as-)suescit W'G' || 24 coeperimus G'AR' || 25 his . . . fati P] his assues G his fati W' || 29 cum hoc tu UV

778. QUOD SI SUNT VOTA D. Q. A. hoc est: sin autem vota mea a numinibus audiuntur et tu victoriam fueris consecutus, ego, tua uxor, postrema hoc sum cognitura, quam primam decebat audire.

5 DEISQUE [EGO] AUDIOR 'et a diis audior' accipimus.

780. SOLLICITAM RUPES deserta scilicet montium, quippe in exilio constitutam.

781. TAM LAETA TIMEBO id est timebo, ne hostilis sit navis, nesciens eam tuam adferre victoriam.

10 783. A CAESARE POSSIM etiam si te victorem audiero, timere non desinam; sola enim et deserta capi possum a Caesare, etiam cum victus aufugerit.

785. NOMINIS EXILIO id est incipiet Lesbos omnibus esse comperta, cum illic audient exulasse Corneliam.

15 786. QUIS MITILENEAS ipsius Lesbi, ubi est Mitylene.

788. TUTIUS ARMA F. si victa arma nihil tibi relinquent tutius praeter fugam.

790. LITORIBUS QUERERE M. hoc ait: cum fugere volueris, noli illo venire, ubi ego sum, sed alias pete terras.
20 Omnes enim putantes, quod ad me veneris, illic, ubi ego sum, te requirent; tu interim sic evades.

791. TORMENTAQUE NULLA id est poenam, quam patitur, quod recessura est, differre iam non vult.

WG' 793. SUSTINET id est tenere.

25 NON COLLA TENERE id est sustinet.

W'G' 797. NULLA FUIT TAM MESTA DIES scilicet Corneliae et Pompeio.

2 nubibus *U* | fueris . . . 4 primam *om.* *W'* || 4 primam *Oud.* primum *codd.* | dicebat *W'* || 5 DEISQVE . . . diis] debis quae (dehis qua *U*) ego audior et a diis *W'* De his quae ergo audio et audis et *G'* || 6 desertam *G'* || 8 timeo *UV* || 9 tuam] tum *G'* || 12 aufugeret *P* || 14 illi *G* || 19 ibi *U* ||
23 ^{qđ} quae *G*

799. LABITUR INFELIX dolor expressus est feminarum,
quo corruunt et labuntur, ut Virgilius

'illam incendientem luctus Ideus et Actor
Ilionei monitu et multum lacrimantis Iuli
corripiunt interque manus sub tecta reponunt'. 5

Item alibi 'suscipiunt famulae conlapsaque membra
marmoreo referunt thalamo stratisque reponunt'.

802. PATRIAM PORTUSQUE RELIQUIT sensus hic est: non
sic discessit de Italia quem admodum de Epiro; hoc est:
cum tanto dolore. 10

803. PREMERENT legitur et tremere et fugerent.

805. POMPEIUMQUE F. hoc est: qui eam iussit expelli;
hoc iuxta Virgilium dictum est 'nos patriam fugimus'.

809. DECEPTIS dum Pompeium se credit amplecti. 14

811. VIRENTE sic; et urgente. W

TACITAS tectas. W

813. SERVATUR PARS ILLA THORI deest tamen. W'

814. TAM et tum.

815. MAGNUM QUAE REDDERET H. mox enim ad eam ven- W'G'
turus est fugiens. 20

---

1 expressus est dolor UV || 2 quod W' | Virgilius] *Aen.*
IX 500—502 || 3 illam . . . 5 famulae om. U | incendientem G
incendentem P || 4 monitu . . . 5 reponunt om. G' || 6 alibi]
Aen. IV 391. 392 || 8 Patria G || 11 et fugerent om. U ||
13 Virgilium] *buc.* I, 4 || 15 sice turgente W || 16 <Tectas>
vel tacitas UPR vel tacitas et tactas G || 19 reddiderit W om. cett.
FINITE ADNOTATIONES LIBRI QVINTI · INCIPIT LIBER SEXTVS W · m ·
ANNEI · LYCANI · BELLICIVILIS · LIBER · V · EXPLICIT · INCIPIT · ARGV-
MENTVM LIBRI SEXTI · E

UE

ARGUMENTUM LIBRI VI.

Dyrrachii situm, pestilentia vexatum Pompei exercitum, fame Caesaris. Opus quod Caesar per ingens spatium ad includendum Pompeium duxerat, expugnatum a Pompeio. Scaevae centurionis a parte Caesaris nobilem pugnam. Omissam a Pompeio in plenum vincendi occasionem et melius visum persequi Caesarem quam Romam reverti. Descriptionem Thessaliae et fluminum, quae ibi oriuntur, rerumque, quae ibi natae sint, necromantiam factam a Sexto Pompeio de belli eventu.

- W'G' 1. PUGNAE IAM MENTE P. id est cum voluntate pugnandi.
 3. PARQUE SUUM V. D. Pompeium et Caesarem.
 4. MENIA G. S. id est ne a civili bello impediretur his actibus. MARTEMQUE SECUNDUM hoc est: non vult sibi fata alias praestare victorias, quae sibi a fortuna imputentur, sed solum vult superare Pompeium.
 6. PETIT OMNIBUS HORAM qua inter se configant.
 7. PLACET ALEA FATI in ludo aleae unus vincitur; sic in bello hoc Caesar expectat a fatis, id est quemcumque casum.
 9. ET SIGNA MINANTIA P. id est explicuit.
 10. LATIAE SE DE[E]SSE RUINAE hoc est: probat se paratum semper, ut evertat Italiam, dum civilia bella cupit.
 25 IN PUGNAM GENERUM id est Pompeium.

22.

1 EXPLIC LIB V'. INCIP VI', ARGUMENTV LIBRI SEPTIMI U ||
 5 Sceue U || 9 sint E s pr U sint U | nichromantiã U |
 nicromantiam a sexto E || 10 euentu. explicuit ARGV. INCIP.
 LIBER VI. E || 18 qui G' quia U | configunt G' || 19 Plac-
 ceat W | in ludo] incluso U || 23 sede esse lacie ruinae U
 se non deesse latiae ruinae G' || 24 vertat W | dum . . .
 cupit om. W'

14. DYRRACHI P. RAPIENDAS T. A. A. hoc est: ad Dyrrachium ex Epiri regione proficiscitur.

15. PRECEPIT ante cepit, ut Virgilius 'omnia praecepi W'G' atque animo mecum ante peregi'.

LIMITE MAGNUS id est prior Pompeius ad Dyrrachium W'G' venit per iter navigans maris. 6

16. TAULANTIUS nomen gentis in eadem regione.

17. EPHYRAEQUE M. S. Dyrrachii, quod est a Corinthiis constitutum, ut ait Virgilius 'Ep(h)yraeque aera', id est Corinthia. 10

18. VEL SOLIS etiam solis. WEB'

20. HUMANUSQUE LABOR id est non tuetur. WG

FACILIS LICET ARDUA TOLLAT quia humanus labor facile W'G' cedit et vincitur, etiamsi sunt magna, quae fecerit, ut Cicero 'nihil est enim opere et manu factum, quod non 15 conficiat et consumat vetustas'.

23. PROFUNDO <U.> PRAECIPITI alto mari.

25. EXIGUO DEBET QUOD NON EST I. C. nam esset insula, nisi haberet angustum collem, qui eam continuae iungeret terrae. 20

26. SUSTENTANT MOENIA CAUTES quae semper timentur a navibus.

30. DIFFUSUM vult Pompeianos in illa regione dispersos vallo circumcludere nescientes.

31. PROCUL longe. 25

32. METATUR TERRAS o. ut tantum cingat aggere, quantum potest oculis intueri.

---

3 Virgilius] *Aen. VI 105* | p̄cipitat . q. G' praecepitq; W ||
 6 venit . . . maris] exepyrī regione proficiscitur U | per
 iter] pariter W || 7 tam lantis vel tauilantius W ||
 8 Pirrea G Pyrraea P | corinthis W'P || 9 ut . . . 10 Co-
 rinthia exh. W | Virgilius] *ge. II 464* || 13 qui W' | la-
 bor non facile G' || 14 sint G'AR' || 15 Cicero] *pro Marc.*
4, 11 | enim om. W'G | et] aut Cic. | manus W | non
 aliquando Cic. || 17 Id est alt̄ p̄ cipiti mari U | nil nisi p̄
 cipiti G' || 26 tanto W' | cingat P cingant G iungat UV
 uigilat W || 27 potes G'

34. AVULSAQUE SAXA METALLIS hic fuisse lapidicinas debemus accipere.

W'G' 36. IMPELLERE s. id est queat.

37. QUOD NON ULLA QUEAT id est impellere.

W'G' 38. PLANUMQUE PER ARDUA C. id est ea, quae sunt ardua, consternit, ut opus per plana ducatur.

W'R' 39. PANDIT aperit, extendit.

W'G' 35. DIREPTAQUE M. T. id est aedificia diruit, ut saxa portet ad muros.

W'G' 41. TESQUA legitur et tecta. Tesqua loca inculta.

W'AR' 42. INDAGINE CLAUDIT verbum venatorum, ut Virgilius 'saltusque indagine cingunt'.

W'G' 43. NON DESUNT PABULA MAGNO tantum, inquit, spatii vallo Caesar ambiit, ut nihil Pompeio deesset nec se sentiret inclusum abundans clausus omnibus rebus.

44. CIRCUMDATUS A. M. quod facere non solent clausi.

45. FLUMINA TOT id est multi fontes et flumina de his fossis orta nec egressa ultra fossas impetum sui cursus longinquitate spatii perdiderunt.

20 46. ILLIC MERSA SUOS ordo: cursus suos fatigant illic orta et illic mersa.

47. DEFESSUS CAESAR M. INTERMANET A. hoc est: Caesar ut opus videat omne, totum non potest circuire, sed in medio manet. Bene autem addidit 'defessus', ut constet eum et ambulasse plurimum et pervenire non potuisse.

48. NUNC VETUS ILIACOS comparat muros et Troianorum (Iliacos) et Parthorum (Babylonios) cum Caesaris opere. ATTOLLAT laudet.

4.

7 aperit om. U || 10 sunt loca inculta U | inculta sed et amoena, sicut Tempe, quae simul loca Thessaliae sunt G' || 11 venatoris W | Virgilius] Aen. IV 121 || 14 ballo Wpr | ambit U ambit G'AR' || 16 non solent facere UV || 18 orta fossis G || 22 hoc] Ac hoc G' || 24 addit U || 25 eam U | supervenire U | posse W' || 26 et om. U || 27 iliacum U

49. ADSCRIBATQUE DEIS Neptuno et Apollini, qui eos fecisse dicuntur, ut Virgilius 'Neptunia Troia'.

FRAGILI CIRCUMDATA T. cocto lapide, quem ordinarium dicunt.

50. REFUGI quia post se sagittas in bello iaciunt fugientes.

52. ASSYRIIS QUANTUM P. T. E. ad ἔνφασιν; tantum dicunt Caesarem inclusisse aggere, quantum Tigris et Orontes ambiunt et quantum sufficit Assyriis, ut tam magnum esse dicant spatium, ut amplius nolint. 10

54. RAPTUM acceleratum.

CLAUSIT OPUS tantum opus clausit, quod Caesar extruxit.

55. AUT IUNGERE SESTON ABIDO quod fecit Xerxes, ut wg alibi <II 674> ait 'Sestonque admovit Abydo'.

57. AUT PELOPIS L. EPHIREN hoc est Corinthum a w'g' Peloponneso separare, id est Isthmon intercidere. 16

56. PHRIXEUM ELIDERE PONTUM Hellespontum dicit, in quem Helle cecidit, cuius frater est Frixus. Hoc mare inmissa terra sublatum est, quod ait Salustius 'a privatis conpluribus subversos montes, maria constrata esse.' 20

60. COIT AREA BELLI spatium illud, quod Caesar inclusit, belli aream nominavit.

62. LIBYCAEQUE TENENTUR propter Catonem et Scipionem, qui in his occisi sunt locis.

---

1 (Neptuno et Apollini).

2 ut . . . Troia om. UG' | Virgilius] Aen. II 625 || 3 coito U ||
5 iaciant U || 7 a. de ΝΦακιν P ad enfasin G om. U | ἔνφασιν
om. W || 8 aggere om. U | quantum bis in W | orantes U ||
9 Assyriis . . . ut] in W' | magna dicat ēēc U || 10 dicat W ||
12 tantum . . . clausit om. U || 13 xerses G' || 15 L. G' D.
W om U || 16 peloponneso G pelo ponense P pelo pone W' |
Isthmon] thimon UG' thibon W || 17 Hellespontiam U ||
18 quem U quo W quod G' | elles G' heles W hellas U |
occidit G || 19 im m̄ sa U | Salustius] Cat. 13, 1 || 20 con-
structa W' P || 23 Lybiae P non liq. G om. U

63. AESTUAT ANGUSTA RABIES angusta τῶν πρὸς τι positum, id est pro orbis magnitudine haec videbatur angusta.

64. STRUCTURA FEFELLIT hoc est: celavit, ut fieri ista nesciret.

5 65. VELUT(I) MEDIAE comparatio.

67. RUTUPINA promuntorium est Britanniae.

68. CALEDONIOS Caledonia gens Britannorum est in mediterraneo constituta.

WG' 69. SEPTAS VIDET A. T. id est Pompeius.

W'G' 70. DEDUCENS AGMINA PETRA bene autem ait 'tuta';
11 hic enim collis est, ut ait supra <III 16> 'quemque vocat collem Taulantius incola Petram'.

72. ET EFFUSO c. hoc ait: Caesarem claudentem se ut possit expellere, hoc facit: milites suos diversa et longiora
15 loca imperat occupare, ut Caesarem ab illo aggere excludat suo milite ulterius exeunte[, id est suo].

74. PARVA MYCENAE quae apud Mycenae colitur propter Orestem, qui de Mycenis fuit; nam eam in Italiam ipse vexit.

20 SACRATA DIANA haec Dianae est consecrata, ut ait Virgilius 'quem mater Aricia misit' et mox ait 'pinguis ubi et placabilis ara Dianae'.

75. DISTAT AB EXCELSA id est inclusus tantum loci occupavit, ut sedecim milia teneret. Tantum enim Aricia
25 distat a Roma.

NEMORALIS nemoribus occupata.

76. QUOQUE MODO in quantum.

---

1 τῶν πρὸς τι P τῶν πρὸς τοῦ G | post v. 63 τῶν πρὸς τοῦ exch. P
<rabies> pro sperosicū leg. in D || 7 Caledonius W | brit-
tanniorum W brutanniorum U || 8 medio terraneo U || 10 tu-
tam W tutum U || 11 thaumantius U || 14 hoc facit om.
G'A || 15 imperat om. W' || 16 pr suo secl. Keller ||
17 Mycena W m. G' om. U | colitur om. W | colitur (colitur P)
micenae propter G' || 18 ipse om. UV || 20 sacrata W |
est om. W || 21 Virgilius] Aen. VII 762 | raricia G' | et ...
22 Dianae om. G' | pinguis] Aen. VII 764 || 22 ubi om. U |
et om. W || 23 inclusas G' || 26 nemoralis W memoriae U

77. SI NUSQUAM TORQUEAT A. a Roma dicit ad Ostiam civitatem; et ipsa enim tantum abesset, nisi Tiberis torqueretur.

79. ET FIT SEPE NEFAS dum exercentur armis, cives proximos interficiunt. 5

81. POMPEIUM EXHAUSTAE causa, cur non dimicet Magnus: quia pabula cuncta perierunt.

PREBENDA AD GRAMINA T. id est cura abstrahit.

84. DEFESSUS legitur et diffusus. W'

86. ORE NOVAS P. non enim delectatur aridis culmis, W'G' qui in praeseptis abundant. 11

MORIBUNDUS moriens, ut Virgilius 'cui me moribundam deseris, hospes?'

87. ABRUMPIT P. G. hoc est: non perfert integros cursus.

88. DIGERIT A. absumit. 15

90. NESSIS insula iuxta Campaniam sulphureos vapores spirans.

91. STIGIUM AERA id est pestiferum, ut ait Virgilius 'nec seior ulla pestis et ira deum Stigiis se<se> extulit undis'. 20

NEBULOSIS nebula completis. WG'

92. LETIFERI sive quod ipse ferat mortem, sive quod W'G' aliis afferat, cum evomit morbos.

TYPHONIS ANHELANT in ipsa insula Typhon, unus de Gigantibus, premitur. 25

93. INDE LABANT POPULI labuntur et pereunt.

CAELOQUE PARATIOR UNDA id est quod facilius aqua ad se morbi contagionem trahat quam aer. Est ergo paratior quam caelum.

---

6 exhausta W e. G' om. U || 8 cur codd. cura Oud. ||
 9 vel diffuso U || 10 delectantur U delectabatur G'AR' de-
 lectabuntur W | culminibus W' || 11 (h)abundabant PAG ||
 12 ut . . . 13 hospes om. UG' | Virgilius] Aen. IV 323 ||
 16 sulphureos vapores spirans exh. G'AR' || 18 ut . . .
 20 undis om. UG' || 18 Virgilius] Aen. III 214. 215 ||
 22 ipsa U || 24 insula] enim insula U | typhon n' U | typho P
 typho G | ex U || 26 labuntur et] i. U || 28 morbus W

94. OMNE PATI VIRUS DURAVIT VISCERA c. id est hominum membra constrinxit.
- WG' 96. ET SACRO F. M. nomen est morbi, ut ait Virgilius 'contactos artus sacer ignis edebat'.
- W'G' 99. NEC MEDII DIRIMUNT M. id est nullum intervallum est aegritudinis inter vitam et mortem, sed ut coeperint languere, mox pereunt.
100. CADENTUM morientium.
101. INCONDITA non sepulta.
- 10 103. SPARGERE FUNUS ERAT civibus, inquit, occisis hoc pro sepultura dabant, ut eos extra tentoria abicerent. Ut enim tot humarent, non sufficebant. Ex his ergo cadaveribus lues maior increvit.
104. PULSUSQUE AQUILONIBUS AER ut Salustius 'quia pro-
15 minens aquilonibus minus gravescit quam cetera'. Sedavit ergo ex parte morbos vicinum mare et flatus aquilonis.
105. PEREGRINA MESSE advectionia frumenta dicit; nam quae ibi nata sunt, ea pestis infecerat.
- WG' CARINAE id est hos minuere labores.
- W'G' 106. SPATIOSIS COLLIBUS H. de Caesarianis incipit dicere,
21 quod famem patiuntur, cum ipsi liberi sint extra aggerem constituti.
- W'P 109. TURGENTIBUS legitur et surgentibus.
- W'G' 110. CERNIT id est Caesar.
- 25 111. IN PECUDUM CECIDISSE c. ut herbis pascerentur in terram proni.
112. LE[C]TUMQUE MINANTES venena gestantes.

19.

2 confixit W' || 3 ut . . . 4 edebat om. G' | Virgilius] ge. III 566 || 6 coeperit G' || 8 CADENTUM] dentium W om. cett. || 11 dabant] erat U | tentoria G | eicerent U || 12 Ut . . . sufficebant om. W' | sufficebant AR' sufficerent G' || 13 maior om. G' || 14 ut] ut ait U | Salustius] Maur. III 78 || 15 aquilo W' | gravascit G' | Sedavit] Sed avit G se davit P sed abegit W' || 17 adventitia P || 18 ea om. UV | corrumpit U, V || 19 minuere] iniere G' || 20 H.] hoc G h P | incipit dicere] dicit U || 21 intra G' || 26 terram V terra W' G' || 27 portantes U

114. QUAE FRANGERE MORSU subaudimus 'haec miles diripiens'.

117. OBSIDET HOSTEM id est Pompeianum militem frugibus omnibus abundantem.

121. ET RAPTUM FURTO s. ut latenter exeat, id est Caesaris nesciente.

122. LATIS EXIRE RUINIS id est palam et dimicans.

124. ET QUA VIA CAEDE PARANDA EST id est hac quaerit *W'G'* exire.

126. QUA MINICI CASTELLA v. per illam, inquit, partem *W'G'* Pompeius egressus est, qua castellum Minici constitutum est.

CONFRAGA confragosa.

128. MOENIA illum aggerem dixit, quem extruxit miles Caesaris *** obsidebat. 15

129. LACIAE FULSERE v. 'volucres' accipimus aquilas, quae feruntur in pilis.

130. NEQUID VICTORIA f. sensus hic est: ne Pompeius videretur vicisse per vulnera, Caesaris milites solo timore vincuntur; hoc est: non restiterunt. 20

132. QUOD SOLUM VALUIT v. prima virtus est acceptum locum tueri, secunda eundem locum etiam corpore possidere prostrato, ut ait Salustius milites laudans 'quem quisque locum vivus pugnando ceperat, eum amissa anima corpore tegebat'. Isti ergo hoc solum fortiter fecerunt, quod in eodem loco ceciderunt, ubi stare debuerant; hoc est, quod fugati non sunt.

LACUERE PEREMPTI Caesaris milites.

134. ET NIMBUS telorum densitatem nimbum appellavit.

1. 20 (hoc . . . restiterunt). 23 (Salustius) — 25 (tegebat).

4 omnibus *om. W'* || 7 et *om. G'R'* || 8 hac *om. W'* ||
 10 inquit *G'* || 11 quia *P* || 18 sensus hic est *om. W'* ||
 23 prostratos *W'* prostratus *G'* | Salustius] *Catil. 61, 2* |
 milites laudans *om. U* || 24 pugnandi *W'* | acceperat *U* ||
 26 eo *W'* || 28 milites caesaris *U* || 29 Nimbisque ferens *G'*
 Nimbis - q. f. *P* | densitatem telorum *U* | nominat *U*

134. PERIBAT quippe deerant, qui vulnus exciperent, omnibus interemptis.

136. LAPSUMQUE M. 'lapsum' id est ruinam.

139. IAM MUNDI IURA PATEBANT hoc est: pristinum imperium receperunt, ut regnarent in orbe toto, quod perdiderant nuper inclusi.

PATEBANT legitur et tenebant.

140. NEC CAESARE TOTO id est si ipse cum suo adesset exercitu et hunc locum conaretur auferre, non posset.

WG' 141. UNUS id est Sc<a>eva.

11 144. SCAEVA V. NOMEN dicit, quis sit hic unus vir, cui nomen est Scaeva.

W'G' CASTRORUM IN PLEBE M. miles gregarius militabat, ut ait Cicero 'meruisse [se] vero in eo bello, quod tum
15 p<opulus> R<omanus>', id est militasse; ante ergo gregarius centurio factus est in bello Gallico Scaeva.

146. LONGO GERIT ORDINE V. insigne centurionis.

WA'R' 148. QUAM MAGNUM VIRTUS id est [et] qui nesciret crimen magnum esse, si quis in civili bello fortissimus probaretur.

W'G' 150. TUTA FUGAE CERNIT id est postquam videt eos
21 deseruisse pugnam et fugae tuta captare.

153. TERGA DATIS MORTI ut nec fuga sit profutura.

CUMULO VOS DE[E]SSE VIROBUM id est pleno numero vivorum deesse vos non pudet, sed quaeri inter sepulcra
23 latentes et corpora mortuorum?

W'A 154. INTERQUE C. QUAERI non pudet?

W'G' 155. PIETATE REMOTA hoc est pietatem indignatione removete.

---

3 casum vel (om. P) ruinam G' || 6 nuper perdiderunt G | nuper perdiderant inclusae nuper P | inclusae G || 7 et tebant W || 8 si ipse] sub se W' || 11 quid W || 13 Scaeva miles gregarii militis militabat U || 14 Cicero] or. pro Muren. 5, 12 | se exh. W' | vero stipendia Cic. || 16 est om. U | Scaeva om. U || 18 et exh. W || 19 esse quis in civili bello fortissimus W' esse in civilibus armis ut fortis si quis R' esse in civilibus armis ut fortissimus A || 20 pro ost quam W | eos videt U || 23 D. G' || 24 sed . . . 25 mortuorum om. G'

158. ISTA DIES IERIT hoc est: non sine Pompei poena hic dies transigetur.

159. CAESARIS IN VULTU si praesens esset Caesar, cum ego me morti offero, felicius interirem; nunc enim in alia parte est.

TESTEM HUNC FORTUNA N. Caesarem.

5

WG'

161. PECTORIS IMPULSU hoc est: cum sponte itis in mortem, tela confringite.

IMPULSU legitur et incursu.

WD

IUGULIS id est vestris.

W'G'

162. SONITUSQUE RUINAE pulvis, inquit, et sonitus deiecti aggeris eo usque pervenit, ubi Caesar est constitutus.

167. ATQUE AVIDI S. id est cupientes videre quid faciat.

169. AN PLUS QUAM MORTEM V. D. sensus hic est: multi iuvenes secuti Scaevam intellecturi tunc, an virtus, quae a multitudine et in locis teneretur adversis aliquid amplius posset praestare quam mortem, id est an et servare posset homines, cum et hostes essent plurimi et locus esset adversus.

ILLE RUENTI Scaeva.

20

172. TOTAEQUE VIRO DANT T. R. nam pro telis saxa contorsit de aggere dissipato.

173. HOSTI id est minatur.

WG'

SEQUE IPSE MINATUR id est quod et se ipsum super ipsos praecipitet.

25

174. CONTRARIA P. hostilia.

W'G'

176. AMPUTAT ENSE MANUS hostium ascendentium.

177. AC MALE DEFENSUM non defensum, quippe iam fragili, ut Virgilius 'et statio male fida carinis'.

---

3 adesset U || 4 ego om. G | facilius P ^{ci}facilius G ||
 7 cum om. G' | in om. P || 8 constringite P || 9 <incursu>
 vel impulsu AR || 10 ventris W' || 11 sonitus qui deiect
 aggeres W' || 18 et hostes essent] et hostes W' essent (esset
 P) hostes G' || 20 reverti W om. cett. || 21 Tutaeque W ||
 24 et om. G' | ipsum cm. W || 28 nil nisi i. non U ||
 29 ut . . . carinis om. G' | Virgilius] Aen. II 23 | stacio cod.

W'G' 181. ADMOVERE SOLO hoc est: postquam talis cadaverum cumulus excrevit, ut altitudine iunctus ad muros eosdem cum solo aequaret et sterneret.

W'G' 182. SUPER desuper.

WG' 183. QUAM PER SUMMA RAPIT id est quem admodum rapit.

W'G' RAPIT scilicet saltus.

7 185. VINCIT QUEM RESPICIT H. hoc est: quacumque se contorquet, occidit inimicum.

WG' 186. NON ASPER s. m. 'asper' acutus, ut Virgilius 'in-
10 provisum asp[er]is veluti qui sentibus anguem'.

W'G' 187. FRANGIT NON V. H. sensus hic est: sic adsiduitate occidendi acies Scaevae mucronis hebetata est et coepit impetu percutientis adversos hostes frangere potius, quia obtusa non poterat vulnerare. Et est ordo: mucro Scae-
15 vae frangit percussum hostem, non vulnerat.

WG' 189. ILLUM OMNIA TELA id est premunt.

190. NON LANCEA FELIX nulla non felix; quotienscumque, inquit, telum Scaeva contorsit, totiens vulneravit.

191. BELLUM id est totum exercitum, per quem est bellum.

20 192. ATQUE VIRUM id est Scaevam.

W'G' 195. IN SUMMIS id est intimis.

OSSIBUS HASTAS patefacta, inquit, vitalia ideo non effundebantur, quia hastae in ossibus fixae eadem exire prohibebant; non ergo obstabant membra vitalibus, ne ex-
25 irent, quippe perfossa, sed sola tela, quae fixa ossibus adhaeserunt.

196. QUID NUNC VESANI ἀποστροφῇ poetae ad Pompei milites facta.

199. MURALIA quibus muri extruuntur, ut solidi sint,
30 dum saxa gravia conlocantur.

WG' PONDERA SAXI id est obruant.

---

2 tumulus WG'A || 7 quocumque U quic. G' || 8 contorsit U || 9 ut . . . 10 anguem ex h. W || 9 Virgilius] Aen. II 379 || 11 Frangit s. m. (n. G) G' | si W || 13 adversus G' || hostis WP || 14 obtusa G' || 17 quotiensque W || 20 Et W om. cett. 24 obstabant WG' || 27 apostrofa U ἀποστροφῇ P ΔΑΠΟΣΤΡΟΦΗ R apostrophon G DV Apostrofo:n A

200. FERRO et bello.

W'AR'

BALISTAQUE hoc est: a bello et a limine portarum re-
pellebat.

LIMINE legitur et limite.

W

203. LEVAQUE VACASSE id est noluit se clipeo tegere,
ut libera manu laeva etiam eadem dimicaret.

W'G'

6

204. AUT CULPA VIXISSE nullum, inquit, vitavit periculum
Scaeva, ne si evasisset, hoc crimen incurreret, ut videretur
per ignaviam liberatus; hoc est, quod Didoni excusat
Aeneas 'testor in occasu vestro nec tela nec ullas vitavisse
vices Danaum'.

SUA id est veritus.

W

205. SOLUS OBIT circumit, tamquam ipse his occurrat.

WG'

IN PECTORE SILVAM 'silvam' hastarum multitudinem
dixit, quae pectori eius adfixae sunt.

W'AR'

15

206. IAM GRADIBUS F. id est gressu.

WG'

ELIGIT HOSTEM ut scilicet pondere suo premens inter-
ficiat.

W'G'

207. PELAGI MONSTRIS ipse elephas.

W

208. SIC LIBICUS et Getulus.

20

209. SQUALENTI nigro.

W'G'

211. CITRAQUE CRUOREM confixae ferae stant tela, quia
viscera penitus latent, ad quae hasta non pervenit.

212. FACTA et iacta.

WG'

217. NERVORUM VINCULA venas oculi dicit.

W'G'

221. AM[M]ENTAVIT proprie dictum.

WG'

223. IMPETIT id est petit; compositum pro simplici
posuit.

27

224. PERDIDERAT VULTUM amisso uno oculo Scaeva.

W'G'

226. VICTORUM Pompeianorum.

80

1 et] legitur et A vel UR' || 2 repellit G' || 4 limine
fit et W || 8 nisi U | occurreret U || 10 testor] Verg. Aen. II
432. 433 | vestro n. t. u. G' || 13 circuit G' || 15 quae . . .
sunt om. U | dixit . . . sunt om. AR' || 17 scilicet ut cum
G'R' | interficias G' || 20 <Getulus> Ad. Sic lybicus R' ||
22 stant stante laquia W || 23 atque W || 25 nervos oculi
venas dicunt U

226. E[T] SANGUINE PARVO id est quam sunt e parvo sanguine effecta.

227. CONSPECTUM IN CAESARE VULNUS id est non sic exultarent Pompeiani, si vidissent ipsum Caesarem vulneratum, ut nunc gaudent, cum parvus Scaevae sanguis effusus est.

229. ET A VULTU P. V. R. ut in vultu humilis videretur.

230. PARCITE haec omnia simulate loquitur, ut Pompeianos decipiat.

CIVES quippe Romani.

10 232. NON EGET ipsa mors.

SED VULSIS P. T. sensus hic est: nihil adiuvat celeritatem mortis, si adhuc in me tela mittatis. Tanta enim iam infixa sunt, ut si me mori vultis, ipsa meo corpore vellenda sint quam alia ingerenda. Nam cum hastas coeperitis
15 educere, mors sequetur.

234. HOC VESTRO P. D. ut adhuc viventem me videat imperator, id est Pompeius; et dicit, quem admodum profuturum sit.

235. CAESARIS EXEMPLUM P. in castris, inquit, me locate
20 Pompei, ut aliis sociis meis non exemplo sim ad honestam mortem, sed ad Caesarem deserendum.

WG' 237. RECTO GLADIUM id est Scaevae.

238. PARITER L. amplexus est enim Scaevam, ut quasi captivum ferret in castris.

W'G' 240. INCALUIT v. Scaevae.

26 243. SUMMITTAT C. S. id est sua.

244. SEGNEQUE AD F. P. deest me, qui mortem metuerem, ut vos timetis.

246. QUAM MIHI MORTIS AMOR id est ego magis amo
30 mortem gloriosam quam vos Pompeium et causam senatus.

---

1 quam] qui iam G quia iam P | e] de G te P || 5 parvis P parvi G | sanguis om. U || 6 V.] n. W om. cett. || 9 o romane U || 11 P. r. G'] t. o. W | nil G' || 12 tela in me U || 13 fixa U | vultis mori ipsa corpore meo sunt vellenda quam sint alia U || 14 sunt W || 15 sequeretur U || 16 me viventem me U || 19 inlocate W || 21 deferendum G' || 27 deest W] i. U s. G' | qui] i. ut U || 29 ergo W

248. DEDECUS H. B. id est Caesar.

CRIMENQUE R. adventu Caesaris magnam infamiam Pompeius evasit. Videtur enim nunc non solum Scaevam fugisse Magnus, sed exercitum Caesaris, qui cum eo venit.

250. SUBDUCTO QUI M. R. nam postquam recesserunt Pompeiani, tu peristi.

SANGUINE F. id est tuo.

256. EXORNANTQUE DEOS valde ornant, ut Cicero 'ex-w'p ornat ample magnificeque triclinium'.

257. ARMIS S. T. id est exornant. WG'

258. SI TIBI DURUS HIBER id est si adversus externos w'g' hostes ita fecisses. 12

HIBER Hiberus. WG'

259. CANTABER E. hoc est: si te fugisset aut Cantaber, w'g' qui habet arma exigua, aut Teutonus, qui longa, ut ait 15 Virgilius, 'scutis protecti corpora longis'.

261. TEMPLA POTES quia triumphum non habent bella civilia.

ULULARE T. clamare sollemnibus vocibus in triumpho.

262. DOMINUM VIRTUTE P. dominum urbi Romae, id est 20 Caesarem tu fortiter pugnando quaesisti.

263. NEC MAGIS ordo: nec magis quievit quam fluctus, qui inluditur scopulo, conquiescit.

265. TOLLENTIBUS commoventibus, ut Vergilius 'et w'g' tantas audetis tollere moles'. 25

266. AUT LATUS deest 'cum': aut cum latus alti montis w'r' adest.

268. CASTELLA PROFUNDO proxima mari. W'G

---

2 adventu enim U | adventum G || 4 Magnus om. U || 6 periisti U || 8 valde] vel de P | ut ... 9 triclinium exh. W || 8 Cicero] in Verr. act. II lib. IV 27, 62 || 13 hiber G || 14 fuisset U || 15 longavit virgilius U || 16 Virgilius] Aen. VIII 662 || 17 bella civilia non habent U | schol. v. 258. 259. 262 ab alt. m. in U || 22 quiescit UR' || 24 ut ... 25 moles exh. W || 24 Vergilius] Aen. I 134 || 26 aut cum ... 27 adest exh. W

- W'G' 269. GEMINI M. R. equestri et pedestri proelio.
 ARMAQUE LATE milites suos.
 270. LAXAT TENTORIA at non tentoria distendit, sed
 milites, qui sunt intra tentoria. Per metonomiam dictum
 5 ab eo, quod continet, id quod continetur.
 271. MUTANDAEQUE IU VAT et delectat eum castra mutare.
 272. SUPER AGGERE T. ordo: super ripas excurrit tutas
 aggere.
 W' 274. SI QUA sicubi, ut Virgilius 'si qua possent
 10 tectam aciem perrumpere'.
 W'G' 276. TRANSIT id est Padus.
 277. ILLOS TERRA F. D. cum enim rivos suos intorserit
 et meatus, aliis adimit agros, aliis confert; adimit qua
 14 vadit, confert unde discedit.
 WG' 279. QUAE PRODIDIT id est proelia.
 W'G' 281. ET VETERIS quasi olim factae.
 282. ACCENDIT P. I. L. id est ducem Caesarem.
 283. ET VICTO CAESARE SOMNUS nam ita securi erant
 et remissi, tamquam Caesarem vicissent.
 20 285. TORQUATO hic dux erat in Pompei castris.
 RUIT INDE MINAX Caesar.
 WG' QUI CESARIS ARMA Torquatus.
 W'G' 286. QUAM MALO N. T. sensus hic est: tam celeriter Tor-
 quatus Caesaris agnovit adventum, quam celeriter tre-
 25 mente malo commoveri Circeam tempestatem nauta co-
 gnoscens procellae eius omnia vela subducit.
 288. MURO BREVIORE RECEPIT supra <269> enim dixerat
 'armaque late spargit'.

3 at om. G' || 4 in tentoriis G' | metonomiam W metom-
 miam U metonimiam P || 5 id] id est W' | continuit U ||
 6 munandaeque W om. cett. | Id est iuvat illum castra U ||
 movere et mutare P || 8 aggere UAR' a(ggere) · c · WG' ||
 9 ut . . . 10 perrumpere exh. W || 9 Virgilius] Aen. IX 512.
 513 || 12 intorserit G' || 13 agris P || 17 ducem] ducem
 et G' ducem id est AR' || 20 Torquatus G' || 23 N.] nau-
 tae W || 25 commoveri Keller commovere codd. | circeam G'
 circum W' || 26 procellae G' procella W' an procellae
 causa ? || 27 enim om. W | dixerat enim U

289. UT PARVA ut in minore circulo spissiores milites WG' collocaret.

291. CUM SUPER desuper, id est a tergo. W'G'

293. HABITANS IN VALLIBUS id est quicumque de ho- W' minibus ibi commanens. 5

294. ENCELADO SPIRANTE N. et 'notum horret' accipimus W'G' 'spirante Encelado' et 'spirantem noto horret Enceladum'.

295. ET TORRENS IN C. D. A. sensus hic est: non sic habitans aliquis in Aet[h]naeis vallibus noto spirante horret Enceladum, nec sic ardens Aet[h]na per cavernas 10 omnes resolutus decurrit in campos, quem admodum aut Pompeiani confluerunt ad Caesaris milites opprimendos aut hi timuere venientes.

297. ANTE ACIEM ut eum vicerit pulvis glomeratus ante aciem sive ut pulvis eum ante vicerit quam acies 15 Pompei.

CAECI TREPIDUS ut pulverem vidit, ab expugnatione cessavit et se convertit in fugam incurrens in hostes, quos a tergo Pompeius immiserat.

298. HOSTIBUS OCCURRIT F. qui a tergo instabant, qua 20 in fugam versus erat Caesaris miles.

300. USQUE VEL IN P. P. C. id est potuerant tanti occidi, ut nullus remaneret, qui resisteret, et iam pax inter civilia bella poneretur. 24

USQUE VEL IN PACEM etiam usque in pacem. WAB'

301. DUX TENUIT G. Pompeius non permisit occidi. WG'

RERUM legitur et regum. WV

303. SI TIBI SYLLA LOCO id est quia omnes occideret, WG' dum nescit ignoscere.

3 id . . tergo om. G' || 5 ibi om. U || 6 encelados spirantē W Enceladum s. G' | horrectacipimus W | hor et U || 7 spirantem celado W' || 9 aethenae U ethnae W || 11 resoluta W' resolute prU | campis G' | quomodum W quo modo U || 13 hi om. U | aut intumuere G' || 15 eum om. U | ante om. W || 17 Cecidit W' || 18 hostem quem UV || 19 adergo P 21 miles caesaris UDV || 27 <legum> vel rerum G' || 28 quam W | occidisset G'

W'G' 304. PRODEST TIBI S. T. dolet, inquit, mihi Lucano,
o Caesar, quod magnitudo sceleris tui tibi prodest; nam
cum ideo merearis occidi, quod adversum pium generum
bella sumpsisti, ideo non occisus es, quia pius est, con-
tra quem dimicas.

306. NON UTICAE L. C. id est non flectet postea, si tu
nunc perisses; nam Cato ibi occiditur.

HISPANIA MUNDÆ in hac enim civitate Caesar pugnavit
postea contra Pompei filium.

WG' 307. ET INFANDO P. S. N. ipsius Pompei sanguine.

W'G' 308. NOBILIUS P. id est non gestasset Pompei cadaver
Nilus, quod cadaver nobilius ipso rege Ptolom(a)eo erat.

WG' 309. NEC IUBA M. Iuba, rex Maurorum, Pompei socius
fuit, qui victo Pompeio occisus est a Caesare in Africa.
15 'Nudum' ergo dixit inhumatum.

W'G' 310. PLACASSET S. F. nec placasset Scipio. Scipio enim
Africanus fuit, qui vicit Hannibalem, ex cuius genere hic
Scipio in Africa est interemptus.

311. SANCTO C. V. C. quasi vita Catonem perdiderit,
20 non Cato vitam.

312. ULTIMUS ESSE D. si Pompeius Caesari non pepercisset

W'aR' 313. EXIRE evadere.

Wa 314. AVERSO NUMINE ubi non prospera sibi fortuna est.

WG' 315. LACERO lacerato.

W'G' 316. FUGASSET fugam ipse fecisset, id est Caesar.

26 318. HORTATU P. S. ATQUE H. C. cum enim Pompeius fu-
gientem Caesarem semper insequi praepararet, temptaver-
unt ei milites sui persuadere, ut Romam potius contenderet.

22.

1 mihi inquit UV || 2 o om. G' | tibi om. U || 4 bellum
U || 6 flectes U | tu] tunc P om. U || 7 occidit G' || 9 postea
om. U || 13 socius] occisus W || 14 a om. G' | caesarem P ||
16 nec placasset Scipio om. U || 21 ESSE D.] esset W om.
cett. || 23 quia ibi prospera fortuna non fuit a || 25 ipse om.
U || 26 HORTATU (G') ostentantur. p. s utq; he. W cum
enim W] cum inquit G'AR'V cum decrevit U || 27 prae-
pararet om. U || 28 ei om. U || 29 tenderet P tendereh G

320. EXEMPLO REDDAM P. Caesar enim supra cum exer- WG'
citu ingressus est Romam. 'Caesaris' ergo 'exemplo'
'ut fecit Caesar' accipimus. 3

321. NISI DIMISSO id est privatum. W'P

322. MOTU s<URGENTE> vel urgente. W

Cum primum bella civilia commota sunt. W'AR'

324. DUM BELLA RELEGEM eam, inquit, usque in ulti- W'G'
mam Scythiam, dum tamen procul ab urbe Roma bella
submoveam.

328. A POTIUS NE QUID B. ordo est: a ne quid potius 10
bello patiaris in isto, suam potius esse te putet Caesar,
ut Vergilius 'a te ne frigo<ra> laedant'.

NE QUID BELLO id est melius, ut, cum ego ab urbe
absum, aestimet eam esse suam Caesar, quam ut me et
exercitu ingresso sentiat Roma bella gesta esse civilia. 15

330. CONVERTIT et condixit. WG

331. CANDAVIA mons Macedoniae. W'G'

333. THESSALIAM id est in Thessalia, qua parte diem WG'
attollit Titan horis brumalibus.

334. RUPES OSSEA COERCET id est ipsum Titana. 20

333. BRUMALIBUS HORIS hiemalem dicit orientem. W'G'

334. RUPES OSSEA dicit hiemali soli in his locis Ossam
esse oppositum, aestivo Pelion solstitiali tempore.

338. OTHRI<s> hi omnes montes sunt, ut ait Vergilius
'ter sunt conati inponere Pelio Ossam'; alibi 'Othrynque 25
nivalem'.

335. ALTIOR AESTAS aestivum dicit orientem.

---

2 exemplum G' || 3 accipimus om. G || 4 privato U di-
missum G || 6 civilia bella W | mota AR' nota U ||
7 ea W || 8 Roma om. U || 10 Ac et ac G || 12 ut...
13 Ne] Ne G' | Vergilius] buc. 10, 48 || 14 absim G'AR' |
estimaret esse G' | me et W'] meo G'AR' || 16 conduxit G'
<conduxit> convertit UPED || 19 brumalibus thessaliam W ||
20 titan W || 21 dicitur U || 22 hoc dicit G' || 23 tem-
pori WprU || 24 Vergilius] ge. I 381 || 25 inponere om. P |
prelio W | alibi Aen. VII 675 || 26 nivalem W || 27 estus G'
aestivam dicit gentem G'

- WG' 337. AT MEDIOS IGNES meridianum, inquit, solem, cum
in leonis signo solstitium est, Othrys summovet.
- W'G' 339. ET IAPYGA nomen venti, ut Vergilius 'undis et
iapige ferri'.
- 5 PINDUS et hic mons est.
340. ET MATURATO P. hoc est: praecidit legitimum lucis
occasum; nam mox ut sol post ipsum montem ierit, hic
omnia magnitudine sua inumbrat et cito mittit in noctem.
341. IMI BOREAN HABITATOR O. qui, inquit, sub monte
10 Olympo et in radicibus eius habitant, nec a septentrione
verberantur nec ipsius ursae sidus aspiciunt, quod sidus
integra in caelo nocte resplendet.
- WG' 345. NEC PERVIA TEMPE Graece pluraliter declinavit,
ut Vergilius 'frigida Tempe'.
- 15 346. IMPLENTIBUS hoc est fluminibus.
UNUM legitur et undis.
- W'G' 347. CRESCERE CURSUS ERAT hic, inquit, fluminibus
erat cursus, ut stagnum implerent et altius facerent. Nam
intra ipsos montes nemoraque pervia aquae omnes cohi-
20 bebantur et in mare exitus non habebant.
- POSTQUAM DISCESSIT hunc enim montem Hercules fregit.
'Discessit' ergo separata est, ut Salustius 'atque omnis
Italia animis discessit'.
- OLYMPO hoc est: postquam ab Olympo Ossa est separata.
- 25 348. SUBITAEQUE RUINAM quod in mare tot fontes et
flumina pariter cucurrerunt.
350. EMATHIS PHARSALOS nomen est civitatis dictum
nominativo casu numero singulari.

1 Ad *codd.* || 2 in *om.* W | othrin G' | sum movat W ||
3 ut . . . 4 ferri *exh.* W | Vergilius] *Aen.* VIII 710 | und
et iam pige W || 6 P.] procedit W' | praecedat W' || 7 ipsum] ippium
et in *marg.* vel ipsum W pindum G' | ierit] erit G erat P ||
8 inumbrabat U | immittit G Immit P || 9 in boream ha-
bitaturo U | habitaturo W || 14 ut . . . Tempe] *om.* G' | Ver-
gilius] *ge.* II 469 || 17 hic] Sensus est; hic G sensus est
hic P || 18 uti W || 19 nemore . k. nec W nemora nec U
nemoraque *om.* G' || 22 ut . . . 23 discessit *om.* U | Salustius]
Maur. I 21 || 26 concurrerunt U || 28 casu numero *om.* U

350. AEQUOREI a Thetide matre, quae nymp̄ha est; ideo ergo melius sub undis mansura, quia regnum est aequorei Achillis.

351. RHOETEIA Troiana.

352. QUAE TETIGIT PHILACE id est eminet. Phylace civitas est. Hinc fuit navis Protesilai, quae prima tetigit litora Troianorum.

PTELEOSQUE civitas Pharsaliae.

ET DORION IRA apud Dorion provocatae Musae a Tamira ad cantandum sunt, quae victum caecum reddiderunt, ut meminit Homerus in catalogo libri secundi <595>.

DORION eminet.

W

353. <FLEBILE> factum. Nobile Pieridum flebile et nobile utrumque legitur.

14

TRACIM hoc Trachin accipimus, id est eminet.

W'G'

354. LAMPADOS H. multi enim volunt, quod hic est Hercules concrematus.

WG'

355. OLIM ATQUE L. P. hinc enim Achilles fuit, ut Vergilius 'Larisseus Achilles'.

W'G'

UBI NOBILE q. ordo: ubi nunc super nobile quondam Argos arant. Argos autem Thessalicum accipimus, non Graecum esse.

20

357. MONSTRAT ECHIONIAS a conditore nomen adiecit.

PENTEOS E τοῦ Πενθέος declinavit.

W'

358. COLLA CAPUTQUE P. ordo: exul parens. Agaue exul facta est, postquam facinus sanata cognovit.

W'G'

26

2 undas P || 4 roetheia W om. cett. || 5 idem enun et W om. G' || 6 nomen est civitatis G | protesilia P || 9 doriona W | hoc schol. exh. EV, sed pro 10 quae . . . 11 secundi scribunt victum illum excaecaverunt || 12 doriones geminet factum nobile apieridum felix et nobile W || 13 <FleBILE> legitur et nobile UG vel nobile P || 18 fuit om. W | fuit Achilles G'AR' | ut . . . 19 Achilles om. G'AR'V | Vergilius] Aen. II 197 | vergilius et W || 20 ordo est U || 22 greci W' || 24 τροιπενθεος U τροιπενθος W || 25 capud-que W | r. (= parens) exh. W || 26 est exh. G'

359. QUESTA QUOD H. S. haec una de Bacchis filio caput
exsecuit furore correpta. Postea resipuit et concrematum
rogo caput eius tradidit sepulturae. Ergo questa est,
quod non plus rapuerit de filii membris, ut modo plus
5 humaret.

WG' 361. PURUS [FLUIT] IN OCCASUS id est in occidentis partes.
AEAS nomen est fluminis.

W'G' 362. IONIO id est in Ionium mare.

363. AVECTAE PATER ISIDIS Inachum fluvium dicit
10 cuius Io filia in Isidem conversa est. Ergo nec fortior
labitur et ipse, inquit, parvo gurgite fluit ut Aeas.

364. PAENE GENER Acheloum dicit, qui concertavit cum
Hercule, qui Penei filiam Deianiram haberet uxorem; ideo
dictum 'paene gener'.

15 OBLIMAT E. U. 'oblimat' harenas cogens limo implet.
ECHINADAS autem nomen loci accipimus.

WG' 365. ET MELEAGREAM id est et Meleagream Calydonia
Euenos secat.

W'G' MACULATUS NESSI SANGUINE ibi enim Hercules Nessum
20 Centaurum interfecit.

WG' 366. EUENOS nomen est fluminis.

367. SPERCHIOS U. fluvius, ut Vergilius 'ubi campi
Sperchiusque'.

W'G' 368. INRIGAT AMPHRYSOS iuxta enim hoc flumen pecus
25 Admeti Apollo pavit, ideo dictum 'famulantis'; sic Vir-
gilius 'pastor ab Amphryso'.

---

1 bachidibus fuit filio G' || 2 respuit W respuit U || 3 ei
U || 4 de membris filii sui ut plus G'AR' || 7 ueas *exh.* W ||
9 inochum G' || 10 cuius . . . 11 Aeas *om.* G' || 11 ut eneas
fluit U | ueas W || 13 spenei G' || 14 dictam U || 15 *nil*
nisi limo impler' exh. U | impellit G' || 16 echinidas W
Innadas P | loci nomen WP | accipimus quo achelous
victus fugit cornu mutilatus G' || 17 calydonae uenos W ||
18 eueus G eueus P || 19 Maculatus s. n. G' | ibi] i. U ||
20 interfecit vitiata deianira G' || 21 est *om.* G' || 22 ut *bis*
in W | ut . . . 23 Sperchiusque *exh.* W || 22 Vergilius] *ge. II*
486. 487 || 25 sic . . . 26 Amphryso *om.* U | Virgilius]
ge. III 2

370. AERA NEC TENUES hoc ideo mirum est, quia contra naturam est. Nam omnes fluvii et nebulas de se fundunt et aerem humidum et auras tenues, quod solus hic non facit.

ANAUROS nomen est fluminis.

WG'

372. PENEIO DONAVIT A. nam multi fluvii in hunc intrant et ad maria cum suo nomine non veniunt, sed iam Penei: [h]is inmixto secum alio quocumque flumine.

374. PHOENIXQUE MELASQUE nominativi sunt singulares: hic Asopos, hic Phoenix, hic Melas.

WG'

375. CUM VENERIT U. id est in Penei.

W'G'

377. SICCIS et scissis.

WG'

ARVIS et undis.

12

PRO SICCIS U. A. 'pro siccis undis' id est ita per medias undas Penei vadit neque ei confunditur, tamquam per terram influat habens suas ripas.

15

379. ET CAPITIS MEMOREM et originis memorem, quam ducit ab Styge, Penei undis velut levioribus nolle misceri.

380. SUPERUMQUE SIBI quia per Stygem dii iurare dicuntur; 'superum' ergo 'superorum', scilicet ne incipiat ab his contemni, si Penei fluctibus misceatur.

20

TIMOREM 'fama est' subauditur.

381. PATUERUNT A. A. quae antea paludibus tegebantur.

W'AR

382. BEBRICIO Bebrycia gens est, ut ait Virgilius 'qui se Bebrycia v. <A.> d. <g.> f.'

WG'

DISCESSIT separatus est et divisus.

25

385. ET MAGNETES EQUIS id est cogniti, ἀπὸ κοινοῦ.

GENS COGNITA R. ab his enim Argonautae orti sunt.

23 (qui) . . . 24 (f.)

5 intrantes ad G' V || 7 [h]is Keller || 8 plenixque W om. cett. || 9 hic Asopos . . . Melas exh. W | penix W || 11 et siccis G om. P || 13 Pro . . . undis om. U || 15 fluat U | ripas suas G' || 17 a G | livioribus P luioribus G || 18 stigiam G' || 19 ergo pro U || 20 misceatur om. W || 23 ut . . . 24 f. om. G' || 23 Virgilius] Aen. V 372. 373 || 24 bricia W || 25 et divisus om. G' || 26 ἀπολοῖ νοι W Αποκυνοῦ R' ἀπὸ κωινωῦ A om. G' || 27 orti sunt exh. G' AR'

- WAR' 386. IXIONIDAS de Ixione procreatos.
 W'G' 387. PELITHRONIIS Thessaliae regio est.
 NUBES quae pro Iunone subposita est.
 388. PHOLOES Pholoe mons Thessaliae est.
 5 MONICE Centauri nomen est.
 WG' 389. SUB OETEO nomen est montis.
 W'G' 392. LERNEAS quibus hydra est interempta.
 VECTOR Nessum Centaurum dicit, qui cum Deianiram,
 amatam Herculis, per fluvium transportaret, inmodestius
 10 eam contrectare ausus est. Ob hoc iratus Hercules eundem
 interemit. Bene ergo 'improbis per amnem' dictus est
 vector.
 393. GELIDO QUI SIDERE F. quia hic est sagittarius in
 signifero circulo, quod est sidus hiemale.
 WG' 394. IMPETIS petis; scilicet maiorem scorpion, id est
 16 tu arcu petis; maiorem autem ob hoc dixit, quia extentis
 cornibus plus spatii tenet quam reliqua signa.
 396. PRIMUS AB AEQUOREA CUSPIDE a tridente Neptuni.
 Equum dicit, qui tunc natus est Sciphus, ut ait Vergilius
 20 'cui prima frementem fudit equum magna t. p. t. N.'
 WG' 397. THESSALICUS natus in Thessalia.
 W'AR' 399. LAPITHAE ut ait Vergilius 'frena Pelethronii
 Lapithae gyrosque dedere impositi d.'
 WG' 400. PINUS Argo navem dicit.
 25 402. IONOS nomen est regis.
 407. DIVICIAS N. D. E. in auro vel argento.
 WGAD 408. ARVA legitur et antra.

---

1 procreati AR' || 2 pelithronus W' om. G' || 6 est om. G' ||
 7 interfecta U || 9 amittam U | immodeste U || 12 victor U₁ ||
 15 scilicet impetit · k · maiorem W | Impetis scilicet maiorem
 G' || 16 extensis chelis plus G' || 17 post signa add. G' AR': Nam
 spatium tenet duorum signorum. Chele enim (id est brachia
 om. AR') scorpionis libram faciunt || 19 natus est fin. schol.
 in G' AR' | ut . . . 20 N. exh. W || 19 Vergilius] ge. I 12.
 13 || 22 Vergilius] ge. III 115. 116 || 23 impositi d. om. R' ||
 25 lonos exh. W om. cett. || 26 vel] U et G om. P || 27 <antra>
 vel arva PR

409. AD PYTHIA L. hoc pro argumento attulit, quod W'G' Pythius serpens de Thessalia fuerit, quia ad certamen Pythium laurus Thessaliae perferuntur.

410. ALOEUS Oti et Ephialti pater. WR

411. PROPE paene. WG'

412. TRANSCURRENS ut libero meatu transcurrere astra WAR' non possent, cum ea premeret et artaret mons Ossa coniunc- 7 tus Pelio; hoc est, quod Virgilius ait 'ter sunt conati inponere Pelio Ossam'.

ABSTULIT id est prope abstulit. WG'

413. FATIS T. L. id est a fatis, dum in ea bella civilia W'G' gerentur. 12

414. CASTRA DUCES Pompeius et Caesar. WG'

416. ADVENTARE PALAM EST id est intellegunt omnes. W'G'

417. PEIORAQUE V. id est metu peiora cogitant quam 15 futura sunt.

419. TURBAE SED MIXTUS I. et hic de timentium numero erat Pompei filius, Sextus Pompeius.

416. PROP[R]IUS IAM F. M. iuxta fata, inquit, iam vicina trepidant degeneres se animi commovere, hoc est amplius 20 metuunt quam vident ultimam <putantes> adesse fortunam.

422. AEQUOREOS S. P. T. postea enim piraticam exercuit et vastavit Siculum mare. Adversus hunc navale proelium gessit Agrippa. Polluit ergo hic aequoreos triumphos,

---

3 pythilium W' om. G' | proferuntur G' || 4 epialti W || 6 Incurrens interveniens (inter venus G'), id est ultra lunarem circulum se extendens inter (ut G' A) astra planetarum scilicet lunae · mercurii · ac veneris G'AR' | astra om. AR' || 7 coniunctus Pelio om. AR' || 8 Virgilius] *ge. I 281* || 11 in ea om. G' || 12 gererentur W geruntur U geruntur G' || 15 -que v. id est] quidem W | id . . . peiora om. U | cogitant post sunt ponit U || 18 gn. pompeii U | id est sex pompeius U | sextus pompeius filius pompeii G' || 19 iuxta om. G' | fata om. U || 20 trepidant . . . hoc] trepidant digneres se animi commovere hoc U trepidant. Degeneres (a. c. add. P). Hoc G' || 21 putantes add. Keller | esse G' || 22 et exercuit W || 23 proelium] bellum inertem U || 24 ergo om. U

id est patris sui, quando hic pirata est, cum piratas ille superarit.

WG' 424. VENTURISQU[A]E OMNIBUS AEGER id est ad omnia ventura sollicitus.

5 425. NON CINTHIA C. A. de exitu scilicet civilis belli.

W'G' 426. ALTRIX primum enim illic homines cibos ex glande sumpserunt; glandes ergo primae sunt fruges, id est ante frumenta iuventae.

WG' 427. AERE IOVIS D. s. quid aere sonet Iovis Dodona.
10 Ollae enim illic esse dicuntur, per quas responsa accipiuntur; ex his si unam ora percutias, omnes sonant.

W'G' DODONA SONET id est non eum consulit, qui aut aruspex sit aut augur aut mathematicus aut aliquid tale quod secretum est, at tamen licitum.

15 QUI NOSCERE[T] id est non libet hoc quaesisse.

429. ET ASSYRIA Assyrios dicit in astrologia peritos.

WPEa 430. ILLE SUPERNIS id est Sextus.

W'G' 433. UMBRARUM D. Q. F. per quas umbrae vera dicere cogebantur vel quae faciebant, ut vera inferi dicere
20 viderentur.

434. SCIRE PARUM s. cum enim futura per umbras et sacrificia inferni disquireret, constabat apud eum deos superos haec cuncta non nosse, quae a manibus malebat audire.

25 435. ADIUVAT IPSE L. hic enim sunt Thessalae mulieres magica arte doctissimae.

1 id est om. U | fuit U || 2 superat^aarit W super^aet U
superaret G' || 5 ad exitum civilis G' || 6 homines illic G' ||
6 glandibus GR' || 7 ergo] enim U || 9 quod vere G' | 10 da-
bantur G'AR' || 11 ora] muro G'AR' || 12 eum] eam G'
enim U || 14 at] aut G' | licitum sed illud quaerit quod in-
licitum est G'AR' || 15 licebit G' || 16 sirios U syros W |
dicunt U | in om. U || 19 dicerent G' || 20 videbantur

UP om. G || 21 factura U || 23 ^{amanibus}animabus W || 25 mulieres
thessalae U || 26 doctissimi U

437. QUICQUID NON C. ARS EST ordo: quarum ars est, w'g'
quicquid non creditur; hoc enim facere sciunt, quod nemo
sit crediturus.

439. INGENUIT ingeneravit in rupibus. w'g'

SENSURAQUE SAXA C. magnetem lapidem dicit, qui sentire
possit magos, cum canunt feralia archana.

436. QUAS NULLA L. MONSTRI quibus licet fingere quae-w'
cumque portenta sunt aut quae faciunt monstra, quae
fingi possunt.

441. VIM FACTURA DEIS quae factura vim sunt, ibi w'g'
multa nascuntur. 11

HOSPITA COLCHIS Medea, quae Iasonem secuta est.

443. IMPIA TOT POPULIS sensus hic est: impia carmina
dirae gentis surdas caelicolum aures tot populis et tot
gentibus convertunt, id est ut ipsa audiantur a diis, cum 15
alter nullus hominum soleat audiri.

444. CARMINA GENTIS ordo: et impia carmina dirae gentis. w'g'

445. VOX ILLA RECESSUS magorum incantatio, quae w'g'
usque ad eos pervenit. 19

447. QUOD id est numen. w'g'

NON CURA POLI deos nulla res sic revocat ab homini-w'g'
bus quem admodum poli cura, sed hanc derelinquant,
cum magae Thessalae incantare coeperint.

CAELIQUE VOLUBILIS U. id est cura, quae numquam
finitur, sed in se ipsam redit. 25

449. PERSEA L. ubi Perseus est educatus.

MEMPHIS civitas est Aegypti. w'g'

2 facere] fit . ri W | sciunt *exh.* AR' om. WG' | nemo
sit] ne W || 4 in rupibus om. G' || 6 archana^v G archana P ||
7 quos W' | nostri W' || 10 vim G' enim W om. U | sunt
sunt in U || 13 populis et tot gentibus U || 16 audire G' ||
18 magnorum W maiorum U | cantatio W' || 19 deos AR' ||
21 res om. G' | omnibus W' | 22 politura U | dereliquit
vel quunt U dereliquerunt G' || 23 magnae W' | thessaliae P ||
25 et in se credit G' || 27 est om. G' AR' V

- W' 450. SOLVAT ordo: licet solvat alienis Thessalis aris.
Hoc dicit: sive eodem tempore et in aliis regionibus magi
deos traducunt, vincit tamen Thessalis mulier carmine
suo, ut intermissis reliquis hanc dii sequantur.
- W'G' 452. CARMINE THESSALIDUM exaggeratio magicae pote-
statis, ut ait Virgilius 'carmina vel caelo possunt dedu-
cere lunam'.
454. INLICITIS ARSERE SENES ut turpi amore filias
amare cogantur. Vides, quanta congestit, quod senes,
10 quod severos, quod inlicito amore compellunt.
- NEC NOXIA TANTUM hoc dixit: minus nocent venena
quam carmina.
456. FRONTIS AMATURE S. P. F. ut Virgilius 'et matri
praereptus amor'. Est autem ordo: aut cum subducunt
15 amaturae fetae frontis pignora suco turgentia.
458. EXCANTATA PERIT per cantus, non per potionem
pervertitur.
460. TRAXERUNT TORTI hunc traxerunt; illum scilicet,
quem incantant.
- W'AR' 461. VERTIGINE FILI ut Virgilius amorem incutiens hoc fieri
21 iubet 'necte tribus nodis ternos, Amarilli, colores'.
- W'G' 461. CESSAVERE VICES cum magica exerceri coepta est.
466. PRAEDUCUNT N. P. praeducunt nubila id est solem
nube texerunt.
- 25 469. EXCUSSERE COMIS velut comas enim habent nimbi;
hos nunc erigunt magae quasi comas solutas habentes.

---

1 thessalus W || 2 in aliis] malus W || 6 ait om. UAR' |
Virgilius] buc. 8, 69 | educere G' || 9 cogantur om. U |
vides quanta] interim quanta W' vides inquantum G' || 10 quod
inlicitos (inclitos U) amare compellunt (compellant U) W' |
quod om. G || 11 vocent W || 13 p. f.] p. p. W | Virgilius]
Aen. IV 516 || 14 praeruptus UG'V | Est autem ordo]
ordo est U | aut cum] aut U ut cum WG' || 16 cantationem G'V || 18 illae W' || 19 cantant G' || 20 amorem . . . 21 iubet om. UAR' || 20 Virgilius] buc. 8, 77 || 22 voces exh. W || 23 Praedicunt n. p. predicunt W || 24 nubes exerunt W' | texere P || 26 solutas] silvas G'

469. VENTIS CESSANTIBUS AE. iterum intumuit hoc iubentibus magis, quamvis non flatibus curvaretur.

472. IN VENTUM TUMUERE cum enim ea parte inflari vela solent, qua est ventus, et exterius tumescere, nunc arte magica contra ventum inflantur et intrinsecus sinus 5 revocant vento non obstante, qui occurrit a tergo.

DE RUPE PE<PE>NDIT omnia facta dicit contra naturam, cum pendens fluvius non decurreret et aquae rursus agerentur in alta, non [quaque] proclivia, id est retrorsum, unde descenderant, reverterentur. 10

NON EXTULIT AESTAS per aestatem enim inundare <Nilus> Aegyptum solet; hoc modo negat factum.

'Extulit' ergo accipimus effudit, eiecit. W'

475. MEANDER DIREXIT A. tortuosus est enim, ut Vir- W' G'gilius 'Meandro duplici Meliboea cucurrit' et hic alibi 15 <III 208> 'errante<m> Meandro<n>' ait; nunc ergo per carmina rectis coepit manare gurgitibus.

RHODANUMQUE M. contraria posuit; nam Arar mitis est, Rhodanus violentus; nunc Arari Rhodanum dicit impulsam.

477. EXPLICUERE IUGUM ut campi de montibus fierent. W G'

NUBES SUSPEXIT OLYMPUS cum despicere soleat. 21

479. DIMADUERE N. dissolutas nubes dicit esse per bru- W' G' mam et hoc in Scithia, ubi nec aestate solvuntur.

480. DEFENSO LITTORE C. ne Oceanus illud inrumperet.

---

i ventis cessum iterum. K. conticuit hoc W Ventis c. e. Iterum intumuit hoc G' | videntibus W' || 2 quam G' | flatibus W flantibus UG' | curvarentur W' || 5 arte G' AR' aperte W' || 6 non om. U || 7 fata UP || 8 et . . . 9 alta Wessner] et (om. W) ea cursu sua ageret (uagaret W) qu(a)erunt alta W' et cursus vagaretur qua erigant (qua// //// G) alta G' ceteris om. || 10 reverterentur Wessner -terunt codd. || 11 expulit W || 14 A.] aquam W | ut . . . 16 ait om. U || 14 Virgilius] Aen. V 251 || 16 nunc ergo rectis cepit ire meatibus U || 18 mitis sscr vel lentus U || 21 Suspexit olympus G' | cum] quas W || 22 nubes om. U || 23 nec] haec P | aestas W

479. *IMPULSAM* id est vel solis vel lunae; et per diem enim et per noctem accedit et recedit Oceanus. Hunc ergo aestum Hemonidum carmina represserunt.

482. *NISUS IN ORBEM* 'nisus' axis scilicet; terrae motum hic dicit effectum.

WG' 483. *VOCE RECESSIT* id est magica.

W'G' 484. *PERSPECTUM Q. D. C. L. O.* dedit visum Olympi circumlabentis; nam terra aere cingitur, quae nunc aerem proditum dedit aspectibus.

10 485. *OMNE POTENS A. L.* hoc est: quod alicuius leti habeat potestatem et quod genitum sit ad nocendum animal, has mulieres timet et has instruit mortibus suis.

W 486. *PAVET* et cavet.

W'G' 487. *INSTRUIT A.* id est pavet artem, quam exercet, et vim eius auget mortibus plurimorum.

487. *HAS* scilicet magas.

489. *PRUINOSO* cum in frigido loco colligere se angues soleant, nunc se extendunt carminum potestate.

490. *VIPEREI C.* id est incisa anguium membra in corpus iterum revertuntur.

491. *HUMANOQUE C.* magica verba venenum dixit humanum.

492. *QUIS LABOR HIC SUPERIS* vel quis hic labor est, ut sequantur, vel quis timor est, ut non repugnent, id est carminibus et herbis.

494. *OBSTRACTOS HABUERE D.* quale inter eos fuit pactum, ut dii carminibus obsecudent?

---

1 est solis *G* || 5 effectum magicis posse fieri *G'* | effectum] magicis posse fieri cantibus *R'* || 7 *O.*] et *W* || 9 dedit *Oud.* dat *V* dicit *W'G'* || 10 Omnipotens *W* | habeant *G'* || 12 timent *U* | moribus *U* | has artes timet quibus mite effici potest *G'R'* || 14 pavit *G'* || 15 mortibus plurimorum *om. G* || 19 in unum corpus iterum *G'* || 20 revertantur *G'* || 21 verba *om. W* | verba dicit venenum *U* || 23 vel *om. U* | labor est] laborem *W* || 24 timorem *W* | repugnant *U* || 25 et] vel *U* | et herbis . . . 27 carminibus *om. G'*

494. PARERE NECESSE EST utrum coguntur his dii obsequi, an [in] ipsos delectat obsequium?

495. IGNOTA TANTUM P. M. 'ignota' nova et mirabili pietate an per magicae artis minas hoc a diis obsequium promerentur? 5

497. AN HABENT HAEC C. et hoc poeta quaerit, an haec carmina omnibus diis imperent an vero uni imperent semper, sed tali, qui omnes cogat quicquid facere fuerit ipse compulsus.

502. ET NIGRIS obscuris, non ita fulgentibus ut caelestes. 10

503. QUAM SI ordo: non aliter quam si prohiberet i. t., ut terra intercederet et obstaret, ne posset lunae facies orbem solis aspicere. *Ἐκλινψις* dicitur lunae. Constat autem lucem a sole mutuari, quod ait Virgilius 'nec fratris radiis obnoxia surgere luna'. 15

504. SUAS id est tellus. WG'

505. DEPRESSA in terram deducta. W'G'

508. EFFERA DAMNABAT haec maga est, quae ut peiora et crudeliora auderet, haec omnia non magna et pia esse dicebat; hoc est 'nimiae pietatis damnarat'. 20

510. URBIS SUMMITTERE T. in civitate, inquit, manere non poterat, sed hoc pro illicito habebat.

512. UMBRIS et urnis. W'

515. NON SUPERI NON V. V. non enim viventium esse W'G'
solet inferna scire secreta. 25

TENET ORA P. sacris quidem dedita erat, sed factis contra superos; ideo dictum 'profanae'.

1 cogantur G' | diis G' || 2 in om. AR' | obsequi U ||
3 nova om. G' || 4 adii U || 7 an . . . imperent om. U ||
8 facere et ipse om. G' || 11 prohiberetur g. G' | t.] g. codd. ||
12 incederet U | postolaret sscr obstaret W || 13 hec. τ. s.
a. (d. U) eicit W' | *Ἐκλινψις* . . . 15 luna om. G' || 14 quod . . .
15 luna om. U | Virgilius] ge. I 396 || 17 terra UP ||
18 magna W' || 24 viventes solent G'AR'V || 25 Nam vita
(vitat A) vetat scire (om. G') quosdam (om. V) ea (om. G') quae
(qui G) in (om. P) inferno sunt add. G'AR'V || 26 factrix G

519. SUBDUCUNT ab aspectibus subtrahunt.

TUNC THESSALA hoc dixerat supra <516> 'caeloque ignota sereno'.

THESSALA ipsa Erichtho maga.

520. EGREDITUR BUSTIS quod ait supra <512> 'tumulos expulsis optinet umbris'.

522. SPIRANDO id est aerem corrumpit halitu spiritus sui.

524. AUXILIARE VOCAT quod portet auxilium.

NEC FIBRAS I. L. quibus dis litamus.

527. IAM VOCE PRECANTIS quicquid, inquit, petit, licet sceleratum sit, tamen a diis prima ei voce conceditur, ne iteret carmen infaustum.

531. MORS INVITA quippe ante tempus indicta.

W SUBIT succedit, ut Virgilius 'subeunt equites', id est ingrediuntur.

W'AR' 532. RETTULIT A TUMULIS ideo perversa pompa, quia ferri magis ad tumulos consuerunt.

WG' 534. E MEDIIS R. I. R. ipsa cadavera.

535. QUAM TENUERE F. id est rapit.

W'G' 538. AST UBI SER. s. urnas dicit, quibus membra conduntur, ipsae enim faciunt cadavera tabe dissolvi.

W'AR' 539. TABE M. huius medullae tabe detracta corpora durescunt.

W'G' 543. EXCREMENTA M. ungues dicit extremos.

25 LAQUEUM N. Q. haec omnia ad usum colligit magicae artis, sicubi aut aliquis laqueo obiit aut cruce, haec membra conquirit.

WG' 546. ET INCOCTAS id est valde coctas.

1 trahunt *G* traunt *P* || 4 ericto *U* erechtho *G* erectho *WP* || 6 obtinet *W* | umbris *om.* *G* || 7 corrumpit *P* | sui *om.* *G* || 9 diis *UG'R'V* | litatur *UV* || 10 inquit *om.* *G'* || 11 nec *W* || 14 Virgilius] *Aen. XII 408* || 18 ipsa *om.* *G'* || 20 ser. r. s. *W* | reconduntur *P* condiuntur *U* || 24 extremos dicit *G'* || 25 omnia colligit ad usum *G* || 28 valde *om.* *W*

547. INSERTUM MANIBUS CALYBEM id est ferrum; nam W'G' clavi eorum, qui crucifixi sunt, manibus inseruntur. Ab his enim, qui ferrum invenerunt, ferro nomen imposuit, ut Virgilius 'at Chalibes nudi ferrum'; hoc tractum est a Vergilio 'striduntque cavernis stricturae Chalibum'. 5

548. COACTUM congelatum.

549. MORSUS RETINENTE P. ipsa Erichtho pependit, dum nervum morsu non potest amputare.

551. ANTE FERAS VOLUCRESQUE S. id est ipsum cadaver prima obsidet. 10

553. EXPECTAT SICCIS ut difficilior possit auferre esurientes, addidit lupos, quod ait Virgilius 'collecta fatigat edendi ex longo rabies et siccae sanguine fauces'.

554. VIVO sic effuso. W'

556. VIVUM viventium. VIVUM legitur et fusum cru- 15 orem, id est poscunt.

558. VULNERE SI VENTRIS id est 'si opus est' subaudimus. W'G'

NON QUA NATURA ut puer enim inciso ventre effundatur, W'G' quod iter nascentium non est, ut per uterum procreentur.

561. IPSA FACIT M. dum occidit, quos elegerit immolandos. 20

MORS OMNIS IN USU EST et qui sponte moriuntur suo fato et quicumque alia vi occiduntur et quos maga immolat, eorum omnium mors huic artificio necessaria est.

564. COGNATO IN FUNERE id est adfinium vel propinquorum funeri adhaerentes invasit haec maga. 25

568. MURMURA LABRIS ut mox umbra loqueretur.

569. ARCANUMQUE NEFAS id est quod ad umbras perferret occisus.

570. POMPEIO Sexto Pompeio, Pompei filio.

2 Ab om. W | Ab . . . 5 Chalibum om. U || 3 ferri W ||
4 ut ait G' | Virgilius] ge. I 58 | ferrum . . . 5 Chalibum]
P G f. P || 5 Vergilio] Aen. VIII 420. 421 | scripturae W ||
6 cogelatum P gelatum W' || 7 Morsu W || 12 quod . . .
13 siccae] ut Virgilius siccaeque U || 12 Virgilius] Aen. IX
63. 64 || 15 legitur effusum W' || 17 si W] s. G' || 18 enim
om. G' | effunditur W' || 22 facto W' | et quicumque . . .
occiduntur G' AR'] om. W' | aliqua AR' || 28 occisas U ||
29 nil nisi i. sexto exh. U | filio pompeii (pompeii G) G' AR'

572. SUB NOSTRA T. D. id est quando sol est apud antipodas, ut ait Virgilius 'aut redit a nobis aurora diemque reducit'; tunc enim apud eos est dies medius, cum apud nos media nox.

W'G' 573. SUETIQUE M. Sexti Pompei; qui ad hoc nefas & comites sunt electi.

W'AR' 575. IN CAUTE S. Erichtho scilicet magam.

W'G' 576. PORRIGIT HAEMUS nomen est montis.

577. ILLA MAGIS et ipsis hominibus scientibus magicam
10 et diis eorum.

579. NE MARS ALIUM hoc est: ne transferrentur de Pharsalia ad locum alterum bella civilia.

W 582. PHILIPPI ut ait Virgilius 'paribus concurrere telis Romanas acies iterum videre Philippi'.

W'G' 583. SUAS sibi scilicet ad artem magicam necessarias.

16 585. AVERTERE sibimet vindicare.

WG' 586. MANES id est sperat.

W'G' 587. HIC ARDOR S. Q. L. hoc solum desiderat et hoc cogitat.

20 591. QUAEQUE SUO <V.> P. D. C. sive 'suo cursu ventura' accipimus, sive 'suo cursu devertere', id est a suo.

593. NON ULTIMA TURBAE id est ego, qui te rogo, non sum extremus in populo Romanorum, sed Pompei filius, qui aut rerum ero dominus aut heres huius funeris, quod
25 facit pater per bella civilia.

596. MENS DUBIIS P. PAVET hoc dicit: quia incertus futuri nunc spero, nunc timeo, hanc periculis et casibus eripe potestatem, ut subiti in me venire non possint, postquam a te futura ego cognovero.

---

1 apud om. G' || 2 ait om. U | Virgilius] ge. I 249 ||
5 quid W || 7 ericto UR erecto W || 9 scientibus magicam
G'AR'] om. W' || 11 Nec W | transferrentur W' || 12 phar-
salia G' || 13 Virgilius] ge. I 489. 490 || 15 videlicet U ||
17 speras G' || 22 qui tergo W || 24 dominus ero G' ||
25 civilia bella G'V || 27 post timeo incip. nov. schol. G':
Hoc casibus. Hanc periculis eripe || 29 a te W'A] ante G' |
ego om. U

598. VEL NUMINA T. hoc est: aut extorque superos deos, ut prodant omnia, quae futura sunt, aut his parce et ab inferis haec require.

601. QUOS PETAT E NOBIS quasi corporalem deum inducit mortem, sive maga hoc possit facere, ut det corpus et morti.

602. QUOD QUAERERE C. id est non levis labor est, unde 'dignum'; id est merito solliciti sumus: etiam tu hoc ut quaeras, non sine labore fiet.

603. VEL TIBI etiam tibi.

ALEA incertus eventus.

604. VULGATAE hoc est, quod ab omnibus iam sciatur.

605. ET CONTRA id est sic elocuta est.

SI FATA M. si de unius, inquit, tua salute consuleres, facile tibi succurrere possem; haec dicit 'minora fata'.¹⁵ Nam cum fit, ut de uno aliquis consulatur, facile potest et maturare interitum et differre.

606. PRONUM vel promptum.

PRONUM facile.

607. INVITOS vel infernos.

INVITOS si 'invitos' legimus, erit 'quamvis invitos'.

608. UNAM MORTEM id est hominis unius.

609. OMNIS *συναστρίαν* dicit.

610. STELLA SENEM id est et si hoc stellae eius decreverint, ut usque ad senectutem vivat, nos acceleramus occasum.²⁵

612. CAUSARUM S. causa conexa causae, haec est, quae *εἰμαρμένη* appellatur.

611. AT SIMUL deest 'cum', quod supra posuit, id est 'at cum simul descendit causarum series'.

1 autem *W'V* || 6 mortem *G'* || 8 unde dignos *W'* unde dignum id est *G'* | meritos *W* | unde . . . merito] et dignus, unde merito *Oud.* | ut hoc *G'* || 11 Alea fuit incertus *W* || 12 hominibus *G'V* || 13 si celo citia *W* || 14 si inquit de unius *G* || 15 posset *W* | hoc *U* | morib; fati *G'* || 16 cum] tum *G* || 18 vel *om.* *G'* || 21 si legimus *U* || 23 *συναστρίαν* *W* *συναστρίαν* *U* *cynactian* *P* *cinactian* *G* || 24 si et *U* || 26 conexa *Keller* conexu *codd.* | hoc *U* || 27 *εἰμαρμένη* *W* *εἰμαρμένη* *U*

W'G' 612. FATA LABORANT id est ut, si aliquid volueris commovere, cuncta moveantur. Nam iam causae series coniuncta descendit.

614. THESSALA T. F. omnes scilicet magae fatemur. Omnes
5 posuit, ne ipsa parum posse vel nosse videatur.

616. CONTENTUS sufficiens; deest 'es'.

617. AD VERUM ut tibi explicem, quod futurum est.

619. SED PRONUM consequens [est].

WG' NOVAE SIT C. cum tanti nuper occisi sunt.

10 607. PRAEBERE D. id est magicae huius.

WAB' 621. UT MODO DEFUNCTI nuper occisi.

W'G' 622. SOLE PERUSTIS nec sicca cadavera. <INCERTVM>
quod non bene loqui possit.

623. AURIBUS INCERTUM quod intellegere non possit
15 auditus.

624. GEMINATIS ARTE TENEBRIS ut geminarentur terrore,
non ut esset obscurior.

626. PROIECTA id est insepulta.

627. CONTINUO F. L. a cadaveribus scilicet.

20 FUGERE B. a cadaveribus abstractis unguibus.

628. IMPASTAE bene addidit 'inpastae', ut magam et
fames timeat.

631. VOCEM quae sibi futura respondeat.

632. PENDENT I. M. sensus hic est: nulla, inquit, fata
25 ponderabant, quem illa de peremptis viris revocaret ad
vitam, sed quemcumque voluisset maga, de occisis ipse
surgebat.

635. MONSTROQUE P. ab Erichtho.

---

2 causa U || 4 fatemur G' V] vates W' " || 6 sufficiens
om. W' || 8 est G' R'] om. W' A consequens novae . K . Sic
metum tanti W consequens nove U || 9 occisint G || 10 prae-
bere d. G' cum schol. v. 619 coniung. | id . . . huius om. G' ||
12 nec . . . 13 bene Keller] nec (ne W) sicca cadaveris ne eum
quod non bene W' nec sicca cadavera . nec eum qui non
G' || 16 geminarentur G' geminaretur W' || 20 r. et a W ||
21 addidit om. U | ut etiam fames magam U | magnam G' ||
23 qui W quod U | ibi G' || 24 pendentia m. v. W ||
28 ericto U erechtho G erectho P erecto W

640. VICTURUM cum si quis ex viventibus sic traheretur, periret, hic dixit sic tractum, ut viveret.

QUEM TRISTIS E. id est montem. W'

641. DAMNARAT s. quippe magicis. W'G'

643. SUBSEDI H. quae humus subsedit tantum, ut vicina esse inferis crederetur.

PRONIS pronae comae arborum sunt, quae non eriguntur extantibus ramis, sed demissae contra solum crescunt. s

644. NULLO VERTICE demittit enim, non erigit ramos. W'G'

645. PHOEBO NON PERVIA quae numquam receperit solem. WG'

648. NON TENAREIS et in Tenaro enim fertur ad inferos esse descensus, ut ait Virgilius 'Tenarias etiam fauces, alta ostia Ditis'.

649. MAESTUM M. CONFINE LATENTIS AC NOSTRI id est mundi, ubi fines inferorum sunt iuncti atque superiorum confine. Hoc confine et haec confinia.

650. QUO NON METUANT E. M. nam adhuc paene hic locus sit inferorum.

652. DUBIUM EST deest 'tamen'. W'G'

QUOD TRAXERIT ILLUC sensus hic est: tanta huius loci est altitudo et sic inferis proxima, ut licet arte sua Erichtho evocet manes, incertum tamen sit, utrum umbras ideo videat, quod eas illuc evocavit, an quod ipsa descendit ad eum locum, iuxta quem sunt inferi constituti.

654. <FURI>ALIS C. A. umbram describit, quae vocatur occisi.

655. APERITUR nudatur.

657. IPSUMQUE T. qui hoc fieri postularat.

658. CONSPICIT Erichtho.

2 dicit G' || 5 In pēeps s. Subredit tantum G' || 8 solem UR' | crescant W || 9 demittit AR' | dimittit W'G' eruit G' || 10 Phoebus W om. cett. || 11 trenar. in utroque loco G | tenario U || 12 Virgilius] ge. IV 467 | Trenarias G || 16 confine. Hoc confine om. U || 17 hic exh. W || 18 est G' || 20 traxerat G' | tantum G' || 23 descenderit U || 25 alisca W' || om. cett. | umbra W' | amici G || 28 postulabat U postulat G'

- W'P 661. LOQUENTEM hoc est: animam, quam evocat maga, tunc audient, et qui nunc timent.
- W'G' 663. IGNIBUS Phlegethontis, ut Virgilius 'qua(e) rapidus flammis (ambit) torrentibus amnis Tartareus Phlegethon'.
- W'P OSTENDAM hoc dicit: si haec ostenderem, merito timeretis.
- W'G' SI ME PRAESENTE V. saeviores enim fiunt, cum Erichtho 8 coepit instare.
- W'G' 664. VILLOSAQUE legitur et aspera.
- WG' 666. IGNAVI o ignavi.
- W'G' METUENTES id est qui mecum estis.
- W'AR' 667. FERVENTI qualem viventes habent.
- W'G' 668. VULNERIBUS L. N. quae nuper aperuerat acceptum vulnus in proelio. Volunt hanc ipsam aperuisse defuncti 15 pectus, ut ei sanguis possit inmitti.
669. ABLUIT ne qua tabes in medullis interioribus permaneret, purgat has maga et abluit tabo.
- VIRUS LUNAE spumam dicit, quam luna effundit, cum 19 vocatur in terras.
- W' 670. HUC cum spuma lunae vel cum sanguine.
- W'G' SINISTRO adverso atque nocituro.
671. NON SPUMA c. id est defuit.
- QUIBUS UNDA T. E. rabidi canis spumam dicit esse commixtam; nam canis rabidi morsus medicinam habet, si accipiat 20 mox potum in frigida [convalescunt]; moritur autem, si post moras unda contingatur. His ergo canibus timori est unda, quia per eam necantur.

---

2 audiet et timet G' || 3 ut . . . 4 Phlegethon om. G' || 3 Virgilius] Aen. VI 650. 651 || 6 timeretis WP] tu timeres U || 7 sunt G' || 8 coeperit G'AR'V | stare G' || 9 legitur et W] At U om G'DA || 13 aperuerat AR' apparuerat WG' apparuerit prW apparuit U || 14 vulteijs U | Alii volunt G'AR' || 15 intromitti possit (posset G) G' || 17 permanerent U permanet P | purgathas W | tabo virus W' || 18 cum vocatur om. G' || 20 Hoc W' || 21 atque om. G' || 23 dicit spumam U || 24 rapidi UD || 25 convalescunt om. W'AR'

672. NODUS id est spina.

673. MEDULLAE subaudi 'non defuerunt'.

674. RUDENTES velorum funes.

675. ECHENAIIS piscis est nomen, qui cum venti navem promoveant, hic eam detinet morsu, et quod naves habeat et teneat, echinais dicitur Graece, Latine remiligio dicitur, quod liget remos.

OCULIQUE D. id est non defuerunt.

676. TEPEFACTA SUB A. S. ubi aquila nidum facit, ibi W' intra lapidem sonare dicunt. 10

677. NON ARABUM V. S. illic volantes serpentes sunt, qui tura custodiunt.

678. AEQUORIBUS <C. P. V. C.> margaritas hae in mari W' G' rubro custodire dicuntur.

679. CERASTAE cerastes serpens; hic cum cornibus est; 15 ideo cerastes dicitur ἀπὸ τοῦ κέρατος.

VIVENTIS ergo membranum pellis dicit exuvias.

680. EOA orientali; haec autem avis vicina solis ortui dicitur semper ardere et rursus de cineribus suis nasci.

681. ET HABENTIS N. P. ad haec, inquit, et alia con- 20 tulit, quae habent nomina et, licet facile inveniantur, generant tamen similem potestatem vel pestem.

683. OS DIRUM ipsius magae.

WG'

1.

2 subaudi] st G' idē W om. U || 4 aethenais W Echinus G' om. U | nomen piscis U | nomen parvi et semipedalis qui G' || 5 promoveant. et licet procellae saeviant. hic eam detinet morsu[m] non retinendo sed inhaerendo. Echinus dicitur G' || 6 echinas U enchinias W echinus G' || 7 ligat G' diligit W || 13 hemargaritas U || 14 custodire dicuntur om. U || 15 serpentes cum U | hi G' | est . . . 16 dicitur] dicuntur U || 16 ἀνοτοϋκερακτα U ἀνωτακερακτα W om. G' || 17 membrana dicitur pelli' U || 18 vicina . . . 19 dicitur om. U || 20 athequitatem et W At eqtate et U || 22 generant] ger G' | potestatem nocendi (om. G'). Quasi supra dicta non habuerint nomina quia rara sunt; haec autem quasi vilia nomina habent G' AR' || 23 ipsius magis movere G' aberravit scriba, magis movere in schol. v. 685 leg.

- W' 683. HERBAS vel herbis.
- W' INSPUIT si 'herbas' legimus, addidit et frondes, addidit et herbas, quibus nascentibus os dirum inspuit' accipimus; si 'herbis', est sensus: addidit frondes et quibus os dirum nascentibus herbis inspuit, et herbas addidit.
- W'G' 685. TUNC VOX LETHAEOS C. P. H. quae infernos deos magis movere possint quam quaevis herbae.
686. EXCANTARE devocare cantando.
- WG' 687. DISCORDIA id est murmura.
- W' DISCORDIA autem pro discordantia, ut Virgilius 'atque ora sono discordia signant'.
- WG' 688. LATRATUS HABET ILLA CANUM id est vox, quod supra posuit.
- W'G' 689. QUOD TREPIDUS BUBO hic masculino genere posuit ut Virgilius feminino 'solaque culminibus ferali carmine bubo'.
691. EXPRIMIT vox magae.
- WG' 692. TONITRUA NUBIS id est exprimit.
- W'G' 693. TOT RERUM VOX UNA FUIT quam Erichtho fundebat imitata rerum omnium voces.
- WAR' 694. PENETRATQU[A]E IN TARTARA L. ingreditur, sed loquendo.
- W'G' 696. ET CHAOS INNUMEROS multi enim esse dicuntur, quos chaos miscere desiderat.
697. ET RECTOR TERRAE Ditem patrem dicit. Hic negat deos semper perseverare, sed etiam eos quandoque perituros; nihil enim volunt esse perpetuum Epicurei, quos poeta nunc sequitur.

---

1 <herbis> pro herbas U vel herbas AR' || 6 laetheos W om. cett. || 7 possint W] possunt pr WUG' || 8 vocare G' || 10 ut . . . 11 signant exh. W || 10 Virgilius] Aen. II 423 || 12 quam G'AR' || 13 apposuit G' | id est supra dicta vox i. ululatus U || 14 masc gen' n fem gen' avis U || 15 ut om. G' | Virgilius] Aen. IV 462 | solaue . . . 16 bubo om. G' || 19 fundabis U | imitata . . . 20 voces om. G' || 21 sed om. AR' || 24 chaos om. U || 25 dicit patrem G' || 27 esse volunt U | epicurii U epicuri W | epicurei esse perpetuum G'

697. TORQUET cruciat, quia dilata est.

698. MORS DILATA DEUM adeo ventura est, si est dilata in longa saecula.

STYX verbum magae.

699. THESSALIS E. subaudimus 'Elysii'. Omnes enim 5
magae sunt et inter nocentes umbras recipiuntur, non inter Elysium.

MATREMQUE PEROSA Proserpinam dicit, quae superos contempsit et matrem; bene ergo perosa, ut ait Virgilius 'nec repetita sequi curet Proserpina matrem'. 10

700. PARS ULTIMA hoc dictum secundum peritiam magorum: partem ultimam hominis esse finem 'Εκέρην.

701. TACITAE C. L. ut nobiscum invicem loquamur. W'

702. LAXAE spatiosae, sive vacuae, ut Virgilius 'laxat-^{W'G'} que foros'. 15

703. REPETITAQUE FILA quia dum umbras evocat, iterum his fata redonantur, sive quia semper, ut trahuntur fila, repetuntur.

SORORES Parcas dicit. ^{WG'}

705. IAM LASSATE SENEX saepe et iterum enim trans-^{WG'} vehit, cum ad Erichtho magam umbrae veniunt evocatae, 21
ideo ergo 'lassate', sive quia senex, ideo 'lassate', et erit alius sensus: Iam ad me redeuntibus umbris, exaudite preces.

706. VOS SATIS O. N. tamquam aliter impetrare non possit. 25

707. SI NUMQUAM H. C. F. haec enumerat, quibus scelesti factis inferi gratulantur.

1 quia . . . est om. G'AR'V || 2 si est] si U || 4 magae G' augure et U aug^v et W || 9 bene ergo perosa] dum ab inferis redire noluit G'AR' om. U | ait om. U | Virgilius] ge. I 39 || 12 echat//// finem esse U esse. finem hec haten esse W esse finem G' || 14 sive . . . 15 foros om. UAR' | ut . . . foros om. G' || 14 Virgilius] Aen. VI 412 || 15 feros W' || 16 iterum his om. G'V || 17 retinentur quia G'V || 20 transvectus est G' || 22 ideo lassate om. U || 23 Iam . . . 24 preces om. U | Iam . . . umbris om. G' || 25 possint U || 26 enumerat WR'] innumerat A enim erat U enim erant G'V | (s)celesti fati inferri G'

709. LAVI id est si lavi.

WG' PROSECTA et proiecta.

W'G' 711. IMPOSUIT non qui imposuit, sed cui inposita sunt.
PARETE et cum rogat, cogit obsequium.

5 712. NON IN TARTAREO ipsam petit animam, quae adhuc Tartarum non sit ingressa.

713. MODO L. F. sensus hic est: non latitantem in Tartareo antro poscimus animam nec assuetam diu tenebris, sed modo descendantem fugata luce, id est recens
10 mortuam.

WG' 715. LICET permittitur, ut Virgilius 'casta licet patruī servet Proserpina limen'.

HAS EXAUDIAT H. id est anima.

W'G' 716. AD MANES v. s. ut transvehatur; nihil ergo im-
15 pedit, si ad me exeat evocata, cum semel sit transvehenda, quod necdum factum est, quia nuper defuncta non descendit.

DUCIS O. N. ordo est: omnia canat ducis nato Pompeiana umbra militis nunc nostri; nam nunc meus est miles,
20 postquam evocatur, cum fuerit ante Pompei.

718. SI BENE DE VOBIS quae tantos interimunt, quot vos delectat, o inferi.

720. ASTANTEM venire nolentem, sed longius stantem.

W'AR' PROIECTI <C.> quod iaceret.

W'G' 721. INVISIA CLAUSTRA id est corpus.

WG' 723. FIBRAS subaudimus 'pavet ire'.

W'G' 724. A MISER o tu, cuius umbra revocata est.

28 726. HAS FATIS L. M. quod non mox corpus ingressa est.

---

2 et om. G' || 3 quis W' | cui] eius G' || 4 cogit ad U ||
5 petivit U | qui W' quia U || 7 latitantum W' || 8 diu
assuetam umbris G' || 11 ut . . . 12 limen *exh.* W || 11 Virgi-
lius] *Aen. VI 402* || 14 transeat W' || 16 non om. W' ||
18 O.] omnia W' | pompeiano G' *pr* W || 19 nunc . . .
20 Pompei om. G' || 19 nostri nunc meus U || 21 si tantos
interim eunt quot G' || 23 stantem] astantem P || 24 iace-
bat AR' || 27 o tu om. UG' | cuius] cuius anima id est U ||
28 fastis W om. *cett.*

728. EGIT id est quas potestate carminum perforavit.

729. RUMPIT irrumpit. WG'

730. SECURA MEGERA hoc cum indignatione dicit, quod W'G'
vocem suam Megaera audiat et sit secura, ut Virgilius
'securi pelagi atque mei'. 5

732. INFELICEM bene 'infelicem', quia redire horret ad vitam.

NOMINE VERO quod magica ars scit; nam haec in usu
sunt: Tisiphone, Megaera, Allecto.

736. ALIO PROCEDERE VULTU haec omnia ad magorum
peritiam pertinent. 10

738. OSTENDAM ordo: teque deis ostendam.

740. CONTINEANT H. D. Hennaeam appellavit [aut] Pro-
serpinam, quia in hac Siciliae regione a Dite sublata est.

DAPES autem mala Punica accipimus, quae ieiuna ab-
sumpsisse dicitur, ut desiderium matris amitteret. 15

741. QUAE TE CONTAGIA P. stupri scilicet.

742. NOLUERIT R. C. et hoc indignata dicit, quod nolu-
erit revocare, cum omnes illam sciant filiam reliquisse,
sive hoc magae sciunt, quod nos ignoramus.

743. ARBITER iudex, Dis pater. 20

RUPTIS TITANA CAVERNIS ut Virgilius 'trepidant inmisso W'
lumine manes'.

744. PARETIS sic quaerit, ut cogat. W'G'

AN ILLE deus maior, quem magi noscunt.

746. NON EXCUSSA T. ordo: quo vocato terra excussa 25
numquam non tremit.

QUI GORGONA quam alii dii non viderunt; hic ergo plus
omnibus potest.

---

4 audiat secura G' | ut . . . 5 mei om. G'AR'V || 4 Vir-
gilius] Aen. VII 304 || 6 infelicem om. W | venire UR' ||
7 usum U || 8 sint W | thesiphone G' tesyfone U | allecto
megera G' | ^{ecto}allato G' || 9 ad peritiam magorum P || 12 ap-
pellant U | aut proserpinam UG' || 13 in hac om. U | in
hoc siciliae regionis adito G' | Siciliae] sibi hE U || 14 autem
om. G' || 16 scilicet om. UV || 20 Dis pater W] pluto UEAR' ||
21 Virgilius] Aen. VIII 246 | trepidant W' || 23 cogitat G' ||
25 EXCUSSA T. (W)] concussa t. G' | vocata G' | concussa G'AR'

746. APERTAM in aspectu suo positam et proditam.
- W' 747. VERBERIBUSQUE s. 'suis' ipsius Erinys, quibus castigare ipsa consuevit, his caeditur.
- W'G' 748. INDESPECTA T. v. q. T. id est qui his locis regnat, 5 quae nec vos despiciere valetis; vult ergo ipsum esse sub inferis. Nam hoc exponit 'cuius vos estis superi'.
749. STYGIAS QUI PEIERAT U. hic peierat, quia omnibus potior est et non timet Stygiam ut dii alii, ut Virgilius 'di cuius iurare timent et fallere numen'.
- 10 750. ASTRICTUS qui ante fuisset astrictus.
- W 752. EXCUSSAE et percussae.
- W'G' 754. MISCETUR M. id est priori.
- PALPITAT ARTUS et nominativus potest accipi singularis 'omnis hic artus palpitat' et accusativus pluralis 'hanc 15 rem palpitat', id est omnes artus.
- W'E 756. TERRAQUE R. EST id est a terra.
- W'G' 757. DISTENTO L. R. oris diductio rictus dicitur, ut ait Cicero 'ut rictum eius ac mentum esset attritius'.
- W'P 758. VIVENTIS IN ILLO non enim interna vita re- 20 meabat.
760. INLATU(S) M. luci iterum datus.
- W'G' 762. RESPONSURA DATUR ut nihil prior ipsa loqueretur, nisi Erichtho ante quaesisset.
- THESSALA Erichtho ait.
- 25 763. NAM VERA L. hanc ei mercedem promittit, ut si vera dixerit, faciat haec maga, ne aliquando iam ab aliis inquietari possit haec umbra.
764. IMMUNEM otiosum, vacantem.

---

1 conspectu U | opposuit U || 4 qui his W' | quibus G' V || 5 va-
leatis U || 7 hic autem perierat U || 8 alii dii UG' | ut . . .
9 numen om. UG' || 8 Virgilius] *Aen.* VI 324 || 10 fuit UP ||
16. e U || 18 ut . . . attritius *exh.* W | Cicero] in *Verr. act.*
II. l. IV 43, 94 | mentum paulo sit *Cic.* | atterritus W ||
19 enim in int. W | interra P || 21 iterum om. U | datus
om. W' || 22 loquetur W || 23 ericto tanta ante U || 25 ei
W' | enim G' | si] sub U || 26 dixerat fati ut haec W' |
ab aliis om. G' || 28 mundum *add.* U

768. SIT TANTI V. I. id est in hoc tibi proderit, quod iterum revixisti, ut aeternam a me quietem et otium consequaris.

769. LETHES $\tau\eta\varsigma$ $\Lambda\eta\theta\eta\varsigma$.

W'

771. SORS OBSCURA D. vix intellegenda responsa.

W'G'

772. DURAEQUE ORACULA M. hoc est: et quisquis adit fortis mortis oracula, certus ab umbris discedat.

773. DA NOMINA R. et quae futura sunt et ubi fient.

774. CUNCTA vel fata.

WG'

775. ADDIDIT ET C. et incantavit, ut divinum spiritum umbra conciperet.

11

Quo QUICQUID C. U. maga enim carmine suo facit, ut sciat umbra, quod haec posset videre.

776. MAESTUM F. M. C. id est dixit, quod postea sequitur.

778. REVOCATUS AB A. R. a maga scilicet revocatus.

15

780. EFFERA nimis fera.

WG'

ROMANOS A. D. M. Romanorum ducum umbras dicit, qui ante perierunt.

783. DIVERSI L. D. cedunt, inquit, umbrae de sedibus suis, quia post civile bellum noxia illuc turba ventura est.

784. HI FECERE P. duces, qui apud inferos constituti sunt.

785. DECIOS Decii, qui se pro exercitu devoverunt.

786. LUSTRALES gloriosas, inlustres; hoc est per quorum mortem sit lustratus exercitus; vel 'lustrales' devotas.

787. FORTUNA cum tanta ei praestiteris, ut felix Sylla diceretur.

QUERENTEM quia filius eius, Sylla Faustus, periturus est in parte Pompei.

1 Sit W || 2 aeterna manens quietem W' | et otium om. G ||
4 ANTHC W ANTC U || 5 responsa om. G' V || 6 et] et a W ||
7 umbris discedat] umbra quod haec posset videre U ex lin. 13 ||
8 R. quae G' | et ubi f. om. U || 10 et incantavit exh. W' ||
13 audire G' || 15 Revocatur. s. b. exh. W om. cett. | a
om. U | magis P || 16 fera] efferat W || 19 de om. W' ||
21 aput U || 23 Decii exh. W' P | dederunt G' || 25 illu-
stratus U | vel om. W' | 28 Querentem dixit quia U

788. DEPLORAT L. P. S. Scipio enim in Africa periit, qui fuit e familia Scipionis Africani.

790. MAERET CATO F. N. id est Catonis, qui se apud Uticam occidit; ideo 'non servituri' dictum.

5 792. BRUTE PIAS I. G. V. U. hic est, qui Tarquinius eiecit et primus consul est factus. Merito ergo gaudens videtur, quia Brutus, qui de familia eius est, occisurus est Caesarem.

793. ABRUPTIS C. M. hi gaudent, quia et ipsi fuerunt 10 contra rem publicam.

WAR' 794. MARIQUE T. id est exultant.

W'G' NUDIQUE C. exerto enim brachio fuit Cethegus, ut ait alibi <II 543> 'exertique manus vesana Cethegi'.

795. [ET] POPULARIA N. D. quia et hi seditiosi fuerunt.

15 796. IMMODICOS inmoderatos, id est qui leges plurimas promulgassent.

W' AUSOSQUE I. G. sic de Gracchis et Salustius 'et sane Gracchis cupidine victoriae haud satis moderatus animus fuit'.

WG' 798. PLAUSERE plausum dedere.

W'G' 799. POSCIT T. N. quia nocentiores ad Tartara sunt 21 post bella venturi; his ergo dat locum.

REGNI P. I. PALLENTIS APERIT pandit et efficit ampliores, ut capere possint venientium multitudinem noxiorum.

WG' 800. ABRUPTAQUE S. in altum demissa, ut Virgilius 25 'fertur in abruptum magno mons inprobus actu'.

801. ET DURUM V. A. 'asperat' subaudimus; est hoc autem lapidis genus, ut ait Virgilius 'solidoque adamante columnae'.

---

2 de G'AR'V || 3 catone U || 5 quia G' . 7 eius est] eius U | occisus P || 9 hic W' | 12 ut . . . 13 Cethegi om. G' || 13 manv W || 14 hic U om. W | seditio U sedicio W || 15 Inmoderatus U || 17 Sic dem gracchis W Sic et de grac- cis U | Salustius] *Iug.* 42, 2 || 18 hausatis W | fuit animus U || 20 tartura W tortora U || 23 possit G'V || 24 abruptumque W | ut . . . 25 actu *exh.* W || 24 Virgilius] *Aen.* XII 687 || 26 aspera W | subaudimus . . . 27 genus] Adamanta est genus lapidis G' || 27 post genus alterum est *exh.* W | Virgilius] *Aen.* VI 552

803. O IUVENIS Sexte Pompei.

W'G'

PLACIDO M. P. <Q.> D. Q. hoc est: scias Pompeium apud inferos poenam non esse passurum; quod enim vincitur, innocens aestimatur.

804. REGNIQUE IN P. S. in Elysiis campis.

5

805. POMPEIO S. L. ipsos manes locum servare Pompeio.

NEC GLORIA P. hoc est: nec eum angat Caesaris gloria, quae non multo tempore permanebit.

806. VENIET Q. M. O. quoniam occidetur et Caesar.

807. MAGNOQUE SUPERBI ordo: et magno animo superbi descendite.

808. QUAMVIS E PARVIS BUSTIS parvis ideo, quia non sunt honeste sepulti Pompeius et filius.

DESCENDITE B. id est ad manes.

809. ET ROMANORUM M. C. D. hoc propter Caesarem dictum, qui occisus in deorum numero est relatus.

810. QUEM TUMULUM N. quaeritur, inquit, quem tumulum Nili unda abluat; Pompeium dicit, cuius corpus iuxta Nilum est conditum.

QUEM TYBRIDIS ABLUAT UNDA Caesaris dicit, qui dispersus a Bruto et Cassio missus in Tiberim est.

811. TANTUM D. F. P. qui subito moriatur, inde contendunt; nam uterque morituri sunt.

814. IPSE C. S. G. P. I. A. mox enim in Sicilia hic somniaturus est patrem suum Pompeium ad se venientem et suadentem sibi, ut fugiat; unde fatum, quod sibi immineat, recognoscet.

815. ILLE quoque id est Pompeius.

1 Pompei om. U || 2 apud inferos post passurum pon. U || 7 eum om. G' || 8 manebit G' || 9 et om. G' || 12 separ-
vis W || 13 filius eius U || 16 dictu U | est post occisus pon.
U || 19 constitutum WAR' obrutum U || 20 caesarem
G'AR' || 21 cassio et missus W' | in tiberim est missus G' ||
22 P. est qui W || 23 non alter qui morituri P nam ali 7
quidem morituri G' || 24 in Sicilia] siciliam W' || 26 fugiant
W fiat G' | inde P || 27 recognoscat G

817. LIBYAMQUE A. q. TIMETE in his enim locis Pompeius cum filiis occisus est.

818. VESTRIS FORTUNA T. ibi enim singuli occisi sunt, ubi ante superarant.

5 819. O MISERANDA D. familia.

820. TUTIUS E. victus est enim illic et non illic occisus est.

PEREGIT explicavit.

824. CONSUMPTO IAM I. S. nunc enim in eam non habent potestatem, quia arte magae renata est, non lege naturae.

825. EXTRUIT ILLA R. Erichtho.

VENIT D. A. I. qui consuevit afferri.

WG' 827. AD CASTRA P. Pompei.

W'G' 828. LUCIS D. C. albescente iam die.

WG' 830. IUSSA ab Erichtho maga.

W' TENERE D. remorari.

4 superaverant G' || 6 x uti ase . victus W | occisus est
illic G || 8 explicuit UG'AR' || 9 eum G'AR' || 10 magae]
mea G'

EXPLICIT LIBER VI . INCIPIT LIBER . VII . W . m . LVCANI .
BELLICIVILIS . EXPLICITLIB . VI . ARGVMEⁿTVM LIBRI VII . INCIP .
FELICITER E

ARGVMENTVM LIBRI SEPTIMI.

UPAE

Pompei somnium, querelam exercitus, quod traheret bellum, prodigia in partibus Pompei, adlocutiones ducum in pugna Pharsalica, fugam victi Pompei Larissam, non sepultos a Caesare, qui in acie ceciderunt. 5

1. SEGNIOR OCEANO QUAM LUX AETERNA v. 'segnior' w G' magis segnis, ut ait Virgilius 'haud illo segnior ibat Aeneas'.

OCEANO ab Oceano.

WG'

2. AETHERA CONTRA contra orientem enim currit, sed w'P orbis vertigine rapitur, ut cum eo ire videatur, hinc 11 Virgilius ait 'solisque labores'.

4. DEFECTUS ἐκλειψιν lucis, id est pati voluit.

W'G

5. NON PABULA F. dicunt enim philosophi ex nubibus flagrantiam solis accendi. 15

7. PARS ULTIMA VITAE bene 'pars ultima felicitatis'; hoc die enim amissurus est victoriam et iturus ad Aegyptum.

9. NAM POMPEIANI quod in urbe construxit.

14. PRIMIQUE AETATE TRIUMPHI primo enim de Afris w'A triumphavit, inde de Hispanis; 'primi' ergo 'triumphi 20 aetate' id est Africani.

15. HIBERUS fluvius in Hispania, unde Hiberi sunt w'G' dicti.

16. SERTORIUS IMPULIT A. subaudimus 'post domitas gentes'. 25

14—15.

4 pharsalica U || 5 EXPLICIT ARGVMT. INCIPIT. LIB. VII. E || 6 it (id P) segnior G' || 7 sine igne WG' si igne U | ait om. U | Virgilius] Aen. IV 149. 150 || 10 enim om. UV || 11 hinc] hoc P || 12 Virgilius] Aen. I 742 || 13 & ay inlueis W | ἐκλειψιν . . . id est om. G' || 15 fraglanciam W' || 16 hoc enim die U hodie enim G'R'V || 20 deinde U | hispaniis U || 21 africā W africa G' || 24 s. post G' || 25 gentes om. P

17. VESPERE PACATO occidente, ubi sunt Hispani.

PURA VENERABILIS AE. in toga pura, cum in senatu sederet, sicut in toga picta, cum triumpharet.

19. SEDIT ADHUC R. E. cum enim adhuc eques Romanus esset, iussus est triumphare.

SEU FINE BONORUM trino intellectu causa interpretatur huius somnii.

20. AD TEMPORA LAETA aut ideo hoc somniavit, quia quies sub bonorum fine venturis malis tristis ad ea confugit tempora, quae felicia Pompeius exegit, aut consuetis ambagibus aliud ostendit quies, cum esset factura contrarium, aut fortuna sic per somnium dedit urbis aspectum, cum eam Pompeio iam cernere non liceret.

REFUGIT id est quies.

22. MAGNI ingentis.

26. CRASTINA D. Q. sensus hic est: nolite, inquit, hos somnos abrumpere, in quibus urbis optata moenia contuetur; crastina enim quies erit dira. Nam erunt bella et quod passus erit per diem, hoc cogitur in somnis videre per noctem.

MAESTA DIURNA quae per diem fuerit.

28. VNDE P. S. sensus hic est: quando tales habebunt populi somnos aut tam beatam noctem, ut habuisti tu, Magne? Nam tu illos vel per somnium vidisti, illi te vel per somnium videre non potuerunt.

29. VEL SIC per somnium saltem.

2—3. 4—5 (esset). 26.

1 in occidente *G'* | hispani sunt *U* || 3 triumphare *W* |
4 enim *WAR'* om. *UG'* || 5 ^ēpassus *G* | passus *P* || 6 triplici *G'* | causam *G'Wpr* || 7 huius om. *W* | hominis *W'* ||
9 sub bonorum om. *U* | honorum *G'* honor^vem *W* | fine] side *W*
si de *U* || 10 pompeius om. *U* || 13 cum ultra iam pompeio
eam cernere *G'* || 15 magnum gentis *W* magna gentis *U* ||
17 optata om. *U* || 18 dira erit *U* || 19 hic *G'* | somniis
U || 23 somnos et tam om. *G'* || 24 tullo' *U* | vidisti
... 25 somnium om. *U* || 25 vel om. *G'R'V*

31. QUO F. C. U. q. ut et tu et Roma sciret te periturum. W'G'

32. TANTI F. ut vos per somnium invicem videretis.

33. TU VELUT A. V. M. I. <U.> nunc uterque fallitur, et Pompeius et Roma. Tu enim sic profectus es, tamquam rediturus incolumis esses et posses in urbe mori. 5 Illa autem, id est Roma, quae te sciret semper habuisse effectum voti quod circa te gessit, non credidit hoc scelus placere fati, ut tu et vincaris et pereas et Roma etiam tumultum tuum perdat.

34. ILLA Roma.

37. FLESSET si in urbe interisses.

38. INIUSSUSQVE P. cui iuberi lacrimae non possent, sed qui sponte plangeret.

39. CEU BRUTI F. v. publice enim a feminis defletus est, cum perisset; hic enim Tarquinium expulit pudicitiae 15 direptorem.

40. VICTORIS INIQUI Caesaris.

41. FLEBUNT SED DUM TURA FERUNT dum haec pro victoria Caesaris faciunt, sed coacti, te tunc tamen flebunt.

43. O MISERI q. g. decretum enim est, ut mortem Pompei flere libere non liceret; hos ergo miseros dicit, qui tacite gemunt, non plangunt.

EDERE absumpserunt.

45. VICERAT A. I. id est ortus dies fuerat.

47. SIGNA PETIT P. id est turba.

48. NON TOTUM VISURA DIEM id est peritura, antequam 26 dies finiretur.

2. 23. 25.

1 F.] facti W | te esse periturum G || 2 invicem om. U |
4 pr. et om. U || 5 incolomes U incolimis W | possis W' G
possi P || 6 te om. G' || 7 effectum vota quae W' || 9 vul-
tum W' | tuum tumultum G || 13 plangerent U plangerunt
P || 14 hic publice a G' || 15 enim om. U || 16 dirempto-
rem U || 18 dura G' | tura tum U : 19 coact(a'e W' | nunc U ||
20 enim om. U || 21 flere . . . 23 absumpserunt] flere assumpse-
runt P fere aumpserint G || 23 aedere assumpserunt W | con-
sumpserunt EAR' || 24 erat U || 27 fineretur W

W'G' 49. DUCIS Pompei.

W' 50. ADMOVET inpellit horas, id est dimicandi cupidine accelerant sibi fata postrema.

W'G' 54. INDULGENS R. id est qui orbem diutius cuperet ob-
stinere, et bellum ideo differret.

55. PACEMQUE TIMERET ne privatus fieret post trium-
phum.

57. PATRIAQUE P. T. T. se teneri sive bella; de longin-
quis enim regionibus venerant Pompeio auxilia conferentes.

10 58. HOC PLACET O SUPERI ἀποστροφῇ ad deos.

59. NOSTRIS E. A. C. ut quod perimus, nobis imputetur,
non fatis, quia ad pugnam venire properamus.

PROPOSITUM id est si cladibus irruimus, id est in cla-
des sponte properamus.

15 61. PHARSALIA C. ibi enim habebant pugnandi votum,
ubi eos manebat exitium, hoc est, quod fieri poeta con-
queritur.

65. PERTULIT I. ordo: cunctorum voces Tullius per-
tulit, id est pro omnibus est locutus motus bellis.

20 Sensus hic est: Tullius ad Pompeium locutus est, ut
proelium sumeret; irascebatur enim bellis, quod cum hic
perorare vellet in pace, tam belli longo tempore tacere
compulsus est.

66. MILES ipse Tullius miles; in Pompeianis enim
25 castris militavit.

67. ROBUR FACUNDIA C. levem, inquit, causam Ciceronis
exaggeravit oratio.

4 quia G' | cupit G' | optinere UG' || 5 ideo bellum
differt sine et G' || 8 se teneri] sive se U om. G' 9 vene-
runt W' 10 ἀποστροφῇ A ἀποστροφῇ W ἀποστροφῇ U apo-
strophā G' ἀποστροφῇ R ἀποστροφῇ sscr. en D | ad eos U |
12 ire U || 13 sic W' || 14 sponte om. U || 16 conqueritur G' ||
18 coniunctorum U || 19 motus . . . 20 est om. U || 22 por-
tare G' portar & perorare U || 23. 24 est ipse tullius G' ||
24 miles om. U

68. Hoc Fortuna hoc solum precatur, <ut> uti se velis, id est ut felicitatem non spernas, quam tibi offert.

71. ADFUSI genibus advoluti.

72. HUMANI G. hoc est: omne hominum genus ideo tam diu dimicabit, ut unum Caesarem vincat. 5

73. POMPEIUM V. L. sensus hic est: merito omnes gentes aegre ferre, quod tarde Caesar opprimitur; cum enim eas transcurrentes et transiens subegeris, nunc in solo Caesare tuam victoriam demoraris.

74. TRANSCURRENTI id est Pompeio. 10

75. FIDUCIA FATI id est abit fiducia.

79. SI DUCE T. hoc dicit: si nos te esse volumus iustissimum ducem, cur non obtemperas voluntati nostrae? cur non senatui summum ius concedis, qui te ducem fecit, 14 si quod pugnās, nobis erit profuturum?

Iusso et hic 'bella geruntur' accipimus. W'

80. SIT IURIS habeam in potestate. WG'

84. AVET cupit et avide vult. W'G'

MILES TE MAGNE S. hoc dixit: scire vult senatus, cuius negligis voluntatem, utrum sub te militet et sub tuo iure 20 sit constitutus, an vero ipse tecum sui iuris participaverit potestatem.

85. INGEMUIT RECTOR Pompeius.

87. SI MILITE M. si hoc necessarium est tantum, ut vobiscum pugnem, non ut imperem vobis, quid facere 25 debeatis.

88. NON DUCE T. E. ut Virgilius 'nec defensoribus istis W'A tempus eget'.

1 Hoc fortuna solum Keller] Hoc f. Consulū G' hoc fortuna consilium W' | ut add. Keller || 2 ut om. W 3 a gentibus G' | avoluti G' || 4 Humana W || 7 cum tot gentes (gentis P) transcurrentes G' || 10 a pompeio W || 11 abiit U | est tibi abit (abiit P) G' | fiducia om. G' || 12 SI DUCE T. G'] et cohaer. cum fiducia W' | si nos te G'] sine hoste W' || 14 suum munus G' 17 in pot.] potestatem G' : 18 cupit et om. UG' | vult] cupit G' || 19 s. W] Sb G' | dicit G' AR'V | ferre U || 20 negligis U || 27 Virgilius] Aen. II 521. 522 | ne U

- W 88. NON et nil.
 WG' <FATA> dei et hominum.
 W' 90. SITQUE <HOMINUM> M. L. I. N. P. id est si<t> et
 hic ultimus dies magnae hominum parti, id est Pompei-
 5 anis.
 W'G' 91. MAGNUM Q. C. P. aut 'magnum diem accepisse' in-
 tellegimus, id est ut sit magnus dies illi, quo cuncta
 peritura sunt, aut 'accepisse Magnum', id est Pompeium,
 'accepisse diem'. Ad proelium enim non cogo, sed cogor.
 10 94. VIOLATAE TRADERE P. labor scilicet belli.
 97. ABSTULIMUS T. id est Caesari.
 EXCLUSIMUS A. TOTO de duobus elementis dicit exclusum
 Caesarem, in quibus homo potest esse, ut Virgilius de
 mari 'rerum pars altera adempta est; terra autem in
 15 nostris manibus', sic alibi 'quae nunc tellus, inquit, [aut]
 quae me aequora possunt accipere', et quia perdidit, ubi
 sunt homines, 'aut quid iam misero mihi denique restat'.
 98. AD PRAEMATURAS S. I. ante tempus maturatas, id
 est cum seges plena non esset.
 20 99. AGMINA COMPULIMUS supra hoc dixit fame obsiden-
 tem exercitum Caesaris laborasse.
 100. UT MALLET S. G. ne fame cruciaretur.
 102. HIS QUIBUS EFFECTUM EST subaudimus 'rebus' aut
 24 'his hominibus', qui hoc effecerunt, ne tiro metueret.
 W 101. BELLI PARS MAGNA PERACTA EST * * *.

12—15 (manibus).

1. 2 nonet nil sitque dei W || 2 dei et (h)ominum gl. in G'
 ad voc. fata v. 88 || 3 L.] b. W | et si U || 6 Vt G' ||
 7 qui G' || 8 magnum diem U || 13 esse . d. Ut G' | ut
 . . . 17 restat om. U || 13 Virgilius] Aen. IX 131. 132 ||
 14 dempta W || 15 alibi] Aen. II 69. 70 || 17 aut] Verg.
 Aen. II 70 || 19 non om. U | esse U || 20 famem W' ||
 22 cruciaretur P cruciarentur G' cremaretur W' || 23 nil
 nisi rebus exh. U || 24 omⁱnib; W | effecerat G' || 25 * * *]
 s. fame E

102. NE PUGNAM T. P. tirones habet Pompeius in exer-w'g'
citu suo; unde hoc tempore, quo dilatum a se bellum
est, in hoc dicitur perfecisse, ut institueret novos milites,
ne timerent. Sed hoc a poeta per sententiam dictum,
quia tironem docuerit non pavere; his pars magna belli
est iam peracta.

104. MULTOS IN SUMMA P. M. hoc est desperatio, ut, w'ar'
quoniam metuit id quod metuit, velit citius experiri.

106. QUI PROMPTUS paratus. w'g'

SI COMMINUS INSTENT ipsa metuenda. 10

107. ET DIFFERRE POTEST illum dicit esse fortissimum, w'p
qui et paratus est omnia metuenda ferre, cum venerint,
et tamen laborat, ut differat

108. TRADERE FORTUNAE ut quae iam prospera contige-w'g'
runt, rursus in dubios revocentur eventus. 15

109. PUGNARE D. Q. V. M. si enim modo bellum gerimus,
pugnemus, si differimus, vincimus.

111. ACCIPE MAIORES id est a me factas.

112. NEC CRIMEN ERIT NEC G. B. 'crimen', si vincimini,
'gloria', si vincitis. Bene autem negat ad se belli exitum 20
pertinere, quia fortunae reddidit res Romanas.

113. VINCIS APUD S. V. M. C. I. id est di citius te exaudi-
ent, Caesar, iniqua poscentem quam me aequa; nam
pugnatur, quod tu vis, pax non est, quod ego opto.

116. IBIT ENIPEUS fluvius Thessaliae, ut ait Virgilius 25
'et caput, unde altus primum se rumpit Enipeus'.

16—17. 18.

1 habet WG' habuit U || 2 quod G' | quod illa tum W
q // illa tum U || 3 profecisse G'AR' 4 metuerent G' |
a] ad W 5 qui W' | pars . . . 6 peracta om. U . 8 quo-
niam] quo W | vult *codd.* velit *Oud.* || 10 ipse metuende G' ||
14 prospere G' || 17 differimur W || 20 ad belli W' ||
21 reddit G'D || 22 dicit ius W | dii WG' | citius te]
iniuste G' || 23 quam] plus quam G' || 25 ut . . . 26 Enipeus
om. UAR' 25 Virgilius] *ge. IV 368*

118. PARTISQUE RUINA id est si ex morte mea nullum discrimen est habitura res publica nec pars quam secutus sum, cupio primus occidi. Et est ordo: prima lancea funesti belli caput hoc feriat.

5 120. LAECIOR quam est mors.

HAC CLADE PERACTA sensus hic est: hodie, inquit, hac clade peracta Pompeius aut invisum erit populis nomen aut miserabile. 'Invisum' ergo, si post me pax fuerit, me omnes occisum execrabuntur veluti causam belli civilis, 10 'miserabile', si nihilo minus erunt bella me perempto, cum sine causa occisus sim nihil paci omnium profuturus.

122. QUOD SORS FERET U. R. hoc ait: quicquid victus mali in ultima sorte pertulerit, hoc totum ad victoris crimina conferetur, quippe in socios sunt saevituri.

15 127. PUPPIS ONUS T. ipsum gubernatorem, cum cedens vento reliquit officium gubernandi, appellavit ignavum onus puppis, quia iam tantum vehitur, non gubernat.

TRAHITUR sic, inquit, remisit Pompeius imperium suum furentium militum voluntati.

20 130. ET MORS VENTURA EST ipsum pallorem venturam mortem dixit, in hoc enim signa sunt mortis, ut ait Virgilius 'et pallida morte futura'.

SIMILLIMA FATO quo inpendet interitus.

W'A 131. ADVENISSE D. 'palam est' subaudimus.

W'G'E 132. CONDERET constitueret.

W' 133. QUAE RI. QUID ESSET utrum imperaretur huic an ipse 27 regnaret.

W'G' 134. ATTONITUS MAIORE M. quod de omnibus suis periculis cogitabat.

WG' 137. TOT RERUM FINEM ubique 'cernens' subaudimus.

---

3 prius W' || 5 mor est G || 7 populis erit G ||
 9 occisum om. G || 10 si om. U | me om. W || 11 sum UG ||
 pati U parci W || 17 iam om. W' | vehitur. Sic inquit
 G'AR' || 18 sed trahitur U || 21 enim ante dixit pon. W |
 ut . . . 22 futura om. G' || 21 ait om. U || 22 Virgilius] Aen. IV
 644 || 23 quia pendet G' || 28 suis om. W' || 30 cernimus G'

138. URBI pro urbe et Pompeio.

131. FATUM REBUS IN AEVUM constat, inquit, diem ad- w'
venisse, qui in aevum humanis rebus daret fatum; hoc
enim die Caesar victoriam consecutus primus factus est
imperator, quae res perpetua facta est, ut res omnes
humanae fatum habeant serviendi.

140. EXARSIT MUCRO cum enim acuitur, incalescit. w'G'

LANCEA SAXO id est apposita saxo, ut curva non sit,
inprimitur.

141. TENDUNT NERVIS M. A. quam ante tendebant. 10

143. AUGET EQUES s. calcaria. wG'

ARTAT H. legitur et aptat. wR'v

145. PHLEGRA locus Thessaliae, ubi sunt Gigantes pro- w'G'
ceati, sive mons, ubi cum diis bella gesserunt.

146. MARCIUS qui Marti fiebat. 15

SICULIS INCUDIBUS nam iuxta Siciliam Vulcania est, ubi
est officina Vulcani, ut ait Virgilius 'insula Sicanium iuxta
latus A. q. e. L. fumantibus a. s. quam s. s. et C. e. c. a.
A. tonant'.

147. ITERUM iam enim rubuerat, cum primum est wG'
fabricata. 21

148. PITHONE de quibus ante serpentem Pythonem w'G'
vulneravit.

150. PALLENE Iovi a Pallene, civitate Thessaliae, ut ait w'
Virgilius 'patriamque revisit Pallenen'; ibi Iovi a Cyclo- 25
pibus sunt fulmina fabricata.

---

7 inualescit P innalescit G || 8 apposita tia saxo post sit
pon. U || 9 imprimitus W | Apposita saxo erigitur (lancea
add. R) ut curva non sit in summitate G'R' || 10 quam
UAR' qui W qui non G' | tenebant G' om. U || 12 cap-
tat W || 13 Thessaliae om. W' | ubi ante sunt procreati U ||
14 sive . . . gesserunt om. W' || 15 fiebant G' || 16 Siciliam
om. W | ubi . . . 17 Vulcani om. W' | ut . . . 19 tonant
om. U || 17 Virgilius] Aen. VIII 416 sqq. || 18 latus . . .
19 tonant] latus (litus pr G) . a. c. b. G' | s. s. et] sis et W ||
22 pithona W | pythonem serpentem U || 24 ut . . . 25 Pal-
lenen om. U || 25 Virgilius] ge. IV 390. 391 | ubi iovi
fulmina sunt fabricata U

- W'G' 153. CUM PETERENT Pompei milites. 143. <ARTAT H.>
'artat' melius, nam pugnaturi signum est, cum sciamus
econtrario habenas laxare, qui fugiunt.
155. ADVERSASQUE F. id est detulit.
- W'A IGNE COLUMNAS ut magnitudo ignis trabes faceret et
6 columnas.
- W'G' 156. TIPHONAS AQUARUM tiphones ignes sunt caelestes
in modum serpentium tortuosi, qui quo ceciderint uni-
versa consumunt; hos ideo aquarum avidos dixit, quia in
10 mare saepe labuntur.
159. PERFUDIT GLADIIS id est ipso ferro perfudit ca-
pulos, quod de gladiis liquescebat.
PILA LIQUAVIT liquefecit.
161. COOPERTA EX. apum examine tunc dicit signa con-
15 tecta, quod omen adversum est.
- W 162. VIXQUE R. S. ut Virgilius 'cum primum vellere
signa annuerint superi'.
- W'G 163. SIGNIFERI MERSERE C. ut et qui eadem signa
portabant, eis graviora solito viderentur nec ferre sufficerent.
- 20 164. PUBLICA SIGNA deest 'venerunt'. Dicit autem de-
orum simulacra flevisse, sic factum ut Virgilius ait 'mae-
stum inlacrimat templis ebur aeraque sudant'. Potest
autem et hic nihil deesse, ut sit ordo: nec non [et] innu-
mero cooperta examine signa vixque revulsa solo maiori
25 pondere pressum signiferi mersere caput. Et sequitur
repetitio: signa Romana et publica rorantia fletu usque
ad Thessaliam.

7—9 (consumunt).

1 aptat W' non liqu. G || 2 habenam U || 4 detulit igne
columnas. G' | schol. om. G' || 11 perfudit capulos post li-
quescebat pon. G' AR' || 12 liquescebant W' liquesceb// G' ||
14 ex.] est W | dicitur tunc U || 15 nomen W || 16 Vir-
gilius] Aen. XI 19. 20 || 18 mercere W m. G' || 19 gravio
W | videbantur ssc vel ren U videantur G || 21 et sic G' |
fatum P | sic . . . 22 sudant om. U || 21 Virgilius] ge. I 480 |
ait om. G' || 23 numero G' || 27 thessalicam U

166. EMATHIOS legitur et Emathiae. WG'
 168. AT TU hinc factus ad Caesarem transitus. W'G'
 171. TAM SAEVE adverbium est.
 172. IAM DUBIUM subaudimus erat.
 168. QUAS R. VOCASTI E. ut hoc noverit, quomodo dii 5
 colantur mali.
 172. MONSTRISNE DEUM incertum, inquit, erat, utrum
 vere dii haec ostenderent, quae dicturus est, monstra, an
 illi timore hoc crederent se videre.
 174. CONVALLIBUS HEMUS ut per hiatum terrae Haemus 10
 subduceretur, Pindus autem Olympo iungeretur et unus
 fieret ex duobus.
 175. PHARSALIA multis visa.
 176. BOEBEIDA SANGUIS Boebeis palus in Thessalia iuxta
 montem Ossam, ut ait Ovidius in Metamorphoseos septimo 15
 <231> 'iuncosaque litora Boebes'. Est ergo ordo: ire
 visus est rapidus sanguis per Osseam Boebeida.
 177. INQUE VICEM invicemque mirantur. WG
 OPERTOS in tenebris se invicem contuentur Pompei sci-w'
 licet et Caesaris milites. 20
 178. ET PALLERE DIEM mirantur. WAR'
 179. DEFUNCTOSQUE PATRES legitur et defunctos volitare WG'
 patres.
 ET SANGUINIS UMBRAS adfinium. W'G
 184. ATQUE O. SCELERUM id est hoc subito furore dari WG'
 sibi omen existimant, quia se putant circa suos scelera 26
 esse facturos.

3. 14. 21. 24.

2 hic U || 3 est om. U || 5 r. (G') res W' | ut om. G' |
 haec hoc W'A | noverint G' || 7 inquit W || 9 demore W
 de timore U || 11 Pindus . . . iungeretur om. U || 15 ut . . .
 16 Boebes om. U || 15 inmetamorphoseos W In mittamur
 pheseos G Inmitamur pheseos P || 16 iunctos atque G' |
 phebes G phebes P || 17 osseum G' || 18 nil nisi invicem
 exh. G' || 25 o. G'] om̄s W | hoc om. U || 26 quia se
 putant a] quia putant G'A se optata W'

186. LYMPHATO T. M. fanatico atque furioso, per quem videri sibi talia videbantur.

187. TYRIS QUI GADIBUS Hispanis; sed cum illuc Tyrii pervenissent, posita civitate Gades lingua sua appellaverunt.

W'P HOSPES id est Romanus.

W'G' 188. ADIACET vicinus est.

ARMENIUMQUE B. R. A. quisquis bibit. Hoc vult dicere: non solum illos, qui in bello perituri erant hoc passos, 10 verum omnes Romanos, qui ubicumque terrarum remota tenuerunt, praesagasse hoc malum, cum ignorarent, an essent bella civilia.

W' 189. QUOCUMQUE EST S. M. id est Romanus est hospes.

W'G' 191. CORRIPIT castigat, inquit, dolentem animum suum, 15 quod tristis est, cum nulla sit causa, nam nescit.

192. EUGANEO Euganus mons in Venetia.

193. UBI FUMIFER EXIT aquas enim calidas habet.

194. ANTENOREI quem Antenor transiit, ut ait Virgilius 'Antenor potuit mediis elapsus Achivis Il. p. s. a. i. t. r. 20 L. et fontem superare Timavi'. Iuxta hunc enim condidit civitatem, ut hic, tamen ille urbem Patavi.

WG' DISPERGITUR UNDA T. ora enim novem habet, ut Virgilius 'unde per ora novem'.

24 195. VENIT S. ordo: augur dixit 'venit summa dies'.

WAR'V SUMMA DIES verba auguris.

W'G' 197. SEU TONITRUS AC T. I. poetae verba dicentis, unde hoc augur invenerit.

6. 7. 24 (ordo . . . dixit).

2 videri] videris W om. G' | sibi] ibi G' || 3 Hispani sunt sed W' | illic G' || 4 positam civitatem G' || 8 quisquis bibit om. G' || 13 romanus hospes U || 15 nescit] scit U | nescit ea G' || 16 mons venetiae G' || 18 Ubi antenor et quem transiit U | ait om. U | Virgilius] Aen. I 242. 243. 244 || 20 enim om. G' || 21 ut . . . urbem om. U | ut om. G' || 22 nova G' | Virgilius] Aen. I 245 || 23 novem. Quidam dicunt in septem G'

197. SEU TONITRUS hoc tonitru est generis neutri, hic masculinum posuit et non quasi monoptoton declinavit.

201. DISSIMILEM C. C. id est diebus.

203. AUGURE MENS HOMINUM hoc dixit: si essent periti homines, dum augures docent bellum, quod gerebatur,^s Pharsalia spectari potuisset in caelo.

205. O SUMMOS HOMINUM Pompeium dicit et Caesarem primos inter homines, ut Virgilius 'Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus'.

207. HAEC ET APUD SERAS G. posteros dicit, ut ait WG' Virgilius 'seris factura nepotibus umbram'. 11

209. SIVE ALIQUID MAGNIS sive per se erunt famosa, W'G' sive per meum carmen, si quid tamen nos possumus addere perennitatis his rebus; verecunde dubitat ut Virgilius 'si qua fidem tanto est operi latura vetustas'. 15

210. CUM BELLA ordo: haec apud seras gentes cum W'AR' bella legentur, spes et peritura vota movebunt.

211. SPESQUE METUSQUE SIMUL dicit in caelo nullius W'G' tunc nisi Pompei et Caesaris fata tractata, quorum fortuna fatum faciebat universis; nam totum caelum obscuratum est et in monstra commotum [est] dimicantibus his duobus.

SPESQUE METUSQUE SIMUL etiam posteris vestris haec W'AR' bella hunc affectum movebunt, quo nunc vos venitis ad proelia, id est sic magnitudine sua in animis adhaere-²⁵ scunt, ut videantur affectu velut belli praesentis divagari.

1—2.

1 hoc tonitrus U | neutri generis W gen' est neutri U | hic] hic et W' || 4 dicit G'AR' || 6 in celo potuisset U || 8 ut . . . 9 secundus om. U || 8 Virgilius] Aen. XI 441 | aut G' || 9 illi codd. | virtute secundus] v. s. P om. G | in W seq. schol. v. 211 || 10 ut . . . 11 umbram WAR'] om. G' || 11 Virgilius] ge. II 58 || 14 ut . . . 15 vetustas om. UG'V || 14 Virgilius] Aen. X 792 || 16 ordo hic est haec U | haec bella cum apud AR' || 17 geruntur U | habebunt W' || 19 et] ut G' | tracta W || 21 est om. G' || 25 id est om. U | sic] sic se W' | adhaerebunt AR' || 26 divagari A di vagari R' dii (dyi U) vacaturi W'

- W'G' 211. PERITURAQUE VOTA sive generaliter omnium vota dixit peritura, sive haec tunc peritura, quia non erunt tunc bella, cum haec vota sumentur in cassum.
212. VELUTI VENIENTIA F. quasi futura haec sint bella, non fuerint.
- W' 213. ADHUC cum iam et victus sit et occisus.
- W'G' MAGNE FAVEBUNT innocentiorum enim qui victus est iudicabunt.
214. MILES UT ADVERSO PHOEBI Pompei acies describitur.
- 10 215. LUMINE COLLES armorum scilicet lumine adverso sole lucentium.
217. CORNUS TIBI c. s. et hoc nomen cornu, cum sit monoptoton, sic declinat ut sollemniter [ut supra] de tonitru fecit.
- 15 218. LENTULE CUM PRIMA primam ergo regit et quartam.
220. AVERSO DOMITI D. F. T. M. bene 'averso numine', id est sinistro et irato, ut Virgilius 'diva solo fixos oculos aversa tenebat'. Hic est autem Domitius, qui apud Corfinium civitatem positus deditus est Caesari a militibus suis ab eoque dimissus.
- W' 223. LIBYCO DUX PRIMUS IN ORBE hoc dixit: Cilicum agmina tenebat Scipio, qui in hoc orbe Pharsaliae nunc erat miles, futurus dux postea in orbe Libyco; nam dux factus contra Caesarem in Africa dimicavit.
- W'G' SCIPIO MILES IN HOC id est orbe Pharsalico accipimus.
- W'G' 225. ET LARGUS HABENAE qui currentibus equis laxiores habenas largiatur, ipse doctus equitandi.

1 vota om. U || 2 erant W' PGpr || 3 vota finientur. aut sumentur G' || 5 non] et non G' AR' V || 11 sole lucentium] solentium W sole U || 13 declinaū U | sollemniter om. U | ut supra ... 14 fecit] de cornu fā G || 13 ut supra om. P || 15 prima ergo exit et quarta (quasta U) W' | ergo om. G' | rexit AR' V] exiit G' || 16 Adverso et adverso G' || 17 ut ... 18 tenebat om. U || 17 Virgilius] Aen. I 482 || 18 adversa G' AR' | domicius U om. WG' | quia U || 25 nil nisi pha(r)salico exh. G' || 26 quia G' V | longiores laxant habenas G' largiores habenas laxant AR' V || 27 ipse enim doctus equitandi est G'

226. SICCI SED P. C. id est iuxta fluvium erant Cappadoces, sed sicci campi reges et tetrarchae plurima occupant et implerant.

227. MAGNIQUE TYRANNI sub quibus reges sunt et tetrarchae.

228. ATQUE O. L. Q. S. quae servit et paret victa Roma-⁵ nis tenet plurima sicci campi.

PURPURA id est reges.

229. ILLUC ET LYBIE N. Graece declinavit ἡ Λιβύη. ^{W'G'}

230. ITYREIS C. F. I. S. de Pharsalia, inquit, Ityreae sagittae cucurrerunt. Haec gens Syrorum est, de quibus ait Virgilius 'Ityreos taxi torquentur in arcus'.

231. SOLITUM P. IN H. id est Caesarem, qui contra vos et ante pugnavit bello scilicet Gallicano.

233. ERIPE VICTORI G. occidantur, inquit, omnes, ne sint, quibus victor imperet Caesar.

234. TOTOS CONSUME TRIUMPHOS id est quos habiturus est Caesar.

236. AD SEGETUM R. ad frumenta rapienda.

238. MILLE PETITUM quod semper optaverat.

240. AEGER QUIPPE MORAE qui moras ferre non posset, ut ait Virgilius 'oditque moras'.

241. COEPERAT et quae non olim coeperant trahi, id est paulo ante suscepta.

242. UT LENTUM D. NEFAS hoc dixit: cum Caesar odisset moras et festinaret ad regnum, bella civilia, quae paulatim trahebantur, condemnabat hactenus et esse ea lentum facinus iudicabat.

1 erant om. W' || 2 reges et tetrarchae] Id est U | et om. W || 3 impleverant U || 4 sunt reges G' || 7 plurima om. U || 9 HALBIH W NAHBIH U om. G' || 10 tyraeae P || 11 parthorum G' | de . . . 12 ait] ut U || 12 Virgilius] ge. II 448 || 14 gallico UV || 16 sint V sit W'G' | sit cui AR' | Caesar] rex U || 21 poterat U || 22 ut . . . moras om. UG'V | Virgilius] Aen. XII 431 || 23 nondum G' | 24 suscepto G' || 27 cōdēpnā U | hactenus . . . 28 iudicabat om. G' | lentum Oud. regni W' || 28 iudicā U

W'AR' 244. NUTARE RUINAM id est omnium rerum. hoc dicit:
etiam Caesarem, qui audacissimus erat, adventu civilis
belli subito horrore trepidasse.

W'G' 247. MENS STETIT IN DUBIO sensus hic est: mens Cae-
saris, quae sibi prospera omnia promittebat, tunc in
dubio stetit, ut nec timeret nec speraret; non sperabat, quia
Pompeium noverat in aliis bellis fuisse felicem, non timebat,
quia et sibi semper evenisse sciebat optata.

WG' QUAM NEC SUA F. T. id est mentem.

W'G' 249. PROSILIT HORTANDO MELIOR F. quae melior est ad
11 vulgus hortandum.

253. QUANTUS SIT C. H. in potestate vestra est, ut Cae-
sar aut omnibus imperet aut fiat extremus.

WG' 256. IN QUAM DISTULIMUS id est diem.

W'G' VETITOS REMEARE TRIUMPHOS ut modo triumpharemus,
16 qui post victoriam Gallorum non sumus triumphare per-
missi.

WG' 259. HAEC FATO id est dies haec est.

W' 260. SUMPSEKIT ut ait Cicero in Caesarianis 'nunc
20 melior <e>a iudicanda est, quam etiam dii adiuverunt'.

W'G' 262. GLADIOSQUE E. C. hoc est: vincendo probate iuste
vos arma sumpsisse.

263. NULLA MANUS B. sensus hic est: nos quidem proba-
mus factum, quod bella suscepimus, sed damnabitur hoc
25 factum, si de nobis non nos, sed alter coeperit iudicare,
id est Pompeius ultor; nam si ego victor probabo quod
factum est, purus ero et innocens.

267. PLEBEIAQUE TOGA ex equestri enim ordine fuit.

14. 18. 19—20.

6 non . . . 7 noverat om. G' || 7 fuisse om. G'AR' | me-
tuebat U || 10 quae . . . est om. W' || 12 est] habetis U ||
13 aut sit extremus omnium G'AR'V || 19 Caesarianis] pro
Q. Ligar. 6, 19 || 24 suscipimus G' || 25 factum W fatum U |
vos G' | aliter U || 26 vincit probabor W ne vicero U

267. MODICUM cum modo viventem, ut ait Sallustius W'AR' 'modico quoque et eleganti imperio percarus fuit'.

268. NIHIL IPSE RECUSO quasi cogatur, ut dux sit illis W'G' dum imperium conferre desiderat.

269. INVIDIA REGNATE MEA ut dum omnes in me in-⁵vidiam conferunt, quod affectaverim regnum, vos teneatis imperium, id est quod pugnatis, mihi imputetur, et vobis, quod vincitis, prosit.

NEC SANGUINE M. nec multis laboratis, ut mundum W'AR'V occupare possitis; ignavos enim habemus inimicos. 10

271. IGNAVA PALESTRAE quae propter studium palestrae W'G' usum nesciat proeliorum; sed ingeniose dictum, ut per palestram ignavi sint, cum inde fortes esse deberent.

273. NON ILLA id est turba. WG'

TUBAS id est suas latura. 15

275. BELLA MANUS F. pauci enim cives nostri sunt, W'G' ceteri peregrini.

PUGNAE PARS MAGNA L. ut multitudinem populi minuat, quia orbis hic praegravatur. 'Levabit' ergo levio-²⁰rem faciet accipimus exitio plurimorum.

276. ROMANUMQUE O. H. sive 'Romanum hostem' Pompei militem accipimus, sive 'Romanum hostem', id est Romanorum; nam in hoc civili bello multi extranei morientur, qui poterant contra Romanos bella suscipere sive sumpserunt. 25

277. FAMOSA famosa sunt malae famae.

279. QUAS TOT id est gentes WAR'V

1 Sallustius] *Maur. I 94* || 2 modicoque W' modico quoque AR'V | et elegantium per carus U || 3 IPSE (W)] esse G' | sit om. W || 4 dum AR'V om. cett. | conferri P abscis. G | desiderat WV desideret U desiderant R' desiderent G'A || 5 in me om. W || 9 mundum AR'V om. W' || 13 deberent esse G' || 15 nil nisi suas exh. G' || 18 muniat W || 19 p-gratiatur G | levavit W | Levabit . . . 20 plurimorum om. G' non AR' || 21 si vero G' | Pompei . . . 22 hostem om. G' R' || 22 si ū h id est U || 23 in om. U || 26 Id est famae malae U

W'G' 279. DUXIT POMPEIUS IN U. hoc, inquit, probate: gentes istas, quas multis triumphis in urbem Pompeius induxit, ita esse exiguas [et ignavas], ut omnes collectae unum triumphum plenum facere non possint, id est semel de
5 omnibus triumphare non debuit, de quibus singulis totiens triumphavit.

281. ROMANA P. CUIUS pertinebit, inquit, aliquando ad Armenios, qui dux Romanorum totam habeat potestatem, id est ego an Pompeius. Negat ergo fieri posse, ut
10 pertineat.

WG' 282. EMPTUM MAGNUM id est redemptum, ne ipse moriatur.

W'G' SANGUINE QUISQUAM ut parvo suo sanguine et minimo Pompeium omnium Romanorum rebus faciat imperare, et hoc negat quemquam barbarorum esse facturum.

W'A 284. ROMANOS ODERE OMNES ac per hoc nec Pompeium,
15 qui Romanus est, fideliter adiuvabunt.

W'G' 285. QUOS NOVERE MAGIS eos, inquit, dominos gravius ferunt, quos noverunt, id est Pompeium, qui subactis his imperavit. Interim hoc egit, ut primum utrumque odissent
20 exteræ gentes et Pompeium et Caesarem, nunc facit, ut Pompeium magis videantur odisse.

WG' 286. QUARUM manuum.

W QUARUM vel quorum.

W'G' 289. DICERE NON FALLAR hoc est certum dicam.

WG 290. VESTRUM id est me.

W' 291. FACIESQUE TRUCES dicit se in vultibus torvis eorum
27 videre eos futuros esse victores.

W'G' 292. VIDEOR F. SPECTARE ac si diceret: videor videre.

294. CORPUS quasi unum corpus sit senatus universus.

22.

2 adduxit G' || 3 et ignavas *exh.* G' 7 pertinebat U ||
9 an *om.* U || 12 minime P *non liqu.* G || 13 pompeio G' ||
19 ut P] *om.* W' *non liqu.* G primum et enim U || 20 exteræ
U cæteræ W externæ G' A R' V || 26 torvis eorum *Oud.*]
torvum W' eorum Weber || 29 universus senatus U

295. SED MEA FATA M. id est haec videre iam videor
et vos loquendo detineo.

297. SPE TREPIDO id est facit me spes ipsa trepidare, w'
quia magna est.

298. TAM PROPE ME S. numquam, inquit, vidi superos w' G
tam prope me, id est aut ad quorum usque ego felici-
tatem pervenerim, aut qui ad me proximo steterint ad-
iuvandum, ut Virgilius optavit 'et propius res aspice nostras'.

299. ABSUMUS A VOTIS id est a victoria hic brevis nos
separat campus, ubi hostes sunt constituti. 10

300. QUAE POPULI R. Q. T. promittit hic praemia. w G'

302. THESSALICAE TANTUM S. ut fatum de exitu belli w' G
populo Romano ipsa constituat.

303. AUT MERCES HODIE B. id est hodie aut hic victo-
riam comparamus aut vincimur, quod nobis in Thessalia 15
praeparatur.

304. CAESAREAS S. C. quibus potest Caesarem hostis
infigere.

306. SEPTORUMQUE NEFAS hoc dicit: videte, quid de
me facturum est Pompeius et ipsa respicite; nam Pompeius, 20
quia de Syllae partibus fuit, haec quae fecit Sylla, fac-
turus est, et quae fecerit dicit, quod hic imitabitur. Septa
in urbe locus est, ubi inclusas sex legiones Sylla iussit
occurri.

ET CBAUSI PRELIA C. hoc nefas est septorum. 25

308. VESTRI CURA M. pro vobis, inquit, timeo. w G'

---

1 iam om. G' || 6 pro me W | aut] ut aut U | ad . . .
felicitatem G'] ad (om. U) quos usus qua ego felicitate W' ||
7 proximè W | ad adiuvandum UV || 8 ut] et W | ut . . .
nostras om. UAR'V | Virgilius] Aen. I 526 | proprias G' ||
11 hic] eis G' | premias P || 13 constituerat U || 14 hodie
om. G' || 15 vincimur AR'] vincimus W'G' || 17 potest W']
vult G'AR'V || 18 infigere W'P || 19 et ipsa . . . Pompeius
om. G' || 22 Nam septa G'AR' || 23 sex om. G'

310. QUI NONDUM id est de vobis.

W'G' RESPEXERIT HOSTE sensus hic est: si quis nondum victo hoste respexerit, id est ut se in fugam det retrorsum aspiciens, videbit quem admodum me ipsum occido dolens, quod ille qui respicit, non fit intentus in proelium.

311. DI QUORUM C. A. AB A. T. id est qui cum de caelo tantum cogitare debeatis propter Romanorum laborem, eadem cogitatione dimissa sollicitudinem de terrenis habere coepistis.

10 313. NON PUTAT IN VICTOS ille, inquit, vincat, qui pius est animi, ut victis debere credat ignosci. Hanc clementiam Caesari in Caesarianis adsignat et Tullius.

W' 315. NON CREDIT F. N. ut ait Cicero 'scelus tu illud vocas, Tubero? Cur? isto nomine illa adhuc causa caruit. Alii errorem appellant, alii timorem', et hic ergo sentit sic, quod scelus non debeat nominari.

W N. [D. N.] C. F. N. id est vincat.

W' 317. CUM TENUIT hoc est: cum nos oppresserit Pompeius virtutem vestram movere se prohibens, quanta facturus est. 'Cum tenuit' ergo 'quando tenuerit' accipimus; possumus et hoc accipere: scitis quanta crudelia supra fecerit, cum vos Pompeius oppresserit.

QUANTO S. S. F. id suum.

W'AR' 319. HOSTIS T. VELIT hoc ait: fugientem nullus occidat, sed qui fugerit, civis habeatur.

WG' QUI FUGERIT ESTO id est adversorum hostium.

W'G' 322. VERENDOS quibus reverentiam debeatis, 'hoc est parentum.

1 Qui . . . 3 respexerit] Qui nondum v. r. h. id est (om. G) de (e P) vobis dum victo hoste respexit G' || 4 id est videbit G' | ipse occidam P | ipse occidam adolens G || 5 ille qui] ipse U | sit P | interritus G' || 6 Dii W : 8 eandem G' || 11 victus U | victus habeat ignosci G victus aberat ignosci P || 12 Caesarianis] *pro Ligar.* 6, 18. 19 || 13 Cicero] *pro Ligar.* 6, 17 || 14 Tubero] tu uero W vocasti ergo U | isto enim nomine W : 19 se om. U || 20 ergo WG' id est U || 21 et] et ergo G' || 22 oppressit W || 25 civis fugerit U | civis] cui W || 27 debeatis W' | habeatis G' || 28 parentum debeatis G'

325. IGNOTI ordo: ignoti hostis.

WG'

IUGULUM TAMQUAM S. I. H. sensus hic est: sive qui inter-
ficiet parentem suum sive extraneum, mortem extranei sic
mihi imputet quasi parentis, tamquam maiora his daturus
sit praemia, qui parentes peremerint. Potest sic accipi:
ignoti iugulum tamquam scelus inputet hostis, sive ille,
qui parentem perimit, vel ille qui extraneum, sic habeat,
tamquam scelus sit ignoti hostis iugulum ferire; hortatur
ergo, ut in parentes suos s(a)eviant magis.

328. PARCITE NE CASTRIS id est etiam castra diruite;
ibi enim tentoria facietis vobis, unde nunc periturus venit
Pompeianus exercitus.

TENDETIS tentoria habebitis, ut Virgilius 'hic saevus
tendebat Achilles'.

331. SUMPTA CERES et frumentum singuli et arma
portarunt.

PRAESAGIA BELLII id est a se incipiunt; nam castra
subvertunt.

332. ORDINE NULLO id est non structa acie.

334. SI TOTIDEM quot milites habet.

20

SI TOTIDEM MAGNI SOCEROS sensus hic est: si Caesar
tales in aciem locasset, ut sic in Magnum saevirent, tam-
quam omnes eius soceri essent, id est ut contra ipsum
animo Caesaris dimicarent, non tam animosi nec tam
audaces ad bella venissent.

25

13—14.

2 Tamquam iugulum i. h. G' | interficit GV || 4 tam-
quam . . . 5 praemia et 5 Potest . . . 9 magis om. G' || 5 per-
imerent UV | et sic U || 6 hosti W || 8 ignoti hostis]
ignotis W || 10 ne castris W | diruit G || 13 tentoria] ergo
(id est U) tentoria W' | habebitis . . . 14 Achilles] habetis G' ||
13 Virgilius] Aen. II 29 || 15 et arma singuli G' || 19 non
structa] constructa P constructa G || 20 quod G' | habet
om. U || 22 tamquam AR'] quam W'G' || 23 fuissent UR ||
24 animos(a)e G'

334. TOTIDEMQUE P. qui singuli sibi hoc bello imperium
urbis expectarent, ut nunc facit Caesar.
- WG' 337. VIDIT ordo: ut vidit in rectum contra se.
- 4 338. BELLO legitur et fato.
- W'G' 339. SED SUPERIS P. DIEM quo omnia perderentur.
- WAB' GELATO ut Virgilius 'coit in praecordia sanguis'.
- W'G' 340. SIC ARMA TIMERE quia timebat bella Pompeius,
vir tantus ac talis, pro omine erat eum perditurum esse
victoriam.
- 10 341. PREMIT INDE M. se timere dissimulat.
- WAR' 343. VESTRA DIEM id est hic dies adest.
- W'G' 345. EXTREMUM F. SUPEREST O. fortiter, inquit, hodie
dimicite, quia hodie iam finis est dimicandi.
346. PENATES et nepotes.
- WAR' 347. AC THALAMOS ut Virgilius 'coniugis esto quisque
16 suae tectique memor'.
348. MEDIO P. D. O. C. ut Virgilius 'illo quaeratur
coniunx Lavinia campo'.
- W'G 349. CAUSA IUBET M. quia bonam causam habemus,
20 ideo sperare prosperum debemus eventum.
- W' 350. REGENT et gerent.
- WG' IPSI TELA id est superi.
- W'G' 351. HOC SANGUINE L. ut firmitatem Romanae leges
Caesaris sanguine consequantur.
- 25 353. PRAECIPITARE M. F. P. S. ut morbis perissem et
nunc solus superesset Caesar ad regnum.
- W 354. MEORUM legitur et deorum.

15—16. 17—18. 22.

1 in hoc G' || 2 urbis G' vobis W om. U | ut . . . Caesar
om. G' | faciat U || 5 de quo G' quō W || 6 Virgilius]
Aen. X 452 || 7 quia AR'V] quam W' qui G' || 8 homine
P nomine W || 10 dissimulant U || 11 adest hic dies AR' ||
13 dimicare W || 14 vel U || 15 Virgilius] Aen. X 280. 281 ||
17 Virgilius] Aen. XII 80 || 19 qui G' || 21 vel U | <gerent>
regent E || 25 et . . . 26 regnum om. G'

355. POMPEIUM SERVARE DUCEM ordo est: non est W'G' iratorum deorum urbi et populis servare ducem. Nam si irascerentur, olim me perisse iussissent, ut omnia Caesar invaderet.

356. OMNIA CONTULIMUS id est ad apparatus militarem 5 nihil deest.

SUBIERE PERICULA supra dixit, quod dii sibi faverent, dicit nunc, quod et praeclarum ducat exercitum, et fit duplex causa victoriae. 9

CLARI id est senatores, qui hunc secuntur. WAR' 9

357. ANTIQUUS IMAGINE M. veteranos suos dicit, qui W'G' iam emeriti et accepta missione sub Pompeio iterum militabant.

MILES id est subire. W 9

358. REDUCESQUE C. non modo reduces, sed tunc post W'G' exilium, ut ait Virgilius 'et referentem signa Camillum'. 16

359. FATALE VOVENTIS nam ambo se pro victoria Romanorum ad mortem obtulerunt, cum sic iussisset oraculum.

360. HINC STARENT id est in nostris partibus etiam W'AR' ipsi essent, nam fuere de partibus; sic Virgilius 'Iuppiter 20 hac stat'.

PRIMO ORIENTE id est de prima parte orientis.

362. EXCIVERE MANUS ordo est: primo oriente gentes W'G' coactae et urbes innumerae excivere manus ad proelia quantas. 25

361. NUMQUAM id est antea. W'AR' 25

23—24.

2 ducem U] d. W' om. G' || 3 perire UR' peperire A | iussisset P || 5 ad om. W' ad paratum G'AR' || 7 supra om. W' | faverunt W || 8 praedarum W' | exercituum U | sit GV || 10 hanc W || 11 qui iam] quia W' || 12 remissione G'V || 16 ait om. UAR' | Virgilius] Aen. VI 825 || 18 optulerunt G || 19 etiam . . . 21 stat om. U exh. AR' praeter nam . . . partibus || 19 starent AR' | Virgilius] Aen. XII 565 || 23 EXCIVERE . . . 24 coactae] Primo g. o. c. G' || 24 manus] romanos W || 25 quantos W

- W'G' 363. QUICQUID ordo: quicquid hominum sumus, id est quanti homines sumus.
SIGNIFERI omnes enim zonae, sub quibus homines sunt, sub zodiaco circulo constitutae sunt.
- W 364. IN et sub; utrumque.
- W'G' 6 366. PAUCAS VICTORIA D. hoc est: non multi sunt necessarii de vobis ad conficiendam victoriam; pauci enim sunt, quos occidamus, inimici, cetera caterva voce tantum pugnabit.
- W'AR' 368. NON SUFFICIT A. id est non est tantus in numero, 11 ut illum omnis noster debellet exercitus.
- W'G' 370. HORTARI IN P. M. id est vos hortari, ut fortiter dimicetis.
- WG' 371. VETITUMQUE AETATE S. illos credite vobis supplicare 15 de patribus, quos aetas vetuit his proeliis interesse.
- W'G'E 372. SACROS PEDIBUS id est vestris.
- WA PROSTERNERE C. ordo: credite prosternere.
- W'G' 373. ATQUE IPSA<M> DOMINI scilicet Caesaris, qui urbi desiderat imperare. Generaliter accipimus Romam 20 omnem dominum extimescere, quia ipsa sit domina constituta.
374. POPULUMQUE F. id est qui postea nascetur, liber nasci vult.
- WG' 376. HAEC VULT T. M. quia dixit 'qui nunc est populus populumque futurum'. Est ergo talis elocutio: haec libera 25 mori, haec libera nasci, id est turba vult.
- W'G' POST PIGNERA TANTA post eos, quos dicit, militibus supplicare.
377. POMPEIO LOCUS EST scilicet ad rogandum.
379. MAGNUS id est ego Pompeius.

---

1 (—sumus).

1 id . . . 2 sumus *om.* UG' || 7 de vobis *om.* G' | confidendam U || 8 ceterum catervae W ; 9 pugnavit P pugnabitis W' || 11 debet W || 12 id . . . hortari] s. U || 15 quod G' || 18 ipsa W i. G' *om.* U || 20 quia W' | eo quod G'AR' || 23 quia G' | quam W || 24 populumque futurum *om.* G' | libera mori haec *om.* W || 25 nasci turba (*om.* G) vult G' | post vult *sequit.* in W hec oculos deest urget <Verg. Aen X 745> et ferreus urget somnus, id est oculos.

380. LUDIBRIUM s. id est ut a Caesare ludibrio habeatur, sicut Virgilius de foliis ait 'ne turbata volent rapidis ludibria ventis'.

381. EXTREMI C. A. id est testor. W

384. PLACUITQUE M. id est et placuit omnibus mori, W'G' si vera erant, quae Pompeius dixerat se timere. 6

386. IRARUM METUS HOS id est Pompeianos, qui iras Caesaris extimescebant.

SPES EXCITAT ILLOS Caesarianos.

387. HAEC FACIENT DEXTRAE id est tantum hominum 10 peribit hoc proelio, quantum non possint saecula multa reparare.

388. NEC HUMANUM R. G. hoc est: tanti peribunt, ut omne genus hominum omnibus saeculis reparare non possit, etiam si alia bella non habeat, quibus aliquas 15 possit amittere gentes.

389. MARS ISTE FUTURAS nam istis occisis non erit, unde alii procreentur.

390. Aevi in o. βεβιασμένως dictum, id est et populos W'AR' aetatis in orbem venturae auferet eripiens his natalem, 20 scilicet ut pereant ante quam nati sunt.

391. TUNC OMNE LATINUM quia extinguetur omnis poste- W'G' ritas, et si quis audierit Latinos fuisse, fictum credet ut fabulam, quoniam eorum subolem non videbit. 24

392. GABIOS V. q. C. q. nomina civitatum. WG'

393. PULVERE VIX TECTAE festinant, inquit, ruinae, ut W'G' has civitates demonstrent scilicet post occasum earum, quae quidem ruinae vixerunt tectae. Nam et ipsae sunt occasurae et non erit, quo tegantur, cum nec populus sit remansurus. 30

---

1 a om. G' | caesarem G | habeat G' || 2 sicut . . .
 3 ventis exh. W || 3 Virgilius] Aen. VI 75 || 6 essent G' ||
 8 caesaris iras G || 10 Hae P || 11 possunt G'R'V ||
 15 possint W' | habeant W' || 19 BEBIACMENOC U BEBI-ACMEWC W
 BEBIACMENAC R' Bebias menas A || 21 sint AR' || 24 quā U ||
 26 festinent U

394. ALBANOSQUE L. id est properant monstrare ruinae.
hae urbes Alba et Laurentum sacra Romana custodiunt.
W LAURENTINOSQUE P. id est properant monstrare ruinae.
W'AR' 395. RUS VACUUM quae civitates post ruinam suam
siquid erunt? rus vacuum, id est desertum.
W'G' NOCTE COACTA mittebantur enim in Laurentum et in
Albanum senatores, ut per noctem illic sacrificia celebrarent,
quae Numa primus instituit. In hoc ergo rure non habi-
stabit nisi per coactam noctem senatus invitus.
WG' 397. NON AETAS sed bellum civile.
WG 398. PUTRIA DESTITUIT id est non destituit.
W'G' 399. TOT VACUAS URBES haec enim omnia oppida post
bellum civile perierunt.
402. URBS NOS UNA C. Roma.
15 CAPIT ergo intra se recipit. Cum ea pereamus, cum
tanti sumus. ut nos nec agros nec muros possimus implere
ipsi scilicet et pluriore.
VINCTO sive propter servos compeditos hoc dixit, sive
quod propter cultorum inopiam vinculati de ergastulis
20 exire cogantur, ut colant Italiam.
404. IN NULLOS RUITURA D. quippe illic interemptis
omnibus post bella civilia iam nullus habitabat.
W'AR' 405. MUNDI FECE externis et ignobilibus, qui in orbe
24 ultimo velut mundi feces remanserant.
W'AE 406. CLADIS EO DEDIMUS ad id cladis adduximus.
W'AR' 407. IAM POSSET C. G. perierunt enim omnes et Roma
non habet cives.
W PHARSALIA TANTI hic enim est dimicatum.
W'G' 408. FERALIA NOMINA vult illic minora belli fuisse
30 discrimina, ideo dictum: cedant Cannae, quae sunt nomina

2 abba U albanum G' || 5 quid W] qđ U om. AR' 6 et
in] et W || 9 invictus W || 11 patria W om. G || 15 Cum
. . . 17 pluriore om. G' || 19 sive propter inopiam agrico-
larum (agricolæ G) vincti cultores de G' || 20 exire . . .
colant] exire cogantur W' colere cogantur G' | Italiam] italias P
italia G italium W' || 23 qui AR'] quibus W' || 25 ad id]
addi W om. U | cladis om. UE

feralia et damnata diu, id est in perpetuum, sive nunc usque, donec in Pharsalia pugnaretur.

ROMANIS A. F. isti enim dies funebres in annalibus continentur, quando pugnatum est; sic Virgilius 'quosque secans infaustum interluit Allia nomen'. 5

410. TEMPORA s. nam illos nominavit funebres dies, hunc praetermisit.

411. QUO TRISTIA FATA ubique accipimus 'hi possunt w g' explere viri'.

414. MOENIAQUE IN PRAECEPTO ordo est: timorem, qui w' g' in praecipue aufert moenia plena, scilicet cum timentes 11 deducunt, moenia plena decipiunt.

415. HI POSSUNT E. V. hoc vult dicere: istos omnes, qui uno die pereunt, tantos fuisse, ut per infinitas clades, si diversi perirent, satiarent fata, dum multi sunt; 15 potuerunt ergo sufficere morbis et satis esse sic pesti, sic incendio, sic deditio, qui nunc semel pereunt.

417. EXPLICAT ERIPiens AEVI dum ea quae diu praestitit, dinumerat, sic universa consumit, id est dum probare vult omnibus, quam magnam fecerit Romam, quae sic casura est. 20

418. CONSTITUIT id est dum constituit. w' e

419. QUAE LATIUS O. id est Roma. w' g'

420. CITIUS PER PROSPERA FATA C. id est Roma ut cunctis gentibus imperaret, diu factum est et longo tempore. Quod postea quam consecuta est, celeriter fata 25 felicia cucurrerunt, id est transacta sunt, ut ad eius exitium citius veniretur; ac si diceret: tarde coepit esse felix et non diu fuit.

1 diu . . . 2 pugnaretur om. G' || 2 pugnaretur a romanis W' || 4 quanto W | sic . . . 5 nomen] apud cannas U || 4 Virgilius] Aen. VII 717 || 6 dies om. G' || 8 hi . . . 9 viri om. W || 10 timor est G' || 11 in om. G' || 12 deducunt G' V deduce W' | deripiunt Weber || 14 tantos om. G' || 16 et satis esse sic om. G' | pesti Oud.] istum W' om. G' || 17 sic] sic istum W om. G' | sic deditio W' seditioni G' A R' | simul U || 19 dum om. G' || 20 omnibus om. G' A R' | magna U || 21 constituit om. U E || 23 id est Roma] hoc est U || 25 secuta U D | fato G'

- WG' 421. OMNE TIBI BELLUM GENTES id est subiugavit.
 422. PROCEDERE V. I. A. 'in axem geminum': exire de oriente et occidentem possidere.
- W'G' 423. HAUD MULTUM TERRAE Indiam dicit.
- 5 424. UT TIBI NOX o Roma. TIBI CURRERET AXIS nam modo et his gentibus currit, quae non sunt sub potestate Romana.
425. OMNIAQUE E. S. R. v. septem planetas dicit, quarum 9 nomina dies habent; has scimus errare.
- W 426. SUA legitur et tua.
- W'G' PAR OMNIBUS A. hoc dixit: in peiorem partem, id est retrorsum, abstulit fata sua dies Emathiae funesta, cum illic bellum civile pugnatum est, quae quidem 'dies par est omnibus. Populi enim, qui tot saeculis collecti sunt 15 et instituti, hac una die funditus occiderunt.
- W'AE 427. HAC LUCE id est die.
- W'G' 428. LATIOS NON H. I. F. id est ut Romanos duces non timeat, occisis omnibus, sed quia vult, ut fama libera vagaretur.
429. NEC VETITOS E. D. id est nec Dahas includat in 20 moenia, quos nos vetabamus errare, sed iam quo volunt, eant non timentes.
- WG' Ordo: nec ducat in moenia Dahas. Nomen est gentis.
- W'G' 430. SARMATICUMQUE id est nec premat. Nam solebat ante consul ad subiugatam gentem coloniam deducere et 25 aratro signare spatium civitatis.
- W'R' 431. QUOD SEMPER S. D. T. P. P. hoc est hac luce cruenta effectum est, ut semper tibi Parthia debeat poenas. Nam necdum te, o Roma, ex his vindicaras occiso Crasso et Romanis signis direptis.

---

possidere

3 et in occidentem procedere G || 5 axis W || 8 septem; dicit W || 10 <tua> vel sua U || 12 sua . . . cum] Funesta d. (lemma novi schol.) cum G' || 13 bellum om. G' | par est] par tum est W' || 14 enim om. U || 15 perierunt G'R' || 18 occisis om. W | ut om. P || 19 claudat G'R' || 20 nos] non W' || 23 Sarmaticumque . p. nam solebat G' | id . . . premat gl. in G' || 26 nil nisi hac luce factum est exh. G, | hoc est exh. W || 28 ex his om. U

434. VAGATUR a nobis recedit ac deserit Romam. w'

435. SCYTHICUMQUE BONUM nam apud eos perseverat w'g'
libertas, a nobis fugata est. Ergo 'Germanum bonum'
ipsa libertas.

436. VELLEM POPULIS I. N. id est utinam libertatem
Roma nescisset, ne cum tanto dolore eam nunc perderemus.

437. VULTURIS UT PRIMUM vulture enim Romulus cap-
tavit augurium.

LAEVO et laeto. w'

438. INFAMI CONPLEVIT MOENIA L. id est conplevit po-
pulo, quem adducebat ad lucum. 11 w'g'

LUCO cum adhuc raritas esset et inopia civium, Romulus
omnes nocentes et criminosos in eundem lucum inducebat
ibique eos crimine liberatos in numerum civium conferebat,
ut ait Virgilius 'hinc lucum ingentem, quem Romulus acer 15
asylum rettulit'.

439. USQUE adusque ad hoc bellum, quod in Thessalia
civile gessisti.

SERVISSES R. R. id est vellem. w'a

440. DE BRUTI<S> F. Q. quia libertatem protexerunt, w'g'
quam nunc sumus perdituri. 21

QUID TEMPORA L. hoc est: cur in legibus viximus?

441. A CONSULE N. H. quando non sunt inpositi impera-
tores, sed consules.

442. FATA TIRANNI<S> illi enim quia semper serviunt, 25
poenam non putant servitutem.

443. SUNT NOBIS NULLA N. deos dicit non esse.

444. TENEAT CUM FULMINA C. vindicaret quippe tantum
nefas, si, ut dicimus, fulmine Iuppiter uteretur.

445. SCILICET IPSE P. PHOEN irascitur poeta, quia 30
montes fulminantur et non homines, qui gerunt bella civilia.

3 bonum om. U || 6 per dississet U || 7 captivavit U ||
9 vel U || 12 et om. G'V || 13 locum G' || 15 ait om. U ||
Virgilius] Aen. VIII 342. 343 | hinc WG' | hunc UR'V |
locum P | ingentem om. U || 17 adusque W] usque UG' ||
18 civile post bellum pon. UR' || 25 qui G' || 30 poeta
om. W'

450. MINANTIS in caelum erectas, id est altas, ut ait Virgilius 'minaeque murorum ingentes'.

451. ASTRA THYESTAE cum sol fugiat a Thebis et nox continuata pro die sit.

5 453. TOT SIMILES FRATRUM cum illic duo fuerint tantum, Eteocles et Polynices, [et] tamen amiserunt diem.

454. DABIT ILLE DIEM id est Iuppiter.

455. SUNT CURATA DEO geminam opinionem tetigit, primo deos non esse; deinde si sint, non curare mortalia.

10 456. VINDICTAM QUANTAM hoc dixit: haec nobis clades vindictam de se dabit tantam, quantam fas est, ut dii hominibus exolvant; nam pares hoc bello fient caelestibus superi, id est homines. Hoc propter Caesarem dictum, qui consecratus et divus est factus.

15 458. FULMINIBUS MANES habitu enim Iovis in templo Caesar est constitutus; accepit et radios, ut Solis esset simulacrum.

ORNAVIT ET ASTRIS id est Roma.

459. IURABIT ROMA PER UMBRAS hoc in contumeliam
20 numinum dictum, ut in omnibus templis, non in Caesaris solum, per manes Caesaris iurarent.

461. CONSUMPSERE L. hoc dixit: postquam celeri cursu ad se venientes illum locum, qui eos medius prohibebat a bello, consumpserunt, id est cursu mutuo transmiserunt.

25 462. TEMPUS QUO N. POSSENT facturi, inquit, tempus commisso proelio, quo invicem cognoscerent, quanta essent ipsis portenta.

---

1 id . . . 2 ingentes *exh. W* || 2 Virgilius] *Aen. IV 88. 89* ||
3 nos *G'* || 4 pro die sit] *prodesse G'* || 6 et *om. G'* ||
8 ponit *U* || 9 primum *U* ; sunt *G'* || 10 dicit *G'* || 11 tan-
tum *G'* | quantum *UG'* | est *om. P* || 12 partes *G'* ||
13 dii *G* divi *P* || 15 enim *om. U* || 16 esset] haberet *G*
habet *P* || 18 romae *G'* || 19 Iuravit *W om. U* || 21 solum
G'] solem *W'* | sed per *W* et per *U* || 22 cum sumpsere
W | dicit *G'* || 23 locum qui *G'AR'V*] loqui *W'* || 24 con-
sumpserant *W'* | transierunt *G'AR'V* || 26 quanta ante
portenta *pon. W'* || 27 ipsis *G'AR'*] ipsi *W'*

465. FRATERNAQUE C. A. id est viderunt. WG'

466. NEC LIBUIT MUTARE LOCUM cum acies ita esset W'G'
composita, ut concurrentes parentes filiis adversi essent,
fratribus fratres, neminem delectavit locum mutare, scilicet
de eodem loco ad aliam aciem transire, ut unus quisque 5
parenti suo aut fratri non staret adversus.

470. QUAE CUNCTIS POENA P. id est mors, quae omnibus
poena communis est.

471. SED SENSUS POST FATA S. ad longiora tormenta
tardior interitus. 10

CRASTINE MORTI proprium nomen est 'Crastine' eius W'P
militis, qui primus tela iaculatus est, ut ait Titus Livius
'primus hostem percussit nuper pilo sumpto primo Gaius
Crastinus'.

475. INVENTA EST PRIOR ULLA M. quae tela dirigeret W'AR'
antequam Caesar. 16

476. ELISUS L. et tuba exclusus, ut ait Virgilius 'elisus W'G'
oculos'.

477. TUNC AETHERA TENDIT id est in aethera tendit fragor. WG'

478. EXTREMIQUE F. id est summi. W

IRRUPIT OLIMPI mons Macedoniae. W'

479. UNDE PROCUL NUBES sensus hic est: ad Olympum W'G'
montem sonitus tubarum perveniebat, ad quem tonitrua
pervenire non possunt, cum sint procul nubes, quibus
tonitrua concitantur. 25

PROCUL autem 'iuxta' dixit, ut Virgilius 'serta procul, W'
tantum capiti dilapsa, iacebant'.

DURANT possunt contendere et pervenire. W

---

5 ut] cum G' || 6 fratri suo U | non *exh.* AR'V || 7 homini-
bus W' || 10 tardior interitus] trahat interius G interius P ||
12 ut . . . 14 Crastinus *om.* P || 12 libius W' | Livius] *fr.* 33 ||
13 Gaius] gravis U || 15 diriget W || 17 L.] licius W | et
om. U | expulsus G' | ut . . . 18 oculos *exh.* W || 17 Virgilius]
Aen. VIII 261 || 19 *nil nisi in exh.* G' || 22 Quod. n. t. sen-
sus (hic est *add.* AR') · Ad olympum montem macedoniae tubarum
fragor perveniebat G'AR' || 24 quibus . . . 25 concitantur *om.*
G'AR'V || 26 autem et dixit *om.* U | Virgilius] *buc.* 6, 16 | sera U

481. GEMINARE vel resonare.

W' 476. CONCEPTA simul capta, hoc est ut signum darent;
et cornua et classica sunt pariter comprehensa. Classica
autem genus est tubae, ut ait Virgilius 'classica [sunt]
5 iamque sonant'.

492. POMPEI DENSIS A. S. C. hucusque generaliter de
utroque narravit, nunc specialiter [ille pedum melior motu].

493. IUNXERAT IN SERIEM in unum tractum et ordinem,
ut Virgilius 'series longissima rerum per tot ducta viros'.

W'AR' 494. VIXQUE HABITURA L. propter densitatem iunctorum
11 militum.

W' 495. GLADIOSQUE SUOS ne iuncti nimium se invicem
vulnerarent.

W'AR' 496. PRAECIPITI CURSU illos constitisse dixit, hos currere.

W' 497. IN DENSOS A. C. id est in Pompei.

W'G' 500. HAC QUOQUE 'hac' scilicet per lorica.

17 501. EXTREMUM EST QUOD QUIQUE FERIT transfigebantur
enim et arma, cum corpus esset solum, quod unius cuius-
que vulneribus petebatur.

WG' 502. UNA ACIES P. G. A. patitur Pompei, gerit Caesaris;
21 haec enim vincit, illa superatur.

W'G' FRIGIDUS INDE a Pompei parte, quae non gerit.

504. RERUM TOT PONDERA V. id est non est morata
fortuna in evertendis tot rerum ponderibus.

25 505. TORRENTE praecipiti.

506. UT PRIMUM TOTO DEDUXIT C. C. quia Pompeius
multitudine fidit exercitus, id agit, ut includat militem

2 capita U || 3 Classica . . . 5 sonant *exh.* W || 4 Virgi-
lius] *Aen.* VII 637 || 7 ille . . . motu] *Verg. Aen.* V 430 *om.*
U || 9 ut . . . viros *exh.* W | Virgilius] *Aen.* I 641. 642 ||
10 multitudinem et densitatem militum U | iunctorum AR']
victorum W *om.* U || 14 hos dixit constitisse. istos autem U ||
17 transigebantur G'AR' || 18 cum corpore ut esset W' ||
21 superator W superaturi P || 22 a parte pompeii U ||
24 fortuna *om.* W' || 26 deduxit W d. G' *om.* U || 27 multitudinem
G | vidit G' | agitat G'R'

Caesaris pauciozem, sed casu factum est, ut invadatur ipse, postquam spargendo rarum suum agmen effecit.

507. FUDIT aut 'fusa est' aut 'se fudit' accipimus, ut ait Virgilius 'insinuat pavor'. Belli autem ultima fallaciam dixit; nam si ense comminus nihil egissent, tunc debuerant fraude pugnare. Possumus autem et hic distinguere: bellicae per ultima fudit, id est fudit eques cornua, et qui sequitur versus, separatim legendus est.

509. INSEQUITUR id est ipsa fortuna, quam supra dixit. WG'

510. ILLIC QUIPPE s. quippe diversa sunt arma diversis gentibus. W'G'

511. ROMANUS CUNCTIS P. C. hoc dicit: Caesariani de auxiliis non laborant, sed tantum Romanos, Pompei socios, interficiunt; sive ut hoc intellegamus: diversae quidem gentes mittunt tela diversa, sed hoc agunt, ut Romanos interficiant.

<INDE> SAGITTAE a Pompeio.

WG'

512. INDE FACES a Caesare.

SPACIOQUE SOLUTAE assidua enim vertigo plumbum incendit et solvit.

20

513. GLANDES id est volant.

WG'

514. ARABESQUE s. qui sine imperatore sunt liberi.

W'G'

515. ARCU TURBA M. quae omnes gentes in dirigendis sagittis meruere doctrinam.

NUSQUAM REXERE SAGITTAS id est non in aliquem mittuntur hostem, sed tantum in aeris altitudinem diriguntur et inde casurae vulnus inveniunt.

517. INDE CADUNT M. non tela, sed certus interitus.

518. EXTERNUM M. CHALIBEM quia Romani non erant, ferrum suum externum, quippe innoxium, id est sine crimine, adversariorum sanguine polluebant.

3 aut se . . . 4 pavor om. U || 4 Virgilius] Aen. II 229 | fallacia G' || 5 ense G'] in se W' : 7 fugit U || 8 qui om. W | separatim P || 12 c. G'] o. W om. U || 13 satio G || 22 sint W || 25 numquam U | in om. W' || 27 casura W' || 28 M.] n. i. W om. cett. || 29 Extremum G' || 30 innoxiae G' || 31 sanguinem G'

- WG' 518. COACTUM collectum.
- W'G' 519. CIRCA PILA NEFAS hi enim erant Romani, qui pila gestabant et hi tantum cum sceleris crimine dimicabant.
- W SUBTEXTITUR AETER ut Virgilius 'aetheraque obscurant pennis'.
- W'G' 521. PRIMA LABARET Caesar hic molitur insidias, sed ita statutis in fronte signis et quietis latera aciei suae proponit emittere, ut falsi hostes quiete eorum, qui in primo agmine constiterant, nihil timentes sub aliquo
10 agmine caederentur.
523. HOSTIS AGEBAT miles Pompei.
525. IMMEMORES PUGNAE barbari qui cum Pompeio fuerant. NULLOQUE PUDORE T. qui non erubescerent se timere.
526. PRAECIPITES FECERE P. C. B. hi, inquit, externi,
15 qui auxilium tulere Pompeio, pugnae inmemores derepente et nullo timoris pudore fugientes palam fecerunt non rite commissa barbaricis catervis bella civilia.
- W' 528. PECTORA et * * *.
- W'G' 529. MEMBRA REGENTIS rectoris sui.
- 20 530. GLOMERATAQUE N. 'nubem glomeratam' collectam equitum multitudinem nominavit.
532. PERDIDIT INDE MODUM ex illo omnes sine modo caesi sunt.
533. PUGNA id est non fuit post certamen [aliquando],
25 quia Pompeiani in fugam versi sunt.
- IUGULIS de Pompei parte, quae caeditur.
- WAR' FERRO de parte Caesaris, quae occidit.

---

2 romani erant U || 4 ^{aer} aëter W | Virgilius] *Aen.* XII 253 | 6 Caesar] C. G' | hic cesar U || 7 et quietis latera] equites a laterē G' || 8 eorum qui] signorum quae G' || 9 constiterant A] constiterunt W' constitutae eŕ (er̄ P) G' | sub quo G' || 11 pompeii' W pompeianus U || 12 erant EUAR' || 13 Nullo U || 16 timore pudoris G' | non . . . 17 civilia om. G' || 18 PECTORA et secl. Keller || 21 dicit U || 22 ex] hoc est ex U || 24 aliquando om. G' || 26 quae R' qui WG' om. AU | ceditur W occiditur G'AR' om. U || 27 de parte c(a)esaris AR' acaesare W | quae AR' qui W

534. NEC VALET HAEC A. T. P. Q. id est tanta erat W'G'
Pompeianorum turba, quae occidi fugiens poterat, ut ad
occidendum Caesaris non duraret exercitus.

537. NON ALIO M. S. F. adhuc enim Pompeiani pereunt,
sed barbari, non Romani, quos hic optat iam non occidi, 5
si potest Pharsalia barbarorum cruore satiari.

538. HIC NUMERUS scilicet barbarorum. W'EAR

540. ISTIS PARCE PRECOR o Pharsalia. W'G'

542. NAM POST CIVILIA BELLA si vis, inquit, Romanorum,
o Pharsalia, sanguine compleri, istis gentibus parce, quae 10
extraneae sunt. Nam post bella civilia ipsi incipient
esse Romani, quia hi, qui nunc sunt, funditus interibunt.

543. SEMEL ORTUS IN O. id est in Pompeianos. W'G'

544. ET FATIS DATUS EST id est ut factorum cursus
ad felicitatem Caesaris duceretur, sive ut cum deberet 15
laborare Caesar, pro illo sua fata certarent.

545. VENTUM ERAT AD R. M. ubi imperator esse consuevit.

546. QUOD id est robur. WG'E

548. COLLECTA IUVENTUS id est ibi iam non auxilia W'G'
pugnabant, sed ipsi Romani de parte Pompei. 20

549. MOVERE ROGATAE id est non illic movere ferrum
manus rogatae scilicet, quarum Pompeius rogarat auxilium.

550. ILLE PARENTES id est habuit. WG'

551. TUA CRIMINA CAESAR nam hic a te Romanus miles W'G'
occiditur. 25

552. TENEBRIS dum videre detrectas. W'

553. DISCAT ME VATE M. ordo est: nullaue aetas discat. WG'

555. A POCIUS PEREANT L. dicente enim me, quae gesta W'G'
sunt, quisquis audiet, flebit; tacente nulla erit causa
lacrimarum. 30

8. 13.

1 Non G' | id] hoc U || 5 quos romanos hic G'AR' ||
6 potest G'AR'] post W' || 10 cruore G' | completi P ||
13 i. pompeius U || 16 illa WG | fata sua U || 19 tibi W ||
auxilarii G'AR' | rogaret W' || 24 miles om. W' ||
28 Ac G || 29 tacente AR' tacenti W'G' | causa erit W

557. HIC CAESAR RABIES definit, quid sit Caesar: rabies populi stimulusque furorum.
558. NE QUA PARTE SUI ne alicubi geri a militibus suis bellum civile cessaverit.
- W' S 559. ATQUE IGNES A. F. A. quod ait Cicero 'currentem, ut dicitur, occupavit'.
- W' P 560. TOTI SANGUINE MADENT id est quia multos occiderint.
561. QUI NITEANT qui nunc primum coeperint vulnerare.
- W P 563. QUIS CONTENTA F. 'contenta' districta, dictum a 10 contendendo.
- W' P IUBENTI id est sibi.
- W' A R' 564. QUEM IUVET id est delectet etiam Caesare non iubente.
- W' P QUIS VULTUM C. P. id est tristis efficiatur cive prostrato.
- W P A R' 565. MUTET ubique 'inspicit' subaudimus.
- W E PROIETA C. C. id est suorum.
- W' G' 569. BISTONAS Thracas dicit, quorum deus Mars est.
- W 17 571. NOX INGENS SCELERUM EST ingens * * *
- W' G' 572. GEMITUS definit gemitus quid sit: magnitudo et exemplum vocis immensae.
- 20 574. SUBICIT si 'subicit' ministrat, si 'subigit' exacuit, ut Virgilius 'subiguntque in cote secures'.
575. ADVERSOSQUE IUBET id est Caesar.
578. MONSTRATQUE SENATUM hoc est: non plebeios iubet interfici, sed senatores.
- 25 579. SCIT CRUOR IMPERII ubi sanguis imperii sit, ubi membra rerum, scilicet in senatu.
- RERUM id est sint.

---

1 diffin U | quae G' | Caesar et quae sec. om. U ||
 2 populi K. stimulusque furorum nequa W | stimulusque furorum om. G' || 3 nec ubi geriam militibus W | bellum ante geri pon. G' || 4 cessarit U || 5 Cicero] or. Philipp III 8, 19 || 6 incitavi Cic. || 7 mandent W om. cett. | quam U | occiderunt P || 9 districta A R' V destrecta W constricta om. cett. P || 10 contendo W || 12 etiam om. U || 13 sive W || 14 prospicit P conspicit D || 16 est mars U || 19 inmensum W' || 20 exacuit intelligimus ut U | Subigit · si subigit · exacuit · si subicit · ministrat G' || 21 ut . . . secures om. G' | Virgilius Aen. VII 627

581. PERMIXTA s. id est cum equitibus tunc Romanis iuncta nobilitas.

582. ORDINE NOBILITAS id est arguetur.

583. CAEDUNT LEPIDOS hoc est posteros.

585. SAEPE DUCES hoc est: qui frequenter eis imperarant. 5

SUMMOSQUE id est caedunt.

W'AR'

TE MAGNE REMOTO hoc est: qui omnium eras summus; W'G' te remoto, id est tui conparatione. Nam tu omnium primus es, ut ait Virgilius 'excepto Laurentis corpore Turni'.

588. O DECUS laus Bruti.

W'G'

589. PER SECUA N. hic Brutus ab illo Bruto originem 11 duxit, qui propter Lucretiam expulit urbe Tarquinius. Ideo autem dictum 'extremum nomen per saecula', quia post quingentos annos hic natus est Brutus et Caesarem occidit, ut ait Tullius 'fuerit ille [licet] Brutus, qui et 15 ipse dominatu regio rem publicam liberavit et . . . stirpem . . . prope . . . quingentesimum annum propagavit'.

591. NEC TIBI FATALES ADMOVERIS A. P. postea enim cum Macedoniam optineret, quae est in Thessalia, ab Augusto superatus est et occisus in Philippis. 20

592. THESSALIA P. T. in Thessalia, inquit, periture tunc tua; nam illic optinebit imperium.

594. HUMANUM COLUMEN id est culmen.

W'GE

REGUNTUR et premuntur.

W

595. EGRESSUS MERUIT id est nondum egressus est et 26 nondum meruit.

TAM vel iam.

W

---

3 Ordo W' om G' | id est om. U || 5 eis Keller ea G' erant ea (et U) W' | imperarint W' || 7 hoc . . . 8 conparatione om. G' || 7 eras Oud. erat codd. || 8 Nam tu o magne omnium G' || 9 primus . . . Turni om. G' | ut . . . Turni om. P | Virgilius] Aen. VII 650 || 12 ducit W' || 15 Tullius] or. Phil. I 6, 13 || 16 ipse G ipse dominato P | et . . . 17 propagavit om. G' || 20 in Philippis om. W' || 21 periturus es (est P) et tunc G' | nunc W || 24 <premuntur> vel reguntur R Reguntur A || 25 et . . . 26 meruit om. G' || 27 vellam W

- W'G' 597. HIC PATRIAE redit rursus ad descriptionem belli.
 598. PLEBE CADAVER istos enim solos supra Caesar
 iussit occidi.
 601. NUSQUAM MAGNI hoc est: ubicumque victus est
 5 Magnus, et Domitius pariter vincebatur.
 602. VICTUS TOTIENS nam et supra victus in Corfinio
 a suis deditus est. Non rogavit et est dimissus a Caesare.
 604. SECUNDA supra enim ei Caesar ignovit.
 W 605. VERSANTEM SANGUINE M. ut ait Virgilius 'mori-
 10 ensque suo se in sanguine vertit'.
 W' 607. SUCCENSOR qui eadem arma succendebat ad bella
 civilia, ecce etiam sine te dimicatur.
 608. SUFFECIT sive 'satis fuit' sive 'duravit', ut ait
 Virgilius 'nec sufficit umbo [tot] ictibus'.
 15 609. ORA RESOLVIT locutus est, ut ait Virgilius 'tum
 fatis ora resolvit'.
 W'G' 610. MERCEDE POTITUM sensus hic est: non te iam
 victorem aspiciens morior, sed adhuc in exitu dubio
 constitutum et Pompeio adhuc minorem.
 W' 612. STYGIAS vel patrias. PATRIAS ubi sunt parentes.
 21 615. CUM vel dum.
 W'G' 617. INPENDISSE P. hoc ex persona sua poeta dicit, quod
 se pudeat exequi universa, quae gesta sunt, cum sint
 tam crudelia.
 WG' IN FUNERE MUNDI hic 'in hac re' dixit 'inpendere',
 26 alibi <V 491> 'in hanc rem': 'in ventos inpendo vota
 fretumque'.
 619. QUAERERE id est pudet.

---

1 reddit W' || 6 corphinio *codd.* || 8 enim ignovit caesar
 illi U || 9 Virgilius] *Aen. XI 669 sed vulnere versat Verg.* ||
 12 etiam] enim U || 13 sufficit W *om. U* || 14 Virgilius]
Aen. IX 810. 811 || 15 ut . . . 16 resolvit *om. G'* || 15 ait
om. U | Virgilius *ge. IV 452* | tum] sic *Verg.* || 19 a
 pompeio G' || 21 vel] at U || 23 pudebat W || 25 hac re-
 dux W hac se dix G' || 26 in ventos AR'] inlictos W illi-
 citos G' | inpendo *Lucan.*] expendo AR' expendet (-it G)
 WG' || 28 pudet] querere pudet P

623. DUM MEMBRA id est dum pars corrui, quae W'AR
vulnus accepit.

624. TRANSMITTIT ut ait alibi <III⁴68> 'superest telo
post vulnera cursus'.

626. QUIS PECTORA F. id est quaerere pudet. WGA

628. ABSCISUM LONGE M. C. ideo abscidit caput, ut non W'G'
sit tale crimen, si nesciatur, an fratris sit, cum hoc
spoliat. Ideo et 'longe mittat', ne de proximo, cuius
fuerit, appareat.

630. QUEM IUGULAT NON ESSE P. acute dictum; nam W'AR
licet pater sit, quem occidit, persuadet tamen patrem non
esse, dum illum tam crudeliter occidit.

NULLA QUERELA id est acerbiores fuerunt mortes quam W'G'
querelae harum acerbiter possint lugere.

631. VACAMUS id est digne aliquem lugere non possumus. 15

633. QUAS ALIAE id est provinciae.

ILLIC id est sunt. WG'

635. MORS HIC GENTIS ERAT maiores, inquit, sunt in W'G'
Pharsalia pugnae partes quam in aliis provinciis; nam
alibi singuli milites occiduntur, hic populi [parte] pro-20
strati sunt.

FLUXIT ACHEUS Graecus ab Achaia.

636. HAERERE C. hoc dixit: illarum gentium sanguinem
vetabat in campis stare sanguis amplior Romanorum, qui
<eum> inpellens faciebat in morem fluminis undare. 25

638. QUAM QUOD SUA SAECULA F. id est a Caesaris
exercitu maiora vulnera acceperunt populi quam quanta
eis inferre potuerunt ea saecula, quibus idem populi esse

---

3 leg. TRANSMITTANT || 5 pectore W || 6 abscissum W |
non . . . 7 si om. G || 8 mittit G' || 9 fuerat appareat quem
iugulat. G' || 11 tamen pater patrem W || 14 harum U]
dearum W esse dearum G esse de earum P | acerbiter UG' |
possint Oud. possunt WG' posuit U || 20 parte exh. WG' ||
22 achia WP achea G || 23 dicit PAR' || 24 qui W' quem
GAR' qu | P || 25 eum add. Oud. | implens W | undare G
undar | P (h)abundare UW || 26 a om. W | caesaris ab
exercitum U || 27 ceperunt U | eis U] vis WG' vix a

coeperunt, hoc est plus uno die perierunt quam omnibus saeculis.

W' 639. QUAM VITA SALUS quia plures de omnibus populis periere quam remanserunt.

W'G' 640. IN TOTUM MUNDI PROSTERNIMUR AEVUM id est
6 pereuntibus tantis non erit, unde alii procreentur, sive
ut hoc repetierit.

W' 641. VINCITUR HIC GLADIIS OMNIS QUI SERVIET AETAS
in perpetuum enim aevum prosternimur, quia his victis
10 omnes sunt posteri servituri et ita erit ac si superati sint.

W 642. PROXIMA Q. S. filios dicit.

WR' 643. IN REGNUM NASCI id est ut servire cogantur.

W'G' 645. IN NOSTRA id est qui post bella nascentur. Nam
cum alii oppressi sint, etiam cervices nostrae iugum
15 accipient servitutis.

647. IAM MAGNUS TRANS[s]ISSE DEOS id est ad Caesarem,
ut Virgilius 'ferus omnia Iuppiter Argos transtulit' et
alibi 'excessere omnes aditis arisque relictis di[i], quibus
imperium hoc steterat'.

20 648. TOTA VIX CLADE C. ac si diceretur: vix potuit de
nota felicitate diffidere.

651. QUAE BELLO O. L. non enim apparebat, quantus
numerus militum occidisset, cum adhuc dimicaret exercitus.
Ideo ergo conscendit aggerem, ut posset videre, qui
25 pereunt.

653. AC SE TAM M. P. S. V. nam exercitus corpus est
imperatoris, ut ait Virgilius 'toto certatum est corpore
regni'.

654. NEC SICUT MOS EST M. id est nec eum delectabat
30 id, quod miseros delectare consuevit, ut cum his cuncta

3 populis om. U || 4 remanserant U || 7 hoc om. U ||
8 leg. QUAE || 9 hic W || 10 erit om. U | sunt U || 11 S.] f. W |
<soboles> filii AR' || 12 cogamur R' || 13 nascimur UG' ||
17 ut . . . 19 steterat om. UG' || 17 Virgilius] Aen. II 326.
327 || 18 alibi] Aen. II 351. 352 || 19 steterit W || 20 ac
si diceretur om. W' || 24 et videre W || 26 est corpus U |
ut . . . 28 regni om. G' || 27 Virgilius] Aen. XI 313 || 30 id
om. G'

morianur, ut ait Cicero 'aut cur minore dolore perituros se cum multis, quam soli pereant, arbitrabantur' [posse post exercitum suum].

657. SUSTINUIT DIGNOS id est passus est, inquit, deos dignos etiam nunc suis votis committere, hoc est cum iam contra eum dii essent, dignos habuit, quos suis committeret votis.

658. SOLACIA quae sunt solacia, si solus occumbat?

662. PIGNORA FATIS in quae saeviant, si meo sanguine w' delectantur. 10

664. EXIGUAE c. per interrogationem pronuntiandum, w'g' ac si diceret 'parumne est me cum stirpe procumbere, si orbis removeatur exitium?'

666. IAM NIHIL EST F. M. facta sunt enim cuncta victoris scilicet Caesaris. 15

669. SEQUE NEGAT T. ut hoc diceret: non sum ego tanti, ut pro me omnes perire debeatis.

671. SED TIMUIT S. M. causas fugae, ne segnis videretur esse Pompeius, duas posuit; tertiam addidit de uxore.

NE CORPORE MAGNI haec prima illum causa ire coegit, w'aa ne exercitus se offerret exitio. 21

675. PRAESTANDUM EST U. C. ut sit maior invidia, si w'g' ipso praesente moriaris.

677. TE PRAESENTE MORI in Lesbo enim erat Cornelia, cum in Aegypto Pompeius occiditur. Fuit ergo et haec 25 maior fugae causa, quod mori te praesente cupiebat, quod quidem negabatur a fatiis.

CONCITUS AUFERT id est equo fugit. w'

678. TELA PAVENTEM id est Magnum non paventem, w'g' idcirco non timebat, ne se a tergo aliquis vulneraret. 30

1 ut . . . 3 suum *exh.* W || 1 Cicero] in *Cat. II 10, 21* ||
2 arbitrentur *Cic.* || 8 solatia ✓ G || 14 F.] s. W om. UG' ||
18 SED] s. c. d. W | Ne (Nec G) corpore m. lemma in G' ||
19 de uxore] uxorem U | 20 causa ire coegit ne Aa] excusare
fecit ne R' causa U cause W || 21 se om. W' || 24 in . . .
25 occiditur om. U | occidit W || 26 maior G'] manus W' :
causa fugae G' || 30 idcirco non timebat om. W'

- WG' 682. IMPARE diverso; impare autem pro impari, ut Virgilius 'numero deus impare gaudet'.
- W'G' 684. PROSPERA VIDERUNT aliquando, cum vinceret.
685. PER TRES TRIUMPHOS fuit infida fortuna, quippe
5 quae nunc eum deseruit et oppressit. Sic misero Pompeio minor fuit ipsa fortuna, id est in malis suis intra se habens fortunam despiciebat atque calcabat.
687. DEPOSITO s. a. onus enim fati bella civilia sustinebat et imperium suum, ut ait Cicero 'quod nimis
10 magna procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur'.
- WG' NUNC T. L. RESPEXISSE v. quae ante duxisti.
- W'G' 688. NUMQUAM IMPLENDA quae numquam possit impleri.
689. QUID FUERIS NUNC s. l. nam quando in eadem
15 potestate iam non es, nunc potes intellegere, quod fuisti.
691. IAM TIBI MAGNE MORI hoc iam non est pro te sanguinem fundere, qui proelia reliquisti.
- CEU FLEBILIS quem admodum, inquit, in illis et in illis locis post mortem tuam bellum non tua voluntate
20 commissum est, sic iam non in hoc loco tuum est, quod tanti te fugiente moriuntur.
- W' AFRICA DAMNIS id est quae semper damna sua fletura sit; et hic autem post Pompei mortem dimicatum est.
- W'G' 692. ET CEU MUNDA n. in hac civitate adversus Pompei
25 filium dimicatum est.
695. SED PAR QUOD SEMPER H. par hoc vult esse, ut contra Caesarem libertas dimicet, non Pompeius.
- W'AR' 696. TEQUE INDE f. a Pharsalia.
- WG 698. ISTAC et istuc.
- W'G' 699. PERSPECTASSE n. sive perspexisse sive usque ad
31 finem spectasse.

1 in impare autē aut pro W | impare . . . 2 gaudet *exh.*
WA || 2 Virgilius] *buc.* 8, 75 || 4 PER . . . fortuna] Infida
G om. P | fuit . . . fortuna] infortuna U | invida W || 6 infra
G' || 9 Cicero] *pro Deiot.* 13, 36 || 10 modius W || 12 dixisti
WR || 15 potest W || 16 est om. UG' || 20 nec G' || 21 tanti
ei (om. U) fugiant et moriuntur W' || 23 mortem pompeii U ||
26 hoc om. U || 29 istuc W || 30 perspectasse G

701. MISERERE TUI miseri quia vincit.

702. FELICIOR ISTIS id est Roma. w

708. TAM MALA POMPEI et adversa, inquit, tua ve- w'g'
nerentur, ut prospera consuerunt.

710. ASPICE s. u⁺ id est quas tu ante possederas. 5

DONATAQUE REGNA id est possessa regna aspice, quae
ipse donaras. Dicit autem Pharnacem, cui Mitridatis
patris eiusdem donavit imperium.

712. VIDIT PRIMA iter narrat Pompei fugientis. 9

LARISSA civitas, unde Achilles fuit. w'g'

713. OMNIBUS ILLA 'illa' id est Larissa, quae eidem w'g'
optulit auxilium totius civitatis.

715. OMNIA vel obvia. w_a

718. TEQUE MINOR SOLO id est qui tantum a te minor w'g'
factus es, tamen maior a Caesare. 15

719. RURSUSQUE IN F. R. id est priora; nam ait supra
<686. 687> 'iam pondere fati deposito securus abis'.

720. SED QUID OPUS VICTO POPULIS AUT URBIBUS [VICTORI] w'ar'
praestare fidem.

722. CEDIS ADHUC CUMULO 'huius caedis cumulo' decli- w'
navit. 21

724. GEMITUS Lariseorum scilicet. w'g'

725. CONVICIA id est secuntur. wg'

727. FELIX SE NESCIT AMARI cum felix, inquit, esses, w'g'
felicitati offerri obsequium putabas solere, non Magno. 25
At nunc miser factus, quod te omnes dilexerint, recognoscis;
sed hoc poeta generaliter dixit.

729. MANIBUSQUE SUORUM et hic dum parcit, expressa est w'ar
crudelitas: si ideo ignoscit, quia non vult suos in occidendo
diutius laborare, non quia miseretur inimicis. 30

1 miserae *W om. UV* || 3 inquit *post mala pon. U* || 5 lemma
exh. W, schol. ad v. 710 ASPICE. p. u. pert. | quos *W'* || 6 pos-
sessa aspice *G'* || 7 medatis *U* || 8 eius *G* || 9 narrat iter
UAR' || 10 civitas *exh. U* || 11 'illa' *exh. W* || 12 obtulit
U || 13 <obvia> vel (at *R'*) omnia *UR'* || 14 a te *G'* ac *W'* ||
15 minor *P* || 16 a *exh. G'* || 17 peiora *W* || 18 pondera *W* || 19 prestate
W || 20 nil nisi huius *exh. U* || 23 sequuntur *G* || 25 obsequium
om. W' || 26 At] Non m. h. (v. 736) At *G'* | te] ante *W'*

731. FUGATOS id est Pompeianos.

W'G' 732. NOCTURNA PAVORE ne Pompeiani in castra redeun-
tes nocte interposita timere desinant.

733. SUCCEDERE v. id est ut ipse occuparet hostium
5 castra.

734. DUM FORTUNA c. dum recens et hic vicit et illi
sunt victi.

735. NON VERITUS G. N. F. hoc dixit: Caesar iussurus
militi suo, ut Pompeianorum invaderet castra, non vere-
10 batur, ne iam milites fessi graviter ferrent hoc sibimet
imperari. Nam gratum hoc erat illis futurum, quia
mittebantur in praedam.

SUBACTIS id est fatigatis sive ipsis Caesarianis sive
cum iam Pompeiani subacti proelio viderentur.

15 739. QUAM MONSTRARE MEUM id est Pompeianos, quos
fugavisti sequens; transi scilicet, ut prior ingrediaris in
castra.

745. PHARSALIA id est in qua vicisti.

749. QUAE FOSSA id est nulla res valet retinere pro-
20 perantes, sed cuncta perrumpunt.

751. SCIRE RUUNT id est festinant nosse propter quas
opes gesserint bella civilia.

753. BELLORUM IN SUMPTUS quae Pompeius collegerat
ad belli auxilia necessaria.

755. TAGUS Hispaniae fluvius, ubi aurum nascitur vel
solet inveniri.

W EXTULIT aut expulit.

W'G' 756. ARIMASPUS hi barbari sunt, qui fragmenta auri
colligunt, qui singulos oculos habere dicuntur.

---

2 Nec U || 3 designant W' || 4 ut om. W' || 6 illic W' ||
8 nonventus W | dicit G'AR' || 9 nevereatur W' || 16 fugare
vis sequestras sic licet ut W' in om. G' || 19 nulla. Nulla
res G' | properantes . . 20 perrumpunt om. G' || 21 Scire
volunt. vel ruunt id G' || 22 gesserunt G'AR' || 23 quas W' ||
24 necessarias U | 25 fluvius hispaniae U || 26 inveniri
Ideo ceteris fluviis (fluvius P) est platus G' : 28 harimas-
pus W'

757. UT RAPIANT ut haec, inquit, omnia rapiant, parvo se credunt sua scelera vendidisse.

760. DECIPITUR id est in fraudem se existimat incidisse.

761. CESPITE P. S. id est in his locis quiescunt Caesariani milites, in quibus intra castra requiescere Pompeiani consueverant senatores.

CAESUM vel cassum. 'Cassum' vacuum.

765. THESSALICAM MISERIS si 'miseri', ipsi versant, si 'miseris', his quies versatur.

766. INVIGILAT c. hoc enim in somnis vident, quod per diem admisere crudeliter.

769. INSPIRASSE ANIMAS id est occisorum animas ad superos remeasse, quae ex[er]citarent eos, a quibus fuerant interemptae.

770. FORMIDINE[M] NOCTEM subaudimus 'infectam putem'.¹⁵

772. SIBILAQUE ET F. scilicet ut agitari furiis crederentur.

776. OMNES IN CAESARE M. singuli, inquit, singulos videbant, Caesar universos.

MANES id est sunt.

W'E

777. SCITHICA IN ARA Orestes furens in Taurica regione a sorore Iphigenia, Dianae Scythicae sacerdote, sanatus adseritur. Nam illo Iphigenia translata est, cum in locum eius esset cerva subposita.

780. AUT CUM D. A. acute dictum 'cum desisset'; maior enim furor est, cum resipuit, quia tunc se parricidium fecisse cognovit.

781. HUNC O. G. Caesarem.

15.

3 fraude W || 4 caesarii G' || 7 'Cassum'] . i . vanum et U om. G' || 8 si om. W' | ersant W || 9 his om. U | quies] quibus G' || 10 somniis U || 13 remeasse . . . eos] ent cas G lac. VIII litt. et eas P || 15 putem om. U || 16 stimulis crederetur furiis G | crederetur G' A R' || 18 universos manes. G' || 21 iphigenia pr W ephigenia W' yphigenia G' | sanatur W || 22 illo WG' in illa U || 23 sublata U || 24 D.] dedisset W | dedisset W maiorem enim furorem G' || 25 resipit U respicit W

782. AUT ULTRIX V. DIES subaudimus 'est'.

STRINGENTE SENATU diem illum dicit, quo in senatu occisus est a Bruto et Cassio et reliquis multis senatoribus.

784. MENS CONSCIA nam ipsa est, quae efficit insanire, ut ait Cicero pro Roscio <24, 67> 'suae malae cogitationes conscientiaeque animi terrent. Hae sunt impiis assiduae domesticaeque Furiae'.

786. POMPEIO VIVENTE v. nam peiora pateretur, si ad eum et Pompei umbra venisset.

WAR' TAMEN OMNIA P. id est Caesare.

W'G' 788. NULLA L. F. R. hoc est: Caesar cum crudele spectaculum videret, non horrebat.

791. SEDENTIS IN TABEM putrescentis.

14 792. ET MAGNI N. P. in cadaveribus scilicet.

W 794. NON vel nunc.

W'G' NON CERNERE TERRAM si 'non cernere' legimus, id est ut videri terra non possit, cum sit tecta corporibus; hoc sequenti versu est executus.

WR' 797. PERDAT[1] id est Caesar.

W'G' 799. INGERIT EMATHIAM ut sidera videant crimen admissum de morte tantorum.

POENUS HUMATOR Poeni licet hostes essent, sepelierunt tamen cadavera principum Romanorum, id est Pauli consulis, qui Punico bello occisus ab hostibus est sepultus.

800. CONSULIS ET LIBICA S. L. C. Tiberius Gracchus consul in Lucania interfectus a Poenis, ab Hannibale est sepultus, cum adhuc eiusdem Gracchi armatus staret exercitus. Hic autem a Flavio quodam Lucano hospite suo per colloquium est proditus Poenis.

2 illam et qua G : 6 haec W' || 7 feræ W' : 9 pompeio W' || 12 videre non horreret W' || 13 sedentis W om. cett. : 15 Utrumque dici potest: 'non' et 'nunc' U₂ || 16 legerimus U | id est et cum sit om. G || 20 ingente mathiam W om. U || 22 POENUS . . . hostes] hannibal scilicet et poeni hostes licet U || 24 est om. U || 29 ó fluuio affluio W a fulvio U | apud fluvium quendam a lucano G'AR'

801. COMPELLUNT ordo: non illum compellunt. W'AR'
803. CIVES ESSE ut haec causa sit non donandae se- W'G'
pulturae, quod scit eos cives suos fuisse, non hostes.
805. INTERPOSITIS separatis.
806. AUT GENERI S. P. I. Pompei scilicet. 5
809. NIL AGIS HAC IRA [per haec intra] tanto cruciatu W'
afficiatur corpus, cum iacuit insepultum.
808. AB AEQUORE F. ut haec sit poena Pompei, si in W'G'
longinquo positus videat suos concremari.
811. FINEMQUE S. S. C. D. hoc est: postquam interempta 10
fuerint, nihil requirunt, an ipsa sibi finem afferunt, cum
tabescunt.
814. COMMUNIS M. S. E. R. ἐνπύρωσιν dicit futuram
orbis et caeli. 14
815. QUOCUMQUE id est animam. W'E
- FORTUNA V. hoc dicit: in morte nulla discretio est, W'G'
sed omnes animae simili sorte retinentur; unde et tibi
omnes pares scito, Caesar, futuras esse post mortem.
818. LIBERA F. M. a fortuna; hoc est: fortunae mors
non est obnoxia, cunctis est quippe communis. Nam 20
vita fortunae, a qua regitur, mancipata est.
823. TABENTES et labentes. W
824. VICTORE FUGATO feras enim fugiunt, quae ad W'G'
cadavera consumenda venerunt.
825. HAEMONII Thessalici. 25
826. BISTONII VENERE L. Thracii, quia Mars illic co-
latur, in cuius tutela sunt lupi[, ursae, ursi].
828. LATEBRAS id est deseruerunt. W'G'
- OBSCENI ut Virgilius 'obscenique canes'. W

1 compellunt AR' om. W' || 6 per haec intra exh. W'
9 longo G' || 11 an Weber at G'AR' aut W' | ipsas ibi
W | sibi om. G' || 13 εντυπωσιν W' ενπιρσιν G' εντυρσιν P
ενπιρσιν A ενπιρσιν .i. incensionem R' | futurum G'AD ||
16 vocavit W | hoc] ex hoc W' | morte AR' mortem W'G' ||
17 et tibi et 18 pares om. U || 18 partes G' || 19 a R' ea
W'P om. AG || 21 vitae U || 23 feras] servi G' | qui G' ||
27 ursae ursi om. G'AR' | et ursi U || 29 Virgilius] ge. I 470

W'G' 832. Vos q. N. m. s. ordo: vos aves, quae Nilo mutare soletis. Grues dicit, quae initio hiemis a Thracia in Libyam veniunt, quae Libya non longe a Nilo et Aegypto separata est.

5 833. AD MOLLEM S. A. dum praedam de cadaveribus exposcit.

837. STILLAVIT R. A. ut Vergilius 'spargit rapida ungula rores sanguineos'.

840. DEIECIT vel proiecit.

10 841. SI QUOQUE N. O. P. id est cum ab avibus manderetur.

842. INQUE FERAS D. A. sic quoque non abit.

NON INTIMA CURANT id est ferae.

845. FASTIDITA IACET invidiose dictum, ut fastidiant canes et aves cadavera Romanorum, nec sic tamen
15 accipiant sepulturam.

QUAM SOL LONGIOR aestivus scilicet.

847. THESSALIA I. ad vicem epilogi finit querelis.

TELLUS ordo: Thessalia tellus.

851. QUEM SEGES INFECTA S. quippe de tabe vel sanguine.

20 853. ANTE NOVAE V. A. quam aut vetustas tibi haec belli damna caedat aut seges non infecta nascatur, novae venient acies; postea enim apud Philippos in Macedonia bellum civile gesserunt Brutus et Cassius, ut ait Virgilius 'bis sanguine nostro Emathiam et latos H. p. c.'.

25 856. RADICE id est quos natae arbores dissiparunt.

858. PLUS CINERUM H. hoc dicit: plus cineris quam terrae habere coepit Thessalia. Et est ordo: plus Haemoniae sulcis cineris aratur quam telluris. Aut sic

---

1 quae om. W' || 2 quae in in. U || 7 stilla .i. u. t. W om. celt. | Vergilius] *Aen.* XII 339. 340 || 9 <deiecit> proiecit AR' || 10 tum W' || 11 abiit U || 14 canes et om. W' | mortuorum G' || 16 scilicet om. U || 17 ad vicem W' | finite piligi|cum W finit epilogum U ad finem (fidem P) ponit epilogum G' || 19 leg. QUAE | scilicet U | et U | de et vel sanguine om. G' || 20 antequam U || 23 post Cassius add. U, V contra augustum . ut . . . 24 p. c. om. U || 23 Virgilius] *ge.* I 491. 492 | 27 pulveris U | est ordo om. U

accipimus: Haemoniae telluris plus cineris aratur quam sunt aut possunt urnae habere maiorum.

859. DENTIBUS id est aratris.

WAB'

860. NULLUS σύγχυσις.

W'

LITORE FUNEM totus pendet hic sensus usque ad illum W'G' versum <868> 'si non prima nefas belli, sed sola tulisses'. 6

862. ROMANI B. P. ipsam terram bustum Romani dixit populi.

865. VELLERE eripere.

WG'

866. VEL SOLIS INQUI διὰ κεκαυμένην; dicit plagam, W'G' quae est inhabitabilis, aut illas duas frigiditas, quae et ipsae inhabitabiles asseruntur. Talis, inquit, haberetur et Thessalia, si sola civili esset maculata certamine.

868. SI NON P. N. B. S. S. T. ordo est: nullus ad te accessisset aut arasset nullus et reliqua nullus fecisset, nisi de hoc minus fugienda videreris, quia non te solam macularant bella civilia, sed primam.

869. ODISSE NOCENTES nam vos omnes nocentes facitis, WG' ut omnes non possimus odisse.

870. QUOD TOTUM ABSOLVITIS dum enim totum orbem W'G' nocentem facitis, crimen eius absolvitis, quia ubique pollutus est.

871. FLEBILIS U. P. in Sicilia enim adversum Sextum Pompeium, Pompei filium, dimicatum est.

872. ET MUTINA haec civitas in Italia, ubi adversum Gn. Pompeium, Pompei filium, dimicatum est.

26

ET LEUCAS in Actiaco adversus Antonium.

W'G'

PUROS FECERE societate sui scilicet criminis copulata. WG'

1 quam om. G' || 2 sint et possint G' || 6 tulisset W' || 8 imperii W' || 10 αἰα, κεκαυμένην W αἰα, καυμένην U om. G' || 12 sunt U || 14 s. t.] f. t. W om. UG' | ordo leg. sensus || 15 aut ... 17 primam] navita G' || 15 nullus ... nullus] et reliqua nullus U || 20 leg. Quid | orbem om. W' || 22 pollutum G' || 25 in Italia] italiae UAR' || 27 activo W

Exp̄t LIBER · VII · INCIPIT LIB · OCTAVUS W

· m · LVCANI · LIBER · VII · EXPLICIT · INCIPIT ARGVMENTV LIBRI,

---VIII

SEPTIMI · E sed VIII ab altera m. INCIPDELIBRO VIII · A

PAUE

ARGUMENTUM LIBRI OCTAVI.

Etiam Pompeio fugiente ad Corneliam confluxisse magnam partem copiarum cum navigatione; dimissum Deiotarum ad petenda Parthorum auxilia; habitum consilium de deligenda fide rerum; sententia Lentuli suadentis, ut Aegyptum confugeret, victum Magni propositum Parthos volentis petere; auctoribus Pothino et Achilla occisum Pompeium iussu Ptolomei et caput eius abscisum; sepulturae furtim datum truncum.

W'G' 1. IAM SUPER HERCULEAS FAUCES fauces inter montes
11 dicit Ossam et Pindum, quos Hercules [aperuit vel] separavit.

3. STIMULISQUE N. id est cursum etiam stimulis urgენტibus negantem.

WG' 5. PAVET ILLE id est Magnus.

15 6. MOTORUM V. N. ut ait Virgilius 'nunc omnes terrent
aurae, sonus excitat omnis suspensum'. COMITUMQUE
SUORUM pavet fragorem.

W'G' 7. QUI POST TERGA id est fragor.

19 REDIT et venit.

WG' LATERIQUE TIMENTEM id est fragor Pompeium exanimat.

W'G' 9. NONDUM VILE SUI P. scit adhuc pro gloria ab hostibus accipi, si iam miser factus Pompeius tamen esset occisus.

10. SEQUE MEMOR F. cuius fuit ante bella civilia.

2 ad om. Pa || 3 demisum adiotarum Pa | demissum E ||
4 consiliū (ū ex a) deligenda Pa | deligenda E] eligenda U ||
5 fidē E || 9 truncum · explicat ARGUMENTV · INCIPIT LIBER ·
VIII · FELICITER · E || 11 dicit inter montes U | 15 Virgilius]
Aen. II 728. 729 | omnis G' | 16 omnis susp.] omnem
sonum G' || 19 vel U || 22 pompeium I' | pompeius
factus G

13. NON PATITUR T. id est quia erat omnibus notus, latere non poterat.

14. CLARA vel nota. WG'

15. CUM PETERENT nescientes adhuc Pompeium esse superatum. W'G' 5

17. VIX IPSE FIDELIS cum ipse fugiens videretur, vix ei credebatur fugisse Pompeium; adeo miraculo excluserat veritatem.

18. MAGNO QUICUMQUE M. pudorem incutit Magno, quicumque novit Pompeium esse, qui ista patiatur. 10

21. LONGI FORTUNA F. tantum ei fortuna nocuit adversa, quantum secunda praestiterit.

22. QUAE T. P. F. quod nobilem hominem gravius consuevit affligere. 14

23. URGET ut sibi aequet miseriam felicitas antecedens. W'AR'

24. NUNC FESTINATOS quos puer meruit, ut ad felicitatem citius perveniret. W'G'

NIMIUM S. nam de Domitio et Clupianis fugitivis annos natus decem et octo triumphavit; ideo dictum est 'festinatos nimium'. 20

25. LAURIFERAE D. S. I. in Syllanis enim castris fuit, ut ipse in primo (326) ait 'et docilis Syllam scelerum vicisse magistrum'.

26. NUNC ET CORYCIAS C. in Coryc[i]o enim civitate piratas, quos illic vicerat, colere rura praecepit. 25

ET PONTICA SIGNA id est Mitridatem, Ponti regem, quem iste superavit.

27. PIGET et pudet.

28. ET VITA SUPERSTES ut fecit in Magno.

---

1 T. G'] n. W | notus om. UV | 2 potuit U || 3 nota in P eras. | <clara> nota AR' || 4 nescientes scilicet U || 11 ei om. W' || 13 T. G'] tantum W | gravis G'A || 16 ad infelicitatem W || 17 velociter U || 18 cleopianis GAR' deopianis P clepianis W' clepaanis Wpr | fugitivis U] fugitivus W om. G'AR' || 19 XVIII U | et octo om. G | dictum nimium festinatos U || 22 sceleris Luc. || 23 superasse U || 27 ipse UAR' || 28 vel UG'D, | pudet eras. in P

29. FINE BONORUM ut unus quisque tunc pereat, cum huius felicitas terminatur.

30. ET CELERI P. T. L. 'praevertit' antevenit, ut ait Virgilius 'cursuque pedum praevertere ventos'.

5 31. DEDECORI EST F. P. maior enim est pudor a summis ad extrema venire.

32. NISI MORTE PARATA id est nemo fortunatus debet dici, nisi postquam perierit. Nam viventibus fortunatis
9 possunt adversa contingere et incipiunt non esse felices.

WG' 33. LITORA CONTIGERAT scilicet Magnus.

W'G' 35. TREPIDUM legitur et Magnum.

WG' IMPAR id est brevis.

W'G' 36. FLUMINEIS V. T. V. quae etiam in vadosis locis propter
14 brevitatem suam tuta vix esset.

WG' 38. LEUCADII montis Epiri.

CILICUM DOMINUS id est Pompeius, qui eos vicerat.

W'G' 40. CONSCIA CURARUM id est ubi uxor eius erat constituta Cornelia. Ordo est: qua tellure tunc latebas, Cornelia,
19 m(a)estior quam si in mediis campis Emathiae stares.

WAR'V 43. PRESAGIA ut ait Virgilius 'praesaga mali mens'.

W'G' 45. THESSALIAM id est per totam noctem bellum Thessaliae contuebatur.

49. QUERERE NEC QUICQUAM id est ne contraria nuntientur.

26 51. SUMMA finis.

54. CUM POSSIS IAM FLERE T. timor enim de incertis est malis, luctus vero de certis.

26—27.

3 ut . . . 4 ventos *exh.* WAR'V || 4 Virgilius] *Aen.* VII 807 |
cursusque AR'V | ventos] mentes R' || 6 venisse G' ||
8 perient W || 9 incipient U || 11 legitur et WAR'V] vel
UG | *schol.* v. 33. 35. 35 *eras. in P, vestig. rest.* || 14 vix tuta
U | vix esset] vixisset G vexisset P || 15 eūpuri W || 17 ibi
W | Vbi cornelia uxor U || 20 ait *om.* AR'V | Virgilius]
Aen. X 843 || 23 nuntiarentur U || 26 possit G' | malis incertis est U || 27 certis et manifestis U

55. PROSILUIT id est Cornelia.

NOTAVIT circum aspexit, ut ait Cicero 'notat et designat oculis', hoc autem dicit 'aspexit crudele crimen deorum'.

CRIMENQUE D. C. id est Pompeium tam humilem revertentem. 5

56. DEFORMEM P. D. 'notavit' in omnibus subaudimus. WG'

VULTUSQUE PREMENTEM aut ipsum prementem vultum canitiæ accipimus, quod notavit, aut canitiem notavit, quæ vultus premebat.

58. OBVIA NOX caliginem enim animi repentino dolore WG' toleravit. 11

61. SPE MORTIS DECEPTA I. putabat enim se perire, quod exanimata est.

LACET vel tacet. WG'

63. QUEM POSTQUAM FAMULAE iam exanimata domina WG' videre non poterat. 16

64. NON ULTRA GEMITUS T. hoc dixit: famulae sibi non amplius permisere de fatiis queri quam tacito gemitu. Flere enim idcirco nolunt, ne dolentem dominam vehementer affligant. 20

INCESSERE pulsare, invadere, ut Virgilius 'incessi muros, ignes ad tecta volare' [duodecimo <596>].

FATUM et factum. W'

68. COEPERAT IN SUMMUM id est coeperat sanguis Corneliae WG' ad extrema usque membra revocatus Pompei sentire 25 contactus. Nam sanguis se timore ad interiora collegerat,

1.

2 ut . . . 3 deorum *exh.* W' || 2 Cicero] in *Cat. or.* I 1, 2 : 3 haec U | aspexit crudele c. deorum id est pompeium U | aspexit · K · Crudele crimen deorum id est pompeium W || 7 aut ipsum prementem *exh.* G' || 8 caniciem W | quod notarit WG || 14 *schol. eras. in P* || 15 iam enim exanimatam videre non poterant (-at P) G' || 17 dicit G'AR' || 18 de] non U | quam om. G' || 21 invadere om. G' | ut . . . 22 duodecimo *exh.* W : uigit W || 23 vel fatum (*sic*) U || 26 contactus] manus U collegit U

ut ait Virgilius 'frigidus Arcadibus coit in praecordia sanguis'.

W'G' 71. IMMODICOS sine modo.

W'G' 74. FRANGIS ordo: cur nobile corpus frangis?

5 ADITUM et habitum. 'Habitum' id est speciem, ac si diceret 'genus', ut Virgilius 'habitusque locorum'.

75. LAUDIS IN HOC SEXU sensus hic est: habes, unde in perpetua laude veriseris: coniugem miserum. Nam in femina non armis aut legibus custoditis gloria comparatur,
10 quia sexus infirmus est, sed tantum si maritum dilexerit, cum sit factus infelix.

W'AR' 77. ET TUA CUM F. P. D. ut videar paene non victus, si in eodem apud te quo semper fui amore duravero.

W'G' 78. QUOD SUM V. A. sive quia cito ad te redii, sive
15 quia amorem mereor ex miseratione maiorem.

W'AR' NUNC SUM TIBI G. M. ipsum se maiorem gloriam dixit uxoris, quod eum sit sola secutura ab omnibus derelictum.

W'G' 81. DEFORMIS A. V. M. hoc cum indignatione dictum est: cum adhuc maritus vivat, tu maeres et squalas

20 82. SUMMUS ET AUGERI V. D. hoc est a te vetitus. Nam cum summus ille sit dolor, cum maritus amittitur, tu sic modo doles me vivente, ut nihil addere ad maerorem valeas, cum fuero interemptus.

83. ESSE FIDES LUGERE V. id est tunc vir lugendus
25 est, cum iam nihil aliud possit accidere, scilicet cum perisse constiterit, non, cum adhuc sit incertum.

85. QUOD DEFLES I. A. id est si me vivente, sed misero non desinis lugere, Cornelia; constat ergo te nunc usque

1.

1 ut . . . 2 sanguis *exh.* WA | Virgilius] *Aen.* X 452 ||
4 cur U] *om.* WG' | corpus] corpus vel robur U 5 et WG' | at
UA | Habitum *exh.* PA | id . . . 6 locorum *om.* U || 6 ut . . .
locorum *om.* G' | Virgilius] *ge.* I 52 || 9 feminam G' ||
13 apud W | amore fui U | duravero AR' | durare W' ||
14 adtereas sive W adte remeans sive U || 19 maere^s. set . i.
quales W | et squalas *om.* U || 20 a te vetitus G' | utu & it' U
utu ent' W || 21 fit W || 22 ad AA R' | *om.* W'G' ||
26 non . . . incertum *om.* G' || 28 ergo *om.* W'

non Pompeium amasse, sed fortunam meam, quam nunc plangis afflictam.

86. CORREPTA castigata.

88. INVISI CAESARIS ISSEM non quo Pompeio Caesarem praeferat, sed ei idcirco nupsisse vult, quia infelix ipsa 5 Caesari posset talem fortunam adferre.

89. ET NULLI LAETA MARITO primo enim in matrimonio Crassi fuerat, qui occisus est apud Parthos.

90. BIS NOCUI MUNDO bis ex meo fato orbis haec patitur semel morte Crassi, nunc Pompei fuga. 10

PRONUBA DUCIT E. ut Virgilius 'et Bellona manet te WAR'V pronuba'.

94. A CAUSA M. a Pompeio, qui iustius dimicabat W'G' propter me cuncta numina recesserunt.

95. INDIGNE MEIS 'indigne' sic accipiamus, non quod 15 haec melior sit, sed quod Pompeius indignus sit in tantum eius fato venire discrimen.

96. IN TANTUM FORTUNA C. id est in te, ut per me W'P fieres infelix.

98. QUO SIT TIBI M. A. me, inquit, occide, ut omnia W'G' iam prospera consequaris. 21

99. TOTUSQUE P. ORBIS id est quo sit tibi. WPAR'V

100. SPARGE MARI C. id est me. W'G'

101. DEPENDISSE C. ut tunc perissem, cum adhuc eras felix et in eadem felicitate nunc esses. 25

LU<S>TRA expia scilicet me perempta.

104. PLACATAQUE P. C. [IULIA C.] ad satisfactionem Iuliae hoc posuit, quod se negat uxorem fuisse, sed p<a>elicem.

3. 11.

2 affectam W effectam U | 5 proferat G' vult G' | volo W' | ipsa infelix W | 6 auferre pr U | 7 primum G' prius U | 8 ad U | 9 ex G' id est W' | 10 fuga pompeii UAR' | 11 manet te pronuba R'V] manete pronuba A mane. t. W | 13 Ac G | lemma om. W' | a parte pompeii G'AR'V | iustus G' | 17 fata W' fatum P | 22 quo WP] ut AR'V | 24 esses GAR' | 25 felix] feras W, tunc W | mansisses U | 27 Placata. p. G' | iulia. c. exh. W | lemma om. U Iuliae om. W' | 28 hoc W] haec U om. G' | possunt G' se om. G' | fuisse om. U

108. LESBOS hoc est: qui non flevit in Thessalia, flevit in Lesbo.

111. TANTI PIGNUS s. m. quod illic Corneliam incolumem custodivimus.

5 113. DIGNERE VEL UNA 'dignere' id est dignos habeas nos, in quibus vel una nocte remoreris. Alii sic distinguunt 'vel una' nocte tua fac, Magne, locum, quem cuncta revisant saecula'.

W'G' 116. MOENIA id est quam nostra.

W'G' 118. HAEC IAM CRIMEN HABENT hoc dixit: omnes aliae
11 civitates infidae sunt, quae adhuc possunt veniam promereri;
haec ideo tibi fida est, quia offendit Caesarem et tam
apud eum est criminosa; nam et coniugem tuam suscepit
et te.

W'AR' QUID QUOD [ut quid quod] ab oportunitate loci sumpta
16 persuasio.

W'G' 120. CERTA LOCI id est multi ad te principes revertentur,
cum te in his locis, quae sciunt, esse cognoverint.

NOTO REPARANDUM EST L. F. ubicumque fueris, potest
20 sciri et ideo ad te libenter accurrent.

122. ACCIPE id est iuventutem securus apud nos
coniugem tuam relinquendo.

128. MUNDI NOMINE id est pro omnibus hominibus laetabatur fidem servare mortalium aliquos, quod iam in
25 terris difficile videbatur.

131. HAC OBSIDE Cornelia.

132. CARI et sacri.

---

6 nos *om.* W'. | moreris UAR' || 7 tua . K . fac magne
locum quem cunctare vis ante saecula W | Fac magne . l. q.
c. r. s. menia . id est G' *om.* U || 11 infidae sunt] invidetur
sunt P invidet tibi G | qui W' | possunt veniam *om.* W' ||
13 crimine sa nam G crimine sanam P || 15 ut quid quod *exh.* W
ab AR'] ad W' | oportunitatem W' | sumptam U || 17 ad te
an P || 18 cum . . . cognoverint *om.* G' | cognoverunt U ||
19 ubi qui W' | fuerit P | potes G' || 20 scire W' | oc-
current G' || 21 Accipe . t . securus G' || 23 laetabitur W' ||
24 iam *om.* W || 26 corneliam W || 27 et] vel UG'

134. CUM CAESARIS IRAM sensus hic est: uxorem vobis fugiens dereliqui, ob hoc iratus est vobis Caesar. Tantum ergo confido de vobis, ut ad vos venire maluerim, cum possetis hodie me occiso iram Caesaris mentemque placare. 4

135. CONIUGE mea scilicet. WG'

137. NOCENTIS cum uxorem commendavi, feci, ut vos WG' noxios Caesar iudicaret; hoc fecisse sufficiat. Nunc ad vos venire non debeo, ne nocentiores faciam me recepto.

138. AGITANDA P. O. omnium populorum animos explorare vult circa se quales sint. 10

140. REGESQUE ADMITTERE M. in utroque, inquit, es gloriosa, sive me sola recipis, sive et aliis das exemplum, ut me suscipiant.

141. QUAERERE CERTUM ut explorem. WG'

142. FAS Q. IN TERRIS id est ibi adhuc iustitia per- WG' severet, ubi fuerit ipse susceptus, ibi scelus, ubi ad 16 Caesarem se contulerint civitates.

146. NON EXIRE VETENT nam intrare etiam inimici patiuntur, ut capiant.

150. POMPEIUMQUE M. subaudimus 'ingemuit populus', WG' quod postea dicturus est. 21

151. AST ILLAM Corneliam scilicet.

156. OS PUDOR Corneliae scilicet.

157. NULLI MINUS hoc est omnibus hospitalis. WG'

158. QUASI CONIUGE VICTO Cornelia, cum adhuc Pom- w g peio fortuna esset incolumis, tam humilis omnibus ob- 26 secuta est, quasi iam maritus eiusdem superatus esset a Caesare.

---

1 IRAM (W)] a. G' || 2 vobis om. W' || 3 cum] cō W ||
 4 placere P || 6 Nocentes G' om. U | cum enim U || 7 caesar
 noxios U || 8 vos faciam recepto me G' || 10 circa W'] erga
 G'AR' || 13 ut me susc. W'] me prima suscipiens G' ||
 15 q. G] om. W'P | terra U | ubi U | perseverat G' ||
 17 se om. U || 19 capiant pompeiū quē audivimus G' || 20 in-
 gemuit populus om. G' || 22 cornelia W || 24 MINUS (W)]
 gravis Luc. | hospitalis fuit U || 25 corneliae. Dum G' ||
 26 incolū ista G' || 27 eiusdem W' eius G'R'

160. NEC QUIBUS ABSCONDIT sensus hic est: iam sol
occidens medius erat maris in fluctu, sed nec apud nos
erat totus, quibus occidebat, nec apud antipodas, quibus
nascebatur, quippe absconditus orbis eius medius apparebat.
W' NEC SI QUIBUS E. O. bene 'si' addidit; est enim in dubio,
6 an mare habeat antipodas. Est autem sensus: nec totus
erat, quibus exierit orbem, si tamen <sunt, quibus> exierit.
W'G' 162. FOEDERIS URBES haec omnia sibi Pompei fingit
9 animus dispositione curarum.
W 163. IMPIA et invia.
WG' 164. ARVA 'adeunt' subaudimus.
W'G AUSTRUMQUE IACENTIS id est mundi.
W'G' 165. SAEPE LABOR M. id est desinit cogitare et interdum
cuncta remittit labor, quem Pompeius est passus, qui
15 labor semper ad curas maestus est et odit omnia, quae
futura sunt.
WG' 167. DE CUNCTIS CONSULIT A. ipse Pompeius.
W'G' 168. MENSURA S. unde futurum mare cognoscat prosperum.
170. AUT QUOTUS IN PLAUSTRO L. id est quae stella in
20 septentrione cursum navium mittat ad Libyam.
171. TACITI SERVATOR O. 'taciti' magni, ut Virgilius
'luminibus tacitis'; alibi 'tacitae per amica silentia lunae',
item alibi 'tacitumque obsedit limen Amatae'.
173. NUMQUAM S. P. septem enim stellae sunt, quae
25 motu axis feruntur errantes; has nauta non sequitur.
W TACITOS et miseros.
W'G' 175. AXIS INOCCIDUUS qui numquam occidit.
GEMINA CLARISSIMUS A. Helicen dicit et Cynosuram.

11. 28.

2 occidens . . . sed W'] occidentem petens medius mersus
erat in fluctus. et G' R' || 3 quibus om. W' || 4 eius om. W' ||
5 dubium W || 6 est enim sensus U || 7 quibus . . . exierit
om. U | si] ita cod. || 11 arma deum subaudimus W || 13 id
. . . 14 remittit labor om. U | quia G' || 15 maestus] in
estus U || 18 s.] secundi W om. U || 20 mittit U || 21 'taciti'
om. U | nil nisi magni exh. G' | Virgilius] Aen. IV 364 ||
22 alibi] ibid. II 255 || 23 item om. U | alibi] ibid. VII 343 ||
25 errantes W'] Errant enim. G' || 26 <miseros> vel tacitos U

176. ILLE axis scilicet. WG'
 HIC MIHI SEMPER IN A. ut non casu, sed ratione contingat. W'G
 177. CERUCHIS antennae curnua sic vocantur. W'G'
 179. AB ARBORE SUMMA id est a navis arbore descendere
 videtur in fluctus, cum inferior efficitur. 5
 180. ARCTOPHILAX ipse est arcturus dictus ideo, quod
 ab arcto non recedat, sed eum custodiat.
 181. INDE CANOPOS nomen [est] stellae in austro positae.
 182. CAELO CONTENTA v. quoniam in australi parte
 posita non accedit ad boream, ideo et timens dicta est. 10
 Non enim a nobis videtur.
 183. PERGE SINISTRA id est si per sinistram illius W'AR
 pergas stellae, ad hanc regionem venies.
 185. QUO NUNC PEDE funis in navi, ut Virgilius 'una W'G'
 omnes fecere pedem'. 15
 188. LONGIUS ORIS nec ad Emathiam vult ire, ubi
 Caesar et bellum est, nec ad Italiam, quia pudet venire
 superatum.
 190. CETERA DA VENTIS id est cetera sic age, ut te
 ventorum facile flatus impellat. 20
 COMITEM Corneliam dicit. WG'
 191. DEPOSITUM pignus, ut alibi <II 72> 'depositum, W'
 Fortuna, tuum'.
 QUAE LITORA VELLE hoc est: cum ad Lesbos Corneliae W'G'
 amore properabam. 25
 195. QUAS ASINE c. Asine castellum est Spartanorum.
 199. MUTAVERE SONUM id est aequora conversione navis
 aliter sonare coeperunt.

---

21. 26.

3 CERUCHIS (G')] arbore s. W' || 4 a navis W'] naulo G' |
 arbore] ab arbore U || 6 arcturus id est bootus dictus U ||
 7 arctos pr U arctis U || 8 est om. W' || 10 et] haec G' ||
 11 om. W' || 14 nave U | ut . . . 15 pedem om. UG' | Vir-
 gilius] Aen. V 830 || 17 quia . . . 18 superatum] ubi su-
 peratus est G' || 24 est ad lesbos cum amore corneliae G' ||
 25 properabam om. G'

201. INOFFENSÆ C. A. M. 'huic rei' accedere declinavit.
 202. ET SIDERA TEXTIT maiore luce operuit.
 203. QUICUMQUE PROCELLA id est de parte Pompei.
 4 205. OCCURRIT NATUS Sextus Pompeius, filius Magni.
 W'AR'V FIDELIS id est occurrit.
 W'G' 207. MINISTROS aut faventes.
 W'G' 209. IUBET IRE IN DEVIA M. id est Pompeius.
 210. DEIOTARUM Gallograeciae regem.
 QUI SPARSA DUCIS V. L. ne miremur, unde in his terris
 10 Deiotarum invenerit, hoc poeta disseruit dicens 'qui sparsa
 ducis vestigia legit', id est qui inter ceteros fugientes
 vestigia Pompei est consecutus.
 W'AR' 211. QUANDO quoniam, ut Virgilius 'quando haec te
 cura remordet'.
 W'G' 212. QUA ROMANUS ERAT quoniam quidem per Emathias
 16 clades amisimus totum orbem, qui erat sub ditione Romana.
 213. POPULOSQUE Parthos dicit et ceteras orientis partes.
 W BIBENTIS ut Virgilius 'qui Tiberim Fabarimque bibunt'.
 W'P 214. SECURUM A CAESARE T. qui nondum Caesaris
 20 sentit iniurias.
 W'G' 215. MAGNO QUERENTEM id est te Pompeio fata quae-
 rentem.
 217. MUTARE DIEM [diem] id est caelum.
 218. ARSACIDAE hic Arsacus rex Parthorum est, ut ait
 25 supra <I 108. 109> 'plus illa vobis acie, quam creditis,
 actum est, Arsacidae'.
 SI FOEDERA NOBIS ostendit se cum his societatem inisse.

1 occidere G' || 2 maiori UG' || 4 magni fidelis G' ||
 6 aut W] at AR' sibi G' | <faventes> vel ministros U in ras. ||
 8 gallo gracchie W || 9 Qua G' | nec miraremur U | his
 terris] historiis G hystoriis P || 10 dicens om. U || 11 qui
 om. P || 12 consequutus U || 13 i. quoniam ssc. pro quando-
 quidem U | ut . . . 14 remordet om. U | Virgilius] Aen. I 261 ||
 16 totum om. W' || 17 ceterasque G' | gentes U || 18 Virgilius] Aen.
 VII 715 || 20 sentis U || 21 nil nisi pompeio exh. G' ||
 23 [diem] exh. W || 24 pastorum P | est] fuit UAR' a quo
 asacidiae dicuntur G'AR' | ut . . . 26 Arsacidae om. UG' ||
 27 Hic ostendit U | inisse K iam pridem mihi per W

219. MIHI PER LATIUM I. TONANTEM id est in quibus firmandis ego per Latialem Iovem iuravi; vobis autem sunt astricta per magos vestros. Dicit autem Chaldeos, qui in Parthia sunt, hos ideo daemones dicunt.

222. SI VOS O PARTHI ordo est: si vos, o Parthi, 5 inquietare nolui, cum vexarem Alanos et claustra Caspia, nunc mihi vicem reddite auxilia dirigendo.

CASPIA CLAUSTRA Armeniae fines, ut ait Virgilius 'iam nunc et Caspia regna responsis horrent divum'.

223. AETERNI MARTIS ALANOS gens in Ponto, quae 10 perpetuis proeliis inquieta est.

224. ACHEMENII CAMPI ab Achaemene, rege Persarum, sunt dicti.

227. NISEUS HYDASPES fluvius ex Nysa, Indiae monte, descendens. 15

228. ACCEDUNT P. ad pelagus iter tendunt. WG'

PHOEBI S. AB I. id est orientis solis flammis ego eram WG' propinquior quam Persae, qui iuncti sunt.

230. SUSTINUI passus sum.

232. EX AEQUO ME P. A. quippe non victus aequalis 20 est mihi.

233. STANT SEMEL ARSACIDAE hoc est: nec semel tantum meo sunt Parthi beneficio liberati.

QUIS ENIM POST V. C. quae nos illic passi sumus, non quae vos pertulistis. 25

234. IUSTAS LATHI C. I. hoc dixit: mortem Crassorum, quae in Parthia facta est, senatus voluit vindicare, sed Pompeius obstitit.

---

1 Iurata lemma in G om. P || 2 firmandis om. G' | avobis W | autem sunt astricta] antes antastricta W ante sc̄a stricta U autem astricta sunt G' || 4 hos om. W' | ideo om. G' | daemones G'] daemona W daemonia U || 5 ordo leg. sensus || 6 vexarent malanos W || 8 ut . . . 9 divum exh. WAR' | Virgilius] Aen. VI 798. 799 || 12 achomene W' achemenio G' || 14 ex] est ex G' || 18 victi G'A || 22 semel sunt tantum meo beneficio U || 26 crassi G'

237. PELLEUM Magnus Alexander Macedo Pellaeus victis Parthis finem posuit, quem numquam excederent, et Euphraten fluvium et civitatem Zeugma, quae in eius est ripis.

5 238. VINCI ROMA VOLET id est optabit a vobis vinci, si mihi victoriam comparatis.

WER'V REGEM Deiotarum.

W'PAR' IUBENTI vel volenti.

WG' 239. AULA domus regia, ut Virgilius 'illos porticibus
10 rex accipiebat in amplis aulai [in] medio' et 'illa se iacet in aula <A>eolus'.

W'G' 241. TYRANNUM regem, quod nunc Deiotarus fecit.

243. <VERUS> PAUPER nam ille simulatus est.

DIMISSO IN LITTORE R. id est Deiotaro.

15 247. AURA FLUENS id est exiens.

248. TELMESSIDOS in Asiatico mari sinus nomen.

249. COMPENSAT M. hoc est: flexum illum non circuit sinus tanti, sed per altum recto itinere contendit habiturus
19 grande compendium ipse Pompeius scilicet.

W' PUPPI vel mundi.

WG' 251. PARVA causa [est], quare non timeat.

W'G' PHASELIS civitas Pamphiliae.

253. MAIORQUE CARINAE scilicet plures fuerunt in nave
24 Pompei quam in tuis moenibus erat civium multitudo.

W'P 255. IAM TAURUM et mons et fluvius in Cilicia.

W 256. Hoc vel hanc.

W'G' 255. DIPSANTA C. nomen est fluvii veluti ab undis sitientibus appellatum; hic autem de Tauro monte profuit aut in fluvium Taurum decurrit.

1 Macédo om. UV | pelleum vicum G'AR' || 2 et om. W' ||
3 zeuma W' || 5 optavit W || 6 conferatis G'AR'V || 8 vel
om. P || 9 Aula W om. cett. | regiae G'AR' | ut... 11 Aeolus
exh. W || 9 Virgilius] Aen. III 353. 354 || 10 et] ibid. I
140. 141 || 12 Tiranno G' | regi G'AR' | deiotarum U ||
14 deiotare W || 15 ausa W || 16 sinus nomen om. G' ||
21 est om. W || 22 pamphiliae phasele W' || 23 navi G' ||
25 pr et om. U | vel fluvius U | in Cilicia om. U || 27 DIPSANTA
(G'AV)] dipsunta WR' om. U | vel U | indis G'A || 28 hinc W'

257. ET SIBI CONSULTUM quando, inquit, credere posset hoc Magnus, quod pacem undis commisit et ad nullam voluit accedere civitatem, etiam sibimet profuturum? Nam populis proderat ad victoris iram, quod Pompeium nemo susceperat, et huic tamen proderat, quod erat^s tutus in fluctibus.

259. SINEDRIS locus in Cilicia, ubi consilium Pompeius habiturus est.

260. QUO PORTU id est ad quem portum. WG'

263. ATQUE INSTAR PATRIAE id est qui de vobis magni-^{W'G'} tudinem civitatis affertis. 11

264. NULLIS CIRCUMDATUS ARMIS nullum habens exercitum.

265. MEIS et novis. WG'

266. INGENTIS PRAESTATE A praeposuit 'quamvis' et ^{W'G'} non subiunxit 'tamen'; est hoc secundum anacoluthon. 15

269. EXCUTERE id est a me summovere.

AN LIBYCAE cum apud Carthaginem latuit.

270. PLENIS R. F. fuit enim septies consul; ideo plenis fastis, hoc est ipsius nomine signatis.

271. ME PULSUM LEVIORE M. hoc est: ut in tantum²⁰ non possim erigere; 'hanc fortunae leviolem manum' dixit, id est validam ad sublevandum.

273. SPARSIT non enim obruit, sed fugavit.

274. IUVARE vel tueri. 24

276. ET NOMEN Magni; hoc poterit me tueri. WAR'

277. VIRIBUS ATQUE FIDE his enim duobus [modis] ^{W'G'} aestimantur imperia; id est vos pendite, an adhuc regnum meum integrum sit, cum et vires nobis det Libya, Parthi et Pharos, et fidem integram custodiant, quam mihi debent. 30

3 profuturum A profuturam W'G' || 5 proderat tutum (tutus P) esse in G' | proderat om. U || 7 Syhedris Usener | sicilia U || 13 <novis> at meis U || 14 INGENTIS (G') Ingentes W | proposuit G' | et om. G' || 15 sibi iunxit G' | hoc est G' | est ... anacoluthon om. U | acoluton W anacoliton P - colition G || 19 factis W signatis G'AR' om. W' || 21 possint P | erigere ... 22 dixit om. G' || 22 valida G || 26 modis om. W'A || 27 regnum om. W' || 28 integrum meum W' | det Oud. de codd.

277. PHARONQUE 'Pharon' Alexandriam dicit, quod ibi primum Alexander pharum fecit, dictum ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι.
- WG' 278. SUCCURRERE id est hoc pendite.
- W'G' 280. QUO PONDERE v. id est in quam partem mea sit
5 inclinata sententia.
281. AETAS N. <N.> s. t. e. Ptolomei, qui adhuc puer est regis Alexandriae.
282. ARDUA QUIPPE F. sive quae semper difficilis est, sive quae vix servatur in rebus adversis.
- 10 283. SOLLERTIA MAURI Iubae regis Mauretaniae, qui semper infidus est astutia fraudulenta.
284. NAMQUE MEMOR G. Iubam dicit, qui de sorore est natus Hannibalis.
285. VANO id est Iubae.
- 15 286. OBLIQUO SANGUINE qui a sorore descenderat. Nam rectus ille est, qui exit a viris.
287. ET NUMIDAS CONTINGIT A. id est et maiores Numidarum cognatione contingit.
- IAM SUPLICE VARO Varus, qui in hoc bello Africam
20 tenuit, ut ait Cicero 'Varus imperium se habere dicebat; fasces certe habebat'.
- WG' 288. INTUMUIT ipse Iuba etiam.
- W' VIDITQUE LOCO ROMANA SECUNDO quia, inquit, habuit supplicem Varum, intellexit esse se potiore et esse
25 secunda omnia, quae sunt Romana.
- W'G' 289. COMITES PROPEREMUS IN ORBEM primo dissuasit, nunc iam persuadet.

1 quod ibi W' ubi G' || 2 dictum . . . φαίνεσθαι om. UR' || ἀποτοῦ φαίνεσθαι P' αὐτοῦ φαίνεσθαι G' ἀποτοῦ φαίνεσθαι W' || 4 leg. PONDERA | meam G' || 9 quae om. U' || 11 astutia fraudulenta om. G' | fraudulentia U' || 12 hannibalis natus est U' || 15 qui a G' q < W' || 16 exiit G' | viris G' nobis W' || 18 contigit P | contingit . qui instabiles interpretantur . G' idem extat in R' || 19 Varus . . . 20 Cicero om. G' | ut . . . 21 habebat om. U' || 20 Cicero] or. pro Q. Ligari. 7, 22 | Varo P || 21 habebat . Hic est qui cum curione pugnavit . et ab eo fugatus iubae auxilium quaesivit . G'AR'

291. CASPIAQUE INMENSOS S. C. R. Choatraei et Panedri montes sunt, qui orbem nostrum claudunt ad Oceanum, ubi est Caspium mare; haec dicit claustra Caspia.

293. ABRUPTUM EST absolute dictum est 'abruptum', id est divisum mare a nostro mari. 5

DISCOLOR UNDA mare. 'Unda discolor' hoc est, quod w g' mare rubrum appellatur.

297. ET A NULLA MORS EST vel senis vel pueri. W'AR'

298. SARISAS PELLEAS Macedonicas. Sarisae autem w'g' hastae sunt Macedonicae. 10

299. BACTRAQUE MEDORUM Bactra nomen est civitatis. Subaudimus autem 'primi fregerunt'.

MURISQUE SUPERBAM muros enim de testa coctili habuit.

300. BABILONA DOMUS definit, quid sit Babylon: Assyriae domus. 15

301. AUDENTQUE IN BELLA VENIRE id est et ideo audent, quia experti sunt sagittas suas nocuisse Romanis.

305. PARVA NOCENT id est etiam parva. IN SANGUINE SUMMO EST qui iuxta cutem est, ipsum sanguinem dixit 'sanguinem summum'. 20

307. AEMULA NOSTRIS id est qui similes sunt Romanis fortuna non dispari.

308. IN GENTE DEORUM EST sunt enim religiosi per Chaldeos circa sacrificia celebranda.

309. POPULOS ALIA TELLURE id est Medos. 25

310. SUIS id est ipsorum.

18.

1 Choatraei et Panedri *Wessner*] Coatre idepani *U* choatreide pani *W* Drepani *G'* Hyrcani *Weber* || 2 claudant *W'* | orientem *Genthe* || 3 haec *om. G'* || 4 dictum et est *W* | abruptum *om. U* || 6 mare *exh. W* || 9 macedonis *G'* || 10 macedoniae *P non liq. G* || 13 habuerunt *W'* || 14 diffinit *U* | babilona *W* babilonya *U* | domus as(s)iri(a)e *G'* || 16 id est et *om. G'* || 17 sagittis suis *UR'* || 19 quia *P non liq. G* || 20 sanguinem *om. U* | 21 sint *W* || 23 per *W'*] post *G'AR'*

310. INMITTAM hoc dicit: aut 'inmittam ortus suis sedibus excitos', id est Mediam, quae in oriente est, excitabo, aut 'hos excitos inmittam suis sedibus', ut ipsi adversus orientem veniant, qui de ipso oriente venerunt.

5 312. SUPRA id est ultra.

COMMERCIA MUNDI illo, inquit, naufragium meum fortuna compellat, ubi me nullus agnoscet. 'Ultra commercia vulgati mundi' supra eam partem, qua mercatores ire consueverunt perviis regionibus et cognitis.

10 313. NAUFRAGIUM meum scilicet.

314. QUAE FECI quae victor dedi.

315. HAEC IN MEMBRA hoc, inquit, habebō solacium, si in orbe alio iacuero, ne crudeliter aliquid in me facere potuerit Caesar nec pie, nec parcendi nec puniendi in
15 me habeat potestatem.

W'G' 318. ORBIS PARTE id est in Roma, ad quam non accedo superatus.

QUANTUS id est quantus ego fui in oriente.

321. NOMEN ABIT id est vadit.

W'G' REDIT MAIORE id est nostrum nomen.

21 324. GENTEM id est Parthiam, ut et ipsa pariter opprimatur.

326. AUT ME FORTUNA VINDICET me, si vicerint Caesarem Parthi, vindicet Crassos, si victi a Caesare fuerint Parthi;
25 dabunt enim poenas, quod Crassos in eorum regione perdidimus.

20.

1 ortos W' || 2 medium P medum | qui G. || 7 agnoscat G' V commertium G' || 8 supra eam G' A R' V] supremam W' || quam G' || 10 scilicet om. U || 11 dedi sat haec W' || 12 in hoc G' || 13 iacens W' | ne . . . in W'] dum incru- dele in G' || 14 pie W'] pium G' || 16 in . . . non] in ro- manam patriam non G' || 19 vadit G' A R' V] it W' || 20 redit. K. Maiore W' || 23 et 24 vindicent W' | me vindicabunt si G' | vicerunt P || 24 vindicabunt G' A R' | si . . . 25 crassos om. P | si . . . regione om. G || 25 crassos A R'] crassum W | regno P

327. SENTIT vel sensit.

WG'

329. DOLENDI plus enim ceteris doluit hanc Pompei suamque fortunam.

330. MODO CONSULE VOCES modo dignas. Nam fuit postmodum in republica plurimum turbulentus.

5

331. MENTEM id est tuam.

W'A

332. SECUNDUM EMATHIAM pro Emathia.

W'

333. LIS TANTA DATUR 'litem dare' praetor dicitur, pro quo sententiam profert; sed hic allegoricos dictum: totumne Emathiae crimen ascribatur, cum tu sis ubique superatus?

335. PEDES id est a quibus opem supplices interim. Ad invidiam commovendam humile verbum posuit, pedes scilicet, quos amplexus est petens auxilium.

QUID TRANSFUGA MUNDI invidiose dictum, quod ultimas ire vult terras mundi transfuga, tamquam a mundo fugere possit, cum futurus sit intra mundum.

339. FAMULUS vel famulas.

W

340. QUID DECIPIS ORBEM decipis, inquit, orbem, cum eum vis liberum facere dimicando, si iam ille servire contentus est.

341. QUI vel quem.

W

342. HORRUIT id est Parthus.

W'G'

AUDITU quid si vidisset?

343. AB HYRCANIS ordo: ab Hyrcanis silvis et ab Indo litore.

26

345. VESANUS qui tam impossibilia speraturus est.

W'G'

346. MENSUS ut speret se posse Italiam possidere, cum te sibi supplice metiatur se Romanis esse potiore.

1 Sensit. Dolendi G' || 5 rem publicam G rem pu publicam P | turbulentus om. G' || 6 uiam W' || 8 litem] item P | p̄ torē diē G' || 10 ascribitur P || 14 quo W | petens] p̄ ceteris in G' || 16 vult ire UG || 17 sit om. U | 20 eum] tu G' | si iam] suam U | contemptus P || 22 <quem> vel qui U || 24 quid] inquit G' || 27 vesanus bis in W | superatus U || 29 sibi om. U | supplicē cētiatur (ettiatur G) se a G' | potiore WG'A] meliorem UR'V

348. IGNORANS LATIAE hoc est: non poteris apud eos tale aliquid loqui, id quod eis dignum sit. Nam cum illi Latinam nesciant linguam, necesse est te solas lacrimas deferre, quibus possint intellegere se rogari.

5 350. CLADES UT PARTHIA quas Pompeius inflixit.

W'G' 351. ROMA SUAS 'suas' id est de Parthis, ubi perdidit Crassos.

W'G' 352. ELEGIT id est Roma.

W'G' 354. PARTHOS TRANSIRE DOCES id est ut ultra Parthos
10 eant clades nostrae, quas antea nec ipsi Parthi scire consueverant.

355. ADMITTERE REGES habere, inquit, posset Roma hoc in hac calamitate solacium, quod non ab exteris regionibus occupata est, sed civi suo servit, id est
15 Caesari. Hoc tu eripis excitando populos tam remotos contra Romam.

356. IU VAT IRE PER ORBEM id est te iuvat ire.

358. CAPTA SEQUEMTEM id est quae fuerint ante Romana.

359. SOLUS vel populus.

20 CELANTE FAVOREM sensus hic est: populus ille, qui solus non venit in Emathiam celante fato regum favorem, id est dum eos celant fata geri bella civilia, ut nulli Parthi reges faventes auxilia declinarent, hic iam venturus est contra victorem, id est contra Caesarem.

25 362. TECUM id est cum victo.

FIDUTIA G. E. negat hos habere virtutem et hoc exequitur.

363. IN ARCTOIS POPULUS in septentrionali plaga.

364. AMATOR aut 'est' subaudimus aut 'nascitur'.

30 365. TRACTUS MUNDI ubi sunt Parthi, quos dicit ignavos.

2 id et eis om. G' | tum U || 3 nesciat W || 5 inflixit WAR']
inflexit G' infelix U || 6 de om. G' || 11 consueverant G' ||
16 Romam] caesarem G' || 17 iuvat ire post te exh. W ||
19 vel om. U || 22 nulli regis parthi favorem declinarent G' ||
24 contra ante Caesarem om. G' U || 29 nil nisi s. est exh. U' G'

368. VIDES PARTHUS sive tu videbis sive 'vides' ad personam Pompei dictum est, sed more narrantium.

369. PLANO id est in planum locum effusa.

370. SUPERABILIS a nemine ille vinci potest libertate fugiendi, quia et patentia ibi et plana sunt loca, sed ubi colles fuerint, non potest dimicare, sed vincitur.

373. INCERTO bene 'incerto', cuius ictus incertus est, quippe fugientis, ut Virgilius 'fidentemque fuga Parthum'.

DEBILIS detractio Parthorum.

W' A R'

374. VIOLENTI VERTICIS AMNEM ypallage pro amnis W' G' violenti verticem, ut ait Virgilius '<Eliadum> palmas 11 Epiros equarum' pro 'Epirotarum equarum Elis palmas'.

376. EXIGET AESTIVUM id est toto die non potest dimicare.

14

378. SEQUENTI sequente.

W

380. FUGAX sic enim pugnant, ut fugere iudicentur, W' G' ut ait Virgilius 'et missa Parthi post terga sagitta'.

381. CESSISSE LOCO non enim hoc agit, ut loco pellat inimicum, sed ut suum deserat locum et versus in fugam tutius dimicet, ut ait Virgilius 'fidentemque f. P.'.

20

382. INLITA TELA DOLIS 'inlita tela' sagittas enim W G' inficiunt de venenis.

384. QUO FERRE VELINT id est ipsi venti, ut in illum W' vulnera veniant, in quem venti perferre voluerint.

385. ENSIS HABET VIRES quo Parthi timent uti, quia W' G' non habent robur.

26

2 narrantiū W narratum P || 3 locū cu W | fusa U
5 quia . . . ibi et] ubi G' R' et potentia ubi A | plena G'
7 ictus om. G | 8 ut . . . Parthum exh. W A R' | Virgilius
ge. III 31 || 10 amnem violenti verticis amnem W Amnem . v . v
G' | ΥΠΑΛΛΑΓΗ A R' ypallage G' om. W' || 11 vertice U
ut . . . 12 palmas om. U || 11 Virgilius] ge. I 59 || 12 palmas
exiget . G' || 13 tota U V || 16 pugnat G' A R' | videatur
G' A R' || 17 ut . . . sagitta om. U | Virgilius] Lucan. I 230
missas et sagittas W || 18 agit G' R'] ait W' A | pellat om. G' ||
20 ut . . . P. om. U G' | Virgilius] ge. III 31 || 21 Illita . t .
sunt illis . sagittas G' || 23 velint permittere . quo ferre velint
W om. cett. || 25 quo pati timent utique W' parthus non uti-
tur G' || 26 habet G'

387. EXARMANT sagittis enim iactis, quas gerebant, inermes fiunt in prima parte certaminis.

IUBENT id est Medos. Bene autem additum 'iubent',
4 ut necesse sit his redire de proelio, antequam finiatur.

WG' 388. ILLIS id est huius manus illis nulla fiducia est.

WG' 390. CUM FERRO ferro enim adiungitur [et] venenum.

391. TANTI EST cum invidia pronuntiandum 'tanti est':
adeo cupis pudendum tibi auxilium rogari Parthorum,
9 ut illic debeas mori toto a tua terra orbe divisus?

WG' 394. INVIDIOSA TAMEN ut Virgilius 'et tibi magna
satis, quamvis lapis omnia nudus'.

WG' Crassus autem ibi iacuit insepultus; nam missus est
in Euphraten.

395. MELIOR QUONIAM id est quam uxoris tuae
15 Corneliae sors.

W' Vel pari.

WG' MORS ULTIMA POENA EST id est mors, quam patieris,
tibi haec erit ultima poena, quae quidem mors aut pars
est ultima viventium aut certe sors ultima.

20 397. SUB REGE scilicet et sub rege Parthorum.

WG' 402. AUDET vel audit.

WG' AUDET id est licere sibi credit et filias et sorores
stuprasse, quod lege prohibetur. Si 'audit', sic intellegimus:
id est non audit, si 'audet', audet etiam inlicitos con-
25 cubitus, qui apud se nullis excepti sunt legibus.

406. SPONTE PERACTI quia per ignorantiam Oedipus
cum Iocasta matre concubuit, in fabulas missus est, cum
hoc non fecerit voluntate.

5 *nil nisi* huius *exh.* G, s. uisus P || 6 et *om.* UG' || 7 es W' | est
(*om.* A) i. tanto pretio adeo (*om.* R') inquit cupis G'AR' || 8 pu-
denda et auxilia G'AR' | rogare G'AR' || 10 Invidiose G' |
Virgilius] *buc.* 1, 48 | tua W' || 15 mors W' || 17 est ultima
mors W' || 18 erit poena W' pars W'] rara G' || 19 mors
G' || 20 scilicet . . . rege] s. U | et *om.* G' || 21 vel audet
U || 22 Audit P *pr* G || 23 stuprare G' | 24 audⁱ & si W |
'audet'] audit G | audet *om.* G' || 25 qui apud] q< p U ||
26 ignorantia P | oedipos G oedippos P || 27 fabulam G'

407. INFELIX excepit infelix, id est quas excepit. W'

409. CUI FAS qui, inquit, hoc sibi licere aestimat, W'G'
quod putaturus sit non licere?

IMPLERE PARENTEM gravidare.

410. CLARA METELLI hoc est Cornelia. Ideo autem
novissima, quia post ceteras venit.

411. STABIT BARBARICO hoc iam non uxoris est stare,
sed pellicis.

412. REGIA MAGNE hoc ad dolorem Pompei pertinet,
quod dicat: cum ipsa prima regem esse concubiturum. 10

413. VENUS ordo est: regia Venus non ulli plus vacabit
stimulata saevitia.

TITULISQUE VIRORUM ut hinc libido eius plus ardescat,
cum considerat eam tam potentium virorum tenuisse
matrimonia. 15

VIRORUM Pompei et Crassi, quos habuit haec maritos. W'A

416. ASSYRIUS Assyriae. W'P

VETUSTAE quam prior maritus Crassus excepit. Sic W'G'
ergo trahitur, tamquam olim iam [his] esset debita.

422. VINDICTA PERIT nam cum ferre auxilium tibi 20
coeperint Parthi, iam de his Crassorum mors non poterit
vindicare et hoc nefas est, ut, cum arma vos geratis,
inulti sint Crassi.

425. SUSA Parthorum vel Persarum civitas.

LATUS sensus hic est: tanti erat auferre exercitum, 25
qui nunc Dacos prohibet, nudare his latus imperii nostri,
dum tamen omnes ad expugnandos Parthos colligerentur.

1 excepit . . . est *exh.* W | quos U || 2 hoc *schol. scripsit*
G₂ || 3 quod] quidem quod G' || 7 stare *om.* U || 9 pertinet]
corrigit W' || 10 quo W | primo G' || 11 nonnulli W ||
12 stimulante G'AR'V || 13 plus *om.* W' || 16 quos . . . mari-
tos *exh.* W || 18 Sic ergo trahitur *om.* G || 19 his *om.* W' |
isset W | debita G' devota W devoto U || 20 tibi auxilium
G'AR' || 24 super Bactra hoc *schol. exh.* G' | civitas ante Par-
thorum *pon.* U || 25 erant G' || 26 Dacos *Oud.*] deos W' de
hoste G'

- W'D 426. DUCUM vel virum.
- W'G' 427. PACI FINEM ut in Parthia, inquit, bella moveantur,
hoc petimus.
428. BELLUM CIVILE id est et si in Thessalia iam
5 civilia bella completa sunt contra Parthos, veniat movens
bella victor scilicet Caesar.
429. UNICA MUNDI EST 'unica' sola.
430. TRIUMPHIS hoc est: Parthiam opto vincat et
Caesar.
- 10 432. SENIS id est Crassi.
436. MONIMENTA TIBI ante oculos tuos versabuntur
cuncta, quae gesta sunt.
- W' TRUNCI 'haec re' trunci, id est cervice.
- WG 439. ISTAS id est terras.
- W'G' 440. SI POTES IN MEDIA adeo nec hoc potest fieri, ut
16 places Caesarem videntem in Pharsalia, quae commisit,
nec illud, ut eas per terras apertas pacatus et amicus;
quo si ire poteris, facilius impetrabis a Caesare.
- W'AR' 441. QUIN RESPICIS ut Virgilius 'quin potius pacem
20 aeternam pactosque hymeneos exercemus?' sic et hic ait
'quin respicis orbem?' Persuasum est, ne iret ad
Parthos, nunc persuadetur, ne eat ad Africam, sed ad
Aegyptum.
- W'G' 445. SEPTENO Nilum dicit, cuius ora septena dicuntur.
25 SUMMOVET separat.
- WG' 446. TERRA s. Aegyptum dicit.
- W'G' MERCIS ut nihil illuc advehatur, sed omnibus haec
abundet.

10.

1 vel D] om. W' | <virum> vel ducum R || 2 parthiam
G'AR' || 4 et si] et W om. U | iam civilia bella om. G' ||
9 cesarianis id W cesari^aenis i ÷ U || 17 ne P || 18 quod G' ||
19 Virgilius] Aen. IV 99. 100 || 20 pactos h. ex.] p. U | hic
om. W' | 21 nec U || 22 ne eat] nec fati W | sed aegip-
tum U || 27 ut aliquid illuc deferatur U | adveatur G
aducatur W | sed propriis bonis habundet G'

447. AUT IOVIS id est pluviae, ut ait Virgilius 'etiam maturis metuendus Iuppiter uvis'.

448. PUER PTOLOMEUS vult hoc probare prodesse Pompeio, quod puer est imperator.

449. TUTELAE C. T. post mortem enim patris Ptolomei ⁵ Pompeius obtinuit hoc regnum, donec huic imperium traderetur.

NOMINIS UMBRAM id est tui.

WD

450. INNOCUA EST AETAS id est puerilis.

WEAR'

451. VETERIS SPERAVERIS A. hoc dixit: ne speraveris ^{W'G'} esse iura et fidem et respectum deorum in regibus ¹¹ veteribus. Hi enim diuturnitate regnandi cuncta sine pudore committunt.

452. MITISSIMA SORS EST necesse est placidi sint et mites, qui primum coeperint imperare. ¹⁵

454. ANIMOS id est Pompei.

QUANTUM SPES ULTIMA id est etiam Lentulus Pompeio imperavit, quid faceret, quia in ultimis rebus omnis [homo] liber est ad loquendum. 'Quantum' cum admiratione est pronuntiandum. ²⁰

456. CYPRO insula est iuxta Syriam.

457. CUI PRAETULIT ARAS duplex sensus est: aut in timore fugae dicit non sacrificasse ante Pompeium et sic ad Cyprum venisse. Et sic legimus: 'nullas cui praetulit aras undae diva memor Paphiae', id est de ²⁵ Cypro, aut sic 'nullas cui praetulit aras undae diva memor Paphiae', quam sedem omnibus Paphiae praetulit templis.

---

1 ut . . . 2 uvis om. G' | ait om. U | Virgilius] ge. II
 419 : 4 pompeii W || 5 tutela W | enim om. G' || 6 op-
 tinuit G || 9 pueri W || 10 dicit G'AR' | nec G'AR'V ||
 11 iura esse G' || 14 est ut placidi UV | placiti W || 17 etiam
 om. U || 18 quod U || 19 homo om. W' || 20 pronuntiandum
 est U | est om. G' || 21 est iuxta Syriam om. U | as(s)iriam
 R'A || 22 in om. G' | 23 sacrificasse] sacrificantem codd. ||
 25 undae . . . 26 Cypro om. G'A id est . . . 27 Paphiae
 om. U : 27 quam W'] quia G'A | paphiae omnibus G'

458. MEMOR huius undae id est, quod in mari nata hanc insulam diligebat, ut ait Virgilius 'quam Iuno fertur terris magis o. u. posthabita c. Samo'.

459. COEPISSE DEORUM 'coepisse' id est non semper fuisse. Nam si coepit, et desinet.

461. CYPRI SCOPULOS <Q.> EXIT IN AUSTRUM id est ad Aegyptios.

W 463. GRATUM legitur et cassum.

W'G' NOCTURNO LUMINE id est lunae.

WG 464. INFIMA extrema.

W'G' 465. QUA DIVIDUI 'dividuus' qui dividatur.

12 466. SEPTIMUS AMNIS haec est Nili pars maxima, septimus fluvius.

467. QUO LIBRA PARES aequinoctium autumnale significat, sic Virgilius 'libra die somnique pares ubi fecerit horas'.

468. NON UNO PLUS AEQUA DIE NOCTI omne enim aequinoctium uno die est. Nam aut maior est, qui antecessit et erit brevior, qui sequitur, aut si minor ante fuerat, maior incipit. Est ergo non plus uno die aequa.

469. HIBERNAE VERNI ut quod spatii vere perdidit, hoc compenset autumnno.

WG'F 470. UT REGEM Ptolomeum.

W'G' 471. NEC CARBASA LANGUENT id est fatigata non sunt. 26 Diem describit nondum exactum esse, cum adhuc nec sol nec vela sunt labore lassata.

474. MONSTRA primores omnes monstra Pelleae domus dixit.

9. 10. 14.

1 nata om. W' || 2 ut . . . 3 Samo om. G' || 2 Virgilius] Aen. I 15. 16 5 desinit W' || 6 (i.) aegyptum G'AR'V || 8 <cassum> vel gratum G' || 11 qui, ^{di}vidui W | dividat G' | 12 hic U || 15 sic . . . 16 horas om. U || 16 Virgilius] ge. I 208 | dies omnique G'A || 18 qui ante] quante W || 19 minor fuerat iam maior incipit esse. Hic est ordo. Ergo G' || 20 una U || 28 procures G'

476. SENIO senior. W

478. MEMPHIS Memphis regio Aegypti, per quam W'G'
Nilus fluit; inde 'custos Nili crescentis' est dicta, qui ab
eadem continetur.

VANA SACRIS quia plurima colunt monstra. 5

ILLO CULTORE DEORUM Achoreo. WG'

479. LUSTRA SUAE incertum est, an cubilia accipiamus, W'G'
an quinquennia an liberationes.

PHEBES haec sacra Lunae celebrantur. W'P

APIS taurus est, qui annis singulis immolatur, cum in W'G'
grege fuerit alter inventus. Sed nunc hoc dicit: hunc 11
Achoreum tam religiosum fuisse, ut non tunc unus Apis
esset in templo, sed multi.

480. VOX PRIMA FUIT Achoreus, inquit, vox fuit prima
consilii; nam prior est hic locutus. 15

MERITUMQUE FIDEMQUE dixit meritum et fidem Pompei, W'
quae cum Ptolomei patre foedera comparasset, et suasit,
ut reciperetur.

482. SUADERE MALIS id est qui malis hominibus doctus W'G'
esset nefaria persuadere et qui sciret regum animos ad 20
scelera proniores, haec dixit.

484. IUS ET FAS MULTOS FACIUNT si fuerit, inquit,
ius et fas servatum, ut recipiamus Pompeium, qui nobis
est familiaris, apud offensum Caesarem habebimur pro
nocentibus. 25

485. LAUDATA FIDES ipsum sensum repetit, quod, si
laudari fidem suam voluerint recipiendo Pompeium, sint
a Caesare puniendi.

SUSTINET INQUIT id est cum eos fides sustentat, quos
fortuna iam deprimit. 30

---

2 civitas *G'AR'* || 3 inde *W'*] hinc *G'* | quia *U* || 7 est
om. U | tibula *W'* | accipiamus *om. U* || 8 quinquennalia *U* |
libérationes *W* | an lustrationem *U* || 10 est *UG'*] est apis
W || 12 fuisse *om. U* || 14 inquit *om. U* || 15 haec *W'* ||
16 dixit *iquid W* | dixit *om. U* || 19 omnibus *W'* || 21 dicit
P || 23 ut] scilicet ut *G'* || 27 essent *W'*

486. ACCEDE DEISQUE ut hoc ames, quod di adiuvent, ut ait Tullius 'nunc melior <e>a iudicanda e<s>t, quam etiam di adiuverunt'.

487. MISEROS FUGE non dixit persequere, sed desiste
5 comitari.

488. SIC UTILE RECTO id est sic distat utilitas ab honestate nec potest esse coniuncta.

492. MODUS GLADIIS ut sine modo saeviat, hinc dicit regna fieri firmiora.

10 OMNIA SAEVE crudeliter aliquid facere numquam licebit, nisi semper feceris.

495. SAEVA PUDEBUNT id est facere.

WG' HAEC SAEVA genere neutro declinavit numero plurali.

W'G' 497. NEC VICTOS ARCERE id est se, qui est victus.

W'G' 498. HOSPES id est Pompeius.

W'G' 499. PIGNORA SUNT PROPIORA TIBI id est soror.

500. REDDE SORORI Cleopatrae, ut ait supra <V 63. 64> 'regnumque sorori ereptum'.

502. NON FUERIT MAGNI quicquid nunc ad Pompei
20 visum fuerit partem pertinere, necesse est post victoriam occupetur a Caesare.

W 507. CUIUS THESSALICAS senatus

W'G' VOLUCRES quorum cadaveribus aves ad cibos usae sunt.

508. GENTES QUAS UNO illas dicit, quae Pompeio
25 auxilia contulerunt.

WG' 513. SEPOSITAM quasi ad praesentem Pompeium loqui coepit.

W 514. ARMAQUE legitur et arva.

---

1 ut hoc ames om. U | adiuvent G' || 2 ut . . . 3 adiuverunt om. UG' || 2 Tullius] or. pro Q. Ligat. 6, 19 | qua cod. || 4 non . . . sed] i. U || 9 esse U || 10 licebit G'] lite hic W licet U || 13 nil nisi neuī gen̄ exh. G' || 14 te W' | nil nisi s. (?) te exh. U | victus non haec exh. W || 17 Cleopatrae] de patre G' | ut . . . 18 ereptum om. U || 19 dum quicquid G' || 20 est om. U || 23 Volucres (G')] voluerit W || 24 dicit WG'] gentes U | pompeii W || 28 <arva> legitur et arma UG'

515. VICTORI Caesari.

W'G'

518. PURGANDUM GLADIO Pompeius prior egit hac causa, ut huic traderetur imperium post patris mortem, postea Cicero, quae oratio <in>scribitur de rege Alexandrino. Hoc ergo dicit: gladio hoc crimen purgare debemus, ne 5 videamur huic aliquando favisse, quod nobis hoc suadente senatus imperium dedit.

519. FOVIMUS dicit etiam se gratiam reddidisse.

W'A

522. SOCERI id est Caesaris.

W'G'

RAPIMUR Q. C. F. hoc est: favere cogimur, cui universa 10 sunt subiugata.

525. POPULUM N. C. I. vult se invalidum confiteri, dum huius non speret Magnus auxilium.

526. REFUGO ordo: vix fodientem arva mollia Nilo refugo. Ideo 'Nilo refugo', quia exit in arva Nilus in 15 se iterum reversurus.

527. METIRI S. R. id est unus quisque debet cogitare, quid possit.

528. T<U> P. P. per interrogationem pronuntiandum.

FULCIRE sustentare et regere.

20

531. NULLIS A. A. neque Pompei neque Caesaris nos partibus applicavimus.

533. COGNITA FATA id est Caesaris.

534. SED LAETA SECUTOS hunc iustum est, inquit, non deesse alicui in adversis, sed si sunt laeta et prospera 25 secutura, hoc est tunc pro aliquo decet inire discrimen, si eum respicere potest secunda fortuna. Nam si spes omnis abscisa est, quid prodest ad adversa properare?

2 hac causa om. G'AR' || 3 postea . . . 7 dedit om. G' || 4 de rege Alexandrino] non leg. apud Müller || 6 hinc U || 8 etiam] ergo A om. W || 9 caesari U || 10 iuvare G' | cum U || 12 spernit P sper/// G || 14 refugus G' | molli a nilo G' | Nilo refugo om. U || 15 exit in] inuadit G' | in] uad W | Nilus om. U || 17 unusque W || 18 quod G' || 20 et regere om. U || 22 applicavimus partibus G'AR' || 24 hunc om. G' | iustum est] istum est W Decet G' || 25 deesse aliquos adversis G' || 28 prosperare G

- WG' 538. SCELERI D. A. qui Pompeium occideret.
W'G' 541. MONSTRI GLADIIS legitur et monstra cladis.
WG' 544. Hos ANIMOS 'habent' subaudimus et est indignantis ἀποσιώπησις.
W'G' 545. ROMANA IACENT id est fata, ut hos animos
6 habeant barbarae nationes, quae semper fuerunt inbecillae.
548. COGNATAS P. M. ut in civili bello solus dimicet
ille, qui civis est.
549. CLARO N. M. C. E. N. sensus hic est: si Pompeius
10 nominis sui magnitudine hoc consecutus est, ut victus a
Caesare eundem faceret criminosum, tu non times tantae
exitium dignitatis, ne tibi obsit, cum sit et victori
Caesari nociturum?
551. CAELOQUE T. contra auguria.
15 552. SEMIVIR quippe mollis ex generis qualitate.
WG' 553. NON legitur et ne.
W'G' 555. VICTORISQUE G. tamquam et hinc habeat dignitatem,
cum sit ipse superatus.
556. VISCERA N. id est Romanorum.
20 QUOD POTERAT R. E. hoc apud Ptolomeum satis esset
ad metum, quod erat Magnus Romanus, licet esset
victus.
559. NILI S. T. potes, inquit, nunc Aegypti tenere
imperium. Non enim omnino teneris iure, cum Pompeius,
25 qui tibi illud tradidit, oppressus est et victus.
560. VENTO V. N. quae deposuerat litoribus adpropinquans.
563. APPULERAT aut se appulerat aut fuerat adpulsa.

---

2 legitur *pon.* U ante MONSTRI || 4 ἀποσιώπησις W om. G' ||
6 imbecilles G inbecilles PAR' || 7 dimicet solus G || 9 sensus
hic est] hic est P hoc est G || 11 tantae a ante *cett.* || 15 aeris
G'R' || 17 habeant G || 21 meritum G' || 22 esse W | vic-
tus UPAR' victor W iustus G || 23 potes] possides enim
(om. W) W' | nunc om. W' | aegyptium P | tenere] a
matre W' || 24 omnino teneris] omne optines (optinet W) W' ||
25 est post victus *pon.* W' || 26 quia deposuerat ea G' || 28 aut
se G'AR'] ad se W' | adpulsa fuerat G'AR'

565. IN PARVAM ideo in parvam, ne locus esset, ut WG' simul aut uxor aut aliquis de filiis cum eo tolleretur.

LITUSQUE M. dicit Pompei navem non posse ad W'G' litora pervenire loci natura prohibente, quo facilius ei persuadeat, ut ascendat in scapham. 5

567. QUI VETET id est aestus. WG'E

568. NISI FATORUM LEGES id est potuit hoc malum W'G' aliquis praesagare, nisi fatorum voluntate mors veniens hunc sensum omnibus abstulisset.

573. SCEPTORUM AUCTORI qui Ptolomeo tradidit regnum. 10

574. CUM CLASSE TYRANNUM potuerunt, inquit, intellegere Magno insidias praeparari, quod ei unus occurrit. Nam si vera fide susceptus esset, ipse ei Ptolomeus cum omni gente obviam venisset.

576. LETUMQUE I. P. T. id est mavult occidi, ne timere 15 videatur.

578. IMPATIENS EGRESSO ideo, inquit, vult cum eo ire, quia suspicatur eum adversa passurum.

580. ET TU NATE P. 'remane' subaudimus. WG'

581. CERVICE TYRANNI id est quod de me fecerit, hoc W'G' sciatis vos esse passuros. 21

585. THESSALICIS S. M. cum ad Lesbos missa est a marito.

586. POTERAS N. F. P. hoc dixit: quid erat necesse, ut me a Lesbo auferres, si non eram tecum ad aliam 25 ventura regionem?

587. CUM FUGERES A. non enim ad Lesbos ideo veneras, ut ibi maneres, sed ut me auferres.

589. IN FLUCTUS P. C. ut tecum in mari sim, non in terra. 30

---

2 cum eo om. W' || 5 persuaderet U || 10 tradidit ptolomeo imperium U || 11 intellere U || 13 ei om. G' || 14 omni ei gente W | omni gente ei occurreret U | omni] tota G'R' toto A | obvia P || 16 maluit U vult G' || 17 cum eo vult G'AR' || 19 mane G' || 22 lesbos codd. || 24 ut me om. U || 25 a] ad U aliquam G' || 27 lesbum WG' || 29 et non G'AR'

591. NEC QUOQUAM AV. V. unum faciebat pro desiderio, alterum pro dolore, quod navigantem sine se videre non poterat.

592. STETIT A. C. expectans, quid Pompeius aut
5 pateretur aut ageret.

597. ARMA SATELLES hic cum Romanus miles fuisset, contulit se ad Ptolomeum et satellites ipsius factus depositis Romanis armis gestare coepit arma barbarica.

600. QUIS NON FORTUNA P. sensus hic est: omnes
10 crederent te, Fortuna, iam parcere velle Romanis, quae tam crudelem Septimium longius removisses a proelio; sed tu ideo facis, ut cum hic Pompeium, cum a pugna sit absens, occiderit, gesta videantur in toto orbe bella civilia.

WG' 601. HEC DEXTRA Septimii.

16 604. HEU FACINUS CIVILE TIBI aut [tibi], o Septimi, aut [tibi], o Fortuna.

WG' 606. ROMANUS R. S. P. E. 'Romanus' id est Septimius. SIC PARUIT id est ut occideret principem Romanorum.

20 608. MAGNE TUO vel Romano vel quia ipse dedit regna Ptolomaeo.

WG' 609. FAMA ordo: qua fama.

QUO NOMINE D. sensus hic est: posterius quid vocabunt,
25 quod Pompeium Septimius occidit, cum illud scelus vocent, quod Caesarem tyrannidem et regnum adfectantem in senatu Brutus occidit?

612. PERDIDERAT I. I. S. id est Pompeius coepit in alterius esse potestate.

1 Attonitoque m. lemma in G om. P || 4 at ducis eventum lemma in W om. U || 8 arba U || 9 omnis credebant (credebant G) te fortuna G' || 10 te post parcere pon. W om. U || fortunam W' || quae G'AR' qui W' || 12 a om. W' || 13 gesta in toto orbe videantur G || 16 et 17 tibi om. W || 18 septimii W' || 19 id est om. U || 20 vel Romano vel om. U || dedit regna] magnus dedit Imperium U || ptolomaeo W || 22 quae W || 23 quo WP || 25 ceciderit U || cum om. U || 27 Brutus om. G'

618. FUNESTUS ACHILLAS notandum, quod hic Pompeius occiditur ab Achilla.

621. SEQUE P. M. hoc est: virtutem suam, dum moritur, explorat.

622. NUMQUAM T. L. hoc dicit: nunc me respiciunt, 5 quae futura sunt saecula, et quid patiar intuentur, semper eadem locutura. Consulamus ergo famae, ne quid faciamus invalidum, quod aetas omnis agnoscat.

624. RATEM legitur et meam.

W'AR'

CONSULE FAMAE o Pompei. Ipse enim secum loquitur. W'G'

625. FATA TIBI. L. F. P. V. sensus hic est: semper felix 11 fui et vitam sine erumnis egi. Non fuit ergo, ubi possem hominibus meam in adversis probare virtutem, nisi nunc, si me patiar fortiter occidi.

627. AN SCIERIS ADVERSA PATI sic possumus accipere, 15 id est ignorant populi, an scieris adversa pati, si non in morte probaris.

628. AUCTOREMQUE D. F. id est ne dole.

QUACUMQUE F. id est manu.

631. HOC AUFERRE DEO auferre id mihi non potest 20 deus aliquis, quod sim felix.

MUTANTUR PROSPERA VITAE manifestus est sensus: is qui felix est, potest miser fieri, si vivat. Nam si pereat, dici vel fieri non potest miser, quia tamdiu vixit, donec fuit felix.

25

633. POMPEIUSQUE M. id est filius eiusdem.

634. CLAUDE D. G. id est nati et uxoris; nam non gemit ipse Pompeius.

2 ab achilla occiditur UAR' || 5 nunc me om. U || 7 semper] saepe G' ergo om. U || 8 invalide G'AR' | omnis aetas agnoscit U || 9 legitur et] vel U s. at A s. R' || 10 ipse loquitur ad se A || 10 et 11 Consule famae. Sensus hic est semper G' || 15 sic] bis W' || 16 an . . . pati post probaris pon. W' || 18 dole om. UG' || 20 id est nullus potest deus auferre G' || 21 sum W' || 22 sensus est G' || 24 qui U | donec W] quamdiu G'AR' om. U || 26 eiusdem om. UEAR'

635. SI MIRANTUR A. faciunt enim me plurimum gloriosum, si mors mea miranda est, non dolenda.

TALIS C. M. id est sic retinebat animos, ne doleret.

637. AT NON TAM PATIENS C. c. s. id est non tam
5 patiens erat coniugem tam crudeliter pati videre quam
si haec ipsa pateretur.

640. AVIA LESBOS ad quam ipse ab itinere deflectatur.

641. ET PRIOR I. N. P. L. dum tu, inquit, ad me
auferendam moraris, occupavit Caesar prior Aegyptum.
10 Hoc autem ideo putat factum, quod illuc veniens
Pompeius occisus est.

642. NAM CU(I) IUS SCELERIS id est quam Caesaris
scilicet, ut Pompeium auderet occidere.

WEAR' SED QUISQUIS IN ISTUD deest 'es'.

WG' SED QUISQUIS IN ISTUD nunc ad illum loquitur, qui
16 Pompeium occidit, ut semet interimat.

W'G' 643. CAPUT id est Pompei.

CAESARIS IRE PROSPICIENS ne ille occidat socerum et
sceleratus habeatur, tu Pompeium interficis, aut tibi
20 prospiciens, ne si susceperis Magnum, animos victoris
offendas.

646. QUA VOTUM EST hoc est per semet ipsum.

POENAS N. M. M. sive 'non minores [a] morte pendat
poenas', dum me aspicit interemptam, sive 'non pendat
25 poenas' moriendo breviores, quod me incolumem de-
relinquit.

647. CULPA LIBERA id est sum.

650. VICTUM Q. R. E. T. R. ipsum Pompeium victum ad
me recepi, quod facere etiam reges timuerunt, ut nunc
30 Ptolomeus, qui eum suscipere timens noluit.

---

3 si W || 4 est quae inpatientia pati coniugem W' ||
5 pati videre om. W' || 7 ipse om. W' | deflexus es G'AR' ||
10 illuc om. W' || 16 interimat] occidat G || 18 socerum
scelerum G || 19 videatur G | tu Pompeium interficis om. U ||
20 animum UV : 23 sive] si U || 25 dereliquit G' || 28 q.
q; W

651. INTUTA P. non tuta; una pars orationis est WG' 'intuta'.

652. PERFIDE P. id est omnia pro me facere te dicebas.

653. MORIAR NEC M. R. scilicet etiam non iubente W'G' Ptolomeo. 6

655. AUT LAQUEUM C. id est artate laqueum collo. WG'

<COLLO> legitur et collum. W

ARTARE legitur et aptare. 9

ARTARE RUDENTES 'permittite' subaudimus. WAD

657. POMPEIO PRAESTARE P. Q. C. A. I. sensus hic est: W'G' qui me occiderit, duplicem gratiam consequetur; Pompeio enim praestat, quod simul uxorem eius interficit, et potest hoc Caesari imputare beneficium, quod manu sua uxorem peremit inimici. 15

658. O SEVI hyperbaton est: o Magne. WP

659. CORNELIA N. E. I. M. S. id est adhuc tu, o Pompei, W'G' vivis, etiam ego sum in aliena potestate.

661. SERVOR VICTORI id est servor Caesari, ut ipse me puniat. 20

663. ET PECTORA FERRO ut scribit Paterculus <II 53, 3> de Pompeio 'duodesexagesimum annum agentis pridie natalem ipsius vitae fuit exitus'.

664. SACRAE V. F. ubique subaudimus 'fatentur, qui WG' lacerum videre caput'. 25

667. NAM SAEVUS IN IPSO ordo: in ipso sceleris actu W'G' Septimius scelus maius invenit.

673. NONDUM ARTIS E. C. E. R. hoc est: adhuc illo tempore nesciebant semel amputare caput a cervice.

1 non tuta et 2 'intuta' om. G' || 5 etiam om. UV || 7 artate G'] amate W || 9 <artare> vel aptate R <aptare> vel artare U <aptate> vel aptare ssc. vel artare D || 12 inveniet G' || 13 enim om. G' V | simul om. G' || 14 potest] post G' || 16 est] nam est P || 17 tu vivis. W' || 19 servor om. U | ipse om. U || 22 duodesexagesimo codd. | annos G' || 26 ordo est U || 28 hoc est G'] hoc W om. U

675. VINDICAT HOC F. D. G. S. id est Achilles sibi vindicat, ut ipse gestaret.

676. DEGENER invectio in Septimium.

OPERAE M. R. S. id est qui sub alio agis alterius imperio obsequens. Hanc secundam operam appellavit.

WG' 679. ILLA VERENDA illa coma comprehensa est.

W'G' 680. HIRTA COMA ordo est: ut Magnum nosset puer impius regibus illa veneranda hirta coma et generosa caesaries decora fronte manu est comprehensa.

10 684. <SUF>FIXUM CAPUT EST QUO NUMQUAM B. I. ordo: quo iubente bella pax numquam fuit. IUBENTE potestatem, quam habuit Pompeius, expressit, ut maior ei facta esset indignitas.

WG 685. HOC L. C. Q. E. R. M. caput scilicet.

W'G' 687. TYRANNO Ptolomeo.

16 688. SCELERI S. E. F. id est superstitem esse, ut fides perpetua permaneret.

692. ULTIMA L. invectio in Ptolomeum. Et est sensus hic: o Ptolomae, qui es Lagi proles ultima atque
20 peritura. A Lago enim nati sunt Ptolomei, quorum hunc iam dicit esse extremum.

694. SERVETUR IN ANTRO Alexandrum dicit illic sepultum.

697. PYRAMIDES pyramis dicitur fabrica sepulcrorum,
25 quae sic struitur, ut ab imo lata in acumen tenue ex omnibus angulis colligatur. Alii pyramides volunt esse in Alexandria civitates.

INDIGNAQUE id est quibus non merebantur ornari.

MAUSOLEA sepulcra ingentia.

---

1 sibi G'AR'] si W | sibi vindicat om. U || 4 agis G']
ageret W' || 5 obsequeris G'AR' || 7 siosset W || 8 im-
pius regibus G'AR'] regius W' || 10 ordo est U || 11 Iubentem W' om. GAR' || 16 sceleris s. G sceleris P || 17 maneret G' || 19 hic om. UR' || 21 iam om. U | esse om. G' || 22 Alexandrum magnum dicit illuc U | 25 cacumen G'AR' || 26 voluntas se W || 29 ignea P

699. MOLESTA T. C. F. S. ordo: totum cadaver socero W'AR' servare adeone molesta fuit cura?

704. QUIBUS id est cladibus. WEAA

706. FELIX N. T. D. hoc dixit: Pompei vita non sic W'G' fuit, ut nunc floreret, nunc vacuaretur; sed quamdiu fuit felix, beatudinem eius deorum nemo turbavit; cum miser factus est, numinum nemo miseratus est.

708. DILATA quam longa felicitate distulerat.

710. LUDIBRIUM PELAGI unde mare ludat.

NULLAQUE M. F. omnia, inquit, membra confusa in hoc W'G' tantum notam habent, ubi caput est amputatum. 11

711. IACTURA damnum, amissio. W'G'E

716. CYNIREAE LITORE 'Cinyrae' a rege Cinyra, qui W'G' cum Myrra filia concubuit, ex quibus Adon est procreatus.

718. VICTUM PIETATE T. id est miserans Pompei fata 15 postposuit formidinem, quam gerebat.

721. MAESTA P. P. D. C. N. P. ordo: lucis parum praebebat per densas nubes maesta Cynthia.

725. EXPECTAT FLUCTUS ut ab ipsis elevetur oppressus.

727. INCUBUIT MAGNO id est supra Magnum. 20

730. FORTUNA o Fortuna. WDE

732. GESTENT PIA COLLA hoc dicit: qui feretrum W'G' humeris subeunt, cum exequiae celebrantur.

PARENT<EM> ubique subaudimus 'non hoc petit Pompeius tuus'. 25

737. SICCOS EFFUNDAT IN IGNES sine ture; hoc est W'G' quod supra <VIII 729> ait 'non pretiosa petit cumulatō ture sepulchra'.

738. ROBORA ligna. W'GE

740. COMPLEXA MARITUM id est volens pariter concremari. W'G'

4 dicit G'AR' || 5 floreret U] flores et W' felix esset G'AR' | iacuaretur W || 6 felix om. U | deorum nemo om. G || 9 unde mare G'AR' | ut de mari W' || 11 notum W || 12 amissio om. G' || 13 litora W | cynira (-o U) W'P cinira G || 17 ordo est U || 19 obpressus W || 20 super UAR' || 23 subvehunt U || 24 parent W' om. G' | ubique autem G || 25 tutis G || 26 hoc . . . 28 sepulchra om. W' || 27 petit pr. G' || 30 pariter concr.] uri pariter G'

- W' 741. IMPERAT id est quod non imperat.
W'G' 742. NEC ADHUC A LITORE LONGE EST ut possit interesse
funeri, si tu, o Fortuna, patereris.
744. NULO CUSTODE CREMANTES id est ignes, qui
5 nescio cuius cadaver urebant nullo iam adsistente
custode.
W 746. SUBDUCENS legitur et subducit.
W'G' 743. QUAE CUMQUE ES AIT NECLECTA quippe desertum est hoc
cadaver.
10 747. CARA TUO <SED> POMPEIO FELICIOR <U.> nam
utcumque iam adepta est sepulturam.
WG' 748. VIOLAT MANUS id est mea.
W 749. RELICTUS legitur et relictum est.
W'G' 750. PATERISQUE H. D. S. quippe Pompeium inde gratula-
16 tur exuri.
W' 752. PLENOS legitur et plenus.
W'G' PLENOSQUE SINUS hoc est plenum sinum habens.
WA 753. PERVOLAT legitur et pervenit.
W'G' 756. EXIGUA T. P. S. hic scrobem feminino genere
20 posuit, Plautus masculino 'scrobes sexagenos fodi in die'
in Amphitrione.
758. ADMOTUS non enim erat aliud, quod cremaret
praeter corpus, ideo non subiectus, sed admotus.
WG' 759. ILLE id est Cordus.
W'G' 761. IACTATU PELAGI hac re tristior.
W' IACTATU id est iactatione.
W'G' SI FUNERE NULO sensus hic est: si iniuriose accipis,
28 quod tam indigne sepeliris, et magis velis iactari flucti-

---

19—21.

3 fueri U | tu o om. W'AR' || 4 quia G'AR' || 5 iam
om. U || 7 <subducit> (vel) subducens G'D || 11 adepta est
sepulturam W'] tibi (vel add. G) aptata est sepultura G' ||
14 inde] in P || 16 Plenus legitur et plenos G' || 17 plenusque
G || 20 plaustus W | fodi in die G'AR'] om. W' || 21 in Amphi-
trione om. UG' || 22 enim om. G'V || 23 ideo] idest W' ||
24 ille ē ad corpus G' | tordus W codrus AR' || 28 tam]
dā P om. G

bus quam sic cremari, averte manes tuos ab officio meo
et cum te sepeliens invoco, audire noli.

761. NULLO legitur et nudo. W

763. INIURIA FATI indignum quidem et paene illicitum W'G'
est, quod sic humaris; sed necessitas fati, quae te in 5
has adduxit angustias, facit, ut haec sepultura non
debeat displicere.

765. NE VOLUCRES N. S. C. I. bene post feras omnes
ultimus Caesar adsecutus est.

767. ROMANA S. M. id est mea, ut hoc habeat satis 10
esse solatio.

FORTUNA RECURSUS id est si mihi in Italiam redire
contigerit.

778. TABE F. B. dum enim destillat tabe sua, nutrit
incendium. 15

781. QUAM METUIS invectio in Cordum, quod metuat
deprehendi.

CRIMINE quod putat crimen esse; nam laus est.

782. QUO TE id est crimine.

784. FASSUSQUE S. P. C. confessus, quod Pompeium 20
sepelieris, exige caput eius, ut pariter cum corpore
contegatur.

785. INPONERE F. id est ut sepultura, quae a te
coepa est, terminetur. 24

791. BUSTUM semiustum. WG'

792. INSCRIBIT S. S. S. N. id est de carbone inscripsit. W'G'

---

3 nudo W] nullo pr W || 5 te om. W' || 6 sepulchra P ||
7 debeas G | despiciere W despici U || 8 omnes feras U ||
9 ultimas P | caesaras secutus G' || 10 ut . . . 11 solatio
om. G' || 10 habeat U] debeat WA || 12 si om. W' | red-
ire in italiam UR' || 13 contigerit in italiam redire G' ||
14 tabes . b. W om. cett. | distillat G'AR' || 16 cordium W
codrum UGR' chodrum P coarum A | Poeta invehitur in
chordum exh. E || 20 c.] c. et W | quod sepulcrum pom-
peio moliris exige U || 21 sepeliatur G' || 23 a te om. G'AR' ||
25 busta semusta W || 26 leg. INSCRIPSIT.

794. QUO CONDI M. I. Q. T. C. S. ut maior apud Caesarem vindicta videatur, quod sic sepultus est, quam si iaceat insepultus.

796. CUR OBIOIS propter metrum 'o' brevis est et est
5 figura συστολή.

797. SITUS EST repetit cum indignatione, quod ille inscripsit 'hic situs et Magnus'.

798. ROMANUM NOMEN tantum mereri tumulum Pompeium dicit, quantum patent terrae et quousque Romanum
10 nomen extenditur; quem nunc dolet uno litore contineri.

800. CRIMINE P. D. quod sic Pompeium iacere perpessi sunt.

TOTA EST HERCULIS OETE Oeta mons in Thessalia, ubi crematus est Hercules et sepultus.

15 801. BROMIO a nutrice Bromia sic dictus est Liber.

NYSEIA mons Nysa in India, ubi Liberi tumulus esse perhibetur.

802. OMNIA LAGI A. T. P. id est totam Aegyptum tenebis et dicit, quem admodum fiat, dum nos, ubi sis,
20 ignoramus.

804. ERREMUS P. id est ubi sis, nesciamus.

805. MAGNE M. N. N. C. H. timentes, ne ibi nescientes tua ossa calcemus.

806. TUNC SACRO DIGNARIS dignum iudicas, ut Virgilius
25 'haud equidem tali me dignor honore'. 'Dignaris' o Pompei vel tu Corde.

808. TRUCES L. M. quos Pompeius oppressit.

809. REVOCATO Quinto Metello, Numidici filio.

810. CURRUS triumphum.

---

1 condita W || 2 si om G' || 4 alt. est om. W || 5 συστολή P
 συστολή W Δυστολή U cictο A e G || 6 quid P || 7 hic ... Magnus
 om. G || 8 meruerit W' || 10 littere W || 14 et sepultus om. G' ||
 15 Bromius G' || 16 Nyscia P | mons est G' A R' ||
 18 OMNIA LAGI · A · (W) Rura G' | totum G' A R' || 21 sit
 U || 22 ne ibi G' | nec ubi W ne tibi ne tibi U || 24 ut
 ... 25 honore om. U G' || 24 leg. TAM | Virgilius Aen. I 335 ||
 26 tu om. U | corde W

810. COMMERTIA quod p[l]acato de piratis mari mercandi
usus est restitutus.

COMMERCIA id est adde.

WG'E

811. PAVIDOS CILICAS M. acute dictum: [sic] Pompeius W'G'
effecit, ut timerent maria piratae, in quibus ipsi grassa- 5
bantur.

812. GENTESQUE V. Numadas dicit.

ET QUICQUID IN EURO id est adde.

WG'

814. CIVILEM R. T. quod post omnia bella, quae gere- W'G'
bat, elegerit se privatum. 10

815. CONTENTUM M. P. D. T. dum contemnit frequentius
triumphare.

818. SOLITUMQUE L. id est nomen.

819. ARCUS 'arcus' hic pro fornice posuit.

820. HAUD PROCUL E. I. P. id est scriptum est iuxta 15
terram.

821. NON LEGAT ADVENA R. parvitatem tumuli ostendit,
ad quem necesse sit se incurvare lecturum.

822. QUOD NISI MONSTRATUM scilicet nomen.

826 HESPERIUS MILES in libris enim Sibyllinis est 20
cautum, ne quis ad Aegyptum miles Romanus accedat,
eo quod non expediret Italiae.

TUMENTIS tunc enim inrigat Nilus has terras, cum
minor pro tempore esse deberet.

827. PRECER PRO TANTO 'precer' pro inprecer posuit. 25

828. VERTAT AQUAS NILUS 'vertat' id est retorqueat a
meatu solito rediturus illo, unde descendit.

---

3 adde *gl. sup.* pavidos (811) in *G'AR'* || 4 acute dictum
om. G' | sic *G'* si *W'* *om. AR'* || 5 effecit *AR'* efficit
W'G' | crassabantur *U* gratulabantur *G'AR'* || 7 numi-
das *UG'* | dicit *om. UAR'* || 14 arcus] arcum *G om. P* |
hic *om. P* | fornice arcus posuit *U* | nominavit *W* || 15 id
est quia (qua *P*) *G'AR'* || 18 se *om. G* || 21 accidat *U* ||
22 Italiae *om. UV* || 23 tumentis *W* | nilus irrigat *G'* ||
24 minor ante esse *pon. G'* | debere *P* debet *U* || 25 Precor
et precor *W* | PRECER . . . precer *om. G'AD* | imprecor *WG'* |
posuit *om. UAD*

- WD 832. SEMIDEOSQUE CANES deos.
 W'G' 833. PLANGENS hi enim in flumine Osirim, filium Isidis, quaerunt, quem alii fratrem et coniugem eius accipiunt. HOMINEM ex eo enim quod plangitur, perisse monstratur; ex eo quod perit, homo fuisse cognoscitur.
 834. MANES divos, Pompeium scilicet.
 WP 835. TU quoque o Roma.
 W'G' TEMPLA TYRANNO Caesari scilicet.
 836. NONDUM de hoc enim tempore loquitur, quo 10 Lucanus est, non quo fuerunt bella civilia. Nam postmodum Caesar occisus in deorum numero constitutus est.
 WG' 837. PRIMA tunc cum recens vicerat Caesar.
 W'G' 840. IN. TELLURE id est in Aegypto.
 WG' TIMEBIT subauditur 'movere'.
 15 <BUSTA> Pompei.
 842. ET VELIT U. N. R. s. id est utinam velit uti Pompeius nostro sinu, o Roma.
 W' 843. ULTIMUM nimium.
 WD 845. AUSONIAM id est in Ausoniam.
 WG' VIOLARE SEPULCHRUM id est si mihi contingat.
 W'G' 846. AUT SULCO STERILI dicit signa, per quae iubebunt superi Pompei in urbem ossa revocari, aut famem dicit futuram aut nimios aestus aut ventos turbidos aut terrae motum.
 25 847. AUT ROMA VOLET ordo est: forsitan cum aut sulco sterili finem a superis poscere volet Roma aut austris feralibus aut ignibus nimis aut terrae moventi tecta, consilio iussuque deorum in urbem tuam, Magne, transibis.

---

1 seme deosque *exh. W* || 2 osirin *G'* || 5 periit *UG'* || 6 deos *G'AR'* || 8 et 9 scilicet de hoc enim *W'* scilicet. Nondum hoc *G'* || 12 tunc *om. G'* || 13 Intellure *exh. W* | in *om. U* || 14 subauditur] subcastitur *W s. A om. G'R'* || 15 pompei deos et velit uti scelus *W'* || 16 nō roma sinu et velit ut inō roma sinu id est *W* || 18 <nimium> ultimum *G'* || 20 si *om. W* || 21 iudebunt *U* || 25 cum aut *G'* aut *W'* || 27 ignibus aut nimis *W'* | moventis *W'* | 28 et iussu *G'AR'*

848. MOVENTI cum poscere volet finem. WG'
849. CONSILIO IUSSUQUE DEUM ut persuaderi possit et
cogi.
850. SUMMUSQUE FERET pontificem maximum dicit. W'G'
851. SYENEN Syene civitas in meridiana regione. 5
852. IBIT ET UMBRIFERA umbriferas. W'
857. AVERTET ut ad te ire contendat, qui alio properat, W'G'
[illo] pervenire iuvabit.
858. PREFERRE IOVI Osirim dicit, qui in Casio monte
colitur. 10
859. AUROQUE SEPULTUS hoc dicit: si in templo esses
positus, quia minor eras hoc honore, qui diis debetur,
pro umbra accipereris. Nunc autem deus haberis in hoc
tumulo positus, a quo amplius merebaris et quo es ipse
pretiosior. 15
861. AUGUSTIUS ARIS hoc dicit: sacratior est lapis,
qui te tegit, quam sunt templa, quae Caesar accepit.
863. TARPEIS QUI SAEPE DEIS probat quem admodum
possit sacratius Pompei saxum esse quam Caesaris
templum. Plerumque, inquit, qui in Capitolio numquam 20
voluerunt sacrificia celebrare, venerantur et colunt saxum,
in quo fulmen a Tuscis fuerit inclusum.
864. TUSCO VENERANTUR haec enim gens sacrorum
peritissima est.
865. PRODERIT HOC OLIM dicit beneficium Pompeio 25
datum, quod non fuerant ei perpetua busta constructa.
- MANSURA FUTURIS conficiuntur enim haec omnia vetu-
state, id est quae futuris et posteris ventura non queant
permanere.

1 cā poscere valet W || 5 syenī W om. cett. || 6 ET] in
W om. U || 7 concedat U | properabat G' || 8 illo om. W' ||
11 dicit G' R' | qui G' || 16 dicit UG'AR' || 17 te om.
W | tangit G | te tegit] tetigit P | sint UPAR' || 18 DEIS]
d. G dehis W' om. PAR' || 19 sacrus P non liq. G || 20 in-
quit om. U | capitolino voluerunt U || 21 sacrificia celebrare]
sacrificare U || 26 fuer U || 28 et] ac U id est G | ventura
om. W' | queunt G'

867. LONGA VETUSTAS id est intra paucos annos tumulus dissipabitur.

868. PERIBUNT id est probari non poteris in Aegypto esse sepultus, posteri cum tuum tumulum non videbunt et idcirco inter deos te esse iudicabunt.

W' 869. ARGUMENTA signa, ut Virgilius 'argumentum ingens'.

W'G' 870. QUA SIT NULLA FIDES quia nemo credat antiqua referentibus.

10 872. TUMULO QUAM CRETA ut ita credatur a nullo, quod Pompeius in Aegypto sit sepultus, quem admodum Iuppiter in Creta tumulum habere non credatur, sed hoc gentes istae sibi usurpasse iudicabuntur.

---

1 dies U || 2 et 3 dissipatus peribit id est probari non potest posteri tecum tuum tumulum W' || 3 PERIBUNT id est probari non poteris in aegypto esse sepultus dum te cum tumulo (-um P) G' || 6 Virgilius] *Aen. VII 791* | ut . . . 7 ingens om. U || 8 quia W'] Quae aetate G'AR' | credit UP credit GAR' || 12 non om. U || 13 videbuntur U | INCIPIT LIBER VIII · W M · ANNEI LVCANI LIBER · VIII · EXPLICIT · INCIPIT LIBER · VIII · FELICITER · FFAT · E INCIP DE LI BRO VIII · A

ARGUMENTUM LIBRI NONI.

P a M U E

Advectam Uticam Corneliam cum Sexto filio; cognitum Catoni et Gnaeo Pompeio fatum Magni; discessum Tarchondimoti et aliorum sociorum; Catonis in fugam eorum convicia; Cyrenas expugnatas a Catone; naufragium 5 in Syrtibus exercitus Catonis et iter per harenas petentis Iubae regnum; non inpetrasse Labienum, ut Cato consulere Hammona de belli eventu; descriptionem Gorgonis occisae et sanguine eius nata omnia genera serpentum et vim uniuscuiusque et Psyllorum adversus 10 eas potentiam naturalem; et adventum Caesaris in Aegyptum conspectoque Magni capite lacrimasse exitum tanti viri.

1. AT NON IN PHARIA MANES id est in Alexandria. W G'

3. BUSTO vult hic ἀποθέσειν facere poeta Pompeio. W'

4. DEGENEREM ROGUM se non dignum, non quo rogus W' G' aliquando degeneret. 17

5. AXIBUS AER hunc dicit, qui vicinus est terris. Nam usque ad lunarem circulum turbidus est aer.

6. TERRAS INTER LUNAEQUE sapientes ita volunt: 20 spatium, quod inter terram et caelum est, possidere animas nobilium defunctorum, inde verum de Anchisa 'aeris in campis latis'.

8. AETHERIS IMI 'imi' summi, ut Terentius 'pro W' P supreme Iuppiter'. 25

2 cepioni M Pa | filio] P. E ab alt. m. | COGNITV³ E ||
3 gñ M U E ḡ · N̄ · Pa || 4 thar condi moti E tarchontis
dimoti U | et aliorum] aliorumque E || 7 lauienu E ||
8 hamonae U || 9 et ssc. de U || 10 (h)oscyllorum Pa M ||
11 natulem ssc. ra U || 14 in exh. P | alexandrina G A D V ||
15 ἀποθέσειν dicit factam A R' || 16 se] sed G' || 17 de-
generetur G' || 19 Nam . . . aer om. W' || 22 inde . . . 23 latis
om. G' || 23 aeris] Verg. Aen. VI 888 || 24 ut . . . 25 Iuppiter
om. U P | Terentius] Adelp. II 1, 42

- W'G' 9. COLLEGIT IN ORBES id est suscepit.
W'AR' 11. VERO puro.
W'G' 12. IMPLEBIT id est anima Pompei.
13. SUB NOCTE IACERET illic enim maius lumen invenit.
6 14. TRUNCI vanitatem scilicet sepulchri risit, cum ipse
esset receptus in caelum.
W 16. SPARSAS VOLITAVIT hoc est: super sparsas classes
in aere hic volitavit.
W'CG' 17. BRUTI hic enim postea in senatu Caesarem inter-
10 fecit.
18. ET INVICTI POSUIT numquam victi.
WCG' MENTE CATONIS hic enim post Magnum duxit exercitum.
19. ILLE UBI PENDEBANT 'ille' id est Cato.
UBI PENDEBANT id est quando pendebant.
16 20. MUNDI FACERENT illud tempus dicit, quo adhuc
non erat Pompeius occisus.
22. SENATUS quod ipsum potius sequeretur, non Pom-
peium.
W'CG' 24. TUTORE CARENTEM id est defensore Pompeio.
20 Potest hoc translatum a minoribus accipi, qui a tutoribus
gubernantur.
27. REGNUM CUPiens ostendit Catonem nihil pro se
facere, sed omnia pro senatu, si nec ideo vult vincere,
ut ipse regnet, nec ideo superari non vult, quia
25 metuit servire victori.
WCG' 30. QUAS scilicet partes.
W'CG 31. ACTU impulsu.
W'CG' 32. CORCYRE SECRETA Corcyra insula in Ionio mari,
quae antea Phaeacia fuit, ad quam delatus est Ulixes.

---

2 ÷ puro U | 5 sepulchri G' sepultum W' | vanitatem ...
risit] risit autem se esse sepultum AR' || 7 dasses W || 9 postea
redit cod. c | occidit UA R' V || 11 posuit pro U | victi in mente
catonis G' || 12 exercitū C | 15 facere C | quo] quando
G'AR' || 19 canentem C || 20 tutoribus] deterioribus G' ||
23 omnia] etiam U || 24 quia] quam C || 26 qua C ||
28 iunio C | 29 phaeacia C phacatia W' pacata G'AR' |
vocabatur U | ulixis W om. U

33. FRAGMENTA RUINAE id est reliquias. WCG'

35. ARTASSE CABINAS ut cluderetur mare navium multitudi- w'cg'
tutine, ne conspici posset unda, quod dixit Vergilius
'latet sub classibus aequor'. Potest et sic accipi: quod
a mari artatae sint naves, id est sibi admodum iunctae, 5
eo quod tantum numerum capere pelagi latitudo non
posset.

36. DORIDA TUNC MALEAN civitas in promuntorio
Maleo, ut Vergilius 'Maleaeque sequacibus undis'.
Declinavit autem τὴν Δωρίδα. 10

TAENARON UMBRIS hic enim ingressus est inferni, ut
Vergilius 'Taenarias etiam fauces a. h. D.'

38. Creta FUGIT id est a Creta navigat, ut ait
Vergilius 'fugimus spumantibus u.'

LEGIT CEDENTIBUS transit, ut Vergilius 'legimus freta 15
concita terris'.

39. TUNC AUSUM id est Phycunta. WCG'

40. IMPULIT id est removit obstacula. W'CG'

PHICUNTA Phycuns civitas Graeciae iuxta Asiam.
Haec obstitit classi, ne portum ingrederetur, et victa est. 20

RAPINAS id est qui non meretur nisi crudelis naves
recipere, id est Caesaris, sive qui meruit excitare contra
se classem, ut in eius exitium exclusa saeviret.

41. SPARSIT id est reiecit et reppulit. WCG'

42. PALINVRE TUUM portus est. W'CG'

2 clauderetur UGR' || 3 possit G' | quod dixit om. UR' |
Vergilius C] Aen. IV 582 || 5 sunt U | naves om. U || 6 eo om.
W' || 7 possit G' || 8 promuntorio C promuntorio UG' || 9 ut
... undis om. G' | Vergilius] Aen. V 193 || 10 τενδορίδα U
ten dorida C tendorida W grece dorida G' || 11 haec CG' |
est om. W'C | ut ... 12 D. om. G' | Vergilius] ge. IV 467 |
tenareas W' | etiam om. U || 13 creata in utroq. loco C |
ut ... 14 u. om. UG'AR'V | Vergilius] Aen. III 268 ||
17 picunta C || 18 obsta C obstantem phicunta (-onta R')
G'AR' || 19 gratie C || 21 RAPINAS (G') carinas WC om. U |
mereretur W'P | classes G' || 22 respicere W'C || 23 classim
G | exitum G' | 24 et reppulit om. G'

43. AUSONIO MONUMENTA ubi sepultus [est,] loco nomen inposuit, ut ait Vergilius 'aeternumque locus Palinuri nomen habebit'.

W'CG' 44. PHRUGIO id est Palinuro Troiano gubernatori.

W'CG' PLACUISSE MAGISTRO ubi cum Aeneae classibus stetit
6 Palinurus, portus est nominatus.

45. TENDENTES VELA CARINAE hoc dicit: adventantes de longinquo naves eos, qui erant cum Catone, terrebant. Cornelia enim in his ratibus navigabat et hi esse Caesarem
10 suspicati sunt, dum suos venire non credunt.

47. PRAECEPTUM FACIT id est Caesar, qui erat turbidus, faciebat, ut essent cuncta metuenda. Est ergo ordo: praecipiens victor facit omne timendum.

WCG' 48. ESSE CARINA ipse Caesar.

WCA 50. VEL DURI LACRIMAS 'vel' etiam, ut Vergilius 'vel
16 Priamo miseranda manus'.

W'CG' 52. PRIVIGNIQUE F. Sexti Pompei, qui filius fuit Pompei et Iuliae prioris uxoris.

WCG' 53. LITORIBUS PHARIIS ideo voluerat morari, si forte
20 in maria revocatum Pompeium posset auferre. Et hoc inpetrare non potuit; nam maritum vidit ardentem.

54. OSTENDITQUE ROGUM Corneliae scilicet.

WC NON IUSTI iusto.

WCG' NON IUSTI quia erat tumultus humilis et indignus.

WC SEPULCRI sepulcro.

W'C 55. FORTUNA o Fortuna.

1 ausonium C | est om. CG' || 2 ut . . . 3 habebit om. G' ||
2 ait om. U | Vergilius] Aen. VI 381 || 3 habet C || 4 PHRUGIO
(W)] phirigio C om. cett. | gubernatori om. G'AR' || 6 palinu-
lus G | nominatus] numeratus C | appellatus U || 9 hi esse]
hies se C hij esse U hii esse A ibi esse WR' om. G' ||
11 qui erat om. U || 13 omnem timendam esse carinam. G' |
metuendum W || 15 Vergilius] Aen. XI 259 || 17 F. (G')]
manum C manum et in marg. vel fugam W | fuit . . . 20 Pom-
peium om. C || 19 si G'] ne W || 20 revocata W | afferre U |
Et WC] Sed G' || 21 imperare C || 23 <iusti> vel iussu U ||
25 sepulchri sepulchro W

57. INCUBUISSE VIRO hoc de more plangentium, ut *w'cg'*
Virgilius 'incubuit super atque haeret lacrimansque
gemit', item alibi 'semianimemque sinu germanam am-
plexa fovebat'.

CRINES subaudimus 'indigna fui'. 5

58. DISPERSI PELAGO quem unda disperserat adsidue
fluctibus verberatum.

60. FAVILLA subaudimus 'ergo indigna <fui>'. *w'cg'*

64. O BENE NUDI insepulti. Potest legi et nulli; non *w'cg'*
enim sunt concremati. 10

66. MAIORE DEUM de hoc enim diis maior debet fieri
invidia, quod talem tumulum Pompeius accepit, quam
quod Crassi non habent ullum.

67. IUSTA LICEBIT 'iusta' funus, ut ait Cicero 'qui *w'c*
nondum omnia paterno funeri iusta solvisset'. 15

68. CONIUGIBUS nec Crassum enim potuit sepelire nec *w'cg'*
Magnum.

PLENAS PLANGEMUS moris enim erat, ut si corpora
suorum non haberent, [ut] simularent funus et facerent
sepulturam, quod et hanc in duorum morte coniugum 20
credo fecisse. Hoc est, quod Virgilius ait 'viridi quem
caespitem inanem et geminas, causam lacrimis, sacraverat
aras'.

5.

1 morte *G'* | plangentium *W* | plangentium dictum est ut *G'* |
ut . . . 4 fovebat *om. UG'* || 2 Virgilius] *Aen. XI 150* |
procubuit et gemens *Verg.* | gemit *C* || 3 alibi] *Aen. IV 686* |
germinam *W* || 5 indigna *C* digna *P* | fuit *P om. G* || 6 de-
persi *C* | disperserat *W* disperserit *C* || 7 verberat *G* ||
8 ab illa *W* ab illa *C om. cett.* | subauditum *C* || 9 nudi nulli
nudi insepulti *C* | nil nisi mundi insepulti *exh. G'* || 10 con-
cremari *C* || 11 diis *om. U* || 12 quam quod] cum *G'* ||
13 habeant *G'* || 14 Cicero] *or. pro Rosc. Amer. 8, 23* ||
15 omnia] etiam omnia *Cic.* || 16 poterat *U* || 18 mos] *W*
mos *UP* || 19 ut *om. G'AR'* || 20 sepulturam *W* sepulchrum
U || 21 Hoc . . . 23 aras *om. U* || 21 Virgilius] *Aen. III 304.*
305 | vir quidem *C* || 22 c(a)epit . e. *G'* cespitem *C* | inanem
. . . 23 aras *om. G'*

- WCG' 70. INSTRUMENTA DOLOR quibus instruaris et crescas.
Nam tumulus instrumentum doloris est, quotiens videtur.
- W'CG' 71. INPIA POMPEIUM o Cornelia.
72. VICTURA SUPERSTES illa, inquit, debet exigere, ut
5 marito tumulus extruatur, quae post eum victura est, ut
sit, quo possit ire cum lacrimis, quod ego, quae morior,
procurare non debeo.
73. MALIGNA exigua, ut Vergilius 'quale per incertam
lunam sub luce maligna'.
- 10 75. OSTENDIT ordo: adhuc surgens aliquid ostendit.
76. VANESCIT incipiente enim sole desinit conspici,
quia flammam lux maior obscurat.
77. TENDENT MIHI ut longius ducta fumum videre non
possim.
- 15 83. SI QUA FIDES PELUSIA difficile enim creditur, quod
mulier solum hostile non timeat.
78. NON TELLUS subaudimus 'gratior est'.
79. NON ALTA TERENS CAPITOLIA c. quod ter in
Capitolium ductus a Magno iter triverit adsidue trans-
20 eundo.
80. DE PECTORE MAGNUS non iam, inquit, diligo, quod
fuit felix, sed quod nunc miser est; hoc enim supra
<VIII 77. 78> dixerat Magnus 'et ipsum, quod sum
victus, ama'.
- 25 82. NON HAERERE QUEROR id est queror, quod non
sum pariter concremata.
- WCG' CRIMEN COMMENDAT HARENAS terram; quam ideo ait
amare, quod Magnum illic perdidit. Ob hanc causam

2 Nam . . . videtur om. W' || 3 Pompeium Lucan.] pom-
peius W pom C || 4 inquit C || 5 qui C || 6 ire possit U |
moriore W' | mori volo G' | mori pro lunam sub luce maligna
exigua aut vergilius C || 8 Vergilius] Aen. VI 270 | ut . . .
q maligna om. G' | lunae AR' || 10 Adhoc G ad hoc CP ||
11 enim om. WC || 12 quam W' C | fumum CG' AR' | maior
lux P || 13 tendentem C | ductu P unum C || 15 enim
creditur] non timeat G' | ceditur C || 16 solu ostilem C ||
18 ter] iter U | quod . . . 19 Capitolium om. G' | iter] cum iter
G' || 26 pariter] par U || 28 amare G' | h(a)erere WC | perdidit C

ipsam diligo, quod illic Pompeius occisus est; nam cum eo esse desidero.

86. CONDITA CURA quae nunc usque ego in memoria *W'CG'* reservavi.

88. EXCIPITE a me missum suscipite. EXCIPITE verba *5* Corneliae referentis ad filios verba Pompei.

90. CAESARIBUS REGNARE VACET quicumque de Caesaris *WCG'* gente fuerit, Caesares nominavit [omnes].

91. NOMINIS FAMA aut mei nominis, ut Pompei filiis *W'CG'* auxilia subministrarem, aut Caesaris nominis, ut auxilia *10* inde mereamini, cum vos contra Caesarem dicitis dimicare.

93. QUISQUIS POMPEIUS ambo enim filii eius Pompei dicti sunt, Sextus et Gnaeus. Possumus tamen de omnibus dictum accipere, qui fuerunt aliquando Pompei. *15*

97. LIBERTATE CATONI ut non ipse bellum susciperet, sed libertas et Caesar; tunc vos Catoni convenit oboedire.

98. EXSOLVI TIBI haec iam Cornelia suo nomine loquitur, quod pertulit mandata Pompei.

99. INSIDIAE PATUERE TUAE ut viverem, dum volo *WCG'* tua iussa complere. *21*

PATUERE valuer.

WC

100. AUFER(EM) PERFIDA VOCES ideo, inquit, me *W'CPF* non occidi, ut possim filiis tuis dicere, quae mandasti.

102. QUAM LONGO sensus hic est: incertum est, quan- *W'OG'* do moritura sim, sed dum vivo, ab anima mea exigam *26* poenas, quae, te cum perire conspiceret, non mox fugit

1 ipsam] eam inquit *P* inquit eam *G* | cum . . . 2 desidero] eo esse *G om. P* || 3 memoriā *G'* || 5 suscipe *U* || 6 ad filios referentis *G* || 7 Caesaris *om. G'* || 8 fuerint *G'R' non liq. A* | omnes *exh. G'* || 9 aut *om. P* | ut] aut *G'* | filius *U* || 10 subministrare *P* ministrare *G* | nominis *om. P* || 11 dicitis dim.] dimicetis *G'* || 14 genus *C* | possumus *C* || 18 exsolvit ibi *C* | iam *om. G'* || 22 <valuer> vel patuere *G'A* || 23 perfidi *C* | inquit et me non *U* | me *om. WC* | me non occidi] vixi *PR'* || 24 ut] non *W* | possem *PER'* || 25 certum *C* || 27 quae te cum] qua cum *C* | conspiceret perire *G'* | mox fugit] aufugit *G'* | fugit] fuit *W'C*

in mortem. Ergo sic cruciabitur, ut maerore lacrimisque consumpta adceleret mihi fata tardantia.

WCG' 103. AB IPSA id est anima.

W'CG' 104. ANTE FERAM id est accipiam, antequam moriar.

WCG' 107. PER INANIA IACTUS id est per aerem, ut Vergilius ait 'magnum per inane'.

W'CG' 108. TURPE MORI POST TE SOLO turpe est, inquit, post te mori solo dolore non posse, id est maerendo consumi; nam illae mortes, quas dixi, eripiunt dolorem, et videor sic perisse, ne doleam, non quia dolebam.

110. PUPPISQUE CAVERNIS cavernas dixit interiores puppis angustias.

114. CLAMOR commotus adveniente discrimine Corneliā non movebat.

15 115. FACIENS ipsa Cornelia inprecabatur adversa iam timentibus nautis.

116. COMPOSITA IN MORTEM ut quem admodum perire vellet, sic iam membra componeret.

FAVITQUE PROCELLIS 'favit procellis' id est optavit, ut crescerent.

118. INDE TENENS PELAGUS 'tenens pelagus' id est inde descendens et navigans.

W'C TENENS tenet.

WC 121. PHARIOS vel patrios.

W'C <PHARIOS> COMITES a litore Phario.

W'CG' PATRIOS COMITES Romanos scilicet, sed qui ad Alexandriam cum Pompeio principe navigassent.

3. 4.

1 maerore] macerata G' || 4 antequam moriar om. U || 5 tactus C | ut . . . 6 inane om. G' || 5 Vergilius] buc. 6, 31 || 7 Turpe id est mori WC | inquit C || 8 consumi nam] consumam G' || 10 ne . . . dolebam om. G' || 11 interioribus puppis cau U || 13 illam U || 14 movebit G' || 15 Ipsam precabatur U | iam om. G' || 21 tenent pelagus C || 22 deinde G' AR' || 23 TENENS (C) om. W' || 25 PHARIOS . . . comites] Epharios U | pharios C || 26 PATRIOS om. W' C | qui om. G

121. MAGNUS Pompei filius hic est Gneus Pompeius, qui WCG' fuerat cum Catone.

122. ET FRATREM Sextum Pompeium. W'CG'

124. ROMANAQUE MAGNUS 'Romana' id est quae fuerunt Romanorum. 5

127. NEFAS AUDIS nam ego vidi. WCG'

131. HOSPITIIS FRETUS SUPERIS potest iunctum <esse> W'CG' 'hospitiis fretus superis', id est diis hospitalibus fretus; dicimus autem et 'illa re' et 'illius rei fretus'.

MUNERE TANTO quod regnum dederat ipse Ptolomeo. 10

132. IN PROAVOS CECIDIT hoc est: Ptolomei est proavis immolatus, vel quia domuerat regnum vel quia donaverat.

135. SOCERUM id est socerum illic esse credidi et ab ipso patrem esse prostratum. 14

136. NEC SANGUIS id est nec tantum sanguis. WC

139. FAMA EST hoc, inquit, homines loquebantur: W'CG' servari caput Magni, ut advenienti Caesari possit ostendi.

140. QUAESISSE TYRANNUM ut crederetur, quod Pompeium ipse mactasset.

143. QUAEcumQUE INIURIA FATI has omnes supra 20 dixerat iniurias: aves, canes ignemque furtivum.

145. DE PARTE de capite.

MAGNUS abusus est patris nomine; nam hic Gneus Pompeius erat, non tamen Magnus.

149. REMIGE VENTOS id est per remiges. 25

151. MERCES hanc mercedem bellorum maximam dicit, si et patrem sepeliat et Ptolomeum interficiat.

3 Pompeium *om.* U || 4 fuerant U || 7 hospitis C | iunctum accipi *Oud.* || 8 diis] dñs C | hospitalibus . . . 9 fretus *om.* G' | enim U | ex illa rex exilius C || 10 dederant C || 11 est proavis W' C || 12 simulatus C | dimoverat eis regnum G' | 13 id est illic G' | socerum] caesarem U | credendi U || 14 ipso CG' illo W' || 17 capud C | caput Magni *om.* U | posset G' || 19 ipse post quod *pon.* G' | ipse] ille post quod *pon.* U || 20 facti C || 21 canes scilicet G' || 22 de *om.* UG' || 23 hic *om.* G' | Gnaeus . . . 24 Magnus] gneus erat U | magus C || 26 MERCES (G') manes WC | mercem C : ducit P

- WCE 152. SANGUINE id est et sanguine.
 W'CG MAGNUM id est ipsum Pompeium.
 W'CG' 154. MAREOTIDE MERGAM Mareotis palus Aegypti, unde
 sunt uvae dictae a Vergilio, quod illic iuxta tales
 5 nascantur 'sunt et Mareotides albae'.
 155. AMASIS rex Aegypti potentissimus.
 W'CG 157. NUDO TIBI id est insepulto.
 W'CG' 160. APIS bos est Isidi consecratus.
 161. DEIS URAM CAPUT Pompei scilicet caput, quod
 10 reservatum est, sic uram: subter flammis deorum simu-
 lacra subponam.
 164. SUPERISQUE FUGATIS nam deos se sparsurum esse
 minitatus est.
 GENITOR o Pompei.
 15 166. LAUDATAM IUVENIS et ipse laudavit et ipse con-
 pescuit.
 170. POTENTIS 'potentis' id est Pompei regis, ut ait
 Vergilius 'nimborumque facis tempestatumque potentem'.
 171. SOLUTAS potest legi et 'lacrimis exhausta solutis'.
 W'C 174. UT PRIMUM IN SOCIAE ubi Cato et unus ex filiis
 21 Magni.
 W'CG' 177. PICTASQUE TOGAS triumphales dicit, quae palmatae
 appellantur.
 W'GAR' 178. TER CONSPECTA IOVI ter enim constat triumphasse
 25 Pompeium, ut Paternus scribit <II 40, 4> dicens 'huius
 viri fastigium tantis actibus fortuna extulit, ut primum

2 ipsum om. U || 3 in egypto U | unde . . . 4 'sunt] unde virg
 sunt U | Vergilio] ge. II 91 || 7 sepulto U || 8 Isidi] is indi C ||
 9 DEIS . . . caput] Caput scilicet pompeii U : 10 sic . . .
 11 subponam om. G' | suptr WC || 12 passurum se esse G' ||
 15 ipse cato U || 17 ut . . . 18 potentem om. G' | ait om. U |
 Vergilius] Aen. I 80 | nimborumque facis om. U || 19 SOLUTAS
 potest legi et] Legitur et U si dulas solutis solutas potest legi
 et C Et solutas et solutis (solutis et solutas G) potest legi G' |
 SOLUTAS] solutas W || 20 pompeii U | unus . . . 21 Magni] pom-
 peius sextus (om. R) erant R' V om. A || 22 TOGAS triumphales
 dicit] triumphales togas dicit G' id est triumphales U post
 appellantur || 25 patereulis C. patereulis A pauereulis R' || 26
 auctibus Paternus. | fortuna AR' fortunam W' C

ex Africa, iterum ex Europa, tertio ex Hispania triumpharet et, quot partes terrae sunt, totidem faceret monumenta victoriae suae'.

178. IOVI ad Capitolium enim ire consueverant cum W'CG' triumpho. 5

179. MAGNI CINIS quasi de corpore ipsius collectus esset; Cornelia sic habebat.

180. EXEMPLUM PIETAS a Cornelia enim didicerunt sepelire suos, quorum corpora non haberent.

181. REDDENTIA MANIBUS IGNES ut illos, quos in 10 Thessalia perdiderunt, similiter humarent vestibus concrematis, ut fecit Cornelia de marito.

183. APULUS HERBAS pro regione posuit Apulum.

184. IGNE FOVET TERRAS ut Vergilius 'saepe etiam WCAR' steriles incendere profuit agros'. 15

185. LUCENT BUCETA hic autem omnes montes appel- W'CG' lavit, ubi boves sunt infiniti.

187. QUOD IN SUPEROS ordo: quod audet omne vulgus. WCG'

188. DEIS OBICIT 'obicit' prima syllaba metri necessitate W'CG' corripitur. 20

189. VERI id est veritatis. W'CEA

190. MULTUM MAIORIBUS hoc dicit: perit Pompeius ita W'C ut ante maiores.

191. MODUM modum potestatis suae ponere, sed in hoc ipso profuit rei publicae, quod numquam veritus est 25 aequitatem; nam calcasset rem publicam Caesar, nisi furori suo ad resistendum aliquem repperisset.

14—15. 18.

2 et AR' ut W'C | terrae] terrarum orbis *Paterc.* | faceret R' facerent W'CA | monumenta UR' || 4 ad] capitolino dicit ad G'AR' | cum triumpho *om.* G' || 8 didicerant P || 9 suos sepelire G || 10 in Thessalia] inter alios C || 11 vestes concremant G'AR'V || 12 ut ... marito] ut cornelia U || 13 Apulum *om.* U || 14 Vergilius] *ge. I 84* || 16 hi C || 17 ubi ... infiniti *om.* G' || 19 Dehis C || 20 corrumpitur G || 21 veritatis W' veritas C || 22 perit *om.* U || 25 est veritus AR' | est *om.* W'C || 26 publicam WC | furoris C

WC 192. CUI quod.

W'CG' 193. PLEBE PARATA ordo est: et solus privatus parata sibi plebe servire.

195. REGNANTIS ERAT ut senatui imperare vellet, sed cum senatum ipsum regnare petisset.

IURE POPOSCIT per vim atque victoriam.

196. VOLUIT SIBI POSSE NEGARI sensus hic est: volebat ipse difficilia et magna praestare, quae si sibi poscenti propter magnitudinem negarentur, aequo animo sustineret.

10 197. INMODICAS sine modo.

W'CG' SED P. R. maiora intulit bona quam ipse retinebat. 'Plura' ergo 'retentis' accipimus 'a retentis'.

W'CG' 202. FORTUNA felicitate.

204. OLIM VERA FIDES sensus hic est: cum recepti in urbem sunt Sylla et Marius, libertas vera succubuit Nam Pompeio perempto etiam umbra libertatis, quae remansisse videbatur, ablata est. Ergo illorum vita rei publicae nocuit, huius interitus.

WCG' 205. REBUS ADEMPTO id est humanis rebus sublato scilicet interempto.

206. NUNC ET FICTA P. subaudimus 'fides libertatis'.

W'CG' PUDEBIT id est quemcumque de civibus.

207. NEC COLOR IMPERII EST ut dicat se rei publicae velle consulere, cum aliquis affectat [ad] regnum.

25 FRONS SENATUS est, si cum ipse imperet, senatus nomen apponat, cui se dicat omnem potentiam reddidisse.

2—3.

2 et G'AR'] a C om. W' || 3 sibi] si G' || 4 senatu C senatum W' | sed cum] secum C || 5 senatum ... petisset] senatu imperaret G' || 6 adque C || 8 ipsa W | praestari W | si om. C || 9 sustinerent C sustinebat U || 10 modo] dubio U || 11 SED. P. R. (G') retentis sed. 7. p. W Sed r. p. U | Sen ... 12 ergo om. C | a retentis G'A] arentis C om. W' || 14 iste C | repleti U || 15 umbra lib.] vera libertas G' | libertatis om. U || 17 est om. U || 18 huius] Sic et huius G' | interitus rebus fin. schol. in W'C || 19 nil nisi humanis et sublato exh. G' || 21 ficta perit nutet C || 22 quem-] que- C || 24 aliquis ... regnum] aliquid affectat G' | afficiat C | ad regnum affectat U || 25 FRONS ... si] Villa. si G' sed P | impleteret C || 26 opponat W'C om. P

208. OBVIA VICTO id est Pompeio, cui victo occurrit interitus.

209. QUAEERENDOS PHARIUM ut mortem, quam quaerere WCG' superatus omni studio debuisset, ei offerret nefas, quod Ptolomeus admisit. 5

210. VIVERE REGNO scilicet quae esset infamia. WC

211. SORS PRIMA VIRIS prima felicitas, si victi sponte W'CG' moriantur, secunda, si coacti. Pompeio ergo dat secundam sortem, qui coactus occubuit. 9

213. DA SIMILEM FORTUNA IUBAM fatalem. WC

DA SIMILEM F. I. si 'fatalem' legimus, subaudimus 'da, WCG' o' Fortuna, ut, quem admodum Pompeium Ptolomeus occidit, sic me Iuba interficiat.

NON DEPRECOR non recuso. W'CG

HOSTI Caesari. 15

214. CERVICIS RECISA ut Pompeius est reservatus. WCG

217. MORTIS HONOS ordo: maior mortis honos. WCG'

219. TARCHONDIMOTUS hic dux fuit piratarum, qui a W'CG' Catone abduxit exercitum.

SIGNA CATONIS id est dedit signa, quibus Catonem 20 milites derelinquant.

225. APERTA id est non dissimulans, quod abire cupiebat.

227. POMPEI id est amor. WCG'

228. FAVORI id est non nostra causa, sed studio, W'CG' quod alii praestabamus. 26

229. PRAETULIT ORBIS pro quo bella suscepimus. W'CR'

230. NOSTRA PERIT sensus hic est: postquam Pom- W'CAR' peius occisus est, propter quem totus orbis ad bella

1 victo om. U || 3 quam] cum C om. W || 4 superatis W superastis C | offerret G' offerre WP offerre C | quod... 5 admisit om. G' || 6 reno C re nos W || 7 et si G' | sponte om. G' || 8 ergo om. U || 10 factalem W || 11 Da similem .f. i. da similem .i. talem si G Da similem .f. i. talem. si P | sic factalem W || 18 hic... fuit] Fuit dux U || 19 obduxit G' || 21 derelinquat C deserant U || 22 dissimulas C | quod... 23 cupiebat om. P | ire G | 25 sed... 26 praestabamus om. G' | praestabimus U

convenit, et causa nostra, qua dimicabamus, extincta est; erat enim causa Pompeius.

W'CG' 232. PUGNAE ordo: nam quis erit pugnae finis, si nec Pompeius erit nec Pharsalia, id est finis.

5 233. TEMPORA VITAE si, inquit, vitam et eius fructum per bella perdidimus, saltem in quiete moriamur, quoniam iam dari otium non potest vitae, quae paene finita est.

234. IUSTAS sibi meritas et dignas.

236. VIX DUCIBUS P. P. scilicet quia Pompeius est
10 insepultus.

W'C BARBARA VICTOS tractat, an debeat timere, si vincitur.

W'CG' 238. SUB IURA TOGATI CIVIS EO leve facit imperium, si et civis est et togati.

WCG' 239. QUISQUIS MAGNO V. S. deest fuit.

15 240. HIC MIHI Caesarem dicit, quem post Pompeium meritum fuisse non dubium est.

W'CG' SACRIS Pompei scilicet.

241. DOMINUM q. c. nam si eligeret, Pompeio inrogaret iniuriam, nunc autem inponitur Caesar dominus, non
20 optatur.

WCG' 242. DUCEM legitur et ducum; <ducem> id est secutus.

W'CG' 245. SPARSIT dissipavit.

246. CLAUSA FIDES MISERIS hoc dicit: vires desunt, quia Emathium certamen totum fugavit exercitum.

25 Fides iam nulla blanditur, quia a sociis nostris est Pompeius occisus; ergo cedamus.

Toto s. i. o. e. id est Caesar.

1 qua] qd C || 3 erat C | finit C || 4 pompeii U | erit om. G' | nec om. P | id est finis om. G' AR' || 5 vitam eius per bella perdimus G' || 7 iam om. G' | quae om. G' || 8 iustus C | sibi om. G' | et dignas om. U || 10 insepultus est UAR' || 11 victos W victus C om. U | tractatam C tracta an W tracta si U || 12 facit WP] fecit CUG | si et] si G' || 16 meritis C || 18 eligeret W] eligeretur G' elegerit C prU elegiret U || 19 inponitur . . . 20 optatur] cogitur G' | obtatur C || 23 hoc dicit] id est U | 24 fugabit C | 25 Fides . . . 26 cedamus om. G' || 27 totus. i. W

248. POMPEIO S. E. B. C. P. sensus hic est: nunc post mortem Pompei si geramus bella civilia, [nunc] scelus vocabitur, quae cum illo vivente gereremus, fides nominabatur. Videbamus enim ideo dimicare, dum Pompeio fidem volumus exhibere. 5

251. QUE CONSUL H. id est Caesar; nam supra ingressus urbem sibi dederat consulatum.

257. TU QUOQUE P. D. ut ille se pro Pompeio pugnasse confessus est, cuius orationem supra est executus.

258. NON IN R. L. id est ideo tibi displicet bellum, quia 10 iam tuo labore alteri regna facturus es, sed pro te dimicabis.

260. TIBI V. T. E. quia dominum neminem facies. Nam hactenus non tibi vixisti, sed ducibus.

261. VACANTI NESCI S. R. P. absoluta locutio 'nescis pati sine rege', id est aut vitam pati nescis aut nescis 15 esse sine rege, ut ait Vergilius 'certum est in silvis, inter spelea ferarum malle pati'.

262. NUNC C. P. D. hoc dicit: nunc iustius laboratis et quaecumque sunt subeunda discrimina, digne in hoc tempore perferuntur. Iam enim vobis vincendo non alii 20 proderitis.

263. POMPEIUS ABUTI valde uti, ut Cicero 'quousque w c tandem abutere, Catilina, patientia nostra?'

265. PROPE L. deest sit.

W'CE

266. TRIBUS E D. de Caesare, Pompeio et Crasso solus w c Caesar est relictus. 26

2 Pompei om. W' | nunc] sed G. s. P || 3 iubente G' ||
4 nominabitur UD | pugnare U || 5 volumus U G' | exhibere CUP ||
6 supra om. U || 7 urbem ingressus G'AR' || 8 pro Pompeio] proptio WC promptior U | pro om. P || 9 confusus C || 10 id est om. G' | bellum om. U || 11 est W set C | pro] p G' | dimicas G' || 12 TIBI V. T. E. (WC) Quod tibi G' om. U || 13 Nam . . . ducibus om. W'C || 14 s. om. C | locutione scis G' | Scis C' || 15 aut om. G' | aut nescis om. G' || 16 esse om. P | sinere W sine re U | ut . . . 17 pati om. G' || 16 ait om. U | Vergilius] buc. 10, 52. 53 || 17 spelea U deserta WC || 19 quaecumque erunt subeunda discrimina dig-nem hoc C || 20 perferuntur U | aliis G' || 22 nil nisi valde exh. G' | Cicero] or. in Cat. I 1, 1

W'CG' 266. PLUS R. N. C. 1. L. hi enim Pompeium, illi Crassum percusserunt, quod libertati et legibus prodest dominis duobus ablati.

WC 269. STERNITE legitur et spernite. Unum significat spernite et sternite.

W'CG' Id est plus facite quam videtur fecisse Ptolomeus. Offerte victori Caesari uxorem Pompei et filios eius et me ipsum. Ptolomei autem munus dicit Magni caput, quod Caesari pro munere praeparavit.

10 VESTRAS U. P. E. N. C. M. sensus hic est: cum vos dedistis, timere nolite. Ita enim estis ignavi, ut nemo vobis credat in civili bello aliquem vulnerasse, quod quidem viris est crimosum, si innocentes putentur a caede, cum gesta sunt bella civilia.

15 275. MAIORA MERERI hoc est: ut libertatem potius vincendo mereamini.

277. PROLESQUE ipsa Cornelia.

278. POMPEIOS filios Magni.

PTOLOMEI hoc supra dixit <268> 'Ptolomei munus
20 et arma spernite'.

280. SCIAT ISTA IUVENTUS sensus hic est: intellegitis me fuisse dignum, quem sequeretur exercitus. Dum pro cervicibus meis plura vobis Caesar dona largietur, probabit tantum me fuisse, quem optaret occidi.

1 hic W' | illic W || 2 duobus dominis G' || 3 duobus om. U | oblati C sublati U || 4 Spernite legitur et sternite G' Vel sternite U || 7 victoriam W'C | Caesari om. G' | et om. W'C | eius. Aut phtholomei munus G' || 8 caput C | Caput magni dicit U || 9 servavit G' || 10 vosmet G'AR' || 11 nolite timere G' | gnavi C || 12 aliquem ante in pon. G' || 13 innocentes WC | putentura] proventura W sint proventura U sunt G' | a . . . 14 civilia om. G' | sint W' || 17 prolesque C | ipsa om. U || 18 pompeius WC om. cett. | filius W || 19 dixi C | Ptolomei om. G' || 21 Sciet G' si & C | intelligens C || 22 plus quam cervicibus meis W'C dum pro cervice mea G'AR'V || 23 dona caesar UAR' | largietur AR' largiatur G' largitur W'C | probavit CU | optet U

282. MAGNA MERITUM id est nos occidendo vobis ingens meritum comparate.

283. SCELUS EST TANTUM F. id est sola fuga, nisi et nostrum interitum iunxeritis; quod fugitis crimen ignavum est. 5

285. EXAMINA apes.

287. AMARUM hominibus, non apibus, ut Vergilius 'et salices carpetis amaras'.

288. PHRYGII SONUS I. A. ut ait Vergilius 'matris quate W'CAA cymbala circum: ipsae consident medicatis sedibus'. 10 Sic ergo Cato fugientes milites sua voce revocavit, ut errantes apes aeris sono retinentur.

292. DIVITIAS S. C. id est apes. W'CEAD

295. CONSTITUIT id est Cato constituit, et erit ordo: W'CG' iamque mentes actu belli et serie laborum quietem ferre 15 non doctas agitare constituit.

SERIE diurno actu.

298. LABOR EXCLUSUS haec enim sine proelio transierunt.

299. POENAEQUE DEVICTIS S. E. V. C. hoc est: sufficiebat 20 Catoni ad vindictam, quod superabat, poenam nullam ulterius exigebat a victis.

300. CONTERMINA confinialia, vicinos terminos habentia.

302. HANC AUDAX id est naturam. WCE

304. IN DUBIO T. P. ut neque mare esset neque terra; WCG' hoc est: in dubio reliquit. 26

7—8. 24.

1 magnum WC om. cett. || 2 parate G' || 3 et] ad G' || 4 fugatis pr U || 7 omnibus W' | ut . . . 8 amaras om. G' || 7 Vergilius] buc. 1, 78 || 9 phygiis C | Vergilius] ge. IV 64. 65 || 10 ipsae consident om. U | medi&atis C || 12 aeris sono] sacris sono C || 13 apes EAD om. cett. | Divitias casae id est (hoc sunt D) apes R' || 14 CONSTITUIT . . . ordo] id est Cato constituit W'C id est Cato gl. P et Constituit. Ordo P Constituit. Ordo G || 17 labore U || 18 hinc G' || 22 ulterius U] alterius WC aliam P aliter post exigebat G || 23 confinialia G confinia PAR' EV | vicinos terminos habentia om. U | habenti WC || 25 τ. om. C || 26 reliquit W

W'CG' 305. NEQUE SUBSEDIIT ut mare esset.

306. NEC SE DEFENDIT ut altior facta imaginem terrae possideret.

307. AMBIGUA SED LEGE L. 'ambigua loci lege', ut terra accipi posset et mare. Hoc supra dixit <304> 'in dubio pelagi terraeque reliquit'.

WCG' 308. AEQUORA id est iacent.

W'CG' 309. LITORA legitur et litore.

W'CG' PROIECTI LITORA FLUCTUS 'litora' posuit dorsa stagni, quae inter fluctus apparebant, ubi tantum percussa unda resonabat.

WCG' 310. NULLOSQUE E. I. U. non est terrae usus et mari<s> in Syrtibus. Loca sunt otiosa.

W'CG' 313. SED RAPIDUS T. P. S. N. P. hoc dicit: quod ante 15 Syrtes ipsae sic plenae fuerint undis, ut sint maria; sed per saecula infinita sol inde exhauriens aquas, quibus ignem suum nutrire perhibetur, loca illa paene siccarit. Sic ipse alibi ait <VII 5> 'et attraxit nubes, non pabula flammae'.

20 314. ZONAE V. P. quod illic maior sit ignis de caelo; inde siccantur Syrtes, immo minuuntur.

316. DAMNOSUM per quod cuncta dispereunt.

317. TELLUS S. E. id est quae nunc Syrtis est, tunc erit tellus. Vult autem accessu temporis eam posse 25 siccare.

BREVIS U. S. 'superne' desuper, ut Oratius 'facie[m] formosa superne'.

2 defendat W | solidior G' || 5 possit G | hoc... 6 reliquit om. U
reliquid C || 7 iacet C || 9 protecti WC | proiectus fluctus U ||
10 ibi C || 12 nullusque C | non] num W om. G' | nubes siter
re C | usus om. G' || 14 N. (W)] M. C leg. L. || 15 fuerunt
C || 16 exoriens G'AR'V | aquis G'AR' || 17 siccarint C
siccaret G' siccant U || 18 Sic] sicut UR' om. G' | dicit U | et
om. UG'AR' | adtraxit C || 19 flammis Lucan. || 21 inde
siccantur] desiccantur U | 22 quod UG'AR'V] quem C quem
in marg.' vel quod W || 23 quae nunc Syrtis] nunc sirtis G'
post tellus || 25 siccare U || 26 ut... 27 superne om. G' ||
26 Oratius] Horat. a. p. 4

321. IN SUA R. F. id est in mare, ubi optinet potestatem.

TEMPTATUM CLASSIBUS A. quod classis Catonis ingressa est.

322. TURBINE D. ipse auster defendit, scilicet ut temptari a classibus non posset.

323. Et INLATO potest sic accipi 'in lato', ut duae partes orationis sint, [potest et ut una sit], et sit hic sensus: longeque a Syrtibus undas egit, id est de longinquo a Syrtibus undas impulit in Syrtes scilicet et in lato confregit litore pontum. Ipsas Syrtes latum litus accipimus, ubi fluctum dispersum ventus infregit. Et 'inlato', quod fluctus a Syrtibus in mare traxerit eosdemque frerit in litore. 'Inlato' ergo una pars orationis est, ut ad fluctum admoveretur litus, non veniret fluctus ad litus; hoc ad celeritatem posuit ex primendam.

324. TUNC QUARUM id est navium.

RECTO id est erecto.

326. VELA N. N. id est et cum vellent quidem vela deponere, sic inflata sunt vento, ut extra spatium navis exirent.

SPATIUM V. C. ipsa vela vicerunt carinae spatium.

327. OMNIA SI QUIS dicit et illos victos, qui adhuc vela erecta habebant, et illos, qui deponere coeperant.

330. SORS MELIOR C. Q. F. I. A. in mari enim medio non est de tempestate discrimen.

22.

1 in om. U | ubi . . . potestatem om. G' || 3 intravit U || 4 temptari C || 6 Et exh. U || 7 orationis om. U | potest . . . una sit om. W'CAR' | ut om. P | et sit] et sic CU || 9 undas . . . 12 Syrtibus om. G'AR' || 11 fluctuum W' dispersum Weber dispersorum codd. || 13 easdemque G' | ergo . . . 14 ut om. U | ut . . . 15 veniret] Nam ut admoveretur litus ad fluctum non veniret G' ut (om. U) ad fluctum (-tuum U) admoverit (admovere W'C) litus non venerit W'CAR' || 18 est recto C || 19 et om. G' | quidam W'C || 20 ventis G'AR'V | ultra G'R'V ultro A | naves G' || 25 in] ^ U

- WCG' 331. CERTO I. M. quia iuxta litus in vadis incertum mare est, quoniam altitudo eius ignota est.
- W'CG' 332. FLATUM E. F. id est quae carentes velis vim venti adversantis evaserant.
- WCG' 334. VICTOR ipse aestus maris.
- 6 335. HAS VADA D. scilicet naves.
INTERRUPTA P. T. F. P. non continua, sed in loca diversa collecta; dicit autem harenas.
- W'CG' 336. DUBIA utrum mergatur an haereat.
- 10 338. INPACTIS B. M. naves enim violenter inlisae commotam terram altius erexerunt et sic magis vadosum mare habere coeperunt.
- WCG' 339. OBVIA CONSURGENS subaudimus 'et terra tunc magis obvia consurgens'.
- W'CG' 340. SAEPE T. C. F. N. V. H. dicit maiores harenarum
16 cumulos et aggeres fuisse quam fluctuum.
341. PROCUL O. A. id est longius, quam quaecumque sunt arva, sublatus est, hoc est: in modum montis erigitur et eminet omnibus terris.
- 20 344. LITORA N. V. in medio enim mari haec vult contigisse.
- WCG' SIC PARTEM id est ratium.
- W'CG' 345. REGIMEN C. Q. S. E. hoc dicit: divisam esse navem et haesisse mediam, mediam navigasse.
- 25 346. TUTA F. ipsa pars ratium navigatione tutissima.
347. TRITONOS ubi Minerva nata Tritonia nominata est.
348. DEUS QUEM id est amat; deum autem Tritonem dicit, quod nomen convenit ad paludem.

5.

1 qui C | iuxta] vix G' || 2 ignotam C | est om. WC || 3 statum . e. f. id est actus maris Carentes C || 5 ipse et G' | aestus] actus C || 6 navis G om. P || 9 leg. Dunro | mergantur et haereant G' || 10 <Inpactis> vel inpactum in marg. W | <inpactum> vel inpactis U₂ | B. M. (W) | l. n. C | Inlesae C || 11 commota (ta add. P) terra G' || 17 qua C || 20 litor et spatium rel. quinque litt. C | NA. C || 22 patrem C || 23 hoc om. U || 24 navim UG | alt. mediam om. UG' || 25 ratis G' | satis W'sastis C || 27 amat deum] amatheum W'amat deus C amat. i. (s. P) deum G' | autem om. G' | tritonum WCG' || 28 apulude U

351. TERRARUM P. L. ordo: terrarum primam Libyen tetigit; διὰ μέσου, nam proxima caelo est, ut probat ipse calor.

353. VULTUS V. A. id est suos, cum ad tibias cecinit

354. ET SE D. T. ordo: et ab unda dilecta Tritonida se dixit.

TRITONIDA τὴν Τριτωνίδα declinavit.

355. QUAM IUXTA legitur et quem. Si 'quem' legimus, W'C id est locum, si 'quam', id est paludem Tritonida.

TACITUS id est magnus, ut Vergilius 'tacitumque W'CG' obsedit limen A.' 11

356. VENIS legitur et ripis.

357. INSOPITI QUONDAM id est iuxta Lethum horti Atlantis, cuius sunt Hesperides filiae, a quibus Hercules aurea mala diripuit; hoc Virgilius sic ait 'Hesperidum 15 templi custos epulasque draconi quae dabat et sacros servabat in arbore ramos'.

TUTELA quem ipsa tueretur.

358. PAUPER S. F. H. 'pauper' postquam arbori poma sublata sunt. 20

359. INVIDUS ANNOSO Q. F. D. id est hortus ipse, dum quae tunc habuit mala, nunc non habet, facit, ne quis credat umquam mala aurea procreata.

360. VATES AD VERA VOCAT id est poetas facit fabulosa non scribere, cum probat se numquam generasse, quod 26 non habet, et eorum dicta falsa esse profitetur.

1.

2 ΑΙΛΩΗΕ ΜΙ W ΑΙΛΩΗΕΜΙ U Κ ΑΙΛΩΗΕΟΙ C om. G' | nam
... 3 calor om. U || 2 nam ... est om. G' || 5 tritoni dux C
trinida W om. G' || 7 tritonidas ΗΝΤΡΙΤΟΝΙΔΑ U tritonidas . |
N · T · P · I T o nida W tritonida ΝΤΙΤΑΜΔΑ C tritonida . grece
tritonida G' || 8 et quam U | quem quam iuxta . si C |
<quam> vel quem id est iuxta quem locum AD || 9 paludem
in marg. W || 10 ut ... 11 A. om. G' || 10 Vergilius] Aen.
VII 343 || 13 l(o)etheum W U lex (?) hum C || 13 hortus P ortus
GR' || 15 hoc ... 17 ramos] ut virgī U om. G' || 15 Virgi-
lius] Aen. IV 484. 485 || 18 tueretur UR' || 23 procreasse G' ||
24 ac vates W || 25 non] nos G' || 26 non C] modo non G'
nunc W' | proficiet C perhibetur G

- W'CG' 361. ET FULVO GERMINE R. id est graves.
- W'CG' 364. ROBORA ipsam arborem cingens.
365. NEMORIQUE L. tamquam in ferendis his malis aut nemus pondere laboraret aut ibi labor esset, ut gigneret.
- W'C 366. PASSUSQUE I. S. P. R. utrumque reddidit, quod ait 'arboribus abstulit pretium'; passusque inopes, quod ait 'nemorique laborem sine pondere ramos'.
- W'CG' 367. ARGOLICO F. P. T. Eurystheo, ut Virgilius 'rege 9 sub Eurystheo fatis Iunonis iniquae pertulerat'.
- W'CE 369. SYRTIBUS id est a Syrtibus.
- W'CG' 370. SED DUCE P. L. M. I. O. hoc dicit: unam militum partem cum Pompei filio adpulsam ad Libyam, cum Catone vero aliam remansisse.
371. MANSIT id est classis.
- 15 373. TERRA[E] CINGERE S. circumire per terram.
- WCA TERRA CINGERE S. id est audet.
- W'C 374. Hoc legitur et haec.
- W'CG' CLAUSERAT AEQUOR id est quae homines a navigatione prohibebat.
- 20 375. ET SPES IMBER ERAT ut aestus timeri non posset sperato imbre de tempore.
377. HINC BRUMA T. A. dicit, quem admodum iter possit et a frigore nimio et ab aestibus temperari. Ne frigus, inquit, sentirent, faciebat aestus, ne paterentur solis 25 ardorem, praestabat tempus hibernum.

2 cinges C || 3 inferendus C | his malis inferendis U ||
 4 laborat G' | aut ibi bis C | laboras s & C | generet G' ||
 6 pretium abstulit arboribus W || 8 erystheo W eristeo C
 acristeo U | Virgilius] Aen. VIII 292. 293 || 9 pertulerit
 Verg. || 10 id asirtib; ssc. atramento pallidiore W || 12 partem
 militum U | pompeio UR' non liq. A | appulso G' || 15 TERRA
 CINGERE S.] terraem | geres C terrae cingere. s. W | nil nisi circum
 exh. G' || 17 et hoc U || 20 timere W' C timori P | possit pr U ||
 21 sperato imbre de tempore G' AR'] spera tu imbre id ÷ W
 om. CU || 22 hic brumant inter imber et erat l. 20 pon. C |
 dicit . . . 23 a] Dicit mundum in se posito G' | temptari U ||
 24 aestus] Libies zona quae calida est. G' nov. schol. | faciebant U

378. INGRESSURUS id est Cato.

379. QUIBUS UNA S. P. hanc salutem dicit superesse, si in libertate moriantur.

382. EXUSTAQUE 'haec exusta' genere neutro plurali numero declinavit. 5

383. QUA NIMIUS T. E. <R. I.> F. U. duo laboriosa: sol torridus et unda difficilis.

385. DURUM ITER AD L. P. Q. R. A. sensus hic est: euntibus, inquit, ad libertatem et ad amorem patriae iter durum est atque difficile; nam ad dominum [qui 10 vult] ire perfacile est.

387. EVADERE VOTO id est qui non optant evadere. w'c

388. SI QUIBUS I. S. E. si quibus hoc quod eunt w'cg' sufficit nec curant, quod possit accidere.

389. TECTOQUE M. P. V. ego, inquit, nihil vobis prosperi 15 spondeo, ut iter hoc possit timentibus persuaderi.

391. VEL QUAE TRISTISSIMA hoc est: etiam quae sunt w'cg' tristissima.

392. AT QUI SPONSORE S. ille autem, qui [ut ea] vult w'cg' sibi vitam ante promitti, eat meliore via, id est ad 20 dominum, id est ad Caesarem. Nam illa via durior est, qua itur ad leges.

397. FATOQUE V. P. [M.] hoc est: quod me primum pati videritis, hoc et vos passuros esse promittite. 24

398. SITIAT QUI C. Q. B. V. id est me bibentem. w'cg'

8—11.

1 est . . . 2 vna] est busuna C || 3 si] ut G' | moriatur W'C || 4 EXUSTA om. CUG' | exusat C | plurali numero om. G' 6 duo . . . 7 et] laboriosa (-sas W) cultoribus et (ex U) W' || 8 q. . . 10 difficile] difficile C | est ut W' || 10 atque om. W' | qui] siquis G' || 11 facile est evadere. G' || 12 vota C | id . . . evadere om. C || 13 Si] se C | eunt] eī C || 14 quid P | posset cidere C || 16 ut iter om. C | itur U | hoc om. W' C | timentibus om. P | persuadere WC persuade U || 17 vela quae W || 18 At W] aut C om. cett. | ut ea om. G' || 20 eat . . . 21 illa via] meliore la via C · κ · meliore via W om. U || 23 est] dicit G' || 24 scitote G' || 25 bibentem] bibem C libentem W om. G'EAR'

- WCG 399. QUICUMQUE P. id est me petentem viderit.
 400. AUT EQUITEM P. P. T. subauditur 'quicumque me viderit'.
 W'CG' 401. SI QUO FUERIT D. N. D. A. M. E. sic, inquit, omnia
 5 vobiscum aequae sustinebo, ut nemo intellegat, utrum sim
 imperator an miles.
 403. GAUDET PATIENTIA D. id est quicumque patientes
 sunt, gaudeant sibi gravia contigisse, quae tolerant.
 404. LAETIUS EST Q. M. S. C. H. sensus hic est: plus
 10 gratiae laus habet, quotiens difficilius comparatur.
 405. SOLA POTEST L. T. P. M. 'turbam malorum' id est
 turbationem, ut quae mala sunt, confundatur inter recta.
 Nescitur enim an turpe sit fugisse, cum sit per invia
 14 isse virtutis.
 WC 406. CALENTIS legitur et paventis.
 W'CG' 408. INREDUCEMQUE VIAM per quam non erat ipse
 rediturus.
 409. CLAUSURA S. hic enim periturus est Cato.
 19 410. SECURI FATA C. nihil timentis aliquando.
 WCa 411. TERTIA PARS RERUM LIBYE subaudi 'est'.
 W'CG' 412. AT SI VENTOS CAELUMQUE SEQUARIS PARS ERIT
 EUROPAE nam cum Asia habeat totum eorum,
 boreae latus sinistrum, noti dextrum, Africa vero et
 24 Europa simul habent zephyrum, boreae latus dextrum,

1 me petentem *om. G* || 2 equitatem *C* equitum *W* || 5 vobiscum
 omnia *G* | aequae *W'* | aequaliter *G'* equo | rea *C* || 7 patientie *C* ||
 8 gaudent *G'* | graviora *U* | contigisse *W* | quam *C* || 10 cociens
C || 11 turba *CAR'* || 12 turbatione *AR* | confundatur *WC*
 confundantur *UG'AR'* | recta *WCR'* | iecta *U* repta *A* rupta *G'* ||
 14 isse] ipse *C* isse (esse *G*) quod est *G'* || 15 <paventes> vel
 calentes *R* || 16 quem *C* | per quam *om. W* | ipse non
 erat *G'* || 17 crediturus *C* redditurus *U* || 19 facta *C* | time-
 tis *C* || 20 subaudi est] s. est *R'* *om. WC* || 21 Ad *P* Ut *C* |
 PARS] unica pars *W'* ea pars *C* || 23 boreae . . . dextrum] boreae
 sinistrum nothumque dextrum (sinistrum *P*) *G'* borea sinistrum.
 nothus dextrum (sinistrum *U*) *W'* || 24 boreae latus *G'* boreae
 velatus *W'* borea velatus *C* || 23 Africa . . . p. 363 l. 1 noti]
 Inde . europa fugit lybien . Africa vero . . . nothi quasi novum
schol. post Scythicus Tanais (l. 19) *exh. G'*

sinistrum noti, cum partitio sit aequa ventorum, si duas partes orbis accipimus, erit Africa potius in Europa.

413. NEQUE ENIM PLUS LITORA N. id est cum longior *W'C* sit pars a Tanai ad Gades quam a Nilo ad Gades, non est Africa pars orbis, sed potius Europae. 5

414. PRIMIS A GADIBUS ABSUNT ordo: neque enim plus *W'CG'* litora Nili absunt a primis Gadibus quam Scythicus Tanais.

415. UNDE EUROPA F. id est a Gadibus. *W'CE*

416. FECERE LOCUM qua intrat ad Gades. *W'C*

417. ORBIS ABIT A. id est maior pars orbis se in *W'CG'* Asiam separavit. 12

COMMUNITER ISTAE id est Africa et Europa.

418. ILLA SINISTRUM id est Asia.

419. IN ORTUS in orientem. *WCA*

421. IN OCCASUS in occidentem. *W'CG'*

423. ET NOSTRIS R. S. R. S. id est cum apud Italiam serenitas iugis est, illuc imbres aguntur; ex Italia enim sublatae vento nubes deferuntur ad Africam.

424. IN NULLAS V. O. id est non habet metalla, quibus terra corrumpitur. 20

425. CRIMINE DIVES 'crimine' causa, ut Vergilius 'et *W'C* crimine ab uno disce omnis' et 'crimine caedis' et alibi 'crimen, Amor, vestrum'.

426. ET PENITUS T. E. id est vere terra est; nam non *W'CG'* habet aes nec aurum. 26

9.

1 sinistrumque *G'AR'* | noti cum] nocticum *W* | sit *CUG'*
fit *W* || 4 ad Gades om. *U* || 6 plus om. *G'* || 7 primis] scig
his *C* om. *W'* | Scythicus om. *C* || 9 unde in marg. *W* ||
11 pars maior *G'* || 14 Ministrum *C* || 18 iugis *W'C*] aeris
G'AR' | illuc *AR'*] illic *W'C* ibi *G'* | imbres *U*] iners *W* |
imbre tanguntur *CG'* || 19 sublata evento *W* sublato evento *C*
vento sublatae *G* | ad] in *G'AR'* om. *C* || 20 habet enim *G'* ||
21 quorrumpitur *C* corrumpatur *G'* || 22 Vergilius] *Aen. II 65* ||
23 et] *ibid. VII 577* | alibi] *ibid. X 188* || 24 auer^{mor} *C* || 25 terra
est] terre *C* | nam om. *G'* || 26 nec *W'*] neque *G'ADV* non *C*

427. ROBORA D. arbores dicit citri.

429. IN NEMUS I. N. V. S. id est luxuria Romanorum prima fecit hinc cibos. Alii sic accipiunt dictum: etiam ad illam regionem nos misimus magistratus.

5 432. SUB NIMIO P. D. id est sub sole torrenti.

WCG' VICINA P. ipsa ora.

W'CG' 434. ET NULLA PUTRIS B. T. ipsa ora non est putris et ideo sementa non alligat.

W'C TENETUR legitur et tuetur.

W'CG' 435. NULLA SUB I. C. I. T. E. ordo est: et sub illa
11 terra nulla est Iovis cura.

437. IMOTIS inaratis.

W'CG 440. NUDUS R. T. ipse Nasamon, quem pro gente posuit.

W'CG' QUEM(M.) BARBARA DAMNIS 'damnum mundi' Syrtem ideo
16 dixit, quia accedendo iam per multas vadit regiones et orbis est damnum, sive ipsa Syrtis ideo damnum mundi est, quod nullus in orbe aestus† ibat aut terrae aut pelagi mancipata. Potest 'mundi damnis' naufragiis
20 accipi; commune enim mundi damnum est, cum extinguuntur animantes.

443. NOVIT OPES non enim navigant, ut mercentur, sed colligunt, quae alii perferebant.

COMMERCIA MUNDO omnia enim illic inveniuntur, quae
25 de diversis solent gentibus comparari.

447. LITORE SICCO id est maiorem ventum e litore Syrtis accipit quam de mari.

---

1 dicit citri om. G' || 3 hic U || 5 sub om. U || 7 patris C | R. . . . et om. C || 8 alit G' || 9 tent† et veretur C : tent† leg. tentur (tenetur); nam C saepius † pro tur exh. ut cogat† (592), ditit† (548 = dicitur), iacula† (809) || 10 est om. G' || 11 est post cura pon. G' || 13 nasamon quem G] nasomonum C nasamomum U nasonium pr W nasonionum W || 15 damnum G'] dam nunt C nam W' | ideo syrtem G' || 16 iam om. G' | invadit C || 17 est om. U | mundi est] dicit G' || 18 ibat] ita G' || 23 proferant G' || 24 enim om. G' || 25 partibus G' AR' || 26 e litore] de terra G' Aa

449. ILLE NOCENS id est auster.

451. DISSIPAT id est non dissipat; est enim ubique planities.

453. LASSATUR id est nec lassatur, quippe non habet obvium nemus. 5

454. HARENIS haben<i>s; 'harenis' id est totos flatus, quos habet, effundit.

457. RESOLUTO VERTICE P. dicit globum, qui erigitur vento iugiter flante, non cadere.

460. DETECTO GARAMANTE C. id est nudato. 10

ALTUS IGNIS quam ventus hic tulit. W'CP

462. ET VIOLARE DIEM id est fuscare. W'CG'

TANTUS tantum. WC

463. TUNC tum. C

467. SI SOLIDA LIBYE si illum intrinsecus contineret W'CG
inter scopulos et saxa conceptum. 16

470. LUCTANDO SUMMA FUGIT spargitur ideo, quoniam subter est tellus; est firma nec titubat, quia superior vento cedens impetum eius fundit.

473. INTENTUSQUE TULIT ab intendendo dixit 'intentum', 20
id est qui in altum ire contenderet.

474. IN EXTREMA FORSAN LONGEQUE R. hoc dicit: quod arma ista, quae ventus abstulerit, in aliam partem delapsa sint orbis et putaverint hi, ad quos venerunt missa esse de caelo, quod prodigium crederetur. 25

476. GENTES HOMINUM scilicet ad quos eadem arma venerunt.

---

2 id ... dissipat om. CG' || 4 LASSATUR (W) lassat (= lassatur) C || 5 obvium C] alpium W' altum G' || 6 habens exh. WC || totus W || 7 afundit C || 9 vento erigitur. vento G' Aa | cadens Weber || 10 denudato G' || 11 signis C | tollit P || 13 <tantum> vel tantus R' et tantum A || 15 si om. C | continet G' || 17 spargitur om. W' C | quoniam] quæm C quæ W' quia G' || 18 subter est tellus] subter est caelo G' | est] ex ssc. est C et W' || 19 cedens Oud. cadens codd. | fugit G' || 20 intendo C intende G' || 21 quia W' || 22 longiae ho dicit C || 23 abstulerat G' AR' pr W || 24 delapsa sint om. W' | et om. W' | putaverunt G' putaverunt U | hii CP || 25 credetur C crederetur ... 26 scilicet] crederetur hominibus scilicet G' | a quibus W' C

478. NUMAE hic enim cerimoniarum omnium habetur inventor.

W'CP LECTA IUVENTUS Salios dicit.

W'CG' 480. ANCILIA NOSTRA quasi non sua arma, sed iam
5 ancilia nostra portarent.

481. SIC ORBEM TORQUENTE NOTO quem admodum tunc ancilia sunt lapsa de caelo.

482. TIMUITQUE RAPI ne raperetur a ventis.

484. SED NISU IACUIT ut conatu addito unus quisque
10 gravior redderetur.

VIX SIC IMMOBILIS qui haec faceret.

492. QUI NULLAS V. D. V. R. illo enim saxa perlata sunt, ut nemo sciret, unde decidissent.

493. IAMQUE ITER O. L. id est semita cuncta contexta est.

15 496. OSTENDIT L. F. C. O. australem axem circulum dixit, qui est sub nobis, et quoniam depressus est, illuc sub terras non omnia iam ostendit signa his, qui sunt sub eo caelo, id est qui in ima parte sunt axis, omnes stellas videre non possunt.

20 497. MULTAQUE D. T. M. C. notandum, quod 'margine' dixit genere masculino. Dicit autem marginem extremitatem orbis.

W'CA 498. QUEM TORSERAT A. V. contra solutum tortum posuit; nam stringitur frigore, quod calore dissolvitur.

W'CG' 499. INCENSUSQUE DIES subaudimus aut 'est' aut
26 'solvitur', quod torserat ventus.

3.

1 hic CG'] numa W' | quic(a)erimoniarum W' ^{ce} querimonia-
rum C || 5 ancilla C || 6 urbem C | tunc om. U || 9 adito
C || 10 redderet C || 11 imbolis C || 13 nemo om. U ||
14 semita cuncta] omnis semita UAR'V || 16 dicit circulum
G' | nobis C novis W' | sub nobis] subtus nos G'AR'V
illic G' || 17 iam om. U || 19 possi C || 20 margine C mar-
ginem W'G' || 21 dixit post orbis pon. U | marginem autem
U || 23 suo lutum C solutum W' || 25 aut om. U | sñ (om.
P) ut solvat quem torserat ventus G'

500. MALIGNA exigua, ut Virgilius 'collesque maligni'.
 502. CONFUDIT quippe cum pulvere. W'CA
 505. INVIDIOSUS ERAT hoc est: cum Cato parum aquae W'CG'
 nescio quid accepisset, grandi tamen invidia laborabat.
 506. MILES ad illum loquitur, qui aquam obtulit. 5
 510. <SUFFECIT O. U.> nulli defuit. W'C
 512. SORTIGER qui sortes gerat, vel corniger, ut est WCG'
 armiger.
 516. DONARIA altaria. W'CG'
 519. PAUPER A. D. E. hoc scilicet templo, ubi nulla 10
 sunt ornamenta.
 NULLIS VIOLATA PER AEVUM quae accedente aetate
 munerum adiectione polluta sunt.
 520. MORUMQUE PRIORUM quod sit veteri frugalitate
 contentum. 15
 521. ROMANO <T.> D. A. A. quod Romani concupiscentes
 multa templa violarunt.
 524. BERENICIDA civitas [est] Africae iuxta hortos
 Hesperidum. Est autem ordo: ardentem Berenicida
 tepida Lepti separat. 20
 525. SOLUS N. A. H. quasi unus habeat locus, quod
 omnis regio habere deberet.
 526. SILVARUM F. C. L. [est] ordo: loco huic causa sil-
 varum fons est.
 529. TRUNCUM V. P. A. hoc est: umbra arboris vix 25
 stipitem suum vestit, quippe omnis umbra colligitur.

---

1 ut . . . maligni om. UG'V | Virgilius] ge. II 179 || 2 con-
 fundit W || 3 est cum] est et cum W' est ^{cū} ad concato C ||
 4 invia G || 5 optulit UG || 6 defuit om. U || 7 quia G'
 sortes . . . est] ienxtutem C | vel . . . est] ut s G ut sc P ||
 10 hoc om. G' | templo om. W' || 12 accidente U || 13 abiec-
 tionem G' || 15 contemptum CG' || 16 romana W | Romani]
 romana W || 17 violarent CG || 18 est om. W'C | hortum
 G'AR' || 20 leptis W'C | separabat CG'V || 21 quas G'
 onus habebat C || 22 omnis] tota G'AR' || 23 est om. G'
 ordo est UR || 24 frons G

- WCG' 531. DEPRENSUM EST H. E. P. 'polum' zonam κεκαυμένην,
 quae est inhabitabilis propter nimios solis ardores. Illo
 enim usque sol perveniens rursus redit.
- W'CG' 533. NON OBLIQUA M. id est signa; sic Vergilius
 5 'obliquus qua se signorum verteret ordo'.
- WCG' NEC TAURO S. E. hic enim apud nos rectius exit
 Scorprios quam Taurus. Scorprios enim rectis cornibus
 nascitur, Taurus vero ad ima depressis. Hoc autem
 illic pro zonae qualitate mutatur.
- 10 534. DONAT SUA T. L. quae tempora faciunt, ut et in
 Libra sit aequinoctium, quem admodum est in Ariete;
 hic enim, apud nos, aequinoctia in istis duobus signis
 sunt, illic vero perpetuo.
- WCG' 535. AUT ASTREA IUBET L. D. P. Astraea virgo, Astraei
 15 et Aurorae filia. Sunt autem hae virgines duae, quae
 apud nos cum oriuntur, occidunt Pisces; hoc in illa
 regione non fit.
- W'CG' 536. PAR GEMINIS nam cum simul apparere non
 19 debeant, sed alterni, in illa regione pariter oriuntur.
- WCPE CHIRON id est Sagittarius.
- WCG' CARCINUS A. id est cancer. Mirantur uno tempore duo
 signa apparere diversa, Cancrum, qui est siccus, et
 23 Capricornum, qui est humidus.

---

1 p. polum C] l. polo W | zonam WG'] quia omnia C et
 l. 10 | κεκαυμένην] κ.ε.κ.α.Υ. nenun W κεκαυ'nenun C om.
 G' || 2 qua WC | illos C || 4 sic] ut UR' om. A | sic
 ... 5 ordo om. G' || 4 Vergilius] ge. I 239 || 5 obliquos UD pr |
 ordo axis WC || 6 rectior W | exit G'] est WC || 7 Scor-
 prios G' || 8 depressus W || 9 illic post qualitate pon. P ||
 10 ut ... 13 perpetuo om. G' || 10 et AR'] er C om. W' ||
 11 sunt C | sol(i)stitium CWA aequinoctium R' | quem
 ... 12 aequinoctia (solstitia A) exh. AR' om. WC || 12 aequinoctia]
 solstitia in WC coniec. puto | istis] his AR' || 13 vero] uno
 tantum R' || 15 filia G'AR'] filia e C filie W || 16 cum post
 quae pon. G' || 19 alterni] alr G' | in illa om. W' || 21 caranus
 C | id est cancer om. WC | uno tempore] una G' || 22 siccus]
 siccus C || 23 umidus C.

537. LEO TOLLITUR U. apud nos leo altioribus circulis w'cg' fertur quam Aquarius, quod negat in illa regione contingere.

538. AT TIBI QUAEUMQUE E. L. summa descriptionis wcg' huc spectat, ut omnia signa, quae videmus, dicat hic 5 propter extremitatem loci aliter apparere.

539. IN NOT[H]ON id est in austrum. wcg

540. TE SEGNIS legitur et signis, id est cum signis. wcg'

TE SEGNIS C. s. hoc est: tu septentrionem nasci putas cum signis reliquis, quem constat numquam occidere. 10

SICCA quam semper siccam esse manifestum est. w'cg'

542. SIDUS H. I. M. omnes, inquit, stellae apud te occidunt, quia nullum habes sidus in medio.

PROCUL AXIS UTERQUE tam longe a te abest septentrio quantum et auster. 15

543. RAPIT OMNIA C. id est signa. wcg'

544. ANTE FORES templi Hammonis Iovis.

MISERAT EOS 'haec eos' Graeca declinatio. wcar'

546. SED LATIO C. D. Catoni omnes ad oracula petenda wcg' cesserunt. 20

548. DE FAMA T. L. I. probet an verum sit, quod olim dicitur hic Iovem dare certa responsa.

549. SCRUTANDI VOCE D. E. huius eventus scrutandi. wcca

550. FORS legitur et sors. wc

552. TANTO DUCE scilicet Iove. wcg'e

554. NAM CUI ordo: nam cui magis. w'cg'

556. SECRETA separata. 27

557. SEQUERISQUE DEUM id est quae sunt divina, philosophiae arte persequeris.

21—22. 26.

1 nos] eos U || 2 quod negat] agat C || 4 descriptionis WCP || 5 haec G'AR' | illic G'AR' || 8 Te signis C || 10 canstat C || 11 Sicqua semper C || 13 habet WC | sidus om. U | in meo G in eo P || 14 abesse septentrione quam U | abest ate G' || 15 quam tu P | ausus C || 17 templa amonionis P | ammonii C hammonii G || 18 haec eos om. AR' || 21 vero W || 22 diti C | hoc G' || 23 huius] ordo (est add. A) huius GAR' || 27 speraverim G' || 28 divina que sunt U || 29 prosequeris U sequer'i P

558. INQUIRE IN FATA N. C. quaere, inquit, quid contingat Caesari, quid sit passura res publica.

WCG' 560. LEGUMQUE id est iure.

W'CG' 561. AN BELLUM CIVILE P. id est an sine causa gestum est, si post illud libertatem non sumus recepturi.

562. DURAE SALTEM VIRTUTIS A. ordo est: saltem quaere, quid est virtus, durae virtutis amator.

WCG' 563. POSCE EXEMPLAR HONESTI hic 'exemplar' posuit, Lucretius 'exemplare'. Nos in usu exemplum dicimus, adeo omnia sunt Latina. Posce ergo exemplum, quod et nos debeamus imitari.

564. ILLE Cato scilicet.

565. DIGNAS ADYTIS id est sacratas.

W'CG' 567. POTIUS QUAM REGNA VIDERE tamquam haec sola Catonis poena sit, si alios videat servientes; nam ipse non potest subiugari.

568. AN SIT VITA N. S. L. A. D. A. an aliquid intersit parum vixisse vel plurimum.

WCG' 569. FORTUNAQUE PERDAT an occurrente virtute fortuna adversa vincatur.

570. OPPOSITA sibi scilicet.

W'CG' 571. NUMQUAM SUCCESSU C. H. an numquam crescat successu, quod est honestum. Honestum enim per se magnum est nec augeri umquam potest, si id prospera subsequantur,

572. NON ALTIUS scilicet quam nunc habemus.

WCG' 573. HAEREMUS C. S. id est diis sumus curae.

1 IN FATA N. C.] his a tunc C | quaerere om. inquit G' | quod G ||
 2 sit passa U | pass^a W passu C | passura sit G' R' V om. A ||
 5 non om U | simus P || 6 quaere] vere U || 11 et om. P ||
 13 dignitas C | sacrandas WC || 15 sit om. C | videbat C ||
 18 vel] et G || 19 occurre G occurrunt P occurrantur C ||
 22 an numquam om. G' || 23 successu om. G' | honestum
 est G' | enim] non liquet C || 24 id] eum W' eam C || 25 se-
 quantur G' A || 26 Nam altius non altius C || 27 di C

574. NEC VOCIBUS ULLIS N. E. id est nec iam necessarium est, ut loquatur numen, quia, quae licet scire, nascentibus tradiderunt numina.

575. AUCTOR scilicet deus, quo auctore nos nascimur. W'CG'

576. QUICQUID SCIRE L. quae sunt illa, quae licet WCG' scire? moriendum potius quam serviendum, nihil esse, 6 quod vivimus, nihil posse honestum, prosperis non augeri, fortunam virtuti nocere non posse, sufficere laudanda voluisse, etsi non fueris consecutus.

STERILES NEC LEGIT H. dicit iam deum in his locis 10 esse non posse.

578. NISI TERRA id est omnis terra manet; haec terra WCA est [et] virtus. hanc virtutem ultimam posuit deum sedem, ut persuadeat hanc esse sequendam.

579. SUPEROS q. q. u. id est alibi. WCG'

581. EGEANT DUBII S. id est illi vatum responsa desiderant, qui, quid futurum sit, semper incerti sunt. 16

583. CERTA FACIT id est non promissa, sed data facit, id est certum.

PAVIDO FORTIQUE 'forti' propter gloriam, 'pavido' propter W'CG' infamiam. 21

585. SERVATAQUE FIDE TEMPLI[s] non ut exploraret, an vera praediceret, quod populi fieri loquebantur. Ergo servavit hanc fidem. 24

588. MILITIS ORA PEDES id est ante hos vadit. WCG'

5—9.

1 illis C || 2 lucet C || 3 numina om. W'C || 4 autor C | deus quo] deco C | non G' || 5 licet C || 6 moriendum] nom. dñ C || 7 posse CG'] esse W; onestō C | augere WC || 8 fortuna WC | noceri ne non C || 9 fuerit W || 10 sterelis C | deum iam G'R' dominum iam A || 13 et om. CA || 14 esse sequendam] esse (exce- A) quendam (quandam W) WCA || 16 illa W | desiderant C || 17 qui quid G] quid quid W quicquid C quicq P || 18 sed . . . 19 certum om. G' || 20 pavidos C | 'forti' . . . 'pavido' om. G' || 21 infamias G' || 22 fida W | ut om. W'C || 23 diceret U | populi quod C || 24 fidem militum G' || 25 MILITIS Lucan.] milites WC om. G'

- WCA 588. MONSTRAT [monstrat] dum ipse perfert.
 WC 589. NON IUBET qui ipse non patitur.
 WCG' CERVICE SUPINUS 'cervice' deest equi.
 WC SUPINUS id est cervice.
 WCG' 590. CARPENTOQUE SEDENS id est nec in equo vehitur
 6 nec in carpento.
 SOMNI PARCISSIMUS I. E. id est ipse minus omnibus
 dormit.
 9 591. <ULTIMUS HAUSTOR A.> ipse ultimus bibit.
 WCAR' 592. COGATUR LATICIS victa iam siti.
 WCG' 593. STAT DUM LIXA BIBAT id est Cato.
 W'CG' 594. REMOTO ut fortunam nemo respiciat.
 596. MAIORUM FORTUNA FUIT omnes, inquit, maiores,
 qui sunt gloriosi, non virtute ad hoc pervenere, sed fato,
 15 si vere velimus inspicere bonum quid sit aut virtus.
 WC 597. POPULORUM quos ipse fudisset.
 W'CV 598. HUNC EGO PER SYRTIS quem nunc Cato ducit
 laude patientiae atque virtute triumphum. Acute dictum
 'per Syrtes'; sic mavult triumphare ut Cato quam per
 20 Romam, ut ante Pompeius, transire, ne loci celebritate
 moveatur.
 W'C 602. IURARE PUDEBIT vult hunc divum fieri, ut per
 Catonem iuraretur a populo.
 WCG' 603. SI STETERIS UMQUAM nunc olim aut nunc post-
 25 modum.
 605. NULLAM SUPERI id est plagam.
 W'CG' 606. A MEDIO FECERE DIE a meridiana scilicet plaga.

1 monstrat om. A || 2 non Lucan.] nan C nam W om. G' ||
 5 ne C | veitur C || 7 omnium WC || 9 ipse om. G' || 13 om-
 nis U || 14 venere ad hoc U | pervenire CP pr W | facto
 UG' || 15 sive revele U | virtus populorum G' || 17 hanc
 ergo C | dicit C || 18 laudo W' C | pacientia adquae C |
 acuta ethatum || 19 sic matrium uultfare ut C | ut Cato
 om. UV || 20 transire V om. WC | nec loci C veloci U ||
 21 moveat C || 23 iurare C miraretur U || 24 siisteris C |
 supra cervice gl. in uno collum exh. G' || 27 facere W

608. LARGUS AQUAE illius rei largus, ut Vergilius *wc*
'largus opum'.
609. VIX CAPIENTE LOCO ut tanta esset multitudo *w'cg'*
serpentum, quam capere fontis spatia non valerent. 4
610. DIPSADES UNDIS nomen a siti. *wcg'*
611. PERITUROS FONTE RELIOTO siti scilicet perituros, *w'cg'*
si bibere noluisent.
614. ADMIXTO SANGUINE cum sanguine hominum morsu *wcg'*
venena miscuerint [serpentes, tunc nocent].
616. DUBIUMQUE VENENUM quod esset incertum, an 10
veneni potentiam obtineret hoc poculum.
618. DE QUO PRIMUS SIBI supra enim ultimus bibit, *w'cg'*
ut ait ipse <593> 'stat dum lixa bibat'. Hic autem
ideo primus hausit, ut timentibus formimidinem periculi
derogaret praelato suae virtutis exemplo. 15
619. EXUDET PESTIBUS AER ut Vergilius 'exudat inutilis *wc*
umor'.
624. LIBYES τῆς Αἰθύης.
625. DEMISSO SOLE id est in se merso. *w'cg'*
626. PHORCYNIDOS ipsa est Gorgona, Phorci filia. 20
627. PROTECTA COMA ipsa arva.
628. DOMINAE VULTU c. a. s. saxa enim fecerat Medusa,
quicquid aspexit.
632. FEMINEAE CUI M. C. 'huius comae femineae'
genetivus est casus. 25

24—25.

1 rei] regi *C* | Vergilius] *Aen. XI 338* || 3 cupiente *C*
multitudo esset *G* || 4 serpentium *G'* | quas *G'* | spatiae *U* | nū
ale]ret *C* || 5 idipsa des *C* || 6 perituro *C* || 7 voluissent *W* ||
8 cum sanguini *C* | cum sanguine (*om. P*). Quando hominum
G' | morsum *C* || 9 serpentes miscuerunt *P* | serpentes
tunc nocent *om. W'C* || 12 sibi] bibit *G'* | supra . . . bibit
om. P || 13 ut . . . bibat *om. U* | iste *G'* || 14 fortitudinem
U || 15 denegaret *U* || 16 exundet et exundat *C* | Vergi-
lius] *ge. I 88* || 18 τ·N·G·X·B·Y·N·C·W τ·N·C·A·B·Y·N·C·C ||
19 Demiso *C* Dimisso *W* | id] merso id *G'* || 20 nil nisi filiae
phorci *exh. U* || 21 ipsa *WC*] s. audis *U om. G'* || 22 fecerant
U || 23 aspexerat *U* || 24 huius . . . femineae *om. G'* || 25 geni-
tivus *CG'* genitus *U*

632. SOLUTI id est angues.

636. HOC HABET INFELIX 'hoc' id est venenum, quod in crinibus habet; nam angues in dorsa labuntur, quae inpune conspecta sunt, quia, qui nocet vultus, aversus est.

5 638. QUIS TIMUIT acute dictum [est] neminem timuisse. Ante<quam> enim inceperat timere, quod viderat, in lapidem mutabatur.

QUEM ordo: quem passa Medusa mori est?

[Et] LUMINE VIDIT ipsam Medusam quis vidit in faciem?

10 640. RETENTA in lapidem enim mutata intra se animam perdiderunt.

641. UMBRAE indifferenter umbras pro spiritu animae collocavit.

642. EUMENIDUM comparatio.

15 SOLOS MOVERE FURORES nam non extinguunt, sed terrorem iniciunt.

W'C 643. ORPHEO[s] LENIVIT sed Orpheo cantu sibila lenivit.

W'CG' 644. AMPHITRIONIADIS Hercules.

645. GENITOR id est Iuppiter.

W'CA NUMENQUE SECUNDUM id est Neptunus, qui secundus
21 in regno est.

W'CG' 646. PHORCYS AQUIS CETOQUE P. Phorcys deus maris, qui aquarum parens est omnium.

WCG' CETOQUE P. I. Q. S. [monita crimen est] 'hunc ergo
25 timuisse' subaudimus.

WC SORORES ut ait Vergilius 'Gorgones Arpyaeque'.

1 soluto C | sanguis C || 2 'hoc' exh. WC | quocirca habent C || 3 dorso U || 4 nocet G' R' | nocte W' C | adversus C | est om. W' C || 6 antequam Oud. | coeperat UG' A R' | timuisse U | quod W' | quot C quia subito ut G' A R' | videbat G' A R' || 8 passa est G' | mori qui lumine se vidit. i. ipsam medusam. G' || 9 quis . . . faciem om. G' | vidit] dixit C || 10 enim om. C | mutabat C mutat W' G' || 12 indifferenter C || 15 solus C | extinguit C || 16 initium C inmittunt U || 17 orpheos cantus WC || 20 lumen C || 21 in om. C || 22 PHORCYS . . . deus] Deus U || 23 est parens U || 24 monita crimen WC | Eumenidum crines leg. et ex lemm. v. 642 repetitum esse iudicat Keller || 26 Vergilius] Aen. VI 289

646. Ergo non una Gorgona, sed talis una. W'C
 647. Hoc POTUIT id est monstrum. W'CG'
 648. SOLITUM TORPOREM id est quem habuerant, antequam chaos fuit et omnia pigra iacuerunt.
 649. SUBITO CUM PONDERE quippe in saxa mutatae. 5
 650. HAESERE FERAE hoc est: ubi steterant, ibi fixae sunt.
 654. ILLA Gorgona. WCG'
 TITANA COLUMNIS de quo nunc columnae fiunt, sive W'CG'
 'columnas Hesperias' pro regione posuit, ut Virgilius 10
 'Atrides Prot(e)i Menelaus adusque columnas exulat'.
 655. ATLANTA DEDIT ordo: Titana Atlanta. Unus WCG'
 enim ex Titanis fuit, quem Gorgona vertit in montem.
 658. PECTORE GORGON hanc enim Minerva gestat in W'CG
 pectore. 15
 659. DIVITE NIMBO imbre aureo.
 660. P[H]ARASIAE VEXERUNT 'Parrhasiae pennae' a
 Parrhasia civitate, ubi natus Mercurius colitur; quibus
 pennis utitur et Perseus.
 661. ARC[H]ADOS exponit, cuius pennae, id est Mercurii. 20
 662. PRAEPES CYLLENIDA SUSTULIT velox, ut Vergilius
 'praepetibus pennis ausus se credere caelo'. Subitus ergo
 Perseus; nam volabat ante Mercurius.
 HARPEN CYLLENIDA id est Mercurii gladium, qui Graece
 sic appellatur. 25

3 SOLITUM (WC) Insolitum G om. UP habuerunt G' ||
 4 chaos C | pigra WC | iacuerant U || 5 Lapsae lemma in G ||
 6 ubi | ibi G' | ibi | ubi CG' || 8 illae gorgonae G' || 9 co-
 lumba di C || 10 ut . . . 11 exulat om. G' || 10 Virgilius] Aen.
 XI 262. 263 || 11 Atrides om. U | proti WC om. U | exulant
 C || 12 aditata tradidit C | ordo] ergo W | ordo . . . At-
 lanta om. G' || 13 gorgone W | in montem om. P || 14 haec
 C || 16 divit enī hompre aureo C | aureo imbre U ||
 17 arasiae vex. C || 18 quibus W' | quis C qui his G' | et] qui-
 bus et CG' || 20 arga·dos C || 21 praeps cyllenidia sustulit
 C | nil nisi velox ex. G' | ut om. C | Vergilius] Aen. VI 15 ||
 21—22 caelo om. U || 22 praeps C || 23 volabat Weber] solebat
 codd. || 24 gladium mercurii G' | sic grace UG'AR' ||
 24 apellatus C

663. MONSTRI IAM CAEDE B. Argum enim occiderat Mercurius, qui centum oculos habens Io virginem custodiebat, ut ait Virgilius 'et custos virginis Argus'.

665. INNUBA FRATRI 'innuba' id est virgo.

5 FRATRI VOLUCRI Perseo, quia et ipsa filia Iovis est, ut ille de Iove est.

WCG 668. VOLATU meatu.

W'CA 670. SPECTARE id est Perseum spectare praecepit in clipeo.

WCG' 674. PARS IACET IN MEDIOS id est comarum.

W'CG' OCULIQUE TENEBRAS hoc est: in oculi tenebras iacet pars comarum.

680. MORTIS quantum mortis; hoc iam amplius est quam venenum.

15 681. SPECTARE P. horrore, non metu.

GELASSENT hoc est: in lapidem se durassent.

682. PERSEOS AVERSI hic iam maior vis est, si et ille mutari poterat in saxum, qui stabat aversus. 'Aversi' ergo 'etiam aversi' accipimus.

20 683. ORA COLUBRIS ipsius Medusae.

685. PENSABAT ITER metiebatur, inquit, iter suum et si per mediam ire voluisset Europam, non longius circuisset, sed hoc Minerva non sivit.

688. ET PARCI POPULIS ne omnes verterentur in saxa.

25 689. RESPICERET non dixit 'Gorgonam', sed 'aethera', ut nescientes, quid vitare deberent, omnes conspicerent et perirent.

20.

2 qui . . . 3 Argus om. G' || 2 . c . U tentum C || 3 ut . . . Argus om. U | Virgilius] Aen. VII 791 || 5 et om. U || 7 Uolatum C || 8 expectare lemma in C | perseus A || 10 IACET (C) | m c . & W || 11 id est in tenebras oculi U || 13 mortis W' | morbi C mortui G' | hoc om. C || 14 quam om. C || 15 p. (W) | putet C || 16 legassent C | vertissent P || 17 hoc G' || 18 illi C illum G' | adversus G' | Aversi . . . 19 accipimus om. UG' || 20 medusae ipsius U || 21 inquit U || 22 voluisset ire U || 26 vetare G | homines W'

689. ZEPHYRO id est in zephyrum.

691. PREMIT 'premit' quia vicina est.

W'CAR'

ORBITA SOLIS curtus.

W'CAR'

692. ULLA in illa regione dumtaxat.

693. NOX CADIT IN CAELUM hoc dicit: ita illic devexum W'CG' vertitur caelum, ut umbrae de montibus missae in cae- 6 lum, quod veluti super est, venire videantur.

MEATIBUS OBSTAT quippe vicina caelo terra integros W'CAR' cursus lunae ire non patitur, sive ipsa nox obstat; nam cum non de caelo, sed in caelum cadat, necesse est, ut 10 lumen lunae penitus obscurat.

694. SIC FLEXUS id est umbra, quae per momenta W'CA torquetur.

701. SOMNIFERAM sic enim occidit, ut in somnos ante W'CG' compellat, quemque percusserit. 15

703. COACTUM id est venenum.

705. SPONTE SUA bene additum 'sponte sua'. Capi enim potest et quocumque transduci.

NILOQUE TENUS METITUR id est ultra non vadit. W'C

707. HUC LYBICAE MORTES 'inde' de Libya, 'huc' in W'CG' Italiam. 21

701. ASPIDA τὴν ἀσπίδα. W'C

708. NON STARE SUUM 'suum' ipsorum hominum, non W'CG' serpentes accipimus. Dicta autem hemorrois, quod sanguinis profluvio, quos percussit, occidat. 25

---

1 zephyrum premit. G' || 4 Ullam illa C || 5 hoc dicit] occidit C | ita om. U || 6 in caelum UG || 7 quod veluti super est om. G' || 8 caelo] cardini AR' || 9 lunae] vel une C || 10 cadit ssc a pallidior atramento W || 12 sicstexus C | est] est ut C | umbram qui A || 15 quemcumque G' || 17 additum . . . sua om. G' || 18 traduci G' || 19 id est] id est q. A quia R' || 20 Uolibramortis lemma in C | de libra C || 22 τὴν ἀσπίδα W τὴν ἀσπίδα C || 23 monstare ssc r W Ut namstere suum lemma in C || 25 profluvio] profluxio U om. G

710. AMBIGUAE COLERET 'ambiguae' neque enim est terra neque mare. Hic ergo habitat hic serpens, unde et hoc nomen accepit; nam χέρσον Graeci terram dicunt, ὕδωρ aquam. Quod ergo in commixtis hic sit elementis, chersydros nominatur.

711. FUMANTE CHELIDRI nam quacumque labatur, vi veneni dicitur terra fumare.

712. RECTO LAPSURUS de contrario cerastes semper est flexus, cenchris semper est rectus.

10 CENCHRIS cenchron Graece milium dicitur, unde hic ex notarum multitudine nomen accepit.

714. MACULIS THEBANUS OPHITES Thebae caput Aegypti; illic marmor maculosum <est>, quod ophites vocatur; huic similem dicit esse serpentem.

15 715. INDISCRETUS HARENIS ut non intellegas; utrum serpentem videas an harenam.

716. SPINAQUE VAGI dicunt Helenam, cum raperetur a Paride, hunc calcasse et ei spinam fregisse, unde in 19 flexum dicitur ambulare.

W'CP 717. PRUINIS nam ponunt ceterae per aestatem.

WCPA 718. DIPSAS a siti nomen inpositum.

W'CG' 719 CAPUT AMPHISBENA quia ex utraque parte ambulat (nam in utraque parte caput habet et quavis dirigit gressum), amphisbaena dicitur; βαίνειν enim Graece 25 ambulare dicitur.

1. 3. 17—18 (fregisse).

1 colere W || 2 Hic] Chersidros. hic ergo G' || 3 χερσον C xere con W xerecon U cherson G' || 4 ὕδωρ G' ὕδωρ WC ἰδωρ U | ergo om. U | his C || 5 chersidros G' chersidor W' cersidor C || 6 labantur C labitur U | vi om. U || 7 fumigare G' || 8 e G' || 9 semper est rectus om. G' | est om. C || 10 cenchron] Dienciron G' leg. κέρκρος | milium C] nilium W' multum G' AD || 12 tenebanus C | t(h)eba W' C | capud C | aegyptos WC egyptiis U || 13 maior G' | opinites C || 14 dicit esse] rem. C || 15 Discretus C || 18 eius G' || 19 inflexus serpit PAR' | post inflexus absciss. G' || 22 ex G' | ea Weam C om. U | ambulabat G' || 23 parte om. W' C | capud abet C | quavis] quiauos C | et . . . 24 dicitur] Currit autem ex utroque capite · tractu corporis circulato · G' | βαίνειν] Bene in W benein CG' bena U || 25 dicitur ambulare U

720. ET NATRIX VIOLATOR AQUAE nam ceteri non violant, ut ait supra <614> 'noxia serpentum est admixto sanguine pestis'. Hic et aquam, quam contigerit, inficit de venenis.

721. ITER CAUDA <s.> nam ceteri ventre consuerunt. 5

722. SPUMANTIA fumantia. WCG'

723. TABIFICUS SEPS 'seps' Graecum nomen ab eo, W'CG' quod putria membra consumat, ἀπὸ τοῦ σήπασθαι.

724. SIBILAQUE EFFUNDENS id est basiliscus.

726. VULGUS id est serpentum. 10

727. INNOXIA NUMINA TERRIS nam quasi numina sic habentur dracones.

729. PESTIFEROS ARDENS id est qui ubique estis innoxii, hic nocetis.

732. NEC TUTUS SPATIO id est magnitudine sua. 15

ELEPHANS in India dracones nascuntur ingentes, qui amplexi elephantos post aurem eos mordere dicuntur. Illi se dolore in humum proiciunt; [et] sic ambo pereunt, draco pondere, elephans, dum instringitur et tenetur.

740. FRONS CARET INVIDIA parvum enim vulnus et 20 exiguum non videbatur mortem esse facturum, nec habebat facies mortis invidiam, id est vulnus.

741. CARPIT serpit.

743. EBIBIT UMOREM ideo et dipsas dicitur. 24

2 volant U | ut . . . 3 pestis om. U || 2 ut . . . serpentum om. G' | est] ex P || 3 quam om. C | tetigerit UG' || 4 de om. G' || 5 ventre] iter facere ventre U || 6 fumantia] id est fumantia G' spumantia C | <fumantia> vel spu<mantia> U || 7 cadifcus C | grecum G' graeçe cum W grece cum C grece enim U | ab eo] habeo C || 8 putrida U patria PR | consumant U | ἀπορύ·σ·η·σ·η·τ·θ·αι W ἀπορύ·σ·η·σ·η·τ·θ·αι C om. UG' || 10 serpentium G' || 11 lumina sit C || 13 vel pestiferos . i. quicumque estis ubique U | i. (om. P) vos qui ubique estis G' || 15 totus C | sua om. G' || 16 elephas WG' epephas pr W | invidia C || 17 elephantes U || 18 et om. W' C || 19 stringitur UAD | tenetur et stringitur G' || 20 et om. G' || 21 non] enim non G' | est C | 22 invidiam om. G' | id est vulnus gl. in G' || 24 dipsa G'

- WCG' 752. BIBENS videns.
- W'CG' 753. ACCESSIT MORTI LYBI[A]E terra Africae. Causam addidit morti. Nam cum siti ille moriatur, credit eum siti perire, quia Libya non habet fontes.
- 5 754. [FAMAM DIPSAS HABET] FATISQUE MINOREM FAMAM DIPSAS HABET, ut diceretur occidere sola non posse, nisi virus eius terrae ariditas adiuvaret, unde <757> 'Aequoreusque placet, sed non et sufficit' umor'.
760. SUSTINUIT VENAS passus est.
- 10 762. HOC POSSE SITIM id est neminem Cato scrutari passus est, utrum Aulus siti moreretur an veneno. Possumus tamen 'hoc posse sitim' ipsum serpentem accipere, ut Graece *διψάς* Latine sitis appelletur.
- ILLO id est Aulo.
- 15 766. PARVA MODO SERPENS 'modo' corporis quantitate. SED QU[I]A NON ULLA CRUENTAE id est serpentum.
- W'C 772. LIQUITUR defluit, ut Vergilius 'canis cum montibus humor liquitur'.
- W'CG' 773. UTERUM MEMBRANA uterum pro ventre. Nam 20 illud congruit feminis, ut uterus dicatur ipsarum.
774. NEC QUANTUS TOTO DE CORPORE ipse moriens quantus debet esse, cum moritur, tunc non fuit.
779. PROFANA profanam mortem dicit, quod naturae 24 secreta patefecerit.
- W'CAR' 780. MANANT defluunt.

1 videns accessit morti. G' || 2 mortis W mors C om. U | terrae U | terra Africae om. G' | Causam] Ebibit. causam G || 3 siti] sic G | moritura C | credit eum] creditum G' cretum C || 4 sit G' | habent G || 6 sola occidere U | non] m C || 7 viros C | terra arida G' | ariditas] aridas C | adiuvaret C | Aequoreusque . . . 8 sufficit add. Keller || 8 amor C || 10 scrutari cato G || 12 hoc posse om. G'AR' | ipsa G | ipsam PAR' || 13 Aψac W dipsas U Bψac C ψac G' || 14 aula G || 15 parvo W | quantitatem G || 16 cruenta C | serpentem WC serpentes G' || 17 ut . . . 18 liquitur om. U || 17 Vergilius] ge. I 43. 44 || 19 ventre posuit U | ventrem P || 20 ut . . . ipsarum om. U | ut G'] om. WC | disarum W || 21 tantus P ipse om. W' || 23 profanam lemma in C

782. NEC SOLEM CERA SEQUETUR id est non ocius cera *W'CG'*
solvetur calore solis.

783. PARVA LOQUOR ipse se poeta reprehendit. *WCG'*

785. HAEC id est ossa. *W'CG'*

786. VESTIGIA FATI ut non apparentibus membris, an s
perierit aliquis, nesciatur.

787. CINYPHIAS INTER PESTES nomen datum de regione
serpentibus, ubi plurimi procreantur, ut Vergilius 'Cinyphii
tendent hirci'.

788. CADAVER nam et membra consumis, qua Sabellus 10
perit, cum totus effluxit.

790. MARSI id est de regione Marsorum.

793. MISCENS legitur et miscent. *WC*

MISCENS CUNCTA TUMOR oculi [et] nares et cetera lini-*W'CG'*
amenta sua perdidere per tumorem. 15

TOTO IAM CORPORE M. ut non sola facies tumescat, sed
corpus universum.

795. LATE T<OLLENTE> legitur et pollente: plurimum
praevalente.

797. NEC LORICA TENET D. C. A. augmentum dicit 20
crescentibus membris: et loricam esse divisam.

800. CURVAVERE SINUS ut corpus eius intumuit.

TUMIDOS IAM NON CAPIT ARTUS id est informis globus.
Tam diu vult membra crevisse, donec ad ultimum
rumperentur. 25

2 solvitur *G'AR'* | calore solis *om. W'C* || 3 se *om. G'* |
pecare preetidit *C* || 4 HAEC] *ec C* || 5 adparentibus *C* ||
8 serpentum *U* | ubi . . . 9 hirci *om. G* | ut . . . 9 hirci *om. P* |
Vergilius] *ge. III 312* || 10 consumis *CG'*] consumit *W'* |
qua . . . 11 effluxit *om. G'* || 13 *in margine leg. in W* | miscem
C || 14 oculos *U* | *pr* et *om. W'C* || 15 perdidit *U* perderet
WC | propter *G'* || 17 universum *om. G* || 18 LATE . . . pluri-
mum] Lat & pol(l)ente plurimum *WC* Legitur et pollente . i.
plurimum *U* plurimum *G'* | <pallente> vel tol<lente> *P* ||
20 nec gloria catenet *C* || 22 intumuit *C* || 23 id est] deest
C | glorib; *C* || 24 Tam diu *C* tumidi *W'* Tantum *G'AR'V* |
vult] dicit *G'AR'V*

- WCG' 801. CONFUSO PONDERE TRUNCUS 'truncus' est sine vultu corpus. Bene ergo, licet integro capite sit, truncus dicitur, quia non apparent signa faciei.
- W'CG' 802. INTACTUM V. R. id est cadaver.
- W'C EPULASQUE DATURUM H. I. F. quia, si gustassent, patere⁶ rentur interitum.
- W'CG' 804. NONDUM STANTE M. C. F. C. per magnitudinem corporis, per momenta cumulati, cadaver humare non poterant.
- 10 807. MIRATORIQUE CATONIS id est qui Catonem miraretur et eum vellet imitari, ut ait Virgilius 'tua cernere facta adsuescat primis et te miretur ab annis'.
808. UTQUE SOLET PARITER T. S. E. S. unde crocum intellegitur exiturum.
- 15 809. CORYCII PRESSURA C. Corycus mons Ciliciae, sub quo Gigas premitur; de eius cruore dicitur flumen exire, in quo crocum gignitur. Potest ergo his locis comparatus esse ille sanguis ex omni parte prorumpens. Alii ('pressura') accipiunt, quam in amphitheatro fieri scimus, cum ex
- 20 omnibus locis hoc iaculatur unguentum.
811. QUaecumque FORAMINA N. id est quaecumque potest humor exire.
813. SUDOR RUBET id est sanguis [est].
814. TOTUM EST PRO V. C. tamquam vulnus unum sit
- 25 totum corpus, sic undique sanguis effusus est.

24—25 (corpus).

2 sit capite GADV || 4 cader C cedere G' || 7 per U] propter G' om. WC || 10 miraturique C | miraventur P || 11 ut . . . 12 annis om. G' || 11 ait om. UAR | Virgilius] Aen. VIII 516. 517 || 12 sata C | anni W || 13 utique W | t. e. s. W t. s. f. s. C || 15 corscis presure cursus mons C | Corycius G' | si: liciae P siciliae U || 16 flumen om. C || 17 Potest . . . 20 unguentum om. G' || 17 compara U comparatur WC || 18 esset ulli sanguinis C || 19 quas codd. | fieri scimus AR'] phii eris tim C | simus W' || 20 iacular C iacuatur W iaciatur U || 21 quaecumque W' C] per quaecumque P per quae cibique G || 23 est om. UG' | 24 sit] sic G si C || 25 sic . . . est om. G'

815. LAEVE nomen est militis.

817. TESTATUR legitur et testator. WC

818. ET SOCIAS SOMNO D. A. <U.> ut Vergilius 'et W'C
consanguineus Leti Sopor'. 4

820. STIPITE QUAE DIRO V. M. S. in Arabia, ubi tus W'CG'E
nascitur, sunt et aliae virgae, quae tureae dicuntur, sed
haec venenum gignunt, quod toxicum dicitur. Dicit ergo
toxicum non ita cito se miscere poculis, ut hoc venenum
omnia membra perrupit. 9

821. FATILEGI quia fata in illis virgulis legunt. W'CG'

820. SAITAE gens in oriente. W'C

823. IMMISIT serpens, quem iaculum vocat Africa. W'CAR'

826. DEPRENSUM EST intellectum. W'CG'

827. QUAM SEGNIS SCITHIAE S. H. A. nam hic serpens
violentior est, qui tanta velocitate prosternit, ut ait 15
'rapuit cum vulnere fatum'; hoc autem funda et sagitta
non faciunt.

830. RETECTO nudato.

831. DEMITTIT[E] legitur et dimisit. WC

832. EXEMPLUM legitur et exemplar. 20

EXEMPLUMQUE S. ut in manu agnosceret, quem ad- W'CG'
modum fuisset ipse periturus, nisi eandem decidi a se
properasset. 23

833. PUTAVIT legitur et putaret. WC

834. MATURAE MORTIS quia brevis est. W'CG'

1 est om. U || 2 <Testatus> vel <testa>tor U || 3 Vergi-
lius] Aen. VI 278 | et] tum Verg. || 6 sunt... dicuntur
om. G' | tureae EAR' tureia W' rure eiudicentur C |
vocantur E || 7 hae UEAR' | Dicit... 9 perrupit om. E ||
7 Dixit G' || 8 non iam cito G nātacito C || 9 perrumpit G' ||
10 his G' | in illis om. C | legunt CG' leguntur W' ||
11 gentes U || 13 deprehensum C || 14 quāsignis sticiae
eā C || 15 ut ait] Ut. Aut G ut U quod P || 16 factum C |
17 facit U || 19 demisit W || 20 exphar W | <exemplar> vel
exemplum P || 21 manu sua U || 22 ipse om. UAR' | eadem
G' | decidisset G' | 24 <putaret> <puta>vit A

- WCG' 835. RECTO VERBERE id est cauda.
 W'CG' 836. VICTI DECUS ORIONIS quia eundem percussit et
 inter sidera collocatus est.
 WCG' 837. QUIS CALCARE T. M. nam brevis es, ideo non
 timebaris plurimum nocitura.
 WC SALPUTA legitur et salpiga.
 W'CG' 838. SUA FILA SORORES ut facias hominibus fata, dum
 vulneras.
 839. QUIETEM id est militibus Catonis.
 10 843. EXPOSITI VOLVUNTUR H. 'fatis expositi' id est ad
 serpentium morsus, unde poterant interire.
 CALIDOQUE VAPORE ut ad anhelitus eorum serpentes
 frigidi convenirent.
 845. RICTUS serpentum scilicet.
 15 TORPENTE VENENO per frigus scilicet.
 849. PATIMUR CUR SEGNA FATA id est cur morimur
 tam segniter, qui nos gladiatorum periculis voverimus?
 854. CAELOQUE MORI id est non serpentibus, sed hoc
 caelo, quod me venientem vicino igne prosternat.
 20 856. GENTIBUS ABLATUM D. S. O. id est viam nobis
 separaveras, qua nos volumus pervenire.
 860. COMMERCIA transitus.
 863. TUI RECESSUS genitivus est singularis.
 864. ET ARCANI MILES T. C. O. 'tibi' id est tecum con-
 25 sciis, quod sit mundus ab hominibus separatus.
 865. MAIORA S. 'maiore' id est quam sustinuimus,
 patiemur fortasse graviora, quod secretum orbem sumus
 ingressi.

---

4 Quis . . . es om. W | es] esse C om. G' || 6 sab-
 piga C | <salpiga> vel salpugna U || 7 filia C | faciant G ||
 9 Catonis om. W' C || 12 utanditus C | ad om. G' | an-
 helitu G' || 14 serpentium G' || 15 propter G' A R' V | scilli-
 cet] videlicet U om. G' A R' V || 16 regnia C₁ segnia C₂ ||
 17 voverimus C] voluerimus W' P pervenire voluerimus G' ||
 19 venientem] venientem WC veniente G' R' V om. U | pro-
 sternam G' || 20 via W' C | est singularis om. UG' || 24 tibi]
 ubi WC om. UG' || 25 omnibus U || 28 ingressuri G'

867. ISTINC legitur et ista.

WCPD

869. QUAEREMUS FORSITAN tanta patiemur, ut dari nobis istas terras incipiamus optare, quas nunc serpentibus horremus inpletas.

870. HABET HOC SOLATIA ordo est: hoc caelum habet solacia, quia hic vel serpentes vivunt. Dicit autem ultra nihil vivere.

872. ALIOS SOLES id est videntem; nam Europa occidens est, Asia oriens.

9

ASIAMQUE VIDENTEM id est alios soles.

W'C

874. CYRENIS Cyrene civitas Libyae, quae Pentapolis nominatur. 'Cyrenis' ergo hominibus accipimus a Cyrene.

875. LEGEM CONVERTIMUS A. hic enim ignis et calor est.

876. EVOLVIMUR ORBE hoc est: extra orbem egredimur exiguum.

15

877. TERGA DAMUS FERIENDA N. et venimus ad septentrionem, quod contra rationem est.

879. HAEC PETIMUS dicit, quae sint solacia: ut se illic persequatur inimicus.

881. EXONERAT eicit et effundit.

W'CA

883. FORTUNAM PROVOCAT H. hoc est: non cedit adversis.

884. UNUS id est Cato.

WCG'

MISERIS vel fato.

WCA

886. CONTULIT IN LETUM VIRES hoc est: vires, quibus uti deberet ad vitam, his Cato utebatur ad mortem, quod meritum plus apud eum quam salus ipsa constabat.

PUDUITQUE G. I. T. M. quemcumque.

WC

887. ILLO TESTE id est Catone.

WCAR'

1 <ista> vel istinc U || 3 incipiamus G incipimus P || 5 est om. G' || 6 Dicit G' A R'] dici W' C || 7 nili G' || 8 occidens est G'] occidentem W' C || 9 orientem W' C || 12 cinere C || 13 ignis om. U | calor . . . 14 ORBE] calorē etevolvim urbem C || 15 exiguum om. G' || 16 terra iam feriendam et C || 17 sationem W || 18 ille C | se illic] semper G' || 19 sequatur P || 20 et om. U || 21 adversus U || 23 miseriis W] fatis A | <fatis> vel miseriis P || 24 IN] i. G ad WCP om. U || 27 i. quemque U, || 28 catonem C

W'CG' 887. QUOD IUS H. IN I. sensus hic est: periculum, quod ipse poterat sustinere, hoc alio patiente calcabat; non ergo securitate, sed virtute vincebat contemnere alterum
4 iubens quicquid erat et ipse passurus.

WCG' IN IPSUM scilicet in Catonem.

WC 888. CASUS genitivus casus est: huius casus.

W'CG' 890. LASSATA PERICLO ut Vergilius 'at, credo, mea numina tandem fessa iacent'. Sic et hic lassatam dicit fortunam [in] inferendo discrimina.

10 891. UNICA sola.

892. INNOXIA MORSU cui noceri non possit.

893. PAR LINGUA P. H. id est quorum verba et incantatio sic prosit ut herbae potentes vel quae contra venena de herbis lecta valeant repugnare.

15 894. IPSE C. T. id est non nocet, etiamsi illum serpentis morsus effuderit.

895. VEL CANTU C. P. venena, inquit, non valet admittere in vitalia, etiamsi de Psyllis nullus incantet, ut
19 his etiam prosit.

W'C NATURA non verba.

W'CG' 898. PAX ILLIS CUM M. D. EST hoc dixit: quia inter media sunt venena, ideo de his nemo moritur, id est pax data est cum illa morte, quae fit scilicet a venenis. Nam si in aliis essent terris, ubi non omnia sunt venena,
25 morerentur [illi] Psylli, quod aliis gentibus videmus accidere. Ergo habent beneficium naturale, quo tuti sunt.

FIDUCIA TANTA EST sic venena non metuunt.

---

1 sensus . . . 2 calcabat om. G' | calcabit C || 3 ergo om. G' ||
4 et ante erat pon. U || 5 in om. G' || 7 perido WC | LASSATA
. . . 8 hic om. UG' || 7 Vergilius] Aen. VII 297. 298 || 8 Dicit
fortunam lassatam G' || 9 in om. G'AR' || 11 nocere UG'AR'
possunt C possunt G'AR' || 12 pars C || 14 lecta] vecta C
om. G' || 16 effuderit W'C || 18 etiam W' || 21 illa C
dicit P || 25 illi om. W'C | quod om. G' || 26 quo tuti]
quod uti C quod ubi G'

900. EXTERNAE VENERIS ne sit de adulterio procreatus.
 902. IOVIS VOLUCER id est aquila.
 903. INPLUMIS vel in lucem. WCG'
 905. SERVANTUR IN USUS id est ad volatum. W'CG'
 906. QUI PHO(E)BO c. l. proiciuntur, ut pereant. 5
 911. PSYLLUS ADEST p. id est etiam aliis tribuit incantatione medicinam.
 912. IUSSIS aut iussit. WC
 (SIMUL) mox ubi iussit statui Cato tentoria, Psyllus hoc fecit. WCG' 10
 DUCTOR id est Cato.
 914. EXPURGAT et expugnat. WC
 916. HIC EBULUM STRIDIT genus herbae, ut Vergilius 'sanguineis ebuli bacis minioque rubentem'. W'CG'
 917. ET TAMARIX NON LAETA c. in pauperum enim 15
 tumulis tamaricium consecratur ut cupressus in divitum.
 COMAS vel comis. WCA
 918. ET PANACEA POTENS ut Vergilius 'et odoriferam panaceam'. W'Ca
 919. ERICINAQUE THAPSOS de Eryce, Siciliae monte, collecta. W'CG' 21
 920. ET LABICES id est sonant flammis.
 921. ET LONGE N. O. C. sive quod diu vivat, et ideo
 quasi olim natum dicat, sive quod in illa regione nasci
 non soleat. 25

22. 23—25.

1 sint C || 3 Inplurimis C | vel om. G' || 4 Inuisu C |
 volandum G' AR' || 6 abhis C | tribuit om. G' | incantatione
 om. R || 8 aut] au | c C | factui C || 11 doctor C || 12 (Ex-
 pignant] vel (ex)purgat P || 13 Hic] Inc C | ut . . . 14 ru-
 bentem om. UG' || 13 Vergilius] buc. 10, 27 || 14 nimioque
 W || 15 tamaris WC om. U | enim et 16 tamaricium om. G' ||
 17 (comis] vel comas G || 18 pontes C | Vergilius] Aen.
 XII 419 | et om. U | odiferam C || 20 iricinaque W |
 t(h)arsos WC om. cett. | iryco C eyrico W erycino U ericio P
 cricio G | sicibe C || 22 sonant G' | sonans U sonat WC
 sanat pr W || 23 quia U || 24 natum] nã dũ G nã du P

- W'CP 922. SIC NOX TUTA VIRIS cum haec fiunt.
 W'CG' AT SI QUIS P. DIURNA at si aliquis de militibus olim
 a serpente percussus est.
 924. PUGNA VENENI ut contra se venenum pugnet et
 5 carmen.
 926. COHIBET includit nec ultra permittit accedere, ut
 Vergilius 'at Scyllam caecis cohibet spelunca latebris'.
 RETINETQUE IN V. P. in eo scilicet loco, ubi fuerat
 vulneratus.
 10 928. NEC DAT SUSPIRIA CURSUS non licet, inquit, nec
 vacuum est, ut respirare possint, qui incantant. Tanta
 enim celeritate vulnus currit in cuncta viscera, ut nisi
 iugi incantatione retineri non queat.
 WCG' CURSUS nominativus est casus.
 WC 929. TACERE vel taceri.
 W'CG' 930. NIGRIS INSERTA MEDULLIS quae nigrae fiunt per
 17 venenum, si his sit insertum.
 W'CG 932. ELICITUM ab eliciendo dixit elicatum.
 WCA 933. INCUMBENS Psyllus.
 W'CG' 936. SUPRAVERIT [sicut] ipse Psyllus, quem vicerit
 21 de serpentibus suo cantu.
 ET CUIUS MORSUS S. A. hoc est: qui serpens eundem
 vulneraverit, quem hic curat, de veneni sapore iam novit.
 940. BIS POSITIS PHOEBE F. hoc dixit: duobus mensibus
 25 Catonem per haec loca esse progressum.
 W'C BIS LUCE R. hoc Vergilius semel complexus est 'tertia
 iam lunae se cornua lumine complent'.

2 At et at (W) | Ac et ac C | olim a] alia G' || 4 et car-
 men om. G'AR'V || 6 ut . . . 7 latebris om. UG'AR' | Vergi-
 lius] Aen. III 424 | latenebris C || 8 eo om. P | loco
 scilicet G' || 10 inqđ G | nec om. G' || 11 qui incantant
 om. G' || 12 velocitate G' | nisi] nimis G' || 14 est om. UG' ||
 16 sunt U | propter G' || 17 si . . . insertum om. G || 18 dixit
 elicatum om. G || 20 Superaverit exch. C | sicut om. W' C |
 ipse Psyllos om. W' || 23 quae W | currat CU | norunt G'
 norum C || 24 r.] s. WC | dicit G'AR'V || 25 pergres-
 sum C || 26 Vergilius] Aen. III 645

941. SURGENS FUGIENSQUE hoc et per singulas noctes *W'CG'* fit, cum oritur et occidit, et per singulos menses, cum minuitur et augetur.

943. ET IN TERRAM LYBI[A]E s. r. ante enim resoluta in pulverem videbatur. 5

945. NON TECTA MAPALIA CULMO inde enim tecta cooperiuntur, id est de culmis, ut Vergilius 'Romuleoque recens horrebat regia culmo'.

949. NIMBIS F. Q. C. aere scilicet temperatum.

952. VESTIGIA FRUSTRA quia per terram non fugerat, 10 sed per undas.

955. HEROAS TURRES ubi Hero Leandri amore flagravit.

956. NEFELEIAS nomen a gente. W'CAR

ABSTULIT HELLE Hellespontum dicit, ubi cum Frixo *W'CG'* fratre sedens in ariete Helle in mare decidit et ei nomen 15 inposuit, ut Hellespontium diceretur, quem admodum ab Icaro Icarium mare nominatur.

957. NON ASIAM B. A. in nulla, inquit, regione mare angustius invenitur, quod Asiam separat ab Europa, quam est Hellesponti fretum. 20

BREVIORIS AQUAE ordo: brevioris aquae fluctus non *WCG'* usquam Asiam disternit ab Europa.

958. BYZANTION ARTO ordo: arto cursu, id est angusto *WCG'* meatu.

960. EUXINUM post dictum est, cum antea Axinum *W'CG'* diceretur, hoc est ἄτην τῶν ξένων, hoc est, ubi hospites 26

1 et *G'AR'*] est *C om. W'* || 2 et occidit *om. G* || 4 libre (= libye) *C* | soluta *G'V* || 5 pulvere *CG' A* || 6 lemma *exh. WC* || 7 cooperiuntur id est *G'*] *om. W' C* | ut . . . 8 culmo *om. UG'* || 7 Vergilius] *Aen. VIII 654* || 9 uere *W* || 12 Hero Leandri] *ara alexandri P* || 14 Frixo fratre] *frixore G frixorē P* || 16 hellespontum *codd.* | dicitur *U* || 20 hellespontum *U* || 21 ordo . . . aquae *om. G* || 22 nusquam *G* | disternit asiam *GAR'V* || 23 bisantion *CG'* | Ordo Cursu *G'* | angusto *om. P* || 25 post . . . Axinum et 26 hoc est ἄτην . . . *pag. 390 l. 5 Illo om. G'* || 26 αἰήτων ξένων *W* λήτων νυνων *U · γ · nt · t · ω · n · n · sex litt. spat. rel. z · n · ω · n C* : ἄτην *Holzinger*

esse non possent. Hoc Sallustius ait 'mari nomen inhospitali[a] quaesierant'. Hoc autem ideo sic dicitur propter iniurias Iasonis, propter Medeam et pellem auream et propter Achillem, qui illuc praedatum venit
5 ex Ilio.

PROPONTIS sinus ante Pontum, qui admodum parvus navigia fert ad Euxinum.

962. GRAIO NOBILE B. Achillis scilicet.

963. VATIBUS UMBRAS poetis scilicet propter quos
10 earum memoria perseverat.

965. PHOEBEI Q. V. M. quem Troianis Apollo sollicite fabricatus est.

WCG' 968. LASSA RADICE T. id est putres trunci.

W'CG' 969. PERIERE ipsa enim vestigia civitatis conlapsa sunt.

15 970. HESIONES ubi fuerat alligata.

W'C SILVASQUE L. ut ait Vergilius 'et magis atque magis q. s. p. A. d. a. o. recessit'. Sic et hic 'latentes silvas' thalamos dicit Anchisae.

W'CG' 971. IUDEX Paris, qui de malo aureo inter numina
20 iudicavit.

972. UNDE PUER RAPTUS C. Ganimedem dicit, quem raptum scimus a Iove.

QUO VERTICE in quo colle.

973. OENONE autem uxor Paridis est, quae primo nais
25 fuit nympa.

974. SERPENTEM segniter fluentem.

WCG' 975. TRANSIERAT scilicet Caesar.

---

1 potens WC possunt U | Sallustius] Maur. III 67 | sall ait C fallax W ait U | inhospitali Maur. inhospitalia C inhospitalia W inhospitalabile U | 2 quaesierant om. U | sic om. U | 3 propter M.] et M U | 6 portum G | 8 Iachillis W achilli G' | scilicet om. UG' | 10 eorum G' AR' V | 11 quæ troianus apollo pollicente fabricavit G' | 15 beliones W | colligata G' | 16 ut . . . 17 hic om. U | 16 Vergilius] Aen. II 299. 300 | 17 A. d. a. o.] a. a. a WC | 19 patris P | aureo malo U | inter numina om. U | 23 in quo] i. U | loco P | 24 oenoe W | autem om. U | 25 fuit ante Paridis pon. U | fuit nais U | nil nisi uxor paridis exh. G' | 27 trasierat C

976. PHRYX INCOLA M. id est Troianus et Phrygius. W'CG'

979. HERCEAS MONSTRATOR id est qui ostenderat aram Herceam Iovis, quae in Illo fuit, iuxta quam Priamus occisus est.

980. O SACER 'sacer' consecrate, ut Vergilius 'Iunonis infernae dictus sacer'.

ET MAGNUS V. L. id est propter quem laboraturi sunt poetae, ut tua gesta describant.

981. ET POPULIS D. M. A. sensus hic est: noli famam ultimam nostris casibus invidere, qui gestis in perenni¹⁰ memoria; in aevum haec gentium opinio perseveret, hoc est 'donas populis mortalibus aevum'.

983. PROMITTERE M. ut aut ipsae de sese aut nos nobis promitteremus ex ipsis.

984. SMYRNEI VATIS Homeri scilicet, qui inde ortus¹⁵ dicitur.

985. ME TEQUE LEGENT hoc dixit: sine ratione nostrae invides famae, cum per carmina poetarum sic te nostri posterius legent quem admodum nos, qui ante pugnativimus.

PHARSALIA NOSTRA Pharsaliam suam illa loca dicit, in²⁰ quibus contra Graeciam dimicavit.

986. TENEBRIS D. A. oblivione.

W'CG

988. CONGESTU congerie.

W'CG'

993. IGNIS ADHUC FRIGIUS est enim perpetuus, cum a²⁵ Troianis sit institutum.

1 troianus W | et Phrygius om. UAR'V || 2 Herceas CG' hec toreas W || 3 achilles codd. || 5 insacrate C sacrate G' | ut . . . 6 sacer om. UG' || 5 Vergilius] Aen. VI 138 || 8 gesta om. U | describant WG describunt P describant C conscribunt U || 10 quod G' || 11 haec . . . 12 aevum om. C | gentibus G' || 13 ut aut] litaut C ut ait W' | aut . . . aut] aut ipsi aut G' || 14 vobis G'AR' || 15 scilicet om. UAR'V || 16 est U₂ || 17 te meque . l . G' | nostrae om. G' || 18 nostri] per vicem G'A || 20 Suam pharsaliam dicit in qua U | Pharsaliam suam om. G' || 21 troiam G || 23 cōgesta C || 26 institutus G'AR'V

996. IN SEDE PRIORI id est ubi ante diem ultimum translati estis Romam.

998. GRATA VICE M. R. vos enim prius dedistis Italis, nunc ab his accipietis.

5 1001. AVIDUSQUE U. P. id est contentus per turbida maria navigare voluit, ut eum procella velocius auferret, ne moras in litore transitus sustineret, cum iam illic esset aliquamdiu demoratus.

1006. NOCTURNAM L. scilicet lunam.

10 1007. QUAM TUTAS I. A. id est portum in litore.

1011. REGIS D. F. Ptolomei.

1016. BELLI P. Q. L. id est Pompeium, propter quem et in bello et in mari est laboratum.

W'C 1019. THESSALICAS Q. M. R. R. ne metu eum occidisse
15 videatur, iterum dicitur auxilia voluisse comparare.

W'CG' 1021. EMINUS id est ut ideo iam noster sis, quia a nobis Pompeius occisus est.

1023. NILIACI IUS G. id est etiam fluctuum potestatem.

1024. PRO MAGNI CERVICE D. hoc est: quae tu largiri
20 velles pro morte Pompei, nos tibi offerimus, cum a nobis sit Magnus occisus.

1030. VEL FAMAM C MUNDI id est interroga, quid de
25 hoc facto aestimat orbis universus.

WCP 1031. SI SCELUS EST scilicet quod occidimus Magnum.

WCG 1036. AVERTITQUE O. id est non avertit.

10.

1 priore WC | ubi om. U | ultimum quia in hanc translati estis romam G' || 3 vos portus dedistis G' || 6 cum W'CAR' | velociter G'AR'V | velociter procella G' || 7 ne om. U | in litore transitus G' inlitransitus W inlitransitur C | in . . . cum] illi cum U || 9 luna P || 10 quantut asia id C in litore om. W'C || 12 Pompeium om. U || 16 id est ut om. W' | a om. P || 18 nilia civis W nilia cui' C om. cett. : etiam fluctuum] & insruetū W | fluctum C fruerē U | potestate W' || 21 Magnus om. U || 23 estimabat G'

1043. QUAM DEBERE CAPUT damnat, inquit, Caesar *W'CG'*
Ptolomei factum; vult enim dolere magis, quod oc-
ciscus est Magnus, quam pro eius capite debere bene-
ficium.

1036. VULTUS DUM CREDERET H. aut 'hoc vultus haesit' *WCA*
accipimus, id est fixit obtutus, aut 'hic vultus haesit',⁶
id est Caesaris, donec crederet ipsum esse Pompeium.

1042. DESTRUIT Ptolomei, inquit, munus accusat. *W'C*

1049. NEC NATA IUBET MERERE NEPOSQUE Iulia et
Pompeius, Pompei filius. 10

1050. CREDIS APUD POPULOS sensus hic est: non te, o
Caesar, cognatio cogit ad lacrimas, sed quod sic aestimas
omnes tibi conciliare posse nationes, si eum lugeas, quem
orbis amabat universus.

1051. FORTASSE TYRANNI id est Ptolomeo invides,¹⁵
quod Pompeium ipse prostravit.

1054. E IURE s. v. Caesaris potestate.

1058. NECUBI SUPPRESSUS P. G. idcirco, inquit, uni-
versas circuis terras, necubi absensus tibiue subtractus
Pompeius occumbat; immo ideo circuis, ne possit evadere.²⁰
Cur ergo lugere te simulat?

1059. ARBITRIO potestati atque iudicio. *W'CG'*

REMISIT indulsit, ut Cicero 'omnia . . . remittam atque
concedam'.

1062. AUDET id est Caesar. W'C

1063. SIMULATI F. D. ut vere lugere videatur. Et est²⁶
ordo: fidem fronte acquirit simulati doloris.

27.

1 devere *C* detexere *W* d. *G'* || 2 factum cesar ptolomei *U* |
vult] sub *G'* iubet *P* || 3 beneficium om. *G'* || 5 H. . . . 7 cre-
deret] om. *W* | H. . . . haesit] h. . . . s. *C* || 6 fisit obtur
. . . aut *C* || 7 inter est et Caesaris quarta pars lineae legi non
potest in *C*, sed nihil deest || 9 Iulia filia ipsius et *U* || 19 cir-
cuis *R'* om. *A* circuit *W'* circumit *C* || 20 circumis *C* ||
21 te lugere *U* || 22 potestate *G'* | atque *WC* et *G'* om. *U* ||
23 ut . . . 24 concedam om. *UG'AR'* || 25 Cicero] in *Verr. act. II.*
l. V 9, 22 | atque] et *Cic.*

1065. PEIUS DE CESARE v. plus ergo, inquit, offensus sum et laesus, cui putasti Pompei mortem esse placituram, quam ipse Magnus, qui est occisus a vobis?

1066. UNICA B. P. C. in bello, inquit, civili nihil praemii est, nisi ut victis dones salutem; hoc nobis praemium Ptolomeus eripuit occidendo Pompeium.

W'CA 1069. POTUISSEM R. REGI ut ego invicem sororem eius occiderem, nisi Ptolomeus eius morte gauderet.

1074. IUS GLADIO hoc est: ut et vobis Romanos liceat 10 occidere.

1080. FAMAE CURA VETAT subauditur 'sed'; recederem, inquit, a vobis, nisi metuerem, ne fugisse me dicant, cum ego vos velim meo condemnare discessu.

WCA 1081. NE FALLERE VOSMET ordo: ne credite.

W'C 1083. NEC SI MEA C. G. ut nunc Pompei.

16 1084. THESSALIAE F. F. id est et me occidissetis, nisi ad vos sic venirem, ut iam essem in Thessalia victoriam consecutus.

W'CA 1087. POENA FUGAE P. ERAT hoc est: qui non timebatur, 20 hic nunc occidit eos, qui fugiunt.

WC SED PARCIMUS ANNIS puer est quippe Ptolomeus.

W'C 1089. NIL VENIA PLUS POSSE D. hoc est praemium maximum, quod ignosco.

1094. VOCESQUE q. querimonias afferentis.

25 1095. DUM NOBIS O. P. id est dum mihi cuncta praeposit.

1096. DUM VITAM scilicet suam.

---

9. 22—23.

3 Magnus om. U | occisus est U || 4 praemium est C || 7 invicem om. A | 8 gauderem U || 9 gaudio C || 12 timerem A || 13 ergo U || 14 nec W | falleret C | nec red-
dite C | nec A || 15 nunc om. U || 16 thessalia . e . f . f . W
thesalia ef . f . C || 22 nihil C || 25 omnia U

1096. PHARIO M. D. C. id est Ptolomeo, qui Pompei
cliens nunc dicitur, quod regnum beneficio eius accepit.

1097. LAETA DIES R. E. P. cum eramus in gratiam WCA
reversuri. 4

1100. VITAMQUE R. M. T. ut viveres. W'C

1103. VICTUS POSSES IGNOSCERE DIVIS tu fatis ignoscere
victus, quia superatum te parem mihi fueram ubique
facturus, mihi Roma ignosceret, scilicet quia eramus in
gratiam reversuri et leniebatur eius ira, quod ego bella
suscepi. 10

IGNOSCERE DIVIS 'divis ignoscere' est patienter ferre, W'CA
quae iubent, ut ait supra <II 93. 94> 'pariterque iacentes
ignovere deis'. 13

1104. MEIS et mihi. W'C

Ut ROMA MIHI id est posses ignoscere. W'C

NEC TALIA FATUS ordo: nec invenit fletus sui comitem WC
haec locutus.

1105. NEC TURBA LOQUENTI C. timent enim, ne ex-
plorandi causa animos eorum misericordia fingatur a
Caesare. 20

1108. AUDENT id est spectare. W'C

3.

2 nunc cliens U | eius beneficio U || 3 essemus U | gratia C ||
7 utique C | *nil nisi* Quia te superatum parem mihi ubique
essem facturus *exh. G'AR'* || 12 ut . . . 13 deis *om. UA* ||
14 meis et mihi W || 15 romam eis C || 16 ne *in utroque l. C*
18 *lemma exh. WC* | ne *om. WC* || 19 a *om. C* . 21 Audet W |
spectare . ne similiter lugeant (*lugent R, lugeat A*) *G'AR'*

EXPLICIT LIBER . VIII . INCIPIT LIBER . X . W FINITE ANNO
TATIONES LIBRI VIII. INCIPIVNT LIBRI X . C . M. ANNEI . LVCANI .
expLICIT LIBER NONVS . JNCIPIT ARGVMENTV In LIBRO . X. E

W'CG'E

PERIOCHA LIBRI DECIMI

hoc continet: seditionem Alexandrinorum inlatis signis et fascibus Caesaris; corpus Alexandri inspectum a Caesare; preces Cleopatrae et captum forma eius Caesarem; apparatus regum epularum; quaerit quoque Caesar ab Acoreo causas, cur ignotus sit Nili fons et aestate tantum crescat; pugnam Pothini et Achillae adversus Caesarem et illis occisis [rursus] substituitur Alexandrinis Ganymedes dux, qui et ipse interficitur.

W'CG' 3. FORTUNA DUCIS id est Caesaris. FATUMQUE
11 Ptolomei.

W'CG'E 4. REGNUM[QUE] LAGI Lagus, a quo Ptolomei
originem ducunt, quem primo in Aegypto Alexander
Magnus constituit.

W'CG' ROMANA SUB ARMA sensus hic est: diu utriusque for-
16 tuna pugnavit, Ptolomei et Caesaris, utrum hic regnum
eius sub Romana iura revocaret an ille Caesaris caput
ut Pompei nuper auferret.

9. INDE PARET[II]ONIAM a monto Paretonio, qui est
20 in Aegypti parte qua Syrtes [sunt].

10. PIGNORE T. S. S. scilicet quia Pompeius occisus est.

1 ARGUM LIBRI DECIMI U || 2 reditionem C | signis om. WCG' |
et om. W || 4 apparuit regnum G' || 5 Caesar om. UE | ab . . .
causas om. G' | acore U acoro E || 6 fons C | fons nili E ||
7 et adulle C | potini et achilleae pugnam E || 8 rursus
om. WG' | constituitur G' | ganimydes U || 9 inter ficitur
EXPLICIT ARGUMENTVM · M · ANNEI · LVCANI · LIBER · X · INCIPIT · FELICIT · E ||
10 FATUMQUE] atq; W om. cett. || 12 Lagus] Quia lagus G
Quia lagius nominabatur P | ptolomeus (phtholomeus G) et
duxit G' || 13 ducunt E dicunt W' | primum alexander in
aegyptum E || 15 diu] seu U || 16 hoc G haec P || 18 pom-
peii G pompeio W' P || 20 sunt om. WG

14. NON SIBI id est sensit non sibi; non enim pro Caesare nunc laborant nec ei favent, qui occidere Pompeium.

18. NON MOENIBUS URBIS id est captus.

WCG'

19. EFFOSSUM TUMULIS C. D. I. A. id est in Alexandri sepulchrum.

6

20. PELLAEI Pella vicus Alexandri patria.

PROLES VESANA PHILIPPI Alexandrum Magnum dicit, qui filius fuit Philippi.

21. FELIX PRAEDO IACET omnes enim domuit nationes.

W'CG'

24. REGNI DURAVIT A. U. F. hoc dicit: quod si libertas ad eos redisset, quos Alexander oppresserat, membra eius sparsissent ad ludibrium saeviendi. Sed nunc fatum regni eius integrum ad extrema usque permansit; idcirco non est erutus a sepulchro.

15

27. EDITUS natus.

WCG

28. LATEBRASQUE SUORUM D. Alexander enim regnum suum amicis donavit et sibi aliud constituit.

29. VICTASQUE PATRI id est aut quas pater vicerit, aut quas ipse in commodum patris.

20

33. INDORUM SANGUINE 'miscuit' subaudimus.

34. FATALE MALUM ipse Alexander.

35. ET SIDUS INIQUUM sidus est tempestatis ortus, ut Vergilius 'Quid tempestates autumnus et sidera dicam?'

36. OCEANO CLASSES INFERRE PARABAT Alexander voluit per Oceanum navigare aestimans se eo transito ad caelum

21.

1 non sibi pompeium occisum non U || 2 nunc] tunc P om. G | occiderunt UP || 7 vicus A. p.] vicus ubi Alexander magnus vel natus vel nutritus est UV | patria om. P || 9 fuit filius G' || 11 si om. G' || 12 oppraserat. si membra G || 14 extremum G' || 15 est om. G | erutus est P || 19 Exemplum lemma in P om. G || 20 in commodum] more G' || 21 subaudimus om. G' || 22 ipse om. G || 23 inimicum W om. cett. || 24 Vergilius] ge. I 311 | et quid P | dicam oceano. P || 26 transitu G' | DEFICIT C

esse venturum, sed divinitus ei responsum est: μέχρι τούτου; Alexander [et] sic restitit. Ideo ergo 'parabat' dixit, non enim navigavit.

WG' 37. EXTERIORE MARI quod ultra terram est.

5 38. SYRTICUS OBSTITIT HAMMON id est harena, quae Graece sic appellatur.

40. AMBISSETQUE POLOS quibus orbem constat ambiri.

41. OCCURRIT SUPREMA D. qua perit Alexander facere ista disponens.

10 45. LACERANDAS PRAEBUIT URBES id est ut unus quisque sibimet urbes singulas vindicaret.

46. SED CECIDIT BABYLONE SUA de morte Alexandri haec opinio est, quod cum tantum epularum accepisset in convivio, ut mirum omnibus videretur, conatus surgere
15 non poterat, et hoc moriens dixerit: οὐ δύναμαι. Ideo ergo dictum hoc accipi potest 'sed cecidit'.

PARTHOQUE VERENDUS 'cecidit' subaudimus. PARTHOQUE VERENDUS et his enim ad religionem est consecratus.

47. SARISSAS tela Macedonica.

20 48. POPULI id est eoi populi.

51. NON FELIX ordo: non fuit felix.

WG 55. OBSIDE Ptolomeo scilicet.

WG' 56. CUM SE PARVA CLEOPATRA B. ordo est: cum se intulit Cleopatra parva biremi corrupto custode; nam a
25 fratre Ptolomeo erat in custodiis derelicta; haec nunc ad interpellandum Caesarem latenter aufugit.

58. EMATHIIS IGNARO CAESARE T. nove 'Emathia tecta' Romana appellavit, scilicet in quibus Caesar et Aegyptia coniunx.

30 60. ROMANO NON C. M. venit enim in concubitus Caesaris et Antonii.

---

1 μέχρι τούτου W μέχρι τούτου G μέχρι τούτου P || 3 navigabat G' || 6 sic grece G' || 9 ista om. P || 10 ut om. G' || 15 Οὐ δύναμαι W Οὐ δύναμαι G οὐ δύναμαι P || 18 consecratus est G' || 19 tela M.] sacella macedonia G' || 27 nova G' || 28 et om. W || 30 casto W | concubitus G'

61. SPARTANA id est Helena.

63. SI FAS scilicet est dicere.

W'EB

64. ET ROMANA P. id est signa.

WG'

CANOPO unam pro gente posuit, ut Vergilius 'gens fortunata Canopi Accolit effuso stagnantem flumine Nilum'. 5

65. CESARE CAPTIVO P. D. T. nam amore cepit Caesarem wv et paene ipsa de Pompei interitu triumphavit.

67. NE NOSTRA QUIDEM M. T. cum sit turpitudine, quod wg' mulier addidit etiam.

76. QUOD NON EX CONIUGE id est admisit.

10

PARTUS legitur et raptus.

77. TIBI IULIA FRATRES O. D. M. D. Caesarionem nomine suscepit de Cleopatra, quem victo Antonio minor Caesar requiri iusserat et occidi.

78. PARTESQUE FUGATAS id est Catonem et Scipionem 15 Metellum, socerum Pompei.

80. TEMPORA NILIACO [E.] D. id est Cleopatrae.

W

84. QUA DECUIT id est in quantum decuit.

WG'

90. SIDUS id est numen et deus.

W'G'

NON URBES PRIMA TENEBO F. N. ne feminae negetur 20 imperium, dicit hunc sexum solere regnare.

91. NULO DISCRIMINE S. hoc dicit: non aliquid inter sexum distat aut interest, sed Aegyptii sic reginis obsequuntur ut regibus.

92. LEGE SUMMA PEREMPTI V. P. testamentum scilicet 25 patris offert.

12—14. 18.

1 sparnata W om. cett. || 2 id est scilicet W | Sifas . c .
exh. P schol. om. || 4 posuit om. W | Vergilius] ge. IV 287.
288 || 5 canopia colligit P | colligit G || 6 amore] amare
ipsa V cf. AaR'V: Nam in amore eius Caesar captus est et
paene illa de Pompei morte triumphavit || 10 Quod W om.
cett. | 12 cesarioden W caesarion de G' || 13 Caesar r. i.]
caesare quiriuserat G' || 14 et occidi om. G' || 16 socrum P |
19 lumen G' || 23 sic om. G' || 24 obsequuntur U obsecuntur P

94. ET TALAMI CUM F. D. voluit enim, ut fratres in matrimonio iungerentur; ideo et supra hanc dicit incestam.

PUER IPSE SOROREM S. M. L. A. dicit Ptolomeum in sua potestate non esse; nam amaret sororem, si non alii obsequeretur. Est ergo in Pothini locatus arbitrio; hic est, qui Pompeium peremit; interim terret et Caesarem, si facturus est Ptolomeus, quicquid Pothinus exegerit.

W'G' 96. AFFECTUS ENSESQUE S. ut aliquem aut persequatur aut diligat.

10 98. REMOVE FUNESTA S. hoc solum petit, ut Pothinus intreat.

99. ET REGEM R. I. Ptolomeum scilicet, non Pothinum.

14 101. IAM TIBI ordo: iam tibi minatur [facinus].

W' 103. MERITUMQUE F. P. quod ait Vergilius 'Nec Drances potius, sive est haec ira deorum, Morte luat, sive est virtus et gloria, tollat' sic et haec dolet in morte Pompei
18 vel facinus Pothini esse vel laudem.

W'G' 106. EXIGIT sive facies incesta seu Caesar.

W'PAR 108. TANTARUM legitur et positarum.

W'ADV 109. EXPLICUIT disposuit, ordinavit; id est luxus.

W' 111. TEMPLI QUOD VIX CORRUPTIOR AETAS E. id est cum magna luxuria est, tale templum non potest fabricari.

W'AR' 114. NEC SUMMIS primis et exterius conlocatis.

25 115. STABATQUE SIBI N. S. A. 'sibi stabat' ad firmitatem scilicet positus, non ad ornatum; nam segnis tunc est, cum parietes vestit, non cum ipse fit paries.

---

1 in om. U || 4 nam . . . 7 exegerit om. G' || 8 aut . . . 9 diligat] diligat(amat F) aut persequatur G'AR' || 12 nil nisi i. ptholom exh. U || 14 facinus W'AR' photinus G' || 15 Vergilius] Aen. XI 443. 444 || 17 sic et haec] et li U | tollat U || 19 sive] aut G' | incerta W' interta pr W | seu] id est G' || 20 tantorum W om. cett. | legitur et] vel UPAR || 21 disposuit om. U | id est luxus om. UAD || 22 quovis W om. U || 23 est om. U || 24 exterioribus U superius R' || 26 ornamentum R' || 27 vestis A vestiet R' | sit UR'

115. ACHATES autem nomen est marmoris. W
 116. PURPUREUS πορφύρεον dicit. W A R'
 119. AUXILIUM NON FORMA DOMUS ut magnitudine sua W A R'
 sustentaret domum potius quam ornaret.
 120. SUFFECTA M. sive 'suffecta' infecta, sive supposita. s
 122. ET IASPIDE F. S. id est toros fulcit.
 123. STRATA MICANT TYRIO <FUCO> legitur et suco. W
 124. VIRUS NON UNO D. A. hoc est: non semel tinguitur, W A
 sed saepius. 2
 DUXIT legitur et traxit. W'
 125. PLUMATA in plumae speciem diverso colore W G'
 distinctum.
 131. PAR<S> SANGUINIS USTI Mauros dicit.
 133. FERRO MOLLITA IUVENTUS eunuchos dicit. W A A R'
 137. INMODICE sine modo. 15
 139. PLENA MARIS R. S. in mari enim rubro sunt
 conchae, in quibus margaritae nascuntur.
 140. CULTUQUE LABORAT onus enim facit magnitudo W A
 gemmarum. 19
 141. PERLUCENS legitur et perlucet. W'
 PERLUCENS FILO stolam dicit. W A
 142. QUOD NILOTIS ACUS acu enim haec fila solvuntur. W A
 143. STAMINA VELO non enim tunicas, sed vela textit W A R'
 more Gallorum. 24
 147. AMBITIONE FUROR id est Cleopatrae. W V
 CIVILIA BELLA G. potest enim et has invadere, qui talis W A
 est, ut gerat bella civilia.
 149. NON SIT LICET ILLE PARATUS hoc est: qui nunc
 est paratus; non enim hoc de Caesare, sed de alio dicitur.

2 πορφύρεον W | Porphiriten (porphoreticen R Porphere-
 tien D) dicit qui est lapis purpureus A R' || 4 sustentet et
 ornet A R' || 5 infecta om. U || 8 tinguit W' || 11 specie
 plumae G' || 12 distinctis P || 13 Mauros] aegyptios G' A A R' ||
 14 dicit om. U || 15 inmodicae W || 16 Quia in mari rubro
 A A R' || 18 multitudo A || 22 haec om. A || 23 texunt A R'
 texta U

- W' 152. CURIOSQUE G. ut Vergilius 'parvoque potentem Fabricium'.
- W'A 153. ABDUCTUS CONSUL ARATRIS Attilius Serranus, ut Vergilius 'et te sulco, Serrane, serentem'.
- 5 154. OPTAVIT PATRIAE T. D. T. ut, si non est hic avaritiae, cupido sit gloriae.
158. VOLUCRESQUE F. Q. id est quibus nunc Cleopatra ad epulas utebatur, haec deorum merito cultae fuerant ab Aegyptiis.
- W 161. MAREOTIDOS U. N. ut Vergilius 'sunt et Mareotides 11 albae'.
- W'G' 162. NOBILE id est merum.
- W'AR' SENIUM senectutem. In Meroen vina ideo deferuntur, ut nimio sole cocta, licet multorum annorum non sint, 15 tamen vetustissima iudicentur.
163. SPUMARE FALERNUM quippe dum decoquit.
- W'A 164. ACCIPIUNT SERTAS participium est hoc 'sertas coronas'; nam proprie sertae ex floribus fiunt, coronae vero de frondibus.
- 20 165. ET NUMQUAM F. ROSA quae omni tempore procreatur.
- W'Aa 167. CIN(N)AMON EXTERNA hoc dicit: illic melius olere cinnamon; nam cum defertur ad alias terras, aeris mutatione vanescit.

3—4. 5—6. 10—11.

1 Vergilius] *Aen.* VI 843 || 3 adductus *W om. cett.* | *nil nisi attilius seranus exh. G'* | Attilius seranus *A* at illius seranum *W* Id est serranus *U* || 4 Vergilius] *Aen.* VI 844 | et] vel *Verg.* | sulcos *W'* || 8 culto *A* || 9 ad *W* || 10 Vergilius] *ge. II 91* | mareotide tesalbae *W* || 12 merx *U* || 13 differuntur *AR'* || 14 solecta *W* sole lecta *U* | sunt *W* || 16 coquit *U* || 17 accipi ut *W om. cett.* | hoc . . . 18 coronas *om. A* || 19 vero *om. UR'* || 22 illic] illuc *a* hic *U* || 23 cin(n)amum *UW* || 24 differtur *A* | aeris odorem commotione *a* commotione *A* | evanescit *Aa*

167. TERRAE et terra. w

PERDIDIT A. T. si 'terrae', id est suae, si 'terra' id est in terra aliena, ad quam defertur.

169. SPOLIATI P. MUNDI id est ut per luxuriam cuncta w'AR consumat. 5

175. LINIGERUM id est habentem vittas, id est sacer- w'G' dotem.

176. ARGUIT AETAS 'arguit' prodit, ostendit; quicquid w' enim arguimus, prodimus [hoc]. Dicit autem hoc: aetas haec tua, qua senex esse meruisti, probat te ad curam 10 numinum pertinere.

180. NOSCIQUE VOLENTES hoc est: qui deos esse se ab omnibus volunt sciri.

181. SI CECROPIUM s. <s.> P. Plato Atheniensis cum vellet causas et originem Nili fluminis cognoscere, sacra 15 Aegyptia accepit.

183. MUNDIQUE CAPACIOR id est quam ego sum.

HOSPES sive 'hospes capacios', qui magis mundum in se recipere valeret, sive 'quis fuit capacios mundi', id est docilior hospes? 20

185. SED TAMEN ET VESTRI fama me duxit.

w'G'E

187. NEC MEUS EUDOXI Eudoxus enim ad cursum suum w'AA post octo annos solem reverti dixit et esse annum magnum, Gaius vero Caesar post quinquennium, quo peracto bissextum esse praecepit, et melius annum visus est 25 computasse.

FASTIBUS ANNUM fastus * * * dicuntur, ubi menses et w' dierum ordo conscriptus est.

191. IGNOTUMQUE id est agnoscere.

w

22—25 (praecepit).

4 spoliati id mundi W om. cett. | ut om. U || 6 vitas W ||
9 enim om. U || 10 probate ad W || 12 schol. in marg.
exh. W || 13 fieri U || 15 causam U || 18 capacios hospes
U || 19 capacios fuit U | id est docilior Oud. ut tu illi W' ||
21 famam eduxit W | fama om. G' || 23 reverti] ruenti A

- W' 195. AD HOC Aevi id est usque ad hoc tempus et hanc aetatem.
- W'G' 196. SIT PIETAS id est religio.
- W'A 199. QUAE SOLA F. M. O. physici dicunt septem stellas, 5 quarum nomina dies continent, contra caelum niti; quae si non occurrerent, universa raperet et praecipitaret tanta vertigo.
- W'AR' 203. MORATUR id est impedit.
- W 205. FRIGIDA SATURNO ut Vergilius 'frigida Saturni 10 sese quo stella receptet'.
- W'Aa 206. CESSIT id est in ipsius est tradita potestatem.
- W'A 209. ARBITER dominus et iudex.
- W'Aa 210. QUA MIXTA LEONIS eo scilicet tempore, quo sol in istis est signis, tunc est et Mercurius; nam simul ambulant 15 difficile uno signo; aut antecedit aut remanet.
213. AEGOCERON c. q. t. posito sole in Cancrī sidere necesse est, ut nox in diametro sit, id est in Capricorno. Ideo ergo haec duo signa iunxit, quorum unum dies tenet, 19 alterum nox.
- WGA CUI SUBDITA NILI id est Cancro.
- W'a 214. QUE CUM DOMINUS P. A. nisi cum ventum fuerit ad VIII Kal. Octobrium, cum aequinoctium autumnale est.
- W'A 215. SUPER desuper.
- W' 221. MONTIBUS AUT B. argumentum sumit de Aethiopia 25 non venire in Nilum nives, quia illic semper calidus aer sit nec nives admittat, quod de colore Aethiopiorum hominum comprobatur; semper eos solis calore torrerī.
- WAa 222. CALIDIQUE V. AUSTRI subaudimus 'ipse testis est color'.

4—7.

6 si non] nisi A || 8 impedit] retinet G' || 9 Vergilius] ge. I 336 || 11 potestate W' | potestate tradita U || 12 iudex et dominus U || 14 ambulant W] ambulabāt U currunt Aa || 15 difficile est et recedere aut remanere a || 16 cancro U || 17 nox om. a || 19 noctes a || 22 ad om. W' | octava W | octobris a || 26 colores W || 27 calore solis U || 28 ipse post color pon. Aa

223. ADDE QUOD OMNE C. aliud incipit argumentum. W'
225. NILUS NE Q. S. UNDA adeo quia vere non crescit
[non] de nivibus, quae semper sole solvuntur.
227. ANTE PAREM NOCTI LIBRAM id est ante diem W'AR'
VIII Kalendarum Octobrium. 5
229. NEC LONGE SOLE REMOTO scilicet ad partem austri. W'
230. OFFICIIS CARET UNDA SUIS hoc est: cum extra al-
veum egreditur et vagatur, cursus sui dimittit officia.
INIQUO id est nimio eius ardore. W'A
234. CANCROQUE S. T. S. ut ait alibi <II 587> 'atque W'
umbras numquam flectente Syene'; hic enim sol semper 11
in medio est.
237. EXTENDAT MEROE[N] aestate enim umbrae ei intra W'A
corpus sunt; paulatim vero tenduntur in latus, cum iam
tempus autumnus est. 15
240. STAT<A> TEMPORA id est qui certo tempore flant; W'
declinavit autem 'huius flatus'.
241. LONGA POTESTAS 'longa' non diutina, sed post W'Aa
longum tempus reddita; certo enim tempore vel incipiunt
flare vel desinunt. 20
243. FLUVIO <C> scilicet venti, fluctus vel flatus. W'
250. FRIGORE AB AR<C>TOO a septentrione ad austrum
reducta.
252. ILLUC scilicet ad Meroen. WR
- DUCIT AQUAS Ennius hoc de Nilo ait, quod per aestatem W'Aa
sol ab inferioribus aquam supra revocet et hinc eo tem- 26
pore Nilus increseat.
253. PER TACITUM MUNDI hoc est per cavernas latentes. W'EV
255. RUMOR subauditur 'est'. WEAR

---

5 octavo A || 8 officitia W' || 10 atque om. U || 13 um-
bra et W umbra et U | ei Oud.] om. A || 14 cum] cui W ||
16 quae A | fluant U || 25 hennius A || 26 hoc aet (dicit a)
denilo quod Aa | sola quam ab A | supra et Nilus om. a ||
27 crescat Aa || 28 latentes cavernas EV

- W' 257. LONGO MITESCERE TRACTU ne in praescriptionem
veniret, quod, cum Oceani aqua salsa sit, dulcis est Nili,
dicit longitudine sui saporem mitescere
- W'EAa 259. HUNC id est Oceanum.
- W'AA 262. SOLVERE LITEM contentionem de Nili origine.
- 6 263. QUASDAM C. AQUAS hoc dicit: post diluvium aliquas
aquas passim erumpere coepisse, aliquas cum ipso orbe
natas, unde fit, ut Nilus augeatur ex illis, quae passim
erumpant.
- 10 POST MUNDI S. P. post diluvium.
- W' 266. CUM TOTO C. R. cum summa omnium rerum, id
est cum universi orbis semine.
- W'GE 269. PERSISQUE FUIT id est cupido.
- W'G' 270. CONFERRE FUTURIS id est aetatibus vel posteris
15 suis.
276. SISOSTRIS rex Aegypti.
- W'AR' 280. CAMBYSES rex Persarum, Cyri filius, qui motae
fuit mentis, ideo vesanus est nominatus.
- LONGI POPULOS P. AD<A.> id est in orientem, ubi homines
20 diu vivunt.
- W' 283. AUSA LOQUI ut, ubi esset origo Nili, vel falsa
fabula comprobaretur.
285. UT NILO SIT L. S. nam cum ignoratur fons eius
24 apud quos sit, fluvius paene nullius est.
- W'AA 289. IS id est vadis.
- WA 290. MEDIUMQUE BOOTEM in medium Booten.

4.

1 praescriptione W | 6 origine nili U || 6 propter Aa ||
7 erumpere passim Aa || 9 erumpunt UAa || 14 aetatibus
vel om. W' || 18 ideo] unde AR' || 21 falsa fabula non
quaereret Oud. falso famulo quaereretur W' Non fabula m.
ut vel fabulose aliquam originem de fonte nili comprobaret
G'AR' || 24 est . . . 25 id] est is . K . id W estis U | schol.
om. U || 26 schol. om. W

290. CURSUS IN OCCASUS in orientem scilicet et in occi- w
dentem.
291. ARABUM POPULIS in oriente. W'AR
- LIBYCIS in occidente. 4
293. ALIENO GURGITE id est peregrino. W'
297. SITUS vel sinus. W
299. SOLSTITIIS VIII Kal. Iulias hunc diem dicit. W'
- ALIENA CRESCERE BRUMA dies aliena. Tunc scilicet
crescere, cum bruma non est. 9
300. ATQUE HIEMES A. T. subaudimus 'tibi ius est'. W
301. PER UTROSQUE POLOS austri et septentrionalis. W'a
- QUERITUR ORTUS in austro, occasus in septentrione. W'
304. QUE QUAMVIS Meroe scilicet aestatem. W
305. NULLA SIBI M. U. ibi enim semper super eam sol w'
est, unde umbram habere non posset. 15
306. FERIT ILLA LEONEM signum Leonis; sub quo Meroe w'EV
est constituta.
308. METIRIS HARENAS id est longe vagaris. W'G'
313. REGNI CLAUSTRA PHILAE urbs prima Aegypti w'AR.
Aethiopiae contermina, apud quam diu tractis bellis 20
Aethiopes et Aegyptii arma posuerunt in amicitiam rever-
tentes, inde civitas ἀπὸ τῆς φιλίας hoc nomen accepit.
314. NOSTRUM tunc cum ad nos veneris nostrum. W'
- RUBRO vel rubri. W
321. CUNOTA TREMUNT id est aquae tremunt. Legitur w'AA
et premunt. 26

5.

3 orientem AR || 4 lybicus W om. cett. | occidentem R ||
6 <sinus> vel situs U || 7 solis tit' W | iunias W || 10 hiemes cat
W | ius tibi R' || 11 septentrionalem a || 13 meroe exh.
et R' || 16 sub] in a | meroes U || 18 meteres W om. cett. |
vageris W' || 20 conterminata U || 22 ἀπὸ τῆς φιλίας U
ait οὐκ ἐφίλιας W ἀποθνήσκει R' ἀποθνήσκει A || 25 legi-
tur et premunt ante id est pon. U (A) || 26 <fremunt> vel
tremunt vel premunt G vel premunt P

- W' 322. CANESCIT legitur et tabescit.
 W 324. PERCUSSA legitur et perculsa.
 W'G' 325. ET SCOPULI id est sentiunt.
 4 QUOS DICERE VENA<S> hoc est scopulos.
 W' 328. QUOS INTER TACENS Memphis scilicet.
 W'G' 334. SACRA detestabilis, ut Vergilius 'auri sacra fames';
 Pompei autem dicit interitum.
 338. DIGNATUR dignas iudicat, ut Vergilius 'haud
 equidem tali me dignor honore'.
 10 339. QUO FORTUNA PARAT sensus hic est: Pothinus etiam
 Caesaris sanguine dignas putat dextras suorum, cuius
 sanguine victos senatores parabat fortuna perfundere. Nam
 postea in senatu est Caesar occisus.
 W'A 340. POENAE CIVILIS BELLII mors scilicet Caesaris.
 W'G' 343. POENA TYRANNI hoc dixit: ascribetur sceleri
 16 Aegyptiorum, cum Romanus tyrannus occisus sit, a Pothino.
 344. <EXEMPLUMQUE PERIT> hoc est: extinguetur et
 amittetur exemplum sumendi poenam de tyrannis, si a
 nobis non fuerit occisus, qui dignus est morte.
 20 351. QUEM PUER INBELLIS Ptolomeus.
 353. TU MOLLIBUS INQUIT verba Pothini ad Achillam.
 358. NAM LATIO IAM NUPTA DUCI id est Caesari.
 W'R' 360. EXPUGNARE SENEM scilicet Caesarem.
 W' 361. CREDE MISER PUERO id est puero crede, cum se-
 25 nem expugnatum esse cognoscas.
 W QUEM NOX UNA legit<ur> et tua.

1 <canescit> vel tabescit vel albescit U vel albescit GAD
 <albescit> vel canescit PV || 6 detestabilis] execranda G'AR'
 Vergilius] Aen. III 37 || 8 i. dignas esse estimavit vel dignas
 iudicat U | ut om. G' | ut . . . 9 honore om. U || 8 Ver-
 gilius] Aen. I 335 | haud] haec W || 11 dignas putat] dig-
 nus W' || 12 victores G' || 14 scilicet Caesaris] secularis R' ||
 15 dicit G'AR' || 16 sit . . . 19 morte G'AR'] sit a pothino
 caesar extinguitur et sumendi poena de (a U) tyrannis a-
 mittetur exemplum si non a nobis fuerit interemptus qui
 meretur occidi W'

363. [AUSERIT OBSCENUM] TITULO <P.> ut amorem, quem W'G' incestu(i) praestat, sorori deferre videatur.

365. OSCULA DONAVIT Cleopatrae Ptolomeus.

368. TAM SAEVA IUDICE SONTES Cleopatra scilicet. hoc dixit: apud Cleopatram omnis nocentissimus existimatur,⁵ quisquis eius non est mixtus amplexibus, scilicet ut et nos erimus.

370. UNA pariter. W'G'

371. PERDIDIMUS NEFAS nemo enim probat, quod Pom- W'G' peius occisus est. 10

375. CUM QUOCUMQUE VIRO sive cum Ptolomeo sive cum Caesare.

AUSIS id est a conatibus nostris. WG'

377. INPOSUITQUE ORBI legitur et urbi. W

378. NOS QUOQUE NAM nos occidimus, quem Caesar W' vicit. 16

382. PAR HUIUS ERAT Pompei Caesar. W'G'

NON SANGUINE CLARI ipse sibi opponit, quod sint ignobiles, et hoc purgat 'ad scelus'.

384. INGENTIS F. S. id est nobiles. 20

387. HAUSTUS percussus, ut Vergilius 'latus haurit w' apertum'.

389. QUID et quod.

NOMINA TANTA exercitus numerum.

395. HOC REGI si nos occidimus Caesarem, Ptolomeo W'G' proderit; si Romani occiderint, ipsi[s] proderit Romana²⁶ sibi iuventus.

2 inceste U | praestat om. U | caesari praestat fratri G' ||
 4 scilicet . . . 5 dixit om. G' R' | Apud nov. schol. inc. G' A R' ||
 6 eius G' A R' ei W om. U | est om. U | scilicet . . . 7 erimus
 om. G' A R' || 15 nos] vos W || 17 Caesar om. U G' || 18 clari-
 anti eneis ipse W | sibi om. G' | 21 hastus U | percussus
 om. U | Vergilius] Aen. X 314 || 23 et] vel U || 25 nos
 om. G' || 26 proderit p(h)tholomeo G' | si . . . 27 iuventus
 om. G' || 26 si . . . proderit om. U

408. PROXIMA MERCES id est hoc sibi licere credebant,
ubi erat lucrum aliquod constitutum.
- W' 409. AERE MERENT militant, ut ipse alibi <VI 144>
4 'Scaeva viro nomen; castrorum in plebe merebat'.
- W'G' 410. NON SIBI DANT 'sed pretio' subaudimus.
- W' 412. THESSALIE SUBDUCTA id est et illi, qui erant in
Aegypto constituti, ut a bellis civilibus separati, Romano
more saeviebant.
- W'G' 415. DEXTERA QUOD DEBET id est ut et civili sanguine
10 polluatur.
- W' VACARE et vagari.
- W'G' 413. QUID PLUS TE MAGNE R. si, inquit, te Aegyptii
hospitio recepissent, nihil plus auderent, quam nunc audent,
id est ut Caesarem interficerent.
- 15 421. MATURUS citus.
- W' 422. ET DESTRICTA occupata, devincta.
- W'G' 424. INCUMBERE CERVIX id est Caesarea.
- WG' 419. IN PARTEM ROMANI in locum scilicet Gnei Pompei.
- W'G' 427. TANTA EST FIDUTIA F. ut etiam rex possit occidi.
- 20 428. SUMMI CONTEMPTA FIDES id est mortem Caesaris
distulerunt.
429. REPARABILE DAMNUM quod sarciri possit.
- W 446. RAPIDOS et rabidos.
- W'G' 447. NON SECUS non aliter.
- W' TUA FLAMMA o Vulcane.
- 26 448. MULCIBER Vulcanus, ut Vergilius 'hic Nomadum
genus et discinctos Mulciber Afros'.

---

1 Maxima G' || 2 lucrum aliquod] maximum lucrum G' ||
3 militant] pecunia militant G' R' | ut . . . 4 merebat om.
G' R' | Scaeva] caesa W' | plebe] Plere U || 7 constituti
Oud. cuncti tuti W' | ut et a U || 9 et om. G' || 11 et]
vel U || 12 PLUS TE] t. p. G' | inquit om. G' || 13 nil G' | quo
nunc W' || 14 interficere velint G' || 17 incumvere W om. cett. ||
18 PARTEM] locum W om. cett. | in locum scilicet om. G' A R' ||
19 poscit W || 20 FIDES W om. cett. || 22 posset W || 23 et
rapidos W || 24 neque W' || 26 Vulcanus om. U | Vergi-
lius] Aen. VIII 724 || 27 di^sinctos W

451. CAUSA SPERARE v. peiore enim causa erat Caesar, w'g' qui prior bella susceperat, ex cuius causae merito sperare prospera vetabatur.

452. PROMISIT INIQUUM id est victoriam civilium proeliorum. 5

455. NON FIXO QUI LUDIT ad crudelitatis exercitium studiosius vulnera renovabant, cum hospites interimunt.

459. IN LIMINE CLAUSO si fores claudat.

461. NON SINE R. T. scilicet non sine Ptolomeo.

462. ET GRATA P. M. id est suae morti expiationem 10 Ptolomei caede facturus.

464. SIC BARBARA C. Medeam dicit, quae, ut Aetam patrem evaderet, fratris Absyrti viscera dissipavit, quae senex colligens filiam persequi non valeret, ut Cicero ait 'ut ex eodem loco Medea quondam fugisse dicitur, quam 15 praedicant in fuga fratris sui membra in his locis, quae se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa maerorque patris sui celeritatem persequendi retardaret'.

471. SED NEQUE IUS MUNDI legatos, quos rex miserat 20 duo fuerunt, Dioscorides et Serapio, quorum alter occisus est, ut Titus Livius meminit libro quarto.

FOEDERA SANCTA legatorum enim nomen sacrosanctum est omnibus gentibus.

---

1 SPERARE v.] spea ru W om. cett. | peior G'AR' prior U | causa om. U | Caesar om. G'R' || 2 spe parare W || 3 laetabatur G' || 4 civilium proeliorum om. G' || 6 exercituum U || 7 stud. v. r.] vulnerare novit (non liq. P) studiosius G' || 8 lumine U || 9 siuerit W | scilicet non sine om. UG'R' || 12 aetam U, at um W et eiam P etiam G || 13 fratris . . . 14 valeret om. W' | ut . . . 19 retardaret om. G'AR' || 14 Cicero] or. de imp. Cn. Pompei 9, 22 | Ponto Cic. || 15 profugisse Cic. || 16 patris W | iis Cic. | quae W' || 17 parent W patrem U || 18 patris sui] patrius Cic. || 20 Legati enim quos miserat rex duo fuerunt. quorum unus erat dioscordides et alter apio ex his unus G'AR' || 21 apio W'GADV capio R, Serapion Caes. b. c. III 109, 4 || 22 ut . . . quarto om. G'AR' | quarto] libr. CXII fr. 40 Weissenb. || 23 sacro exh. W

472. SEQUESTER sponsor.
473. ESTIMAT INNUMEROS id est mors legati, quae indigne facta est, sic ponderat et metitur, ut et hoc inter tua debeat scelera computari.
- 6- 478. DELICIAE FECERE[T] TUAE id est luxuria, quae ibi innata est.
- W 479. INQUE DOMUM IAM ut Vergilius 'et spicula castris Densa cadunt mediis'.
- W'G' 482. MANDATUR committitur, traditur.
- W' 485. FATA VETANT id est et sic Caesarem fortuna de-
11 fendit, tamquam si esset tutus in muris.
- W'G' 491. EXPUGNANTIS O. hoc dixit: tam constanter Caesar hostibus resistebat, ut cum ipse expugnaretur, expugnare alios crederetur.
- 15 UNGUINE unguento, ut Vergilius 'et pinguis unguine-
ceras'.
- W 500. ET CLADEM F. 'noti' nominativus pluralis, non genitivus singularis.
- W' 503. MATERIAQU[A]E CARENS id est ligni.
- 20 505. CLADIS legitur et clausus.
- W'G' 506. SED CECA CARINIS id est in carinas; integrum autem est, cum pr(a)epositio non additur, ut Vergilius 'proiecit fluvio'.
- W 509. TUM et nunc.
- 25 511. PROTEOS τοῦ Ποσειδῶνος.
- W'G' 512. GEMINOS terrae ac maris.
- W 517. RAPUIT legitur et patuit.

---

3 et post ut om. UR' | haec G'AR' || 4 comparari W'P || 5 dilicie W om. cett. quod W | ubi W' | quae ... 6 est om. G' || 7 Vergilius | Aen. XII 408. 409 | speculae astris cod. || 9 traditur. committitur G'AR' || 12 dicit G'AR' | tanta constantia G'AR' || 14 alios expugnare G'AR' || 15 unguento W | ut ... 16 ceras om. UG' || 15 Vergilius] ge. III 450 || 17 nominativi cod. nil nisi p(r) exh. G'AD || 20 <cladis> at nec (ne PR) tempore clausus PAR' || 21 in om. U | integrum ... 23 fluvio om. UG' || 22 Vergilius] Aen. XII 256 || 24 <nunc> vel tunc UG || 25 proteos τοῦ ποσειδῶνος W || 26 et mari G'

519. MAGNI M<O>RT<E> P. id est quem admodum W'
Magnus.

520. PERVENIT AD H. id est ad Achillam.

521. CAESARIS ARSINOE soror Ptolomei fuit; hanc W'G'
Ganymedes quidam, spado puellae acceptissimus, in castra
Achillae perduxit, cuius iussu Achilles occisus est et
exercitui Ganymedes praepositus. Hanc postea Caesar
victis Aegyptiis in triumphum duxit, ut meminit Livius
in libro quarto civilis belli.

522. UT PROLES tamquam proles; erat enim Ptolomei 10
soror, ideoque regnavit.

523. IUSSE[QUE] et iusso. W

524. ALTERA supra enim Pothinus occisus est, non ipse WG'
Ptolomeus. 14

530. SUBLATO Achilla [scilicet] vel Pothino. W'G'

531. EUNT et agunt. W'

AUSPICIS G. T. aut se agunt aut aguntur.

532. SUMMO et nullo. WD

537. PRETEXUNT L. C. ut Vergilius 'et litora curvae W
pr<a>etexunt puppes'. 20

Id est celant. W'G'

539. MORTIS HONESTAE id est ut congregiando more-
retur.

545. AD CAMPUS EPIDAMNE tuos sensus hic est: Caesar W'
respexit ad Scaevam, id est ad campos tuos, Epidamne, 25
et haec cogitans gesta fortiter dimicavit.

---

5 quidem W' || 7 exercitu ignymedes W | praeponitur
ganymedes G'AR' | hunc G'AR' || 8 triumpho U || 9 l. CXII
fr. 41 Weissenb. | belli civilis W || 10 proles enim erat U om.
G' || 12 IUSSEQUE fort. IUSTO nam iussoque prW exh. ||
13 non i. P.] qui erat altera victima G'AR' || 15 scilicet
exh. W || 17 se om. U || 19 Vergilius] Aen. VI 4. 5 ||
22 pliendo moriatur G'AR' || 25 respexit caesar U

FINITAE SVNT ANNOTATIONES ANNEI LVCANI LIBER DECIMVS FELI-
CITER. W

Campestris: I 529		<i>Philipp.</i>	
Catullus 4, 1: V 518		I 2, 5: I 98	
Cicero <i>pro Caelio</i>		5, 11: I 30.	III 159
11, 25: I 602.	II 92	6, 13: VII 589	
14, 34: V 372		III 8, 19: VII 559	
<i>in Catil.</i>		Tullius <i>in Philippicis</i> meminit	
I 1, 1: IX 263		<I 6, 13>: V 207	
I 1, 2: VIII 55		<i>in</i> <i>invektivis</i> < <i>Philipp.</i> I 1, 2.	
II 1, 1: II 540		IV 2>: I 267	
II 1, 2: III 4		<i>in Pis.</i>	
II 10, 21: VII 654		3, 6: I 358	
<i>pro Cluent.</i>		<i>de imperio Cn. Pompei</i>	
5, 14: II 371		9, 22: X 464	
7, 21: II 95		16, 48: V 294	
<i>pro Deiot.</i>		Tullius <i>de imperio Cn. Pompei</i>	
5, 14: II 637		<9, 22>: III 190	
12, 33: I 133		<i>de rege Alexandrino:</i>	
13, 36: VII 687		VIII 518	
<i>pro Ligar.</i>		<i>pro S. Roscio</i>	
4, 11: III 302		8, 23: IX 67	
6, 17: VII 315		24, 67: VII 784	
6, 19: I 128.	VII 260	32, 89: II 160	
	VIII 486	<i>in</i> <i>Scauriana:</i>	
7, 22: IV 667.	VIII 287	I 427	
<i>in</i> <i>Caesarianis</i> < <i>pro Ligar.</i> >		<i>in Verr.</i>	
6, 18: VII 313		7, 19: IV 15	
<i>pro Marc.</i>		I 18, 47. 49: III 399	
1, 1: II 381		III 3, 6: I 531	
1, 2: I 313		IV 27, 62: VI 256	
2, 7: V 292		43, 94: VI 757	
4, 11: VI 20		V 9, 22: IX 1059	
7, 22: V 686		<i>epist. ad Attic.</i>	
8, 25: II 383.	V 687	V 20, 3: III 244	
<i>pro Mil.</i>		<i>fragm.</i> I 21 M: IV 819	
1, 1: I 321		Ennius : X 252	
4, 10: I 277.	II 252	Euripides, <i>Medea.</i>	
31, 85: I 198		1, 2: II 716	
<i>in</i> <i>Miloniana</i> <6, 27>: I 267		Homer. <i>Il.</i> I 305: V 64	
<i>pro Murena</i>		<i>in</i> <i>catalogo libri secundi</i>	
5, 12: II 60.	VI 144	<595>: VI 352	
17, 35: V 235			

- Horat. c. I 7, 29: III 183
 a. p. 4: IX 317
- Livius *fragm.* 33: VII 471
 in libro quarto belli civilis:
 X 521. in libro quarto <belli
 civilis>: X 471
- Lucanus I 4: I 100
 64. 65: III 172
 108. 109: VIII 218
 145: I 150
 150: II 440
 191: I 224
 230: VIII 380
 282: I 283
 291. 292: I 295
 562. 563: I 590
 in primo libro <609>: III 36
 II 20. 21: II 20
 35. 36: II 38
 55: II 54
 72: VIII 191
 92. 93: IV 123
 93. 94: IX 1103
 234: II 236
 251: II 259
 255. 256: II 259
 270: II 272
 271: II 273
 543: VI 794
 587: X 234
 588: II 642
 674: VI 55
 III 71. 72: III 143
 147. 148: III 149
 214: III 220
 277. 278: I 405
 330. 331: III 367
 333: III 370
 392: III 390
 399: III 443
 403: III 405
 468: VII 624
 514: III 533
 535: III 558
- IV 1: III 454
 53: IV 129
 471: IV 476
 V 63. 64: VIII 500
 72: V 78
 117. 118: V 128
 143. 144: V 156
 150: V 174
 195. 196: V 225
 491: VII 617
 VI 16: VI 70
 144: X 409
 269: VI 288
 512: VI 520
 516: VI 519
 VII 5: IX 313
 686. 687: VII 719
 VIII 77. 78: IX 80
 210: VIII 210
 IX 268: IX 287
 304: IX 307
 365. 366: IX 366
 593: IX 618
- Lucretius: IV 265. IX 563
- Nero in primo libro: III 261
- Ovidius in *Metamorphoseos*
 septimo <231>: VII 176
- Paterculus II 40, 4: IX 178
 II 53, 3: VIII 663
- Plautus in *Amphitrione*:
 IV 334. VIII 756
- Plautus falso laudatus: V 518
- Sallustius, *Catil.* 13, 1:
 II 677. VI 56
 61, 2: VI 132
Iugurth. 18, 2: II 638
 18, 7: I 253
 42, 2: VI 796
histor. frag. I 10 M: III 164
 18: I 175
 21: III 632. VI 347
 35: II 134

- I 31: II 139
 38: II 548
 47: II 174
 85: II 534
 94: VII 267
 II 28: I 552
 III 67: IX 960
 72: III 272
 78: VI 104
- Terentius *adelp.* II 1, 40:
 III 56. IV 213
 1, 42: IX 8
Andr. V 4, 27: V 233
 5, 4: V 117
eun. III 4, 1: III 182
 IV 3, 11: III 15
 7, 6: I 296
Phorm. I 2, 22. 23: I 338
- Varro Atacinus: III 237. V 517
 Varro Reatinus: II 356
 Vergilius, *buc.* 1, 4: V 805
 23: III 196
 48: VIII 394
 64: IV 588
 78: IX 287
 2, 5: V 491
 29: V 87
 61. 62: III 306
 3, 105: III 664
 4, 25: I 105
 46. 47: III 19
 6, 16: VII 479
 31: IX 107
 7, 66: II 411
 8, 22. 23: III 177
 41: III 474
 69: VI 452
 75: VII 682
 77: VI 460
 10, 11. 12: I 674
 14. 15: II 431
 27: IX 916
 48: VI 328
 52. 53: V 314. IX 261
- ge.* I 8: III 179
 12. 13: VI 396
 17: III 177
 31: I 414
 39: VI 699
 43. 44: IX 772
 52: VIII 74
 58: IV 334. VI 547
 59: I 294. VIII 374
 84: IX 184
 88: IX 619
 120: III 199
 127: I 89. IV 491
 136: III 441
 138: II 722
 185. 186: II 445
 208: VIII 467
 239: IX 533
 240: IV 118
 249: VI 572
 269: V 288
 281: I 389. VI 412
 292: II 687
 311: X 35
 313: V 413
 326. 327: II 422
 336: X 205
 357—359: V 551
 364: V 553
 367: V 562
 380. 381: IV 81
 381: VI 338
 389: V 556
 396: V 379. VI 503
 397: IV 124
 430. 431: V 549
 441. 442: V 456
 442: V 544
 445. 446: V 542
 449: III 483
 467. 468: I 543 *appar.*
 468: I 543
 470: I 558. VII 828
 471. 472: I 547
 474. 475: I 569
 475: I 554

- ge.* I 476. 477: I 570
 478. 479: I 561
 480: I 557. VII 164
 485. 486: I 560
 487: I 530
 489. 490: I 694. VI 582
 491. 492: VII 853
 495: I 243
 514: III 594
 II 38: III 395
 58: VII 207
 91: IX 154. X 161
 122—124: III 246
 126: II 49
 137: III 210
 141. 142: IV 550
 152: IV 323
 168: I 325
 179: IX 500
 288: IV 296
 335: I 474
 419: VIII 447
 424: IV 676
 448: VII 230
 451: III 441
 458. 459: V 528
 464: VI 17
 469: VI 345
 486. 487: VI 367
 III 2: VI 368
 31: I 230
 VIII 373. 381
 56. 57: III 118
 115. 116: VI 399
 204: I 426
 228: III 4
 232: II 603
 255: II 430
 292. 293: V 125
 312: IX 787
 360: III 573
 363: V 631
 405: IV 440
 408: II 54
 428. 429: I 219
 450: X 491
- ge.* III 461. 462: III 282
 566: VI 96
 IV 64. 65: IX 288
 127: III 226
 287. 288: III 233. V 60
 X 64
 289: V 518
 367: III 271
 368: VII 116
 390. 391: VII 150
 427. 428: I 396
 452: V 99. VII 609
 454: IV 806
 458. 459: V 528
 467: VI 548. IX 36
 540: I 609
 559: II 451
Aen. I 2. 3: III 103
 6: II 685
 15. 16: VIII 458
 37: II 522
 80: IX 170
 81. 82: II 456
 107: V 642
 126: I 260
 134: VI 265
 140. 141: VIII 239
 160. 161: I 222
 162. 163: II 711
 169: II 694
 181: III 406
 207: I 331
 223. 224: I 660
 228. 229: I 660
 242—244: VII 194
 245: VII 194
 246: V 438
 248: I 240
 249: I 240
 261: IV 811. V 297
 VIII 211
 288: I 197. III 212
 292: I 188
 328: I 562
 335: VIII 806. X 338
 350. 351: IV 353

- Aen.* I 373: III 309
 482: VII 220
 489: III 93
 521: III 357
 526: VII 298
 607: I 89
 641. 642: VII 493
 661: III 217
 698: V 469
 742: VII 2
 747: I 133
 II 23: VI 177
 29: VII 328
 65: IX 425
 69: I 306
 69. 70: VII 97
 70: VII 97
 110: II 553
 135. 136: II 70
 143: I 147
 197: VI 355
 229: IV 242. VII 507
 240: III 98
 255: VIII 171
 299. 300: IX 970
 326. 327: VII 647
 351. 352: VII 647
 379: VI 186
 423: VI 687
 432. 433: VI 204
 496: II 162
 512: V 632
 521. 522: VII 88
 625: VI 49
 724: IV 271
 728. 729: VIII 6
 758. 759: IV 296
 793: III 35
 III 14: II 90
 35: I 660
 37: X 334
 56. 57: III 118
 74: III 227
 85: I 345
 90. 91: V 155
 104: III 184
- Aen.* III 106: III 184
 127: V 513. IX 38
 171: II 610
 214. 215: VI 91
 268: IX 38
 291. 292: V 419
 304. 305: IX 68
 326. 327: IV 577
 353. 354: VIII 239
 359: III 316
 361: I 588
 367: II 253
 383: I 98
 418. 419: III 61
 420. 421: II 437
 424: IX 924
 517: I 665
 522. 523: V 650
 533: I 306
 552: II 434
 564. 565: V 641
 645: IX 940
 676: V 597
 697. 698: III 84
 705: III 215
 IV 33: II 330
 41: I 367. 686
 51: IV 664
 88. 89: VII 450
 99. 100: VIII 441
 121: VI 42
 132: IV 682
 149. 150: VII 1
 167: II 353
 198: III 292
 271: II 488
 302. 303: V 74
 309: V 408
 323: VI 86
 324: II 140
 364: III 357. VIII 171
 367: III 268
 391. 392: V 799
 433: II 342
 441. 442: I 389
 462: VI 689

- Aen.* IV 484. 485: IX 357
 507. 508: III 442
 516: VI 456
 517: I 610
 582: III 47. 566
       V 708. IX 35
 593: III 182
 644: VII 130
 655. 656: V 660
 665: II 30
 686: IV 57
 V 2. 3: III 4
       23: V 574
       193: IX 36
       198: III 527
       251: VI 475
       262: IV 520
 372. 373: VI 382
 395. 396: II 557
       430: VII 492
       739: II 59
       830: V 428. VIII 185
 VI 4. 5: X 537
       15: IX 662
       20. 21: II 612
       42: I 306
       43. 44: V 154
       49: V 216
       75: VII 380
       79. 80: V 193
       86. 87: I 679
       105: II 106. VI 15
       138: IX 980
       153: IV 790
 216. 217: III 442
       238: V 675
       255: IV 734
       264: III 29
       270: IX 73
       272: IV 104
       278: IX 818
       289: IX 646
       300: II 103
       324: VI 749
       381: IX 43
       390: II 236
- Aen.* VI 402: VI 715
 412: III 17. IV 567
       VI 702
 454: IV 60
 465: III 337
 552: VI 801
 569: II 176
 621: I 269. IV 584.
       824
 650. 651: VI 663
       727: III 640
 798. 799: VIII 222
       806: I 65
       816: I 132
       824: II 308
       825: VII 358
       840: II 84
 843. 844: III 160
       843: X 152
       844: X 153
       888: IX 6
 VII 26: II 361
 27. 28: III 523
       28: III 527
       86: III 301
       159: III 386 IV 432
       176: III 485
 226. 227: I 531
       266: IV 691
 297. 298: IX 890
       304: VI 730
       319: VIII 90
       343: VIII 171. IX 355
       490: I 325
 494. 495: I 413
       508: III 671
       577: IX 425
       606: I 10
 609. 610: I 62
 612. 613: I 596
       623: II 534
       627: VII 574
       637: I 238. VII 476
       650: VII 585
       675: VI 338
       715: VIII 213

- Aen.* VII 717: VII 409
 762: III 86. VI 74
 764: III 86. VI 74
 791: VII 869 IX 663
 799. 800: III 84
 807: VIII 30
 808. 809: III 299
 VIII 62. 63: III 271
 183: III 485
 221: I 183
 246: VI 743
 261: VII 476
 285: I 603
 292. 293: IX 367
 295: IV 612
 342. 343: I 97 VII 438
 344: II 237
 416—419: VII 146
 420. 421: VI 547
 500. 501: II 531
 516. 517: IX 807
 639—641: I 118
 645: II 123
 654: IX 945
 662: I 423. VI 259
 676: I 42
 693: III 514
 710: VI 339
 724: I 545. X 448
 728: I 403
 IX 20: III 632
 63. 64: VI 553
 124. 225: V 218
 131. 132: VII 97
 168: II 451. III 493
 184. 185: V 92
 217. 218: II 303
 222. 223: I 402
 312. 313: V 491
 413: I 222
 485. 486: IV 810
 486. 487: II 298
 500—502: V 799
 504: II 596
 512. 513: VI 274
 627: I 611
- Aen.* IX 710: II 710
 716: V 101
 810. 811: VII 608
 X 11: II 540
 23—25: II 536
 145: II 393
 188: IX 425
 280. 281: IV 212. VII 347
 283: II 291
 314: X 387
 340: III 468
 393: III 605
 396: III 599
 452: VII 339. VIII 68
 494. 495: I 34. III 381
 502: II 381
 528. 529: III 337
 631. 632: I 636
 745: VII 376 *appar.*
 792: VII 209
 794. 795: IV 780
 814. 815: III 19
 843: VIII 43
 861: III 406
 880: II 92 IV 123
 XI 55. 56: IV 488
 150: IX 57
 207: V 281
 259: IX 50
 262. 263: IX 654
 313: VII 653
 335: I 89
 338: IX 608
 441: VII 205
 443. 444: X 103
 669: VII 605
 XII 80: VII 348
 100: IV 380
 118. 119: IV 199
 234—237: I 342
 237: II 488
 237. 238: IV 234
 253: VII 519
 255. 256: II 685
 256: X 506

<i>Aen.</i> XII 314: V 372	<i>Aen.</i> XII 646: I 366
339. 340: VII 837	687: II 450. VI 800
408: VI 531	701: II 677
408. 409: X 479	875: I 153
419: IX 918	905: III 573
431: VII 240	
565: VII 360	Vergilius falso laudatus:
596: VIII 64	VIII 380.

INDEX GENERALIS.

A] a communi I 128	acyrologia I 559
cf. ἀπὸ κοινῶ	adamas VI 801
<i>Comparat. cum</i> a II 419. VII 718	additum <i>vide</i> bene
absolute II 625. VIII 293	Admetus VI 368
absolvere II 250	admiratio] cum admiratione III 392
absorbere IV 100	admotus V 471
Absyrtos frater Medae III 190	Adon VIII 716
Absyrtos oppidum III 190	Adriaticum mare II 400. 404. 609. 623. 624. 625. V 614
abuti IX 263	adserere III 56
Abydos II 672. 677	adsertor senatus IV 213
Achaeus sanguis VII 635	advecticius VI 105
Achaia VII 635	Aeas VI 361. 363
achates marmor X 115	aediles curules III 107
Achaemenes VIII 224	Aetas III 190. X 464
Achaemenia II 49	Aegae III 227
Achaemenide rege II 49	(Aegaeus pater Thesei) II 612
Achaemenii campi VIII 224	Aegaeum mare I 101. V 613
Achelous VI 364	Aegyptii I 640. VIII 461. X 91. (131 G'). 158. 313. 343. 413. 521
Achillas <i>arg. l. VIII.</i> VIII 618. 675. <i>peri. l. X.</i> X 353. 520. 521. 530	Aegyptius: coniunx X 58. regio II 587. sacra X 181
Achilles VI 355. VII 712. IX 960. 962. aequoreus VI 350	Aegyptus] Aegypti II 417. III 222. 260. VI 449. VIII 478. 559. IX 154. 155. 714. X 9. 276. 313. Aegyptum VI 474. VII 7. <i>arg. l. VIII.</i> VIII 441. 446. 641. 302. <i>arg. l. IX.</i> Aegypto III 295. IV 257. VII 677. 832. VIII 840. (867 G'). 872. X 4. 412
Ac(h)oreus VIII 478. 479. 480. <i>peri. l. X.</i>	
aconitum IV 323	
Actiacum bellum I 42. VII 872	
aculeus I 208	
acute (dictum) IV 270. V 295. VII 680. 780. VIII 811. IX 698. 638	

- Aeneas I 197. 660. III 103. 337.
 VI 204. IX 44
 Aeolus tridens II 456
 aequinoctia duo IV 58. IV 534.
 Librae et Arietis IV 58. ae-
 quinoctium V 25. VIII 468. au-
 tumnale VIII 467. X 214.
 VIII Kal. April. IV 58
 aerarium publicum III 115
 aetatis tempus IV 527
 Aethiopes III 248. 253. IV 319.
 X 313
 Aethiopi homines X 221
 Aethiopia X 221. 313
 Aetna VI 295
 Aetnaea vallis VI 295 (*G'*)
 Afranius *legatus Pompei peri.*
l. IV. IV 7. 8. 260. 337
 Africa IX 412. 413. 417. 823.
 Africae (*gen.*) II 46. III 293.
 IX 524. 753. Africam III 295.
 IV 692. VIII 287. 441. IX 423.
 Africa I 367. *peri. l. IV.* VI 309.
 310. VII 223
 Afer IV 765
 Afri I 545. III 68. VII 14
 Agamemnon III 286
 Agaue I 574. VI 358. (359)
 agon II 316
 Agroetes (-ti, -tae) III 237. 239
 Alani VIII 222. 223
 Alba VII 394
 Albanum VII 395
 Albanus mons III 87. *arg. l. V.*
 V 402
 Albis II 52
 alea VI 7
 Alexander (Magnus) III 233.
 V 60. VIII 237. 277. 694.
peri. l. X. X 4. 19. 20. 24.
 28. 34. 36. 41. 46
 Alexandria I 684. II 733. IV 136.
 724. V 62. VIII 277. 281. 697.
 IX 1. 121
 Alexandrini II 636. *peri. l. X.*
 Alfens *fluvius* III 177
 Alis *vide* Halys
 Allecto VI 732
 allegoricos VIII 333
 Almo I 600
 Aloeus VI 410
 Alpem I 481
 Alpes I 183. 255. 389. 554
 Amannus III 244
 Amasis IX 155
 Amiclas V 617
 amphibolon (*posuit*) IV 265
 Amphisa III 172
 amphisbaena IX 719
 amphitheatrum IX 809
 Amphitrioniades IX 644
 anacoluthon VIII 266. *cf.*
ἀνακόλουθον
 Anauros VI 370
 Anchises IX 970
 ancilia IX 480. 481
 Ancon II 402
 Anio I 583
 annales III 309
 annus magnus X 187
 Antaeus II 164. *peri. l. IV.*
 IV 622. 630. 636
 Antenor VII 194
 antidotum I 337
 Antiochia III 227
 antipodes VI 572. VIII 160
 antistes V 124
 Antonius *M. legatus Caesaris*
peri. l. IV. l. V. V 476. 704.
 721. 742
 Antonius *M. orator* II 121
 Antonius *M. triumvir* I 41. 668.
 680. VII 872. X 60. 77
 Apis VIII 479. IX 160
 aplustre III 586
 Apollo III 173. 182. 206. 272.
 IV 516. *arg. l. V.* V 73. 74.
 79. 80. 81. 133. 151. 156.
 161. VI 49. 368. IX 965
 Appenninus *peri. l. II.* II 405.
 421. 428. 430

- Appius *Pompeianus* *arg.* l. V.
     V 130. 151. 161. 177. 187. 226
 Aprilis *vide* Kalendae
 Apulia II 46
 Apulus IX 183
 Aquarius *signum* IX 537
 aquila *Iovis volucer* IX 902
 aquila *signum legionis Romanae*
     VI 129
 aquilo V 721. VI 104
 Aquilius IV 319
 ara *Herceae* IX 979
 Arabia II 49. IX 820
 Arar VI 475
 aratro *signare spatium civitatis*
     VII 430
 arbiter X 209
 Arcadia III 173. 177. 178
 Arcadica *Helice* II 237
 Arcas III 178
 arctoum bellum III 89
 Arctophilax VIII 180
 Arcturus VIII 180
 arcus IV 15. VIII 819
 ardua ratis V 649
 area belli VI 60
 Arethusa III 177
 Argo II 715. VI 400
 Argonautae VI 385
 Argos: *Graecum* VI 355
     Thessalicum VI 355
 arguere X 176
 argumentum VI 409. X 221.
     223
 Argus IX 663
 Aricia III 86. VI 75
 Aries *signum* IV 58. IX 534
 Arimasps III 281. VII 756
 Ariminum I 231
 Arisbe III 204
 Arius III 281
 arma *luere* IV 806
 Armenia III 245. VIII 222
 Armenii VII 281
 armiger IV 512
 Arpinas II 70
 Arruns *arg.* l. I. I 589
 Arsacidae I 108. VIII 218
 Arsacus I 108. VIII 218
 Arsinoe X 521
 arx *tribunica* IV 800
 Asculca arx II 469
 Asia IX 412. 418. 872. *Asiae*
     (gen.) II 591. III 270. 272.
     273. *Asiam* III 273. 276.
     IX 40. 417. 957. *Asiā* II 134.
     174. *Asia: interior* III 272.
     superior III 270
 Asiaticum mare VIII 248
 Asine VIII 195
 Asopos VI 374
 Assyria VIII 300. 416
 Assyrii VI 429
 Astraea *virgos* IX 535
 Astraeus IX 535
 astrologia VI 429
 Atax I 403
 Ateius C. III 127
 Athenienses V 109
 Atheniensis X 181
 Atheniensis: *Minerva* III 306.
     puppis II 612
 Athos II 677
 Atlantis V 4
 Atlas IV 639. IX 357
 Atlas mons I 555
 Attius Varus II 466
 Aturus I 420. 421. 422
 auctum I 628
 Augustus *Octavianus* III 103.
     V 479. VII 591. *vide* Caesar
     Augustus, Caesar minor, Oc-
     tavianus
 aula VIII 239
 Aulus miles *Catonis* IX 762
 Aurora III 284. IX 535
 Aurunculeius Cotta I 428
 Ausonia *trophea* I 10
 auspex II 371
 auster II 455. 460. V 571. 721.
     IX 539. 542. X 229. 250. 301
 australis V 23

- Autololes IV 677
 Auximon II 466
 avere IV 265
 avius I 569
 Axinum IX 960
 axis australis IX 496

 Babylon VIII 300
 Babylonii muri VI 48
 Baccha I 675
 Bactra III 267. VIII 299
 Bactros *fluvius* III 267
 Baebius II 120
 Baetis II 589
 balista II 686
 barbari praeter Graecos omnes
     dicebantur IV 319
 barbaria III 249
 Bardi I 449
 basiliscus IX 724
 Basilus IV 416
 Bebrycia gens VI 382
 Belgi I 426
 bellum iustum II 540
 bene I 20. 46. 165. 197. 208.
     219. 316. 336. 337. 449. 508.
     665. II 54. 402. 426. 559.
     562. 574. 612. III 201. 307.
     435. 442. 679. IV 213. 234.
     298. 397. 793. V 55. 161. 236.
     650. 713. VI 47. 70. 392. 628.
     699. 732. VII 7. 112. 220.
     VIII 160. 373. 387. 765.
     IX 705. 801.
 Berenicis IX 524
 Bessi V 441
 biblos III 222
 bibliotheca III 222
 bidental I 608
 Biston II 163
 Bistones VII 569
 Bistonius: aves III 199. lupi
     VII 826. palus III 199. ty-
     rannus II 163
 Boebei palus VII 176
 Boeoti duces III 174
 Boeotia III 174. V 234
 Bootes X 289
 boreas V 721
 Bragmanni III 240
 bratteola III 281
 Brennus V 133. 134
 Britanni VI 68
 Britannia VI 67
 Bromia *nutrix Liberi* VIII 801
 Bromius VIII 801
 Brundisium *peri. l. II.* II 609.
     610. 612. 704. *arg. l. V.* V
     374. 375. 406. 485.
 Brundisius portus *peri. l. II.*
 Brutus *Decimus* I 41. *peri. l. III.*
     III. 515. 533. IV 256
 Brutus *L. Iunius* II 367. VI 792.
     VII 39. 589
 Brutus *M. Iunius* I 680. 692.
     peri. l. II. II 238. 284. V 206.
     VI 792. 811. VII 588. 589.
     782. 853. VIII 609. IX 17.
 Brutus maior II 367
 bubo VI 689
 bucetum IX 185

 Cadmea Dirce III 176
 Cadmus III 175. 189. V 107
 caecum vulnus V 737
 Caesar *C. Iulius arg. l. I.* I 122.
     146. 155. 197. 217. 316. 670.
     689. 690. 691. II 276. 460.
     469. 504. 570. 571. 714. III 34.
     104. 136. 140. 298. 399. 426.
     439. IV 30. 34. 44. 89. 162.
     400. 402. 696. 820. *arg. l. V.*
     V 1. 33. 64. 206. 249. 287.
     293. 309. 369. 371. 403. 476.
     485. 539. 617. 653. 704. *arg.*
     l. VI. VI 7. 43. 47. 54. 60.
     110. 159. 162. 248. 285. 306.
     316. 320. 328. 414. 806. VII 73.
     131. 233. 234. 242. 253. 334.
     353. 355. 458. 475. 521.
     544. 557. 575. 598. 604. 735.

776. 788. 797. VIII 134. 137.
 188. 315. 428. 430. 641. 765.
 836. 837. 861. IX 47. 48. 97.
 191. 241. 246. 251. 266. 280.
 975. 1043. 1062. X 58. 106.
 187. 339. 343. 378. 382. 451.
 491. 521. 545. *Caesaris arg.*
l. I. I 104. 106. 113. 262. 270.
 311. 378. 428. II 43. 284.
 462. 463. 466. 478. 538. 544.
 558. 704. III 103. 108. 304.
 752. *peri. l. IV.* IV 33. 36.
 46. 47. 121. 144. 166. 262.
 277. 416. 446. 462. 471. 495.
 537. 548. 692. *arg. l. V.* V 38.
 292. 324. 390. 474. 493. 653.
arg. l. VI. VI 48. 128. 130.
 132. 248. 286. 295. 298. 320.
 805. 810. VII 40. 41. 99. 177.
 211. 247. 334. 351. 373. 459.
 502. 506. 533. 534. 544. 638.
 666. VIII 134. 214. 522. 531.
 533. 642. 863. *arg. l. IX.*
 IX 40. 90. 91. 1036. 1054.
peri. l. X. X 3. 4. 60. 339.
 340. 428. *Caesari* I 270. 291.
 II 462. III 71. IV 144. 277.
 697. *appar.* V 53. 64. 289.
 369. 392. 680. VI 312. VII 97.
 220. 318. VIII 88. 855. 515.
 549. 657. 661. 835. IX 139.
 213. 269. 558. X 358. *Caesarem*
 I 85. 98. 278. 356. 483. II 20.
 230. 473. 538. *peri. l. III.*
 III 100. 212. 337. 338. *peri.*
l. IV. IV 128. 697. 699. V 298.
 401. 402. 461. 767. *arg. l. VI.*
 VI 3. 52. 72. 159. 227. 285.
 262. 282. 283. 318. 792. 809.
 810. VII 72. 97. 168. 205.
 231. 244. 285. 304. 456. 589.
 647. 695. 781. VIII 88. 118.
 142. 326. 359. 440. 484. 609.
 794. IX 17. 45. 91. 240. 392.
peri. l. X. X 56. 65. 94. 360.
 395. 413. 485. *Caesar* I 94.
 VI 304. VII 113. 815. IX 1050.
Caesare I 295. 402. 403. 422.
 442. *peri. l. II.* II 454. 465.
 466. 476. 504. 539. 566. 678.
 III 59. IV 162. 185. 219. 235.
 572. V 346. 392. 783. VI 121.
 309. *arg. l. VII.* VII 73. 380.
 512. 564. 602. 718. VIII 158.
 326. 440. 485. 502. 549. IX 266.
 1105. *peri. l. X.* X 14. 149.
 375
Caesar Augustus I 41.
Caesar Octavianus I 680
Caesar minor X 77
Caesares I 197. IX 90
Caesareus: cervix X 424. *senatus*
 V 40
Caesariani peri. l. IV. VI 106.
 VII 386. 511. 735
Caesarianus: furor II 573. *mi-*
lites VII 761
Caesarion X 77
Caicus III 203
Calabria II 627. V 650
Caledonia gens VI 68
Calisto II 237
Calpe I 555. IV 71. 72
Cambyses III 216. X 280
Camillus Furius I 168. V 28
Camilli II 546
Campania II 667. VI 90
campi Philippi IV 256
campus Martius I 580. II 222
campus piorum III 13
Cancer signum IV 526. IX 536.
 X 213
Candavia VI 331
canna III 237. V 517
Cannae II 46. VII 408
Canopus stella VIII 181
Cantaber VI 259
canus I 188
Capitolinus vide Iuppiter
Capitolium III 155. VIII 863.
 IX 79. 178.

- Cappadoces II 592. III 244.
 VII 226
 Cappadocia III 244. V 56
 Caprae palus I 197
 Capricornus IX 536. X 213
 Capua II 393
 caput] capita Histri septem
 III 202
 Capys II 393
 carbasa V 561
 Carbo *Papirius* II 548
 carchesia V 418
 Carcinus *signum* IX 536
 Caristos V 195. 232
 Carmani III 250
 Carmanus III 250
 Carthago II 91. VIII 269
 Caspius: claustra VIII 222. 291.
 mare VIII 291
 Cassius I 680. 692. V 206.
 VI 810. VII 782. 853
 Castalius: latices V 125. tellus
 V 187
 Castor IV 526
 castra decima V 374
 casus: nominativus I 404. II 504.
 III 362. IX 928. nominativus
 singularis V 4. VI 350. 754.
 nominativi singulares VI 374.
 nominativus pluralis I 40.
 II 225. X 500. genitivus
 II 242. 566. 650. III. 362.
 IX 632. 888. genitivus sin-
 gularis I 40. IX 863. X 500.
 dativus I 140. accusativus
 I 406. II 296. accusativus
 pluralis VI 754. septimus
 I 140. III 55
 Catabathmos III 295
 Cato *Uticensis* I 687. *peri. l. II.*
 II 238. 243. 261. 289. 329.
 332. 339. 344. 372. 377. 379.
 III 164. VI 62. 306. 311. 790.
arg. l. IX. IX 18. 19. 27. 45.
 97. 121. 174. 219. 299. 321.
 370. 378. 409. 505. 546. 564.
 567. 593. 598. 602. 762. 807.
 839. 884. 886. 887. 912. 940.
 X 78.
 Catonis soror 238
 Catulus *Lulatus* II 174. 175. 192
 Caudinae Furcae II 138
 cavernae IX 110
 Cecropius: Minerva III 306.
 puppes II 612
 Cecrops III 306
 Celaenae III 206
 Celta gens IV 10
 Celtiberia IV 10
 cenchris IX 712
 Centaurus III 198. VI 365. 388.
 392
 Cephisos III 175
 cerastes VI 679. IX 712
 Ceraunia II 626. V 457
 Cethegus VI 794
 Chalcidenses II 710
 Chalcis II 710. V 195. 226
 Chaldei VIII 219. 308
 chalybs VI 547
 chaos II 7. IX 648
 Charybdis II 437
 Chiro IV 528. VI 393. IX 536
 chelidros IX 711
 chersydros IX 710
 Choatraei montes VIII 291
 cibi ex glande VI 426
 Cicero *M. Tullius* II 70. VII 66.
 66. 67
 Cilices I 336. 346. VII 223
 Cilicia II 594. III 225. 226. 227.
 VIII 255. 259. IX 809
 Cimber II 76. 79. 81
 Cimbri I 254. II 85
 Cinga I 432. IV 21
 Cinnae II 546
 cinnamon X 167
 Cinyphiae pestes IX 787
 (*Cinyps regio Africae*) IX 787
 Cinyras VIII 716
 Circea tempestes VI 286
 circulus IX 496

- circulus: lunaris IX 5. signifer
 VI 393. zodiacus III 248.
 253. VII 363.
 Cirrhea secreta I 63. 64
 citrus IX 427
 classica I 238. VII 476
 Claudii rogatio III 164
 claustra VIII 222
 clavus purpureus II 367
 Cleonae IV 612
 Cleopatra V 479. VIII 500. *peri.*
l. X. X 56. 77. 80. 147. 158.
 365. 368
 Clodius II 480
 Clupiani VIII 24
 coactus III 323
 Coatrae *populi* III 246
 coctilis VIII 299
 Colchi II 591. III 271. IV 552.
 Colchia II 585. III 190
 coloniam deducere VII 430
 colonos inducere IV 397
 cometa I 528. 529
 comparare (conferre) II 289.
 (emere) IV 374
 comparatio II 187. V 183. VI 64.
 IX 642. a minori II 162. III 284
 compositum pro simplici VI 223.
 concio V 597
 conclamatus II 23
 concordia discors I 98
 Cone III 200
 confine VI 649
 confirmatio V 767
 confragus VI 126
 congestum IV 74
 concors mora V 635
 constructio ad sensum: SACRI
 PORTVM Laurentum dicit,
 qui II 134. Cum dixit, quae
 condita est, *ubi* urbs *deleas*
 II 710. Parnasus... biceps est,
 quorum unum, *ubi* iugum
deleas III 173. Atheniensis,
 quas condidit Cecrops III 306.
cf. et X 64. 74
 consuetudo: Persarum III 285.
 contra consuetudinem V 553
 consul V 397. effectus V 384.
 menstruus V 399. consules
 novi V 5. suffecti V 399
 contentus a contendendo VII 563
 conterminus IX 300
 continua terra VI 25
 Cora VII 392
 Corcyra II 623. IX 32
 Cordus VIII 759. 781. 806
 Corfinium *peri. l. II.* II 471.
 478. IV 697. VII 220. 602
 Corinthii VI 17
 Corinthium aes VI 17
 Corinthus VI 57
 Cornelia II 728. III 23. *arg. l. V.*
 V 785. 797. VII 677. *arg.*
l. VIII. VIII 40. 55. 68. 85.
 111. 131. 151. 156. 158. 190.
 191. 396. 410. *peri. l. IX.*
 IX 45. 54. 71. 88. 98. 114.
 115. 179. 180. 181. 277
 corniger IX 512
 cornu VII 217. cornua (an-
 temnae) VIII 177
 corona quercea I 358
 coronae X 164
 corporalis deus VI 601
 corpus nobile IV 810
 correpsit a correpo IV 778
 corus IV 66. V 571
 Corycium antrum III 226
 Corycos civitas VIII 26. *mons*
 IX 809
 Cotta Aurunculeius I 428. Vet-
 turius *peri. l. III.* III 143
 Cotys V 54
 covinum I 426
 Crassi II 124. VIII 234. 326.
 351. 422. IX 66
 Crassus I 4. 85. 94. 105. II 473.
 554. III 22. 23. 127. 266.
 VII 431. VIII 89. 90. 326.
 394. 413. 416. 432. IX 63.
 266

- Crastinus VII 471
 Creta II 612. III 185. IX 38
 Cretenses V 406
 Cretenses coloni II 610
 crocum IX 808. 809
 Croesus III 272
 crudelitas II 440
 crudus III 387
 Cumae II 710
 cupressus IX 917
 Curictes IV 406. 407
 Curio *C. Scribonius, tribunus plebis arg. l. I. I 264. 273. II 462. peri. l. III. IV. IV 584. 591. 689. 691. 692. 701. 719. 738. 741. 742. 770. 792. 811. 824. V 1*
 currus triumphales I 316
 cutis ad ossa haeret IV 288
 Cyclopes VII 150
 Cynthia VIII 721
 Cyprus III 164. 183. VIII 456. 457
 Cynosura III 219. VIII 176
 Cyrenae *arg. l. IX. IX 874*
 Cyreni IX 874
 Cyrus III 272. 285. X 280
 Cytheron III 173

 Dacia III 273 *appar.*
 Dacus II 54. VIII 425
 Dahae II 296. VII 429
 Dalmatica civitas II 402
 Damascos III 215
 Damasippus II 126. 135
 damnare fugam IV 270
 damnum mundi IX 440
 Danae III 225
 Danubius II 54
 dare pessum V 616
 decennium I 374
 Decii VI 785. Mures duo II 308
 declinare I 316. III 127. IV 100. 136. 681. V 4. VI 345. 357. VII 722. VIII 201. 495. IX 382. X 240
 decumus V 672
 definire IV 248. VII 557. 572. VIII 300
 dei attoniti III 415
 Deianira VI 364. 392
 Deiotarus *arg. l. VIII. VIII 210. 238. 241. 243*
 Delphi *arg. l. V.*
 Delphicus: oracula V 117. trieterica V 74
 depositum II 72. VIII 191
 describit diem VIII 471
 descriptio: loci IV 455. *vide τοπογραφία.* belli VII 597.
 descriptionis summa IX 548
 detractio I 311. VIII 373
 Deucalion I 653. V 623
 Deucalionis imbres I 653
 diameter X 213
 Diana III 86. VI 74. VII 777
 Dictaei coloni II 610
 dictum *vide absolute, acute, allegoricos, bene ingeniose, invidiose, moraliter, nove, obscure, proprie, ad humilitatem, cum indignatione, per ironiam, per sententiam; βεβιασμένως*
 Dido III 337. VI 204
 dignari VIII 806. X 338
 dilectus III 181
 diluvium I 653. V 623. 626. X 263
 Diomedes II 163
 Dioscorides X 471
 Dipsas *fluvius* VIII 255
 dipsas *serpens* IX 610. 718. 743
 dirae III 127
 Dirce III 175
 Dircaeus: cohors IV 550. fons IV 550
 Dis I 633. VI 740. pater VI 697. 743
 discolor unda VIII 293
 dissuasor iusti IV 248
 dividuus VIII 465

- Dodona III 441. VI 427
 Dodoneus III 441
 dolor II 27. *expressus* femi-
 narum V 799
 Domitius L. Aenobarbus *peri.*
l. II. II 140. 471. 483. 508.
 517. IV 697. VII 220. 601
 Domitius Cn. Aenobarbus
 VIII 24
 Dorion VI 352
 dracones IX 727. 732
 Driopes III 179
 Druidae I 451. 458
 Dryas I 575
 Dyrrachium V 485. *arg. l. VI.*
 VI 14. 15. 17.

 Ebulum IX 916
 echenais VI 675
 Echinades VI 364
 edere VII 43
 editor II 423
 efexegesis III 362 *appar.*
 efferus VI 780
 elementa duo VII 97
 elephans IX 732
 elicium ab eliciendo IX 932
 Elis II 165. III 176. 177
 elocutio: Graeca IV 520. Vir-
 gilianae I 306
 Elysium: campi VI 804. sedes
 III 18
 Elysium VI 699
 Emathia VII 166. 426. VIII 40.
 188. 332. 333. 359
 Emathis Pharsalos VI 350
 Emathius: certamen IX 246.
 clades VIII 212. tecta X 58
 emere IV 374
 Enceladus VI 294
 Encheliae III 189
 encheles = dracones III 189
 Enipeus VII 116
 Enyo I 687
 Ephialtes VI 410
 Epicurei II 12. III 39. VI 697
 Epidamnos II 624. X 545
 epilogus VII 847
 Epirotae III 159
 Epirus I 42. II 626. *arg. l. V.*
 V 419. 460. 475. 676. 719.
 720. 802. VI 14. VIII 38
 epitheton II 59. *vide ἐπίθετον*
 ergastulum II 95
 Erichtho VI 519 549. 575. 635.
 652. 658. 663. 693. 705. 762.
 825. 830
 Eridanus I 400. 401. II 419
 Erinyes VI 747
 Erix II 668. IX 919
 essedum I 426
 Esus I 445
 Eteocles I 552. IV 551. VII 453
 Etrusca gens II 462
 Euanthius II 114
 Euboea *arg. l. V.* V 195. 232.
 284
 Euboi II 710
 Euboica unda II 710
 Eudoxus X 187
 Euenos VI 365. 366
 Euganus VII 192
 eunuchi X 183
 Euphrates II 633. III 257.
 VIII 237. 394
 Euripus V 234. 235
 Europa III 200. 202. 270. 273.
 276. IX 412. 418. 417. 685.
 872. 957
 eurus IV 68
 Eurylochus IV 319
 Eurystheus IX 367
 Euxinum IX 960
 exaggeratio VI 452
 exclamatio I 8. V 59
 exemplar et exemplare IX 563
 exercitus corpus imperatoris
 VII 653
 exornare VI 250
 exponere I 283. II 206. III 694.
 IV 268. 803. 810. IX 661

- exuviae VI 679
 expressit cupiditatem dolentis
     III 616
 Fabricius III 160
 familia incestata III 442
 famosus VII 277
 Fannia II 83
 fasti II 645. X 187
 fastigia IV 296
 fatalis arena IV 708
 felicitas prima et secunda
     IX 211
 feriae Latinae I 550
 Fescenninum II 368
 Fescenninus: sales, ioci II 368
 Fimbria II 124
 flamen Dialis, Martialis, Qui-
     rinalis I 604
 Flaminius II 46
 flammeum II 361
 Flavius homo Lucanus VII 800
 formido genus retis IV 437
 fortuna secunda IV 215
 fretum Siciliae II 438
 fretus illa re et illius rei
     IX 131
 Frigia vide Phrygia
 fugax VIII 378
 fulmen I 155. 157. 533. 607.
     608
 funebris dies VII 408. 410
 Gabii VII 392
 Gabinus cinctus I 596
 Gades III 279. IV 672. VII 187.
     IX 413. 414. 415. 416
 Galli I 282. 445. 480. II 476.
     III 155. VII 256. X 143
 Galli sacerdotes I 567
 Gallia arg. l. I. I 122. 183. 254.
     282. 371. 396. 398. 403. 404.
     419. 421. 441. II 137. III 74.
     89. 515. 516. IV 10. 256. 696.
     820. V 268. 661. 663. Cisal-
     pina IV 134
 Gallicum bellum III 89. VI 144.
     VII 231 (UV)
 Gallicanum bellum VII 231
 Gallograecia V 55. VIII 210
 Ganges III 230
 Ganymedes filius Priami IX 972
 Ganymedes Aegyptius peri. l. X.
     X 521
 Garganus V 380
 Gaurus II 667
 Gaza III 216
 Gebennae I 436
 Gellius vide Marcellus consul
 Gelonus III 282
 Gemini signum IV 526. 528
 gemitus VII 572
 generaliter II 149. VII 211. 373.
     492. 727
 genus: masculinum IX 497.
     feminum IV 136. neutrum
     I 238. II 337. IV 675. V 566.
     VIII 495. IX 382
 Genusus V 462
 Germani III 270
 Germania I 449. II 51. 52. III 74.
     282.
 Germanum bonum VII 435
 Geta II 54. 296
 Getulus VI 208
 Gigas IV 597. VI 92. VII 145.
     IX 809
 Glabrio I 336
 gladiatores IV 285
 gladiator[i]um exemplum IV
     708
 gladius vindex V 206
 glandes VI 426
 gloria in femina VIII 75
 Gorgo arg. l. IX. IX 658
 Gorgona IX 626. 654. 655. 689
 Gracchi I 267. VI 796
 Gracchus Tiberius VII 800. cf.
     Liv. XXV 16
 Graece I 443. VI 345. 675.
     VII 229. IX 662. 719. 762
     X 38

- Graeci III 171. 301. 697. IV 319.
 V 236. IX 710
 Graecia I 639. *peri. l. II.* III 172.
 183. 301. IX 40. 985
 Graecus: declinatio IX 544.
 elocutio IV 520. laurus V 144.
 nomen IX 723. — ex Graeco
 III 84
 Graia urbs III 392
 Graii III 526
 gratis IV 275
 gratuito IV 275
 gregarius VI 144

 Habere *pro debere* III 321
 habitare illam rem V 87
 Haemonia tellus VII 858
 H(a)emonides VI 479
 h(a)emorrois IX 708
 Haemus I 680. III 192. V 3.
 VI 576. VII 174
 Halys II 592. III 272
 Hannibal I 24. 30. 31. 39. 255.
 II 46. 91. 438. III 157. 350.
 IV 657. 788. VI 310. VII 800.
 VIII 284
 Hapsus V 462
 harpe IX 662
 Hecate VI 700
 Helena III 286. IX 716. X 61
 Helice II 237. III 219. VIII 175
 Helicon III 173
 Helle IV 57. VI 56. IX 956
 Hellespontiacum fretum IV 57
 Hellespontus VI 56. IX 956. 957
 Heniochi II 591. III 270
 Hennaea Proserpina VI 740
 Hercules I 183. 405. 603. II 163.
 164. III 178. 278. *peri. l. IV.*
 IV 526. 612. 614. 622. 637.
 639. 646. VI 347. 354. 364.
 365. 392. VIII 1. 800. IX 357.
 644. Monoecus I 405. III 278
 Herculeus: fauces VIII 1. Oeta
 III 178
 Hermus III 210
 Hero IX 955
 Hesione IX 970
 Hesperia I 24. II 441
 Hesperides IX 357. 524
 Hesperius II 589
 Hesperius: axis III 359. Calpe
 I 555. columnae IX 654
 Hesperos III 359
 Hiber II 54. IV 10. VI 258.
 VII 15
 Hiberia IV 23
 Hiberus *fluvius* IV 21. 23. VII 15
 Hiberus orbis V 344
 Hispania II 589. III 281. 336.
 350. IV 1. 3. 5. 21. 23. 54.
 63. 71. 83. 99. 146. 581.
 VII 16. 755
 Hispanus II 54. IV 8. VII 14.
 17
 Hispanae Gades VII 187
 Hister II 50. 419. III 202. V 437.
 438
 Hortensius *peri. l. II.* II 332.
 339. 344
 Homerus IX 984
 horridus III 347
 hostia accepta I 611
 humilis Sason V 650
 ad humilitatem II 90
 Hydaspes III 236. VIII 227
 hydra IV 550. VI 392
 hypozeuxis I 2
 Hyrcanae silvae VIII 343
 Hyrcania III 268
 hyperbaton I 24. VIII 658

 Iader IV 405
 iapyx VI 339
 Iason II 591. III 190. IV 552.
 VI 441. IX 960
 Icarium mare IX 956
 Icarus IX 956
 ichneumon IV 724
 Ida IV 526
 Idaea IV 526

- Idalis III 204
 Idume III 216
 ignavum onus VII 127
 ignoscere diis II 92 IX 1103.
     vide veniam dare
 Iguvini II 462
 Ilerda *peri. l. IV.* IV 13. 262
 Iliaci muri VI 48
 Ilium IX 979
 Illyria IV 407. 462
 Illyricus: civitas II 624
     gens IV 406. litus *peri. l. IV.*
     montes V 457
 Illyris II 624
 imperium perpetuum I 670
 impetere VI 223
 Inachus VI 363
 Inarime X 101. *cf. 'Ivaqiuq*
 incestatus *vide* familia
 Indi III 215. 236. IV 67
 India III 237. 240. 246. VIII 227.
     801. IX 732
 indifferenter IX 641
 Indus *fluvius* III 236
 indignatio IV 234. cum indi-
     gnatione IV 788. VI 730.
     VIII 81. 797
 inducere *vide* colonos
 indulsit IV 664
 ingeniose VII 271
 ingressus inferni IX 36
 innocentia II 284
 innocentior II 536
 inpendere in rem *et* in re
     VII 617
 inriguus IV 296
 insigne centurionis VI 146
 instrumentum doloris IX 70
 integrum est X 506
 intentus ab intendendo IX 473
 intra = infra VII 685
 invectio VIII 676. 692. 781
 invidia IV 234. ad invidiam
     II 566. VIII 335
 invidiose V 294. VII 845. VIII 335
 invidiosius IV 219
 Io VI 363. IX 663
 Iocasta VIII 406
 Iolcos III 192. 193
 Ionium mare I 101. V 614.
     VI 362. IX 32
 Ionos VI 402
 Iphigenia VII 777
 Ippodamia II 165
 ironia] per ironiam IV 219
 Isara I 400. 401
 Isaurus II 406
 Isis VI 363. VIII 833. IX 160
 Isthmos I 101. VI 57
 Itali IX 998
 Italia *peri. l. I.* I 183. 231. 253.
     404. 473. II 435. 437. 612.
     660. 662. III 66. 171. 301.
     IV 134. V 38. 476. 574. 576.
     580. 590. 691. 704. 802.
     VI 74. VII 402. VIII 188.
     346. 767. 826. IX 423. 707
 Italicus (portus) V 589
 Ityrae sagittae VII 230
 Iulea gens I 197
 Iulus I 197. III 212
 Ixion VI 386
 Ixionides VI 386
 Iaculus *serpens* IX 853
 iactura VIII 711
 Ianus I 62
 Iuba IV 319. 668. 676. 691.
     721. 723. 742. 765. V 1.
     VI 309. VIII 283. 284. 288.
     arg. l. IX.
 Iudea III 216
 Iudea gens II 593
 Iulia *filia Caesaris* I 113. 119.
     III 32. V 474. VIII 104 (G').
     IX 52. 1049
 Iulia *mater Marii adolescentis*
     II 134
 Iulius mensis IV 526
 Iuno II 434. IV 637. VI 387.
     Crotoniensis II 434. Lacinia
     II 434

- Iuppiter I 446. III 135. V 402, 626. VII 448. 454. VIII 872.
 Iovis II 59. III 225. V 96.
 VI 427. VII 458. IX 435. 665.
 Iovi I 137. III 179. V 96.
 VII 150. Iovem I 633. Iuppiter
 I 633. IV 112. Iove II 237.
 IX 665. 971. Capitolinus
 IX 178 (G'). Dodoneus III 441.
 Hammon III 292. *arg. l. IX.*
 IX 544. 548. 552. in herbis
 III 84. Latialis I 196. 198.
 550. V 400. VIII 219. summus
 I 633
 Iuppiter signum I 660
 iustitium II 18

 Kalendae Ianuariae II 123.
 V 6. VIII. Kal. April. IV 58.
 VIII. Kal. Iul. X 299. VIII.
 Kal. Octobr. X 214. 227

 Labienus V 346. 348. *arg. l. IX.*
 Lacedemonii III 179
 Lacones V 51
 lacus: Lemannus I 396. Ser-
 vilus II 160
 Laelius I 358
 Laevus miles IX 816
 Lagaesus Nilus I 684
 Lagus I 684. X 4
 Laodicia III 205 (G' A R')
 lapidicinae VI 34
 Lapithae VI 398
 largus illius rei IX 608
 Larissa *arg. l. VII.* VII 712.
 713
 Larisei VII 724
 Latiale caput I 535
 Latina IX 563
 Latine VI 675. IX 762
 Latini VII 391
 Latinus: bellum II 308. feriae
peri. l. V. V 402 lingua VIII 348.
 nomen II 645

 Latius: annales III 309. ruinae
 VI 10 (G')
 Latona V 80
 Lavinia litora III 103
 Laurentum II 134. VII 394.
 395
 lassus I 695
 laxare III 17
 Leandros IX 955
 Ledaia IV 526
 legatorum sacrosanctum nomen
 X 471
 legere III 44. IX 38
 Lentulus *P. Cornelius Spinther*
 II 469. 471
 Lentulus *L. Cornelius* I 266.
 267. II 278. *arg. l. V.* V 8.
arg. l. VIII. VIII 454
 lentus IV 234
 Leo sidus I 655. VI 337. IX 537.
 X 306
 Leptis IX 524
 Lernaiae sagittae VI 392
 Lesbos V 755. 785. 786. VII 677.
 VIII 108. 191. 585. 586. 587
 Lethos fluvius IX 357
 Leucadius sinus VIII 38
 Leucas I 42. V 479. VII 872
 Leucates I 42. V 638(.)
 levare VII 275
 lex I 176. Caesaris I 270. mili-
 tatis IV 544
 Liber I 574. 575. III 173. 431.
 VIII 801. pater I 675
 liber] libri artis aruspicinae
 I 637. Sibyllini I 599. V 138.
 186. VIII 826. libros papyro
 fieri III 222
 Libo *L. Scribonius* II 462
 libra signum IV 58. IX 534
 Liburni IV 530
 Libya III 292. VII 832. VIII 170.
 277. IX 370. 707. 753. 874
 Libye I 686. IX 351
 Libycus: orbis VII 223. tellus
 IV 791

- Libyci II 69
 Liguria I 396
 limes orbis IV 72
 Lingones I 397. 398
 lingua *angusta terra* II 614
 liniger X 175
 liquet V 22
 Lissus V 719
 litem dare VIII 333
 litterarum usus III 221
 locutio absoluta IX 261
 Luca I 586
 Lucania VII 800
 Lucanus hospes VII 800
 Lucanus *poeta* VI 304. VIII 836
 Luceria II 473
 Lucretia VII 589
 luctus VIII 54
 luctus plebei III 442
 Lucullus I 336
 lucus asyli VII 438
 Luna *oppidum* II 426
 Luperi I 602
 luridus V 549
 lustralis VI 786
 lustrum VIII 479
 luteus II 361
 Lycurgus III 431
 Lydi III 272
 Lydia III 205
 lymphatus VII 186

Macedo III 233. VIII 237
Macedonia I 679. 680. II 271.
 III 158. 233. 297. IV 256.
 597. V 2. VI 331. VII 478.
 591. 863
Macedonicus: *sarisae* VIII 298.
tela X 47
maceria III 285
Macra II 426
M(a)enala III 177
Maeotis *vide* Meotis
maga VI 469. 487. 508. 519.
 561. 564. 575. 601. 614. 628.
 632. 661. 683. 691. 698. 699.
 705. 742. 763. 775. 778. 824.
 830
magi VI 439. 445. 450. 469.
 700. 736. 744. VIII 219
magica VI 461
magicus: *ars* VI 435. 472. 495.
 543. 583. 732. *potestas* VI 452.
sacra VI 641. *verba* VI 491.
vox VI 483
magnes lapis VI 439
Magnus Cn. Pompeius II 476.
 V 737. VI 81. 248. VII 601.
 VIII 5. 33. 257. 525. 556.
 797. IX 80. 1024. 1043. 1065.
 X 519. **Magni** V 47. 50. 757.
arg. l. VIII. VIII 205. 276.
arg. l. IX. IX 139. 174. 179.
 278. **Magno** VII 727. VIII 18.
 574. **Magnum** V 14. VII 91.
 334. 678. VIII 35. 643. 680.
 727. IX 18. 68. 82. 1031.
Magne V 475. VII 28. VIII 658.
 847. **Magno** V 346. VIII 28.
 IX 79. *vide* Pompeius
Magnus filius Magni IX 121.
 145
mala Punica VI 740
Malea IX 36
Maleum promunturium IX 36
malignus IX 73. 500
maligni portus V 652
Mallos III 227
manes nocentes III 13
manipulares IV 31
manip(u)lus I 296. IV 31
Marcellus consul I 266. II 278.
 V 8
Marcellus advocatus I 313
Marcia peri. l. II. II 339. 372.
mare incertum IX 331
Mareotis IX 154
Mareotides uvae IX 154
margaritae VI 678. X 139
margo IX 497
Marica II 424

- Marius I 583. II 69. 72. 76. 88.
 91. 95. 100. 114. 118. 120.
 121. 124. 133. 135. 582.
 IX 204
 Marius adulescens II 126. 134.
 194. iunior II 137. 149
 Marius Gratidianus II 174
 Marii *pater et filius* II 227
 Marii II 546
 Mariani II 126. 229
 Mariana trucidatio *peri. l. II.*
 Marmarica gens III 293
 Mars I 445. 603. 660. III 271.
 IV 2. 24. 162. 770. VII 146.
 569. 826. *sidus* I 529
 Marsi IX 790
 Marsias III 206
 Martiae Idus IV 56
 Massagetes II 50. III 282
 Massilia III 171. 301. 340. 516.
 Massilienses *peri. l. III.* IV 256
 Massylia gens IV 682
 Mater deorum I 567. 600
 mathematicus I 640. V 204.
 VI 427
 matrona I 676
 Mauretania VIII 283
 Maurus I 210. IV 319. 668. 785.
 787. VI 309. X 131. (*W'*)
 Mausoleum VIII 697
 Meander (-drus) III 207. VI 475
 Medea III 190. VI 441. IX 960.
 X 464
 Medi II 49. III 236. VIII 309.
 387
 Media VIII 310
 mediterraneum IV 433. VI 68
 Medusa IX 628. 638. 683
 Megaera VI 730
 Melas *fluvius* VI 374
 Meleagrea Calidon VI 365
 Melita insula II 548
 Memnon III 284
 Memnonia regna III 284
 Memphis III 222. VI 449. VIII 478.
 X 328
 Menelaus III 286
 mensis: Ianuarius V 399. No-
 vembri V 7. Novembri et
 Decembri V 4
 mensura III 100. 664
 mentiri dominos *et dominis*
 V 386
 Meotis II 641. V 441. *vide*
Μαιώτις
 Mercurius I 445. IX 660. 661.
 662. 663. *signum* X 210
 merere II 60. X 409
 mergus V 553
 meridianus: pars mundi IV 69.
 plaga IX 606. sol VI 337
 Meroe X 162. 252. 304. 306
 Mesopotamia III 257
 metaphora IV 285. *vide* *μετα*
φορά
 Metelli II 546
 Metellus *tribunus plebis peri.*
l. III. III 114. 140
 Metellus Creticus III 163
 Metellus Numidicus VIII 809
 Metellus Q. VIII 809
 Metellus Pius II 121
 metonymia I 695. metonomia
 VI 270
 metrum VIII 796. IX 188
 metus II 27
 Mevania I 473
 miles subitus I 312
 milium IX 712
 Milo II 480
 Minerva II 164. III 306. IV 646.
 IX 347. 685
 Minici castellum VI 126
 Minoa Creta III 163
 minor *pupillus* IX 24
 Minos III 163
 Minturnae II 124
 miraculum III 419
 mirum IV 456. VI 370
 miseratio III 723
 miseretur inimicis VII 729
 missile IV 681

- Mitridates I 336. 337. II 581.
 582. 637. VII 710. VIII 26
 modus: imperativus V 313.
 optativus de praeterito tem-
 pore II 553
 momentum rerum IV 819
 Monoecus Hercules I 408
 monoptoton VII 197. 217
 montana IV 52
 Monychos VI 388
 morae concordēs V 635
 moraliter II 24
 mori esse felix IV 520
 Mors VI 601
 mos III 4. IV 397. IX 68. captivo-
 rum II 314. narrantium VIII
 368 plangentium IX 57. trium-
 phantibus III 77. *vide* Roma-
 nus, Sabinus
 Moschi III 270
 Mulciber I 545. X 448
 multifidus II 687
 Munda VI 306. VII 692
 munia IV 700
 Murena I 336
 murex III 217
 murra IV 380
 Musae VI 352
 Mutina I 41. VII 872
 Mycenae VI 74
 Myrra VIII 716
 Myrtilus II 165
 Mysia III 203. 204
 Mytilene V 786

 Nabataea regio IV 63
 nais nymphea IX 973
 Nasamon IV 679 IX 440
 natrix IX 720
 naufragare V 573
 navalia III 182
 necromantia *arg. l. VI.*
 Nemea IV 612
 Nemesis V 233
 Nemetes I 419. 422
 nemoralis VI 75
 Nephelias Helle IX 956
 Neptunus III 227. IV 113. V 621.
 VI 49. 396. IX 645
 Nero I 38. 45. 55. 63. V 113.
 139. 178
 Nervius I 428
 Nesis VI 90
 Nessus VI 365. 392
 Nigidius Figulus *arg. l. I* I 639.
 673
 Nilus I 20. 684. II 417. 733.
 III 233. 260. VI 308. 810.
 VII 832 VIII 445. 466. 478.
 526. 826. IX 413. 414. *peri.*
 I. X. X 181. 221. 252. 257.
 263. 283. Thermos III 233
 nimbus VI 134
 Ninos civitas III 214
 Niphates III 245
 Nomadae II 638
 notare VIII 55
 notus VI 294. 295
 nove II 640. X 58
 novus V 451
 nubes IV 53. VII 530
 nudus IV 334
 Numa I 603. VII 395. IX 478
 Numadae I 253. VIII 812
 numerus singularis V 4. VI 850.
 pluralis I 288. II 327. 588.
 642. IV 675. V 566. IX 382
 Numida IV 765. VIII 287
 nurus I 185
 Nymph(a)eum V 720
 Nyseus Hydaspes VIII 227
 Nysa VIII 227. 801

 Obscure III 34. V 196. 289
 Oceanus I 401. 409. II 571. III 40.
 248. IV 21. 72. 81. 102. 146.
 672. V 619. VI 480. 479. VII 1.
 VIII 291. X 36. 257. 259
 odor II 73
 Oedipus VIII 406
 Oenomaus II 165
 Oenone IX 973

- Oeta III 178. VIII 800
 Oetaeus vertex VI 389
 oliva III 306
 Olympus II 271. 273. 289. IV 72.
 639. VI 341. 347. 477. 484.
 VII 174. 478. 479
 omen adversum VII 161
 opera secunda VIII 676
 ophites IX 714
 Opitergini IX 462
 Opitergium IV 462
 ora Histri septem III 202
 oraculum V 69. 110. 113. 117.
 128. 133. 165. 178. 230
 ordinarius lapis VI 49
 Orestae III 249
 Orestes VI 74. VII 777
 Oricos III 187
 oriens: aestivus VI 335. hie-
 malis VI 333
 Orion *sidus* I 665. IX 836
 Orontes III 214. VI 52
 Orpheus cantus IX 643
 Osiris VIII 833. 858
 Ossa I 389. VI 334. 347. 412.
 VII 176. VIII 1
 Ossea Boebei VII 176
 Ostia VI 77
 Othrys VI 337. 338
 Otus VI 410
 ovilia II 197

 Padus I 400. IV 134. VI 276
 Pagasea: ratis et urbs II 715
 Pal(a)estina V 460
 pal(a)estra VII 271
 Palinurus *Troianus* IX 44
 Palinurus *promunturium* IX 42
 palladium I 598
 Pallene VII 150
 pallidus IV 298
 pallor V 216. VII 130
 Pamphilia VIII 251
 Panedri montes VIII 291
 Pangaea I 679
 Paphia unda VIII 457

 papyrus: bibula IV 136. flumi-
 nea III 222
 parata IV 374
 Parcae VI 703
 parens aquarum IX 646
 Paretonius: mons X 9. oppidum
 III 295. Syrtes III 295
 paries constructus *esaxis* III 492
 Paris IX 716. 971. 973
 Parnasus III 173. 175. 179.
 (V 71. 76)
 Parrhasia *civitas* IX 660
 Parrhasiae pennae IX 660
 Parrhasis II 237
 pars orationis II 120. VIII 651.
 IX 323
 Parthus I 230. VIII 342. 385 (*G'*)
 Parthi I 105. 106. 108. II 476.
 554. 636. III 22. VI 48.
 VII 230 *appar. arg. l. VIII.*
 VIII 89. 213. 218. 222. 233.
 237. 277. 326. 351. 354. 365.
 373. 391. 397. 422. 425. 428.
 441
 Parthi reges VIII 359
 Parthia I 10. II 49. VII 431.
 VIII 219. 234. 427. 430
 Parthia gens VIII 324
 Parthicum bellum II 473
 participare VII 84
 passus IV 271
 Patavium VII 194
 pati deum V 117. 190
 Paulus *L. Aemilius* II 46. VII 799
 Paulus *L. Aemilius* III 158
 pector II 73
 Pelethronia antra VI 387
 Pelion I 389. VI 334. 412
 Pella III 233. X 20
 Pellaeus *Macedonicus*: ductor
 III 233. Zeugma VIII 237.
Aegyptius: diadema V 58. 60.
 domus VIII 474
 Peloponnesus VI 57
 Pelops II 165
 Pelorus *gubernator* II 438

- Peneus VI 364. 372. 375. 377.
 379. 380
 Pentapolis IX 874
 Pentheus I 574 *vide* Πενθεύς
 Persae II 49. 672. III 216. 272.
 VIII 224. 228. 425. X 280
 Persarum consuetudo III 285
 Persens III 225. VI 449. IX 660.
 662. 665. 670
 Persis III 250. 257
 perspectare VII 699
 Perusia I 41
 Perusina fames I 41
 pervigil IV 552
 pes *funis* V 428
 Petreius *peri. l. IV.* IV 7. 8.
 260. 337
 Peuce III 202
 Phaeacia IX 52
 Phaethon I 49
 Pharii II 636
 Pharius: harena II 733. litus
 IX 121. unda III 260
 Pharnax II 637. VII 710
 Pharos VIII 277
 Pharsalia III 297. V 238. VI 352.
 579. VII 203. 223. 230. 407.
 408. 537. 540. 542. 635. 696.
 745. VIII 440. IX 232. *carmen*
Lucani IX 985
 Pharsalos VI 350
 Pharsalicus: orbis VII 223.
pugna arg. l. VII.
 pharus VIII 277
 Phaselis VIII 251
 phaselus V 518
 Phasis II 585. III 271. IV 552
 Philae X 313
 Philippi IV 256. VII 853
 Philippus *Alexandri pater* X 20
 Philippus *a Flaminio victus*
 III 158
 philosophi VII 5
 philosophiae ars IX 557
 Phlegethon VI 663
 Phlegra VII 145
 Phlegraea arva IV 597
 Phocaici III 697
 Phocais inventus III 301
 Phoceus III 697
 Phocis III 172
 Phoebeus: navalia III 182.
 palatia III 103
 Phoebus V 174. 175
 Phoenices III 221. 224
 phoenix *avis* VI 680
 Phoenix *fluvius* VI 374
 Pholoe VI 388
 Phorcys IX 626. 646
 Phrixus aries II 591
 Phrixus III 271. IV 57. IX 956
 Phrygia *vide* Frigia
 Phrygius IX 976
 Phycuns IX 39. 40
 Phylace VI 352
 physici X 199
 piaculum II 176. IV 790
 Picenum II 466
 Pindus I 674. VII 174. VIII 1
 pinna *proprie* IV 432. *genus*
munimenti III 386. *navis* IV 432
 pinus I 573
 pirata I 122. III 228. IV 449.
 VI 422. IX 219
 piraticam exercere I 43. 336.
 668. II 635. VI 422
 Piraeus portus III 182
 Pisa II 165
 Pisae II 401
 pisces *signum* IV 56. IX 535
 Pitane III 205
 plaga V 23. VII 866. VIII 363.
 IX 605. 606
 planetae septem VII 425
 Plato X 181
 plaustrum *sidus* II 237. VIII 170
 plebeius *vide* luctus
 plebis scitum I 176
 plumatus X 125
 pluralitas III 707
 pluriore VII 402
 pluteus III 488

- Pluto I 633
 Poeni VII 799. 800
 Poeni manes I 39
 Poenus *Hannibal* I 39
 poeta: conqueritur VII 61. dicit
   III 399. VII 617. 727. disseruit
   VIII 210. dissimulat IV 646.
   irascitur VII 449. iocatus est
   II 677. petit IV 112. quaerit
   VI 497. se reprehendit IX 783.
   sequitur Epicureos VI 697.
   vult IV 188. IX 3. a poeta dic-
   tum VII 102. poetae: admiran-
   tis V 85. increpantis IV 182.
   irascens II 517. ἀποστροφῇ VI
   196. ἐκφώνησις V 86. exclama-
   tio I 8. verba III 118. IV 182.
   V 86 (G'). VII 197. poetae
   quos IV 812. poetas facit fa-
   bulosa non scribere IX 360
 Polinices I 552. IV 551. VII 453
 pollere IX 795
 Pollux IV 526
 pomeria I 594
 Pompei IX 93. 278
 Pompei(an)opolis II 635
 Pompeianus IV 448. V 1
 Pompeiani *arg. l. I. II* 230 (W'C).
   peri. l. IV. IV 34. 166. 258.
   537. 793. V 411. VI 30. 226.
   227. 230. 250. 295. VII 90.
   386. 533. 534. 537. 543. 731.
   732. 735. 739
 Pompeianus: castra IV 265.
   VII 66. classes V 448. exer-
   citus VII 328. miles IV 47.
   VI 117. milites II 478 IV 36.
   162. 695. pars *peri. l. IV.* IV
   260. partes V 496 senatores
   VII 761. theatrum VII 9.
   cf. I 133 umbra VI 716
 Pompeius *Magnus* I 122. 131.
   202. 290. 319. 336. 346. 684.
   peri. l. II. II 548. 579. 635.
   660. 662. 731. III 36. 166.
   IV 400. VI 15. 69. 126. 130.
   234. 248. 297. 301. 312. 318.
   414. 808. 815. 817. VII 20.
   33. 85. 102. 120. 127. 263.
   279. 281. 306. 317. 340. 379.
   384. 506. 549. 671. 677. 695.
   753. VIII 9. 38. 95. 165. 167.
   209. 234. 249. 259. 350. 449.
   498. 518. 549. 559. 592. 612.
   618. 634. 641. 684. 732. 808.
   811. 842. 872 IX 20. 66. 82.
   190. 214. 230. 232. 236. 246.
   598. 1021. 1058. X 10. 371.
 Pompei *arg. l. I.* I 104. 106.
   113. 121. 133. 311. 689. *peri.*
   l. II. II 43. 280. 284. 349.
   461. III 181. 264. 752. IV 213.
   448. 470. 495. V 14. 206. 474.
   arg. l. VI. VI 158. 235. 285.
   297. 306. 307. 308. 309. 419.
   570. 593. 716. 787. 827. *arg.*
   l. VII. VII 43. 49. 153. 177.
   211. 214. 276. 497. 502. 511.
   523. 533. 548. 691. 692. 712.
   786. 806. 808. 871. 872.
   VIII 68. 90. 162. 203. 210.
   253. 329. 368. 412. 413. 454.
   480. 502. 531. 565. 643. 706.
   718. 840. 846. 863. IX 12. 52.
   88. 92. 98. 161. 170. 240.
   269. 370. 1024. 1049. 1065.
   1083. 1096. X 4 (G). 64. 78.
   103. 334. 382. 419. Pompeio
   I 351. II 460. 473. 637. *peri.*
   l. III. III 183. 297. V 797.
   VI 43. 805. VII 20. 57. 526.
   685. VIII 88. 158. 215. 448.
   454. 508. 657. 865. IX 3. 208.
   211. 241. 248. X 4 (W'P).
 Pompeium I 85. 98. 124. 428.
   686. II 322. 652. 670. III 96.
   182. 212. 287. IV 3. 185. 462.
   699. V 14. 63. 64. 344. 461.
   662. 809. *arg. l. VI.* VI 3. 4.
   10. 246. 803. 810. 814 VII 65.
   91. 205. 247. 282. 284. 285.
   arg. l. VIII. VIII 7. 15. 17.

55. 85. 257. 457. 484. 485.
 513. 538. 600. 609. 642. 643.
 650. 750. 784. 798. 800. 834.
 IX 22. 53. 140. 152. 178. 213.
 240. 266. 1016. 1036. 1051.
 1066. X 14. 94. Pompei I 94.
 121. 331. VIII 624. 659. 806.
 IX 164. Pompeio *peri. l. II.*
 II 278. 454. 472. III 105. 284.
 IV 5. 448. 788. *arg. l. V.* V 347.
 351. *arg. l. VI.* VI 309. VII 74.
 138. 357. 511. 525. 610. *arg. l.*
VIII. VIII 94. 663. IX 24. 121.
 204. 257. 266. *vide* Magnus
 Pompeius *Cn. filius Magni* I 689.
peri. l. II. VII 872. *arg. l. IX.*
 IX 93. 121. 145
 Pompeius *Sextus filius Magni*
 I 43. 668. II 631. *arg. l. VI.*
 VI 419. 422. 570. 573. 803.
 814. VII 871. VIII 205. 633.
peri. l. IX. IX 52. 93. 122
 Pompeius *filius Iuliae* IX 1049
 Pontici V 54 (*coniect.*)
 Ponticum mare III 190
 pontifex maximus VIII 850
 Pontius Telesinus II 137
 Pontus I 336. II 591. 592. III 202.
 267. 270. 281. VIII 26. 223.
 IX 960
 populus *arbor* II 411
 Porsenna II 126
 porta Collina II 135
 portitor IV 57
 potestas: convocandi senatum
 III 107. tribunicia III 125
 Pothinus *arg. l. VIII.* X. X 94.
 98. 99. 103. 339. 343. 353.
 524. 530
 praecipere VI 15
 praeconia I 472
 praematurus VII 98
 Praeneste II 134
 Praenestinus: civitas II 149.
 Fortuna II 194
 in praescriptionem venire X 257
 praetoria puppis III 558
 precari *pro* imprecari VIII 827
 Priamus IX 979
 primipilares I 356
 principia libri quarti III 454
 privata loqui V 539
 pro *porro* III 1
 producere II 298
 prolepsis III 103
 pronuntiare: cum admiratione
 VIII 454 cum invidia VIII 391.
 per interrogationem VII 664.
 VIII 528
 pronus V 693. comae arborum
 VI 643
 Propontis IX 960
 proprie II 298. 356. IV 432.
 V 395. VI 221. X 164
 proprium verbum III 659
 Proserpina VI 699
 Protesilaus VI 352
 providentia divina V 93
 provincia I 338
 pruinae IV 53
 Psyllus IX 912. 933. Psylli *peri.*
l. IX. IX 895. 898
 Pteleos VI 352
 Ptolom(a)ei X 4
 Ptolomaeus I 684. V 58. 62.
 VI 308. *arg. l. VIII.* VIII 281.
 449. 470. 480. 556. 573. 574.
 597. 608. 650. 653. 687. 692.
 IX 131. 132. 151. 209. 213.
 269. 278. 1011. 1042. 1043.
 1051. 1066. 1069. 1087. 1096.
 X 3. 4. 55. 56. 94. 99. 351.
 365. 375. 395. 461. 462. 521.
 522. 524
 Ptolomaeus *rex Cypri* III 164
 Punicum III 350. bellum I 255.
 IV 585. VII 799
 pyranus VIII 697
 Pyrenaeae nives IV 83
 Pyrra I 653. V 623
 Pyrrus I 24. 30. III 159. 160

- Pythius: certamen VI 409.
 serpens VI 409
 Pytho serpens VII 148
- Quadriremes III 530
 quando *quoniam* IV 811. V 297.
 VIII 211
 quercus consecratae III 441
 questus II 20
 quindecim viri I 599
 Quirinus I 197
- Rascipolis V 55
 refugi VI 50
 regna tria V 622. regnum se-
 cundum V 622
 remiligio VI 675
 Remus I 95
 repagula I 295
 res minimae et summae II 272
 responsa I 599. V 81
 Rhamnus V 233
 Rhenus I 371
 Rhodanus III 515. VI 475
 Rhodii V 50
 Rhoeteia litora VI 351
 rictus VI 757
 rogos V 281
 Roma I 282. 386. 519. II 136.
 316. 636. III 112. V 204.
 VI 328. VII 31. 33. 34. 402.
 407. 419. 420. 436. 458. 702.
 VIII 352. 355. 847. IX 1104.
 Romae VI 262. Romam II 86.
peri. l. III. III 160. *arg. l. V.*
VI. VI 318. 320. VII 373.
 417. 434. VIII 355. IX 598.
 996. Roma III 160. IV 692.
 VII 424. 431. VIII 835. 842.
 Romā V 34. VI 75. 77. 324.
 VIII 318 (*W'*)
 Romana VIII 288
 Romanus II 589. IV 319. 788.
 VII 187. 189. 284. 551 (*W'*).
 VIII 556. X 419.
- Romani I 93. 118. 694. II 126.
 IV 661. 785. 788. VII 518.
 519. 537. 542. 548. IX 521.
 X 395. Romanorum II 46. 635.
 IV 319. V 50. VI 593. VII 276.
 281. 282. 311. 359. 542. 636.
 845. VIII 556. 606. IX 124.
 429. Romanis I 84. III 509.
 V 133. VII 228. VIII 301. 307.
 600. Romanos I 30. 83. 118.
 III 755. V 186. VII 188. 276.
 511. IX 121. 1074. Romani
 VI 230. Romanis II 54. III 112.
 VIII 346
- Romanus: acies III 477. annales
 III 309. arma VIII 597. classis
 I 403. III 599. consules II 645.
 ditio VIII 212. duces VI 780.
 VII 428. equites VII 581.
 exercitus II 138. fata V 186.
 189. 731. feminae II 30.
 furor III 253. gens V 58.
 gladius VIII 608. hostis
 VII 276. imperium II 137.
 iura X 4. iuventus X 395.
 leges VII 351. miles VII 551
 (*G'*). VIII 597. 826. mos II 23.
 X 412. mores I 442. naves
 I 402. nomen VIII 798. po-
 pulus I 427. II 645. III 157.
 164. VII 302. 862. potestas
 VII 424. principes VII 799.
 ratis III 597. res VII 112. res
 publica I 676. sacra VII 394.
 signa VI 164. 431. VIII 358.
 tecta X 58. tyrannus X 343
- Romulus I 95. 97. 197. II 197.
 IV 31. VII 437. 438
- Rubicon I 185
- rubrum mare III 250. VI 678.
 VIII 293. X 139
- Ruteni I 402
- Rutuli I 342
- Rutupina litora VI 67

- Sabbura IV 742
 Sabellus IX 788
 Sabinae I 118
 Sabini II 368. 430
 Sabinus mos II 368
 sacerdos maxima Vestae I 598
 sacer X 334. morbus VI 96
 Sadala V 54
 s(a)pta VII 306
 Sagittarius signum IV 528. IX 536
 Saguntum III 350
 Saitae IX 820
 Salamina III 183
 Salaminae duae III 183
 Salaminia mare V 109
 Salaminenses V 108
 Salamis V 109
 Salernum II 425
 Salius I 603. IX 478
 salpiga IX 837
 Samnis II 138. Samnites II 135
 Samniticum bellum II 308
 sanguis: obliquus VIII 286. rectus VIII 286. summus VIII 306
 Santonus I 422
 sapientes IX 6
 Sapis II 406
 Sardinia *peri. l. III.* III 65
 sarisa VIII 298. X 47
 Sarmata I 430. Sarmatae III 200
 Sason II 627. V 650
 Saturnus signum I 658
 saucius] longe a saucio IV 285
 Scaeva centurio Caesarianus
   arg. l. VI. VI 141. 144. 169.
   187. 190. 192. 204. 224. 227.
   238. 240. 248. X 545
 Scaevola L. Mucius II 126
 Scaevola sacerdos Vestae II 126
 Sciphus VI 396
 Scipio Africanus maior III 157.
   IV 658. VI 310. 788
 Scipio P. Cornelius II 473
 Scipio Q. Caecilius Metellus
   III 28. VI 62. 310. 788. VII 223.
   X 78
 scorpius VI 394. IX 533
 scrobes VIII 756
 scruposus V 675
 Scylla II 434. 437
 (Scythae) VII 435
 Scythia II 50. III 267. 268. 273.
   V 441. VI 324. 479
 Scythicus: Diana VII 777. nives
   IV 118. Tanais IX 414
 sector I 178
 Selloe III 180
 Sempronius II 46 *appar.*
 senatus consultum I 176. de-
   cretum I 488
 Seneca I 1
 Senones I 254. II 121
 sensim V 456
 per sententiam VII 102
 separatim VII 507
 seps IX 723
 septemvir I 602
 septentrio IX 540. 542. 877.
   X 250. 301
 septentriones duo III 219
 septentrionalis V 23
 Septimius VIII 597. 600. 601.
   604. 606. 609. 667. 676
 septimo septies II 70
 sequester X 472
 Serapio X 471
 series armorum III 482
 serpens *particip.* IX 973
 serpentes volantes VI 677
 Serranus Attilius X 163
 sertae X 164
 Sertorius I 316
 servare de caelo I 601. III 127.
   V 395
 servitium et servitus IV 577
 Sesostrius X 276
 Sestos II 672. 677
 sexus infirmus VIII 76
 Sibylla I 564. V 133. 186. 193
 Sibyllinus I 599
 Sicanium sepulchrum II 548

- Sicilia I 43. II 437. 438. 666.
peri. l. III. III 65. 177. VI 740.
 814. VII 146. 871. IX 919
 Sicoris IV 16. 142
 Siculum mare VI 422
 sidentia pessum III 674
 signa: duocim III 253. *militaria*
apum agmine contacta
 VII 161. *futurae tempestatis*
 V 540. *mortis* VII 130. *de*
extis I 625
 similitudinem, *per* IV 393
 singularitas III 707
 siparum *vide* supparum
 socii navales V 50
 sol I 658. IV 56
 Sol I 77. V 50. VII 458
 soles iniqui V 25
 sollertior IV 724
 solstitialis VI 334
 solstitium VI 337
 somnus continuus V 506
 Sophene II 593
 soporus II 236
 sortiger IX 512
 Spartacus II 554
 Spartani VIII 195
 specialiter II 149. VII 492
 Spercheios VI 367
 Spoletium II 462
 spuma VI 669. 671
 stagna I 260. V 442
 stagnum Caesar Oceanum vo-
 cavit II 571
 stare II 103. III 381. *pellicis*
est VIII 411
 status V 506
 stellae: *benivolae* I 660. *errantes*
septem VIII 173. *septem* X 199
 Stoechas III 516
 Stoici II 9
 Strymon III 199
 Stygius VI 749. *tenebrae* III 13
 Styx VI 379. 380
 sub *cum accus.* IV 734
 subitus I 517
 subtiliter IV 360
 Suebi II 51
 Suessones I 423
 suetus illi rei I 325
 sufficiunt IV 676
 superare III 68
 supparum II 364. *velorum*
 V 429
 Susa VIII 425
 sustinere VIII 230
 Syene II 587. VIII 851
 Sylla I 325. 336. 580. II 70. 118.
 134. 147. 157. 159. 160. 170.
 174. 194. 207. 210. 221. 222.
 465. 582. VI 787. VII 306.
 IX 204
 Sylla *filius Syllae* II 465. VI 787
 Syllanus: *castra* VIII 25 *pro-*
scriptio peri. l. II
 Syri VI 429 *appar.* VII 230
 Syria III 214. 215. 216. VIII 456
 Syrtis I 367. 686. IX 317. 440.
 447. *Syrtes* III 295. *arg. l. IX.*
 IX 310. 313. 314. 323. 598.
 X 9.
 Tacitus IX 355
 Taenarus VI 648. IX 36
 Tagus VII 755
 tamaricium *et tamaris* IX 917
 Tanais III 273. IX 413. 414
 Taranis I 446
 Tarbellae I 421
 Tarbellicus civis I 421
 Tarchondimotus *arg. l. IX.*
 IX 219
 Tarquinius *Superbus* VII 39
 Tarquinii VI 792. VII 589
 Tarracinensis mons III 84
 Tarsos III 225
 Tartareum antrum VI 712
 Tartarus VI 712. *Tartara* VI 799
 Taulantius VI 16
 Taurica regio VII 777
 Tauromenitana civitas IV 461

- Taurus *mons* II 594. III 225
     VIII 256
 Taurus *fluvius* VIII 256
 Taurus *signum* III 253. IX 533
 Telmessis unda VIII 248
 Tempe VI 41 *appar.*
 tensae deorum I 531
 Terentius V 652
 Terentius *histrion* II 120
 Terra II 164. III 250
 terrae mediae III 61
 terrigena III 316
 tesqua VI 41
 testa coctilis VIII 299
 Tethys I 414
 Teucer III 183
 Tentates I 445
 Teutones I 254. II 69
 Teutonus VI 259
 T(h)amiras VI 352
 Thebae *civitas Boeotiae* III 176.
     IV 550. VII 450. *civitas*
     Aegypti IX 714
 Thebana cohors IV 550
 Themis V 81
 Themistocles V 109
 Thermos Nilus III 233
 Thermus II 462
 Theseus II 612
 Thessalia I 1. 679. II 715. III 192.
     arg. l. VI. VI 41 (*G'A*). 333.
     387. 388. 397. 409. VII 116.
     145. 150. 164. 176. 303. 439.
     591. 592. VIII 45. 108. 428.
     800. IX 181. 1084. Thessalia
     tellus VII 847
 Thessalicus: bellum VII 825.
     laurus VI 409. sonipes VI 397
 Thessalis mulier VI 450
 Thessalus IV 528
 Thessali III 192
 Thessalus: magae VI 447.
     mulieres VI 435
 Thetis VI 350
 Thracia I 389. 674. 679. II 50. 162.
     163. III 199. V 54. 55. VII 832.
 Thracii lupi VII 826
 Thraces VII 569
 Tiberis II 210. 211. 219. VI
     77. 810.
 Tigranes II 637
 Tigris III 257. 221. VI 52
 timor VIII 54
 Tisiphone VI 732
 Titan VI 333. 334
 Titani IX 655
 Titus Tatius I 118
 Titurius Sabinus I 428
 toga palmata IX 177. picta
     VII 17. pura VII 17. trium-
     phalis IX 177
 tonitru et tonitrus VII 197
 tonsa III 527
 Torquatus VI 285. 286
 toxicum IX 820
 Trachinia III 178
 Trachinius III 178
 transfuga mundi VIII 335
 Trebia II 46
 Trevir I 441.
 Treviri I 441. II 46
 tribus praerogativae V 394
 tributum III 157
 Triton IX 348
 Tritonia IX 347
 Tritonis IX 354
 triumphare et triumphari II 90
 triumphantibus mos III 77
 triumphus I 12. III 166. VI 261
 Troia III 286
 Troianus II 393. IX 976
 Troiani III 187. VI 48. 352.
     IX 965. 993
 Troianus: litora VI 351 origo
     III 212. sanguis I 428
 truncus IX 801
 tureae virgae IX 820
 tus IX 820
 Tusci VIII 864
 Tuscia I 586. II 46
 Typhon VI 92
 typhones ignes caelestes VII 156

- tyrannus IV 691. VIII 241
 Tyrii VII 187
 Tyros III 217. V 108
 Tyrrhenus miles *Caesarianus*
     III 715
 Tyrrhenus: mare II 400. 404.
     V 613. unda II 219

 Ulixes IX 32
 ululare VI 261
 ulva II 70
 umbra contrahitur IV 154
 umbra spiritus IX 641
 Umbria II 462
 unguen X 491
 urna VI 538
 ursa sidus VI 341
 uterus IX 773
 Utica II 317. VI 790. *arg. l. IX*

 Vagus V 614
 vara IV 439
 Varus *P. Attius peri. l. IV.*
     IV 667. 714 VIII 287. 288.
 Varus fluvius I 404
 vates I 448. V 119. IX 963
 Veii V 28. 29. VII 392
 venenum mortis et soporis
     IV 319
 Venetia IV 134. VII 192
 veniam dare diis IV 123. *vide*
     ignoscere
 ventosus III 215
 Venus signum I 660
 ver] veris initium IV 56

 verbum: aruspicum I 622. 628.
     augurum I 601. humile VIII
     335. iuris IV 213. nautarum
     III 659. nauticum III 44.
     venatorum VI 42
 vergiliae V 4
 Vesta I 598. II 126. V 400
 Vestales foci I 197
 Vestinus II 425
 Vettes IV 9
 vigiles V 507
 vinea II 506
 vir lugendus VIII 83
 virtus II 440. coacta IV 798.
     prima VI 132. secunda VI
     132. ultima IX 578
 virus lunare VI 669
 vitalia III 643. VI 195
 vitium: hominis et temporis
     IV 816
 Vogesus I 397
 vota modesta V 532
 Vulcania VII 146
 Vulcanus I 545. VII 146. X
     447. 448
 Vulteius tribunus Caesaris IV
     466. V 38. 40

 Xerxes II 672. VI 55.

 Zephyrus IX 689
 Zeugma civitas VIII 237
 zona VII 363
 zonae extremae glaciales IV
     109

VOCES GRAECAE.

- (Ἄμμος) X 38
 ἀνακόλουθον I 354
 ἀπὸ κοινοῦ I 242. 559. IV 177.
 737. VI 385
 ἀποθέωσις IX 3
 ἀποσιώπησις VIII 544
 ἀποστροφὴ V 198. VI 196. VII
 58
 ἀσπίς IX 701
 αἶτη τῶν ξένων IX 960

 βαίνειν IX 719
 βεβιασμένως VII 390

 Διψάς IX 762
 δύναμαι X 46
 εἰσπίς IX 36

 εἰμαρμένη VI 612
 ἐκλιψίς I 539. VII 4
 ἐκφώνησις V 86
 ἐνπύρωσις VII 814
 ἐνφρασις I 183. VI 52
 ἐπίθετον I 210
 ἐργάζειν II 95

 Ἰναρίμη V 101
 ἰππιον I 529

 Κακόζηλον I 98
 κέγχρος IX 712 appar.
 κεκαυμένη IV 674. VII 866.
 IX 531
 κέρας VI 679

 λαμπαδία I 529
 Λήθη VI 769
 Λιβύη VII 229. IX 624

 Μαιῶτις V 441
 μέσος] διὰ μέσον V 666. IX 351
 μεταφορά II 142
 μέχει τούτου X 36
 μοναρχία I 86

 Ξιφία I 529

 Πενθεύς VI 357
 πορφυρέτης X 116
 Πρωτεύς X 501

 Σήπεςθαι IX 723
 σύγχυσις VII 860
 συναστρία VI 609
 συστολή VIII 796

 Ταπείνωσις I 210 III 240
 τοπογραφία IV 157
 Τριτωνίς IX 854
 τῶν πρὸς τι VI 63
 Τυφῶν I 529

 ὕδωρ IX 710
 ὑπαλλαγὴ VIII 374 (A)
 ὑστεροπρότερον I 41 II 69

 Φαίνεσθαι VIII 277
 φιλία X 313

 Χέρσος IX 710

CORRIGENDA ET ADDENDA.

- Pag. 7 *app. l. 2 lege 16 pro 15 et Aen. X 494. 495*
 15, 14 *lege 221.*
 16, 12 *adde 246.*
 53, 1 *app adde colunt G'*
 57, 8 *lege <270>*
 59, 7 *app. adde alter se vovit samnitico bello alter*
     saguntino a
 72, 9 *Sic . . . 10 solutus ad v. 559 spect.*
 84, 15 *app. adde causam CP*
 94, 11 *et 166, 20 lege Apolline et Apollinem*
 96, 11 *lege W'CG'*
 110, 9 *V.*
 118, 28 *lege exclusi*
 138, 2 *app. adde securum', ut Virgilius om. G'*
 172, 16 *lege humana pro humana-*
 190, 23 *app. add. leucade G' R'*
 204, 11 *lege VI pro III*
 243, 8 *appar. adde futurae G'*
 256, 1 *app. adde milites cum 'artat' in codd. cohaeret*
     app. pro 1 lege 2 et pro 2 lege 3
 261, 22 *oditque moras exh. Co.*
 276, 3 *Thebis corrigere nolui*
 285, 3 *lege III 468*
 291, 13 *appar: adde excitarent Aa*
 301, 11 *appar. adde Virgilius] Aen. VII 319*
 305, 3 *lege cornua*
-

